BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III
164
C
24
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

ANGELICI DOCTORIS

DIVI THOMÆ AQUINATIS

EXPOSITIO

IN ISAIAM, IEREMIAM, ET THRENOS

NAPOLI

NEAPOLI
EX TYPOGRAPHIA VIRGILIANA

MDCCCLVIII.

Digitized by Google

D. THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

IN ISAIAM PROPHETAM EXPOSITIO

PROOEMIUM

Scribe visum, et explana eum super tabulas, et percurrat qui legerit eum, quia adhuc visus procul, et apparebit in finem.

Scribe visum, et explana eum super tabulas, et percurrat qui legerit eum, quia adhuc visus procul, et apparebit in finem, Abach. 2. Ex verbis istis tria possunt accipi circa librum Isaiae prophetae, quem prae manibus habemus, scilicet auctor, modus, et materia. Circa primum tria ponuntur, scilicet auctor, auctoris minister, et ministri officium, sive donum. Auctor ostenditur in dicentis imperio; unde praemittitur, *Et respondit mihi Dominus, et dixit: Scribe visum.* Auctor enim Scripturae sacrae Spiritus Sanctus est, *infra 48. Nunc misit me Dominus, et Spiritus eius.* Spiritus enim est, qui loquitur mysteria, sicut dicitur *1. Corin. 14.* Minister ostenditur in scribendi actu: dicit enim, *Scribe.* Fuit autem lingua prophetae organum Spiritus Sancti, *in Psal. 45.* dicitur: *Lingua mea calamus scribae, velociter scribentis: 1. Cor. 3. Quid igitur est Apollo? Quid vero Paulus. Minister eius cui credidistis.* Officium vero ministri ostenditur in visionis privilegio. Dicit enim, *Visum:* qui enim hodie dicitur propheta, olim vocabatur videns, sicut *1. Reg. 9.* dicitur. Et *Num. 12.* dicitur: *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum.* Sic igitur patet auctor; sed modum ostendit in hoc, quod sequitur, *Et explana.* Modus enim istius prophetiae planus est et apertus. Unde dicitur in prologo, Non videtur vaticinari de futuris, sed magis de praeteritis historiam texere. Et circa hoc tria ponuntur, scilicet visionis explanatio, explanationis ratio, et utilitas consequens. Primum ostenditur in hoc, quod dicitur, *Explana eum.* Explanantur autem ab eo visus, sive visio, tribus modis. Primo per similitudinis adaptationem. Secundo per sententiae expressionem. Tertio per verborum venustatem. Et in his tribus iste propheta alios prophetas excellit. Ponit enim pulchras et curiales similitudines, quae quidem sunt necessariae nobis, propter connaturalitatem sensus ad rationem: est enim naturale rationi nostrae accipere a sensibilibus, unde perspicacius capit ea quorum similia ad propositum videt. Unde Dionysius *in epistola ad Titum secunda* demonstrat, quod necessariae sint sensibiles figurae in Scripturis, dicens: *Quicumque plana cum audierint, in seipsis componunt figuram quandam ad intellectum theologiae ipsos manuducentem.* Et *Osee 12. In manibus prophetarum assimilatus sum.* Excellit etiam in expressione sententiae, ut videatur non prophetiam, sed evangelium texere, ut dicitur in prologo galeato: *Prov. 9. Lingua sapientium ornat scientiam.* Sed explanationis tangitur consequenter ratio, cum dicit, *Super tabulas.* Sunt

enim tabulae legis, sunt lapidei cordis, et sunt tabulae mollis et carnei cordis: *2. Cor. 3. Epistola nostra vos estis, scripta non in tabulis lapideis, sed in tabulis carnalibus.* Primae tabulae legis scriptae fuerunt digito Dei, sicut dicitur *Exo. 21.* Et ideo scriptura est profunda, et obscura, et plena multis mysteriis. Unde oportuit superscribi illis tabulis digito hominis planam prophetiam ad explanandum: *infra 7. Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis.* Sed secundis tabulis, scilicet cordibus lapideis superscribi oportuit, plane ad confutandum: *Matth. 11. Bene prophetavit de vobis Isaias dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Sed tertiis tabulis, scilicet cordibus carnalibus, oportuit plane superscribi ad instruendum: *Esdrae 8. Signa te in libro Dei distincte, et aperte ad intelligendum.* Et sequitur, *Et intellexerunt cum legeretur.* Utilitas autem explanationis ostenditur in hoc, quod sequitur, *Ut percurrat:* percurrere enim est expedite in finem correndo devenire. Est autem finis triplex, scilicet finis legis, finis praecepti, et finis vitae. Finis legis Christus ad iustitiam omni credenti, sicut dicitur *ad Romanos 10. Finis praecepti caritas est: ad Timoth. 1. Finis vitae mors est. Statutum est hominibus semel mori, Hebr. 9.* Dicit ergo, *Ut percurrat qui legerit;* ac si dicat, Ut qui legerit, sine impedimento dubitationis percurrat credendo in Christum, credens amet, et in amore perseveret. Materia tangitur in hoc quod sequitur: *Quia adhuc visus procul.* Et est principaliter materia huius libri apparitio Filii Dei, Unde in ecclesia tempore adventus legitur. Est autem triplex apparitio Filii Dei. Prima, qua apparuit in carne homo factus: *Ad Titum 3. Apparuit benignitas, et humanitas salvatoris nostri Dei.* Secunda, qua apparuit per fidem mundo creditus: *Ad Titum 3. Apparuit gratia salvatoris nostri Dei omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem, et saecularia desideria, sobrie, et iuste, et pie vivamus in hoc saeculo* etc. Tertia, qua apparebit per spem in glorificatione: *1. Ioan. 3. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus.* Et istae apparitiones sunt materia istius libri. Unde in prologo dicitur, quia omnis cura eius est de adventu Christi, et vocatione gentium. Sed certe iste qui postea sic visus est, adhuc suis temporibus procul erat. Si quidem procul, quia excelsus in maiestatia aequalitate: *Iob 36. Unusquisque intuetur procul Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.* Erat etiam procul, quia absconsus in praefinitione Patris: *Eph. 3. Quae sit dispensatio sacramenti absconditi a saeculis in Deo.* Erat etiam procul, quia dilatus in expectatione patrum: *Hebr. 11. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes;* sed quod erat longe, factum est prope, quia excelsum factum est infimum. *Verbum enim caro factum est, Ioa. 1.* Quod erat absconditum, factum est publicum, quia Unigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Quod erat dilatum, incoepit esse iam a sanctis possessum in gloria: *Matth. 25. Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Sic igitur poterat dicere adhuc visus procul, *Apparebit in finem* Fuit enim prima apparitio in fine legis: quia, *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ad Galat. 10.* Secunda autem fuit in fine idolatriae: *infra 19. Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et movebuntur simulacra Ægypti a facie eius.* Sed tertia erit in fine omnis miseriae, quia *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, et non erit amplius neque luctus, neque clamor, neque labor, sed neque ullus dolor, quoniam priora transierunt, Apocal. 20.* Et haec sunt ultima, de quibus *Eccl. 48.* dicitur de Isaia spiritu magno vidit ultima, et consolatus est lugentes Syon usque in sempiternum. Ostendit futura et abscondita antequam evenirent.

Digitized by Google

EIUSDEM DIVI THOMÆ

IN PROLOGUM

BEATI HIERONYMI EXPOSITIO

PROLOGUS

S. HIERONYMI PRESBYTERI IN ISAIAM PROPHETAM

Nemo cum Prophetas versibus viderit esse descriptos, metro eos aestimet apud Hebraeos ligari, et aliquid simile habere de Psalmis, vel operibus Salomonis; sed quod in Demosthene et Tullio solet fieri, ut per cola scribantur et commata, quae utique prosa, et non versibus conscripserunt. Nos quoque utilitati legentium providentes, interpetrationem novam novo scribendi genere distinximus. Ac primum de Isaia sciendum, quod in sermone suo disertus sit, quippe ut vir nobilis, et urbanae elegantiae, nec habens quicquam in eloquio rusticitatis admixtum. Unde accidit, ut prae caeteris florem sermonis eius translatio non potuerit conservare. Deinde etiam hoc adiiciendum, quod non tantum propheta dicendus sit, quam Evangelista. Ita enim universa Christi Ecclesiaeque mysteria ad liquidum persecutus est, ut non putes eum de futuro vaticinari, sed de praeteritis historiam texere. Unde coniicio noluisse tunc temporis septuaginta interpretes fidei suae sacra perspicue ethnicis prodere, ne sanctum canibus, et margaritas porcis darent, quae cum hanc aeditionem legeritis, ab illis animadvertetis abscondita. Nec ignoro quanti laboris sit, prophetas intelligere, nec facile quempiam posse iudicare de interpretatione, nisi intellexerit ante quae legerit. Nos quoque patere morsibus plurimorum, quae stimulante invidia, quae consequi non valent, despiciunt. Sciens ergo et prudens in flammam mitto manum, et nihilominus hoc a fastidiosis lectoribus precor, ut quomodo Graeci post septuaginta translatores Aquilam, Simmachum, et Theodotionem legunt, vel ob studium doctrinae suae, vel ut septuaginta magis ex collatione eorum intelligant, sic et isti saltem unum post priores habere dignentur interpretem. Legant prius, et postea despiciant, ne videantur non ex iudicio, sed ex odii praesumptione ignorata damnare. Prophetavit autem Isaias in Hierusalem, et in Iudaea, necdum decem tribubus in captivitatem ductis, ac de utroque regno, nunc commixtim, nunc separatim texit oraculum. Et cum interdum ad praesentem respiciat historiam, et post Babyloniae captivitatem,

Digitized by Google

reditum populi significet in Iudaea, tamen omnis eius cura de vocatione gentium, et de adventu Christi est. Quem quanto plus amatis o Paula et Eustochium, tanto magis ab eo petite, ut pro obtrectatione praesenti, qua ne indesinenter aemuli laniant, ipse mihi mercedem restituat in futuro, qui scit me ob hoc in peregrinae linguae eruditione sudasse, ne Iudaei de falsitate Scripturarum ecclesiis eius diutius insultarent.

Huic autem operi praemittit Hieronymus prologum. In quo tria facit. Primo ostendit modum dicendi. Secundo modum prophetandi, ibi, *Dictum et hoc adiiciendum*. Tertio modum tractandi, ibi, *Prophetavit autem*. Modum dicendi ostendit circa ornatum prolocutoris ex duobus. Primo ex ordine verborum. Secundo ex elegantia verborum, ibi, *Ac primum de Isaia* etc. Circa primum tria facit. Primo removet ordinem a quibusdam aestimatum, scilicet metricum. Secundo demonstrat ordinem a propheta servatum, ibi, *Sed quod in Demosthene* etc. Tertio ostendit eundem modum se esse in sua translatione imitatum, ibi, *Vos* etc. Versibus in brevibus clausulis descriptos, idest distinctos, *Metro ligari*. Metrum graece, mensura dicitur latine. Unde illud dicitur metrice describi, ubi servatur certa mensura pedum, syllabarum, et temporum; a qua lege prophetae soluti sunt, *Et aliquid habere de Psalmis*, idest eis simile, *Vel operibus Salomonis*, quantum ad finem proverbii, et in canticis canticorum, et *Demosthene*, graeco, *Tullio*, latino, oratoribus, qui prosa scripserunt, *Per cola, et commata*. Tres sunt distinctiones in scriptis, comma, colum, et periodus, ad similitudinem corporis humani, in quo sunt distinctiones quaedam in partibus unius membri; sicut sunt articuli, et distincta membra, sicut manus, et pedes, et iterum totum corpus. Primae distinctioni respondet distinctio quae fit per commata, quia comma idem est, quod incisio vel divisio: secundae respondet illa quae est per cola, quia colon interpetratur membrum: sed tota respondet periodus. Periodus enim dicitur circulatio a peri, quod est circum, et odos, quae est via. Sola autem linea circuli completa est, sicut probat Philosophus. Sumuntur autem istae distinctiones in Scripturis tripliciter. Primo secundum Isidorum in versibus. Comma est, quando post duos pedes sequitur una syllaba, quae est pars alterius pedis, quia tunc deciditur pes unus, sicut ibi, *Gloria*, *laus*, *et honor*. Cola, quando accipiuntur duo pedes, sine syllaba sequentes, ut carmina dulcia. Sed periodus, quando tota sententia metrice traducta completur. Secundo modo in psalmo secundum Isidorum et Tullium, Comma est, quando imperfectae orationes pausatim proferuntur, ut *Is. 1. Vae genti peccatrici*, *populo gravi iniquitate*, *filiis sceleratis*, et dicitur subdistinctio. Cola, quando perfectae orationes cum pausa proferuntur, quamvis perfecta non sit sententia, et dicitur distinctio, ut illud eodem, *Dereliquerunt Dominum*, *blasphemaverunt sanctum Israel*, *alienati sunt retrorsum*. Periodus, quando ex pluribus orationibus constat perfecta sententia. Tertio modo sumitur comma a Rabano pro capite uno, super illud *Hie. 48. Audivimus superbiam Moab:* ubi dicit. In superiori provocavit ad poenitentiam, idest in superiori capite. Sed secundo modo accipitur hic, *Novam*, idest a nobis primo editam de hebraeo in latinum novo genere, servato modo qui apud Hebraeos est, per cola et commata, qui in aliis translationibus non servabatur. *Ac primum de Isaia*. Hic ostendit modum dicendi, quantum ad elegantiam verborum: et circa hoc tria facit. Primo ponit modum. Secundo assignat rationem ex conditione dicentis, ibi, *Quippe ut vir nobilis* etc. Tertio concludit excusationem defectus in sua translatione a tali modo, ibi, *Unde accidit*, *Disertus*, idest eruditus in eloquentia appareat: *Nobilis*, genere, quia fuit avus maternus, vel affinis Manasse regis Iuda, sicut dicitur in historia. *Unde accidit*. Quae pulchrae dicuntur in una lingua, non sonant pulchre traslata in aliam. Et ideo quanto ipse prae ceteris prophetis pulchriori eloquio usus est, tanto magis translatio a pulchritudine ipsius deficit. *Florem*, idest dulcedinem et ornatum. *Deinde est hoc adiiciendum*. Ostendit modum

Digitized by Google

prophetandi apertum et expressum: et circa hoc tria facit. Primo ostendit modum prophetandi, qui dictus est. Secundo ex modo concludit rationem defectus in antiqua translatione septuaginta, ibi, *Unde coniicio*. Tertio excludit contradictionem aemulorum, ibi, *Nec ignoro* etc. Non tanquam propheta quasi veritatem sub aenigmate obscurans, *Mysteria*, idest secreta a mystim, quod est secretum, ut incarnationem: *Is. 10. Filius datus est nobis*, ad passionem: *Is. 53. Tanquam ovis ad occisionem ducetur, et sicut agnus coram tondente se obmutescet.* Et multa alia. *Ad liquidum*, idest expresse, *Putes*, idest putare possis propter expressionem facti, non quantum ad modum, qui magis exprimi potest de praeteritis, quam de futuris: unde in hoc superat Evangelista prophetam. *Coniicio*, idest sub qua de coniecturatione existimo, *Ethnicis*, idest gentilibus ab Ethnon quae est gens, *Margaritas: Matth. 7. Neque mittatis margaritas ante porcos*, *Abscondita*, occultata. Unde tria facit. Primo ponit defectum. Secundo rationem defectus, ibi, *Sic sanctum*. Tertio probat per suam conditionem, ibi, *Quas cum hanc. Abscondita*, idest secreta. *Nec ignoro*. Hic refellit contradicentium falsum iudicium. Secundo convincit eos per exemplum, ibi, *Et nihilominus* etc. Tertio ostendit eis ordinem rectum, ibi, *Legat* etc. Circa primum tria facit Primo ostendit causam falsi iudicii ex parte intellectus, ignorantiam. Secundo ex parte affectus, invidiam, ibi, *Vos quoque* etc. Tertio concludit suam inter contradictiones constantiam, ibi, *Sciens ergo quanti laboris* etc. Quanti laboris: *Ps. 14. Tenebrosa aqua in nubibus aeris*: contra supra dixit, *Ad liquidum*, idest expresse hunc dicere Christi mysteria. Responsio. Verum est quantum ad quaedam principaliora, *Morsibus*, idest detractoribus. *In flammam mitto manum*, idest expono me periculo. Et alludit proverbio vulgari, quod habet ortum ex hoc, quod Scevola manum qua scribam interfecit, credens Porsennam regem interficere, misit in ignem dicens: *Pereat manus quae hoc scelus operata est. Ob studium*, idest exercitium scientiae. *Prophetavit.* Hic ponit modum tractandi. Et circa hoc tria facit. Primo tangit tractatus ordinem, quantum ad tempus, et materiam, et modum simul. Secundo tangit intentionem, ibi, *Cum interdum* etc. Tertio ex intentione concludit orationis petitionem, ibi, *Quem quanto* etc.

Digitized by Google

INCIPIT EXPOSITIO

D. THOMÆ AQUINATIS

IN ISAIAM PROPHETAM

INCIPIT ISAIAS PROPHETA.

a CAP. I.

Visio Isaiae filii Amos, quam vidit super Iudam et Hierusalem, in diebus Oziae, Ioatham, Achaz, et Ezechiae regum Iuda.

b Audite coeli, auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est. Filios enutrivi et exaltavi: ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe Domini sui; Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit. Vae genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. Super quo percutiam vos ultra, addentes praevaricationem? Omne caput languidum, et omne cor moerens: a planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas. Vulnus et livor et plaga tumens, non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. Terra vestra deserta, civitates vestrae succensae igni: regionem vestram coram vobis alieni devorant, et desolabitur, sicut in vastitate hostili. Et derelinquetur filia Syon, ut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, sicut civitas quae vastatur. Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, et quasi Sodoma fuissemus, et quasi Gomorrha similes essemus.

c Audite verbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei vestri, populus Gomorrhae. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? Plenus sum. Holocausta arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quaesivit haec de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis? Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi.

d Neomeniam, et sabbatum, et festivitates alias non feram. Iniqui sunt coetus vestri. Calendas vestras, et solemnitates vestras odivit anima mea. Facta sunt mihi molesta. Laboravi sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis: et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam: manus enim vestrae sanguine plenae sunt. Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quiescite agere perverse, discite benefacere. Quaerite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam, et venite, et arguite me, dicit Dominus. Si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: et si fuerint rubra, quasi vermiculus, velut lana alba erunt. Si volueritis, et audieritis me, bona terrae comedetis. Quia si nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos, quia os Domini locutum est.

e Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena iudicii? Iustitia habitavit in ea, nunc autem homicidae. Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua. Principes tui infideles, socii furum. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Pupillo non iudicant, et causa viduae non ingreditur ad illos. Propter hoc ait Dominus Deus exercituum, fortis Israel. Heu, ego consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis. Et convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum scoriam tuam, et auferam omne stannum tuum, et restituam iudices tuos, ut fuerunt prius, et consiliarios tuos, sicut antiquitus. Post haec vocaberis civitas iusti, urbs fidelis. Syon in iudicio redimetur, et reducent eum in iustitia. Et conteret scelestos, et

Digitized by Google

peccatores simul, et qui dereliquerunt Dominum consumentur. Confundentur enim ab idolis, quibus sacrificaverunt. Et erubescetis super hortis quos elegeratis, cum fueritis velut quercus defluentibus foliis, et velut hortus absque aqua. Et erit fortitudo vestra, ut favilla stuppae, et opus vestrum, quasi scintilla: et succendetur utrumque simul, et non erit qui extinguat.

a CAP. I.

Iste liber dividitur in duas partes, in prooemium, et tractatum. Secunda incipit, ibi, *Audite coeli* etc. Prooemium inducitur, quasi titulus, ad manifestationem sequentis operis. Manifestatur autem ex quatuor. Primo ex operis genere. Secundo ex auctore, ibi, *Isaias*. Tertio ex materia, ibi, *Quam vidit* etc. Quarto ex tempore, ibi, *In diebus* etc. Genus operis ostenditur in hoc quod dicit, *Visio*, in quo differt a libris historialibus, quia prophetia est: *Osee 12. Ego visiones multiplicavi eis*. Et sequitur, *In manibus prophetarum assimilatus sum*. Hic oportet tria videre. Primo qualiter se habeat visio ad prophetiam. Secundo de modis prophetalium visionum. Tertio de differentia propheticae visionis ad alias visiones. Circa primum sciendum est, quod prophetia potest habere duplicem interpretationem, secundum quod potest venire a phanos, quod est apparitio, vel a far, faris: secundum primam derivationem dicitur prophetia habens apparitionem de his quae procul sunt. Et secundum hoc prophetia differt a visione in modo, quia apparitio dicit relationem visibilis ad videntem; sed visio e contrario. Iterum se habent ex additione, quia visio est de quibuscumque, sed prophetia de his, quae procul sunt. Dicuntur autem aliqua esse procul a cognitione nostra dupliciter; simpliciter, et secundum quid. Simpliciter procul sunt futura contingentia ad utrumlibet, quorum non potest alicui determinata cognitio, nec in se, nec in suis causis provenire: et de his prophetia est. Secundum quid procul sunt, quorum cognitio diffugit a cognoscente, sicut quaedam praeterita, et quaedam praesentia; et de his non est prophetia simpliciter, sed quoad nescientes. Sed secundum secundam derivationem dicitur propheta quasi procul fans: et sic prophetia addit supra visionem actum exterioris denunciationis, et visio erit materialis respectu prophetiae. Circa secundum sciendum est, quod modi prophetalium visionum distinguuntur secundum ea, in quibus accipitur scientia futuri contingentis. Illud autem est aut species facta in sensu; et dicitur visio corporalis, quia sensus accipit species praesentibus corporibus, quorum sunt: aut est species recepta in imaginatione: et dicitur visio spiritualis, quia primo manifestatur in ipsa actus et proprietas spiritualiter, quae est cognoscere rem abstractam a materia; aut est species existens tantum in intellectu, et dicitur visio intellectualis. Et est sciendum, quod prophetia salvatur in istis tribus, sicut totum potentiale in suis partibus, cuius natura est, quod secundum perfectam suam virtutem est in uno, et in aliis est quaedam participatio, et quidam motus illius: sicut est in anima, quod eius tota virtus salvatur in anima rationali, et sensitiva non habet perfectam animae virtutem, et adhuc minus anima vegetabilis. Propter quod dicit Gregorius, quod plantae non vivunt per animam, sed per vigorem. Similiter etiam et corporalis visio, et spiritualis, vel imaginaria est aliquid prophetiae; sed non possunt dici verae prophetiae, nisi addatur visio intellectualis, in qua est completa ratio prophetiae: *Dan. 10. Intelligentia enim opus est in visione:* unde antecedit, *intellexitque sermonem*, scilicet Daniel. Visio autem primo, et proprie dicitur de visione corporali. Et quia omnis nostra cognitio est a sensu, inter quos visus potior est, et subtilitate, et universalitate, quia plures rerum differentias ostendit; ideo transfertur nomen visivae cognitionis ad alias cognitiones interiores. Circa tertium sciendum, quod non quaelibet visio intellectualis est visio prophetalis: est enim quaedam visio ad quam sufficit lumen naturale intellectus, sicut est contemplatio invisibilium per principia rationis: et in hac contemplatione ponebant Philosophi summam felicitatem hominis. Est iterum quaedam contemplatio, ad quam elevatur homo per lumen fidei sufficiens, sicut sanctorum in via. Est etiam quaedam beatorum in patria, ad quam elevatur intellectus per lumen gloriae videns Deum per essentiam, inquantum est obiectum beatitudinis. Et hoc plene et perfecte non est nisi in patria. Sed quandoque ad ipsam raptim elevatur aliquis etiam existens in hac mortali vita, sicut fuit in raptu Pauli: *2. Cor. 12. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim* etc. ubi dicit Glossa quod vidit sicut illi qui sunt de tertia hierarchia. Nulla autem istarum est visio prophetalis, quia ad ipsam nec lumen naturale, nec lumen fidei sufficit; sed elevatur ad ipsam intellectus prophetae per lumen gratiae gratis datae, quod est donum prophetiae: neque enim attingit ad videndum Deum, prout est obiectum beatitudinis, sed prout est ratio eorum, quae pertinent ad dispositionem hominum in mundo. Similiter non omnis visio corporalis, vel imaginaria dicitur prophetica; sed illa tantum quae fit per speciem specialiter divina virtute ad hoc ordinatam, ut sit in signum alicuius futuri, sive videns, sive alio modo intelligentiam accipiat. Auctor tangitur in hoc, quod dicit, *Isaias filii Amos*. Et quamvis iste Amos fuerit propheta, quia ponitur in titulo prophetiae, secundum regulas Hebraeorum; non tamen est ille qui est de numero duodecim prophetarum, quia aliis elementis apud Hebraeos uterque describitur. Materia tangitur in hoc, quod dicit, *Quam vidit super Iudam, et Hierusalem*, quia de his quae pertinent ad Iudam, et Hierusalem, ut ly, *Super*, accipiatur pro de, secundum translationem Symachi, vel pro, idest contra, secundum septuaginta, ut Iuda sumatur pro terra duarum tribuum, et Hierusalem pro Metropoli illius regionis. Vel Iuda pro sorte Iudae, et Hierusalem pro sorte Beniamin, quia in sorte illius erat quantum ad corpus civitatis, quod erat in planitie, quamvis quantum ad verticem montis, in quo erat turris David, et templum, pertinerent ad domum Dei, sicut potest *Ios. 5.* haberi. *In diebus.* Hic notificatur opus ex tempore: et ponuntur quatuor reges, quo tempore Isaias prophetiam hanc edidit, unde quidam dividunt hunc librum secundum tempora regum sub qui-

bus revelationem accepit. Ut in prima parte ponantur ea, quae visa sunt tempore Oziae. In secunda ea quae visa sunt tempore Ioatham in 6. c. *In anno quo mortuus est rex Achaz*, et inde usque ad finem 14. ubi dicuntur ea, quae sunt visa tempore Oziae. Sed quare non facit mentionem de regibus Israel, sicut Osee in suo titulo facit mentionem de Hieroboam filio Ioas, cum fuerint contemporanei? Ad quod dicitur quod iste prophetavit contra duas tribus principaliter: et ideo eorum reges tantum in titulo habet; sed ille contra utrosque. Item quaeritur, quare non fit mentio de Manasse rege Iuda, sub quo etiam prophetavit, cum constet eum non amisisse spiritum prophetiae. Ad quod dicendum, quod omnia quae in hoc libro scripta sunt, temporibus prophetarum vidit. Sed non erat decens, ut propheta qui principaliter consolationis est, in comminatione terminaretur: aut quod tempore mali regis, qui iram Dei provocabat, Dei consolatio praedicaretur: *Hie. 3. Dabo eos in furorem universis regnis terrae.*

b Hic incipit tractatus istius libri: unde accipietur divisio secundum exigentiam materiae. Dictum est autem, quod principaliter intentio eius est circa adventum Christi et gentium vocationem. Constat autem quod universae viae Domini misericordia et veritas, ut dicitur in *Ps. 24.* Unde Christo nato dictum est a Symeone *Luc. 2. Ecce hic positus est in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel*; et intrantibus gentibus, dictum est ab Apostolo *Rom. 11. Caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium subintraret.* Dividitur ergo iste liber in duas partes. In prima ponitur comminatio divinae iustitiae ad excidium peccatorum. In secunda consolatio divinae misericordiae ad resurrectionem iustorum, *cap. 40.* ibi, *Consolamini.* Prima in tres. Cum enim principaliter super Iudam et Hierusalem loquatur, in prima parte comminatur duabus tribubus peccantibus; in secunda aliis eas persequentibus, *7. cap. Et factum est* etc. In tertia liberat ab hostibus imminentibus, *52. cap. Ecce in iustitia* etc. Prima dividitur in duas. In prima exprobrat culpam, et comminatur poenam corrigentem. In secunda comminatur poenam condemnantem incorrigibiles; *6. cap. In anno quo mortuus est rex Ozias* etc. Prima dividitur in duas. In prima arguit de culpa ex parte aversionis. In secunda ex parte conversionis, *2. cap.* ibi, *Verbum quod vidit* etc. Prima in duas. In prima arguit in eis peccatum aversionis a cultu Dei. In secunda a iustitia proximi, ibi, *Quomodo facta est* etc. Prima in tres. In prima increpat culpam In secunda pro culpa comminatur poenam, ibi, *Terra vestra deserta* etc. In tertia quaerit poenae medelam, ibi, *Audite verbum Domini* etc. Prima in tres. In prima quaerit iudicii testem. In secunda arguit peccati deformitatem, ibi, *Filios enutrivi* etc. In tertia ostendit peccantium incorrigibilitatem, ibi, *Super quo percutiam vos* etc. Requirit autem creaturam in testem in iudicium peccati, quae etiam fuerat testis in obligatione praecepti. *Audite coeli, et auribus percipe terra: Deut. 32. Audite coeli, quae loquor.* Fuerat enim creatura testis obligationis ad praeceptum, *Deut. 32.* Nunc autem invocatur ut arbiter transgressionis: *Psal. 49. Advocavit coelum desursum, et terram discernere populum eius.* Sed quandoque vocabitur ut instrumentum divinae ultionis: *Sapient. 16. Creatura creatori suo deserviens, exardescet in tormentum adversus iniustos.* Sed videtur inconveniens, quod terra, et coelum, quae sunt insensibiles creaturae, vocentur ad audiendum. Sed dicendum, quod ad ea, quae sunt rationalis naturae, vocatur insensibilis creatura propter quinque. Primo ad ostendendam divinam potentiam: *Iob 38 Conclusi eam terminis.* Et *Rom. 4. Vocat ea, quae non sunt tanquam ea, quae sunt.* Secundo per evidentiam: *2. Reg. 12. Ego vero faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, et in conspectu solis.* Et *Luc. 19. Dico vobis, quia si hi tacebunt, lapides clamabunt.* Tertio ad exaggerendam malitiam: *Hier. 2. Obstupescite coeli super haec, et portae eius desolamini vehementer.* Quarto ad magnificandam laetitiam: *Psal. 95. Laetentur coeli, et exultet terra.* Quinto ad stupendum tristitiam: *Osee 4. Propter hoc lugebit terra, et infirmabitur omnis qui habitat in ea:* ac si diceret, Peccatum vestrum est adeo patens, quod ab irrationabilibus si fieri posset convinceretur. et similiter de aliis. Vel est ibi methonymia, ut ponatur coelum pro angelis, et terra pro hominibus, *Coeli*, plurale pro singulari. Vel quia ad literam sunt plures coeli, et unum centrum, quod est terra *Dominus locutus est.* Ipsum loquentem audiatis, quo loquente facti estis: *Psal. 150. Dixit et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt. Audite coeli*, quasi distantes. *Percipe terra*, quasi propinqua *Filios enutrivi.* Hic ostendit peccati deformitatem: et circa hoc tria facit. Primo ostendit contemptum in affectu. Secundo ignorantiam in intellectu, ibi, *Cognovit bos* etc. Tertio aversionem in operis effectu, ibi, *Vae genti peccatrici* etc Et servatur hic ordo, ut ex contemptu aggravetur ignorantia, idest non ignorantia excuset contemptum. Contemptum aggravat per beneficium impensum; unde circa primum duo facit. Primo commemorat beneficium. Secundo ingratitudinis vitium, ibi, *Ipsi autem* etc. Ponit autem triplex beneficium. Primum est filialis adoptionis, cum dicit, *Filios*: *Exo. 4. Filius primogenitus meus Israel.* Secundum sollicitae educationis, ibi, *Enutrivi*: *Sap. 16. Angelorum esca nutrivisti populum tuum.* Tertium singularis exaltationis, ibi, *Et exaltavi: Sap. 11. Ostendens per sitim, quae tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, et adversarios eorum necares.* Primum quantum ad patrum assumptionem, et exaltationem. Secundum in filiorum libertatem. Tertium in hostium subiugationem, *Ipsi autem spreverunt me*: *Hier. 3. Quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israel.* Ignorantiam autem aggravat per brutorum exemplum; unde circa hoc duo facit. Primo inducit cognitionem brutorum. Secundo ignorantiam peccatorum, ibi, *Israel autem* etc. *Cognovit bos* etc. quadam consuetudine beneficii, *Israel autem.* Arguit in eis duplicem ignorantiam, scilicet praecipientis, cum dicit, *Non cognovit me*, contra id quod dixerat possessorem suum, et contra rationem nominis Israel. Israel enim videns Deum interpretatur: *Ioan 6. Non noverunt Patrem, neque me;* et ignorantiam legis. *Et populus meus non intellexit*, contra id quod dixerat, *Praesepe*, et quod dixerat, *Populus*, qui legislatoris praeceptis subiicitur: *Osee 8. Scribam eis*

multiplices leges meas, quas velut alienas computatas sunt. Effectum autem operis aggravat per confirmatum usum. Unde primo ostendit confirmationem. Secundo eorum aversionem, ibi, *Dereliquerunt* etc. Confirmationem ostendit primo pro peccati consuetudine, quae inducit habitum; unde dicit, *Vae genti peccatrici.* Sic enim est peccator ex habitu, sicut cantor ex arte, vel officio: *Isa. 48. Transgressorem ex ventre vocavi te.* Secundo per peccati promptitudinem, quae est quasi quaedam gravitas in peccante: Gregorius: *Peccatum quod per poenitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit: Ps. 13. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.* Tertio ex peccati successione, quia peccata patrum imitantes, quasi ex propagatione habent; unde dicit, *Semini nequam*, idest pessimorum, secundum aliam translationem: *Ps. 105. Peccavimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus.* Quarto, quantum ad peccatorum magnitudinem, cum dicit, *Filiis sceleratis: Ezec. 22. Viri detractores fuerunt in te, ad effundendum sanguinem, scelus operati sunt in medio tui: Isa. 57. Nunquid non vos filii scelesti, semen mendax? Super quo addentes* etc. Hic ostendit peccati incorrigibilitatem, removens triplicem correctionis modum. Primo illum, qui est per divinum flagellum, dicens, *Super quo*, idest ad quid, *Addentes*, ut scilicet unde corrigo, inde addatis peccata: *Hier. 2. Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt.* Secundo illum, qui est per proximi consilium, vel auxilium, cum dicit, *Omne caput languidum*, quia nullus est idoneus ad succurrendum alteri propter propriam infirmitatem: et hoc ostendit quantum ad personam regis vel principis dicens, *Omne caput languidum: 1. Reg. c. Nonne cum parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es?* Quantum ad personam sacerdotis, *Omne cor moerens.* Cor enim primo recipit vitam ab anima, et transfundit in corpus, quasi medium inter animam, et corpus, ita sacerdos est medius inter Deum, et populum: *Exo. 18. Tu eris eis in his quae ad Deum pertinent.* Quantum ad personam privati hominis, cum dicit, *A planta pedis usque ad verticem* etc. *Isa. 56. Omnes in viam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam, a summo usque ad novissimum.* Et notandum, quod inidoneitas regis ostenditur in languore: quia subvenire non poterat puniendo per potentiam: *Eccl. 7. Noli quaerere fieri iudex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitatem.* Sacerdotis autem inidoneitas ostenditur in moerore, per quem fit inidoneus ad sacrificia quibus expiabat peccata: *Lev. 10. Quomodo potui comedere eam, aut placere Domino in caeremoniis, mente lugubri: Ps. 99. Introite in conspectu eius in exultatione.* Privatus poterat corrigere per exemplum; sed ideo ostenditur inidoneus per peccatum, quod designatur in privatione sanitatis, *A planta pedis: Psal. 13. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt*, scilicet ad corrigendum. Tertio ibi, *Vulnus et livor*, removet modum, qui est per humanum studium, sicut quando aliquis disponitur ad gratiam, quae delet peccata per bona opera; unde dicit, *Vulnus*, culpa patens: *Et livor*, invidia latens: *Et plaga tumens*, superbia inflans: *Non est circumligata*, vinculo legis retrahentis: *Hier. 2. A saeculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, dixisti, non serviam*, quantum ad primum. *Nec curata medicamine*, caritate sanante, quantum ad secundum: *Pro. 10. Universa delicta operit caritas. Nec fota oleo*, humilitate leniente: *Iudith 9. Humilium et mansuetorum tibi semper placuit deprecatio: Eccl. 3. Quanto maior es, tanto magis humilia te in omnibus: Prov. 3. Responsio mollis frangit iram: Iudic. 9. Nunquid possum deserere pinguedinem meam, qua dii utuntur, et homines? Terra vestra* etc. In hoc comminatur poenam. Et primo ponit punitionis indicium. Secundo consolationis qualecunque solatium, ibi, *Nisi Dominus* etc. Poenam ponit triplicem. Primo quantum ad destructionem possessionum; unde dicit, *Terra vestra deserta*, quantum ad campestria, quae ita inculta erunt, sicut desertum: *Isa. 7. Vepres enim et spinae erunt in universa terra. Civitates vestrae succensae igni*, quantum ad urbana: *Amos 2. Mittam ignem in Iudam, et devorabit aedes Hierusalem: Hier. 4. Aspexi, et ecce carmelus desertus, et omnes urbes eius destructae a facie Domini, a facie furoris eius.* Secunda poena est, quantum ad destructionem terrae nascentium; unde dicit, *Regionem* etc. Devorant, quantum ad fructus: *Deut. 20. Devoret fructum iumentorum tuorum, ac fruges terrae tuae, donec intereas. Desolabitur*, quantum ad destructionem arborum, et vinearum: *Hier. 4. Vae nobis, quoniam vastati sumus.* Tertio quantum ad captivitatem hominum; unde, *Derelinquetur filia Syon*, idest Hierusalem, vel templum, unde erat custodia totius provinciae, ut solitaria. *Et ut umbraculum in vinea*, post vindemiam: *Infra 5. Vinea enim Domini domus Israel est, et viri Iuda germen delectabile eius. Sicut tugurium in cucumerario*, post fructus ultimos collectos, per quos significat patres: *Ose. 9. Quasi prima poma ficulneae in cacumine vidi patres eorum. Sicut civitas quae vastatur*, quia metropolis erat: *Ezech. 33. Vastata est civitas, ait ille qui venerat de Hierusalem: Hier. 6. Haec est civitas visitationis, omnis calumnia in medio eius. Nisi Dominus exercituum.* Hic ponitur consolatio ex promissione liberandi seminis. Reliquit autem Dominus eis semen carnis congregatum: *Is. 43. Ab oriente adducam semen tuum, et ab occidente congregabo te.* Semen benedictionis promissum: *Gala. 3. Abrahae dictae sunt promissiones, et semini eius.* Semen praedicationis diffusum: *Isa. 27. Qui egredietur impetu a Iacob, et florebit, et germinabit Israel, et implebunt faciem orbis semine.* Semen sanctorum novum: *Isa. 66. Sicut coeli novi, et terra nova quae ego facio stare coram me, sic stabit semen vestrum, et nomen eius vestrum, dicit Dominus. Filios enutrivi* etc. Hic notanda sunt tria, scilicet nutritionis beneficium, exaltationis privilegium, ingratitudinis contemptus. Nutrivit quidem tempore legis, quando adhuc haeres parvulus erat: *Galat. 14. Primo reficiens promissis in patribus: Gal. 3. Abrahae dictae sunt promissiones.* Secundo gubernans iudiciis in legislatoribus: *Ps. 147. Non fecit taliter omni nationi, et iudicia sua non* etc. Tertio defendens auxiliis in iudicibus et regibus: *Iudith 2. Deus eorum defendit eos, et erimus in opprobrium universae terrae.* Quarto erudivit monitis in prophetis: *Mal. 2. Et iustificatus est Dominus inter te, et uxorem pubertatis tuae.* Quinto correxit flagellis in hostibus: *2. Mal. 6. Etenim non multo tempo-*

Digitized by Google

re sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultionem adhibere, magni beneficii est indicium. Sed exaltavit tempore gratiae. Primo secundum carnis assumptionem: *Hebr. 2. Nusquam angelos apprehendit, sed semen Abrahae apprehendit.* Secundo per personalem praedicationem: *Mat. 10. Non sum missus, nisi ad oves, quae perierunt domus Israel.* Tertio per suam conversationem: *Io. 10. Multa bona opera operatus sum in vobis, propter quod opus vultis me lapidare?* Quarto per miraculorum operationem: *Io. 5.* et *Luc. 7. Quia propheta magnus surrexit in nobis; et quia Deus visitavit plebem suam.* Quinto per discipulorum praedicationem: *Ps. 44. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram.* Sed e contrario illi Christum vituperant: *Luc. 4. Nonne hic est filius Ioseph?* Secundo doctrinam improbant: *Matth. 26.* et *Luc. 22. Galilaea usque huc hunc invenimus subvertentem gentem nostram.* Vitam blasphemant: *Mat. 9. Quare cum publicanis, et peccatoribus manducat magister vester?* Miracula pervertunt: *Mat. 12. In principe daemoniorum eiicit daemonia.* Discipulos occidunt: *Mat. 23. Ecce mitto vos, ut oves in medio luporum.*

c Hic ponitur medicina contra poenam. Et primo convocat ad audiendum. Secundo removet inutile remedium, ibi, *Quo mihi.* Tertio adhibetur salubre consilium, ibi, *Lavamini, mundi estote.* Convocat autem ad audiendum primo maiores, dicens, *Audite verbum Domini principes* etc. Secundo minores, ibi, *Populus Gomorrhae.* Sed quare invitat maiores ad audiendum, et minores ad percipiendum? Quia ea quae sunt a maioribus audita, facile percipiunt minores. Item cum relinquat eis semen, quare comparat eos Sodomitis et Gomorrhaeis, qui penitus consumpti sunt? Et dicendum, quod quantum ad incorrigibiles comparat propter duo. Primo propter peccati similitudinem: *Gen. 1. Et pueris alienis adhaeserunt:* et propter publicationem: *Isa. 3. Peccatum suum, quasi Sodoma praedicaverunt, nec absconderunt.* Et cum fuerint quinque civitates subversae, nihilominus praecipue comparat istis: quia sunt praecipuae inter alias. Et propter hoc etiam principes comparat Sodomitis, quia civitas illa Metropolis erat, sicut patet *Gen. 14.* Principum autem est audire a Domino verbum suum, et populo legem imponere. Et ideo invitat illos ad audientiam verbi, et populum ad perceptionem legis. *Quo mihi.* Hic ostendit inutilitatem remedii, quod apponebant. Et primo quantum ad sacrificiorum oblationes. Secundo quantum ad festorum celebrationes, ibi, *Neomenias vestras* etc. Tertio quantum ad divinas orationes, ibi, *Et cum extenderitis manus* etc. Circa primum duo facit. Primo reprobat oblationem de animatis. Secundo de inanimatis, ibi, *Incensum abominatio* etc. In sacrificiis autem animalium erat aliquid quod totum cedebat in cultum Dei: sicut holocaustum, quasi totum incensum, ab olon, quod est totum, et cauma, quod est incendium. Unde adeps totus adolebatur, ut habetur *Levit. 1.* et sanguis totus effundebatur, *Levit. 5.* Quaedam autem erant, quae partim cedebant in cultum Dei, partim in usum ministri: sicut hostia pro peccato, nisi quando erat pro peccato sacerdotis, vel multitudinis, *Levit. 4.* Quaedam autem de quibus cedebat aliquid in cultum Dei, et aliquid in usum ministri, et aliquid cedebat ipsi offerenti: sicut in hostiis pacificis, quae pro gratiarum actione offerebantur, vel pro salute, *Levi. 4.* Et secundum haec tria dividitur in tres partes. Primo reprobat sacrificia in tria distributa, scilicet pacifica. Et primo ponit reprobationem dicens, *Quo mihi,* idest ad quid mihi offertis, *Multitudinem victimarum vestrarum,* quasi non mearum? Et dicuntur victimae, vel quia animal vinctum ad sacerdotem ducebatur; vel quia pro victoria habita, vel habenda offerebatur. Deinde reprobationis rationem ponit dicens, *Plenus sum.* Vel propter fastidium, quia non bona: *Gen. 4. Ad Cain autem, et ad munera eius non respexit.* Vel propter dominium: *Ps. 48. Meae sunt omnes ferae sylvarum, iumenta in montibus et boves.* Secundo reprobat ea quae ex toto erant oblata Deo. Et primo ponit reprobationem illorum telum, et ponit tantum tria animalia: quia de his fiebant tantum sacrificia, quae erant de armentis: fiebant etiam quaedam de avibus turturum, et pullis columbae; sed hoc erat propter defectum, vel paupertatem, sicut patet *Levit. 24.* et pluribus aliis locis. Et iterum non erat usus eorum universalis in omnibus, quia non offerebatur ex his hostia pacifica. Deinde ponit reprobationis rationem, ibi, *Cum veniretis* etc. Quasi dicat, plus offenditis me ambulantes in atriis meis polluentes ea, quam holocaustum placeat; unde non accepta hanc communionem: *Ps. 39. Holocaustum et pro peccato non postulasti: Hier. 7. Non sum locutus cum patribus vestris, et non praecepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti de verbo holocautomatum, et victimarum: Sed hoc praecepi eis, audite vocem meam, et ero vobis Deus, et vos mihi populus.* Tertio reprobat ea quae erant Deo, et sacerdoti debita dicens: *Ne offeratis ultra: Hiere. 11. Numquid carnes sanctae auferent a te malitias tuas, in quibus gloriata es?* Et *Mich. 6. Quid dignum offeram Domino? Numquid offeram ei holocautomata, et vitulos anniculos? Numquid placari potest in millibus arietum, aut in millibus hircorum pinguium? Incensum.* Hic reprobat oblationes de rebus inanimatis, pro quibus omnibus ponit incensum, eo quod hoc erat inter alia dignius: sicut thymiama, *Exod. 30.* Et communius, quantum ad thus, quod ponebatur, et adiungebatur cuilibet tali oblationi, et totum Deo incendebatur: *Isa. 66. Qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo.* Sed obiicitur de hoc, quod dicit glossa, quod numquam sacrificia eorum amavit, cum praeceperit ea ad hoc, quod fierent: *Gen. Odoratusque est Dominus odorem suavitatis. Et ait ad eum: Nequaquam ultra maledicam terrae propter hominem.* Et dicendum, quod in quolibet sacrificio est aliquid considerandum ex parte offerentis, et aliquid ex parte rei oblatae. Ex parte rei oblatae sacrificia nostra placent Deo per se; non autem antiquorum sacrificia. Et hoc est quod placitum non fuit. Amatum dicitur per se, quod in se habet, unde ametur, sicut bonum honestum. Quod autem tantum amatur per relationem illius ad alterum, non dicitur per se amatum: sicut dicitur secari, vel uri amatum, secundum quod est ad finem sanitatis relatum. Nostra autem sacrificia in seipsis continent gratiam sanctificationis, secundum quam sunt Deo accepta; sed illa antiquorum sacramenta erant tantum si-

Digitized by Google

gns istorum: et ideo non erant per se amala. Ex parte autem offerentis, et nostra et illorum possunt esse accepta ex devotione offerentis. Potest ergo quadruplex tempus distingui. Primum ante legem scriptam, et idolatriam. Et tunc placebant antiqua sacrificia facta a sanctis patribus, et propter devotionem offerentis, et propter significationem rei oblatae. Secundum tempus est sub lege scripta: et tunc interveniente idolatria, additum fuit quiddam propter quod displicebant, quia non erant digni quod eodem placaretur Deus, et coleretur diabolus. Et ex alia parte fuit addita una utilitas ex parte offerentis, ut esset remedium contra idolatriam populo ad hoc prono. Unde etiam de sacrificiis nihil praeceptum est ante fabricationem idoli. Et sic intelligitur auctoritas Hieremiae inducta. Tertium tempus fuit sub prophetis, in quo propter peccata populi iam non placebant ex parte offerentis, sed tantum inquantum erant signum. Unde secundum hoc non placabant Deum, sed magis ostendebant. Quartum tempus est sub gratis, quando iam usus eorum ex toto abolitus est: quia veniente veritate cessavit figura.

d Hic removet solemnitatum celebrationes. Et primo quantum ad futurum ponit prohibitionis propositum dicens, *Neomeniam: Ps. 80. Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestrae. Sabbatum: Exo. 20. Festivitates alias: Levit. 23. Hae sunt feriae Domini, quas vocabitis celeberrimas, et sanctissimas. Iniqui sunt caetus vestri: infra 58. Ecce in die ieiunii vestri invenitur voluntas vestra, et omnes debitores vestros repetitis. Non feram.* Secundo quantum ad praesens ponit odium dicens, *Calendas vestras*, quod addit supra neomeniam, *Et solemnitates vestras odivit anima mea:* unde *Ps. 80. Sumite psalmum, et date tympanum: psalterium iucundum cum cythara. Buccinate in neomenia tuba*, in insigni *die solemnitatis vestrae: Thren. 2. Oblivioni tradidit Dominus in Syon festivitatem, et sabbatum, et in opprobrium, et in indignationem furoris sui regem, et sacerdotem.* Tertio quantum ad praeteritum ponit taedium dicens, *Facta sunt mihi molesta.* Et ponit gravitatem ponderis: *Ps. 37. Sicut onus grave gravatae sunt super me.* Secundo laborem portantis, *Laboravi sustinens: Isa. 43. Praebuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis.* Et loquitur humano more de Deo: quia homini dicitur esse grave laborare in eo, quod non placet sibi. *Et cum extenderitis.* Reprobat orationes eorum. Et primò ponit reprobationem. Secundo reprobationis rationem, ibi, *Manus enim vestrae* etc. Circa primum duo facit. Primo rèprobat quantum ad signum devotionis, ibi, *Et cum extenderitis: Thren. 3. Levemus corda nostra cum manibus in caelum ad Deum.* Et *infra 65. Tota die expandi manus meas ad populum incredulum, qui graditur via non bona.* Secundo prolixitatem orationis: *Prov. 28. Qui declinat aurem suam, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Manus enim vestrae sanguine plenae sunt*, quem fudistis: *Ps. 13. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem: Prov. 1. Prohibe pedem tuum a semitis eorum: pedes enim illorum ad malum currunt, et festinant, ut effundant sanguinem. Lavamini.* Hic ponit salubre consilium: et circa hoc tria facit. Primo ponit efficax remedium. Secundo remedii effectum, ibi, *Venite* etc. Tertio poenam contra contemptum, ibi, *Quia si volueritis* etc. Remedium consistit in duobus. In fuga mali, et in sequela boni, ibi, *Discite* etc. Malum fugatur dupliciter. Primo per purgationem praeteriti: et quantum ad hoc dicit, *Lavamini: Hier. 4. Lava a malitia cor tuum Hierusalem, ut salva fias. Usquequo morabuntur in te cogitationes noxiae?* Secundo per cautelam futuri: et hoc fit tripliciter. Primo ut corde mala non cogitet, *Mundi estote: Prov. 22. Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum habebit amicum Regem.* Secundo, ut cogitata opere non impleat. *Mich. 2. Vae qui cogitatis inutile, et operamini malum in cubilibus vestris: in luce matutina faciunt illud. Auferte malum*, scilicet opus. Tertio, ut incepta non perficiat, *Quiescite agere perverse: Hier. 2. Prohibe pedem tuum a nuditate, et guttur tuum a siti*, et in eodem cap. *Cursor levis explicans vias suas. Discite benefacere.* Hic ponit remedium quantum ad sequelam boni. Et ponit ut addiscat. Secundo, ut opere impleat, ibi, *Subvenite oppresso* etc. Operatur enim aliquis bonum in ordinando seipsum: et quantum ad hoc dicit, *Discite benefacere: Hier. 6. Erudire Hierusalem, ne forte recedat anima mea a te, ne forte ponam te terram desertam, et inhabitabilem.* In ordine ad proximum: et hoc est, quod dicit, *Quaerite iudicium: Iob 29. Causam quam ego nesciebam, diligentissime investigabam: Hier. 6. State super vias, et videte, et interrogate de semitis antiquis. Subvenite oppresso.* Hic ponit impletionem operis in subveniendo miseris. Miserum autem facit vel violentia: et quantum ad hoc dicit, *Subvenite oppresso: Pro. 24. Erue eos qui ducunt ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare non cesses.* Aut aetatis ignorantis, *Iudicate pupillo: Eccl. 4. In iudicando esto pupillis ut pater.* Aut sexus impotentis, *Defendite viduam: Iob 29. Auris audiens beatificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi. Et venite.* Hic promittit effectum: et circa hoc tria ponuntur. Primo promittentis obligatio, cum dicit, *Venite*, ac si diceret, si facitis, quae dico, et non sequatur, quod promitto, obligo me, quod arguatis me. Hoc plangebat Iob 9. *Non est qui utrumque possit arguere, et ponere manum suam in ambobus.* Secundo malorum cessatio. *Si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur.* Et promittit specialiter mundationem a peccatis, quia cessante causa, cessat effectus. Duo genera peccati tangit. Primum, quod est ex amore incendente, quod notatur in coccino propter intensum ruborem, contra quod ponit candorem nivis frigidae: *Iob 7. Si lotus fuero, quasi aquis nivis, et fulserint velut mundissimae manus meae* etc. Secundum, quod est peccatum ex timore mortificante, quod notatur in vermiculo, cuius color accedit ad albedinem, *Et si fuerint rubra quasi vermiculus*, contra quod ponit lanam. Unde, *Velut lana alba erunt: Ezec. 27. In multitudine diversarum opum, in lanis optimi coloris: Dan. 7. Vestimentum eius, sicut nix candidum, et capilli eius, quasi lana munda.* Tertio ponitur bonorum restitutio, *Si volueritis, et audieritis me, bona terrae comedetis: Ps. 26. Credo videre bona Domini in terra viventium. Comedetis: Infra 65. Ecce servi mei comedent, et vos esurietis. Quia si nolueritis.* Ponit poenam contemptus. Et primo ponit

Digitized by Google

contemptum dicens, *Quia si nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis: Zach. 8. Cogitavi, ut affligerem vos, cum ad iracundiam me provocarent patres vestri.* Secundo comminatur vindictae gladium, *Gladius devorabit vos: Ezec. 2. Gladium evaginabo post eos, et complebo furorem meum, et quiescere faciam indignationem meam in eis.* Tertio ostendit esse immutabile iudicium: quia, *Os Domini locutum est: Num. 23. Non est Deus, ut homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur.*

c Hic ostendit peccata eorum, secundum aversionem a iustitia proximi: et circa hoc tria facit. Primo describit culpam. Secundo comminatur poenam, ibi, *Propter hoc dicit Dominus* etc. Tertio poenae sequelam, ibi, *Et restituam* etc. Circa primum primo arguit peccatum plebis. Secundo peccatum sacerdotis, ibi, *Argentum* etc. Tertio peccatum principum, ibi, *Principes tui* etc. In plebe duo arguit: aggravans per comparationem ad priorem statum, scilicet venalitatem, per comparationem ad priorem fidelitatem; unde dicit, *Quomodo facta est meretrix civitas fidelis: Hier. 2. Sub omni ligno frondoso, et in omni colle sublimi, tu prosternebaris meretrix.* Et crudelitatem per comparationem ad iustitiam, et iudicium, quod est iustitiae executio, *Plena iudicii. Iustitia habitavit in ea, Ps. 85. Quoadusque iustitia convertatur in iudicium:* unde dicit, *Nunc autem homicidae: Ose. 4. Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit.* Peccatum sacerdotum in duobus arguit. In corruptione veritatis doctrinae; unde dicit, *Argentum tuum versum est in scoriam: Ps. 11. Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum septuplum: Hier. 5. Prophetae prophetaverunt mendacium.* Secundo in remissione severitatis disciplinae, quae significatur in vino: hoc enim est vinum, quod infundit Samaritanus: *Luc. 10.* unde dicit, *Vinum tuum mixtum est aqua: Ezech. 13. Vae qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universae aetatis ad capiendas animas. Principes tui* etc. Hic arguit peccatum principum. Et primo ostendit eos infideles in officii executione, quod ad suam utilitatem, et non populi exequuntur: *Amos 6. Unguento optimo delibuti, bibentes in phialis vinum: Eze. 39. Vae pastoribus*, Israel, *qui pascunt semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus?* Et propter hoc dicit, *Infideles.* Secundo ostendit eos transgressores in malefactorum receptione, *Socii furum*, eos defendendo, et patrocinium praestando: *Osee 6. Quasi fauces virorum latronum principes sacerdotum: Prov. 1. Fili ne ambules cum eis.* Tertio ostendit eos corruptos in munerum receptione: *Infra 5. Vae qui iustificatis impium pro muneribus, et iustitiam iusti aufertis ab eo*; unde dicit, *Omnes diligunt munera*, recepta: *Sequuntur retributiones*, scilicet promissas vel speratas. Quarto ostendit eos iniquos in pauperum repulsione, *Pupillo non iudicant, et causa viduae non ingreditur ad eos: Hier. 3. Causam viduae non iudicaverunt, causam pupilli non direxerunt. Propter hoc, haec dicit Dominus* etc. Hic comminatur poenam. Et primo praelatorum. Secundo subditorum, ibi, *Et convertam* etc. Circa primum ponit tria. Primo punientis potestatem in auctoritate dicens, *Dominus: Malach. 1. Si ego Dominus, ubi est timor meus, dicit Dominus?* In ministrorum multitudine, *Exercituum: Iob 25. Numquid est numerus militum eius?* In fortitudine, *Fortis: Iob 9. Sapiens corde est, et fortis robore, quis restitit ei, et pacem habuit?* Secundo ponit punientis voluntatem, *Heu*, scilicet eis, *Consolabor*, quia mea consolatio erit punitio eorum, *infra 63. Dies ultionis in corde meo, annus retributionis meae venit.* Tertio ponit poenae crudelitatem, *Et vindicabor de inimicis*, quia sicut hostes puniam vos: *Deut. 23. Reddam ultionem hostibus meis, et his qui oderunt me retribuam. Et convertam* etc. Hic comminatur poenam subditorum. Et primo ponitur punientis praeparatio, ibi, *Et convertam manum meam ad puniendum, quam parcendo, quasi plicatam tenueram: Iob 19. Manus Domini tetigit me.* Secundo poenae perfectio, *Excoquam*, igne tribulationis, *Ad purum scoriam tuam*, quousque siquid purgandum sit: *Matth. 5. Non exibis inde, donec reddas novissimum quadrantem.* Tertio poenarum multitudo, *Auferam omne stannum tuum*, quia pro omni peccato puniam, *infra 40. Recepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. Et restituam* etc. Hic ponit poenae sequelam. Et primo quantum ad correptos renovationem. Secundo quantum ad obstinatos consumptionem, ibi, *Et conteret* etc. *Eodem enim igne*, ut dicit Augustinus, *aurum probatur, et palea fumat.* Circa primum tria facit. Primo promittit renovationem quantum ad praelatorum emendationem Secundo quantum ad famae restitutionem, ibi, *Post hoc vocaberis.* Tertio quantum ad iustitiae observationem, ibi, *Syon in iudicio* etc. Dicit ergo, *Restituam iudices*, quantum ad saeculares principes, quorum est iudicare populum: *Et consiliarios tuos*, idest sacerdotes, quorum est consilia Dei manifestare populis: *Malac. 2. Labia sacerdotum custodiunt scientiam, et legem exquirunt ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est, Ut fuerunt prius*, sicut Moyses, et Iosue, qui Deo placuerunt: *Hiere. 3. Dabo vobis pastores iuxta cor meum, qui pascent vos scientia et disciplina. Et vocaberis*, idest recuperabis famam, ut dicaris talis qualis ante fueras, *Civitas iusti*, idest in qua servatur iustitia, *infra 62. Non vocaberis ultra derelicta, nec vocaberis ultra desolata; sed vocaberis voluntas mea in ea. Syon in iudicio*, per executionem iustitiae, redimitur a calumniantibus. *Et reducent eum in iustitia*, quia iudicium est reducere ad aequitatem, in qua consistit iustitia: *Ps. 69. Iudicare populum tuum in iustitia, et pauperes tuos in iudicio: Hier. 23. Regnabit rex, et faciet iudicium, et iustitiam in terra. Et conteret* etc. Hic ponitur obstinatorum destructio: et circa hoc tria facit. Primo praedicit destructionem. Secundo destructionis modum, ibi, *Confundentur* etc. Tertio aufert evasionis spem, ibi, *Et erit fortitudo tua* etc. Et quia poena ordinatur contra culpam, ideo circa primum tangit culpam dupliciter. Ex parte conversionis, quantum ad scelus idolatriae; unde dicit, *Scelestos:* et quantum ad peccatum voluptatis, et luxuriae; unde dicit, *Peccatores*, quia ad talia homines maximo proni sunt, contra quod ordinat poenam contritionis, in qua no-

Digitized by Google

tatur poena pro Inflictione : *Hier. 17. Duplici contritione contere eos*, quasi pro duplici peccato Secundo ex parte aversionis, quia dereliquerunt Dominum, contra quod ordinat poenam consumptionis dicens, *Consumentur*, in quo designat poenam desertionis: quod enim consumitur, in nihilum vadit; et omnia in nihilum deciderent, nisi manus Domini ea contineret, ut dicit Gregorius : *Hier. 17. Domine omnes qui te dereliquunt, confundentur, recedentes a te in terra scribentur: quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Dominum. Confundentur* etc. Hic ponit modum destructionis. Et primo quantum ad confusionem peccati. Secundo quantum ad subtractionem boni, ibi, *Cum fuerit* etc. Circa primum contra idolatriam ordinat confusionem dicens, *Confundentur ab idolis*, ideat propter idola : *Ps. 96. Confundantur omnes qui adorant sculptilia*. Contra voluptatem erubescentiam, cum dicit, *Erubescetis super hortis, quos elegeratis luxuriae vestrae : Rom. 6. Quem fructum habuistis in illis, in quibus nunc erubescitis :* confusio enim magis respicit malum; sed erubescentia culpam. Peccata enim carnalia, ut dicit Gregorius, sunt minoris culpae, et maioris infamiae: et ratio est, quia sunt secundum potentias ignobiliores, et maxime materiales: et tamen sunt innatae et connaturales et passibiles. *Cum fueritis*. Hic ponitur subtractio boni. Et primo eius, quod ad protectionem, et ornatum spectat, quod significatur in ablatione filiorum. Secundo eius, quod pertinet ad fructum, ibi, *Velut hortus, qui sine aqua* etc. e contra dicitur de viro iusto: *Ps. 1. Erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum Et erit*. Hic aufert eis evasionis spem. Et ponit tria. Primo aufert ab eis propriae fortitudinis firmamentum; unde dicit, *Erit fortitudo vestra, ut favilla stuppae, quae cito consumitur: Eccl. 21. Stuppa collecta synagoga peccantium*. Secundo idolorum auxilium dicens, *Opus vestrum*, scilicet idolorum, quod manus vestrae operatae sunt, quasi scintilla quae nullius momenti est *: Deut. 32. Ubi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam*. Et tamen comburitur; unde loquitur, *Et succendetur : infra 50. Ambulate in lumine ignis vestri*. Tertio hominum succursum, *Et non erit, qui extinguat: Ezech. 20. Non extinguetur flamma succensionis, et comburetur in ea omnis facies ab austro usque ad aquilonem, et videbit omnis caro, quia ego Dominus succendi eam, nec extinguetur.*

a CAP. II.

Verbum quod vidit Isaias filius Amos super Iudam et Hierusalem. Et erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles. Et fluent ad eum omnes, et ibunt populi multi, et dicent: Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Iacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis eius, quia de Sion exibit lex, et verbum Domini de Hierusalem.

b Et iudicabit gentes, et arguet populos multos. Et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces. Non levabit gentes contra gentem gladium, nec exercebunt ultra ad praelium. Domus Iacob, venite, et ambulemus in lumine Dei nostri. Proiecisti enim populum tuum domum Iacob, quia repleti sunt ut olim, et augures habuerunt ut Philistiim, et pueris alienis adhaeserunt. Repleta est terra argento et auro, et non est finis thesaurorum eius. Et repleta est terra eius equis, et innumerabiles quadrigae eius. Et repleta est terra eius idolis. Opus manuum suarum adoraverunt, quod fecerunt digiti eorum. Et incarnavit se homo, et humiliatus est vir.

c Ne ergo dimittas eis. Ingredere in petram, et abscondere in fossa humo a facie timoris Domini, et a gloria maiestatis eius. Oculi sublimis hominis humiliati sunt, et incurvabitur altitudo virorum. Exaltabitur autem Dominus solus in die illa, quia dies Domini exercituum super omnem superbum, et excelsum, et super omnem arrogantem, et humiliabitur, et super omnes cedros Libani sublimes et erectas, et super omnes quercus Basan, et super omnes montes excelsos, et super omnes colles elevatos, et super omnem turrim excelsam, et super omnem murum munitum, et super omnes naves Tharsis, et super omne quod visu pulchrum est. Et incurvabitur omnis sublimitas hominum, et humiliabitur altitudo virorum: Et elevabitur Dominus solus in die illa, et idola penitus conterentur. Et introibunt in speluncas petrarum, et in voragines terrae a facie formidinis Domini, et a gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram. In die illa proiiciet homo idola argenti sui, et simulacra auri sui quae fecerat sibi, ut adoraret talpas et vespertiliones. scissuras petrarum, et in cavernas saxorum a facie formidinis Domini, et a gloria maiestatis eius, et cum surrexerit percutere terram. Quiescite ergo ab homine, cuius spiritus in naribus eius est, quia excelsus reputatus est ipse.

CAP. II.

Hic increpatur culpa eorum ex parte conversionis. Et dividitur in partes tres. In prima arguit eos pro culpa quam committebant in cultura idolorum. In secunda pro illa, quam committebant in oppressione hominum, *5. cap. ibi, Ecce enim* etc. In tertia pro culpa, quam committebant in abusu rerum, *cap. 5. Cantabo dilecto meo* etc. Prima dividitur in duas. In titulum, et tractatum. Secunda, ibi, *Et erit* etc. et ponit *Verbum* in principio capituli : quia specialiter de incarnato Verbo prophetia est : *Amos 3. Non faciet Dominus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas. Et erit*. Hic exequitur intentum : et dividitur in partes tres. In prima promittit salutis remedium, ne gravitas sequentis culpae in desperationem inducat. In secundo ostendit cul-

pae reatum, ibi, *Proiecisti* etc. In tertia comminatur poenae flagellum, ibi, *Ne ergo dimittas* etc. Circa primum tria ponuntur. Primo salutis praeparatio. Secundo gentium conversio, ibi, *Et fluent* etc. Tertio Iudaeorum in fine vocatio, ibi, *Domus Iacob* etc. Circa primum tria ponuntur. Primo salutis tempus; unde dicit, *Et erit*. Et copulat ad praecedentem prophetiam, vel ad illud, quod a Domino audivi, sicut dicit Gregorius *sup. princ. Ezec. In novissimis diebus praeparabitur* etc. scilicet in tempore gratiae, quod dicitur novissimum, quia non succedet alia religionis observatio: *Matth. ult. Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi: Gen. ult. Congregamini filii Israel, ut annunciem vobis quae ventura sunt vobis in novissimis diebus.* Sed videtur quod a principio humani generis debuerit ista salus praeparari, quae est per incarnationem Filii Dei: quia quando morbo per medicinam citius subvenitur, facilius curatur. Ad quod dicendum, quod medicina debet offerri secundum conditionem morbi. Et quia peccatum hominis fuit per superbiam, qua praecepta Dei contempsit, oportuit quod ad salutis medicinam percipiendam praepararetur per humilitatem, ut cognosceret infirmitatem suam: quia nec lege naturali, nec lege scripta adiutus poterat sibi providere. Et sic tanto humilius, et ardentius medicinam quaereret, quanto in se auxilium sibi non inveniebat. Secundo salvantis virtus, cum dicitur, *Mons domus Domini*. In quo domus Domini est fundata: *Ezech. 3. Dimisit me super montem excelsum*. Tertio salvantis gradus, *In vertice montium*, idest maiorum, *Et elevabitur super colles*, idest super minores principes: *Infra 5. Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde. Et fluent ad eum.* Hic ponitur gentium conversio; et circa hoc tria ponit. Primo ipsam conversionem. Secundo declarat conversionis ordinem, ibi, *Et ibunt populi*. Tertio promittit conversionis pacem, ibi, *Et iudicabunt gentes*. Dicit ergo, quantum ad primum. *Et fluent*, in quo notatur multitudo et festinantia. *Omnes gentes*, idest de gentibus omnibus aliqui: *Hier. 31. Adducam eos per torrentem aquarum in via recta, et non impingent in ea.* Ordo conversionis fuit, quod per vocationem eorum qui fuerunt ex Iudaeis, gentes conversae sunt. Et ideo tria circa secundum ponit. Primo vocantes. Secundo vocationem, ibi, *Venite* etc. Tertio ordinis rationem, ibi, *Quia de Syon* etc. Dicit ergo, *Populi*, idest, qui ex Iudaeis, *Multi*, non omnes, in quo notatur paucitas Iudaeorum conversorum respectu multitudinis gentium, *Ibunt* passibus fidei, credentes, *et dicent: 2. Cor. 4. Et nos credimus, propter quod et loquimur. Venite* Hic ponitur vocatio Vocatur autem tripliciter ad fidei eminentiam; unde dicit, *Venite*, per consensum. *Ascendamus*, per fidem, *In montem Domini*, idest ad Christum, *Et ad domum Dei Iacob*, idest Ecclesiam: *Hier. 21. Surgite, et ascendamus in Syon ad Dominum Deum nostrum. Quia haec dicit Dominus. Exultate in laetitia Iacob.* Secundo ad doctrinam, cum dicit, *Docebit nos vias suas*, idest praecepta quibus ad ipsum itur: *Can. 8. Ibi me docebis, et dabo tibi poculum ex vino condito, et mustum malorum granorum meorum.* Tertio ad obedientiam consiliorum, *Et ambulabimus* post eum, *In semitis eius: Hier. 6. Interrogate de semitis antiquis quae sit via bona, et ambulate in ea. Quia de Syon.* Hic ponit ordinis rationem, dicens, *Quia de Syon*, non de monte Syna: *Exibit lex*, spiritualiter intellecta, *Et verbum Domini*, idest Evangelium, *De Hierusalem*, propter contemplationem pacis. *Salus enim ex Iudaeis est, Ioan. 4.* Et *infra 29. Qui egrediuntur impetu a Iacob, florebit et germinabit Israel.*

b Hic promittit conversis pacem: et circa hoc tria facit Primo ponit pacis effectivum. Secundo pacis signum, *Et conflabunt gladios* etc. Tertio pacis fructum, *Non levabit gens*. Effectivum pacis est regis iudicium; et ideo primo dicit, *Iudicabit gentes*, dando eis iura: *Et arguet populos*, corrigendo peccata; *Infra 11. Iudicabit in iustitia pauperes, et arguet in aequitate pro mansuetis terrae.* Signum pacis est, quod instrumenta belli vertentur in cultum agri; unde dicit, *Et conflabunt gladios suos in vomeres: Ps. 46. Arcum conteret, et confringet arma.* Fructus est in amotione hostium; unde dicit, *Non levabit gens contra gentem gladium: infra 26. Vetus error abiit, servabis pacem, pacem, quia in te speravimus.* Sed contra, quia postea fuerunt multa bella. Glossa respondet, quod non fuerunt tam magna, sicut ante. Unde in tempore Antichristi, quamvis sit futura magna persecutio, tamen habebunt pacem magnam ad invicem, sicut fuit in tempore Diocletiani. Vel melius dicendum, quod referatur ad pacem factam per Christum, quae complebitur in futuro. *Domus Iacob.* Hic ponitur vocatio Iudaeorum post conversionem gentium factam. Vel ex persona prophetae, vel ex persona gentilium, ut sint in cauda qui fuerunt in capite: *Rom. 11. Caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium subintraret, et sic omnis Israel salvus fieret. Ambulemus*, simul et concorditer, ut sit unum ovile: *Io. 10. Et fiet unum ovile, et unus pastor. In lumine: Io. 12. Ambulate dum lucem habetis. Proiecisti enim* etc Hic ostendit eorum reatum. Et primo in generali. Secundo in speciali, *Et augures habuerunt* etc. Circa primum duo facit. Primo ostendit eorum a Deo elongationem, cum dicit, *Proiecisti enim*. Et sic continuat Glossa, *Merito vocandi sunt, quia proiecisti: Hier. 22 Quare abiecti sunt ipse et semen eius, et proiecisti in terram, quam ignoraverunt.* Secundo ponit elongationis causam, *Quia scilicet repleti sunt iniquitate, Ut olim, in Aegypto? Hier. 23. Adulteriis repleta est terra:* non enim est causa elongationis a Deo nisi peccatum; unde *infra 59. Peccata vestra, et iniquitates vestras diviserunt inter vos, et Deum. Et augures.* Hic ponit eorum culpam in speciali. Et praecipue circa idolatriam, quam arguit in eis tripliciter. Primo quantum ad gentilem conversationem. Secundo quantum ad idolatriae occasionem, ibi, *Et repleta est terra* etc. Tertio quantum ad cultus observationem, ibi, *Et repleta est terra.* Gentilem conversationem reprehendit in eis in duobus. Primo quantum ad divinos et augures quos habebant; unde dicit, *Augures*, idest pronosticantes de futuris ex voce et garritu avium. *Habuerunt ut Philistiim*, in quibus maxime haec superstitio vigebat, contra id quod praecipitur *Deut. 18. Cave ne imitari velis abominationes gentium illarum.* Et

Digitized by Google

infra statim: ***Non inceniatur in te qui ariolos sciscitetur, et observet somnia, atque auguria.*** Sed videtur quod augurium non sit peccatum. Aves enim meliorem aestimationem habent quam pisces qui sunt magis aquosi. Sed marinarii motu quorundam piscium accipiunt coniecturas de tempestate futura. Ergo etiam per aves potest aliquid pronosticari de futuris. Et dicendum, quod Deus providit unicuique rei ea quibus possit conservari in esse, secundum suae naturae capacitatem; et ideo homini dedit rationem, per quam conferendo potest sibi adinvenire remedia contra nociva. Et quia in brutis deficit ratio, ordinavit, ut quod ex ratione deficit, natura suppleret: et ideo talibus data sunt arma, et operimenta naturaliter, quae homo per artem sibi acquirit. Similiter creata est eis quaedam vis naturalis aestimationis, impellens ea ad operandum opera suae speciei. Unde potius aguntur, quam agant, ut dicit Damascenus. Et cum natura inferior regitur per naturam superiorem, et movetur, relinquuntur in ipsis impressiones superiorum motuum fricantium huiusmodi motum, per quem moventur ad providendum sibi in necessariis. Et in talibus accipere coniecturam ab avibus, vel avium motibus, vel aliorum animalium, non est peccatum; sed tantum de his quae habent causam ex libero arbitrio, quod non operatur necessitate stellarum. Secundo quantum ad passiones innaturales, quibus subiacebant; unde dicit, *Pueris alienis*, idest alienigenis, vel a Deo alienis, *Adhaeserunt* per turpem abusum: ***Rom. 1. Masculi in masculos turpitudinem operantes:*** ***2. Macha. 4.*** dicitur de hoc vitio: ***Erat autem et incrementum quoddam, et profectus gentilis et alienigenae conversationis, propter impii, et non sacerdotis Iasonis nefarium, et inauditum scelus. Repleta est.*** Hic ponit idolatriae occasionem, quae est avaritia: ***Ephes. 5. Aut avaritia, quae est idolorum servitus.*** Primo ergo ostendit avaritiam eorum, quantum ad multiplicationem rerum quae pertinent ad necessitatem victus, cum dicit, *Repleta est terra*. In quo notatur abundantia rerum. *Et non est finis.* In eo notatur insatiabilitas avari, qui non impletur pecunia: ***Eccl. 5. Avarus non implebitur pecunia. Et qui amat divitias, fructum non accipiet ex eis.*** Et *Osee 2. Dedi eis frumentum, et vinum, et oleum, et argentum multiplicavi eis, et aurum quod fecerunt Baal.* Secundo, quantum ad res quae pertinent ad portantis usum, cum dicit, *Repleta*: ***Ps. 19. Hi in curribus, et hi in equis; nos autem in nomine Dei nostri invocabimus. Et repleta est.*** Hic arguit in eis idolatriae cultum. Et arguit hic ex tribus. Primo ex multitudine cum dicit, ***Et repleta est: Osee 7. Multiplicavit Ephraim altaria ad peccandum: Hier. 2. Sub omni ligno frondoso, et in omni colle sublimi tu prosternebaris meretrix.*** Secundo ex idolorum vilitate, *Quia opus manuum suarum*, et adhuc plus, quod fecerunt digiti eorum: ***Ps. 113. Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.*** Tertio ex hominis dignitate; et ideo dicit, *Homo*, qui ad imaginem Dei factus est, *Inclinavit se*, supponendo se idolis. *Vir*, qui virtuosus videbatur quantum ad acquisita, ***Humiliatus est: Ps. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis: Infra 44. Curvatus est ante illud, et adorat, et dicit: Libera me.***

c Hic comminatur eis poenam. Et dividitur in duas partes. In prima ostendit eis imminere periculum. In secunda concludit evasionis remedium, ibi, *Quiescite ergo* etc. Ostendit autem eis imminere periculum removendo tria. Primo praesumptionem de divina misericordia. Secundo confidentiam de propria potentia, ibi, *Oculi sublimes* etc. Tertio remedium, quod relinquebatur in aliorum fiducia, ibi, *In die illa proiiciet homo idola* etc. Et quia divina misericordia mensuram non habet, sed semper superexaltat iudicium; ideo non removet eam praedicando ut defuturam, sed imprecando poenam ut iustam. Duo ergo facit. Primo ponit imprecationem dicens: Ex quo tam turpia mala faciunt, *Ergo ne dimittas eis*; quasi dicat, Iustum esset ut in nullo eorum misereris: ***Hier. 5. Nunquid super his non visitabo, dicit Dominus, et super gentem huiuscemodi non ulciscetur anima mea?*** Secundo ironice ponit consilium ad evasionem dicens, *Ingredere*; quasi dicat, Ex quo ipse non dimittit, restat ut abscondaris a facie eius. *Ingredere in petram*, ad literam in fissuras petrarum ad ibi manendum. *Abscondere in fossa humo*, idest in cavernis terrae a facie timoris Domini, idest a facie illorum per quos Deus se probat timendum, et glorificandum: ***Hier. 18. Relinquite civitates;*** sed non valebit eis: unde in ***Ps. 138. Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam.*** Bernardus exponit de Christo, ***Petra enim est Christus, 1. ad Cor. 10.*** In ipso est intrandum per devotionis affectum. Dicit ergo: Ego quod mihi deest usurpo de visceribus Iesu Christi. Viscera enim misericordiae affluxerunt, nec desunt foramina per quae effluant. Foderunt enim manus eius, et pedes eius perforaverunt: ***Can. 2. Surge, propera amica mea, et veni in foraminibus petrae. Oculi sublimis.*** Hic removet ab eis confidentiam de propria potentia: et circa hoc duo facit. Primo excindit potentiam resistendi. Secundo repellit cautelam latendi, ibi, *Et introibunt* etc. Circa primum tria facit. Primo ponit intentum. Secundo explicat modum, ibi, *Quia dies* etc. Tertio concludit propositum, *Et incurvabitur* etc. Ponit autem duo ad excludendum potentiam resistendi. Primo ipsorum depressionem tum quantum ad superbiam cordis, cum dicit, *Oculi*, idest superbis, *Sublimis*, idest hominis potentis, *Humiliati*, idest humiliabuntur. Praeteritum pro futuro propter certitudinem prophetiae: ***Prov. 30. Generatio cuius oculi excelsi sunt, et palpebras in alta surrectas: Iob 40. Respicit cunctos superbos, et confundet eos, et conteret impios de loco suo:*** tum etiam quantum ad nobilitatem generis; unde dicit, *Altitudo virorum*, idest nobilitas generis: ***Am. 2. Ego exterminavi Amorrhaeum a facie eorum, cuius altitudo cedrorum altitudo eius.*** Secundo ponit punientis exaltationem, *Exaltabitur*, idest altus apparebit in punitione, qui infimus videbatur in expectatione: ***Ps. 9. Cognoscetur Dominus iudicia faciens: Infra 5. Exaltabitur Dominus exercituum in iudicio. Quia dies Domini.*** Hic ponitur modus expletionis praedictorum. Et primo quantum ad depressionem hominum. Secundo quantum ad subtractionem rerum, ibi, *Et super omnes* etc. Dicit ergo primo: Ideo erit hoc, quod dictum est, *Quia dies Domini*, idest ultionis tempus: ***Infra 63. Dies ultionis***

in corde meo, annus retributionis meae venit. Exercituum, ut non dubitetur de victoria eius, cui tanta subest obsequentium multitudo. *Veniet*, quasi grave pondus ad comprimendum, *Super omnem superbum, et excelsum*, idest super eum qui magis de magnis, quae habet extollitur: *Et super omnem arrogantem*, qui elevatur de eo, quod non habet. Gregorius: *Arrogans est, qui sibi tribuit quod non habet : Prov. 8. Arrogantiam, et superbiam, et viam pravam, et os bilingue detestor. Et humiliabitur: Luc. 14. Qui se exaltat, humiliabitur. Et super omnes cedros.* Hic ponit subtractionem rerum quae faciunt ad defensionem. Et primo quantum ad ea quae faciunt, quantum ad praeparationem machinarum, vel propter altitudinem; et sic dicit, *Super omnes cedros* ; vel fortitudinem ; et sic dicit, *Super omnem quercum : Zach. 11. Aperi libere portas tuas, et comedat ignis cedros tuos.* Et *infra: Ululate quercus Basan, quia succinctus est, saltus munitus.* Secundo quoad ea quae pertinent ad mutationem locorum, aut a natura. *Et super omnes montes excelsos* etc. *Ezech. 6. Haec dicit Dominus Deus montibus, et collibus, rupibus, et vallibus;* aut ab arte, *Et super omnem turrim excelsam* etc. *Sopho. 1. Dies tubae et clangoris super civitates munitas, et super angulos excelsos, et tribulabo homines.* Tertio quantum ad ea quae pertinent ad abundantiam victualium; et sic dicit, *Super omnes naves*, in quibus deferuntur, *Tharsis*, idest maris: *Infra 23. Ululate naves maris, quia vastata est domus, unde venire consueverant. Et super omne, quod visu pulchrum est.* Hoc pertinet ad hostium implacationem, vel augmentationem pugnantium: *Iudith 10. Quis contemnet populum Hebraeorum, qui tam decoras habet mulieres. Et incurvabitur.* Hic quasi concludit propositum: et est omnino idem quod prius dictum est; nisi quod additur de destructione idolorum, ut ostendatur ipse solus excelsus, cum dicit, *Et idola* : *Ezech. 6. Confringentur, et cessabunt idola vestra, et conterentur delubra vestra. Et introibunt in speluncas* etc. Hic ponit cautelam latendi, et est idem quod prius; nisi quod hic praedicitur quasi futurum, quia impotentiam deiiciendam praedicando, et non imprecando exposuerat: *Ps. 62 Introibunt in inferiora terrae, tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt. In die illa.* Hic removet tertium, scilicet idolorum fiduciam. Et primo removet auxilium, *Ut adoraret : Ezec. 8. Et ingressus vidi, et ecce omnis similitudo reptilium et animalium abominatio, et universa idola domus Israel depicta: Infra 31. In die illa abiiciet vir idola argenti sui, et idola quae fecerunt manus eius in peccatum.* Secundo replicat latendi subsidium, ibi, *Et ingredietur* etc. *Apoc. 6 Omnis servus et liber absconderunt se in speluncis, et in petris montium. Quiescite ergo.* Hic ponit sanum consilium ad evadendum. Et dicit. Ergo ex quo omnia ista non valebunt vobis, *Quiescite ab homine*, idest cessate ab offensa ipsius, scilicet Christi. *Cuius spiritus in naribus eius*, idest qui spirat, *In naribus*, idest vivit sicut alii homines quantum ad humanitatem. *Quia excelsus reputatus est ipse*, quantum ad divinitatem, a sanctis, et ab angelis. *Ps. 112. Excelsus super omnes gentes Dominus, et super coelos gloria eius.* Vel aliter. Loquitur de Deo ad similitudinem hominis per figuram antropospatos. *Ab homine*, idest Deo, *Cuius spiritus in naribus.* Loquitur ad similitudinem irati, qui propter multiplicationem spirituum exsufflat per nares; unde dicit Homerus, *Quod fortes austeram virtutem per singulas nares exsufflabant: Ps. 17. Ab inspiratione spiritus irae tuae: Infra 30. Ardens furor eius, et gravis ad portandum.* Et iterum, *Spiritus velut torrens inundans usque ad medium colli ad perdendas gentes in nihilum :* et hoc refertur ad primum in quo removit praesumptionem de misericordia Dei : *quia excelsus ipse*, discretive quasi solus.

a CAP. III.

Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet ab Hierusalem, et a Iuda validum et fortem, omne robur panis, et omne robur aquae, et fortem, et virum bellatorem, et iudicem, et prophetam, et ariolum, et senem principem super quinquaginta, et honorabilem vultu, et consiliarium, et sapientem de architectis, et prudentem eloquii mistici. Et dabo pueros principes eorum, et effeminati dominabuntur eis. Et corruet populus vir ad virum, et unusquisque ad proximum suum. Tumultuabitur puer contra senem, et ignobilis contra nobilem. Apprehendet enim vir fratrem suum, domesticum patris sui, et dicet: Vestimentum tibi est, princeps esto noster : ruina autem haec sub manu tua. Respondebitque in die illa dicens: Non sum medicus, et in domo mea non est panis, neque vestimentum. Nolite constituere me principem populi.

b Ruit enim Hierusalem, et Iudas concidit: quia lingua eorum, et adinventiones eorum contra Dominum, ut provocarent oculos maiestatis eius. Agnitio vultus eorum respondebit eis, et peccatum suum quasi Sodoma praedicaverunt, nec absconderunt. Vae animae eorum, quoniam reddita sunt eis mala. Dicite iusto, quoniam bene, quoniam fructum adinventionum suarum comedet. Vae impio in malum. Retributio enim manuum eius fiet ei. Populum meum exactores sui spoliaverunt, et mulieres dominatae sunt eis. Popule meus qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant. Stat ad iudicandum Dominus, stat ad iudicandos populos. Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, et principibus eius. Vos enim depasti estis vineam meam, et rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, et facies pauperum commolitis, dicit Dominus exercituum?

c Et dixit Dominus Deus: Pro eo quod elevatae sunt filiae Syon, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum ibant, et plaudebant, et ambulabant, et pedibus suis composito gradu incedebant ; Decalvabit Dominus verticem filiarum Syon, et Dominus crinem earum nudabit. In die

Digitized by Google

illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, et lunulas, et torques, et monilia, et armillas, et mitras, et discriminalia, et priscelidas, et murenulas, et olfatoriola, et inaures, et anulos, et gemmas in fronte pendentes, et mutatoria, et palliola, et linteamina, et acus, et spicula, et syndones, et vittas, et theristra. Et erit pro suavi odore foetor, et pro zona funiculus, et pro crispanti crine calvicium, et pro fascia pectorali cilicium. Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, et fortes tui in praeliu. Et moerebunt atque lugebunt portae eius, et desolata in terra sedebit.

a CAP. III.

Hic incipit secunda pars, in qua arguit peccatum eorum, quantum ad oppressionem proximorum. Et dividitur in duas partes. In prima ponitur opprimentium confutatio. In secunda oppressorum consolatio, *4. cap. Et apprehendent* etc. Et quia volentium dominium non solum est culpa hominis, sed etiam est poena Dei iudicantis peccata populi, sicut dicitur *Iob 34. Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi;* ideo prima pars dividitur in partes duas. In prima enim praedicitur, secundum quod est poena a Deo inflicta. In secunda arguitur, secundum quod est culpa ab homine commissa, ibi, *Popule meus* etc. Prima dividitur in duas partes. In prima comminatur regiminis subversionem. In secunda assignat rationem, ibi, *Ruit enim*. Prima dividitur in tres. In prima subtrahuntur a regiminis officio idonei. In secunda praeficiuntur indigni, ibi, *Et dabo pueros* etc. In tertia refutant vocati, ibi, *Respondebitque in die* etc. Prima in duas. In prima subtrahit idoneum a regiminis officio. In secunda utilem ad regentis auxilium, ibi, *Consiliarium* etc. Prima dividitur in tres secundum tria quae requiruntur ad idoneitatem praelatorum Primo enim aufert idoneum quantum ad potestatem. In secunda quantum ad sagacitatem, ibi, *Iudicem* etc. In tertia quantum ad auctoritatem, ibi, *Senem* etc. Potestas ad regenda bella populi requiritur in duce, et valet ad compescendum insolentias: *Eccl. 9. Noli quaerere fieri iudex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitates:* quae in tribus consistit, secundum quae dividitur prima pars huius tertiae partis, scilicet in fortitudine corporis, quae consistit in tribus, scilicet in complexionis vigore; et quantum ad hoc dicit, Moneo ut quiescatis, *Enim*, idest quia, *Ecce*, in proximo est, *Aufert validum*, idest bene valentem in complexionis sanitate. In membrorum robore; et sic dicit, *Fortem*, quia fortitudo consistit in ossibus et nervis, ut dicit Philosophus. Iterum in cibi multitudine; et sic dicit, *Omne robur panis*, in quo omnis cibus et potus significatur: *Eccl. 29. Initium vitae hominis aqua, et panis, et vestimentum* Secundo consistit potestas in constantia cordis; et sic dicit, *Fortem*, secundum quod venit a fortitudine, quae est virtus animae. Tertio consistit in exercitio bellicae artis; et sic dicit, *Virum bellatorem*. Sapientia autem requiritur ad exercendum iudicia, propter quod petiit Salomon sapientiam a Deo: *3, Reg. 3, Dabis servo tuo cor docile, ut possit discernere inter bonum et malum*. Et hoc habetur tripliciter. Vel humana instructione; et quantum ad hoc dicit, *Iudicem*, quasi iuris peritum. Vel divina inspiratione; et quantum ad hoc dicit, *Prophetam*. Vel daemonis revelatione; et quantum ad hoc dicit, *Ariolum*, quia in aris daemonum divinabant, et aliquando vera dicebant. Auctoritas necessaria est ad reverentiam: et haec etiam consistit in tribus. In officii dignitate; et quantum ad hoc dicit, *Principem*, et per hoc omnes alios principes intelligit, ut dicit Glossa. In morum honestate; et propter hoc dicit, *Senem*, scilicet moribus. In vultus maturitate, *Honorabilem;* et propter hoc dicit, *Vultu*. Utiles autem sunt aliqui principibus ad regimen populi, vel ad expediendum dubia negotia; et quantum ad hoc dicit, *Consiliarium;* vel ad facienda aedificia; et ideo dicit, *Sapientem de architectis*, ab arcos, quod est princeps, et tecti, quod est ars, et praecipue mechanicarum. Unde architector dicitur principalis artifex qui praecipit artificibus inducere formam, et praeparare materiam, secundum considerationem finis, cuius scientia habet usum pro actione. Sapientia autem, ut dicit Philosophus, est duplex, scilicet universalis, et particularis. Particularem definiens dicit, quod est virtus, per quam homo potest in ultimo cuiuscumque artis, ut medicinae. Et ob hoc dicitur sapiens medicus, qui est certissimus in his quae sunt medicinae: et similiter sapiens faber, et sic de aliis. Et hoc modo sumitur hic. Universalis sapientia est, quae est ultimum in omnibus artibus et scientiis. Et ista est, per quam homo elevatur in cognitione nobilissimarum causarum, idest substantiarum separatarum, vel spiritualium. Et haec secundum Philosophum est Metaphysica, et secundum nos est Theologia. Tertio aliquis necessarius est ad instruendum divina; et quantum ad hoc dicit, *Et prudentem eloquii mistici*, a mistum quod est secretum, idest divinorum verborum quae secreta sunt. Et de omnibus his habetur *4. Reg. pen.* quod translati sunt a Nabuchodonosor in Babyloniam: *Transtulit quoque Ioachim in Babylonem, et matrem regis, et uxores regis, et eunuchos, et iudices terrae duxit in captivitatem. Et dabo pueros*. Hic ostenditur subversio regiminis, quantum ad hoc, quod praeficiuntur indigni. Et dividitur in duas partes. In prima ponitur indignorum praelatio. In secunda consequens populi turbatio, ibi, *Et corruet populus* etc. Sunt autem indigni, quantum ad defectum sapientiae et aetatis; et ideo dicit, *Dabo pueros principes*. Et quantum ad defectum virtutis; et sic dicit, *Et effeminati dominabuntur*, lascivi et imbecilles: *Osee 12. Dabo tibi reges in furore meo*. Effectus autem regiminis in perturbatione populi tangitur triplex. Primo universalis dissensio; unde dicit, *Corruet populus*, scilicet ab unitate pacis, per quam est populus. *Vir ad virum*, idest contra virum: *Prov. 11. Ubi non est gubernator, corruet populus: Zacha. 10. Abducti sunt quasi grex, affligentur: quia non est eis pastor*. Secundo amicitiae dissolutio. *Unusquisque ad proximum suum*, idest contra proximum suum: *Hier. 10. Omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet*. Tertio ordinis confusio. *Tumultuabitur puer contra senem* etc, *Thren. 4. Facies sacerdotum non*

erubuerunt, nec senum miserti sunt. Apprehendet. Hic ostendit subversionem regiminis, quantum ad hoc, quod invitati ad regendum recusant, quasi quoddam ruinosum. Et dividitur in partes duas. In prima ponitur eligentium invitatio. In secunda electi recusatio, ibi, *Et respondebit* etc. Circa primum tria ponuntur, scilicet ipsa electio, electionis occasio, officii immutatio. Electio est inordinata, quia ab uno tantum; unde dicit, *Tumultuabitur enim*, idest quia non convenienter eligent; sed, *Apprehendet vir fratrem suum*, idest coniunctum sanguine. *Domesticum patris sui*, idest familiaritate acceptum, quamvis etiam vilem: *Mic. 3. Qui aedificat Syon in sanguinibus, et Hierusalem in iniquitate.* Et hoc est contra formam servatam *Num. 1.* in electione principum facta praecepto Domini, auctoritate praelati, et consensu multitudinis. Sed occasio est viris, quia propter divitias; unde dicit, *Vestimentum tibi est.* Sperat enim temporalem subventionem Et hoc est contra formam traditam *Exod. 18. Provide de omni plebe viros potentes, et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderunt avaritiam, et constitue ex eis tribunos et centuriones qui iudicent populum omni tempore;* sed iniunctio periculosa; unde dicit, *Princeps esto noster. Ruina autem haec*, idest periculum, *sub manu tua*, idest sub custodia tua, et defensione tua: *3. Reg. 20. Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius. Respondebit.* Hic ponitur recusatio electi. Et ponitur rationabilis excusatio. Secundo concluditur officii refutatio, ibi, *Nolite* etc. In excusatione praetendit tria, scilicet impotentiam ad repellendum nociva, *Non sum medicus*, scilicet ut possim mederi miseriis vestris: *Hier. 8. Nunquid resina est in Galaad, aut medicus non est ibi?* scilicet ad supplendum defectum. Et propter hoc dicit, *Et in domo mea non est panis*, quo suppleam defectum famis vestrae: *Thren. 4. Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis*, ad fovendum, vel conservandum nutrimentum; et ideo dicit, *Nec vestimentum*, quo conservatur calor: *Prov. ult. Non timebit domui suae a frigoribus nivis: omnes enim domestici eius vestiti sunt duplicibus. Nolite me constituere principem populi.* Hic concluditur officii refutatio: *Iud. 9. Nunquid possum deserere pinguedinem meam qua dii utuntur, et homines?* Ubi ponitur triplex ratio, scilicet impedimentum devotae contemplationis, dulcis affectionis, *Isa. 6. Nunquid possum deserere dulcedinem meam?* et spiritualis exultationis, *Nunquid possum deserere vinum meum?* quod laetificat Deum et homines. *Et inter caetera lignum promoveri*

b Hic ponit causas dictae renuntiationis. Et primo ponit causam proximam, scilicet poenam universalis ruinae; unde dicitur ex parte prophetae, ideo recusabit, *Enim*, idest quia, *Ruit Hierusalem*, idest ipsa civitas, *Et Iudas*, ipsa provincia, *Concidit*, per poenam a sua integritate: *Isa. 25. In captivitatem traduxerunt robustos eius, suffoderunt domos eius, posuerunt eam in ruinam.* Secundo ponit causam remotam, scilicet culpam. Et dividitur in partes tres. In prima aggravat culpam. In secunda contra culpam ordinat poenam, ibi, *Vae animae eorum* etc. Tertio ostendit punientis iustitiam, ibi, *Dicite iusto* etc. Peccatum aggravat ex tribus: ex peccati specie, quia blasphemant in Deum; unde dicit, ideo concidit, *quia lingua eorum contra Dominum: Infra 57. Super quem lusistis, super quem dilatastis os, et eiecistis linguam?* Secundo ex peccati novitate; unde dicit, *Adinventiones eorum contra Dominum: Ose. 7. Nunc circumdederunt eos adinventiones suae, coram facie mea factae sunt.* Tertio ex peccati publicatione; unde dicit, *Agnitio vultus eorum*; et hoc, quia peccatum suum a vultu agnitum aliis fecerunt, *Respondebit eis*, in poenam quantum ad gestus. Et quantum ad peccati commendationem dicit, *Et peccatum suum quasi Sodoma praedicaverunt: Hiere. 2. Frons meretricis facta est sibi, et noluisti erubescere.* Aliter exponitur in glossa. *Agnitio vultus eorum*, idest cognitio suorum peccatorum, quam in intellectu habebunt: quia in vultu sunt sensus: *Respondebit eis*, quaerentibus quare puniuntur. Vel aliter, *Agnitio vultus eorum*, idest remorsus conscientiae, *Respondebit eis*, sicut poena. Et mystice hoc refertur ad peccatum quo Christum videntes cognoscere noluerunt, de quo conscientia redarguet eos, secundum quod dicit Glossa. Et quia iustitia Dei non sinit tam gravia mala inulta; ideo, *Vae animae eorum*, non solum corpori. *Quoniam reddita sunt*, scilicet in Dei praesentia; vel praeteritum ponitur pro futuro. Et ne putetur poena omnes involvere, subiungitur Dei iustitia in discretione bonorum a malis: et circa hoc duo facit. Primo ponit remunerationem bonorum, dicens, *Dicite iusto*, cuicunque, *Quoniam bene*, erit ei, cum alii damnabuntur: *Quoniam fructum*, idest mercedem, *adinventionum suarum comedet*, quasi fructum capiens bonorum excogitatorum. Sicut enim mali sunt soliciti ad inveniendum modos quibus peccatur, ita et boni sunt soliciti, ut adinveniant qualiter Deo placere possint: *1. Cor. 7. Qui sine uxore est, solicitus est, quae Domini sunt, quomodo placeat Deo: Ps. 127. Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es.* Secundo ponit punitionem malorum dicens, *Vae impio in malum*, ideo pro malo, quod sibi imminet, *Retributio manuum fiet ei: Ps. 9. In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Populum meum.* Hic arguitur oppressio populi, secundum quod est peccatum hominis opprimentis. Et dividitur in partes duas. In prima ponitur oppressionis vitium. In secunda reducitur poenae iudicium, ibi, *Stat ad iudicandum Dominus* etc. Tripliciter autem quidam opprimebant populum. Primo opprimebant principes per violentiam rapiendo; et quantum ad hoc dicit, *Populum meum exspoliaverunt*, bonis suis: *Ezech. 22. Populi terrae calumniabantur calumnia, et rapiebant violenter, egenum et pauperem affligebant.* Secundo mulieres trahendo ad concupiscentiam, et etiam ad idolatriam, sicut de Salomone dicitur *3. Reg. 3.* Quantum ad hoc dicit, *Mulieres eorum dominatae sunt eis: Eccl. 9. Ne des mulieri potestatem animae tuae, ne ingrediatur in virtute tua:* Tertio prophetae decipiendo per astutiam adulationis; et quantum ad hoc dicit, *Populo meus;* quasi dicat, Per prophetas consueveram vobis loqui; sed quia illi mendaces sunt, per me vobis loquar, ne videatur non debere credi, quod propheta sit, contra prophetam. *Decipiunt*, promittendo securitatem: *Dissipant*, praebendo occasionem culpae: *Mich. 3. Haec dicit Dominus super prophetas, qui seducunt*

Digitized by Google

populum meum, qui mordent dentibus suis, et praedicant pacem : Hier. 14. Prophetae dicunt eis , non videbitis gladium, et fames non erit in vobis, pacem veram dabit vobis in loco isto. Stat ad iudicandum. Hic inducitur iudicium ad puniendum oppressores: et dividitur in partes duas. Et primo ponitur iudicium contra oppressores principes. In secunda contra mulieres , ibi , *Et dixit Dominus.* Pseudoprophetae ad spoliandum populum decipiebant , et ideo habent idem iudicium cum principibus : *Ezech. 13. Violabant me ad populum meum , propter pugillum hordei , et frumentum panis.* Circa primum tria facit. Primo inducitur iudex; unde dicit, *Stat ad iudicandum: Mich. 4. Iudicabit populos multos: Dan. 7. Iudicium sedit, et libri aperti sunt.* Secundo inducuntur rei; unde dicit , *Dominus ad iudicandum veniet cum senibus*, scilicet sacerdotibus, *et principibus*, regibus, et ducibus: *Ezec. 34. Ego iudicabo inter pecus, et inter arietem, et hircum.* Tertio ponitur causa. Et primo inducitur accusatio actoris, cum dicit, *Vos depasti estis : Mich. 4. Comederunt carnes populi mei.* Secundo ponitur increpatio iudicis, cum dicit, *Quare atteritis*, affligendo, *Facies pauperum commolitis*, attenuando : *Am. 4. Calumniam facitis egenis, et confringitis pauperes.* Ipse enim Deus erit actor et iudex. Notandum super illo verbo , *Dicite iusto , quoniam fructum* etc. quod est fructus iusti primo quem reddit. Et hic est triplex , scilicet fructus suae operationis: *Io. 10. Eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat.* Suae praedicationis: *Heb. ult. Offeramus hostiam laudis Deo*, idest fructum labiorum confitentium nomini eius. Suae confessionis. Secundo quem percipit. Et hic est etiam triplex, scilicet fructus remissionis culpae: *Isa. 27. Dimittetur domui Iacob iniquitas. Et iste est omnis fructus , ut auferatur peccatum eius.* Participationis gratia: *Gal. 5. Fructus autem Spiritus charitas , gaudium, pax, patientia* etc. *Prov. 3. Melior est acquisitio eius negotiatione auri, et argenti primi ; et purissimi fructus eius.* Tertio quem quaerit In fruitione Dei: *Gen 2. Fructus eius dulcis gutturi meo.* In societate coelestis chori: *Ezech. 36. Montes Israel ramos vestros germinetis, et fructum afferatis populo Israel , in perceptione divini doni : Can. 4. Emissiones tuas paradisus malorum punicorum, cum pomorum fructibus.*

c Hic ponitur divinum iudicium contra mulieres. Et primo aperitur culpa. Secundo praedicitur poena, ibi, *Decalvabit* etc. Prima dividitur in duas. In prima arguit eas de superbia. In secunda de lascivia , ibi, *Et nutibus* etc. Circa primum duo facit. In prima arguit superbiam in corde, cum dicit, *Pro eo, quod elevatae sunt filiae Syon.* In superbiam: *Ps. 130. Domine non est exaltatum cor meum.* Secundo arguit superbiae signum in corpore , *Ambulaverunt extento collo* , quod signum superbiae est : *Iob 15. Cucurrit adversus eum erecto collo, et pingui cervice armatus est. Et nutibus.* Hic arguit lasciviam earum in quatuor, quibus homines ad concupiscentiam provocabant. Primo in ipso visu; unde dicit, *Et nutibus: Prov. 6. Non concupiscat pulchritudinem eius cor tuum, ne capiaris nutibus eius.* Secundo lusus etc. *Et plaudebant.* Glossa *Ludendo: Eccli. 9. Cum saltatrice ne assiduus sis, ne forte pereas in efficacia eius.* Tertio in excessu, *Et ambulaverunt erecto collo : Prov. 8. Garrula, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis.* Quarto lascivo ornatu , *Composito gradu.* Glossa. *Ornatae de rapina pauperum: Prov. 7. Ecce occurrit mulier ornatu meretricio, praeparata ad capiendas animas. Decalvabit* etc. Hic comminatur poenam. Et primo quantum ad ablationem ornamentorum Secundo quantum ad solatium virorum, ibi, *Pulcherrimi quoque viri* etc. Circa primum duo facit. Primo aufert ab eis ornamenta quae sunt signa ineptae laetitiae et lasciviae. In secunda recompensat signa tristitiae, et miseriae, ibi, *Et erit pro suavi* etc. Circa primum duo facit. Primo aufert ab eis ornatum naturalem capillorum. Secundo artificialem, ibi, *In die illa.* Dicit ergo primo, *Decalvabit*, quantum ad capillos veros: *Isa. 5 In cunctis capitibus eius erit calvitium. Nudabit*, quantum ad capillos adulteros qui sunt sicut indumenta: *Deut. 32. De captivitate nudati inimicorum capitis. In die illa.* Hic aufert ab eis ornamenta artificialia. Et primo ea quae pertinent ad ornatum membrorum. Secundo ea quae pertinent ad cultum ornamentorum, ibi, *Acus et specula* etc. Circa primum duo facit. Primo aufert ea quae pertinent ad ornatum partium. Secundo ea quae pertinent ad ornatum totius, ibi, *Et mutatoria* etc. Circa primum duo facit. Primo aufert ea quae pertinent ad corporis membra. Secundo ea quae specialiter ad sensus organa, ibi, *Olfatoriola* etc. Circa primum duo facit Primo aufert ea quae pertinent ad inferiores partes corporis. Secundo quae specialiter ad membra capitis, ibi, *Et vittas* etc. Dicit ergo primo quantum ad pedes, *Ornamentum calceamentorum*, quaecunque, et specialiter, *Lunulas*, idest quaedam picturas factas in calceamentis de corio deaurato: *Cant. 7. Quam pulchri sunt pedes tui in calceamentis filia principis.* Secundo quantum ad collum, *Torques*, idest quaedam ornamenta colli usque ad pectus pendentia , in honorem victoriae data: *Prov. 1. Ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo.* Tertio quantum ad pectus dicit, *Monilia*, quaelibet ornamenta, sed specialiter fibulae, quibus munitur pectus, ne vestes aperiantur : *Cant. 7. Iuncturae foemorum tuorum , sicut monilia quae fabricata sunt manu artificis.* Quarto quantum ad brachia dicit , *Armillas* , ornamenta brachiorum ab armo dicta : *Exo. 32. Viri cum mulieribus praebuerunt armillas ad faciendum opus tabernaculi testimoni. Et mitras.* Hic ponit ornamenta capitis. Et primo quantum ad verticem, *Mitras*, ornamenta capitis ad modum coronae: *Iud. 10. Imposuit mitram super caput suum, discriminato crine capitis sui.* Secundo quantum ad capillos dicit, *Discriminalia* , instrumenta quaedam de argento , vel auro in modum acuti fusi facta, quibus mulieres dividunt capillos suos ante frontem, sicut dictum est *Iudith. eod. Discriminavit carnem capitis sui.* Tertio quantum ad collum tangit duo. Primo, *Periscelidas*, a peri, quod est circum, et thelon , quod est membrum , quasi ornatus circa membrum. Aymo dicit , et quod fit ex auro , ad similitudinem armillarum, et ponitur circa collum. Glossa dicit, quod super pedes similes armillis. Alii dicunt, quod sunt quidam ornatus positi circa extremitates vestium, sicut auri frigia, vel pelles aliquae vel aliud huiusmodi. Et hoc potest stare cum utro-

quo praedictorum: quia sic sunt, et circa collum, et circa pedes. Vestes enim habent talia, et in caputiis et in fimbriis inferioribus, et sic ornant collum mediate: *Num. 31. Ob hanc causam offerimus in donariis Domini singuli, quod in praeda auri potuimus invenire, periscelidas, et armilias, et annulos.* Secundo ponit ornamenta colli immediata, cum dicit, *Murenulas*, scilicet quaedam cathenae virgulis aureis et argenteis vermiculatae in modum murenae, quae ponuntur circa collum: *Cant. 1. Murenulos aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* Et quia collum est medium inter caput et corpus, ornatus eius in utrumque ponitur. *Et olfatoriola.* Hic ponuntur ea, quae pertinent ad organa sensus. Et primo quantum ad olfatum, *Olfatoriola*, quaedam pixides in quibus ponebant muscum et huiusmodi: vel etiam quaedam vasa, sicut poma de argento facta, perforata ad modum thuribuli, in quibus ponitur ignis, et aliquid odoriferum: *Cant. 1. Curremus in odorem unguentorum tuorum.* Secundo quantum ad auditum, *Inaures*, idest quidam circuli aurei, vel argentei, qui apponuntur in auribus mulierum ad hoc perforatis: *Ose. 2. Ornabatur inaure sua, et monili suo, et ibat post amatores suos.* Tertio quantum ad tactum qui maxime urget in digitis, *Annulos: Nu. 31.* auctoritate inducta superius. *Ob hanc causam offerimus annulos* etc. Quarto quantum ad visum, *Gemmas in fronte*, quibus ornabantur mulieres Aegyptiae: *Exod. 25. Accipietis lapides onichinos, et gemmas ad ornandum ephod, ac rationale.* De gustu non facit mentionem, quia instrumentum eius interius est, et non ornatur. *Et mutatoria.* Hic ponit ornamenta pertinentia ad totum corpus. Et primo ad induendum: et sic dicit, *Mutatoria*, idest diversa vestimentorum paria: *Zach. 3. Indui te mutatoriis, et dixit: Ponite cydarim.* Secundo ad operiendum: et sic dicit, *Pallia: Gen. 24. At illa tollens cito pallium, cooperuit se.* Tertio ad iacendum; et sic dicit, *Linteamina: Io. 20. Venit Petrus, et introivit in monumentum, et vidit linteamina posita. Et acus.* Hic ponit ea, quae pertinent ad cultum ornamentorum. Et primo ad componendum, *Acus: Matt. 19. Facilius est camelum intrare per foramen acus, quam divitem intrare in regnum Dei.* Secundo ad discernendum, *Et specula*, quibus mulieres discernunt utrum sint bene ornatae: *Exo. 38. Fecit et labrum aeneum cum basi sua de speculis mulierum, quae excubabant ante ostium tabernaculi et atrium.* Tertio ad ornamenta operiendum. Et primo ad operiendum humerorum ornamenta, *Et syndones*, subtilia velamina quibus operiuntur humeri, sicut fit in capenia a mulieribus: *Prov. ult. Syndonem fecit, et vendidit, et cingulum tradidit Cananaeo.* Secundo ad operiendum ornamenta capitis, *Vittas*, idest pepla. Vel melius dicendum, quod dicuntur ligamenta, quibus mulieres ligant capillos suas ad modum retis facta; et sic accipitur *Exo. 24. Colligabisque eam vitta hiacinthina*, scilicet lamina de auro purissimo, *Ubi scriptum erat nomen secundum Domini.* Tertio ad operimentum totius corporis dicit, *Theristra.* Glossa, vestis muliebris tenuissima, et visu pervia, aestati idonea, et inde nominatur. Thearis enim, idest aestas. Et praecipue consueverunt huiusmodi portare mulieres super serica vestimenta: *Gen. 38. Depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum.* De pluribus horum dicitur *Ezec. 16. Vestivi te discoloribus, calceavi te hiacinto, et cinxi te bysso, et indui te subtilibus, et dedi armillas in manibus tuis, et torquem circa collum tuum, et dedi inaures super os tuum, et circulos in auribus tuis, et coronam decoris in capite tuo. Et erit* etc. Hic sublatis ornamentis lasciviae, comminatur cultum miseriae. Et primo quantum ad id quod est extra, dicit, *Et erit pro suavi odore foetor* etc. Odor enim ab extra est: *Ioel. 2. Ascendit foetor eius, et ascendet putredo, quia superbe egit.* Secundo quantum ad id quod est circa, dicit, *Pro zona funiculus: Iob 12. Baltheum regum dissolvit, et praecinget fune renes eorum.* Tertio quantum ad id quod est supra, dicit, *Pro crispanti crine.* Quarto quantum ad id, ad quod est intra pro fascia pectorali, qua constringuntur ubera, idest comprimuntur, ne ex magnitudine sua turpitudinem ingerant. *Pulcherrimi quoque viri* etc. Hic aufert eis virorum solatium, quantum ad quatuor. Delectantur mulieres in virorum pulchritudine: et quantum ad hoc dicit, *Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent: Thre. 4. Candidiores Nazaraei eius nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, saphyro pulchriores.* Secundo in fortitudine; et quantum ad hoc dicit, *Et fortes: Isa. 23. In captivitatem traduxerunt robustos eius, suffoderunt domos eius, posuerunt eam in ruinam.* Tertio in dignitate: et quantum ad hoc dicit, *Et moerebunt*, scilicet interius, *Et lugebunt*, scilicet exterius, *Portae eius*, idest iudices sedentes in portis: *Thren. 2. Destructae sunt in terra portae eius, et perdidit, et contrivit vectes eius, regem eius, et principes eius in gentibus.* Quarto delectantur in virorum iucunditate; et quantum ad hoc dicit, *Et desolata in terra sedebit: Thren. 1. Posuit me desolatam, tota die moerore confectam.*

Quaeritur primo circa hoc capitulum de hoc quod dicit, *Ariolum*, videtur secundum hoc, quod inquirere futura ab ariolis sit licitum. Auferre enim illicitum non est poena, sed magis beneficium. Praeterea. Idem videtur ex glossa, quia aliquando vera dicunt. Sed a quolibet est accipienda veritas. Ergo et ab ipsis. Praeterea. Cum daemones sint specula clarissima, secundum intellectum, ut dicit Dionysius, videtur quod in his quae pertinent ad cognitionem, ad minus non sit malum accipere, et ita divinationibus intendere erit licitum; et praecipue cum nulla cognitio sit malum, et divinatio dicat cognitionem. Ad quod dicendum est, quod divinatio suo nomine dicit usurpationem actus divini, et hoc praecipue in cognitione futurorum, quae naturaliter cognosci non possunt. Sunt enim quaedam futura, quae habent causas determinatas in natura, ex quibus necessario proveniunt: sicut eclypsis Solis, et de his non est divinatio. Quaedam etiam habent causas determinatas ex quibus proveniunt, ut in pluribus, sicut siccitas in aestate sub cane; unde de his non est divinatio. Tales enim sunt praenosticationes medicorum de sanitate, vel morte, et nautarum de tempestate futura, nisi forte praenuncientur immobili veritate futura: quia hoc solius Dei est. Sunt etiam quaedam futura, quae non habent causas determinatas in natura, et praecipue quae fiunt ex libero arbitrio. Et harum praecognitionem nullus habet nisi

Digitized by Google

Deus, cui omnia sunt praesentia, propter stabilitatem suae aeternitatis; vel aliquis accipiens a Deo: et si quidem inspiratione divina talia praedicuntur, erit prophetia, non divinatio. Si autem per propriam inventionem, et deceptionem propter lucrum, sicut faciunt vetulae, dicitur divinatio, et est peccatum: tum propter mendacium, quia asserunt incerta pro veris, tum propter deceptionem, tum propter usurpationem divinitatis. Similiter dicitur divinatio si fiant consilio daemonum qualitercumque, qui quidem possunt aliqua futura praedicere, vel quorum ipsi sunt causae, vel quae ipsi sciunt per revelationem bonorum angelorum, vel quae sciunt naturali cognitione in his, quae habent causas determinatas in natura; latentes tamen nobis, et notas eis, tum propter perspicacitatem intelligentiae, tum propter experimentum longi temporis: et tamen semper est peccatum inquirere ab eis, et apostasia a fide, ut dicit Augustinus; et hoc propter tres rationes. Primo quia quamvis vera dicant, tamen semper intentio eorum est ad fallendum. Secundo quia certitudinalem cognitionem habere non possunt, nisi de his quae per revelationem sciunt. Tertio quia non possumus simul esse participes donorum Dei, et diaboli: et haec inter omnes praecipua est. Et quamvis beneficium simpliciter sit auferre talia; tamen poena est illis qui talia sequuntur, quia est contrarium voluntati eorum.

Deinde quaeritur de ludis chorealibus, utrum sine peccato exerceri possint, propter illud quod dicit, *Et plaudebant.* Arguit enim hoc, tamquam peccatum. Ad quod dicendum, quod ludus secundum se non est malus: aliter in ludis non esset virtus, quae dicitur eutrapelia; sed secundum quod ordinatur diverso fine, et vestitus diversis circumstantiis, potest esse actus virtutis et vitii. Quia enim impossibile est semper agere in vita activa, et contemplativa; ideo oportet interdum gaudia curis interponere, ne animus nimia severitate frangatur, et ut homo promptius vacet ad opera virtutum. Et si tali fine fiat, de ludis cum aliis circumstantiis, erit actus virtutis, et poterit esse meritorius, si gratia informetur. Isto autem circumstantiae videntur in ludo choreali observandae, ut non sit persona indecens, sicut clericus, vel religiosus: ut sit tempore laetitiae, ut liberationis gratia, vel in nuptiis et huiusmodi: ut fiat cum honestis personis, et cum honesto cantu, et quod gestus non sint nimis lascivi, et si qua huiusmodi sunt. Si autem fiant ad provocandum lasciviam, et secundum alias circumstantias, constat quod actus vitiosus erit.

Deinde quaeritur de ornatu mulierum, utrum sit licitum mulieribus ornare se. Et videtur quod non, per hoc quod hic dicitur. Et *1. ad Timoth. 1. Non in tortis crinibus, aut auro, et argento, aut margaritis, vel veste pretiosa: sed quod decet mulieres* etc. Et dicendum, quod ornatus mensurandus est ad modum, et mensuram personae, et intentionem. Si enim mulieres portent ornamenta decentia, secundum statum et dignitatem suam, et moderate se habeant in factis suis, secundum consuetudinem patriae, erit actus virtutis modestiae, quae modum ponit in incessu, statu, habitu, et omnibus motibus exterioribus; et poterit esse meritorius, si sit cum gratia. Similiter si faciat, ut placeat decenter viro suo, quem habet, vel quem accipere debet, et ut ab aliis mulieribus retrahatur. Si autem habeant ornamenta pretiosiora, quam deceat ipsas, erit arrogantia: vel quid deformatum vitio luxuriae, si faciant ad provocandum ad concupiscentiam sui.

a CAP. IV.

Et apprehendent septem mulieres virum unum in die illa, dicentes: Panem nostrum comedemus, et vestimentis nostris operiemur, tantummodo invocetur nomen tuum super nos: aufer opprobrium nostrum.

b In die illa erit germen Domini in magnificentia, et gloria, et fructus terrae sublimis, et exultatio his qui salvati fuerint de Israel. Et erit omnis qui relictus fuerit in Syon, et residuus in Hierusalem, sanctus vocabitur omnis qui scriptus est, in vita in Hierusalem. Si abluerit Dominus sordem filiarum Syon, et sanguinem Hierusalem laverit, de medio eius in spiritu iudicii, et spiritu ardoris. Et creabit Dominus super omnem locum montis Syon, et ubi invocatus est, nubem per diem, et fumum, et splendorem ignis, flammantis in nocte. Super omnem enim gloriam protectio, et tabernaculum erit in umbraculum diei ab aestu, et in securitatem, et absconsionem a turbine, et pluvia.

a CAP. IV.

Postquam arguit calumniam opprimentium in ca 2. et 3. in hoc capitulo propheta ponit consolationem oppressorum: et dividitur in duas partes. In prima consolatur eos contra oppressionem mulierum. In secunda contra oppressionem tyrannorum, ibi, *In die illa* etc. Solent autem mulieres in tribus molestae esse viris, scilicet in contemptu virorum; et quantum ad hoc dicit, *Et apprehendent septem mulieres.* Quod ad literam exponit Glossa, quia potuit esse, quod post captivitatem, interfectis viris multis, mulieres remanserunt plures, ita quod septem quaererent unum virum: *Isa. 18. Pretiosior erit vir auro, et homo mundo obrizo.* Secundo consueverunt esse molestae in superfluo victu, et vestitu; et quantum ad hoc dicit, *Panem nostrum comedemus;* quasi dicat, non oportebit, quod det eis expensas: *Prov. ult. Facta est, quasi navis institoris, de longe portans panem suum. Quaesivit lanam, et linum, et operata est consilio manuum suarum.* Tertio sunt molestae in superbiae fastu; et quantum ad hoc dicit, *Tantummodo invocetur nomen tuum super* nos, ut dicamur tuae uxores, *Aufer opprobrium nostrum,* sterilitatis: *Deut. 7. Non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus, quam in gregibus tuis.* Sed ex hoc videtur quod sit licitum habere plures uxores, quia domus nunquam consolabitur per illicitum. Praeterea. Omne peccatum est innaturale. Sed habere unum virum plures uxores est naturale, quia unus

Digitized by Google

potest foecundare plures. Ad quod dicendum, quod, sicut dicit Philosophus, iunctio maris et feminae in hominibus non est tantum propter generationem, sicut in brutis; sed etiam ad commodum vitae: unde maris et feminae sunt diversae operationes, in quibus auxiliantur sibi invicem. Secundum enim ergo quod aliquid diversimode ordinatur ad hos fines, secundum hoc diversimode dicitur naturale, vel innaturale. Id enim quod nullo modo potest stare cum fine dicto, est omnino innaturale, et numquam potest esse bonum, sicut vitium Sodomiticum. Et sicut hic, quod una mulier habeat plures viros: quia una non foecundatur a pluribus, et quantum ad vitam civilem, quia una non regitur a pluribus, sed e contra. Aliquid autem potest se habere ad dictum finem indifferenter, quantum in se est. Et hoc potest determinari diversis temporibus diversimode, secundum diversos casus per legislatorem, et erit iustum positivum, sicut de gradibus consanguinitatis. Aliquid autem est, per quod aliquis potest consequi finem, tamen est impeditivum finis, ut in pluribus. Et hoc de se est innaturale; sed potest esse licitum, secundum dispensationem legislatoris attendentis speciales casus, et huiusmodi est, quod unus habet plures: potest enim unus plures regere secundum vitam civilem, et unus plures foecundare. Sed tamen aliquod impedimentum praestat generationi, cum oporteat semen viri esse digestum, et hoc non potest fieri in frequenter coeuntibus. Propter quod frequenter tales steriles sunt. Et adhuc magis impedit communem vitam, quia perfecta amicitia, qualis est inter virum et mulierem uxorem, propter quam etiam homo patrem et matrem derelinquit *Gen. 2.* non potest esse ad multas.

b Hic promittit exaltationem contra tyrannorum oppressiones. Et primo quantum ad prosperitatem in temporalibus. Secundo quantum ad sanctitatem in spiritualibus, ibi, *Et erit omnis* etc. Tertio quantum ad securitatem ab hostibus, ibi, *Et creabit Dominus* etc. Promittit autem prosperitatem in tribus. Primo quantum ad honorem hominum, cum dicit, *In die illa*, idest post reditum de captivitate, *Erit germen Domini*, idest filii, Iuda, de quibus *infra 5. Viri Iuda germen delectabile eius. In magnificentia*, quantum ad magna quae facient, et praecipue tempore Machabaeorum, *Et gloria*, quantum ad honorem, quem recipient: *1. Machab. ult. Vidit gloriam Symonis, et claritatem in auro, et argento, et apparatum copiosum, et obstupuit.* Secundo quantum ad abundantiam fructuum, *Et fructus terrae sublimis*, idest terrae nascentia in abundantia: *Amos ult. Comprehendet arator messorem suum, et calcator uvae mittentem semen, et stillabunt montes dulcedinem: Ps. 84. Terra nostra dabit fructum suum.* Tertio quantum ad laetitiam cordium, *Et exultatio his qui salvati fuerint*, redeuntes de captivitate: *Infra 51. Gaudium, et laetitia invenietur in ea, gratiarum actio, et vox laudis. Et erit omnis* etc. Hic promittit sanctitatem in spiritualibus: et circa hoc tria facit. Primo promittit sanctitatis divulgatum nomen, quod magis alliciebat cupidos gloriae; unde dicit, *Et erit*, hoc quod sequitur temporibus illis, *Omnes qui relictus fuerit in Syon*, in vita, *Et residuus in Hierusalem*, cunctorum voce, *Sanctus vocabitur: infra 61. Vos sacerdotes Domini vocabimini; ministri Dei dicetur vobis: infra 6. Semen sanctorum signum, Omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem*, idest omnis cuius vitae, et generationis processio a parentibus scripta est in annalibus, secundum quod in *Esdrae 1. cap. 2.* legitur de quibusdam, qui usurpant sibi officium, et non est numerata genealogia eorum. Tertio sanctificationis modum, *Si abluerit Dominus*, idest si tamen abluerit: *Sordes*, vitiorum, *Et sanguinem* prophetarum effusum de medio eius, non in angulo, in quo notatur publicitas peccati. *Spiritu iudicii*, quantum ad aequitatem poenae, *Et in spiritu ardoris*, idest tribulationis, quantum ad acerbitatem. *Spiritu*, idest vento metaphorice, quo purgatur area: *Hier. 4. Ventus urens in viis, quae sunt in deserto vias filii populi mei ad ventilandum, et ad purgandum*, supple. *Et creavit Dominus* etc. Hic ostendit securitatem ab hostibus, et servat metaphoram: quia enim tribulationem ardori comparaverat, securitatem comparat nubi et tabernaculo, quibus ab ardore defenditur. Et dividitur in duas partes. Primo ponit divinam protectionem sub similitudine nubis. In secunda sub similitudine tabernaculi, ibi, *Et tabernaculum erit* etc. Circa primum tria facit. Primo ponit protectionis rationem, *Et creavit Dominus.* Iam in sua praescientia, vel propter certitudinem prophetiae utitur praeterito pro futuro; et dicit, *Creavit*, quia ex vilissimo statu eos in tantam gloriam promovit, sicut quod creatur, ex nihilo fit. *Super omnem locum montis Syon*, idest Hierusalem, quae subiacet arci Syon et templo, *Ubi invocatus est.* Ecce ratio protectionis: *Hier. 14. Tu autem in nobis es Domine, et nomen sanctum tuum invocatum est super nos.* Secundo ponitur ipsa protectio, ibi, *Nubem.* Et ponitur secundum comparationem ad beneficium exhibitum in exitu filiorum Israel de Ægypto, de quo dicitur *Exo. 13. Numquam defuit sic columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem coram populo.* Et ideo ponit hic, *Nubem*, per diem quantum ad primum, *Et fumum*, quantum ad secundum, propter duplex ignis beneficium, scilicet caloris contra frigus; et quantum ad hoc dicit, *Fumum*, in quo notatur flamma, quae est fumus accensus; vel quia est effectus caloris, et splendoris contra tenebras; et quantum ad hoc dicit, *Et splendorem: infra 10. Et erit lumen Israel in igne, et sanctus eius in flamma.* Tertio ponit protectionis magnitudinem, *Super omnem gloriam*, quia protectio qua proteget vos Deus, erit super omnem gloriam prius vobis praestitam, quasi excedens eam: *Aggaei 2. Magna erit gloria domus istius novissimae plus quam primae. Et tabernaculum.* Hic describit idem beneficium per metaphoram tabernaculi. Unde ponit ea, ad quae tabernaculum est utile: protegit enim contra solis aestum per umbram; et quantum ad hoc dicit, *In umbraculum diei ab aestu*, idest in die. Secundo protegit contra tempestatis impetum praebens securitatem; et quantum ad hoc dicit, *Et in securitate a turbine:* turbo enim est ex colluctatione quadam ventorum. Tertio protegit contra pluviarum stillicidium per absconsiones; et quantum ad hoc dicit, *Et absconsionem a pluvia.*

Et secundum hoc tertio designatur persecutio, secundum diversum sui gradum : *Isa. 32. Erit vir, sicut qui absconditur a vento, et celat se a tempestate.* Glossae autem tangunt duplex mysterium. Quidam exponunt septem mulieres pro septem ecclesiis. Et secundum hoc dividitur capitulum in tres partes. Prima ponitur desponsatio. Secunda sponsi exaltatio, idest, *In die illa.* Tertio sponsae gubernatio, ibi, *Et erit omnis* etc. Desponsatio autem per fidem: *Ose. 2. Sponsabo te mihi in fide.* Unde tria ponit. Primo fidei communicationem, *Apprehendent*, per fidem, *Septem mulieres*, septem ecclesiae, de quibus *Apoc. 1. Ioannes septem ecclesiis, quae sunt in Asia, gratia vobis, et pax:* in quo omnes continentur, secundum regulam tetragonismi et cubi *Virum unum*, idest Christum: *Can. ult. Apprehendam te, et ducam in domum matris meae, et in cubiculum genitricis meae.* Secunda propalationem spei, quae est de sacramento sumenda, *Panem nostrum comedemus*, corpus Christi nobis datum: *Io. 6. Panis quem ego dobo, caro mea est pro mundi vita*, et quae est de dono virtutis percipiendo, *Vestimentis nostris operiemur*, idest virtutibus: *Ezec. 16. Vestivi te discoloribus, et calceavi te hiacinto, et indui te subtilibus, et ornavi te ornamento.* Tertio desiderium, sive petitionem charitatis, quae est de consecutione Christiani nominis, *Invocetur tantummodo nomen tuum super nos*, ut Christo dicemur Christiani: *Act 4. Non est nomen aliud sub coelo, in quo oporteat nos salvos fieri.* Et de ablatione carminis, *Aufer opprobrium nostrum*, quod patimur a Iudaeis, qui dicunt nos sine lege: *Iosue 3. Hodie abstuli opprobrium Ægypti a vobis.* Nota super illo verbo, *Panem nostrum quotidianum*, quod panis, idest corpus Christi dat culpae veniam: *Matth. 6. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie, et dimitte nobis debita nostra.* Dat gratiae vitam : *Io. 6. Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Confirmat ad pugnam: *Ps. 103. Panis cor hominis confirmet.* Confortat ad viam: *3. Reg. 19. Ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, et quadraginta noctibus.* Facit praegustare ipsam gloriam: *Sap. 6. Paratum de coelo panem praestitisti illis sine labore, omnem delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem.* Secundum alias glossas dividitur sic. In prima notatur gratiae plenitudo. In secunda gratiae exaltatio, ibi, *In die illa* etc. In tertia ponitur subditorum benigna gubernatio, ibi, *Et erit* etc. Circa primum tria facit. Prima ponitur donorum abundantia, *Septem mulieres*, septem dona Spiritus sancti, quae dicuntur mulieres, quia per eas in Deo aliquis generatur, et nutritur. *Virum unum*, idest Christum singulariter, qui solus sine peccato: *Io. 1. Vidimus eum, quasi unigenitum a Patre, plenum gratiae, et veritatis.* Secundo donorum sufficientiam in perfecta fruitione. *Panem nostrum comedemus*, scilicet patriae, quo fruitur perfecte Spiritus sanctus, cuius sunt dona, sicut et Filius: *Io. 4. Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius, qui misit me.* In scripturae attestatione, *Et vestimentis nostris operiemur*, idest sermone Dei, quo dona ornant, quia eius. Tertio donorum perfectio per Christum, quantum ad collationem salutis, *Nomen tuum*, idest res hominis, scilicet salus, *Invocetur super nos*, idest in illis, qui ex nobis repleti sunt: quia *de plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiam pro gratia, Ioan. 1.* Ante Christum enim dona non perducebant ad regnum. Quarto ad amotionem erroris, *Aufer opprobrium nostrum*, quod patimur a falsis virtutibus, quae nostrum nomen subripiunt : *Rom. 13. Nox praecessit, dies autem appropinquavit, abiiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis: Can. 2. Capite nobis vulpes parvulas, quae demoliuntur vineas.* Vel opprobrium quod patimur in repulsione hominum, qui nos peccando repellunt. *In die illa.* Hic ponitur exaltatio. Et primo quantum ad miraculorum operationem, *In magnificentia* : *Exo. 15. Magnificus in sanctitate, terribilis, atque laudabilis, et faciens mirabilia.* Secundo quantum ad gloriosam resurrectionem, *Et gloria: 14. Consurge, consurge, induere fortitudine tua Syon.* Tertio quantum ad ascensionem, *Et fructus terrae*, idest filius virginis, *Sublimis: Is. 32. Ecce servus meus intelliget, exaltabitur, et elevabit, et sublimis erit valde*, quantum ad totius mundi venerationem, de quo *Phil. 2. Ut in nomine Iesu omne genuflectatur, coelestium, terrestrium, et infernorum. Et exaltatio hic qui salvati* etc. *Isa. 9. Laetabuntur coram te, sicut qui laetantur in messe, sicut exultant victores capta praeda. Et erit omnis.* Hic ponitur gubernatio. Et primo quantum ad sanctificationem. Secundo quantum ad sanctificationis ordinem, ibi, *Si abluerit* etc. Tertio ponit sanctificatorum protectionem, ibi, *Et creavit* etc. Ad sanctitatem tria requiruntur. Distinctio cum fide; et quantum ad hoc dicit, *Qui relictus*, a non credentibus electus, quasi distinctus, *In Syon*, quae specula dicitur, quia fides videt per speculum, et in aenigmate : *1. Cor. 13.* Et *Isa. 10. In veritate reliquiae convertentur, reliquias inquam Iacob ad Deum fortem. Si fuerit populus tuus Israel, reliquiae convertentur.* Secunda tranquillitas ad pacem, *Residuus*, quasi residens, *In Hierusalem*, quae visio pacis dicitur : *Isa. 52. Hierusalem civitas sancta.* Tertio praedestinatio ad gloriam, *Omnis qui scriptus: Luc. 6. Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in coelis: Apoc. 3. Non delebo nomen eius de libro vitae. Si abluerit* etc. Hic ponitur ordo sanctificationis. Et primo per baptismi ablutionem, *Sordes*, vitiorum actualium, *Et sanguinem*, peccati originalis, vel, *Sordes*, venialium, *Sanguinem*, mortalium : *Ezec. 16. Lavi te aqua, et emundavi sanguinem tuum a te*, per poenitentiae discretionem, *Spiritu iudicii : 1. Cor. 11. Si nosmetipsos iudicaremus, non utique a Domino iudicaremur*, sed a caritativa passione, *Spiritu ardoris*, idest caritatis suae, qua nulla maior fuit : *Ioan. 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis: Matt. 26. Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et creavit.* Hic ponitur protectio. Et ponit utilitatem protectionis, quantum ad protectos: unde, *Super omnem diversitatem* quantum ad protegentia, *Nubem*, et auctoritatem quantum ad affligentia; unde, *Per diem.* Sed in protectis sunt tria, scilicet eminentia contemplationis in corde; *Montem Syon: Ps. 12. Qui confidunt in Domino, sicut mons Syon, non commovebitur in aeternum, qui habitat in Hierusalem.* Laudes confessionis in ore, *Invocatus est: Rom. 10.*

Digitized by Google

Omnis quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Honestas conversationis in opere, *Gloriam: 2. ad Cor. 1. Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae.* Proteget autem per quatuor. Per speciem obumbrentem, *Nubem: Luc. 1. Virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Per compunctionem humiliantem, *Fumum: Joel. 2. Dabo prodigia in coelo, et in terra, sanguinem, et ignem, et vaporem fumi.* Per veritatem illuminantem, *Splendorem: Luc. 2. Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuae Israel.* Per ecclesiam viventem, *Tabernaculum: Apoc. 21. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis.* Adversantia sunt tria. Prosperitas elevans, *Diem.* Adversitas constantiam frangens, *Noctem: Ps. 120. Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* Persecutio affligens, *Æstu*, per afflictionem: *Apoc. 16. Et quartus angelus effudit phialam suam in solem* Et sequitur, *Et datum est illi aestu affligere homines, et igni. Turbine*, per impetum: *infra 21. Si sicut turbines ab Africo veniunt de deserto, veniet de terra horribili. A pluvia*, propter multitudinem: *Matth. 7. Descendit pluvia, venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit.*

a CAP. V.

Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei, vineae suae. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei. Et sepivit eam, et lapides elegit ex ea, et plantavit vineam electam. Et aedificavit turrim in medio eius: et torcular extruxit in ea. Et expectavit, ut faceret uvas, et fecit labruscas. Nunc ergo habitatores Hierusalem, et viri Iuda, iudicate inter me, et vineam meam. Quid est, quod debui ultra facere vineae meae, et non feci ei? An quod expectavi, ut faceret uvas, et fecit labruscas? Et nunc ostendam vobis, quid ego faciam vineae meae. Auferam sepem eius, et erit in direptionem. Diruam maceriam eius, et erit in conculcationem, et ponam eam desertam. Non putabitur, et non fodietur, et ascendent super eam vepres, et spinae, et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. Vinea autem Domini exercituum domus Israel est, et viri Iuda germen eius delectabile. Et expectavi, ut faceret iudicium, et ecce iniquitas, et iustitiam, et ecce clamor. Vae qui coniungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis, usque ad terminum loci. Numquid habitabitis vos soli in medio terrae? In auribus meis sunt haec, dicit Dominus exercituum. Nisi domus multae desertae fuerint grandes, et pulchrae, et absque habitatore. Decem enim iugera vinearum facient lagunculam unam, et triginta modii sementis facient modios tres.

b Vae qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam, ut vino aestuetis. Cythara, et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris, et opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis. Propterea captivus ductus est populus meus: quia non habuit scientiam, et nobiles eius interierunt fame, et multitudo eius siti exaruit. Propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum, absque ullo termino. Et descendent fortes eius, et populus eius, et sublimes gloriosique eius ad eum. Et incurvabitur homo, et humiliabitur vir, et oculi sublimium deprimentur. Et exaltabitur Dominus exercituum in iudicio, et Deus sanctus sanctificabitur in iustitia. Et pascentur agni iuxta ordinem suum, et deserta in ubertatem versa advenae comedent. Vae, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum. Qui dicitis, festinet, et cito veniat opus eius, ut videamus et appropiet: veniat consilium sancti Israel, et sciemus illud.

c Vae, qui dicitis malum bonum, et bonum malum, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum. Vae, qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes. Vae, qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem. Qui iustificatis impium pro muneribus, et iustitiam iusti aufertis ab eo. Propter hoc sicut devorat stipulam lingua ignis, et calor flammae exurit, sic radix eorum quasi favilla erit, et germen eorum, ut pulvis ascendet. Abiecerunt enim legem Domini exercituum, et eloquium sancti Israel blasphemaverunt. Ideo iratus est furor Domini in populum suum, et extendit manum super eum, et percussit eum. Et conturbati sunt montes: et facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio platearum.

d In his omnibus non est aversus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. Et elevabit signum in nationibus procul, et sibilabit ad eum de finibus terrae, et ecce festinus velociter veniet. Non est deficiens, neque laborans in eo, non dormitabit neque dormiet, neque solvetur cingulum renum eius, nec rumpetur corrigia calceamenti eius. Sagittae eius acutae, et omnes arcus eius extenti. Ungulae equorum eius ut silex, et rota eius quasi impetus tempestatis. Rugitus eius ut leonis, rugiet ut catuli leonum. Et frendet, et tenebit praedam, et amplexabitur, et non erit qui eruat, et sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris. Aspiciemus in terram, et ecce tenebrae tribulationis, et lux obtenebrata est in caligine eius.

a CAP. V.

Hic arguit ergo peccatum duarum tribuum, quod committebant in abusu rerum, sub quadam meta-

Digitized by Google

phora. Et dividitur in duas partes. In prima ponitur metaphora. In secunda exponitur, *Vinea enim* etc. Circa primum duo facit. Primo ponit titulum dicens, *Cantabo*, idest alte et aperte pronuntiabo, *Isa. 40. Exalto in fortitudine vocem tuam, Dilecto meo*, idest populo Iudaeorum, *Canticum patruelis mei*, idest filii patrui, *Vineae suae*, idest quod fecit de vinea sua. Aliquando enim prophetae ex istis rebus gestis assumunt similitudines ad suas prophetias, sicut patet *Hier. 32.* de venditione agri: *Ecce Annael filius Sellum patruelis tuus venit ad te dicens: Eme tu agrum meum, qui est in Anatoth, tibi enim competit* etc. Ita etiam potuit contingere, quod ad literam aliquis patruelis suus composuerit simile carmen de vinea sua. Vel aliter, *Cantabo*, canticum, *Dilecto*, scilicet Deo, idest opera ipsius ad vineam suam. Vel dilecto, scilicet Deo, *Canticum patruelis*, idest de patruele meo, scilicet pro populo Iudaeorum, quia ex eisdem parentibus descendimus, *Vineae suae*, idest quia patruelis est vinea dilecti Dei. Vel mystice patruelis, idest Christi, qui ex eadem gente est meecum vineae suae, idest qui conqueritur de vinea sua, idest Synagoga, quae sibi amaros fructus in passione attulit. Et nota, quia canticum proprie exultationis est; unde hic improprie canticum dicitur, cum sit moeroris. Tale canticum cantavit David de morte Saulis *2. Re. 1. Inclyti tui Israël super montes tuos interfecti sunt. Quomodo ceciderunt fortes Israel? Montes Gelboe, nec ros, nec pluvia veniat super vos: Ez. 52. Cane carmen lugubre.* Secundo, ibi, *Vinea facta est* etc. Ponit ipsum canticum, quod continet metaphoram. In quo tria ponuntur. Primo causae recitatio. Secundo iudicii interrogatio, ibi, *Nunc ergo habitatores* etc. Tertio sententiae prolatio, ibi, *Nunc ostendam* etc. Circa primum duo ponit. Primo ex parte conquerentis diligentiam cultus. Secundo ex parte vineae malitiam fructus, ibi, *Et expectavi ut faceret uvas* etc. Diligentiam autem cultus ostenditur ex tribus. In loci praeparatione. In palmitum electione, *Et plantavit*. Et in sumptuosa aedificatione, ibi, *Et aedificavit* etc. Praeparatio loci primo describitur tripliciter. Primo quantum ad loci pinguedinem; unde dicit, *Vinea*, de qua *Psal. 79. Vineam de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes, et plantasti eam. Facta est dilecto meo*, idest Deo acquisitive, vel a Deo. *In cornu*, idest in loco eminenti, in quo notatur montuositas terrae ad constitutionem bonae vineae, propter hoc, quod respicitur a sole, *Filio olei*, idest adeo pingui, quod sufficeret ad multitudinem olei. Proprietas hebraici sermonis est, ut quilibet illius rei dicatur esse filius in quo abundat, sicut dicitur *1. Reg. 27. Vivit Dominus, quod filii mortis estis.* Et in hoc designatur bonitas terrae, quae fuit Iudaeis data: de qua *Ezech. 20. Levavi manum meam pro eis, ut educerem eos de terra Aegypti, in terram quam provideram eis fluentem lacte, et melle, quae est egregia inter omnes terras.* Secundo ponitur praeparationis diligentia quantum ad loci munitionem; unde dicit, *Sepivit eam: Osee 2. Sepiam viam tuam spinis*: in quo significatur custodia angelorum, et bonorum virorum. Tertio quantum ad purgationem, *Lapides elegit*, idest diligenter collegit ex ea: *Psal. 79. Eiecisti gentes, et plantasti eam.* Quantum ad electionem palmitum dicitur, *Et plantavit eam electam*, idest ex electis palmitibus. Unde alia translatio habet, *Vinea Soreth*, quod est nobilissimum genus vitis, in quo significatur bonitas patrum: *Hiere. 2. Ego te plantavi vineam electam, omne semen verum.* Quantum ad sumptum aedificii, quod pertinet ad defensionem, dicit, *Aedificavit in medio eius turrim*, in quo denotatur regia dignitas: *Ezech. 16. Decora facta es vehementer nimis, et profecisti in regnum: Can. 4. Turris David aedificata est cum propugnaculis.* Vel templum, secundum alios. Usus turris ad conservationem fructus, et prospiciendum ad custodiam. Quantum ad fructus collectionem dicit, *Torcular* etc. *Prover. Implebuntur horrea tua saturitate, et vino torcularia redundabunt*, in quo notatur altare holocaustorum per effusionem sanguinis. *Et expectavit ut faceret.* Hic ponitur malitia fructus; unde dicit, *Et expectavit*, secundum ordinem beneficiorum: *Ut faceret uvas*, fructum bonorum operum: *Et fecit labruscas*, idest uvas sylvestres, ab hoc dictae, quia in labiis viarum nascuntur, scilicet sepibus, in quo amaritudo vitiorum notatur: *Hier. 2. Quomodo conversa es mihi in pravum vinea aliena? Mich. 7. Qui optimus est in eis, quasi paliurus, et qui rectus, quasi spina de sepe. Nunc ergo habitatores Hierusalem* etc. Hic ponitur interrogatio iudicii: et circa hoc duo facit. Primo interpellat iudices dicens: Ergo quia feci, quod debui, *Nunc*, audita ratione mea, *Iudicate inter me, et vineam meam: Osee 2. Iudicate matrem vestram, iudicate quoniam non ipsa uxor mea, et ego non vir eius.* Simile iudicium quaerebatur a David de se quasi de alio *2. Reg. 12.* super peccato commisso ab eo, circa scilicet adulterium et homicidium Uriae Ethaei. Secunda quaerit iudicium: et duo quaerit. Primo, utrum peccaverit ex negligentia; unde dicit, *Quid ultra*, super dicta, *Facere debui: Micheae 6. Popule meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? responde mihi.* Secundo, utrum peccaverit in cultura vineae ex superflua cura; unde dicit, *An forte videor fecisse contra debitum quod expectavi*, bene colendo, *Ut faceret uvas, et fecit labruscas*; quasi dicat, in hoc videor potius superfluus, quod vineae meae tantam culturam adhibui: *Infra 26. Domine indulsisti genti. Nunquid glorificatus es?* Et *4. Transgressorem ex ventre vocavi te, propter nomen meum: Hier. 11. Ad vocem loquelae grandis exarsit ignis in ea, et combusta sunt fruteta eius.* Nota super illo verbo, *Vinea facta est dilecto*, quod est vinea multiplex. Primo carnalis concupiscentiae: *Deut. 32. De vinea Sodomorum vinum eorum, et de suburbanis Gomorrhae.* Et huius est primo vinum irae: *Deuter. 32. Fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile.* Secundo luxuriae: *Apoc. 18. De vino fornicationis eius biberunt omnes gentes.* Tertio ineptae laetitiae: *2. Esdrae 9. Omnem mentem vertit in securitatem, et iucunditatem.* Secundo est vinea fidelis animae: *Can. 2. Vinea floruit.* Huius vineae est vinum, primo poenitentiae: *Luc. 10. Appropians alligavit vulnera eius, fundens vinum, et oleum.* Secundo corporalis munditiae: *Zac. 9. Quid enim bonum eius est, et quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum in vinum germinans virgines?* Tertio spiritualis laetitiae: *Ps. 103. Vinum laetificat cor hominis.* Tertio est vinea mili-

Digitized by Google

tantis ecclesiae: *Can. ult. Vinea fuit pacifico in ea, quas habet populos.* Et huius vineae est vinum primo sacrae ablutionis *Numeri 15. Et vinum ad liba fundenda eiusdem mensaa.* Secundo fructuosae praedicationis: *Psal. 4. A fructu frumenti, vini, et olei sui multiplicati sunt.* Tertio devotae confessionis: *Cau. 7. Guttur tuum, sicut vinum optimum.* Quarto est vinea caelestis patriae: *3. Reg. 21. Vinea erat Naboth Israelitae.* Et huius vineae est vinum primo divinae fruitionis: *Cant. 8. Comedi favum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo* Secundo interioris repletionis: *Hester 1. Vinum quoque, ut magnificentia regia dignum, erat abundans*; et praecipuum ponebatur. Tertio sanctorum congratulationis: *Cant. ult. Dabo tibi poculum ex vino condito. Et nunc ostendam vobis* etc. Hic profertur sententia. Et primo excitat attentionem, vel audientiam dicens, *Nunc.* Ex quo vultis sententiam proferre, Ego, *Ostendam vobis quid ego faciam vineae meae: Isa. 48. Praedixi tibi ex tunc antequam venirent indicavi tibi, ne forte diceres. idola mea fecerunt hoc, et sculptilia mea, et conflatilia mandaverunt ista, quae audisti vide omnia.* Secundo profert iustam sententiam, ut ingratis auferat beneficium exhibitum cum dicit, *Auferam sepem eius.* Et primo aufert beneficium quod pertinet ad custodiam, quae est duplex, angelorum: et quantum ad hoc dicit, *Auferam sepem eius*, idest auxilia angelorum, quibus contra hostes protegebantur. *Et erit in direptionem*, gentibus: *Eccle. 36. Ubi non est sepes, ibi diripietur possessio.* Est et custodia praelatorum; et quantum ad hoc dicit, *Diruam maceriam eius*, idest praesidia regni, de quibus *supra 2. Et incurvabitur omnis sublimitas hominum. Et erit in conculcationem*, idest vilia facta: *Psalm. 79. Destruxisti maceriam eius.* Secundo aufert beneficium, quod pertinet ad cultus diligentiam; unde dicit, *Et ponam eam desertam*, idest relinquam eam incultam sicut desertum. *Non putabitur*, admonitionis, aut correptionis vomere, quando peccat, *Et non fodietur*, ut auferantur ab eis occasiones mali, sicut malae herbae: *Et ascendent super eam vepres, et spinae*, idest maiora, et minora peccata. Vel vepres peccatorum, spinae tribulationum: *Isa. 7. Vepres enim et spinae erunt in universa terra.* Tertio aufert beneficium fertilitatis, contra quod ponit defectum pluviae; unde dicit, *Et nubibus mandabo ne pluant.* Ad literam, vel nubes praedicatores: *Isa. 60. Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbae ad fenestras suas: Hier. 3. Quamobrem prohibitae sunt stillae pluviarum, et serotinus imber non fuit. Vinea enim Domini exercituum* etc. Hic exponit metaphoram. Et primo quantum ad vineam. Secundo quantum ad vineae causam, ibi, *Expectavi ut faceret iudicium.* Circa primum exponit vineam dicens, *Vinea enim mea Dominus Israel est*: vel tota, vel quantum ad decem tribus, quae dictae sunt Israel post separationem regni propter multitudinem. Secundo quantum ad germen vel palmites, *Viri Iuda*, idest duae tribus in quibus adhuc observabatur cultus Dei: *Osee 4. Si fornicaris tu Israel, non delinquas saltem Iuda.* Vel quia ex ipsa principes: *1. Paral. 5. Porro Iudas qui erat fortissimus inter suos fratres, de stirpe eius principes germinati sunt. Expectavi ut faceret iudicium.* Hic exponit vineae causam, quae consistit in culpa, et poena quae consequitur culpam. Unde dividitur in partes tres. In prima ponitur culpa in generali. In secunda poena, et culpa simul in speciali, ibi, *Vae qui coniungitis domum* etc. In tertia poena in generali, ibi, *In his omnibus* etc. Culpam in generali arguit, quantum ad praelatos, quorum est facere iudicium, in hoc quod dicit, *Expectavi*, secundum ordinem beneficiorum: *Ut faceret iudicium*, iuste iudicando: *Et ecce iniquitas*, quasi inaequalitas iudicii: *Eccl. 3. Vidi sub sole in loco iudicum impietatem, et in loco iudicum iniquitatem.* Secundo quantum ad subditos quorum est tenere iustitiam sibi praefixam a praelatis, *Et iustitiam*, quae est per comparationem ad praecepta legis, *Ecce clamor*, tumultus rixantium, vel conquaestionis pauperum: *Infra 22. Quidnam tibi quoque est, quia ascendisti, et tu omnis in tecta clamoris plena, urbs frequens, civitas exultans? Vae qui coniungitis domum domui.* Hic ponit culpam eorum in abusu rerum in speciali, sequendo eas per partes Et dividitur in duas partes. In prima arguit eos quantum ad ipsam culpam. In secunda quantum ad peccandi pertinaciam, ibi, *Vae qui trahitis* etc. Circa primum duo facit. Primo arguit eos quantum ad abusum possessionum, qui fit per avaritiam. In secunda quantum ad abusum ciborum, qui fit per gulam, ibi, *Vae qui consurgitis* etc. Circa primum tria ponuntur. Primo arguitur superflua possessionum multiplicatio; unde dicit, *Vae qui coniungitis domum domui, et agrum agro copulatis, usque ad terminum loci.* Sicut usque ad viam publicam: *Osee 4. Facti sunt principes Iuda, quasi assumentes terminum super eos: Hier. 22. Vae qui aedificat domum suam in iniustitia, et coenacula sua non in iudicio. Amicum suum opprimet frustra, et mercedem eius non reddet ei. Qui dicit aedificabo mihi domum latam, et coenacula spatiosa: Mich. 2. Et concupierunt agros, et violenter tulerunt, et domos rapuerunt, et calumniabantur virum, et domum eius, virum et haereditatem eius.* Secundo ponitur Iudicis interpretatio, *Nunquid habitabitis vos soli in medio terrae*, quae lata est, et spatiosa, et data multis in possessionem: *Gen. 5. Crescite, et multiplicamini, et replete terram.* Tertio ponitur poenae comminatio: et circa hoc duo ponuntur. Primo punientis auctoritas, vel potestas; unde dicit, *In auribus nostris sunt haec*, verba, *dicit Dominus exercituum.* Qui potest punire, quae dicam vobis adhuc sunt sonantia, *In auribus meis*, interioribus, in quo notatur verborum certitudo: *Isa. 50. Mane erigit mihi aurem, et audiam, quasi magistrum. Dominus Deus aperuit mihi aurem. Ego autem non contradico.* Secundo ponitur poenae severitas, ibi, *Nisi domus fuerint desertae*, quantum ad custodiam. *Et absque habitatore*, quantum ad solitudinem domorum; quasi dicat, non quiescet ira mea. Et est aposiopesis, quod est defectus orationis. Et ponit ea, in quibus consistunt divitiae domorum, scilicet in multitudine: et quantum ad hoc dicit, *Multae;* in pulchritudine; et quantum ad hoc dicit, *Pulchrae;* in magnitudine, *Grandes: Soph. 2. Et erit fortitudo eorum in direptionem, et domus eorum.* Secundo quantum ad sterilitatem vinearum dicit, *Decem iugera vinearum*, Iuger habet in longitudine centum viginta pedes. *Facient lagunculam u-*

nam. Alia litera habet batum, quod est eiusdem capacitatis in liquidis, sicut ephi in aridis. Tortio quantum ad amissionem seminum, *Et triginta modii sementis facient modios tres*, quia minus colligetis, quam seminastis: *Aggaei 2. Cum accederitis ad acervum modiorum viginta, et fierent decem*. Alii habent chorum, vel ephi, quod est decima pars chori: *Ez. 43. Ephi et batus erunt aequalia, et unius mensurae erunt, ut rapiat decimam partem chori batus, et decimam partem chori ephi*. Hic arguit eorum culpam quantum ab abusum ciborum. Et primo arguit culpam. Secundo comminatur poenam, ibi, *Propterea captivus* etc. Circa primum duo facit. Primo arguit gulam quantum ad suas species. Secundo quantum ad effectum, ibi, *Et opus Domini non respicitis* etc. Species autem gulae sunt, quae in hoc versu continentur, praepropere, laute, nimis, ardenter, studiose. Dicit ergo primo, *Vae qui consurgitis mane*, quantum ad praepropere: *Eccl. 10. Vae tibi terra, cuius rex est puer, cuius principes mane comedunt: Prov. 23. Quando evigilabo, et rursus vina reperiam*. Quantum ad ardenter dicit, *Ad ebrietatem sectandam*. Quantum ad nimia dicit, *Et potandum usque ad vesperam*. *Prov. 23. Cui vae, cuius patri vae, cui rixae, cui foveae, cui sine causa vulnera, cui suffossio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis. Ut vino aestuetis*, ad luxuriam et ad omnia vitia. Quantum ad studiose dicit, *Cythara et vinum*, studiose quaesitum: quia cum magno studio praeparant sibi delectationes in cibis. Quantum ad laute dicit, *In conviviis*, in quibus fiunt magni apparatus, et electa cibaria: *Amos 5. Qui comeditis agnum de grege, et vitulos de medio armenti: qui canitis ad vocem psalterii, sicut David, putaverunt se habere vasa cantici, bibentes in phiolis vinum, et optimo unguento delibuti*. Effectus autem est in consideratione; et quantum ad hoc dicit, *Et opus Domini non respicitis*, quod facere debetis, *Nec opera*, quae ipse fecit: *Prov. 40. Luxuriosa res vinum, et tumultuosa ebrietas. Propterea captivus* etc. Hic ponit poenam respondentem. Et primo quantum ad effectum voluntatis; unde dicit, *Propterea*, sicut scientia eorum est captiva per ebrietatem, ita ipse captivabitur: *Osee 4. Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam*. Sed videtur, quod ignorantia non mereatur poenam, quia excusat culpam. Et dicendum, quod ignorantia potest dicere tantum negationem scientiae; et sic nec poenam, nec veniam meretur, sicut ignorantia geometriae in rusticis. Potest etiam dicere privationem scientiae, ita quod derelinquat debitam aptitudinem in subiecto. Et sic constat, quod nescire illa quae quis potest, et tenetur scire, vitiosum est. Secundo ponit poenam contra species gulae. Et sic ponit famem, et sitim, quae respondent ei, quod est proprie quantum ad causam, quia fames causatur ex hoc, quod aliquis tardat nimis sumere cibum, ac si diceret: Vos nimia cito comedebatis; sed tantum tardabitis, quod esurietis. Iterum respondet illi speciei, quae est ardenter quantum ad genus suum: est enim fames desiderium cibi; unde dicit, *Nobiles eius*, quia abundant in cibariis, *Interierunt in fame, et multitudo eius siti exaruit*. Et ponit sitim contra multitudinem vulgi, quae ad minus aqua sitim extinguere consuevit. Contra nobiles autem, qui abundant in cibariis, quandoque siti gravatis, ponit famem: *Thren. 4. Melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame*. Secundo contra aliam speciem, quae est nimia, ponit insatiabilitatem captivantium, inde captivitatem. *Propterea infernus dilatavit*, idest mors, vel diabolus, *Animam suam*, quantum ad effectum, *Aperuit os*, quantum ad affectum. Et loquitur more humano, quia infernus non habet animam: *Prov. 47. Infernus et perditio numquam replentur*. Vel infernus dicitur Nabuchodonosor: *Abac. 2. Qui dilatavit quasi infernus animam suam, et ipse quasi mors, et non adimpletur*. Tertio quantum ad studiosam ciborum praeparationem, quae contingit ex quadam elatione, ponit poenam humiliationis, ibi, *Et descendent*. Et ostendit eos humiliandos quantum ad tria. Primo quantum ad captivationem; unde dicit, *Descendent*, quasi humiliati, *Ad eum*, scilicet infernum captivitatis, *Fortes eius*, quantum ad potentes, *Et sublimes eius*, quantum ad divites, et aliis bonis eminentes, de quibus superbiunt. *Gloriosique*, quantum ad nobiles, et famosos: *Hier. 36. Et omnes nobiles Iuda occidit rex Babylonis. Oculos quoque Sedechiae eruit, et vinxit eum in compedibus, ut duceretur in Babylonem*. Et *infra eod. Et reliquias populi, quae remanserunt in civitate, et profugas qui transfugerant ad eum, et superfluos vulgi qui remanserant, transtulit Nabuzardan magister militum in Babylonem*. Secundo quantum ad captivorum depressionem, *Et incurvabitur homo*, in captivitate existens quantum ad sublimes, *Et humiliabitur vir*, quantum ad potentes, *Et oculi sublimium*, quantum ad gloriosos: *Deut. 28. In gentibus quoque illis non quiesces, non erit requies vestigio pedis tui*. Tertio quantum ad punientis Dei exaltationem, *Et exaltabitur*. Altus apparebit, qui prius despiciebatur iniusto iudicio. *Et Deus sanctus*, in se, *Sanctificabitur*, idest sanctus apparebit: *Supra 2. Exaltabitur autem solus Dominus in illa die*. Quarto contra speciem, quae est laute, ponit devorationem bonorum ab hostibus, *Et agni pascentur*, idest comedentur ab hostibus vastris, *Iuxta ordinem suum*, quia meliores prius, quantum ad animalia; et quantum ad terrae nascentia, *Deserta*, idest agros vestros a nobis desertos, *In ubertate*, idest facti magis fertiles, *Advenae: Deut. 28. Adducet te Dominus, et regem tuum quem constitues super te in gentem quam ignoras tu, et patres tui: infra eod. Advena qui versatur tecum in terra, ascendet super te, eritque sublimior*. Mystice agni, idest sancti, doctrina Dei Patris reficiuntur iuxta ordinem, idest capacitatem suam. *Advenae*, gentes, et deserta a Iudaeis, sacras scilicet Scripturas, versa in ubertatem spiritualis intelligentiae. *Vae qui trahitis* etc. Hic arguit peccandi pertinaciam. Et primo arguit culpam. Secundo comminatur poenam, ibi, *Propter hoc sicut* etc. Circa hoc duo facit. Primo arguit in generali. Secundo explicat in speciali, ibi, *Qui dicitis* etc. Dicit ergo primo, *Vae qui trahitis*, idest protrahitis iniquitatem, *In funiculis*, idest vanis occasionibus, quibus ad peccata homo trahitur, dum per augmentum culpa protelatur: *Prov. 5. Iniquitates suae capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur*. Et hoc dicitur quantum ad communia peccata. Quantum autem ad gravia subdit, *Et quasi vinculum plaustri pec-*

Digitized by Google

catum, idest quo ligatur et trahitur plaustro: *Infra 58. Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes. Qui dicitis.* Hic ostendit istas vanitates in speciali, ex quibus peccatum trahebant super se, et hoc quantum ad tria. Primo quantum ad contemptum iudicis. Secundo quantum ad excusationem peccati, ibi, *Vae qui dicitis* etc. Tertio quantum ad praesumptionem peccandi, ibi, *Vos qui sapientes* etc. *Et hic est funiculus triplex, qui difficile rumpitur, Eccl. 4. Contemnebant autem iudicis comminationem* propter duo, scilicet propter sententiae dilationem; unde dicit, *Festinet et cito veniat opus*, captivitatis quod comminamini: *Eccle. 8. Etenim, quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala.* Secundo propter iudicis elongationem; unde dicit, *Appropiet*, quasi diceret: Ipse est in caelo, et non potest videre, sed fiat prope: *Ezechiel. 9. Dixerunt enim, reliquit Dominus terram, et Dominus non videt.* Nota super illo verbo, *Et quasi vinculum plaustri peccatum*, quod peccatum dicitur primo funiculus: et hoc quia trahit primo ad peccatum exemplum: *Prov. 7. Statim eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam, et ignorat quod ad vincula stultus trahatur.* Secundo ad peccandi usum: *Hierem. 2. Onager assuetus in solitudine, in desiderio animae suae attraxit*, ventum scilicet amoris. Tertio ad aeternae mortis interitum: *Proverb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare necesse.* Secundo peccatum dicitur vanitas: et hoc quia deficit primo ab imitatione divinae veritatis: *Sap. 13. Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei.* Secundo a consecutione sperati finis: *Ecclesiast. 2. Peccatori autem dedit afflictionem, et curam superfluam, ut addat, et congreget, et tradat ei qui placuit Deo.* Sed haec vanitas, et cassa solicitudo mentis. Tertio a longa duratione temporis: *Ecclesiast. 17. Non est moralis filius hominis, et in vanitatem malitiae placuerunt: Sap. 5. Transierunt omnia illa tamquam umbra, et tamquam nuntius praecurrens.* Tertio peccatum dicitur vinculum, et hoc quia nectitur primo intellectum ne videat: *Sapien. 17. Cum enim persuasum habeat iniqui posse dominari nationi sanctae, vinculis tenebrarum, et longae noctis compediti inclusi, exhiectis fugitivi, perpetuae providentiae placuerunt.* Et dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso oblivionis velamento dispersa sunt. Secundo manum ne bona faciant. Tertio pedes ne proficiant. De his duobus *Matth. 22. Ligatis pedibus eius, et manibus, mitte eum in tenebras exteriores.* Quarto peccatum dicitur plaustrum: et hoc quia opprimit primo servitutis onere: *Hier. 16. Et servietis ibi diis alienis, die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem.* Secundo cordis timore: *Sap. 17. Cum sit enim timida nequitia, data est in omnium condemnationem.* Tertio conscientiae inquietudine: *Isa. 57. Impium autem cor, quasi mare fervens, quod quiescere non potest.*

c Hic ponitur vanitas, quantum ad excusationem peccati. Et primo quantum ad effectum, *Malum bonum: Michaeas 7. Malum manuum suarum dicunt bonum.* Secundo quantum ad intellectum, *Lucem tenebras*, veritatem errorem: *Io. 3. Dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem.* Tertio quantum ad effectum, *Amarum in dulce*, vitam peccati dulcem existimantes: *Sap. 14. Et non suffecerat errasse eos circa Dei scientiam, sed in magno viventes scientiae bello tot et tam magna mala pacem appellant. Vae qui sapientes estis.* Hic ponitur tertia vanitas, quantum ad praesumptionem peccandi quae est de tribus. Primo de sapientia cordis, et in speculativis, *Qui sapientes: Prov. 3. Ne sis sapiens apud temetipsum*; et practicis, *Prudentes: Ro. 12. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.* Secundo quantum ad poenam cordis, quantum ad peccandum, *Qui potentes estis ad bibendum.* Iactant se, quod possunt multum bibere, et inebriari propter consuetudinem terrae in qua bibitur vinum mixtum: *Infra 41. Ad me insulae et gentes fortitudinem mutent: Pro. 2. Laetantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis.* Tertio quantum ad auctoritatem, *Qui iustificatis*, idest dicitis vos tantae auctoritatis quod pro libito vestro potestis iustificare impium, ut quod vobis placeat, legis habeat vigorem: *Isa. 10. Vae qui condunt leges iniquas, et scribentes iniustitias scripserunt: Prov. 17. Et qui iustificat impium, et qui condemnat iustum: Mich. 3. Et si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant super eum praelium. Propter hoc sicut devorat* etc. Hic comminatur poenam. Et primo ponit poenam consumptionis sub metaphora ignis, propter hoc quia iniquitatem trahitis ponentes vobis radicem in peccatis, *Sicut flammae ignis*, exurit stipulam quam attingit, *Et calor flammae*, exurit illam quae distat: persecutio enim captos occidit, et alios afflixit: *Deut. 32. Foris vastabit eos gladius, et intus pavor; sic radix eorum, quasi favilla*, quantum ad ea quibus confidebant, vel patres, vel cognati. *Et germen eorum*, idest filii, *Ut pulvis ascendet*, in quo notatur fortitudo ex causis illis proveniens: *Mal. ult. Et erunt omnes superbi, et omnes facientes impietatem stipula, et inflammabit eos.* Secundo ponit poenae processum, et ordinem. Et primo ponit poenae causam; unde dicit, *Abiecerunt enim legem*, corde contemnentes: *Et eloquium sancti Israel blasphemaverunt*, me irridentes: *Hier. 32. Non obedierunt voci tuae, et in lege tua non ambulaverunt.* Secundo punientis iram. Ideo, *Iratus est*, ad modum processus irae in hominibus loquitur: *Psal. 77. Iratus est Dominus furore.* Tertio poenae inflictionem, *Et extendit manum suam*, potentiae ad percutiendum, quam plicatam parcendo tenuerat: *Sopho. 3. Et extendit manum suam super aquilonem, et perdet Assur, et ponet speciosam in solitudinem.* Quarto poenae effectum in internecione maiorum, *Conturbati sunt montes*, idest maiores prae timore, Glossa dicit, quod loquitur hyperbolice. Sed contra: ergo excessit veritatem propheta. Et dicendum, quod in aliquibus Scripturis sumitur per excessum veritatis simpliciter, in sacra Scriptura pro excessu veritatis, secundum opinionem hominum; quasi dicat, Conturbatio erit ultra quam credi possit. Vel aliter hyperbole est quidam tropus; et in tropicis locutionibus aliud dicitur, et aliud intelligitur. Unde non est falsitas quantum ad sensum quem intendit facere, sicut etiam in metaphora; quasi dicat, Ita magna erit conturbatio, quod montes si esset possibile conturbabuntur: *Psal. 45. Conturbati sunt montes in fortitudine eius*, quantum ad vilitatem corporum, *Facta*

sunt morticina: Hier. 8. Non colligentur, nec sepelientur, in sterquilinium super faciem terrae erunt: Hier. 16. Mortibus aegrotationum morientur, et non plangentur, et non sepelientur, in sterquilinium super faciem terrae erunt.

d Hic ponit poenam communem, et ultimam, quantum ad captivitatem per Romanos: et circa hoc tria ponuntur. Primo exercitus praeparatio. Secundo exercitus dispositio, ibi, *Et ecce festinus* etc. Tertio poenae inflictio, ibi, *Et tenebit praeda* etc. Circa primum tria ponuntur. Primo congregantis indignatio, *In omnibus his*; quasi dicat, Sicut vos peccatis peccata additis, ita ipse poenis poenas adiunget: *Infra 9. Vir fratri suo non parcet, et declinabit ad dexteram, et esuriet, et comedet ad sinistram, et non saturabitur.* Secundo vexilli erectio, *Et levavit signum*, idest vexillum: *Hier. 4. Levate signum in Syon, confortamini, et nolite stare; quia malum ego adduco ab aquilone, et contritionem magnam.* Tertio exercitus convocatio, *Et sibilabit*, idest inspirabit: *Infra 7. Et erit in die illa, sibilabit Dominus muscae quae est in extremo fluminum Aegypti, et api quae est in terra Assur, et venient, et requiescent omnes in torrentibus vallium.* Et ad hoc quod magis terreat, ponit gentis extraneitatem, et quantum ad cultum, *In nationibus*, ut sancta vestra non revereantur; et quantum ad linguam, *Procul*, ne verbis placentur; et quantum ad mores, *De finibus terrae*, ne ab eis faedcatur. *Ecce festinus* etc. Hic ponitur exercitus dispositio. Et primo ostendit eos expeditos ad veniendum. Secundo armatos ad pugnandum, ibi, *Sagitta eius.* Tertio crudeles ad puniendum, ibi, *Rugitus eius* etc. Circa primum duo ponuntur. Primo ipsorum velocitas: *Ecce*, pro certo, *Festinus*: *Thre. 4. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis caeli: Abach. 1. Equites namque eius de longe venient: volabunt quasi aquila festinans ad comedendum: Hier. 4. Ecce quasi nubes ascendet, et quasi tempestas currus eius; velociores aquilis equi illius.* Secundo velocitatis causa, secundum remotionem triplicis impedimenti, quod posset contingere. Ex naturae infirmitate. Contra quod dicit, *Et non est deficiens*, quia oporteat remanere, *Nec laborans in eo*, quia oporteat tarde venire, *Ps. 40. Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilae, current, et non laborabunt; ambulabunt, et non deficient.* Secundo illud quod posset esse ex voluntate dicit, *Non dormitabit*, per pigritiam scilicet ut pigre vadat, *Neque dormiet*, ut non resipiscat: *Prov. 19. Pinguedo immittit soporem, et anima dissoluta esuriet.* Tertio removet impedimentum ex rerum necessitate, *Nec solvetur cingulum.* Et ponit ea quibus viatores solent impediri ab itinere: quae omnia plus solito durabunt: *Deut. 29. Adduxi vos quadraginta annis per desertum: non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt. Sagittae eius acutae.* Hic ostendit eos armatos esse ad pugnandum. Et primo quantum ad bonitatem armorum; et ponit ea, quae in illis terris sunt maxime consueta, *Sagittae acutae*, in quo notatur bonitas sagittarum, *Arcus extenti*, in quo praeparatio armorum, ne in praeparando impediantur: *Psal. 123. Sagittae potentis acutae.* Secundo ponit vestigalia: *Ungulas equorum eius ut silex*, qui non frangitur de facili, et rotae eius quasi impetus tempestatis propter multitudinem, et velocitatem magnum sonum facientes: *Hierem. 4. Ecce quasi nubes ascendet, et quasi tempestas currus eius. Rugitus eius.* Hic ostendit eos crudeles ad puniendum. Et primo quantum ad saevitatem, *Rugitus*: *Osee 11. Post Dominum ambulabunt, quasi leo rugiet, quia ipse rugiet, et formidabunt filii matris.* Secundo quantum ad rapacitatem, *Rugiet ut catuli leonum*: *Ps. 103. Catuli leonum rugientes ut rapiant.* Tertio quantum ad crudelitatem, *Et frendet*, quod est apri: *Ps. 34. Frenduerunt super me dentibus suis: Ps. 79. Exterminavit eos aper de sylva, et singularis ferus depastus est eam. Et tenebit.* Hic ponitur poenae inflictio, et demum punitorum desperatio, ibi, *Aspiciemus* etc. Circa primum ponit tria. Primo comminatur captionem, *Tenebit praedam*; quasi dicat, sicut praedicta capiet vos: *Nau. 2. Leo cepit sufficienter catulis suis, et negavit leaenis suis, et implevit praeda speluncas suas, et cubile suum rapina.* Secundo solicitam detentionem, *Et amplexabitur*, ac excatis per eorum incuriam, *Et non erit qui eruat*, per eorum impotentiam: *Thren. 1. Dedit me Deus in manu, de qua non potero surgere.* Tertio rigidam damnationem, *Et sonabit*, comminationibus et terroribus: *Hier. 6. Ecce populus veniet de terra aquilonis, et gens consurget a finibus terrae, sagittam et scutum arripiet, crudelis est, et non miserebitur. Vox eius quasi mare sonabit. Aspiciemus in terram.* Hic ponit eorum desperationem. Et primo quantum ad auxilium de terra, *Aspiciemus in terram.* Undique, *Ecce tenebrae*, quia omnes eos persequebantur. Secundo quantum ad auxilium de caelo, *Et lux*, divinae spei, *Obtenebrata est in caligine eius*: *Hier. 4. Aspexi terram, et ecce vacua erat, et nihil, et caelos, et non erat lux in eis:* et connumerat se propheta in eis per compassionem.

a CAP. VI.

In anno quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, et plena erat domus a maiestate eius, et ea quae sub ipso erant, replebant templum. Seraphim stabant super illud, sex alae uni, et sex alae alteri. Duabus velabant faciem eius, et duabus velabant pedes eius, et duabus volabant. Et clamabant alter ad alterum, et dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius. Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantis; et domus repleta est fumo. Et dixi: Vae mihi quia tacui; quia vir pollutus labiis ego sum, et in medio populi polluta labia habentis ego habito, et regem Dominum exercituum vidi oculis meis. Et volavit ad me unus de Seraphin, et in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, et tetigit os meum, et dixit: Ecce tetigi hoc labia tua, et auferetur iniquitas tua, et peccatum tuum mundabitur.

Et audivi vocem Domini dicentis: Quem mit-

Digitized by Google

tam, et quis ibit nobis ? Et dixi: Ecce ego, mitte me. Et dixit : Vade , et dices populo huic. Audite audientes , et nolite intelligere , et videte visiunem , et nolite cognoscere. Excaeca cor populi huius , et aures eius aggrava, et oculos eius claude, ne forte videat oculis suis, et auribus suis audiat , et corde suo intelligat , et convertatur , et sanem eum. Et dixi : Usquequo Domine ? Et dixit: Donec desolentur civitates absque habitatore , et domus sine homine. Et terra relinquetur deserta , et longe faciet Dominus homines. Et multiplicabitur , quae derelicta fuerat in mediu terrae, et adhuc in ea decimatio. Et convertetur, et erit in ostensionem , sicut terebinthus , et sicut quercus , quae expandit ramos suos. Semen sanctum erit id , quod steterit in ea.

a CAP. VI.

Postquam arguit in duabus tribubus culpam, adiungens poenam corrigentem ; hic comminatur poenam condemnantem finaliter , scilicet poenam obdurationis; et ideo ista poena praedicitur per modum scientiae, et cum solemnitate iudicii. Dividitur ergo hoc capitulum in tres partes. In prima describitur sententiae actor, scilicet iudex. In secunda sententiae denuntiator minister iudicis, ibi , *Et dixi: Vae mihi* etc. In tertia ponitur ipsa sententia , ibi , *Audite audientes* etc. Circa primum duo ponuntur. Primo iussionis tempus. Secundo ipsa iussio, ibi , *Vidi Dominum sedentem*. Quantum ad primum dicit , *In anno quo mortuus est Ozias* , qui *4. Reg. 15.* dicitur Azarias, percussus lepra a Domino propter hoc, quod voluit usurpare sacerdotale officium, ut dicitur *2. Paralip. 26.* Sed postquam fuit percussus, filius eius Ioathan gubernavit domum Regis , et regnum usque ad mortem eius ; nec tamen dicitur regnasse tunc, sed magis vices patris gessisse ; sed tunc primo regnavit , quando mortuus est pater eius. Unde ista visio ostensa est regnante Ioathan, et praecedentia regnante Ozia. *Vidi Dominum sedentem.* Hic ponitur visio. Et primo describit iudicis solium. Secundo assistentem ministrum , ibi , *Seraphim* etc. Haec autem visio dicitur a quibusdam fuisse imaginaria , a quibusdam intellectualis. Et assumitur ab ipso propheta figura ex consimili , sicut dicit Dionysius in epistola ad Titum : quia prophetae his quae plane vident, sine figuris circumponunt figuras ad manuductionem audientium , qui per figuras sensibiles faciliter accipere possunt. Qualitercumque autem sit, oportet hic duo videre. Primo imaginationem figurae , vel a propheta visae , vel ab ipso compositae. Secundo ipsius figurae significationem : ad aliquid enim significandum spiritualiter inducuntur sensibiles figurae spiritualium in sacra Scriptura , sicut dicit Dionysius, et ille erit literalis sensus : sicut in locutionibus metaphoricis , non illud quod significatur per verba, sed quod loquens per verba vult significare. Circa primum ergo sciendum , quod templum aedificatum a Salomone habuit in altitudine centum viginti cubitos, sicut dicitur *2. Paralip. 3.* Et erat distincta altitudo per tres domos ; quarum suprema habebat sexaginta cubitos , et utraque inferiorum triginta. Et de istis dicitur *3. Reg. 6. Per cocleam ascendebant in medium coenaculum, et a medio in tertium.* Vidit ergo solium Domini in supremo coenaculo , propter quod dicitur , *Domus plena maiestate* , idest gloria eius, *Et ea quae sub ipso erant* , idest ornamenta throni eius , vel etiam splendor vestimentorum, sive subditorum agmina implebant infimum coenaculum , in quod intrabant sacerdotes , propter quod dicit, *Templum*. Alii dicunt aliter , quod vidit solium altum in medio coenaculo, quod dicitur domus, quae plena erat mediis membris, et brachiis Domini, inferius, quod dicitur templum, pedibus et tibiis, sed caput et collum praeminebant in tertium tabulatum: *3. Reg. ult. Vidi Dominum super solium suum sedentem, et omnem exercitum coeli assistentem et a dexteris et a sinistris: Prov. 20. Rex qui sedet in solio iudicii , dissipat omne malum in circuitu suo.* Circa secundum sciendum est , quod huius visionis significatum tripliciter a diversis assignatur. Quidam enim dicunt per sessionem in solio significari oppressionem captivitatis futuram , per repletionem domus a maiestate significari quod hostes qui sub ipsius dispositione erant, essent impleturi templum. Et hoc tangunt historiae. Hieronymus autem exponit et melius , per sedem significari Filii Dei maiestatem , propter quod dicitur *Ioan. 11. Haec dixit Isaias , quod vidit gloriam eius, et locutus est de eo.* Per solium significari angelos in quibus sedet Deus : *Psalm. 79. Qui sedes super Cherubim.* Per domum ecclesiam triumphantem , quae plena est gloria eius. Per templum ecclesiam militantem , quae plena est miraculis , vel angelorum agminibus , quasi custodibus. Dionysius aliter exponit *in 13. cap. coelest. hier.* et melius, ut videtur. Per solium significatur eminentia divinae naturae. Et dicitur , *Excelsum* , propter nobilitatem , *Elevatum* , quasi supra alia levatum , inquantum omnia in infinitum excedit : in quo dicitur sedere , propter immobilitatem. Unde dicit *9. cap. de divi. nomin. Quidnam dicendum de divina statione praeter hoc , quod manet in seipso immobili identitate singulariter fixus ?* Et dicitur domus tota creatura, quae plena est maiestate , inquantum impletur participatione bonitatis ipsius , secundum suam capacitatem. Et per templum videtur intelligere ipsas superiores creaturas: quae replentur his quae sub ipso sunt, inquantum bonitates receptae in ipsis deficiunt a bonitate Dei, quae tamen videtur propinquare. Sed contra hoc obiicitur *Exod. 23. Non enim videbit me homo, et vivet*, idest in hac mortali carne vivens. Et *Io. 1. Deum nemo vidit unquam*. Ergo nec Isaias. Ad quod dicendum, quod nec interior, nec exterior visus potest videre nisi moveatur a visibili ; et secundum quod perfectius immutatur a visibili, melius videt. Et tunc perfectissime videt, quando recipit actionem visibilis secundum totam suam virtutem. Et inde est, quod idem videtur diversimode a diversis, et interius et exterius, a quibusdam melius, et a quibusdam peius. Hoc igitur visibile quod est Deus, nihil perfecte apprehendit, nisi quod totum ipsum capit ; et ideo solus sic se videt. Unde coeleste secretum , dicit Chrysostomus, a quibusdam non

videtur in essentia sua sine medio ad hoc secundum perfectionem quam habet a suscepto divino lumine, attingentibus sicut a beatis in patria, et ab his qui elevantur per raptum ad illum modum visionis. Ab his autem minus perfectum visum habentibus videtur secundum similitudines quasdam bonitatis ipsius, sive in rebus sensibilibus, sive in imaginibus, sive in speciebus intelligibilibus. Et huiusmodi est visio, qua viderunt prophetae per lumen prophetiae, et qua videmus per fidem, et qua videtur lumine rationis, et a philosophis, qui cognoverunt etiam Deum, sicut dicitur *Roman. 1.* Sed tunc restat quaestio, utrum talem visionem immediate a Deo perceperint prophetae, vel mediantibus angelis. Et videtur quod immediate ex ipso modo loquendi: quia dicit, *Vidi Dominum*, et non vidi angelum. Item de Moyse *Exo. 33. Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet homo loqui ad amicum suum.* Item viderunt in speculo aeternitatis, ut communiter dicitur. Ergo viderunt quidam Deum. Ad quod dicendum, secundum Dionysium *4. cap. de coelest. hier. Quia nullus purus homo nec in patribus novi, nec veteris testamenti, accepit aliquam revelationem a Deo nisi mediantibus angelis.* Et hanc dicit esse legem inviolabilem, ut in prima per media ducantur infima. Et hoc probat per locum a maiori, quia etiam Moyses legem accepit mediantibus angelis, qui tamen excellentissime vidit: quod probatur per illud quod habetur *Gal. 3. Quid igitur lex propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat Deus, ordinata per angelos in manu mediatoris: Act. 7. Qui accepistis legem in dispositione angelorum, et non custodistis.* Ad primum ergo dicendum, quod intentio potest esse et ex parte finis visionis, et ex parte principii: ex parte finis, quia angelus revelans intendit ducere hominem in cognitionem Dei, et non in cognitionem sui, et ideo format visionem de Deo, ut ex his, quae figuraliter videntur, aliquid de Deo cognoscatur; ex parte autem principii, quia tota virtus angelici luminis ad manifestandum aliquid est ex Deo auctore, qui est fons luminis, sicut in nobis tota virtus luminis, vel manifestationis ex primis principiis. Unde Gregorius in glossa *super tert. cap. Exod.* ait: *Angelus qui Moysi apparuisse describitur, modo Dominus, modo angelus nunciatur. Angelus, quia exterius loquendo servivit; Dominus, quia praesidens loquendi efficaciam attribuit. Cum enim loquens ab interiori regitur, et per obsequium angelus, et per inspirationem Dominus memoratur.* Ad secundum dicendum, quod hoc dicitur propter eminentissimum modum clarae visionis, quo Moyses super alios prophetas vidit, sicut dicitur *Num. 12.* Ad tertium dicendum, quod speculum aeternitatis non dicitur ipse Deus, sed ipsae species, quae sunt in anima prophetae; et dicuntur speculum, inquantum resultat in eis dispositio sapientiae aeternae. *Seraphim stabant.* Hic ponit ministrorum officium, et ordinem. Et primo describit ministrorum ordinem. Secundo eorum laudem, *Et clamabant, Sanctus, Sanctus* etc. Circa primum ponit tria. Primo ponit ministrorum gradum, dicens, *Seraphim stabant super illud*, scilicet templum, eo quod hic ordo inter omnes supremus est, sicut dicit Dionysius in glossa hic. Item notatur quod Seraphim scriptum per m pluralis est, et neutri generis, et significat totum agmen illius ordinis, sed Seraphin singularis numeri est, et masculini generis, et significat unum tantum de ordine illo: *Isa. 62. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, tota die et nocte perpetuo non tacebunt.* Et dicit, *Stabant*, erecti per contemplationem quasi assistentes. Secundo ponit ministrorum ornatum in senario numero alarum, *Sex alae.* Tertio alarum usum, *Duabus faciem eius*, in hebraeo est ambiguè dictum. Et potest exponi, quod velabant faciem Dei; et sic accipit Hieronymus. Vel quod velarent faciem suam; et sic accipit Dionysius, secundum quem est sensus, quod caput erat velatum, et pedes, et medium corpus. *Duabus volabant*, scilicet mediis; *Ezech. 1. Unumquodque duabus alis velabat corpus suum.* Et *infra eod. Et audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum.* Huius visionis significatum tripliciter accipitur. Hebraeus dicit, quod per duodecim alas intelliguntur duodecim reges, qui praefuerunt populo ab Ozia, sub quo visio incepta est, et deinceps, quorum quatuor tantum iusti fuerunt, scilicet Ozias, Ioathan, Ezechias, et Iosias. Et ideo quatuor aliis volabant. Alii autem verecundabantur ante conspectum Dei, et ideo velabant faciem, quorum quatuor libere regnum possederunt, scilicet Achaz, Manasses, Amon, et Ioathan, qui a populo reges constituti sunt, et hi significantur per alas quae erant in capite. Alii vero quatuor regnum sub servitute aliorum possederunt. Unde et ab aliis, et non a populo reges constituti sunt., sicut Ioachim a Pharaone, Ieconias, et Sedechias, et Godolias, de quo *Hier. 41.* dicitur, quod Ismael et decem viri et qui erant cum eo interfecerunt Godoliam, quem praefecerat Rex Babylonis terrae. Praedicti enim tres constituti sunt a Nabuchodonosor rege Babylonis. Hieronymus dicit, quod dicuntur alati, vel quia superius commorantur, vel propter velocitatem ministerii; et intelligit per duodecim alas ministerium perfectionis, qui commendatur in duodenario, sicut duodecim gemmae in diademate sacerdotis, et sic de aliis. *Et duabus volabant etc.* qui ea quae fuerunt ante mundum, vel post mundum, nobis celant, et ostendunt quae fiunt sex aetatibus mundi, quia praeterita et futura nobis ignota sunt, sed praesentia scimus, ut sic hoc referatur ad actum ministerii. Et quod dixit, *Stabant* ad hoc, quod Deo assistunt. Dionysius aliter exponit *13. c. coelest. hierarch.* et *4. c. eccl.* et dicit, quod dicuntur alati, quia ad similitudinem volantis sitam contemplationem et liberam habent. Describitur autem triplex binarius alarum, quia Seraphim vident ea, quae ad ipsos pertinent, qui sunt de prima hierarchia, et quae ad alias duas eminentius quam illi, ita quod per unam alam intelligatur capacitas naturae, et per aliam lumen quod participant a Deo, quia his duobus elevantur. Ea autem, quae ad hierarchias pertinent, sunt a Deo sicut a principio, et in Deum ordinantur, sicut in finem: et utroque modo non possunt perfecte intelligi ab angelis, quod significat velatio. Et sunt in ipsis quasi media inter principium et finem, et sic habent perfectam cognitionem de ipsis, et liberam; et ideo duabus mediis volabant. *Et clamabant* etc. Hic ponit eorum laudem: et circa hoc

Digitized by Google

tria facit. Primo ponit laudandi modum quantum ad devotionem, quia, *Clamabant* ex magnitudine affectionis: quantum ad concordiam, quia uterque; et quantum ad ordinem, *Quia alter ad alterum:* unus enim accipit ab alio, ut vult Dionysius: *Iob 38. Ubi eras, cum me laudarent simul astra matutina, et iubilarent omnes filii Dei?* Secundo ponit laudis canticum, ibi, *Sanctus, Sanctus, Sanctus.* Et tria laudant. Personarum Trinitatem, *Sanctus, Sanctus, Sanctus.* Unitatis maiestatem, *Dominus Deus exercituum*, quia omnibus praeest: *Apoc. 4. Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui est, et qui erat, et qui venturus est.* Provisionis liberalitatem, *Plena est omnis terra gloria eius:* quia usque ad ultimas creaturas, quae per terram intelliguntur, extendit diffusionem suae bonitatis: *Hierem. 23. Numquid non coelum et terram ego impleo, ait Dominus.* Et hoc secundum Dionysium 7. *ca. caelest. hier.* Hieronymus, *Plena est omnis terra, per notitiam fidei: Eccl. 42. Gloria Domini plenum est opus eius: Nonne Dominus fecit enarrare sanctos omnia mirabilia eius, quae confirmavit Dominus omnipotens stabilis in gloria sua.* Tertio, ibi, *Et commota* etc. ponit laudis effectum, scilicet punitionem peccantium: *Isa. 63. Ecce servi mei bibent, et vos sitietis. Ecce servi mei laudabunt prae exultatione cordis, et vos clamabitis prae dolore cordis, et prae contritione spiritus ululabitis.* Et significatur templum diruendum, *Commota sunt superliminaria cardinum: Amos 9. Percute cardinem, et commoveantur superliminaria. Et domus repleta est fumo*, combustionis a Romanis post agnitam fidem Christi. Vel per fumum indicat infidelitatem Iudaeorum. Per commotionem cardinum amotionem legalium, vel caeremoniarum, quae erant quasi umbrae claudentes aditum veritatis. *Et dixi* etc. Hic ponitur sententiae denuntiator. Et primo ostenditur eius humilitas. Secundo eius parvitas, ibi, *Et volavit* etc. Tertio auctoritas, ibi, *Et audivi* etc. Humilitas in confessione peccati. Confitetur etiam triplex peccatum in locutionis omissione, *Vae mihi, quia tacui*, non arguendo Oziam regem, et sic deplangit culpam. *Tacui* a laude Dei: et sic deplangit damnum: *Isa. 56. Speculatores eius caeci omnes, nescierunt universi, canes muti, non valentes latrare, videntes vana, dormientes, et amantes somnia: Eccl. 15. Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Secundo omissionis, *Quia vir pollutus labiis ego sum: Eccl. 23. Indisciplinatae loquelae ne assuescat os tuum: est enim in illa verbum peccati.* Secundo malorum conversationis, *Et in medio populi polluta labia habentis ego habito: 2. Cor. 15. Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava.* Tertio peccatum praesumptionis, *Regem Dominum exercituum vidi oculis meis;* quasi dicat, qui impurus est, non potest intrare templum eius, quanto magis nec ipsum videre: *Iudic. 14. Morte moriemur, quia vidimus Dominum:* et hoc fuit reverentiae. Sed Iacob dixit *Gen. 42. Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea;* et hoc est confidentiae. Hieronymus: *Felix conscientia, quae tantum in locutione peccavit, non suo vitio, sed populi polluta labia habentis. Et volavit ad me* etc. Hic ostenditur puritas ex peccatorum purgatione: et circa hoc tria ponuntur. Purgationis minister, *Volavit ad me unus de Seraphin.* Purgationis instrumentum, *Et in manu eius calculus de altari*, holocaustorum. Altare interius erat de terra, sicut dicitur *Exod. 20. Altare de terra facietis mihi.* Circumquaque autem erat de lapidibus, ubi congregabantur ignes sacrificii: de his accepit, *Forcipe*, idest instrumento habente duo brachia, per quod potest significari virtus receptiva, et per altare ipsa divina lux, vel bonitas, et per calculum donum receptum ad officium purgationis. Vel per ignem tribulatio. Per Seraphin Christus. Per forcipem duo testamenta. Per calculum charitas, quae in manu, idest operatione ipsius est. Tertio ponitur purgandi modus, *Et tetigit os meum, et dixit.* Sicut in sacramentis est actio, et verborum forma, *Ecce tetigit*, exprimit actum, *Et auferetur iniquitas*, in homines: *Peccatum*, in Deum. Et non dicit, auferam, quia solius Dei est peccatum dimittere: *Isa. 43. Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum non recordabor.* De omnibus his *Dan. 9. Ecce vir Gabriel quem videram in visione, cito volans tetigit me in tempore sacrificii vespertini, et docuit me, et locutus est mihi.* Sed contra hoc obiicitur, quod Dionysius dicit, quod illi de superioribus ordinibus non mittuntur in ministerium. Sed constat Seraphim supremos esse. Ergo non videtur verum, quod veniat ad purgationem prophetae. Ad quod dicendum, quod Gregorius istam quaestionem tangit in quadam homilia de centum ovibus, et dimittit sub dubio. Dionysius autem expresse vult, quod tantum inferiores mittantur ad nos. Et hoc dicit esse per ordinem divinae legis, ut inferiora reducantur in suprema per media. Quod autem hic dicitur, dupliciter solvit. Uno modo, quod iste angelus purgans dicatur Seraphin aequivoce, non ab ordine, sed ab actu quem tunc exercuit, quia igne purgavit, et Seraphin dicitur incendium. Alio modo solvit, quod dicatur proprie ille, qui est de ordine illo; et dicitur purgare, non quia immediate ipse purgat, sed quia eius auctoritate, vel percepta ab ipso illuminatione, inferior angelus purgavit. Et ponit exemplum, sicut dicitur episcopus absolvere, quando alius auctoritate ipsius absolvit. Et ideo propter reverentiam angelus inferior, qui visionem formavit, reducit in Deum primo, et in Seraphin secundo, ac si diceret: Ego purgo te per lumen receptum a Deo mediante Seraphin. Septuaginta habent carbunculos propter similitudinem ignis: habent enim calorem flammantem.

a Hic ostenditur ministrari auctoritas ex imitatione officii: et circa hoc tria facit. Primo quaeritur mittendi consensus: unde dicit, *Quem mittam?* In quo notatur auctoritas ex parte mittentis: *Rom. 1. Quomodo vero praedicabunt, nisi mittantur? Et quis ibit?* In quo notatur missi voluntas. *Nobis*, acquisitive, ut non quaerat vanum honorem, et non quaerat lucrum. E converso *Phili. 2. Omnes enim quae sua sunt quaerunt, non quae Iesu Christi. Mittam;* in quo notatur unitas essentiae, *Nobis*, in quo pluralitas personarum. Secundo ponitur oblatum obsequium, *Et dixi, Ecce ego, mitte me: Isa. 50. Ego autem non contradico, retrorsum non abii.* Sed videtur quod hoc fuerit praesumptionis, quia Moyses recusavit *Exod.*

3. Quis ego sum ut vadam ad Pharaonem , et educam filios Israel ex Aegypto? Hieremias etiam recusavit: unde *Hiere. 1. A, a, a , Domine Deus , ecce nescio loqui, quia puer ego sum.* Et dicendum, sicut dicit Gregorius *in pastor,* et ponitur *in princ. Hier.* in glossa : *Utrumque fuit ex radice caritatis : ille enim propter dilectionem Dei novit perdere solatium contemplationis, iste propter dilectionem proximi voluit mitti, ut prodesset; et tamen nec ille iustus pertinaciter recusavit, nec iste prius quam purgatus, aut requisitus esset, se obtulit.* Tertio iniungitur officium: et quantum ad hoc subiungitur, *Et dixit, Vade: Mat. 10. Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum. Et dices populo huic : Hier. 15. Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Audite audientes.* Hic ponitur sententia. Et primo ponitur sententia obdurationis. Non obdurat autem immittendo malitiam, sed non impartiendo gratiam: et quia non se volunt ad gratiam convertere. Secundo quaeritur sententiae duratio , ibi , *Et dixi* etc. Circa primum tria facit. Primo ponitur sententiae pronunciatio a Domino, quantum ad sensus disciplinabiles , scilicet auditum , qui deservit disciplinae; unde dicit, *Audite,* auribus exterioribus, *Audientes,* Christum , vel alium praedicantem. *Et nolite intelligere;* quasi dicat, quia non vultis, non intelligitis, permissivum est: et quantum ad visum, qui servit inventioni, *Et videte visionem,* Christum corporaliter , vel magnalia Dei : *Et nolite cognoscere,* permissivum est, et non imperativum: *Isa. 42. Quis coecus nisi servus meus ?* Secundo ponitur sententiae acceptatio a propheta; unde dicit, *O Domine,* ex quo pulchritudo gentium intratura est: *Ro. 11. Percussit coecitate Israel. Excaeca cor* , interius : *Et aures aggrava,* ne percipiant: *Et oculos eius claude,* ne cognoscant : *Io. 9. In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et qui vident, caeci fiant.* Vel est verbum Domini; et est sensus, *Excaeca,* idest excaecatum praedica. Tertio ponitur excaecationis ratio, *Ne forte,* propter bona, *Et convertantur, et sanem eos,* cum sanitate sint indigni; *Ezech. 18. Si autem impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quae operatus est, et custodierit universa praecepta mea , et fecerit iudicium , et iustitiam, vita vivet, et non morietur , omnium iniquitatum eius non recordabor : Infra 3. Si revertamini, et quiescatis, salvi eritis. Et dixi , Usquequo.* Hic ponitur sententiae duratio, et primo ponitur prophetae quaestio, *Usquequo,* excaecabuntur: *Dan. 8. Usquequo visio conculcabitur ?* Secundo Domini responsio, *Et dixit.* Et ponitur duplex terminus. Primus quantum ad poenam malorum. Secundus quantum ad sanctitatem bonorum, ibi , *Semen sanctum ;* ac si dicat, *Quousque,* qui in sordibus est, *Sordescet? Apocalip. ulti. Qui nocet noceat adhuc, et qui in sordibus est, sordescat adhuc.* Poenam autem tangit triplicem. Primo quantum ad captivationem quae designatur in desolatione civitatum, *Donec desolentur civitates: Hier. 11. Dederunt portionem meam desiderabilem , in desertum solitudinis : Thren. 1. Posuit me desolatam, tota die moerore confectam.* Quantum ad culturam agrorum, *Terra derelinquetur deserta : Supra 1. Terra vestra deserta , civitates vestrae succensae igni.* Quantum ad exilium hominum, *Et longe faciet Dominus homines: Hier. 22. Et mittam te, et matrem tuam, quae genuit te, in terram alienam, in qua nati non estis, ibique moriemini: Ezech. 20. Et erigam de vobis transgressores, et impios, et de terra incolatus eorum educam eos.* Secundo quantum ad captivitatis longitudinem, *Et multiplicabitur,* gens illa, *In medio terrae,* in qua captiva tenebitur tamdiu durabit captivitas: *Hier. 29. Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel omni transmigrationi, quam transtulit de Hierusalem in Babylonem, aedificate domos, et habitate in eis;* et *Isaiae: Et multiplicamini,* ibi, *Et nolite esse pauci numero ; et quaerite pacem civitatis, ad quam transmigrare vos feci.* Tertio quantum ad iteratam persecutionem. Et primo ponit paucitatem, *Et adhuc in ea decimatio,* idest vix decima pars relinquetur a Tito in terra Iudaea , vel in toto orbe, propter Iudaeos interfectos : *Deut. 28. Et remanebitis pauci numero, qui prius eratis sicut astra coeli prae multitudine.* Secundo iteratam destructionem, *Et convertetur iterum super vos captivatio,* sub Adriano Imperatore: *Supra 5. In omnibus his non est aversus furor eius , sed adhuc manus eius extenta.* Tertio eorum vilitatem, et despectionem , vel dispersionem, *Erit in ostensionem* , derisionis. *Sicut terebinthus,* quaedam arbor , quae in Damasci partibus magna est, in Graecia parva. *Et sicut quercus, quae expandit ramos suos* , in quo eorum dispersio signatur: *Eccl. 14. Ego quasi terebinthus extendi ramos meos. Semen sanctum* etc. Hic ponit terminum quantum ad sanctitatem bonorum; unde dicit, *Semen sanctum,* idest virorum perfectorum , qui divinae obediunt visioni, et aliorum sanctorum de Iudaeis. *Quod steterit,* non cadens per infidelitatem: *Infra ult. Quia sicut coeli novi, et terra nova , quae ego facio stare coram me, dicit Dominus, sicut stabit semen vestrum, et nomen vestrum.* Alii exponunt in bonum, *Multiplicabitur,* post reditum de captivitate : *In medio terrae,* suae, *Et adhuc in ea decimatio,* quae relinquetur ad cultum Dei post multorum necem : *Et convertetur,* ad Deum: *Et erit in ostensionem* , gloriae.

a CAP. VII.

Et factum est in diebus Achaz filii Ioathan , filii Oziae regis Iuda, ascendit Rasin rex Syriae, et Phacee filius Romeliae rex Israel in Hierusalem ad praeliandum contra eam , et non potuerunt debellare eam. Et nuntiaverunt domui David, dicentes: Requievit Syria super Ephraim. Et commotum est cor eius, et cor populi eius , sicut moventur ligna sylvarum a facie venti. Et dixit Dominus ad Isaiam: Egredere in occursum Achaz tu, et qui derelictus est Iasub filius tuus, ad extremum aquaeductus piscinae superioris, in via agri fullonis, et dices ad eum: Vide ut sileas. Noli timere, et cor tuum ne formidet a duabus caudis tytionum fumigantium istorum in ira furoris Rasin regis Syriae, et filii Romeliae, eo quod consilium inierit contra te Syria in malum, et Ephraim, et filius Romeliae dicentes: Ascenda-

mus ad Iudam, et suscitemus eum, et avellamus eum ad nos, et ponamus regem in medio eius filium Tabeel. Haec dicit Dominus Deus: Non stabis, et non erit istud, sed caput Syriae Damascus, et caput Damasci Rasin. Et adhuc sexaginta et quinque anni, et desinet Ephraim esse populus, et caput Ephraim Samaria, et caput Samariae filius Romeliae. Si non credideritis, non permanebitis.

b Et adiecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: Pete tibi signum a Domino Deo tuo, in profundum inferni, sive in excelsum supra. Et dixit Achaz: Non petam, et non tentabo Dominum. Et dixit: Audite ergo domus David: Numquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis et Deo meo? Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel. Butyrum, et mel comedet, ut sciat reprobare malum, et eligere bonum. Quia antequam sciat puer reprobare malum, et eligere bonum, derelinquetur terra, quam tu detestaris a facie duorum regum suorum. Adducet Dominus super te, et super populum tuum, et super domum patris tui dies, qui non venerunt a diebus separationis Ephraim a Iuda, cum Rege Assyriorum. Et erit in die illa, sibilabit Dominus muscae, quae est in extremo fluminum Aegypti, et api, quae est in terra Assur, et venient, et requiescent omnes in torrentibus vallium, et in cavernis petrarum, et in omnibus fructetis, et in universis foraminibus. In die illa radet Dominus in novacula conducta in his, qui trans flumen sunt in rege Assyriorum caput, et pilos pedum, et barbam universam. Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum, et duas oves, et prae ubertate lactis comedet butyrum. Butyrum enim et mel manducabit omnis homo, qui relictus fuerit in medio terrae. Et erit in die illa omnis locus, ubi fuerint mille vites mille argenteis, in spinas, et in vepres erunt. Cum sagittis, et arcu ingredientur illuc. Vepres enim et spinae erunt in universa terra. Et omnes montes, qui in sarculo sarcientur, non veniet illuc terror spinarum, et veprium, et erit in pascua bovis, et in conculcationem pecoris.

a CAP. VII.

Hic ponitur comminatio contra hostes duarum tribuum, et dividitur in duas. In prima ponitur comminatio contra persecutores populi. In secunda contra contemptores prophetarum, vaticinium *cap. 28. Vae coronae superbiae* etc. Prima in duas. In prima comminatur hostium deiectionem. In secunda ponit gratiarum exultationem, *ca. 25. Domine Deus meus es tu* etc. Prima in duas. In prima singulorum in speciali. In secunda omnium in generali, *24. cap. Ecce Dominus dissipabit* etc. Prima in tres. In prima contra hostes corporaliter persequentes. In secunda contra hostes potestatem praebentes, *cap. 17. Onus Damasci* etc. In tertia contra hostes in rebus calumniantes, *c. 21. Onus deserti maris* etc. Prima in duas. In prima contra persecutores eiusdem gentis. In secunda contra alienigenas, *c. 10. Vae qui condunt leges iniquas* etc. Prima in duas. In prima comminatur ipsorum frustrationem per liberationem duarum tribuum. In secunda ipsorum destructionem, *cap. 8. Et dixit Dominus ad me* etc. Prima pars, quae continetur in hoc capitulo, dividitur in tres. In prima describitur imminens periculum. In secunda promittitur liberationis beneficium, ibi, *Et dixit Dominus ad Isaiam* etc. Ad evidentiam autem primae partis sciendum est, quod Achaz fuit impius, et idolatra, sicut legitur *4. Reg. 16.* et *2. Paralip. 27.* Et ideo Dominus tradidit eum in manu regis Syriae, et Samariae, qui prima venerunt contra eum, et obsidentes Hierusalem, tandem devincentes ipsum magnam partem exercitus sui coeperunt, et principem exercitus eius, iterum ex illa victoria confisi venerunt ut omnino privarent eum regno, et substituerent alium loco eius: et in hoc secundo adventu consolatur eum Isaias. Tria ergo ponuntur in prima parte. Primo describitur hostium congregatio; unde dicit, *Et factum est in diebus Achaz.* Reducit autem genealogiam usque ad Oziam, quia forte in percussione Oziae, quia percussus est lepra a Domino, *2. Paral. 26.* qui tamen iustus fuerat, acceperunt audaciam invadendi, quasi contemnentes divinum auxilium. *Ascendit.* Hoc dicitur propter situm terrae, quia Iudaea in montanis est. *Phacee*, qui interfecit Phaceiam regem Israel, cuius princeps militiae erat, et regnavit pro eo, *4. Reg. 15. Et non potuerunt*, in prima vice, quamvis regem in campo devincerent. Vel loquitur per anticipationem, quantum ad secundam ascensionem. Secundo ponit denunciationem, *Et nuntiaverunt*, sui exploratores, *Domui David*, idest domui regiae, *Dicentes: Requievit Syria super Ephraim*, idest rex Syriae cum rege decem tribuum, quae Ephraim dicuntur, propter primum regem, qui Ephraim fuerat, *3. Reg. 15.* Vel propter dignitatem sunt amicitia iuncti, qui tamen fuerunt prius inimici, sicut legitur *3. Reg. ult.* et *penult.* et dicit Syria super Ephraim, ut notetur principalitas in regno Syriae, quia fortior erat. Tertio ponitur denunciationis effectus, perturbatio scilicet regis, et suorum, *Et commotum est cor eius*, scilicet regis: *Eccl. 12. Sic et cor trepidum in cogitatione fatui: Prov. 21. Et pavor operantibus iniquitatem: Matth. 2. Audiens autem Herodes rex turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo. Et dixit Dominus ad Isaiam.* Hic promittitur liberatio. Et primo ponitur promissionis modus. Secundo ipsa promissio, ibi, *Et dices ad eum* etc. Modus autem ponitur primo quantum ad personam nuntiantem, *Dixit Dominus ad Isaiam*, interius inspirando, vel loquens per subiectam creaturam, *Egredere in occursum Achaz:* qui forte propter timorem hostium fuerat ut praepararet se ad resistendum. Secundo quantum ad testem, *Et qui derelictus est Iasub*, tibi, alio fratre, scilicet Rapeace ex matre nobiliore nato, fugiente ad Regem Assyriorum, quia non bene receptus fuit ab Achaz,

Digitized by Google

de quo *Isa. 56. Deut. In ore duorum, aut trium stabit omne verbum.* Tertio quantum ad locum, *Ad extremum.* Ad cuius evidentiam sciendum est, quod quia Hierusalem in montanis est, non abundat aquis fluentibus, et ideo habebat aquas collectas in piscinis, vel ex pluviis, vel ex longinquis fontibus per aquaeductus. Erant autem tres piscinae in Hierusalem. Una, quae erat ad usum sacerdotum, et sacrificiorum, quae dicitur probatica piscina, de qua *Io. 5.* Secunda erat inferius in civitate, quae munda servabatur ad communem usum civitatis. Tertia erat extra civitatem, quae habebat aquam immundam, in qua fullones lavabant lanam, et erat ad huiusmodi usus, et ab illa piscina dicitur totus, *Fullonis ager:* et sic patet, quod dicitur in litera. *Et dices ad eum.* Hic ponit promissionem. Et primo ponit confortationem. Secundo confortationis rationem, ibi, *A duabus caudis* etc. Tertio incredulorum condemnationem, ibi, *Si non credideritis* etc. Confortat autem, prohibens timoris signum. *Vide ut sileas,* idest cave ne timorem cordis exterius prodas: *Inf. 30. In silentio, et in spe erit fortitudo vestra: Eodem 32. Et erit opus iustitiae, pax, et cultus iustitiae, silentium, et securitas usque in sempiternum.* Et etiam ostendit timoris transitum, *Noli timere,* mala futura: *Et cor tuum ne formidet,* propter memoriam malorum, quae passus es: *Infra 43. Noli timere, quoniam ego tecum sum; ab oriente reducam semen tuum, et ab occidente congregabo te. A duabus caudis.* Hic ponit confortationis rationem. Et primo ostendit proponentium vanitatem, qui magna proponunt, cum tamen nihil, vel parum possint sustinere, *Duabus caudis,* quia in eis finitum est regnum: Rasin enim interfectus est a Tegalphalasar *4. Reg. 16.* et sui in captivitatem ducti: sed Phacee subiugatus fuit, et postea interfectus ab hoste, qui postmodum captus est a rege Salmanasar, et decem tribus captivatae *4. Regum 17. Fumigantium,* tunc enim sunt vicini extinctioni. *Et sustinemus eum,* quasi somno quiescentem: *Et avellamus,* idest trahamus in potestatem nostram: *Filium Tebeel,* ad literam quendam hominem, vel idolum Dei nostri. Tebeel, bonus Deus. Secundo quantum ad propositi frustrationem, *Haec dicit Dominus,* qui omnia potest, *Non erit istud,* quia non perducetur ad effectum, *Et non stabit,* quia non diu durabunt in tali proposito, maioribus malis in eos irruentibus: *Isa. 8. Inite consilium, et dissipabitur, loquimini verbum, et non fiet, quia nobiscum Deus.* Tertio quantum ad hostium destructionem. Et primo quantum ad Assyrios, *Sed et caput Syriae;* quasi dicat, Sed interim et antequam destruantur. *Caput Syriae Damascus, et caput Damasci Rasin;* quasi dicat, Erunt Damasceni, et rex eorum contenti suis finibus. *Et adhuc sexaginta, et quinque anni, et desinet Ephraim esse populus,* quia captivabuntur. Isti anni non debent computari a tempore huius prophetiae, sed a tempore, quo Ozias percussus est lepra, quia tunc assumpserunt audaciam vigesimosexto anno regni eius. Et ex tunc Ioathan filius eius regnavit, vivente patre vigintiseptem, et postea sexdecim, et postea Achaz sexdecim. Et postea Ezechias cuius sexto anno captus est populus *4. Reg. 27.* et hi omnes collecti sunt sexagintaquinque anni. *Et caput Ephraim,* ut supra. *Si non credideritis.* Hic ponit incredulorum condemnationem, *Si non credideritis,* scilicet promissis Domini, etiam vos, *Non permanebitis in terra vestra,* sed captivabimini: *Abac. 2. Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso.* Et dicit hoc, quia Achas non credens prophetae, invocavit auxilium regis Assyriorum Tegalphalasar, ut adiuvaret eum. Qui ad petitionem eius venit, et destruxit Damascenum, et regem interfecit, et cum dedisset sibi munera, tamen nihil sibi profuit, sicut dicitur *2. Paralip. 28.*

b Hic ponitur liberationis signum ad credendum. Circa quod tria ponuntur. Primo optio eligendi signum conceditur, *Et dixit Dominus ad Achaz,* quia prophetas condemnabant, ipse per se dixit. Quia videtur durum, quod tam potentes reges ita cito destruantur, *Pete tibi signum,* ut credas, *A Domino Deo tuo.* Ex hoc videtur, quod sit sermo prophetae. Et dicendum, quod mos est hebraici sermonis, ut utantur nominibus pro nominibus; unde, *A Domino Deo tuo,* idest a me. Vel est verbum Domini per inspirationem, et prophetae per denunciationem: *Isa. 8. Numquid non populus a Deo suo requiret visionem pro vivis, et mortuis? In profundum inferni,* ut aperiatur terra, et infernus pateat, sicut in subversione Dathan et Abiron, *Nu. 16.* Vel per infernum inferiora elementa, sicut Moyses de terra locustas, et cinifes eduxit, *Exod. 9. Sive in excelsum supra,* sicut Iosue in statione solis, *Ios. 10.* Iudaei enim signa quaerunt, *1. Cor. 1.* Secundo oblati refutatio, *Et dixit, non petam.* Vel quia in idolis confidebat, vel in rege Assyriorum, vel invidens Dei gloriae, vel quia timebat offendere Deum in angustia positus: *Isa. 26. Domine in angustia requisierunt te;* unde dicit, *Non tentabo:* innixus est enim ei, quod dicitur *Deut. 6. Non tentabis Dominum Deum tuum.* Sed male intellexit, quia licebat ei auctoritate Dei petere signum, sicut Gedeon in vellere, *Iud. 6.* Tertio ponitur refutantis increpatio, *Et dixit,* scilicet Isaias: Ergo ex quo tam rebelles estis, *Audite ergo domus David,* propter consensum in malitia; vel quia David promissus est Christus, datur signum: *Psal. 131. De fructu ventris tui ponam super sedem. Numquid parum vobis est,* ad merendam divinam iram, *esse molestos hominibus,* quos spoliatis, vel prophetis, quibus non creditis, *Quia molesti estis,* per rebellionem, *Deo meo,* non vestro, cui non obedistis? *Hiere. 23. Ut quid vobis onus, proiiciam quippe vos, dicit Dominus. Propter hoc.* Hic datur signum ad credendum. Et primo confertur signum liberationis. Secundo comminatur incredulis poenam destructionis, ibi, *Adducet Dominus.* Hoc autem signum est de Christi incarnatione. Sed contra hoc obiiciunt Iudaei multipliciter. Primo quia Dominus dabat signum illius liberationis, ad quam nihil consonat Christi incarnatio. Ad quod dicendum, quod incarnatio Christi significat ipsam, per locum a maiori: quia si Deus dabit Filium suum ad salutem totius mundi, multo magis potest salvare vos ab istis hostibus: *Ro. 8. Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Vel quasi causa motiva: hoc enim quasi movit Dominum, quod multa bona illi populo, quamvis iniusto, concedantur, quia de illo providerat Filium suum incarnandum. Item obiiciunt, quia signum sequens datur ad praesentes. Sed incarnatio non fuit facta temporibus

Digitized by Google

eorum. Et sic videtur quod nullum sit signum. Ad quod dicendum, quod incarnatio, quamvis non fuerit facta praesentibus illis hominibus, fuit tamen manente domo David; unde dicit, *Audite domus David;* non autem audi Achaz. Item obiiciunt, quia signum debet praecedere signatum. Sed incarnatio fuit diu post liberationem illam. Ergo non fuit signum eius. Ad quod dicendum, quod signum quandoque sequitur signatum, sicut *Deut. 18. Hoc habebis signum: Quod in nomine Domini propheta ille praedixerit, et non evenerit, hoc Dominus non est locutus.* Quandoque est simul : *2. Reg. 5. Cum audieris sonitum gradientis in cacumine pirorum, tunc inibis praelium.* Quandoque praecedit, sicut *Iudic. 7.* de Gedeone, ubi datum est signum, quod vincere debebat in his, qui aquam manibus lambierant. Et oportet de necessitate, quod hoc signum sequatur, etiam secundum quod ipsi exponunt. Si enim praecedit, tunc puer fuit natus ante mortem Phacee, qui regnavit viginti annis, cuius decimo septimo anno regnavit Achaz, qui regnavit sexdecim annis. Ergo Achaz regnavit tredecim annis post mortem eius. Et Osee regnavit duodecimo anno Achaz, cuius nono Samaria capta est, qui fuit sextus annus post mortem Achaz. Ergo in captivitate Samariae ad minus habebat puer novemdecim annos: ergo falsum est, quod *Is.* dicitur, quod puer nesciebat vocare patrem et matrem. Item obiiciunt, quod in hebraeo non est virgo, sed alma, quae apud eos significat iuvenculam nubilem, sicut habetur *Gen. 24.* de Rebecha, ubi nos habemus puella decora nimis, et ipsi habent, alma: et si etiam habeatur bethula, quod apud eos significat virginem, non oportet, quod manens virgo conciperet: quia poterat esse, quod quae tunc erat virgo, postea ex semine viri corrupta concepisset. Ad quod dicendum, quod nullum signum esset, si iuvencula concepisset, et etiam virgo corrupta. Dominus autem aliquid magnum voluit significare, cum dixit, *In profundum inferni, sive in excelsum supra.* Ideo autem apud nos ponitur magis alma, quam iuvencula; quia alma significat virginem secundum nominis originem, et adhuc plus, custoditam, de qua non possit haberi mali suspicio. Sed bethula significat, secundum usum loquendi posteriorem. Exponunt autem dupliciter. Quidam de Ezechia, quidam de filio Isaiae, quem fingunt esset Emmanuel vocatum. Sed quod primum non possit stare, sic ostenditur, quia Ezechias erat viginti quinque annorum, quando coepit regnare *2. Reg. 18.* Et Achaz regnavit sexdecim annis *4. Reg. 16.* Ergo Ezechias erat decem annorum, quando pater suus incoepit regnare, et sic non promittitur hic nasciturus. Praeterea. Quomodo nescisset vocare patrem et matrem, cum sexto anno regni eius capta fuerit Samaria? Iterum quod secundum non possit stare, ostenditur, quia hoc nullum signum fuisset. Et praeterea filius Isaiae non fuit Dominus Iudaeae, cum tamen dicatur *Isa. 8.* terra Iudaeae esse Emmanuel possessive. Et ideo oportet, quod intelligatur de Filio Dei. Secundum hoc ergo tria facit. Primo promittit signum, *Propter hoc*, quia vos non vultis petere: *Ipse dabit signum vobis*, vestrae liberationis. Hoc etiam signum datum est *Luc. 2. Et hoc vobis signum : Invenietis infantem pannis involutum* etc. Secundo ponitur ipsum signum, *Ecce virgo.* Et primo ponitur miraculosa conceptio, *Ecce virgo*, manens virgo: *Concipiet:* in partu, *Et pariet filium.* Secundo mirabilis generati vocatio. Et primo quantum ad divinitatem : *Vocabit*, scilicet virgo, vel vocabis tu Iuda in periculis, *Nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus: Matth. 1. Vocabitur nomen eius Emmanuel.* Et hoc totum nullum simile habet in aliis, quia novum est: *Hie. 31. Creavit Deus novum super terram, mulier, vel femina circumdabit virum*, idest perfectum hominem in ipsa conceptione, quamvis non secundum quantitatem perfectam, sicut dicit Augustinus *super illud Io. 2. Quadraginta et sex annis aedificatum est templum hoc* etc. et ideo est super hominem, quia nihil novum sub sole, *Eccl. 1.* Unde concordantia alia non potest haberi de ipsa prophetia, nisi ipsa historia : *Luc. 1. Ecce concipies, et paries filium*, significatum: *Ezec. 44. Porta haec clausa erit, et non aperietur, et vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Secundo quantum ad humanitatem, *Butyrum, et mel comedet*: ad literam cibos viriles, quia ab infantia ad modum aliorum se habuit: *Sap. 7. Et ego natus accepi communem aerem, et in similiter factam decidi terram, et primam vocem similem omnibus emisi plorans.* Vel a parte ad totum secundum regulas Tyconii. Per hos enim omnes humanos cibos intelligit, *Ut sciat*, ut consecutivum est, quia talibus vescens adhuc puer, *Sciat reprobare malum*, sine experimento, *Et eligere bonum*, sine consilio, perfectam habens omnem scientiam. Hoc promiserat diabolus, sed non solvit; *Gen. 3.* sed Deus gratis dedit: *Sap. 7. Ipse enim mihi dedit horum, quae sunt scientiam veram, ut sciam dispositionem orbis terrarum, et virtutem elementorum.* Vel ut est causale, *Ut sciat*, idest ut ostendat se scire, quia per cibos perductus est ad perfectam aetatis quantitatem, qua ostendit se scire. Augustinus *super illud Can. 4. Mel. et lac sub lingua tua* dicit, quod significat per butyrum humanitatem, quod de terrae nutrimento vivit; per mel divinitatem, quod de rore caeli colligitur. Habuit tamen naturam sine corruptione, sicut butyrum sine caseo, et portavit consolationem sine iudicio, quasi mel sine aculeo. Bernardus: *Elegit puer noster noviter concipi, quia naturam nostrae carnis accepit sine corruptione.* Similiter apis mel nobis attulit, non miscens aculeum: *Non enim venit, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum, Io. 6.* Et sic est etiam causale. Et hoc est signum de deorsum ex parte virginis parientis, et de sursum ex parte Dei nascentis : *Ps. 84. Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.* Tertio ponitur signi adaptatio, *Quia antequam sciat*, idest antequam nascendo scientiam creatam assumat, *Terra*, Samariae, et Syriae, *4. Reg. 16. et 17. Adducet Dominus* etc. Hic ponit comminationem contra non credentes signum. Et primo ostendit poenae gravitatem. Secundo poenae ordinem, ibi, *Et erit in die illa* etc. In tertia poenae effectum, ibi, *Et erit in die illa, nutriet homo* etc. Ostendit autem gravitatem ex praecipientis auctoritate, *Adducet Dominus*, qui potens est: *Exo. 15. Dominus omnipotens nomen eius.* Ex poenae universalitate, *Super te*, per Tegalphalasar. *Et super populum tuum, et super domum patris tui*, quantum ad posteros tuos per filios

tyrannos ex praecedentium comparatione. *Dies tam mali*, et dicuntur mali propter culpam: *Mat. 6. Sufficit diei malitia sua: Eph. 5. Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Propter poenam, *Qui non venerunt a diebus separationis*, Ephraim a Iuda, *4. Reg. 13.* Exequentis potestatem, *Cum rege Assyriorum*, Nabuchodonosor, quia regnum Chaldaeorum, et Assyriorum sub ipso unum fuit, et a principio unum fuerat: Assyrii enim de Chaldaeis egressi sunt, *Ge. 10. Hier. 25. Assumam Nabuchodonosor servum meum* etc. *Et erit.* Hic ponit poenae modum, et ordinem. Et ponit tria. Primo hostium convocationem, *Sibilabit*, idest inspirabit, *Muscae*, idest regi Aegypti, qui occidit Iosiam *4. Reg.* Et comparatur muscae propter immunditiam idolorum, et luxuriae, quae viget in Aegypto, *In extremo fluminum*, quia etiam de ultimis partibus Aegypti, *Et api*, scilicet Chaldaeis, et Assyriis, quia ab anteriori habebant mel defensionis, et a posteriori aculeum persecutionis: *Supra 5. Sibilabit ad eum de finibus terrae.* Secundo hostium multitudinem, *Invenient, et requiescent omnes in torrentibus vallium*, quia in vallibus consueverunt currere aquae propter commodum aquarum, *In cavernis*, propter munitionem, *In fruetetis*, propter ligna, *In universis foraminibus*, loca domorum: *Isa. 8. Et erit extensio alarum eius implens latitudinem terrae tuae.* Tertio captivationem, *In die illa radet Dominus in novacula*, idest per regem, *In his*, idest per hos, scilicet Assyrios, *Novacula acuta*, de qua *Ezec. 5. Sume tibi gladium acutum radentem pilos, et assumens eum, adduces per caput tuum. Caput*, regem, *Pedes*, artifices, *Barbam*, milites, qui sunt ad ornatum regis. *4. Reg. ult. supra 3. Omnem virum bellatorem, iudicem, et prophetam.* Vel loquitur contra Aegyptios, qui erant adiutores, *In his*, idest Aegyptiis, *Conducam: Ezec. 29. Et diripiet spolia eius, et erit merces exercitui eius, et operi, pro quo servivit adversus eum. Et erit in die illa, nutriet.* Hic ponit poenae effectum, vel signum destructionis primo in animalium paucitate, *Vaccam boum, et duas oves*, propter pauca animalia: *Supra 5. Et deserta in ubertatem versa advenae comedent.* Secundo ex victualium parcitate, *Butyrum et mel*, propter inopiam panis: *Thren. 4. Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis.* Tertio ex paucitate hominum. Primo in utilitate possessionum: *Omnis locus ubi fuerint mille vites: Hier. 32. Eme agrum argento, et adhibe testes, cum urbs data sit in manus Chaldaeorum: Prov. 24. Per agrum hominis pigri transivi, et per vineam viri, et ecce totum repleverant urticae, et operuerant superficiem eius spinae.* In multitudine latronum, *Cum sagittis, et arcu*, scilicet fugientes ingredientur, *Isa. 24. Formido, et fovea, et laqueus super te, et super habitatores terrae.* Quarto in pavore hostium, quia colent montes, et dimittent plana, *Et omnes montes: Hie. 49. Et omnes civitates eius erunt in solitudines.* Et *Isa. 7. Apprehendere niteris altitudinem collis.* Notandum super illo verbo, *Vocabitur nomen eius Emmanuel, idest nobiscum Deus*, quod Christus est nobiscum multipliciter. Primo tamquam frater per naturae consortium: *Can. 8. Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meae, ut inveniam te foris, et deosculer te?* Secundo tamquam sponsus, per amoris vinculum: *Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Tertio tamquam pastor, per maternae consolationis solatium: *Apoc. 3. Ecce ego sto ad ostium, et pulso. Si quis audierit vocem meam, et aperuerit ianuam, intrabo ad illum, et coenabo cum illo.* Quarto tamquam salvator, per defensionis auxilium: *Hie. 30. Tu ergo ne timeas serve meus Iacob, ait Dominus, nec paveas Israel, quia ecce ego salvabo te de terra longinqua.* Quinto tamquam ductor, per operis exemplum: *Exo. 32. Dominus solus dux eius fuit.* Notandum super illo verbo, *Ecce virgo*, quod dicitur *Ecce*, propter eminentiam singularem, quia supra mulieres, propter virginitatem; unde dicit, *Ecce virgo.* Secundo supra virgines, propter foecunditatem; unde dicit, *Concipiet.* Tertio supra angelos omnes, propter fructus dignitatem; unde dicit, *Pariet filium: Heb. 2. Nunquam angelos apprehendit, sed semen Abrahae apprehendit.*

a CAP. VIII.

Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis. Velociter spolia detrahe, cito praedare. Et adhibui mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, et Zachariam filium Barachiae. Et accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit filium. Et dixit Dominus ad me: Voca nomen eius accelera, spolia detrahe, festina praedari.

b Quia antequam sciat puer vocare patrem suum, et matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariae coram rege Assyriorum. Et adiecit Dominus loqui ad me dicens: Pro eo, quod abiecit populus iste aquas Syloe, quae vadunt cum silentio, et assumpsit magis Rasin, et filium Romeliae, propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes, et multas, regem Assyriorum, et omnem gloriam eius. Et ascendet super omnes rivos eius, et fluet super universas ripas eius, et ibit per Iudam inundans, et transiens usque ad collum veniet. Et erit extensio alarum eius implens latitudinem terrae tuae, o Emmanuel.

c Congregamini populi, et vincimini, et audite universae procul terrae. Confortamini, et vincimini, accingite vos, et vincimini, inite consilium, et dissipabitur, loquimini verbum, et non fiet, quia nobiscum Deus. Haec enim ait Dominus ad me: Sicut in manu forti erudivit me, ne irem in via populi huius dicens, Non dicatis, coniuratio: omnia enim, quae loquitur populus iste, coniuratio est. Et timorem eius ne timeatis, neque paveatis. Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pavor vester, et ipse terror vester: et erit vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, et petram scandali, duabus domibus Israel, et in laqueum, et in ruinam habitantibus Hierusalem. Et offendent ex eis plurimi, et cadent, et

conterentur, et irretientur, et capientur. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam a domo Iacob, et praestolabor eum. Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum, et in portentum Israel, a Domino exercituum, qui habitat in monte Syon.

d Et cum dixerint ad vos, quaerite a phytonibus, et a divinis, qui strident in incantationibus suis, numquid non populus a Domino suo requiret visionem pro vivis, ac mortuis? Ac legem magis, et ad testimonium. Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Et transibit per eam, et corruet, et esuriet, et cum esurierit, irascetur: maledicet regi suo, et Deo suo. Et suspiciet sursum, et ad terram intuebitur, et ecce tribulatio, et tenebrae, et dissolutio, et angustia, et caligo persequens, et non poterit avolare de angustia sua.

a CAP. VIII.

Hic praedicit destructionem decem tribuum, inquantum pertinet ad eorum poenam, quae facta est per Assyrios, primo per Tegalphalssar, regnante Phacee, et captivante duas tribus et dimidiam, quae erant trans Iordanem, et plurimos de tribu Zabulon, et Nephtalim, *3. Reg. 3.* et postmodum per Salmanasar in captivitatem reducente residuas, *4. Reg. 18.* Huius autem tribulationis etiam duae tribus fuerunt participes, quia a Tegalphalasar afflicti sunt, ut dicitur *2. Paral. 29.* et a Senacherib, sicut dicitur *infra 36.* Non tamen omnino subiugatae: et dividitur in partes duas. In prima praedicit tribulationem. In secunda modum ipsius, et ordinem, *c. 9. Primo tempore alleviata est* etc. Hoc autem capitulum dividitur in tres partes. In prima comminatur decem tribus Assyriorum destructionem. In secunda praedicit in hoc duarum tribuum afflictionem, ibi, *Et ibit per Iudam inundans* etc. In tertia confortat eos per futuram liberationem, ibi, *Congregamini* etc. Circa primum duo facit. Primo ponit poenae praefigurationem. In secunda signi expressionem, ibi, *Quia antequam sciat* etc. Hoc autem signum Iudaei ad literam exponunt de filio Isaiae, per cuius nomen Dominus significare volebat decem tribuum destructionem. Et secundum hoc signum tripliciter confirmat. Primo scripto. Secundo testimonio, ibi, *Et adhibui* etc. Tertio ipso facto, ibi, *Et accessi* etc. Circa primum tria ponit, scilicet in quo scribendum, *Librum grandem.* Ad literam enim grandem, ad significandum magnitudinem tribulationis: *Hier. 36. Tolle volumen libri, et scribes in eo omnia, quae locutus sum tibi adversus Israel, et Iudam.* Secundo quo scribendum, *Stylo hominis*, idest plane, ut intelligi possit, et ut scriptum maneat: *Abac. 2. Scribe visum, et explana eum super tabulas, ut percurrat, qui legerit eum.* Tertio quid scribendum, nomen scilicet vastaturi, significans futuram destructionem in brevi, *Velociter spolia detrahe, cito praedare.* Haec verba possunt esse Domini ad prophetam: et sic sumuntur materialiter. Vel ad hostes; et sic significative: *Isa. 10. Et contra populum furoris mei mandabo illi, ut auferat spolia, et diripiat praedam. Et adhibui.* Hic confirmatur signum testimonio, *Testes fideles: Deut. 19. In ore duorum, vel trium stat omne verbum. Et accessi ad prophetissam.* Hic confirmatur facto, quia aliquando prophetae annunciabant futurum verbo, aliquando autem ipso facto, sicut *Isa. 20. Vade, et solve saccum de lumbis tuis, et calceamenta tua tolle de pedibus tuis, et fecit sic, vadens nudus, et discalceatus.* Unde intelligitur ad literam, quod accessit ad uxorem suam; unde duo ponuntur. Primo pueri generatio, *Et accessi.* Secundo generati vocatio, *Voca nomen eius, Accelera,* quasi festina ad faciendum. *Detrahe spolia*, ut supra. Vel secundum aliam literam. Primo accelera, spolia detrahe. Et hoc est melius, quia secundum hoc non est plus quam fuerit in scripto. Contra hoc quidem multipliciter obiiciunt, quod non possit ad literam intelligi. Primo quia cum pauca sint, quae scribi praecipiuntur, non oportebat librum esse grandem. Secundo quia non est probabile, quod propheta honestus homo testes adduxerit, quando accessit ad uxorem suam. Tertio quia Urias fecit altare idolorum, ad similitudinem altaris Damasci in templo Domini: unde non fuit fidelis testis. Quarto quia Zacharias non erat tunc vivus, quia Zacharias filius Ioiadae fuerat longe ante interfectus a Ioas rege Iuda, *2. Paralip. 24.* Alius dicitur Zacharias, qui fuit unus de duodecim prophetis, et fuit longe post, in reditu populi de captivitate, sicut patet *Zach. 1.* et per totum. Ergo non potuit eum adhibere in testem. Et praeterea remanet similis obiectio sicut primo, quia ipse puer fuit natus ante mortem Phacee. Ergo ut supra probatum est, habebat in captione Samariae ad minus novendecim annos: ergo falsum est, quod dicitur, *Antequam sciat vocare patrem* etc. Et ideo volunt, quod intelligatur tantum de Christo, sicut et primum signum. Ut per librum grandem significetur sacra Scriptura, de qua habetur *Baruch 4. Hic est liber mandatorum Dei, et lex, quae est in aeternum.* Per stylum hominis modus prophetiae, ut non omnibus usquequaque pateat, sed tantum rationabilibus, qui ex figuris possunt significata concipere: *Osee 2. Ego visionem multiplicavi eis, et manibus prophetarum assimilatus sum. Velociter* etc. Nomen Christi, idest circumlocutio nominis, quod est Iesus salvator. Per hoc quod detraxit spolia, idest peccatores a potestate diaboli, et praedatus est infernum, de quo *Isa. 53. Ideo dispertiam ei plurimos, et fortium dividet spolia.* Per Uriam, qui interpretatur lux Domini, significatur lex: *Prover. 6. Quia mandatum lucerna est, et lex lux.* Per Zachariam, qui interpretatur, memoria Domini. *Filium Barachiae*, qui interpretatur, Benedictio Domini, significatur prophetia, quia prophetae per benedictionem divini muneris cognitionem divinam acceperunt. Et hi, scilicet lex, et prophetae, sunt testes incarnationis Christi: *Luc. ult. Necesse est impleri omnia, quae scripta sunt in lege Moysi, et prophetis, et Psalmis de me.* Prophetissa autem Beata Virgo est, quae prophetavit, dicens, *Magnificat anima mea Dominum, Luc. 1.* Ad quam accessit per propheticam intelligentiam, et per fidem. Vel prophetissa dicitur Spiritus sanctus, qui est principium

Digitized by Google

omnis prophetiae: *2. Petr. 2. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Apud Hebraeos enim est feminini generis, scilicet Eva; et secundum hoc, *Concepit*, idest concipere fecit.

Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est, Matth. 1. Voca nomen eius, scilicet Iesus, idest praenuntia nomen eius, sic ut supra. Haec autem expositio non est tantae auctoritatis, sicut superior, quae fuit *supra* 7. de alio signo, quia magis extorta est, et ex Scripturis non habet auctoritatem, sicut illa *Matt. 1.* Nam quidam dicunt non esse inconveniens, si hoc intelligatur ad literam: ita tamen quod puer iste sit figura Christi, sicut etiam supra dictum est in quada glossa 7 c. *super illud*, *Ecce virgo* etc. Unde potest responderi ad obiectiones prius factas. Et dicendum ad primum, quod liber fuit grandis, non ad necessitatem scripturae; sed ad significandum magnitudinem tribulationis. Ad secundum dicendum, quod potest intelligi, quod testes fuerunt adhibiti ad scripturam, sicut fit in privilegiis, et non ad accessum ad uxorem. Et etiam si ad hoc fuissent adducti, non esset magis contra honestatem, ut videtur, quam factum de fornicatione *Osee 1.* quod tamen ad literam plures exponunt. Ad tertium dicendum, quod dicitur fidelis propter auctoritatem sacerdotii, et non propter bonitatem vitae; vel quia fide dignus habebatur a rege. Ad quartum dicendum, quod iste Zacharias neuter illorum fuit. Consuetum enim erat apud Hebraeos, sicut etiam apud multos, quod pueris imponuntur nomina de cognatione illa, sicut dicitur *Luc. 1.* de Ioanne: *Quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine.* Et sic iste potuit esse de progenie illius, qui prius interfectus fuerat: vel etiam consuetudo est apud Hebraeos, ut dicit Hieronymus, quod frequenter utantur propriis pro communibus, sicut hostia, quae est civitas munita, utuntur frequenter pro qualibet civitate munita. Et sic quia ille Zacharias fuit fidelis propheta, et in magna fama populi, vocatur iste, qui forte similiter erat fide dignus populo loci illius. Ad quintum dicendum, quod non est similis obiectio, quia quod supra dictum est, oportet intelligere de destructione solum, propter hoc quod dixit, *derelinquetur.*

Sed hoc potest intelligi de persecutione facta per Tegalphalasar, qui destruxit Damascum, *4. Reg. 16.* et spoliavit regnum Samariae, *4. Reg. 15.* Unde signanter dicit, *Auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariae.* Et hoc fuit satis de propinquo. Notandum super illo verbo, *Librum grandem*, quod sacra pagina dicitur liber, primo grandis, quantum ad grande contentum: *Prov. 8. Audite me, quoniam de rebus magnis locutura sum, et aperientur labia mea, ut recta praedicem.* Secundo signatur quantum ad visum: *Isa. 29. Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati.* Tertio involutus propter multiplicem sensum: *Ezech. 2. Et vidi, et ecce manus missa ad me, in qua erat involutus liber.* Quarto amarus propter laboris studium: *Apoc. 10. Et accepi librum de manu angeli, et devoravi eum, et erat in ore meo tanquam mel dulce; et cum devorassem eum, amaricatus est venter meus: Prov. 8. Qui mane vigilaverint ad me, invenient me.* Quinto dulcis quantum ad effectum: *Ezec. 3. Comede volumen illud; et comedi illud, et factum est in ore meo quasi mel dulce.* Sexto volans quantum ad intellectum: *Zac. 5. Vidi, et ecce volumen volans: Iac. 39 Numquid ad praeceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum?* Septimo vivificans quantum ad fructum: *Eccl. 24. Haec omnia liber vitae, et testamentum Altissimi, et agnitio veritatis: Prov. 8. Qui me invenerit, inveniet vitam.*

b Hic ponitur signi expositio. Et secundum literalem expositionem iam patet, secundum aliam vero, *Antequam sciat*, scientia creata, *Patrem*, putativum Ioseph, vel Deum, *Auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariae.* Secundum haec potest etiam referri ad captivitatem Samariae. *Et adiecit.* Hic describitur ipsum destructionis factum: et circa hoc tria facit. Primo ponit puniendorum culpam. Secundo punientium potentiam, ibi, *Ecce adducet Dominus* etc. Tertio ponit ipsam poenam, ibi, *Et ascendet* etc. Dicit ergo primo, *Et adiecit.* Primo signum datum, *Aquas Syloe.* Syloe est quidam fons, qui nascitur ad pedes montis Syon, cuius aquae per horas ebulliunt, et plane vadunt; unde significant reges Iuda, qui quandoque boni, et potentes, quandoque mali, et imbecilles fuerunt. Et tamen legitime, et quiete regnaverunt comparatione regum Israel, qui omnes cogebant populum ad idola. Sed videtur quod hoc non sit eis imputandum pro culpa, quia hoc Domini voluntate factum est, sicut dicitur *3. Reg. 1. A me factum est verbum hoc.* Et dicendum, quod Dominus iuste voluit, quod reges Iuda paterentur hoc damnum propter culpam Salomonis, de quo *3. Reg. 11.* Sed illi male, et propter superbiam cordis hoc fecerunt, quia nolebant dare consueta tributa, sicut legitur *3. Reg. 12.* Vel aliter, *Abiecit populus iste*, idest contempserunt, et persecuti sunt, sequentes malitiam duorum regum. Et haec videtur esse intentio per id quod sequitur, *Et assumpsit magis Rasim* etc. *Propter hoc* etc. Hic describitur hostium potentia. Et primo ponitur metaphora quantum ad quatuor, scilicet quantum ad divinum auxilium, *Ecce Dominus adducet:* quantum ad impetum, *Aquas fluminis:* quantum ad robur, *Fortes:* quantum ad numerum, *Et multas.* Secundo exponit metaphoram, *Regem Assyriorum, et omnem gloriam eius*, idest exercitum eius: *Isa. 6. Ecce populus veniet de terra aquilonis, et gens magna consurget:* Glossa dicit, quod intelligit de Senacheribus. Sed contra: quia ipse non vastavit Samariam, sed Salmanasar, sicut dicitur *4. Reg. 17.* Ad hoc dicunt quidam, quod idem dicitur Salmanasar, et Senacheribus. Sed patet hoc esse falsum per id quod dicitur *Tob. 1.* quod mortuo Salmanasar, regnavit Senacheribus filius eius pro eo. Et ideo dicendum, quod regnante Salmanassare iam sene, filius eius erat in exercitu: et ideo idem exercitus est utrinsque. Unde loquitur de tota illa vastatione, quae facta est per illos reges Assyriorum, quasi de uno persecutore, propter unitatem regni *Et ascendet.* Hic ponit ipsam poenam, et servat metaphoram, quia aquae abundantes altiores sunt; unde dicit, *Ascendet super omnes rivos*, idest principes, *Et super ripas*, idest terras: *Ezec. 38. Ascendet indignatio mea in furore meo, et in zelo meo. Et ibit per Iudam.* Hic

Digitized by Google

tribu'ationem ponit redundantem in duas tribus. Et primo ponit tribulationis redundantiam, *Et ibit*, scilicet aquarum impetus, *Per Iudam*, idest per terram Iudaeae, *Inundans*, sequat metaphoram: quando enim abundant aquae, emittunt undas extra alveum suum in agros vicinos: et dicit, *Ibit*, quia non habuerunt perfectum dominium: *Hiere. 47. Ecce aquae descendent ab aquilone, et erunt quasi torrens inundans, et operient terram, et plenitudinem eius, urbes, et habitatores eius.* Secundo persecutionis abundantiam, *Et transiens usque ad collum veniet.* Loquitur metaphorice, quasi diceret, In tanta abundantia redundabunt, quod si aliquis vellet aquas transire, et veniret sibi usque ad collum, fere submergeretur in eis, in quo significatur quod fuerint prope captivitatem, sicut *Isa. 56. Ezec. pen. Et ecce aquae redundantes a latere dextro.* Tertio exercitus copiam, *Et erit extensio alarum eius*, idest principum eius: *Implens*, prae multitudine: *Latitudinem terrae tuae*, idest Iudaeam, *O Emmanuel*, Christo, qui de ea nasci venisti. Misit enim principes suos Senacheribus ad capiendam Hierusalem, *Isa. 56.* De his aliis *Ezec. 17. Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis, et varietate, venit ad Libanum, et tulit medullam cedri, et summitatem frondium eius: et transportavit eam in terram Chanaam in urbe negotiatorum posuit illam.*

c Quia dixerat, quod persecutio Assyriorum aliquo modo redundaret in duas tribus; hic confortat eos, quia illa persecutione non sunt finaliter captivandi, nec etiam a decem tribus, et Syris subiugandi. Et dividitur in partes duas. In prima ponit divinam confortationem. In secunda removet divinorum communicationem, ibi, *Et cum dixerint ad vos* etc. Circa primum duo ponit. Primo ponit irrisionem. Secundo hostis instructionem, ibi, *Haec enim ait Dominus.* Circa primum duo facit. Primo ponitur irrisio, vel insultatio Secundo irrisionis ratio, ibi, *Quia nobiscum Deus.* Iccidet autem pugnantium exercitum, sapientum consilium, et dominorum praeceptum: his enim tribus bella prosperantur. Exercitus autem tribus invalescit, scilicet multitudine: et quantum ad hoc dicit, *O populi*, Syriae, et Samariae, *Congregamini*, ut sitis multi: *Et vincemini*, Domino contra vos pugnante per quoscumque suos ministros. Et non solum vos, sed *Audite*, hoc idem, *Universae terrae.* Et est sarcasmus, idest quaedam species tropi, quae dicitur esse quaedam plena odio, atque hostilis irrisio: *Ioel. 3. Erumpite, et venite, et omnes gentes de circuitu, et congregamini: ibi occumbere faciet Dominus robustos tuos.* Secundo invalescit impugnantium fortitudine corporis, et animi: et quantum ad hoc dicit, *Confortamini: Ioel. 3. Infirmus dicat, quia ego sum.* Tertio invalescit armorum in munitione, *Accingite vos:* quod pertinet proprie ad gladios, sed inde transumitur ad omnia arma: *1. Mach. 4. Accingimini, et estote filii potentes, et estote parati mane, ut pugnetis adversus nationes has, quae convenerunt disperdere nos, et sancta nostra.* Quantum ad consilium, *Inite consilium, et dissipabitur: Iob 5. Qui comprehendit sapientes in astutia eorum, et consilia pravorum dissipat: Prov. 21. Non est sapientia, et non est prudentia, non est consilium contra Dominum* Quantum ad praeceptum dominorum de his, quae post consilium eliguntur, *Loquimini verbum, et non fiet, supra 7. Ponamus regem in medio eius.* Regem enim quem eligebant annunciabant plebi, ut dicit Hieronymus. Rationem ponit, interpretando nomen Emmanuel, *Quia nobiscum Deus: Rom. 8 Si Deus pro nobis, quis contra nos? Hier. 3. Et bellabunt adversum te, et non praevalebunt, quia ego tecum sum, ut salvem te, et eruam te, dicit Dominus. Haec enim ait* etc. Hic ponitur populi instructio Et primo docet, quid non timendum. Secundo, quid timendum, ibi, *Dominum exercituum* etc. Prima dividitur in duas partes, scilicet in doctrinae probationem, et in ipsius traditionem, ibi, *Non dicatis* etc. Probat autem non esse timendos hostes dupliciter. Primo per Domini praeceptum; unde dicit: Ita vincemini o hostes, *Enim*, idest quia, *Haec*, quae dicta sunt, *Ait Dominus ad me.* Et ideo ne timeatis: *Num. 23. Non est Deus quasi homo ut mentiatur, nec ut filius hominis ut mutetur.* Secundo suo exemplo ait, *Dicit Dominus ad me*, dicens ad vos, quae sequuntur ad erudiendum vos, *Sicut erudivit me*, idest ne imitarer eos in malitia sua; et hoc, *In manu forti*, idest in tribulatione. Vel non solum docens, quid faciendum, sed etiam dans gratiam virtutis ad complendum: *Thren. 1. De excelso misit ignem in ossibus meis, et erudivit me Ne dicatis* etc. Hic ponitur ipsa doctrina. Primo prohibet timoris verbum, *Non dicatis coniuratio*, duarum gentium, quasi nobis timenda est: *Omnia enim, quae loquitur populus iste, coniuratio est*, contra me. Unde si me sociant vobis in coniuratione, sentient me vobis socium in defensione: *Exo. 16. Non contra nos est murmur vestrum, sed contra Deum: Isa. 50. Stemus simul. Quis est adversarius meus? Accedat ad me.* Secundo prohibet passionis motum, *Et timorem eius ne timueritis.* Timor, et pavor differunt secundum magis, et minus: timor enim facit motum cordis secundum systolem, sed pavor quasi immobilitat cor: *Ps. 21. Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Dominum exercituum* etc. Hic instruit eos, quomodo timendus sit. Et primo ponit legem. Secundo legis absconsionem, ibi, *Signa legem* etc. Circa primum tria facit. Primo ponit legis praeceptum Secundo obedientium fructum, ibi, *Et erit vobis* etc. Tertio poenam rebellium, ibi, *In lapidem autem* etc. Praeceptum autem est, ut Deus honoretur. *Sanctificate Dominum exercituum*, in vobis ipsis; *et in sanctitate serviatis ei. Ipse pavor vester*, inquantum Dominus: *Ps. 111. Beatus vir, qui timet Dominum ipse terror*, inquantum ultor: *Matth. 10. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest animam, et corpus in gehennam perdere.* Hoc exponit Petrus de Christo, *1. Pet. 3.* Timorem autem eorum ne timueritis, et non conturbemini. Etiam videtur intentio prophetae propter ea, quae sequuntur. Nota super illo verbo, *Sicut in manu forti erudivit* etc. quod est manus divina triplex. Primo est manus divinae potentiae: et haec est triplex. Primo creantis: *Iob 10. Manus tuae fecerunt me, et plasmaverunt me.* Secundo continentis: *Ps. 94. In manu tua Domine omnes fines terrae.* Tertio protegentis: *Ps. 49. In umbra manus suae protexit me.* Secunda manus est manus iustitiae: et

Digitized by Google

ista erit triplex. Prima tangentis, ad probandum: *Iob 19. Manus Domini tetigit me.* Secunda flagellantis, ad purgandum: *2. Mac. 6. Nam et si in praesenti tempore suppliciis hominum eripiar; sed manus omnipotentis nec vivus, nec defunctus effugiam.* Tertia opprimentis, ad condemnandum: *Hebr. 10. Horrendum est incidere in manus Dei viventis.* Tertia manus est manus misericordiae: et ista est triplex. Prima sanantis: *Iob 5. Ipse vulnerat, et medetur, percutit, et manus eius sanabunt.* Secunda pascentis: *Ps. 94. Populus pascuae eius, et manus eius.* Tertia coronantis: *Sap. 5. Accipient regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini. Et erit vobis* etc. Hic ponit obedientium fructum in sanctificationem, *Sanctos faciet vos: Lev. 22. Ego Dominus, qui sanctifico vos. In lapidem.* Ponit rebellium impedientium poenam sub metaphora viatorum. Et primo ponit occasionem. Secundo poenae perceptionem, ibi, *Et offendent* etc. Occasionem autem ponit primo quantum ad populum. Secundo quantum ad principes, ibi, *In laqueum* etc. Primum ponit sub metaphora lapidis existentis in via, qui dupliciter impedit viatorem, scilicet per pedis laesionem, et per casus occasionem. Et similiter Christus fuit incredulis ex Iudaeis occasio laesionis, et casus, non ex culpa sua, sed illorum. Dicit ergo, *Erit duabus domibus Israel*, idest infidelibus de decem, et duabus tribubus; vel scribis, et pharisaeis, *In lapidem offensionis*, quantum ad laesuram: *Rom. 5. Offenderunt enim in lapidem offensionis. Et in petram scandali*, in qua pes impingit ad casum. Scandalum graece, latine pedis impactio: *1. Cor. 1. Nos autem praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.* Et quia principes magis Christo restiterunt, ideo quantum ad eos aggravat. *Et erit, Habitantibus Hierusalem*, quae erat urbs principum, *In laqueum*, sicut animalia capiuntur laqueo, et hoc est gravius, quam offensio: *Isa. 54. Qui se explicuerit de fovea, incidet in laqueum. Et in ruinam*, quod est magis, quam casus simplex: *Luc. 2. Ecce hic positus est in ruinam.* Et quia occasiones quandoque aliquis devitat, et non incurrit; ideo hoc removet, et ostendit poenae perceptionem, et dicit, *Et offendent*, contra id, quod dixit, offensionis, per infidelitatem; contra scandalum vero, *Cadent*, a dignitate regni: *Matt. 8. Filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Conterentur*, quantum ad ruinam poenae, famis, et gladii: *Matth. 21. Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum.* Quantum ad laqueum dicit, *Irretientur et*, funibus peccatorum perplexitatum, quae non rumpentur, *Capientur*, a Romanis: *Prov. 5. Funibus peccatorum suorum constringitur. Liga testimonium*, idest involve prophetiam de Christo obscuritate, ne videant Iudaei, quia indigni sunt. *Signa legem.* Ligare duo significat, quandoque claudere sub sigillo: et sicut dicit, *Signa legem*, veterem sub figuris, *In discipulis meis*, idest quousque discipuli mei aperiant praedicando per mundum: *Dan. 12. Claude sermones, et signa librum usque ad tempus statutum.* Vel *in discipulis meis*, absconde. Quandoque significat expressionem figurae: *Ps. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Et sic, *Signa*, in anima, *Discipulis meis.* Secundo abscondit expectationem, *Expectabo: Mich. 7. Ego autem ad Dominum aspiciam. Expectabo Dominum salvatorem meum.* Expectati repraesentationem, *Ecce ego*, scilicet Christus, *Et pueri mei*, apostoli, *Quos dedit mihi Dominus: Io. 17. Tui erant, et mihi eos dedisti: In signum*, idest ut faciant signa, *Et in portentum*, mirum quod sua magnitudine portendit. Et hoc fiet, *A Domino qui habitat*, per cultum, vel fidem, *In Syon*, Ecclesia: *Zach. 3. Audi Iesu sacerdos magne, tu et amici tui, qui habitant coram te, quia potentes sunt.* Quidam exponunt hoc de Isaia, *Et pueri*, prophetae secundum hoc: *Isa. 20. Sicut ambulavit servus meus Isaias nudus et discalceatus, trium annorum signum, et portentum erit super Aegyptum, et super Aethiopiam.* Quidam de filiis Isaiae. *Et pueri*

d Hic removet divinorum communicationem: et circa hoc tria facit. Primo ponitur falsa communicatio, *Et cum dixerint*, hostes vestri, *quaerite a phytonibus*, qui vobis praedicunt mala, et nobis bona. Phytum hebraice os abyssi. Et dicit Hieronymus, quod dicuntur ab Apolline phytio, quia hoc genus artis magicae invenitur, per quod videntur mortui suscitari, et de futuris aliqua praedicere, sicut legitur *1. Reg. 28.* Rabanus dicit, quod est nomen maligni spiritus. Item Hieronymus dicit, quod dicitur Phyton, qui habet diabolum in ventre. *Et a divinis*, quia sibi actum Dei vindicant in praedictione futurorum, et praecipue quantum ad cultum falsorum deorum, *Qui strident*, quasi insani: *3. Reg. 18. Clamabant voce magna, et incidebant se iuxta ritum suum cultris, et lanceolis, donec perfunderentur sanguine: Deut. 18. Non sit maleficus, nec incantator, nec qui phytones consulat, nec divinos, et quaerat a mortuis veritatem: omnia enim haec abominatur Dominus.* Secundo docetur responsio, *Numquid non populus* etc. Vel, *Vivis et mortuis*, idest loco deorum vestrorum, qui sunt simulatus hominum, et mortuorum et vivorum. Vel quaerimus visionem pro vivis, et mortuis, sicut et vos, scilicet a diis vestris, qui sunt similes mortuis, *Ad legem magis*, quae prohibet talia, vel quae docet, quod est expectandum, *Testimonium*, scripturae. Tertio ponit inobedientium comminationem, *Quod si non dixerint*; et facit tria. Primo comminatur poenam. Secundo in poena impatientiam, ibi, *Et cum esurierit.* Tertio desperationis tristitiam, *Et despiciet.* Dicit ergo primo, *Quod si non dixerint iuxta hoc verbum*, respondentes, scilicet vel faciemus, quod, *Non erit eis matutina lux*, idest Christus tenebras pellens: *Io. 8. Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et transibit per eam*, congregationem ad alios, non manens in eis: *Isa. 58. Ecce adsum, quia misericors sum Dominus Deus: Et corruet*, in damnationem, et verbum Dei: *Et esuriet: Amos 8. Ecce ego mittam famem in terram, non famem panis, nec sitim aquae, sed audiendi verbum Dei*; vel lux consolationis. *Et corruet*, in damnationem: *Sap. 3. Ruit Hierusalem, et Iuda concidit. Et esuriet*, panem, *Et cum esurierit*, per impatientiam quantum ad iram cordis, *Irascetur: Ps. 58. Si non fuerint saturati murmurabunt.* Quantum ad blasphemiam oris, *Et maledicet: Apoc. 16. Et blasphemaverunt Deum coeli, prae doloribus et vulneribus, et non egerunt*

poenitentiam de operibus suis. Et suspiciet sursum. Hic ponit desperationis tristitiam. Et primo expectationem auxilii, *Suspiciet sursum*, de coelo quaerens auxilium, *Et ad terram intuebitur*, ad auxilium de terra: *Isa. 5. Aspiciet in terra, et ecce tenebrae tribulationis.* Secundo imminentia pericula. *Et ecce tribulatio*, praevisa, *Et tenebrae*, quantum ad consilium resistendi, *Dissolutio*, contra confortationem, *Et angustia*, quantum ad perplexitatem, *Et caligo persequens*, quantum ad persecutionem. Tertio liberationis impossibilitatem ad similitudinem avis caprae, *Et non poterit avolare de angustia sua.* E contrario est de iustis: *Ps. 123. Laqueus contritus est, et nos liberati sumus.*

a CAP. IX.

Primo tempore alleviata est terra Zabulon, et terra Nephtalim, et novissimo aggravata est via maris, trans Iordanem Galilaeae gentium. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbrae mortis lux orta est eis. Multiplicasti gentem, non magnificasti laetitiam. Laetabuntur coram te, sicut qui laetantur in messe, sicut exultant victores capta praeda, quando dividunt spolia. Iugum enim oneris eius, et virgam humeri eius, et sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian. Quia omnis violenta praedatio cum tumultu, et vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, et cibus ignis. Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis. Et factus est principatus super humerum eius, et vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri saeculi, Princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, et pacis non erit finis. Super David, et super regnum eius sedebit, ut confirmet illud, et corroboret in iudicio, et iustitia, amodo, et usque in sempiternum. Zelus Domini exercituum faciet hoc.

b Verbum misit Dominus in Iacob, et cecidit in Israel. Et sciet omnis populus Ephraim, et habitantes Samariam in superbia, et magnitudine cordis dicentes: Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus aedificabimus, sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus. Et elevabit Dominus hostes Rasin super eum, et inimicos eius in tumultum vertet, Syriam ab oriente, et Philisthiim ab occidente, et devorabunt Israel toto ore. In omnibus his non est aversus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. Et populus non reversus ad percutientem se, et Dominum exercituum non inquisierunt. Et disperdet Dominus ab Israel caput, et caudam, incurvantem, et depravantem die una. Longaevus, et honorabilis ipse est caput, et propheta docens mendacium, ipse est cauda. Et erunt, qui beatificant populum iustum, seducentes, et qui beatificantur praecipitati. Propter hoc super adolescentulis eius non laetabitur Dominus, et pupillorum eius, et viduarum non miserebitur. Quia omnis hypocrita est, et nequam, et universum os locutum est stultitiam. In omnibus his non est aversus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. Succensa est enim quasi ignis impietas, veprem et spinam vorabit. Et succendetur in densitate saltus, et convolvetur in superbia fumi. In ira Domini exercituum conturbata est terra, et erit populus, quasi esca ignis. Vir fratri suo non parcet, et declinabit ad dexteram, et esuriet, et comedet ad sinistram, et non saturabitur. Unusquisque carnem brachii sui vorabit. Manasses Ephraim, et Ephraim Manassen, et simul ipsi contra Iudam. In omnibus his non est aversus furor eius, sed adhuc manus eius extenta.

a CAP. IX.

Hic ponit destructionis modum, et ordinem. Et primo secundum diversitatem punitorum. Secundo secundum diversitatem poenarum, ibi, *Verbum misit* etc. Prima in tres, secundum tres persecutiones factas ab Assyriis in terram promissionis. Primo enim Teglathphalassar, regnante Phacee in Samaria, captivavit duas tribus, et dimidiam, quae erat ultra Iordanem, respectu Hierusalem, et de tribu Zabulon, et Nephtalim, quae erant citra Iordanem tantum quod posset aequiparari dimidiae tribui; et quantum ad hoc dicit, *Primo tempore*, idest tempore primae captivitatis, *Terra Zabulon, et Terra Nephtalim alleviata*, idest minorata habitatoribus suis, quod forte remanentibus non fuit multum grave, quia remanserunt eis plures possessiones: et de hoc dicitur 4. *Reg. 3.* Secundo venit Salmanasar nono anno Osee, et captivavit residuos ex decem tribubus, qui erant citra Iordanem respectu Iudaeae; et quantum ad hoc dicit, *Novissimo*, idest in ultima captivitate generali decem tribuum, *Via maris*, idest regio, qua itur ad mare Genesareth, *Galilaeae*, idest quae est in Galilaea, *Gentium*, quae est trans Iordanem, respectu Assyriorum, quamvis citra respectu Iudaeae, *Aggravata*, idest gravi pondere tribulationis pressa. Est autem duplex Galilaea: una in tribu Zabulon, alia in tribu Nephtalim, vicina Tyriis; et dicitur gentium ista, vel propter multas gentes, quae habitabant ibi, vel propter dominium, quia dederat eam Salomon regi Tyri, *4. Reg. 17.* Tertio venit Sennacherib, et civitates Iuda coepit, et Hierusalem obsedit, sicut dicitur *4. Reg. 18.* Et de ista tertia persecutione loquitur hic propheta, dicens, *Populus*, et promittit Iudaeis salutem. Unde duo facit. Primo promittit salutis gratiam. Secundo assignat causam, ibi, *Zelus Domini exercituum* etc. Circa primum tria facit. Primo promittit salutem. Secundo prosequitur salvationis ordinem, ibi, *Multiplicasti* etc. Tertio describit ipsum salvatorem, ibi, *Parvulus* etc. Promittit autem eis salutem contra duo, contra perplexitatem; et quantum ad hoc dicit, *Populus*, Iudaeus, *Qui ambulabat*, idest procedebat in negotiis suis, *In*

tenebris, dubietatis, *vidit lucem magnam*, diem consolationis; et contra poenae gravitatem, *Habitantibus in regione umbrae mortis*, idest Iudaeae, quae propter gravem persecutionem erat similitudo mortis, *Lux orta eis est*, divinae consolationis: *Isa. 60. Surge, illuminare Hierusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. Multiplicasti gentem.* Hic ponit salvationis processum, et ordinem, quantum ad quatuor. Primo quantum ad hostium frustrationem; et quantum ad hoc dicit, *Multiplicasti gentem*, in exercitu Senacherib. *Et non magnificasti eis laetitiam*, ut implerent, quod proposuerant: *Iob 5. Consilia pravorum dissipat.* Secundo hostium spoliationem, quod fuit, quando illis interfectis ab angelo, sicut dicitur *Isa. 36.* populus egressus est ad colligenda eorum spolia: unde comparatur messoribus, et victoribus, *Laetabuntur*: *Isa. 35. Gaudium et laetitiam obtinebunt; et fugiet ab eis dolor, et gemitus.* Tertio servitutis liberationem. Tyranni enim onerant praeceptis; et quantum ad hoc dicit, *Iugum enim oneris eius*, scilicet Senacherib, quod deposuit. Affligunt poenis; et quantum ad hoc dicit, *Et virgam humeri eius*, idest qua humeros verberabant. Spoliant rebus; et ideo dicit, *Sceptrum exactoris eius*: *Isa. 14. Quomodo cessavit exactor, quievit tributum?* Ita hoc faciliter fiet, *Sicut in die Madian*, idest sicut Gedeon Madianitas deiecit. *Iudic. 7.* Quarto quantum ad hostium punitionem. Et haec evenient, *Quia omnis violenta praedatio cum tumultu*, idest violenti praedatores, quantum ad nocumentum, quod inferebant in rebus, *Et vestimentum mixtum sanguine*, eorum, quos occidebant. Quantum ad nocumentum inflictum in personis, *Erit in combustionem.* Ad literam enim combusti fuerunt: *Isa. 10. Et subtus gloriam eius ardebit succensa, quasi combustio ignis. Parvulus enim natus est nobis* etc. Hic describit Salvatorem. Et primo quantum ad receptionem. Secundo quantum ad nominationem, ibi, *Et vocabitur.* Tertio quantum ad potestatem, ibi, *Multiplicabitur eius imperium* etc. Recepimus autem in natura nostra in nativitate, *Parvulus natus est nobis*: *Luc. 2. Evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie salvator, quod est Christus Dominus in civitate David.* Recipimus in notitiam nostram in Patris attestatione: *Matth. 17. Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite.* Bernardus. *Puer leviter placari potest, facile condonat; pauperes sumus, et parum dare possumus, tamen pro illo parvulo possumus reconciliari erga Christum parvulum, si volumus. Et filius datus est.* Recipimus etiam in divina reverentia per passionem: *Ut in nomine Iesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium, et infernorum, Phil. 2. Et factus est principatus*, idest crux, per quam principatus exaltatus est: *Io. 19. Et baiulans sibi crucem exivit in eum, qui dicitur Calvariae locus. Et vocabitur.* Hic ponit eius nominationem. Et primo nomen exprimens sapientiam divinam, *Admirabilis*: *Ps. 138. Mirabilis facta est scientia tua ex me.* Unde omnia opera eius mirabilia fuerunt, et praecipue in unione earum duarum naturarum in una persona. Quantum ad humanam, *Consiliarius*, consilia praeceptis superaddens: *Eccl. 6. Consiliarius tibi sit unus de mille.* Exprimens potentiam divinam, *Deus*: *Isa. 55. Vere tu es Deus absconditus.* Humanam, *Fortis* in virtute: *Iob 9. Sapiens corde est, et fortis robore.* Tertio nomen exprimens bonitatis affluentiam quantum ad divinam, *Pater futuri saeculi*, idest generans filios in gloriam: *Heb. 2. Decebat enim eum propter quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari: Isa. 22. Et erit quasi pater habitantibus Hierusalem.* Quantum ad humanam, *Princeps pacis*, inquantum est mediator: *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, Ephe. 2. Gen. 23. Princeps Dei es apud nos* etc. *Multiplicabitur.* Hic describit eius potestatem. Et primo quantum ad regni magnitudinem. Secundo quantum ad regni nobilitatem, *Super solium* etc. Tertio quantum ad aeternitatem, ibi, *Amodo et usque* etc. Circa primum duo ponit. Primo regni magnitudinem, *Multiplicabitur eius imperium*: *Dan. 7. Et omnes reges servient, et obedient ei.* Quantum ad pacis quietem, *Et pacis non erit finis*: *Isa. 26. Servabis pacem, pacem quia in te speravimus. Super solium David.* Hic describit regni nobilitatem, *Super solium David*, idest ecclesiam, quae significatur in regno David: *Luc. 2. Dabit ei Dominus Deus sedem David patris eius.* Quantum ad effectum regni, *Ut confirmet*, ad resistendum, et corroboret etiam ad impugnandum. *In iudicio*, idest per iudicium: *Hier. 25. Regnabit rex, et sapiens erit, et faciet iudicium, et iustitiam in terra.* Quantum ad aeternitatem, *Amodo*, idest a tempore incarnationis, *Et usque in sempiternum*: *Dan. 7. Potestas eius, potestas aeterna, quae non auferetur, et regnum eius, quod non corrumpetur.* Ultimo ponit motivum ad causandum, *Zelus*, idest amor Dei Patris: *Io. 10. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.* Iudaei exponunt hoc de Ezechia. Sed patet, quod regnum eius non fuit corroboratum in aeternum, nec nomina conveniunt sibi, quae significant divinam eminentiam. Propter quod Septuaginta subticuerunt, et posuerunt loco illorum, *Magni consilii angelus.* Notandum super illo verbo, *Parvulus natus est*, quod Christus dicitur parvulus primo in nativitate propter aetatem: *Matt. 2. Intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre eius.* Secundo possessione propter paupertatem: *2. Cor. 8. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos factus est egenus, cum esset dives.* Tertio corde propter humilitatem: *Matt. 18. Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde.* Quarto morte propter mortis vilitatem: *Sap. 9. Morte turpissima condemnemus eum.* Notandum super illo verbo, *Datus est nobis*, quod Christus datus est nobis primo in fratrem: *Can. 8. Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meae.* Secundo in doctorem: *Ioel. 2. Filii Syon exultate, et laetamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiae.* Tertio in speculatorem: *Ez. 3. Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel.* Quarto in propugnatorem: *Isa. 19. Mitte eis salvatorem, et propugnatorem, qui liberet eos.* Quinto in pastorem: *Ezec. 34. Et suscitabo super eos pastorem unum, qui pascat eas.* Sexto in exemplum operationis: *Io. 25. Exemplum enim dedi vobis, ut que-*

madmodum ego feci, ita et vos faciatis. Septimo in cibum peregrinationis: *Ioan. 6. Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Octavo in pretium redemptionis: *Matt. 20. Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis.* Nono in praemium remunerationis: *Apoc. 2. Vincenti dabo comedere manna absconditum.* Item notandum super illo verbo, *Supra humerum eius*, quod Deus posuit super humerum Christi primo peccata, sicut supra satisfactorem: *Isa. 53. Deus posuit super eum iniquitatem omnium nostrum.* Secundo clavem, sicut super sacerdotem: *Isa. 22. Et dabo clavem domus David super humerum eius, et aperiet, et non erit qui claudat.* Tertio principatum, sicut supra dominatorem hic: *Factus est principatus super humerum eius.* Quarto gloriam, sicut supra triumphatorem: *Isa. 22. Et suspendam super omnem gloriam domus patris eius.*

b Hic exequitur ordinem punitionis, secundum diversitatem poenarum. Et primo commemorat culpam. Secundo exequitur poenam, ibi, *Et elevabit* etc. Arguit autem in eis culpam dupliciter. Primo quantum ad transgressionem divini praecepti; unde dicit, *Verbum misit Dominus in Iacob*, idest in Iuda, vel in solo populo, ut de Iuda constituerentur duces: *Gen. pen. Non auferetur sceptrum de Iuda, et dux de femore eius*, *Iudic. 9. 4. Reg. 15*, *Et cecidit in Israel*, idest frustratum est in Israel, idest in decem tribubus, quae dimittunt domum David, *3. Reg. 12.* Vel verbum legis universaliter: *Ose. 4. Si fornicaris in Israel, non delinquat saltem Iuda.* Secundo quantum ad executionem facti, inquantum dicebant se bene fecisse caecati superbia, quia tumor mentis obstaculum est veritatis; et ideo dicit, *Et sciet omnis populus Ephraim*, idest decem tribuum, *Et habitantes Samariam*, quantum ad principes populi. *Sciet*, idest recognoscet se, et culpam suam in poenam, quia oculos, quos culpa claudit, poena aperit. *Dicentes in superbia, et magnitudine cordis*, inquantum in corde suo super alios se existimabant, *Et magnitudine*, quantum ad praesumptionem magnorum, quae proponebant, *Lateres*, idest reges Iuda, qui erant firmi, *ceciderunt*, a nobis, *Sed quadris lapidibus*, idest fortibus regibus ex nobis: *Aedificamus*, regnum vestrum. *Succiderunt*, scilicet hostes, ut Syri, *Sychomoros*, idest reges Iudae infructuosos, *Cedros*, idest sublimes ex nobis, *Immutabimus*, idest ponemus loco illorum: *Isa. 7. Ponamus regem in medio eius filium Tabeel.* De superbia eorum: *Isa. 28. Vae coronae superbiae ebriis Ephraim. Et elevavit.* Hic exequitur diversitatem poenarum quantum ad tria, in quibus confidebant. Primo comminatur contra foederationem vicinorum. Secundo contra utilitatem personarum quam se aestimabant habere, ibi, *Et disperdet Dominus* etc. Tertio contra multitudinem populorum, ibi, *Succensa est* etc. Circa primum duo facit. Primo ponitur punitio. Secundo ulterioris poenae praeparatio, ibi, *In omnibus* etc. Comminatur autem duo. Primo futuram destructionem, *Et levavit Dominum hostes Rasim*, idest Assyrios, *In tumultum*, belli, de quo *4. Reg. 16.* Secundo persecutionis impugnationem. Et adducet Dominus, *Syriam ab oriente*, secundum situm terrae, qui erant amici, *Et Philisthiim ab occidente*, qui Iudam impugnabant, *Et devorabunt Israel*, destruent, *toto ore*, idest toto affectu: *Abach. 3. Exultatio eorum sicut eius, qui devorat pauperem in abscondito. In omnibus his non est aversus furor eius.* Hic ponitur poenae praeparatio; et secundo assignatur ratio, ibi, *Et populus* etc. Praeparatio autem ponitur in voluntate, *Non est aversus furor, 3. Reg. 23. Veruntamen non est aversus Dominus ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor eius contra Iudam.* Et quantum ad potestatem, *Manus eius*. Loquitur more humano: *supra 1. Et convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum scoriam tuam.* Ratio addendi poenam poenae est incorrigibilitas populi: et hoc est quod dicit, *Et populus non est* etc. *Hier. 2. Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt. Disperdet Dominus* etc. Hic comminatur contra confidentiam de utilitate personarum. Et primo ponitur punitio. Secundo nitionis poenae praeparatio, ibi, *In omnibus his* etc. Personae autem utiles videbantur, vel ad defensionem; et contra hos primo: vel ad divinae misericordiae provocationem; et contra hos, ibi, *Propter hoc super* etc. Circa primum tria facit. Primo ponitur dignitas, et culpa, et culpa sub metaphora, *Caput*, quantum ad principem: *Et caudam*, quantum ad populum: *Incurvantem*, contra rectitudinem iustitiae: *Depravantem* vel refraenantem, scilicet prophetam: *Esse. 13. Et violabant me ad populum meum.* Secundo exponit metaphoram, *Longaevus*, docens mendacium: *Ezech. 22. Prophetae autem eius liniebant eos, absque temperamento videntes vana, et divinantes eis mendacia.* Tertio ponit poenam, *Et erunt seducentes, qui beatificant* etc. Seducti autem, *Qui beatificantur*, praecipitati: *Supra 3. Popule meus qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt: Osee 4. Corrues hodie, et corruet etiam propheta tecum. Propter hoc* etc. Hic contra personas utiles ad misericordiam provocandam, vel propter carnis integritatem, *Adolescentulis*, scilicet virginibus; vel propter aetatem, *Pupillorum;* vel propter infirmitatem, *Viduarum.* Et primo ponitur punitio, *Non miserebitur.* Secundo ponitur ratio, quantum ad simulationem in opere, *Quia omnis hypocrita est;* quantum ad malitiam in corde, *Et nequam;* quantum ad falsitatem in ore, *Et universum os: Iob 8. Spes hypocritae peribit. In omnibus* etc. ut supra exponitur. *Succensa* etc. Hic comminatur contra confidentiam de multitudine populi primo seditionem, deinde poenae ulterioris praeparationem, ibi, *In omnibus* etc. Circa primum duo facit. Primo ponitur metaphora ignis. Secundo famis, ibi, *Et declinabit ad dexteram* etc. Circa primum duo facit. Primo ponit metaphoram. Secundo expositionem, ibi, *In ira Domini* etc. Comminatur autem poenam seditionis sub metaphora combustionis. Unde primo ponit causam combustionis efficientem, *Succensa est;* ac si dicat, Impietas vestra est sicut ignis accensus ad comburendum vos: *Isa. 50. Ecce omnes vos accendentes ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri.* Secundo materialem, *Vepres*, idest populum vitiosum, *Supra 5. Ascendent vepres, et spinae super eam.* Secundo ipsam combustionem, *Succendent in densitate saltus*, idest in sylva, in qua sunt multae arbores, et significatur multitudo populi, et

effoctus, *Convolventur superbia fumi*. idest altitudine fumi: fumus enim ascendens ex igne involvit cacumina arborum, et tribulatio seditionis obtenebrat visum hominum: *Ioel. 1. Ignis comedet speciosa deserti, et flamma succendit omnia ligna regionis. In ira*, quae est quasi ignis, *Nume. 1. Indignatio eius effusa est, ut ignis, Et erit populus, quasi esca ignis: Isa. 50. Ambulate in lumine ignis vestri. Vir fratri suo.* Hoc exponitur quantum ad ipsam combustionem. *Et declinabit ad dexteram.* Hic comminatur eandem poenam sub metaphora famis. Et primo ponit metaphoram, *Declinabit*, quasi facta videantur, *Ad dexteram*, per quam amici significantur: *Esuriet*, adhuc malum facere, *Ad sinistram*, inimicos, *Carnem brachii*, idest consanguineos. Secundo exponit quantum ad consanguineos, *Manasses Ephraim, et Ephraim Manassen*, qui ambo filii fuerunt Ioseph. Tertio quantum ad hostes, *Simul ipsi contra Iudam: Hierem. 9. Omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet: Supra 3. Et corruet populus vir ad virum, unusquisque ad proximum suum. In omnibus his non est aversus furor eius, sed adhuc manus eius extenta.* Expone omnia ut supra.

a CAP. X.

Vae qui condunt leges iniquas, et scribentes iniustitiam scripserunt, ut opprimerent in iudicio pauperes, et vim facerent causae humilium populi mei, ut essent viduae praeda eorum, et pupillos diriperent. Quid facietis in die visitationis, et calamitatis de longe venientis? Ad cuius confugietis auxilium, et ubi derelinquetis gloriam vestram, ne incurvemini sub vinculo, et cum interfectis cadatis? Super omnibus his non est aversus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. Vae Assur. Virga furoris mei, et baculus ipse est. In manu eius indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum, et contra populum furoris mei mandabo illi, ut auferat spolia, et diripiat praedam, et ponat illum in conculcationem, quasi lutum platearum. Ipse autem non sic arbitrabitur, et cor eius non ita aestimabit, sed ad conterendum erit cor eius, et ad internecionem gentium non paucarum. Dicet enim: Nunquid non principes mei simul reges sunt? Nunquid non ut Charchamis, sic Calano, et ut Arphad, sic Emath? Nunquid non ut Damascus, sic Samaria? Quomodo invenit manus mea regna idoli, sic et simulacra eorum de Hierusalem, et de Samaria. Numquid non sicut feci Samariae, et idolis eius, sic faciam Hierusalem, et simulacris eius? Et erit cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte Syon, et in Hierusalem, visitabo super fructum magnifici cordis regis Assur, et super gloriam altitudinis oculorum eius. Dixit enim: In fortitudine manus meae feci, et in sapientia mea intellexi. Et abstuli terminos populorum, et principes eorum depraedatus sum, et detraxi, quasi potens in sublimi residentes. Et invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum: et sicut colliguntur ova, quae derelicta sunt, sic universam terram ego congregavi, et non fuit, qui moveret pennam, et aperiret os, et ganniret. Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea, aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? Quomodo si elevetur virga contra elevantem se, et exaltetur baculus, qui utique lignum est. Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, et subtus gloriam eius succensa ardebit, quasi combustio ignis. Et erit lumen Israel in igne, et sanctus eius in flamma, et succendetur, et devorabitur spina eius, et vepres in die una. Et gloria saltus eius, et carmeli eius ab anima usque ad carnem consummetur. Et erit terrore profugus, et reliquiae ligni saltus eius prae paucitate numerabuntur, et puer scribet eos. Et erit in die illa, non adiiciet residuum Israel, et hi qui fugerint de domo Iacob, inniti super eo, qui percutit eos, sed innitetur super Dominum sanctum Israel. In veritate reliquiae convertentur, reliquiae, inquam, Iacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israel, quasi arena maris, reliquiae convertentur ex eo. Consummatio abbreviata inundabit iustitiam. Consummationem enim et abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terrae. Propter hoc haec dicit Dominus Deus exercituum: Noli timere, populus meus habitator Syon, ab Assur. In virga enim percutiet te, et baculum suum levabit super te in via Aegypti. Adhuc enim paululum modicumque, et consummabitur indignatio mea, et furor meus super scelus eorum. Et suscitabit super eum Dominus exercituum flagellum iuxta plagam Madian in petra Oreb, et virgam suam super mare, et levabit eam in via Aegypti. et erit in die illa, auferetur onus eius de humero tuo, et iugum eius de collo tuo, et computrescet iugum a facie olei. Veniet in Aiath, transibit in Magron, apud Machmas commendabit vasa sua. Transierunt cursum, Gabaa sedes nostra. Obstupuit Rhama, Gabaath Saulis fugit. Hinni voce tua filia Gallim, attende Laisa, paupercula Anatoth. Migravit Medemena: habitatores Gabin confortamini. Adhuc dies est, ut in Noba stetur: agitabit manum suam super montem filiae Syon, et collem Hierusalem. Ecce dominator Dominus exercituum confringet lagunculam in terrore, et excelsi statura succidentur, et sublimes humiliabuntur. Et subvertentur condensa saltus eius ferro, et Libanus cum excelsis cadet.

Digitized by Google

a CAP. X.

Hic incipit comminari contra hostes corporaliter persequentes alienigenas. Et primo contra vastantes. Inde contra vastitati congaudentes, *infra 14. ca. In anno quo mortuus est rex Achaz* etc. Prima in duas. In prima contra Assyrios captivantes decem tribus, et affligentes duas. In secunda contra Babylonios captivantes duas, *13. ca. Onus Babylonis* etc. Prima in tres. In prima comminatur hostium destructionem. In secunda promittit populi reintegrationem, c. *11. Confitebor* etc. Hoc autem capitulum dividitur in duas partes. In prima comminatur contra principes duarum tribuum, qui in Assyriorum auxilio confidebant, scilicet Achaz, sub quo haec visio scripta est, ut legitur *1. Reg. 16.* In secunda contra ipsos Assyrios, ibi, *Vae Assur* etc. Tamen aliqui incipiunt, ibi, *10. c.* Et tunc esset facilior, quia sic haec pars esset incondivisa praecedenti. Prima dividitur in duas. In prima ponitur comminatio. In secunda ostenditur ultionis poenae praeparatio, ibi, *Super omnibus* etc. Prima in duas. In prima arguit culpam. In secunda comminatur poenam, ibi. *Quid facietis?* etc. Culpam primum arguit quantum ad duo, scilicet quantum ad perversam legislationem, *Vae qui condunt leges iniquas*, secundum quod lex firmatur principis edicto: *Et scribentes*, secundum quod firmatur scripto: *Ro. 10. Ignorantes enim Dei iustitiam, et suam quaerentes statuere, Deo non sunt subiecti. Quid facietis?* Hic comminatur poenam. Et primo aufert evasionis remedium. Et hoc triplex, confidentiae, secundum propriam potentiam, *Quid facietis in die de longe venientis?* quantum ad praemunitionem hostium, vel quantum ad praedictionem prophetarum: *Ose. 9. Quid facietis in die solemni, in die festivitatis Domini: Naum 1. Ante faciem indignationis eius quis stabit?* Secundo quantum ad potentum amicitiam, *Ad cuius confugietis auxilium? Iob 6. Ecce non est auxilium in me, et necessarii quoque mei recesserunt a me.* Tertio quantum ad divitiarum gloriam, *Et ubi derelinquetis gloriam vestram*, quasi dicat, quae vobis non proderit: *Sap. 5. Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum iactantia contulit nobis?* Secundo exprimit poenae modum. Et primo captivitatis, *Ne incurvemini: Supra 2. Et incurvabitur sublimitas hominum, et humiliabitur altitudo virorum.* Secundo interfectionis, *Et cum interfectis cadatis: Ezec. 32. Omnes hi interfecti ruentes gladio. Super omnibus his* etc. Hic ponitur ulterioris poenae praeparatio, ut supra exponatur. *Et Assur.* In parte ista comminatur contra ipsos Assyrios: et dividitur in duas partes. In prima ponitur hostium opprimentium comminatio. In secunda populi oppressi confortatio, ibi, *Propter hoc dicat.* Prima in tres. In prima arguit culpam. In secunda comminatur poenam, ibi, *Propter hoc mittet* etc. In tertia ostendit poenae effectum, ibi, *Et erit* etc. Culpa autem consistit in transgressione praecepti, vel ab usu auctoritatis; unde dividitur prima pars in tres. In prima ponitur auctoritatis commissio. In secunda auctoritatis abusio, ibi, *Ipse autem non sic* etc. In tertia abutentis elatio, ibi, *Et erit cum impleverit* etc. Circa primum tria facit. Primo committitur flagellandi officium. Secundo designat flagellis dignum, ibi, *Ad gentem fallacem* etc. Tertio imponit flagellandi modum, ibi, *Ut auferat spolia et caetera.* Circa primum tria designat. Primo flagellantem, *Vae*, tibi imminet: *Assur*, qui es, *Virga furoris mei.* Flagellandi potestatem, *Baculus*, per quem ego flagello. *In manu eorum*, idest in potestate, idest in executione Et flagellationem, *Indignatio mea*, complebitur per eos: *Isa. 14. Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, caedentem populos in indignatione. Ad gentem fallacem* etc. Hic describit flagellis dignum, et quantum ad culpam, *Ad gentem fallacem*, quia non servat promissum: *Exo. 19. Cuncta quae locutus est Dominus faciemus.* Et quantum ad sententiam, *Populum furoris*, idest quem iam iudicavi puniendum: *Mittam*, inspirabo vos esse puniendos: *4. Reg. 18. Dominus dixit mihi, Ascende ad terram hanc, et demolire eam. Ad*, idest contra. *Ut auferat* etc. Hic ponit flagellationis modum quantum ad detractionem rerum. *Auferat spolia*, quantum ad detentionem: *Diripiat*, quantum ad hominum oppressionem: *Ponat quasi lutum*, prae vilitate: *Ps. 17. Ut lutum platearum delebo eos. Ipse autem* etc. Hic ponitur abusio potestatis concessae, inquantum excessit fines mandati. Et primo ponitur eius propositum. Secundo ponitur propositi motivum, ibi, *Dicet enim* etc. Circa primum duo facit. Primo dimittit praefixam mensuram: et quantum ad rationis iudicium, *Non sic arbitrabitur*; et quantum ad cordis propositum, *Non ita aestimabitur*, hoc est taxabit poenam. Secundo adauget poenam et quantum ad modum, *Ad conterendum*, hoc est omnia disperdendum. et quantum ad numerum, *Gentium non paucarum*, immo plurium, non solum ad illos, ad quos mittebatur: *Abach. 1. Ipse de regibus triumphabit, et tyranni ridiculi eius erunt: Abac. 2. Cogitasti confusionem domui tuae, concidisti populos multos, et peccavit anima tua. Dicet enim* etc. Hic ponitur motivum. Et primo assumit. Secundo concludit, ibi, *Sic faciam Hierusalem, et simulacris* etc. Circa primum primo assumit servitutem regum, *Numquid non reges simul, et principes mei sunt? Abac. 1. Ipse de regibus triumphabit, et tyranni ridiculi eius erunt.* Secundo subiugationem civitatum, *Numquid non ut Charchamis* etc. *Isa. 37 Vere enim Domine desertas fecerunt reges Assyriorum terras, et regiones earum.* Tertio destructionem deorum, *Quomodo invenit manus mea regna idoli?* admirative, quasi dicat, quomodo fuit hoc, quod dii illi non restiterunt mihi? *4. Reg. 18. Quinam illi sunt in universis diis terrarum, qui eruerunt regionem suam de manu mea, ut possit Deus eruere Hierusalem de manu mea? Sic faciam Hierusalem, et simulacris suis* etc. Hic concludit primo a gentibus ad totum populum Israel, *Sic et simulacra eorum de Hierusalem, et de Samaria.* Secundo ex decem tribubus ad duas, *Numquid non sicut* etc. De Samaria verum dixit, quia colebant idola; sed de Hierusalem abstulerat Ezechias, *4. Reg. 18.* Et forte aliqua remanserunt occulte, quae invenit in parte civitatis, quae tradidit ei Sobin scriba. Vel vocat simulacra archam, et ea, quae erant in ornatum templi. *Et erit cum impleverit* etc. Hic arguit eius superbiam. Et primo ponitur superba gloriatio. Se-

cundo gloriandi occasio, ibi, *Dixit enim* etc. Tertio gloriantis increpatio, ibi, *Numquid gloriabitur* etc. Dicit ergo. *Et erit cum impleverit Dominus cuncta opera sua*, poenas scilicet quibus vult cerrigere, *Magnifici cordis*, quantum ad praesumptionem de faciendis, *Et super gloriam*, quantum ad elationem de factis: *Supra 2. Oculi sublimes hominis humiliati sunt. Dixit enim* etc. Hic ponit gloriae occasionem ex magnis, quae fecerat. Et primo quantum ad facientis conditionem. Secundo quantum ad facti magnitudinem, ibi, *Et abstuli* etc. Tertio quantum ad faciendi facilitatem, ibi, *Et invenit* etc. Facientis conditionem ostendit, quantum ad potentiam bellorum. *In fortitudine.* Quantum ad sapientiam consiliorum, *Et in sapientia: Deut. 32. Sed propter iram inimicorum distuli, ne forte superbirent hostes eorum, et dicerent: Manus nostra excelsa, et non Dominus fecit haec omnia.* Facti autem magnitudo pensatur ex tribus. Ex multitudine regnorum; unde dicit, *Et abstulit terminos.* Loquitur ad similitudinem eius, qui acquirit multos agros, qui aufert terminos, quibus diversorum possessiones dividebantur. Quantum ad spoliationem principum, *Et principes eorum depraedatus sum.* Quantum ad subiugationem regum, *Et detraxi quasi potens in sublimi*, idest in solio regni, *Residentes: Dan. 9. Quos volebat exaltabat, et quos volebat humiliabat.* Facilitas autem faciendi determinatur quantum ad tria. Quantum ad plenariam subiectionem, *Et invenit, quasi nidum* etc. qui est in potestate invenientis: *Isa. 16. Et erit sicut avis fugiens, et pulli de nido avolantes*; quantum ad facilem destructionem, *Et sicut colliguntur ova* etc. ita de facili: *Abac. 2. Et congregabit ad se omnes gentes, et coacervabit ad se omnes gentes*; quantum ad subiectam omnem conditionem, *Et non fuit qui moveret pennam*, idest manum. Penna avis se defendit, *Et aperiret os*, ad contradicendum, *Et ganniret*, quod est vulpium, vel avium, ad plangendum: *Ezec. 24. Fili hominis, ecce ego tollo a te desiderabile oculorum tuorum in plaga, et non planges, neque plorabis, neque fluent lacrymae tuae. Numquid gloriabitur* etc. Hic ponitur gloriantis increpatio: quia etiam est, sicut instrumentum, quod non potest operari, nisi motu artificis, *Securis*, ad mactandum malos, *Exaltabitur serra*, ad discernendum bonos a malis, *Virga*, ad corrigendum, *Baculum*, ad sustentandum correctos: *Iob 15. Quid tumet contra Dominum spiritus tuus, ut proferas de ore tuo huiuscemodi sermones. Propter hoc immittet* etc. Hic comminatur poenam: et circa hoc tria facit. Primo comminatur poenae iudicium. Secundo determinat poenae modum, ibi, *Et subtus*, gloriam. Tertio poenae effectum, ibi. *Et erit terrore* etc. *in pinguibus*, potentibus et divitibus: *Isa. 25. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium. Et subtus* etc. Hic determinatur poenae modus, qui fuit per combustionem. Et ponuntur tria. Primo poenae species, *Gloriam eius*, idest multitudo exercitus, *Subtus*, idest sub vestibus, quia vestimentis illaesis corpora cremata sunt: *Supra 1. Et erit fortitudo tua, ut favilla stuppae, et opus vestrum, quasi scintilla.* Secundo poenam inferens, *Sanctus Israel*, Deus, vel angelus Michael, cui commissus fuit ille populus: *Dan. 10. Ecce Michael unus ex principibus primis venit in adiutorium meum. In ignem*, quia per ignem puniet eos: *Soph. 1. In igne coeli eius devorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram.* Tertin poenam patiens et quantum ad minores, *Spina et vepres*, quae non multum crescunt: *Et gloria saltus eius*, quantum ad magnos qui propter dignitatem comparantur altis arboribus, *Carmeli eius ab anima* etc. quia et in anima et in corpore mortui sunt: *Supra 9. Succensa est, quasi ignis impietas, veprem et spinam vorabit, et succendetur in densitate saltus, et convolvetur superbia fumi. Et erit terrore* etc. Hic ponitur poenae effectus. Et primo in hostibus quantum ad fugam, *Et erit terrore profugus.* Quantum ad paucitatem, *Et reliquiae ligni*, quia ad literam Senacheribus cum paucis fugit quinque cum decem. Secundo effectum in populo, *Et erit*, quantum ad tria in quibus offendebant, scilicet in confidentia gentium, *Super eo qui percutiet eos*, quia illi a quibus auxilium petebant, quandoque etiam affligebant eos. *Qui fugerint*, vel ad Ezechiam, vel ad alias gentes *Ezech. 19.* innitentibus eis. Secundo quantum ad cultum idolorum, et quantum ad modum, quia, *In veritate reliquiae*, contra id quod dicitur *1. Reg. 18. Usquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum; si autem Baal, sequimini illum.* Et quantum ad conversos, *Reliquiae Iacob*, qui relinquuntur ab Assyriis. Et confirmat promissionem. Si enim fuerit: *Gen. 22. Multiplicabo semen tuum, sicut stellas caeli, et velut arenam, quae est in littore maris.* Tertio quantum ad iustitiam operum. Et primo ponit promissionem, *Consummatio abbreviata*, idest destructio in brevi facta in exercitu Senacheribus: *Inundavit iustitia*, idest faciet inundare iustitiam, *In populo: Isa. 26. Misereamur impio, et non discet iustitiam, in terra sanctorum iniqua gessit.* Secundo ponit confirmationem, *Consummatione enim: Nahum 1. In diluvio praetereunte consummatione faciet loci eius. In medio terrae*, idest in Hierusalem, quae est in medullio terrae: *Ezec. 5. Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, et in circuitu eius terras.* Apostolus *ad Ro. 9.* exponit de reliquiis salvandorum. Et verbum abbreviatum secundum Septuaginta est verbum evangelii: *Mat. 22. In his duobus mandatis universa lex pendet, et prophetae.* Vel Verbum incarnatum. *Propter hoc, haec dicit Dominus.* Hic ponitur populi confortatio: et circa hoc duo facit. Primn ponit confortationem, *Noli timere: Isa. 41. Noli timere vermis Iacob, qui mortui estis ex Israel.* Secundo exponit evasionem. Et primo in generali. Secundo in speciali, ibi, *Veniet in Aiath* etc. Circa primum tria facit. Primo ponitur afflictio, *In virga*, idest in afflictione obsessionis, et depraedationis, *Et baculum*, confringentem, *In via Aegypti*, quia audiens, quod rex Aethiopiae esset egressus de terra sua, ut legitur *4. Reg. 19.* dimisit terram, et in reditu destruxit civitates, quas invenit, veniens per Aegypti viam: *Hier. 48. Quomodo confracta est virga fortis, baculus gloriosus?* Secundo affligentium destructio, *Adhuc enim paululum*, respectu aeternitatis, vel respectu illius temporis in quo affligentur: *Ezec. 7. De propinquo effundam iram meam super te, et complebo furorem meum in te.* Secundo poenae magnitudo, *Consummabitur indignatio*, quoad culpam, *Furor*,

Digitized by Google

quoad vindictam. Tertio quoad puniendi facilitatem, *Meus iuxta plagam Madian*, de qua habetur *Iudi.* 7. *Et super mare rubrum: Exo. 14. Et levabit eam contra te*, primo in via Aegypti, quia in Aegyptiis confidebas. Tertio ponitur consequens liberatio. Et primo liberatio, *Auferetur onus: Hier. 50. In die illa conteram iugum eius de collo tuo, et vincula eius disrumpam.* Secundo liberationis ratio, *A facie olei*, divinae misericordiae: *Supra 1. Vulnus, et livor, et plaga tumens, non est circumligata, neque curata medicamine, neque fota oleo. Veniet in Aiath* etc. Hic describitur in speciali. Et primo ponitur oppressio numerans civitates per quas transivit veniens de Aegypto in Hierusalem, *Veniet*, de Aegypto, *In Aiath, apud magnas*, transibit, commendabit vasa sua, *Dimittet partem supellectilis suae*, ut expeditus veniat, *Transierunt cursim*, non impediti propter resistentiam illarum civitatum, *Gabaa sedes nostra*, vos exercitus, qui ibi quievit. *Obstupuit Thoma*, idest timuit, quia vicinius erat, *Gabaa Saulis*, civitas regalis tempore Saulis, *Hinni*, more equorum, *Attende Laysa*, quomodo possis fugere, et similiter tu, *Paupercula Anatoth*, quia parva villa erat, *Medemena migravit*, fugit, et similiter, *Habitatores Gabin*. Vox Sennacheribus ad exercitum, *Confortamini, adhuc dies est, ut in Nobe stetur*, villa est prope Hierusalem; quasi dicat, Ad hoc est tantum de die, quod possumus illic figere tentoria; quia divinatum erat ei quod si illa die illuc applicaret, quod vinceret. Vel, *O habitatores Gabin confortamini*, quia hostes prope sunt, *Agitabit*, ad modum comminantis: *Isa. 37. Ad foetum Israel in manu servorum tuorum exprobrasti Domino.* Secundo hostium destructio, *Ecce dominator.* Et primo facilitas ex parte punientis, *Confringet*, ad similitudinem facti Gedeon, *Iudic.* 7. Secundo universalitas ex parte punitorum. *Excelsi*, quantum ad fortes corpore: *Sublimes*, quantum ad principes: *Condensa saltus*, quantum ad multitudinem populi, idest fructus, quae faciunt silvam spissam. *Et Libanus*, ipse Sennacheribus, qui interfectus fuit a filiis suis: *Isa. 37.* Mistice Glossa, *Confringet laguneulam*, in passione Christi. Nota super illo verbo, *Et erit lumen Israel in ignem*, quia Deus noster dicitur ignis primo, quia subtilis: et quantum ad hoc primo dicitur subtilis quantum ad substantiam, quia dicitur Spiritus: *Io. 4. Spiritus est Deus.* Secundo quantum ad scientiam, quia penetrabilis: *Heb. 4. Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti.* Tertio quantum ad apparentiam, quia invisibilis: *Iob 28. Unde ergo sapientia?* et *Isa. eod. Abscondita est ab oculis omnium viventium: Iob 38. Omnes homines.* Secundo etc. quia lucidus. Quod autem sit lucidus, patet primo quia manifestat, quantum ad intellectum: *Ps. 35. In lumine tuo videbimus lumen.* Secundo, quia delectat, quantum ad affectum: *Tob. 5. Quale gaudium est mihi, qui in tenebris sedeo, et lumen caeli non video?* Tertio, quia dirigit, quantum ad actum: *Isa. 60. Ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.* Tertio, quia calidus. Et hoc primo, quia vivificat: *Iob 39. Tu forsitan in pulvere calefacies ea? Thren. 1. De excelsis misit ignem in ossibus meis, et erudivit me.* Secundo, quia purgat: *Eccl. 38. Vapor ignis urit carnes eius, et in calore fornacis concertatur.* Tertio, quia devastat: *Deut. 32. Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissimo.* Quarto, quia levis. Et hoc primo propter motum, quia *Universa propter semetipsum operatus est Dominus*, *Prov. 16.* Secundo propter situm, quia in altis habitat, *Ps. 90.* Tertio propter incommixtionis modum: *Sap. 8. Attingit autem ubique propter munditiam suam: vapor est enim virtutis Dei.*

a CAP. XI.

Et egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet. Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiae, et intellectus, Spiritus consilii, et fortitudinis, Spiritus scientiae, et pietatis, et replebit eum Spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum iudicabit. neque secundum auditum aurium arguet. Sed iudicabit in iustitia pauperes, et arguet in aequitate pro mansuetis terrae: et percutiet terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium. Et erit iustitia cingulum lumborum eius, et fides cinctorium renum eius. Habitabit lupus cum agno, et pardus cum haedo accubabit. Vitulus et leo, et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. Vitulus et ursus pascentur. simul requiescent catuli eorum, et leo quasi bos comedens paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramina aspidis, et in caverna reguli, qui ablactatus fuerit manum suam mittet. Non nocebunt, et non occident in universo monte sancto meo: quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquae maris operientis. In die illa, radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum eius gloriosum. Et erit in die illa, adiiciet Dominus secundo manum suam, ad possidendum residuum populi sui, quod relinquetur ab Assyriis, et ab Aegypto, et a Phetros, et ab Aethiopia, et ab Elan, et a Sennaar, et ab Emath, et ab insulis maris, et elevabit signum in nationes, et congregabit profugos Israel, et dispersos Iuda colliget a quatuor plagis terrae, et auferetur zelus Ephraim, et hostes Iuda peribunt. Ephraim non aemulabitur Iudam, et Iudas non pugnabit contra Ephraim, et volabunt in humeros Philisthiim per mare, simul praedabuntur filios orientis. Idumaea, et Moab praeceptum manus eorum, et filii Amon obedientes erunt, et desolabit Dominus linguam maris Aegypti, et levabit manum suam super flumen in fortitudine Spiritus sui, et percutiet eum in septem rivis, ita ut transeant per eum calceati. Et erit via residuo populo meo, qui relinquetur ab Assyriis, sicut fuit Israel in die illa, qua ascendit de terra Aegypti.

a CAP. XI.

Posita destructione adversarii, promittitur reintegratio populi, qui erat divisus in duas partes, et decem tribus: et dividitur in partes duas. In prima describitur restaurator. In secunda promittitur restauratio, ibi, *Et erit in die illa.* Hoc autem capitulum tripliciter exponitur. Hieronymus, et omnes sancti nostri, exponunt de restauratione facta per Christum, et de Christo, ut sit figurative dictum. Quidam magistri exponunt de Ezechia, vel Iosia. Similiter figurato accipientes literam Iudaei de suo messia, quem expectant, volentes cuncta ad literam intelligere. Sed haec ultima stulta est et fabulosa; secunda extorta: sed prima simpliciter vera. Et ideo illam prosequentes, alias tangemus ex latere. Dividitur prima pars in tres. In prima describitur restaurator Christus, quantum ad nativitatem. In secunda, quantum ad sanctitatem, ibi, *Et requiescet* etc. In tertia, quantum ad dignitatem, ibi, *In die illa radix* etc. Circa primum duo tangit, processum matris ex regali serie, vel progenie, *Egredietur virga*, virga cui nullus frutex adhaesit: *De radice Iesse*, ad literam de progenie Iesse, qui fuit pater David: *Num. 2. Orietur stella ex Iacob, et consurget virga de Israel.* Quantum ad processum filii ex matre virgine, *Et flos*, Christus: *Can. 2. Ego flos campi, et lilium convallium. Ascendet*, quia, *qui de caelo venit super omnes est*, *Io. 3.* Unde *Isa. 19. Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Aegyptum, et movebuntur simulacra Aegypti. De radice Iesse: Hier. 23. Suscitabo David germen iustum, et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet iudicium, et iustitiam in terra.* Cum deberet dicere de virga, dicit de radice, ad excludendum duas haereses: una quarum dicit, quod Christus non habuit veram carnem; alia dixit, quod Christus habuit veram carnem, sed illa non fuit propagata ab Adam, et a parentibus, et aliis, sed in B. Virgine a Deo creata; aut quod venit a primis parentibus distincta, sicut lux quaedam, nunquam infecta contagione peccati originalis. Quod totum excluditur in hoc, quod ex parentibus virginis ascendere dicitur, sicut flos ex radice. Iudaei dicunt, et flos, et virga refertur ad Christum, et dicitur virga propter potestatem, et flagellationem malorum, et flos propter honestatem, et consolationem bonorum. Hieronymus dicit, quod de hoc loco sumitur quod dicitur *Matth. 2. Nazaraeus vocabitur*, idest floridus. Similiter exponunt, qui exponunt de Iosia, et Ezechia, et dicunt, quod dicuntur descendere ex Iesse, et non ex proximis parentibus, quia David facta est promissio de confirmatione regni in filiis. Notandum super illo verbo, *Egredietur virga*, quia Beata Virgo dicitur virga primo consolans in tribulationibus: *Exo. 14. Tu autem eleva virgam tuam, et extende manum tuam super mare, et divide illud, ut gradiantur filii Israel in medio mari per siccum.* Secundo fructificans: *Num. 17. Invenit Moyses virgam Aaron in domo Levi germinasse, et turgentibus gemmis eruperant flores.* Tertio satians: *Num. 20. Cumque levasset Moyses virgam percutiens bis silicem, egressae sunt aquae largissime, ita ut biberet populus, et iumenta.* Quarto flagellans: *Num. 14. Orietur stella ex Iacob, et consurget virga de Israel, et percutiet duces Moab.* Quinto vigilans: *Hiere. 1. Virgam vigilantem ego video.* Nota super illo verbo, *Et flos de radice*, quia Christus dicitur flos primo propter Mariae puritatem: *Can. 1. Ecce tu pulchra es amica mea: Can. 2. Ecce tu pulcher es dilecte mi, et Isa. Ego flos campi, et lilium convallium.* Secundo propter laesionis a vento facilitatem: *Iob 15. Laedetur quasi vinea in primo flore.* Tertio propter odoris suavitatem: *Eccl. 24. Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris, et flores mei fructus honoris, et honestatis.* Quarto propter decoris pulchritudinem: *Eccl. 50. Quasi arcus refulgens inter nebulas gloriae, et quasi flos rosarum in diebus vernis.* Quinto propter fructus certitudinem: *Eccl. 24. Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris, et flores mei fructus honoris, et honestatis. Et requiescet* etc. Hic describit ipsum quantum ad sanctitatem, quantum ad tria. Primo quantum ad habitus necessitatis. Secundo quantum ad rectitudinem operis, ibi, *Non secundum visionem* etc. Tertio quantum ad effectum rectitudinis, ibi, *Habitabit lupus* etc. Ostenditur autem perfectio ipsius quantum ad habitus gratuitos in tribus. Primo quantum ad quietem, *Requiescet*, quia non fuit gratia in ipso augmentata: *Hier. 31. Mulier circumdabit virum:* nec interrupta per culpam: *1. Pet. 2. Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius:* nec perturbata per pugnam carnis, quia sine originali: *Iob 3. Expectet lucem, et non videat, nec ortum surgentis aurorae: Io. 1. Super quem videritis Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat.* Quantum ad multitudinem in universitate donorum spiritus sapientiae: quamvis enim omnia dona gratiae gratum facientis simul infundantur, non tamen aliquis habet perfectum usum omnium. Propter quod de huiusmodi dicitur, *Non est inventus similis illi.* Nec circa omnes gratias gratis datas: *1. Cor. 12. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiae, alii autem sermo scientiae, secundum eundem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu* etc. Sed Christus omnia perfecte habuit, non enim ad mensuram dat Deus Spiritum, *Io. 3.* Quantum ad plenitudinem, quia perfectus fuit in omni gratia, quod notatur in hoc, quod dicit, *Implevit: Io. 1. Vidimus eum plenum gratia.* De omnibus his *Col. 2. In ipso habitat plenitudo divinitatis corporaliter.* Ad evidentiam eorum, quae hic dicuntur, oportet videre quinque circa haec dona. Primo qualiter differant a virtutibus, beatitudinibus, et fructibus. Secundo de numero ipsorum. Tertio de ordine ipsorum. Quarto qualiter sint in Christo. Quinto quomodo attribuuntur Spiritui sancto. Circa primum sciendum est, quod, sicut dictum est supra, dona dantur in adiutorium virtutum, quibus perficiuntur animae potentiae ad actus proportionatos, secundum modum humanum, sicut fides, quae facit videre in speculo, et aenigmate. Est autem duplex defectus virtutis: unus per accidens, qui est ex indispositione habentis, ex qua indispositione manet in subiecto, et iste defectus tollitur per augmentum virtutis; alius defectus est per se ex parte ipsius habitus, sicut fides secundum suam dispositionem est in continenti imperfecta, quia aenigmatica. Et iste defectus tollitur per altiorem habitum, quia vocatur do-

num : quia quasi excedit modum humanae operationis a Deo datum, sicut donum intellectus, quod facit aliquo modo limpide, et clare intueri, quae sunt fidei. Operatio autem procedens a virtute perfecta dono dicitur beatitudo, quae nihil aliud est, quam operatio secundum virtutem perfectam, ut dicit philosophus, sicut dicitur *Mat. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Talem autem operationem necessario sequitur delectatio, quia delectatio est operatio proprii habitus non impedita, ut dicit philosophus. Et secundum hoc dicitur fructus. Unde dicit Ambrosius super illud *Gal. 5. Fructus autem Spiritus sunt charitas, pax* etc. *Quia dicuntur fructus, inquantum mentes sincera dilectione reficiunt*. Circa secundum sciendum, quod numerus horum potest accipi tripliciter: quia dona perficiuntur, aut per recessum a malo, et sic est timor; aut per accessum ad bonum, et sic vel secundum vitam contemplativam, vel secundum activam: si secundum contemplativam, aut secundum contemplationem finis, et sic est sapientia, quae est de causis altissimis: aut de his, quae sunt ad finem, et sic est intellectus, sicut de substantiis creatis spiritualibus, et de his quae ad eas pertinent: si secundum activam, aut quantum ad ea, ad quae tenentur omnes, et sic exequens est pietas, quae est benevolentia in eos qui fide, vel imagine Dei sunt nuntii, dirigens scientia; aut de his, ad quae non tenentur omnes, et exequens est fortitudo, ut exponat se difficilibus, dirigens vero consilium. Ex hoc iam patet responsio ad tertium: quia ordinantur primo, secundum quod perfectiones sunt, et hic ordo consideratur secundum exitum donorum ad ante, et non secundum quod recipiuntur. Tertium patet quod sapientia dirigit intellectum, quia sapientis est ordinare: et per prima aliquis regulatur, sicut metaphysicus alias scientias, consilium fortitudinem, scientia pietatem, timor omnibus, quia idem dirigit in accessu ad bonum, et in recessu a malo. Circa quartum sciendum, quod Christus habuit ista dona secundum excellentissimos usus ipsorum, secundum quos habentur in patria: non enim habuit timorem servilem, ut timeret poenam; vel filialem, ut timeret peccare, sed castum timorem, qui est reverentiae: *Heb. 5. Exauditus est pro sua reverentia*. Et similiter patet de aliis. Dicitur autem specialiter, quod replevit eum Spiritu timoris, ne ex magnitudine donorum superbus credatur, sicut primus angelus, de quo dicitur *Ezec. 28. In multitudine sapientiae tuae*, idest negotiationis tuae, *Repleta sunt interiora tua iniquitate*. Vel quia per humilitatem salvare venerat. Vel quia in hoc se imitari voluit: *Matt. 11. Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde*. Circa quintum sciendum est, quod si considerentur ista dona secundum proprias rationes, sicut scientia, inquantum est scientia, tunc quaedam appropriantur Filio, quae pertinent ad perfectionem intellectus; quaedam Spiritui sancto, quae pertinent ad perfectionem affectus, quamvis omnia communiter sint dona totius Trinitatis. Si autem considerentur inquantum habent rationem doni, sic omnia attribuuntur Spiritui sancto, qui est primum donum, in quo omnia dona donantur. Similiter etiam si considerentur quantum ad principium motionis talium donorum, qui est amor: bonitas enim Dei, ut dicit Dionysius, est diffusiva omnium, quae recipiuntur in creaturis a Deo, quae appropriantur Spiritui sancto. Alii autem referunt hoc ad sanctitatem Iosiae, et Ezechiae. Iudaei ad antichristum. *Non secundum visionem* etc. Hic ostendit sanctitatem eius quantum ad rectitudinem operis, et praecipue in iudicando: quia hoc est opus regis. Unde tria ostendit. Primo solertiam in discernendo. Secundo iustitiam in exequendo, *Sed iudicabit* etc. Tertio constantiam in perseverando, ibi, *Et erit iustitia* etc. Dicit ergo ad primum, *Non secundum visionem oculorum*, exteriorum, *Neque secundum auditum aurium*, exteriorum, sicut *Matth. 22.* dicentibus: *Magister scimus quia verax es*: *Ioan. 2. Opus ei non erat, ut quis ei testimonium redderet de homine, ipse enim sciebat, quid erat in homine*. Et hoc non potest exponi de homine puro, sicut dicitur *2. Reg. 16. Homo videt, quae foris patent, Deus autem intuetur cor*. Et ideo dixerunt discipuli *Ioan. 16. Nunc scimus, quia scis omnia*. Alii tamen extorte exponunt de illis regibus: quia non secundum adulationes ea quae primo aspectu videntur, iudicabunt, sed diligenter veritatem causae inquirent. *Sed iudicabit* etc. Hic ostenditur iustitia in exequendo. Et primo quantum ad bonos, ius suum distribuendo, *Iudicabit*, in die iudicii, et etiam nunc: *Io. 6. Pater omne iudicium dedit filio*, *Pauperes*, de quibus *Matth. 5. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum*. Secundo quantum ad malos. Et primo quantum ad membra, *Percutiet terram*, idest terrenos, *virga oris sui*. *Ite maledicti in ignem aeternum, Matt. 25.* Quantum ad caput; *Spiritu labiorum*, idest indignatione sua verbis expressa, *Interficiet impium*, idest antichristum: *2. Thess. Revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur, et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur*. Vel diabolum: *Io. 12. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi huius eiicietur foras*. Et totum hoc potest ad literam exponi de illis regibus, qui iusti fuerunt, et suis praeceptis impios occiderunt. *Et erit iustitia* etc. Hic ponitur constantia in perseverando, *Et erit iustitia*, quam observabit in iudiciis, *Cingulum lumborum eius*, idest ensis quibus pugnabit, et hoc quoad Christum, et ad illos reges. Vel cingulum lumborum, quod fortiter homini adhaeret, et totum hominem undique cingit. *Et fides cinctorium*. Vel, *Iustitia* in aequitate facti, fidelitas in modo faciendi: *Eph. ult. Estote succincti lumbos vestros*. Vel, *iustitia* iusti; fides, fideles; et tantum ad Christum referuntur haec verba: *Hier. 13. Sicut adhaeret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi mihi omnem domum Israel*. Ex hoc arguit Hieronymus contra Hebraeos, quod non possunt omnia intelligi, sicut sonant verba, nisi de Christo. *Habitabit lupus cum agno*. Hic ponitur effectus rectitudinis, quae est in multitudine pacis, quam ostendit quantum ad duo. Primo quantum ad magnorum mansuetudinem. Secundo quantum ad parvorum securitatem, ibi, *Et delectabitur* etc. Mansuetudo ostenditur quantum ad tria. Primo quantum ad habitationem, *Lupus* rapax, cum *Agno* innocente; et contra, quia sequetur innocentiam eius, *Pardus* astutus, *Cum haedo* simplice, *Vitulus* genus animalis fortis, et leo genus animalis fortis,

Digitized by Google

et ferocis, *Ovis* genus animalis debilis, *Simul*, in unitate erunt. Ubi non est masculus, et femina, gentilis, et Iudaeus, circumcisio, et praeputium, barbarus et Scita, servus et liber, sed omnia in omnibus Christus. *Col. 3.* Quod significatum est in arca Noe, ubi fuerunt omnia animalia utriusque generis, *Gen. 7.*. Secundo quantum ad gubernationem, *Puer parvulus*, Petrus piscator: *Isa. 8. Ecce ego, et pueri mei in cubili*: *2. Cor. 1. Stulta mundi elegit Deus, ut confundat fortia. Minabit*, idest ducet ad regnum, sicut dux. Tertio quantum ad comestionem dicitur. Primo quantum ad cibi conformitatem, *Vitulus*, qui comedit herbas, animal est mundum, *Ursus*, qui lacerat carnes, nec est mundum animal, *Simul pascentur*, eodem cibo verbi Dei. *Catuli*, idest familiae eorum, *Simul*, idest conformiter requiescent ad comedendum, vel cibum sacramentorum: *1. Cor. 10. Eandem escam spiritualem manducaverunt.* Secundo quantum ad cibi humilitatem, *Leo* rex, *Quasi bos* rusticus, *Paleas*, rudem doctrinam, vel ad literam abstinentiae cibos: *Iob 39. Numquid volet rhinoceros servire tibi, aut morabitur ad praesepe tuum?* Sed expressius videtur hoc servari in religione, ubi homines diversae aetatis, et conditionis unanimiter et conformiter vivunt: *Psal. 67. Qui habitare facit unanimes in domo.* Alii volunt, quod fuit completum tempore illorum regum, quando maiores in pace vivebant cum minoribus. Iudaei vero exponunt de pace futura temporibus antichristi. *Et delectabitur* etc. Hic ostendit parvorum securitatem. Et ponit tria, scilicet eorum confidentiam, cum contra horrorem ponit laetitiam, *Super foramina aspidis*, idest super tribulationes quas diabolus, vel tyrannus immittet, *Infans ab ubere*, idest statim, quod lacte doctrinae fidei nutriri coeperit: *Rom. 5. Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes, quia tribulatio patientiam operatur.* Vel in convertendis malis: *Apocal. ult. Qui audit dicat, veni. Contra fugam*, quae est indicativa timoris, ponit invadendi audaciam, *Qui ablactatus fuerit*, iam solido utens cibo, faciet plus, quia mittet manum suam in cavernam, *Reguli*, idest diaboli, *qui est rex super universos filios superbiae*, *Iob 40.* Quia se confidenter persecutionibus tyrannorum exponet, sicut multi martyres fecerunt: *Iob 39. Exultat audacter, in occursum pergit armatis.* Vel refertur ad praedicatores, qui mittunt manum praedicationis ad conversionem peccatorum. Vel, *Ab uberibus* novitatis, et voluptatis, quia novitii de hoc gaudent. Secundo ponit nocendi impotentiam, *Non nocebunt in monte sancto*, idest ecclesia, nisi volentibus: *Luc. 10.* |*Ecce dedi vobis potestatem super omnia daemonia*: *Matth. ult. Signa autem eos, qui crediderint, haec sequentur: Linguis loquentur novis, serpentes tollent* etc. Tertio ponit utriusque causam, *Quia repleta est terra scientia Domini*: *Psal. 18. In omnem terram exivit sonus eorum*: *Eccl. 24. Ego sapientia effudi flumina.* Iudaei exponunt hoc totum factum ad literam. Alii dicunt per hoc significari, quod temporibus illorum regum committebant se quilibet parvuli audacter illis, qui prius fuerant praedicatores, et creduli. *In die illa.* Hic ponit dignitatem, *In signum crucis*, quod assumentes salvabuntur: *Io. 12. Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum*: *Isa. 49. Ecce ego levabo ad gentem manum meam, et exaltabo ad populos signum meum. Ipsum gentes deprecabuntur*: *Psal. 71. Adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes servient ei. Erit sepulcrum eius gloriosum*, venerabitur ab omnibus. Unde designatum est per sepulcrum, quod fecit in Moysen in monumentum sempiternum, ut aspiciatur ab omnibus transeuntibus, *Mach. 4.* Alii exponunt hoc de Iosia, quia fuit sepultus in sepulcris regum. *Et erit in die illa* etc. In parte ista promittit populi restaurationem quantum ad tria. Primo quantum ad ipsorum liberationem. Secundo quantum ad liberatorum conditionem, ibi, *Et auferetur* etc. Tertio quantum ad liberationis praeparationem, ibi, *Et desolabit* etc. Circa primum duo facit. Primo praemittit liberationem. Secundo describit liberationis modum, ibi, *Et levabit Dominus* etc. Quidam exponunt hoc de liberatione a captivitate Babylonis, quando possedit eos, eripiens a servitute in deserto Babylonis; et dicitur secunda respectu primae liberationis, qua deduxit eos de servitute Aegypti. Nabuchodonosor enim eos vastante, diversae gentes eos in captivos, et in servos duxerant, et multis interfectis, residui congregati sunt ex praecepto regis Tyri, sicut legitur *Esdrae 1.* Sed melius exponitur de liberatione facta per Christum: sic enim consonat praecedentibus, *In die illa*, scilicet cum steterit in signum populorum, *Adiiciet.* Secundo per Apostolos, quia primo per se praedicavit, *Residuum*, quia reliquiae salvae fient. In quo notatur paucitas Iudaeorum conversorum, et multitudinis gentium. De quo *Mich. ult. Factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiae. Phetros* regio est, nomen habens ab uno filiorum Abraam, *Elam* civitas Persidis, *Emath* Antiochia, *Sennaar* locus in Chaldea, *Hier. 50.* Vel *Secundo*, idest in secundo adventu, quando per Eliae praedicationem *convertentur corda filiorum ad patres*, *Malach. ult. Et levabit.* Hic ponit liberationis modum, quantum ad primam expositionem, *Levabit signum*, idest aedictum regis Tyri, *Profugos Israel*, qui ad literas Ezechiae venerunt in Hierusalem, et coniunxerunt se duabus tribubus, et cum illis fuerunt captivati, et cum eis liberati. Vel *signum*, quantum ad secundam expositionem, *Et congregabit profugos*: *Act. 13. Vobis oportebat primum praedicari verbum Dei, sed quia repellitis illud, ecce convertimur ad gentes.* Vel *Signum* alicuius miraculi, per quod convertentur ad praedicationem Eliae: *Isa. 47. Ecce levabo ad gentes manum meam, et exaltabo ad populos signum meum. Et auferetur* etc. Hic ostendit liberatorum conditio. Et primo quantum ad concordiam contra odium, quod erat inter Ephraim, et Iudam, *Et auferetur zelus*, idest odium. Hoc completum fuit in reditu de captivitate, secundum primam expositionem. Vel quantum ad unitatem fidei, secundum secundam. Vel complebitur in futuro, quantum ad tertiam. De ista concordia *Hier. 3. Ibit domus Iuda ad domum Israel, et venient simul terra aquilonis ad terram, quam dedi patribus vestris.* Sed quantum ad potentiam in subiugatione hostium, vel quae fuit ad literam temporibus Machabaeorum quantum ad primam. Vel praedicationem apostolorum, quantum ad secundam. Vel quantum ad prosperitatem, quam etiam

Digitized by Google

In futuro Dominus eis dabit, quantum ad tertiam. *Volabunt* quasi velociter impingent, *In humeros Philistim* flagellandos, *Per mare*, quia sunt circa mare; et hoc quantum ad primam, et tertiam. *Simul* cum eis iam victis, *Praedabuntur filios orientis*, Assyrios. Hoc non legitur factum tempore Machabaeorum. Vel, *Praedabuntur per mare:* quia Philistaei abundant navibus. *Idumea, et Moab*, qui primo hostes, *Praeceptum manus eorum* implebunt, non expectantes alium facientem secundum mandatum. In quo notatur magna exultatio, *Et filii Amon* etc. Hi omnes fuerunt magni adversantes: *Isa. 49, Ecce isti de longe venient, et illi ab aquilone, et mari, et isti de terra Australi.* Vel *volabunt* prae desiderio praedicandi: *Per mare*, quia Apostoli navigio per mare ad multas gentes pervenerunt. Vel per has gentes, quas nominat, omnes intelligit: *Isa. 60. Qui sunt isti, qui ut nubes volant* etc. *Praeceptum maius*, quia docebant verbo et exemplo. *Et desolabit* etc. Hic ponitur liberationis praeparatio: et circa hoc duo ponuntur. Primo praeparatio. Secundo utilitatis consecutio, ibi, *Et erit* etc. Promittitur autem praeparatio, secundum similitudinem ad duplex beneficium, quod exhibitum fuit patribus venientibus de Aegypto. Primo in divisione maris, de quo legitur *Exod. 14.* et quantum ad hoc dicit, *Linguam maris*; et dicitur lingua maris, quia sicut dicit Magister in historiis, in egressu filiorum Israel de Aegypto non fuit divisum mare ex uno littore, sed quasi quaedam lingua, quae circumdabat montem quendam, *Linguam maris*, idest medium maris, more Hebraici sermonis, qui omne quod est in medio, linguam vocat, propter hoc quod lingua est in medio oris. Quod quidem ad literam nunquam fuit factum, sed significatur amotio omnis impedimenti detinentis, quantum ad primam expositionem. Vel lingua maris dicitur Aegyptus, cuius littus lingit mare. Sed quantum ad secundam, *Linguam maris Aegypti desolabit*, idest linguam qua idola laudabant. Secundum beneficium in divisione Iordanis, de quo legitur *Ios. 2.* et quantum ad hoc dicit, *Levabit manum suam*, hoc est potentiam suam, *Super flumen. Et percutiet eum in septem rivis ut transeant per eum calceati.* Quantum ad primam expositionem est metaphorica locutio, ut per divisionem maris, et fluminis intelligatur omnis impedimenti amotio. Quantum ad secundam significatur ad literam flumen, ipse Nilus, qui ab Alexandro divisus est in septem rivos, qui praeparatio Romanis est, et adeo praedilatati, ut aqua per rivos, et meatus transeunte transvadari a calceatis posset, idest apostolis, de quibus *Ephe. ult. Calceati pedes in praeparationem evangelii pacis.* Vel per flumen significatur regnum Aegypti, quod divisum est a Romanis in plures Senatus, *In fortitudine spiritus sui* exercitus Alexandri, vel Romanorum; vel spiritus, idest venti ad similitudinem eius, quod dicitur *Exo. 14. Flante vento vehementi et urenti tota nocte. Et erit via.* Hic ponitur utilitas, et iam patet per ea, quae dicta sunt, *Sicut fuit: Eccl. 36. Innova signa, et immuta mirabilia, glorifica manum et brachium dextrum, excita furorem, et effunde iram.*

a CAP. XII.

Et dices in die illa: Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi, conversus est furor tuus, et consolatus es me. Ecce Deus Salvator meus, fiducialiter agam, et non timebo. Quia fortitudo mea, et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus salvatoris, et dicetis in illa die: Confitemini Domino, et invocate nomen eius, notas facite in populis adinventiones eius. Mementote, quoniam excelsum est nomen eius. Cantate Domino, quoniam magnifice fecit, annuntiate hoc in universa terra, Exulta et lauda habitatio Syon, quia magnus in medio tui Sanctus Israel.

a CAP. XII.

Hic ponitur gratiarum actio pro suscepto beneficio: quod quidem iam spiritu prophetali propheta videbat, et populo promittebat. Unde tria facit. Primo decantat canticum. Secundo promittit populo beneficium, ibi, *Haurietis* etc. Tertio praedicit decantaturum, *Et dicetis* etc. Tribus autem malis premebantur tunc, scilicet pro praeteritis culpis divino furore, pro futuris poenis hostium timore, pro praesentibus malis cordis dolore. Contra primum commemorat Dei misericordiam; et ideo dicit, *Confitebor tibi* ego, *Domine*, idest ex nunc laudabo, quia populi nondum videntis beneficium de quo gratias agant de hoc quod sequitur, *Quoniam*, primo iuste, *Iratus es mihi*, pro peccatis meis, *Conversus est furor tuus*, in misericordiam, *Et consolatus es me*, quantum ad misericordiae effectum: praeteritum pro futuro, et hoc in reditu populi de Babylone, et maxime de consolatione facta per Christum: *Zach. 8. Sicut cogitavi ut affligerem vos cum ad iracundiam provocassent patres vestri me, dicit Dominus, et non sum misertus, sic conversus cogitavi in diebus istis, ut benefaciam domui Iuda, et Hierusalem.* Contra secundum confitetur de Deo fiduciam, *Ecce Deus Salvator meus*, liberans populum de servitute Babylonis, vel verius qui salvum facit populum suum: *Luc. 1. Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum: Hier. 30. Ne timeas serve meus Iacob, ait Dominus, nec paveas Israel, quia ecce ego salvabo te de terra longinqua.* Contra tertium divinae fortitudinis potentiam, *Fortitudo mea*, per quam subsisto, *Et laus mea*, quam laudo relictis idolis: *Psal. 17. Diligam te Domine fortitudo mea. Haurietis.* Hic promittit beneficium, *Aquas* consolationis, refrigerantes contra aestum tribulationis. *Et dicetis.* Hic praedicit etiam populum decantaturum post receptum beneficium, et continet mutuam exhortationem populi ad divinam laudem. Ponitur exhortatio ad duo: ad laudis divinae confessionem, ad gratiarum actionem, ibi, *Exulta* etc. Circa primum ponuntur quatuor. Aut enim confitemur per fidem; unde, *Confitemini Domino: Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Aut invocamus per orationem, *Et*

Digitized by Google

invocate, infra 55. Quaerite Dominum, dum inveniri potest, invocate eum, dum prope est. Aut annuntiatur per praedicationem, *Notas facite in populis adinventiones eius*, quia multa adinvenit ad salvandum: *Hier. 11. Audite verbum Domini gentes, et annuntiate in insulis, quae procul sunt.* Aut memoratur per iugem meditationem, *Mementote: Psal. 140. Mementote mirabilium eius, quae fecit prodigia eius, et iudicia oris eius. Cantate* etc. Hic exhortatur ad gratiarum actionem. Et primo ut gratias agant Deo, *Cantate Domino, quoniam fecit magnifice*, nos liberando: *Psal. 97. Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit.* Secundo ut annuntietur mundo. *Annuntiate: Tob. 12. Benedicite Deum coeli, et coram omnibus viventibus confitemini ei. Exulta.* Hic ponitur exhortatio ad exultationem. Et primo ut sit gaudium in corde, *Exulta.* Secundo ut sit iubilus in ore, *Lauda.* Tertio ponitur utriusque ratio, *Quia magnus: Infra 39. Exultabit laetabunda, et laudans.* Notandum super illo verbo, *Haurietis aquas*, quod est aqua, primo doctrinae: *infra 55. Omnes sitientes venite ad aquas.* Secundo gratiae: *Io. 7. Qui in me credit, flumina de ventre eius fluent aquae vivae.* Tertio baptismalis: *Io. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Item notandum, quod hauritur aqua de fonte, primo divinae sapientiae: *Eccl. 1. Fons sapientiae verbum Dei in excelsis.* Secundo aeternae vitae: *Hier. 6. Me dereliquerunt fontem aquae vivae.* Tertio de Christi corpore: *Zach. 13. In die illa erit fons patens domui David.* Nota super illo verbo, *Adinventiones eius*, quod Christus adinvenit primo breve salutis verbum: *Baruch 3. Hic adinvenit omnem viam disciplinae, et tradidit illam Iacob puero suo, et Israel dilecto suo.* Secundo bonum salvandi modum: *Iob 33. Inveni in quo et propitier.* Tertio populum salvandum: *Luc. 13. Congratulamini mihi, quia inveni drachmam, quam perdideram.* Nota super illo verbo, *In medio tui sanctus Israel*, quia Christus est in medio, primo quasi lux ad illuminandum: *Eccl. 10. Quasi stella matutina in medio nebulae.* Secundo quasi mediator ad reconciliandum: *Luc. ult. Stetit Iesus in medio discipulorum, et ait illis: Pax vobis.* Tertio quasi minister ad distribuendum: *Luc. 22. Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.*

a CAP XIII.

Onus Babylonis, quod vidit Isaias filius Amos. Super montem caliginosum levate signum, exaltate vocem, levate manum, et ingrediantur portas duces. Ego mandavi sanctificatis meis, et vocavi fortes meos in ira mea, exultantes in gloria mea. Vox multitudinis in montibus, quasi populorum frequentium, vox sonitus regum gentium congregatarum. Dominus exercituum praecepit militiae belli, venientibus de terra procul. A summitate caeli Dominus, et vasa furoris eius, ut disperdat omnem terram. Ululate, quia prope est dies Domini, quia vastitas a Domino veniet. Propter hoc omnes manus dissolventur, et omne cor hominis tabescet et conteretur. Torsiones, et dolores tenebunt, quasi parturiens dolebunt: unusquisque ad proximum suum stupebit, facies combustae vultus eorum. Ecce dies Domini veniet crudelis, et indignationis plenus, et irae furorisque ad ponendam terram in solitudinem, et peccatores eius conterendos de ea. Quoniam stellae caeli, et splendor earum non expandent lumen suum: obtenebratus est sol in ortu suo, et luna non splendebit in lumine suo, et visitabo super orbis mala, et contra impios iniquitatem eorum, et requiescere faciam superbiam infidelium, et arrogantiam fortium humiliabo. Pretiosior erit vir auro, et homo mundo obrizo. Super hoc caelum turbabo, et movebitur terra de loco suo propter indignationem Domini exercituum, et propter diem irae furoris eius. Et erit quasi damula fugiens, et quasi ovis, et non erit qui congreget. Unusquisque ad populum suum convertetur, et singuli ad terram suam fugient. Omnis qui inventus fuerit, occidetur, et omnis qui supervenerit, cadet in gladio. Infantes eorum allidentur in oculis eorum, diripientur domus eorum, et uxores eorum violabuntur. Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non quaerant, nec aurum velint, sed sagittis parvulos interficient, et lactantibus uteris non miserebuntur, et super filios non parcat oculus eorum. Et erit Babylon illa civitas gloriosa in regnis, inclyta in superbia Chaldaeorum, sicut subvertit Dominus Sodomam, et Gomorrham. Non habitabitur usque in finem, et non fundabitur usque ad generationem et generationem. Nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi; sed requiescent ibi bestiae, et replebuntur domus eorum draconibus. Et habitabunt ibi struthiones, et pilosi saltabunt ibi, et respondebunt ibi ululae in sedibus eius, et syrenae in delubris voluptatis.

a CAP XIII.

Hic comminatur contra Babylonios, qui duas tribus captivaverant: et dividitur in partes duas. In prima comminatur hostium destructionem. In secunda promittit ex hoc Iudaeorum consolationem, *c. 14. Prope est.* Prima dividitur in duas. Primo ponitur comminationis titulus, et increpatio, *Onus*, idest miseria opprimens: *Hier. 23. Si interrogaverint populus iste, vel propheta, aut sacerdos dicens: Quod est onus Domini* etc. Secundo ponitur ipsa comminatio, ibi, *Super montem* etc. Prima ergo dividitur in partes tres. In prima ponit vastantis exercitus convocationem, scilicet Medorum, et Persarum sub Cyro et Dario, qui caeperunt Babylonem, sicut legitur *Dan. 5.* In secunda ostendit poenae afflictionem, ibi, *Ululate* etc. In tertia subsequentem eius desolationem, *Et erit* etc. Circa primum tria ponit. Primo convocat exercitum. Secundo describit vocatorum adventum, ibi,

Digitized by Google

Vox multitudinis etc. Tertio indicitur venientibus praeceptum, ibi, *Dominus exercituum* etc. Circa primum duo facit. Primo ponit convocationem, et convocat ad aggrediendum, et obsidendum, *Levate signum*, idest vexillum, *Super montes*, Babylonis, *Caliginosum*, propter fumum incendii, quando combusta fuit. Vel, *Super montem*, civitati adiacentem, *Caliginosum*, propter altitudinem nubibus opertum, vel caligare facientem visum. Ad exclamandum, *Exaltate vocem*, ut hostes conveniant. Ad congrediendum, *Levate manum*, ad pugnandum, et ad capiendum, *Et ingrediantur*: *Hier. 51. Levate signum super muros Babylonis.* Secundo ponit vocatorum conditionem quantum ad idoneitatem, propter officii iniunctionem, *Sanctificatis meis;* quasi dicat, quos ad hoc officium peragendum sanctificavi, et quantum ad potestatem, *Fortes*, et quantum ad iucunditatem, *Exultantes: Soph. 1. Sanctificavit Dominus vocatos suos. Vox multitudinis* etc. Hic describit vocatorum adventum. Et primo quantum ad minores, *Vox multitudinis.* Secundo quantum ad maiores, *Vox sonitus regum: Hier. 50. Vox eorum quasi mare sonabat*: *Isa. 43. Tumultus turbarum veniet. Dominus exercituum* etc. Hic indicit praeceptum. Et primo ponit divinum praeceptum, *Dominus praecepit.* Secundo divinum auxilium ad complendum, *A summitate caeli*, quasi ad adiuvandum, *Et vasa*, quaelibet arma. *Ululate* etc. Hic describit poenae afflictionem: et circa hoc tria ponit. Primo puniendorum timorem. Secundo afflictionem, ibi, *Ecce dies* etc. Tertio punientium ferocitatem, ibi, *Ecce ego suscitabo* etc. Timor autem exprimitur primo quantum ad gemitum oris, *Ululate: Ezech. 30. Ululate, vae, vae, diei; quia iuxta est dies, et appropinquabit dies Domini, dies nubis. Tempus gentium feret.* Secundo quantum ad remissionem operis. *Propter hoc omnes: Hier. 50. Audivit famam eius rex Babylonis, et dissolutae sunt manus eius.* Tertio quantum ad turbationem cordis, quod turbatur tripliciter secundum interiorem statum, vel quantum ad iucunditatem, *Tabescet;* vel quantum ad magnanimitatem, *Et conteretur*, quasi in parva divisum; vel quantum ad securitatem per timoris angustias, *Torsiones: Ps. 74. Ibi dolores, ut parturientis.* Secundo turbatur quantum ad auxilii defectum, *Stupebit ad proximum suum*, quasi prae stupore non poterant auxilium ferre. Quantum ad exterius signum, *Facies combustae*, propter pallorem timoris. Vel ad literam, quia tali morte sunt interfecti: *Thren. 4. Denigrata est super carbones facies eorum. Ecce dies* etc. Hic describit poenam afflictorum: et circa hoc tria ponit. Primo poenae magnitudinem, *Indignationis*, quantum ad misericordiae subtractionem, *Irae*, quantum ad poenae delectationem. Philosophus: *Irati contristantur, punientes vero gaudent. Furoris*, quantum ad impetuosam ultionem, quia furor est ira accensa: *Isa. 30. Ardens furor eius, et gravis ad portandum.* Exprimitur etiam in consolationis subtractione, *Quoniam stellae.* Vel ad literam, quantum ad eorum reputationem: quia afflictis omnia videntur tenebrosa. Vel, *Stellae*, principes, *Sol in ortu suo*, Rex, *Luna*, regina: *Apocalip. 6. Sol factus est, quasi saccus cilicinus.* Secundo ponit aequitatem ordinis poenam contra culpam, quam committebant in seipsis, *Visitabo*, vindicabo, *Super orbis mala*, idest Babylonis, quia erat in ea monarchia. Vel propter multitudinem undique concurrentium. Et quantum ad culpam, quam etiam committebant in subditos, per malorum oppressionem. *Et contra impios.* Vel pactorum irritationem, *Infidelium.* Per meliorum molestationem, *Arrogantiam*, qua praesumebant omnes subiugare. Tertio ponit punitionis moderationem. Et ponit quatuor. Primo defendentium paucitatem, *Pretiosior*, idest rarior: *1. Reg 3. Sermo Dei erat pretiosus. Et vir*, qui possit defendere per consilium, *Obrizo*, idest auro rubeo, quod optimum est: *Supra 10. Reliquiae saltus ligni eius prae paucitate numerabuntur.* Secundo elementorum commotionem, *Super hoc*, quantum ad literam potuit esse tempestas in aere, et terraemotus in terra. Vel est hyperbole prae magnitudine malorum: *Hier. 4. Aspexi terram, et ecce vacua erat, et nihil: caelos, et lux non erat in eis.* Tertio quantum ad fugientium dispersionem tam civium, et bellatorum, quam etiam captivorum, *Damula*, velox animal: *Prov. 6. Eruer quasi damula de manu.* Quarto quantum ad remanentium oppressionem, quae fuit in tribus. In occisionem hominum, *Omnis qui inventus fuerit*, quantum ad cives, *Superveniet*, quantum ad extraneos, *Infantes*, quantum ad pueros: *Hier. 52. Collidam in te senem et puerum.* Secundo fuit in rerum direptione, *Diripientur*: *Thren. ult. Haereditas nostra versa est ad alienos, domus nostrae ad extraneos.* Tertio quantum ad violationem mulierum, *Uxores eorum: Thren. ult. Mulieres in Syon humiliaverunt. Ecce ego* etc. Hic describit hostium ferocitatem, quae nec placatur muneribus, *Qui argentum*; nec flectitur misericordia, *Sed sagittis parvulos;* nec impotentibus viribus, *Et lactentibus;* nec filiis parvulis, *Et super filios*: *Hiere. 61. Ecce ego adducam super vos omnes malum, Et erit Babylon* etc. Hic describit subsequentem desolationem. Et primo civitatis destructionem, *Versa*, idest subversa, sicut Sodoma, de qua *Apoc. 18. Vae, vae civitas illa Babylon, civitas illa fortis, quoniam una hora venit iudicium tuum.* Secundo quantum ad eius perpetuam solitudinem, *Non habitabitur*: *Hier. 51. Non habitabit, qui tendet arcum suum, et non ascendet loricatus.* Tertio quantum ad solitudinis horrorem, qui ostenditur ex fuga pastorum, *Nec ponet ibi tentoria*, quia certas mansiones non habet, sed per desertum vagatur, *Nec pastores*, ovium quantum ad habitationem bestiarum, et mortuorum: *Sed requiescent ibi bestiae*, solitudinem amantes, *Draconibus*, qui secundum quosdam sunt serpentes alati magni; secundum alios sunt pisces magni, habentes humidas squamas; secundum alios serpentes cubitales, comedentes alios serpentes, et ex hoc flatu oris inficientes. *Struthiones*, animalia, quae habent pennas, sed non volant, immo pedibus gradiuntur: *Iob 39. Penna struthionis similis est pennis Herodii pilosi*, idest animalia pilosa, ut vulpes, lupi, et huiusmodi; vel homines sylvestres, pilosi, et hispidi, qui a quibusdam dicuntur non veri homines, sed figuram hominis habere, vel daemones in tali figura in assumentis corpora domos desertas tales frequentantes sunt, qui et ambulant per noctem, et inquietant homines diversis modis. *Ululae*, aves quantitatis corvinae, maculis conspersae, ex hoc dictae, quod vocem habeant ad mo-

Digitized by Google

dum ululantium luporum, *Syrenae*, secundum quosdam serpentes cristati, et alati. Vel pisces marini ad similitudines mulierum. Vel aves dulciter cantantes, *In delubris voluptatis*, idest locis in quibus luxuriabantur: *Isa. 34. Et erit cubile draconum, et pascua struthionum, et occurrent daemonia, homocentaurus, et pilosus.* Nota super illo verbo, *super montem caliginosum*, quia est multiplex caligo. Prima ignorantiae: *Thren. 2. Quomodo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Syon.* Secunda culpae: *Psal. 17. Caligo sub pedibus eius.* Tertia praesentis poenae: *Thren. 4. Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus?* Quarta futurae miseriae: *Matth. 22. Ligatis manibus, et pedibus mittite eum in tenebras exteriores*; et *Luc. 16. Inter nos, et vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint.*

a CAP. XIV.

Prope est, ut veniat tempus eius, et dies non elongabuntur. Miserebitur enim Dominus Iacob, et eliget adhuc de Israel, et requiescere eos faciet super humum suam. Adiungetur advena ad eos, et adhaerebit domui Iacob. Et tenebunt eos populi, et adducent eos in locum suum. Et possidebit eos domus Israel super terram Domini in servos, et ancillas, et erunt capientes eos, qui se ceperant, et subiicient exactores suos. Et erit in die illa, cum requiem dederit tibi Deus a labore tuo, et a concussione tua, et a servitute dura qua ante servisti, sumes parabolam istam contra regem Babylonis, et dices: Quomodo cessavit exactor, quievit tributum? Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, caedentem populos in indignatione plaga insanabili, subiicientem in furore gentes crudeliter. Conquievit, et siluit omnis terra, gavisa est, et exultavit; abietes quoque laetatae sunt super te, et cedri Libani. Ex quo dormisti, non ascendit, qui succidat nos. Infernus subter te conturbatus est, in occursum adventus tui suscitavit tibi gigantes. Omnes principes terrae surrexerunt de soliis suis, omnes principes nationum. Universi respondebunt, et dicent tibi: Et tu vulneratus es, sicut et nos, nostri similis effectus es. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum. Subter te sternetur tinea, et operimentum tuum erunt vermes. Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes. Qui dicebas in corde tuo: In caelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Veruntamen ad infernum detruderis in profundum laci. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, neque prospicient. Nunquid iste est vir, qui conturbavit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem desertum, et urbes eius destruxit, vinctis eius non aperuit carcerem? Omnes reges gentium, universi dormierunt in gloria, vir in domo sua. Tu autem proiectus es de sepulcro tuo, quasi stirps inutilis pollutus, et obvolutucum his, qui interfecti sunt gladio, et descenderunt ad fundamenta laci. Quasi cadaver putridum non habebis consortium, neque cum eis in sepultura. Tu enim terram tuam disperdidisti, tu populum tuum occidisti. Non vocabit in aeternum semen pessimorum. Praeparate filios eius occisioni, in iniquitate patrum eorum. Non consurgent, nec haereditabunt terram, neque implebunt faciem orbis civitatum. Et consurgam super eos, dicit Dominus exercituum, et perdam Babylonis nomen, et reliquias, et germen, et progeniem, dicit Dominus. Et ponam eam in possessionem ericii, et in paludes aquarum, et scopabo eam in scopa terens, dicit Dominus exercituum. Iuravit Dominus exercituum dicens: Si non putavi, ita erit, et quomodo mente tractavi, sic eveniet, ut conteram Assyrium in terra mea, et in montibus meis conculcem eum, et auferetur ab eis iugum eius, et onus illius ab humero eorum tolletur. Hoc consilium, quod cogitavi super omnem terram, et haec est manus extenta super universas gentes. Dominus exercituum decrevit, et quis poterit infirmare? Et manus eius extenta, et quis avertet eam? In anno quo mortuus est rex Achaz, factum est onus istud. Ne laeteris Philisthaea omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui. De radice enim colubri egredietur regulus, et semen eius absorbens volucrem. Et pascentur primogenita pauperum, et pauperes fiducialiter requiescent, et interire faciam in fame radicem tuam, et reliquias tuas interficiam. Ulula porta, clama civitas, prostrata est Philisthaea omnis. Ab aquilone enim fumus veniet, et non est, qui effugiat agmen eius. Et quid respondebitur nuntiis gentis? Quia Dominus fundavit Syon, et in ipso sperabunt pauperes populi eius.

a CAP. XIV.

In parte ista promittit Iudaeis liberationem per Babylonis destructionem, quam supra comminatus est: et dividitur in partes tres. In prima promittit liberationem. In secunda praedicit liberationem contra oppressorum insultationem, ibi, *Et erit in die* etc. In tertia ponit insultationis confirmationem, ibi, *Non vocabitur* etc. Circa primum tria ponit. Temporis brevitatem, *Prope est dies Domini*, cui omnia sunt praesentia. Vel post nostram captivationem, *Dies eius*, captivationis: *Deuter. 32. Iuxta est dies perditionis, et adesse festinant tempora.* Secundo ponit liberationis modum, et ordinem. Et primo quantum ad relevationem miseriae, *Miserebitur: Michaeae 7. Miserebitur nostri.* Quantum ad recuperationem divinae gra-

tiae, *Et eliget*, aliquos scilicet : *Deuter. 7. Te elegit Dominus.* Quantum ad restitutionem patriae, *Et requiescere: Ezech. 34. Inducam eas in terram suam, et pascam eos in montibus Israel.* Tertio describit liberatorum dignitatem, quantum ad extraneorum adhaesionem, *Adiungetur: Iac. 4. Appropinquate Deo, et ipse appropinquabit vobis.* Quantum ad honorificam retentionem, *Tenebunt eos*, scilicet Iudaeos, *Populi*, apud quos erant captivi, quasi portandos : *Isa. 49. Et afferent filios tuos in ulnis, et filias tuas super humeros portabunt.* Vel aliter, quantum ad deductionem eorum, qui adhaeserunt, *Populi*, scilicet Iudaei, *Tenebunt*, idest retinebunt, *Eos*, secum ducendos, qui sibi adhaeserunt. Quantum ad hostium subiectionem, *Et possidebit eos*, versa vice: *Ioel. 3. Convertam retributionem vestram in caput vestrum. Et erit* etc. Hic ponitur insultatio populi liberati contra captivitatem, iam destructam. Et primo ponitur titulus, sive inscriptio continens tria. Tempus, *Cum requiem dederit a labore*, quo laborasti bellando, *Et concussione*, captivitatis, qua teneberis carcere, *Servitute*, qua oppressa es in terra captivitatis: *Sumes parabolam*, idest sermonem similitudinarium, qui aliud dicit, et aliud significat: per ea enim, quae dicuntur, significatur conditio Nabuchodonosor, quantum ad potentiam, culpam, et poenam, propter quae potuerunt haec contingere, etsi non contigerunt, *Circa regem Babylonis: Mich. 2. In die illa sumetur super vos parabola, et cantabitur canticum cum suavitate: Abach. 2. Numquid non omnes isti super eum parabolam sument?* Secundo ponitur ipsa insultatio, ibi, *Quomodo* etc. Et primo virorum. Secundo mortuorum, ibi, *Infer* etc. Insultatio vivorum tria continet, eius destructionem cum culpa, quam commisit in exactione tributorum, *Quomodo cessavit.* In punitione hominum per poenas, *Contrivit*, quasi solutio praemissae quaestionis. In impugnatione regnorum. *Subiicientem: Hier. 50. Quomodo confractus est, et contritus malleus universae terrae.* Secundo continet subsecutam pacem, *Conquievit*, ab illo tumultu, *Siluit*, a fletu, *Gavisa est*, in lui destructione, *Et exultavit*, in sua liberatione: *Psal. 57. Laetabitur iustus, cum viderit vindictam.* Tertio continet principum alacritatem, *Abietes quoque*, per quas significantur sublimes in dignitate. Simile habetur *Ezech. 32. Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei. Dormisti somno mortis. Succidat nos*, idest occidat. *Infernus* etc. Hic ponitur insultatio mortuorum contra Nabuchodonosor. Et primo principum, et potentum. Secundo aliorum, ibi, *Qui te viderunt* etc. Circa primum duo facit. Primo ponit infernalium occursum, quantum ad ministros operarum, sive officiales, *Infernus*, idest diabolus qui praepositus est inferis, *Subtus*, quia infernus deorsum est, *Conturbatus est*, idest in tumultum versus, quasi diceret, numquid hoc potuit fieri? *Isa. 30. Speratis in calumnia, et in tumultu, et innixi estis super eo.* Tertio quantum ad alios potentes decurrentes, *Suscitabit tibi gigantes*, faciens secum tibi assurgere. Gigantes quantum ad fortes corpore : *Isa. 26. Morientes non vivant, et gigantes non resurgant. Omnes principes terrae*, quantum ad reges quorum est sedere in soliis, *Principes nationum*, quantum ad alios potentes; sed surrexerunt, *Universi*, scilicet infernales gigantes: *Respondebunt*, quasi convenisses eos, vel quasi flenti. Secundo ponit eorum improperium. Et improperant tria, scilicet poenam, quam invenit: et quantum ad mortem, *Vulneratus es*, morte, vi divinae potentiae : *Ps. 88. Tu humiliasti, sicut vulneratum superbum;* tum quantum ad mortui humilitatem; et in anima, *Detracta est;* et in corpore, *Concidit cadaver*, mortis : tum etiam quantum ad mortui afflictionem, in inferno, *Subter te*, In quibus omnes poenae inferni designantur: *Iud. ult. Dabit ignem, et vermes, et carnes eorum, ut urant, et sentiant usque in sempiternum.* Secundo improperant gloriam, quam amisit, tum quantum ad dignitatem regni, *Lucifer*, pulcher inter homines et alios reges, *Mane*, ante omnes alios monarchas: et quantum ad potentiam belli, *Corruisti in terra: Dan. 2. Tu es caput aureum, o rex. Et post te resurget aliud regnum minus te.* Tertio improperant superbiam cordis, quam habuit quantum ad tria. Quantum ad superbam cogitationem. Secundo quantum ad perversam intentionem, *Ero similis.* Tertio quantum ad propositi frustrationem, *Veruntamen.* Cogitatio autem erit superba, quia cogitabat usurpare, quae Dei sunt, secundum errorem gentilium, qui credebant homines in Deos mutari, et ex principibus fieri stellam, sicut dicitur *2. Mach. 11. Patre nostro inter Deos translato.* Cogitabat etiam usurpare divinum locum, *Conscendam in caelum*, super astra caeli, quia sicut sum super alios principes in terra, ita ero super alias stellas in caelo. Et divinum cultum, *Sedebo*, idest in templo Dei, quod erat in monte Syon, in quo erat testamentum legis, *In lateribus aquilonis*, idest in Hierusalem, quae erat ad aquilonarem partem montis. Et divinum actum, *Super altitudinem nubium;* quasi dicat, Ut tonem fulmen, vel det nubes prophetas. Per caelum, regnum Iudaeorum. Per astra, Iudaei fulgentes Dei cognitione. *Similis.* Ecce perversa intentio: *Ezech. 28. Numquid dicens loqueris, Deus ego sum? Veruntamen.* Ecce frustratio intentionis, *In profundum laci*, idest in diversissimis poenis : *Iob 21. Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt. Qui te viderint.* Hic ponitur insultatio aliarum communium personarum. Et primo describit eorum occursum. Omnes alii, *Qui te viderint*, in poenis, *Ad te inclinabuntur;* quasi dicat, Tantum eris infra alios, quod oportebit eos inclinari ad hoc, ut te videant: *Sap. 6. Potentes potenter tormenta patientur.* Secundo ponit eorum improperium. Et tria improperant. Primo culpam quam commisit, *Conturbavit*, in bellis, *Concussit*, mutando dominia, *Posuit orbem desertum*, exulando homines, *Urbes*, subvertendo civitates, *Vinctis non aperuit*, ut possent lumen videre: *Ezech. 32. Dederunt terrorem in terra viventium.* Secundo improperant sepulturam qua corruit, quia extumulatus a filio suo, qui divisit cadaver in ducentas partes, et alligavit totidem avibus de diversis terris congregatis, ne posset resurgere. *Pollutus*, sanguine eorum quos occidisti : *Hier. 22, Sepultura asini sepelietur.* Tertio improperant damnum, quod regno suo intulit, *Perdidisti*, quia Chaldaei plus tenuissent regnum, nisi fuissent peccata Nabuchodonosor: ponitur enim populus pro culpa principis, sicut patet *Prov. ult.* Cuius ratio est : quia populus solet imitari culpam

Digitized by Google

regis: *Prov. 29. Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios.* Totum istud mystice exponitur de Diabolo, *Concutit regna*, quasi minister poenae, et culpae, cuius potentia per Christum diminuta est, et in die iudicii ex toto in inferno detrahetur, qui voluit in caelum conscendere, et ad aequalitatem maiestatis divinae venire, secundum quod exponitur in glossa. Nota super illo verbo, *Super astra Dei*, quia sancti comparantur stellis primo propter numerum: *Ps. 146. Qui numerat multitudinem stellarum: Dan. 7. Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Secundo propter situm: *Eccl. 33. Species caeli gloria stellarum: Phil. 3. Nostra conversatio in caelis est.* Tertio propter gradum: *1. Cor. 15. Stella a stella differt in claritate.* Quarto propter splendoris rutilum: *Dan. 12. Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellae in perpetuas aeternitates.* Quinto propter ordinatum motum: *Iudicum 5. Stellae manentes in ordine, et cursu suo, adversus Sisaram pugnaverunt: 1. Cor. 14. Omnia honeste, et secundum ordinem fiant in vobis.* Sexto propter visum: *Eccl. 50. Quasi stella matutina in medio nebulae: 1. Io. 3. Nondum apparuit quod erimus.* Septimo propter figurae circulum: *Apoc. 12. Mulier apparuit in caelo, et in capite eius corona stellarum duodecim:* in quo signatur perfectio gloriae. *Non vocabitur* etc. Hic confirmat insultationem. Et primo per prophetae vaticinium Secundo per divinum propositum, ibi, *Et consurgam* etc. Tertio per divini propositi firmamentum, ibi, *Dominus exercituum* etc. Circa primum comminatur tria. Et primo regni amissionem, *Semen pessimorum*, idest filii Nabuchodonosor, et filiorum suorum, *Non vocabit in aeternum*, idest non supererit, *Et nomen eius*, in honore regni. Secundo filiorum occisionem a Medis, et Persis, *Praeparate in iniquitate*, idest pro iniquitate. Tertio in possibilem recuperationem, *Non consurgent faciem orbis*, idest Babylonis, quae supra dicta est orbis: *Exo. 20. Ego sum Deus zelotes, visitans peccata patrum in filios: Sap. 4. Ex iniquis nascetur iniquitas. Et consurgam* etc. Hic ponitur divinum propositum ad complendum. Et primo ad destruendam Babylonis, quantum ad destructionem hominum, *Super eos*, scilicet filios Nabuchodonosor, *Nomen Babylonis*, idest famam potentiae suae, *Reliquias*, filios, *Et progeniem*, nepotes, et deinceps: *Iob 18. Non erit semen eius, nec progenies in populo suo.* Inquantum ad bestiarum habitationem, *Ponam eam: Isa. 34. Ibi. Habuit foveam ericius, et enutrivit catulos, et circumfodit, et fodit in umbra eius.* Quantum ad destructionem murorum, *Scopabo*, ut non remaneat nisi pavimentum, sicut in domo, quando purgatur scopa. Secundo ponit propositum ad destructionem Assyriorum, ut sit in exemplum. Et primo ponit iuramentum, *Iuravit*, idest immobiliter statuit, *Si non ut putavi*, idest statui: *Ps. 109. Iuravit Dominus, et non poenitebit eum.* Secundo destructionis locum, *In terra mea*, quia iuxta Hierusalem destructus est exercitus Senacheribus: *Isa. 25. Faciet Dominus in monte hoc convivium pinguium.* Tertio describit poenae fructum, *Auferetur: supra 9. Iugum enim oneris eius, et virgam humeri eius, et sceptrum exactoris eius superasti.* Tertio ponit propositum de destructione omnium popularium, *Hoc consilium, quod cogitavi super omnem terram*, destruendam, quantum ad deliberationem, *Manus eius*, idest potentia, quantum ad executionem: *Hier. 29. Sume calicem vini furoris huius de manu mea.* Vel *omnem terram*, protegendam ab Assyriis, *Et haec manus extenta*, quae destructa est. Et sic erit fructus poenae in omnibus gentibus *Dominus exercituum* etc. Hic ostendit divini propositi stabilimentum: et quantum ad decretum sapientiae, *Decrevit:* et quantum ad expletionem potentiae, *Et manus eius extenta, et quis avertet eam? Iob 23. Ipse solus est, et nemo potest avertere cogitationem eius, et anima eius quodcunque voluerit hoc facit. In anno.* Hic comminatur contra hostes de afflictione Iudaeorum gaudentes. Et primo contra Philistaeos, qui gaudebant de minoratione eorum per mortem Ezechiae. Secundo contra Moabitas, qui gaudebant de eorum destructione per Assyrios, vel Chaldaeos, *c. 15. Onus Moab* etc. Prima in duas. In prima ponitur tempus comminationis, *In anno*, cuius tempore Philistaei occupaverant quasdam civitates de regno Iudaeorum, ut dicitur *2. Paralip. 28.* Et tamen Achaz eis resistebat. Et ideo in morte eius laetabantur, quasi licentius Iudaeos infestaturi. Secundo ponitur comminatio, *Ne laeteris.* Et primo comminatur afflictionem, quam passi sunt sub Assyriis, ibi, *Ulula* etc. Circa primum tria facit. Primo enim excludit stultum gaudium, *Ne laeteris*, de hoc, quoniam *Virga*, idest potestas, *Percussoris tui*, idest Achaz, *Comminuta est*, per mortem: *Eccl. 2. Risum reputavi errorem.* Secundo comminatur poenae augmentum, *De radice enim colubri egredietur regulus;* quasi dicat, Sicut regulus, qui et basiliscus, plus nocet, quam alius coluber, quia etiam visu, et flatu interficit, non solum animalia, sed etiam aves volantes; unde, *Absorbens volucrem*, ita Ezechias filius Achaz plus caeteris vos affliget: *3. Reg. 12. Pater meus imposuit vobis onus grave, ego superaddam.* Tertio praedicit poenae effectum, *Et in cunctis*, quantum ad terrae ubertatem. *Et pascentur primogenita*, idest Iudaei, de quibus *Exod. 4. Primogenitus meus Israel.* Et quantum ad pacis securitatem, *Fiducialiter: infra 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciae.* Et effectum in Philistaeis per contrarium, scilicet famis, contra primum, *Interire radicem*, idest eos etiam, qui aliis nutrimenta ministrare debeant. Et occisionis contra secundum, *Et reliquias*, ab Ezechia, *Interficiam*, per Assyrios, et Chaldaeos: *Inf. 55. Servi mei bibent, et vos sitietis. Ulula* etc. Hic comminatur destructionem per Assyrios. Et primo comminatur eorum destructionem. Secundo Iudaeorum liberationem, ibi, *Et quid respondebitur* etc. Circa primum tria ponit. Primo comminatur naturalem destructionem, *Porta*, idest iudices sedentes in portis: *Hier. 3. Vox in viis audita est, ploratus et ululatus filiorum Israel multitudine exercitus propter pulcerem. Ab aquilone*, propter situm Assyriorum ad Philistaeos: *Hier. 1. Ab aquilone pandetur omne malum super omnes habitatores terrae.* Tertio evasionis impossibilitatem, *Et non erit qui effugiat: Thre. 2. Non fuit in die furoris recordatus scabellum pedum eius. Et quid respondebitur.* Hic promittit liberationem. Et primo ponit interrogationem, *Nuntiis*, angelis, praepositis diversis provinciis, vel de eorum statu solicite inquiren-

tibus: vel nuntiis missis ad consulendum Isaiam, sicut legitur de Hieremia 27. Secundo ponitur responsio, *Quia Dominus fundavit Syon*, idest sua protectione firmavit.

a CAP. XV.

Onus Moab. Quia nocte vastata est Ar, Moab conticuit, quia nocte vastatus est murus, Moab conticuit. Ascendit domus, et Dibon ad excelsa in planctum, super Nabo, et super Medaba Moab ululavit. In cunctis capitibus eius calvitium, et omnis barba radetur. In triviis eius accincti sunt sacco, super tecta eius omnis ululatus, descendet in fletum. Clamabit Esebon, et Eleale, usque Iasa audita est vox eorum. Super hoc expediti Moab ululabunt, anima eius ululabit sibi. Cor meum ad Moab clamabit, vectes eius usque Segor vitulam consternantem. Per ascensum enim Luith flens ascendet, et in via Oronaim clamorem contritionis levabunt. Aquae enim Nemrim desertae erunt, quia aruit herba, defecit germen, viror omnis interiit. Secundum magnitudinem operis, et visitatio eorum. Ad torrentem salicum ducent eos, quoniam circuibit clamor terminum Moab. Usque ad Gallim ululatus eius, et usque ad puteum Helim clamor eius, quia aquae Dibon repletae sunt sanguine. Ponam enim super Dibon additamenta his, qui fuerint de Moab leonem, et reliquiis terrae.

a CAP. XV.

In parte ista comminatur contra Moabitas, qui descenderunt a Moab primogenito Loth, *Gen. 19.* propter hoc quod gavisi sunt de destructione filiorum Israel, ab Assyriis, et Chaldaeis, a quibus tamen ipsi sunt destructi, quamvis post: et dividitur in partes duas. In prima comminatur destructionem. In secunda destructionis conditionem, ibi, *Emitte, cap. 16.* Prima in duas. In prima comminatur destructionem per Assyrios. In secunda per Babylonios. ibi, *Ad torrentem* etc. Prima in tres. In prima designat ex dolore poenae magnitudinem. In secunda poenae modum et ordinem, ibi, *Vectes* etc. In tertia magnitudinis rationem, ibi, *Secundum magnitudinem* etc. Magnitudinem autem doloris ostendit quantum ad tria, scilicet per stuporis silentium. Per doloris fletum, ibi, *Ascendit* etc. Per compassionem hostium, ibi, *Cor meum* etc. Stupor autem contingit ex privatione eorum, in quibus aliquis confidit. Confidebant autem in regia civitate a qua sperabant auxilium, et in munitionibus; et ideo dicit, *Onus Moab*, idest haec est visio de onere Moab, idest de provincia Moabitarum, *Conticuit*, prae stupore, *Quia Ar*, civitas regia, *Vastata est nocte*. Ad literam propter gravem tribulationem. Et quia nocte vastatus est murus et munitio, *Moab conticuit*, ac si fures intrassent. *Ascendit* etc. Hic ostendit magnitudinem fletus. Et tria ponit. Primo praedicit fletum; et quantum ad flentes, *Domus*, scilicet regis, hoc est nobiles eius, *Dibon*, quaedam civitas. Et quantum ad locum, *Ascendit in planctum*, idest ad flendum, *Ad excelsa*, in quibus idolis immolabant, ut plangendo auxilium quaererent. Et quantum ad materiam, *Moab* tota provincia, *Ululavit super Nabo, et super Medaba*, quaedam civitates, quae destructae fuerant: *Ioel. 2. Luctum Unigeniti fac tibi.* Secundo describit plangendi modum, secundum morem antiquorum, qui nutrientes tempore laetitiae barbam, et comam, tempore tristitiae deponebant, sicut habetur *Iob 2. Fuso capite corruit in terram. In cunctis capitibus eius calvitium: Isa. 3. Et erit pro crispanti crine calvitium.* Tertio excluditur fletus terminum. Et quantum ad diversitatem locorum, *Quia omnis*, idest omnibus modis, *Ululatus erit*, *Super tecta eius*, quae plana habebant ad sedendum, *Et in plateis eius descendet in fletu*, ab excelsis quae flens ascendebat, ut in montibus, et vallibus fletus sit, *Esebo clamabit* flens, *Et Eleale*, quae sunt civitates, quinimmo terrae regni Moab: *Vox eorum audita est usque Iasa*, quae est alia civitas eius. Et quantum ad diversitatem flentium, *Super hoc malum*, *Expediti*, scilicet ad pugnandum, non tamen senes, et etiam simul cum aliis, sed etiam, *Sibi*, quando stat solitarius, *Anima eius ululabit*, quia planctus procedit ex intimis cordis: *Hier. 48. Super omne tectum Moab, et in plateis eius omnis planctus.* Nota super illo verbo, *Nocte vastatus est murus*, quia nox habet obscuritatem. Et primo originalis maculae: *Iob 3. Pereat dies, in qua natus sum, et nox in qua dictum est, conceptus est homo.* Secundo actualis culpae: *1. Thess. 5. Qui dormiunt, nocte dormiunt.* Tertio infidelis ignorantiae: *Rom. 13. Nox praecessit, dies autem appropinquavit.* Secundo vero habet horrorem. Primo opprimentis expectationis: *Iob 27. Nocte opprimet eum tempestas.* Secundo praesentis afflictionis: *Prov. ult. Non extinguetur in nocte lucerna eius.* Tertio aeternae damnationis: *Sap. 17. Vinculis tenebrarum, et longae noctis compediti* etc. *perpetuae providentiae iacuerunt.* Tertio nox habet quietem contemplationis. In qua primo est ferventis amoris desiderium: *Isa. 26. Anima mea desiderabit te in nocte.* Secundo debitae confessionis sacrificium: *Ps. 118. Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Tertio divinae consolationis silentium; *Sap. 18. Cum enim quietum silentium continerent omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus Domine exiliens de coelo, a regalibus sedibus venit. Cor meum* etc. Hic ostendit magnitudinem poenae ex compassione hostium, quia ipse propheta condolebat, *Ad Moab*, idest pro afflictione Moab: *Hierem. 48. Supra te vigilabo. Vectes.* Hic describit poenae modum et ordinem. Et ponit tria. Primo terrae vastationem, *Vectes*, idest fortitudo, *Eius*, idest deserti sunt, *Usque ad Segor*, una de urbibus destructis: *Genes. 19. Quae erat in terris Moab*, *Vitula*, propter luxuriam, *Consternantem*, idest trium annorum, quando sunt animalia in suo robore, et fervore. Vel, *Consternantem*, quia tertia concussione terraemotus corruit recedente Loth: *Hie. 46. Vitula elegans atque famosa Aegyptus.* Secundo hominum captivitatem, *Per ascensum enim Luith*, quidam clivus, vel quidam vicus, unde ducebantur

captivi, *Ascendet*, Moab captivos ductus. *Et in via Oronaim*, cuiusdam civitatis de Moab, per quam transibunt, *Levabunt clamorem contritionis: Naum 2. Miles captivus ductus est.* Tertio agrorum sterilitatem, *Aqua enim*, idest terra Moab, ita erit sterilis, sicut locus, iuxta oppidum, *Nemrim*, quod est iuxta mare propter aquas salsas, et amaras. Non quidem propter aquas, sed Dei iudicio, *Herba*, iam nata: *Aruit germen*, quantum ad ea, quae erant in pullulatione: *Viror*, arborum iam natarum: *Psal. 106. Posuit flumina in desertum. Secundum magnitudinem* etc. Hic ponitur ratio magnitudinis poenae, operis peccati. *Visitatio ult. Deuter. 25. Pro mensura peccati erit et plagarum modus. Ad torrentem* etc. Hic comminatur destructionem per Babylonios, in qua quidam fuerunt captivati. Et quantum ad hoc dicit Chaldaei, *Ducent eum ad torrentem*, Euphratem, iuxta Babyloniam, *Salicum*, qui iuxta fluvium crescunt: *Psal. 136. Super flumina Babylonis illic sedimus, et flevimus.* Quidam fuerunt interfecti; et quantum ad hoc dicit, *Quoniam circuibit clamor*, flentium, vel pugnantium Chaldaeorum, quia aquae Dibon nomen civitatis, in quibus aquis propter amoenitatem locorum suas luxurias exercebant: *4 Reg. 3. Incurrerunt Moabitas aquas Dibon.* Quidam residui fuerunt diversis persecutionibus afflicti: *Ponam enim Dibon*, ad quam Iudaei confugerant haec, *Additamenta*, poenarum, *His qui fugerint de Moab*, ab Assyriis, *Et reliquiis terrae*, quos dimiserunt Assyrii, *Leonem*, ad literam, Bestias eos interficientes, vel hostem saevientem, scilicet Chaldaeum: *Supra 9. In omnibus his non est aversus furor meus.*

a CAP. XVI.

Emitte agnum Domine dominatorem terrae, de petra deserti ad montem filiae Syon. Et erit sicut avis fugiens, et pulli de nido avolantes, sic erunt filiae Moab in transcensu Arnon. Ini consilium, coge concilium, pone quasi noctem umbram tuam in meridie. Absconde fugientes, et vagos ne prodas. Habitabunt apud te profugi mei. Moab esto latibulum eorum a facie vastatoris. Finitus est enim pulvis, consummatus est miser, defecit qui conculcabat terram. Et praeparabitur in misericordia solium, et sedebit super eum in veritate in tabernaculo David, iudicans, et quaerens iudicium, et velociter reddens, quod iustum est. Audivimus superbiam Moab, superbus est valde. Superbia eius, et arrogantia eius, et indignatio eius plusquam fortitudo eius. Idcirco ululabit Moab, ad Moab universis ululabit. His qui laetantur super muros cocti lateris, loquimini plagas suas, quoniam suburbana Esebon deserta sunt. Et vineam Sabama Domini gentium exciderunt. Flagella eius usque ad Iazer pervenerunt, erraverunt in deserto, propagines eius relictae sunt, transierunt mare. Super hoc plorabo in fletu Iazer, et vineam Sabama. Inebriabo te lacrima mea Esebon, et Eleale, quoniam super vindemiam tuam, et super messem tuam vox calcantium irruit. Et auferetur laetitia, et exultatio de Carmelo, et in vineis non exultabit, neque iubilabit. Vinum in torculari non calcabit, qui calcare consueverant, vocem calcantium abstuli. Super hoc venter meus ad Moab, quasi cithara sonabit, et viscera mea ad murum cocti lateris. Et erit cum apparuerit, quod laboravit Moab super excelsis suis: ingredietur ad sancta sua, ut obsecret, et non valebit. Hoc verbum quod locutus est Dominus ad Moab ex tunc, et nunc locutus est dicens: In tribus annis, quasi anni mercenarii, auferetur gloria Moab super omni populo multo, et relinquetur in eo, sicut racemus parvus et modicus, nequaquam multus.

a CAP. XVI.

Hic describit poenae conditionem. Et ponit duas conditiones. Primo aequitatem ex parte iudicantis. Secundo deceptionem ex parte patientis, ibi, *Et erit cum apparuerit* etc. Æquitas autem poenae disponitur ex culpa praecedente; et ideo ordinat culpam. Ponit autem duplicem culpam. Primo contra praeceptum promissi beneficii. Secundo contra praeceptum salubris dati consilii, ibi. *In consilium* etc. Circa primum duo facit. In prima promittit beneficium Christi nascituri de eorum gente, ut ex hoc aliquam consolationem accipiant: Ruth enim Moabites nupsit Booz, ex quo concepit Obeth patrem Iesse patris David, de quo natus est Christus, ut dicitur *Ruth ult.* Et ideo dicit, *O Domine*, pater, *Agnum*, Christum, *Ioan. 1. De petra deserti*, de Ruth gentili cuius populus lapideus est. Deos lapideos adorans, et ob hoc a Deo desertus, *Ad montem*, Hierusalem in quo occisus est, et resurrexit, Vel ecclesiam, *Dominatorem: Apoc. 4. Dabant gloriam, et honorem, et benedictionem sedenti super thronum.* Secundo ponitur poena contemnentium. *Erit sicut avis fugiens, et pulli de nido avolantes*, unde fugerunt, vel quia captivi ducebantur: *Supra 10. Invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum.* Alii hic volunt, licet extorte, ad literam exponere de tributo agnorum quod rex Moab subtraxerat a rege Israel, sicut dicitur *4. Reg. 3.* quod per prophetam praedicitur restituendum Regi Hierusalem. *Dominatorem*, in signum dominii, *De petra deserti*, locus in quo nutriebantur oves. *In consilium* etc. Hic ordinat poenam contra contemptum dati consilii: et dividitur in tres partes. In prima ponit consilium. In secunda consilii contemptum, ibi, *Audivimus* etc. In tertia poenam contemnentium, ibi, *Idcirco* etc. Circa primum tria ponit. Primo hortatur ad liberationem, ibi, *In consilium* etc. quasi dicat, delibera qualiter salvari possis. Consilium est ipsa quaestio, quae vertitur inter consilientes; concilium congregatio consiliorum, *Coge*, quasi strictum consilium habens: *Prov. 11. Salus, ubi multa consilia: Eccl. 32. Omnia fac cum consilio, et post factum non poenitebis.* Secundo ponit consilii tenorem, *Pone quasi noctem*, in quo hortatur ad duo. Ad receptationem Iudaeorum fugientium, ut locum absconsionis

Digitized by Google

praeparet, *Pone quasi noctem*, idest praeparato ad occultandum eos ita in die ac si in nocte. Vel, *In meridie*, aperta persecutione ut fugientes celet. *Absconde*, ut abscondens non reveles. *Vagos*. Hortatur etiam ut receptos amicabiliter sustentet, *Habitabunt: Inf. 32. Et erit vir sicut qui absconditur a vento, et celat se a tempestate*. Tertio assignat rationem, ibi, *Finitus* etc Et primo ponit quantum ad hostium destructionem ne eorum timorem dimittant, *Finitus est pulvis*, multitudo exercitus Senacheribus, *Consummatus est*, idest occisus a filiis, *Miser*, Senacheribus, *Inf. 38. Defecit*, quantum ad potentiam. Secundo quantum ad Iudaeorum restaurationem ut libentius faciant. Quantum ad regni praeparationem, *Praeparabitur*. in misericordia Dei, vel regia misericordis, *Solium*, regnum Iuda. Quantum ad regis potestatem, *Sedebit*, quia quiete regnabit, quantum ad iudicii aequitatem, *In veritate iudicans*, quantum ad sententiae prolationem, *Quaerens*, quantum ad causarum discussionem, *Reddens*, quantum ad sententiae executionem. Et hoc potest exponi de Ezechia, vel de Christo: *Supra 10. Super solium David, et super regnum eius sedebit*. Nota super illo verbo, *Emitte agnum*, quia Christus dicitur agnus primo propter vitae puritatem: *Exo. 12. Erit agnus sine macula, masculus, unniculus*. Secundo propter mortis mansuetudinem: *Infra 53. Quasi agnus coram tondente se, non aperuit os suum*. Tertio propter peccati expiationem: *Io. 1. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* Nota super illo verbo, *De petra deserti*, quod Beata Virgo dicitur petra primo propter gratiae firmitatem· *Eccl. 26. Fundamenta aeterna*. Secundo propter continentiae frigiditatem: *Inf. 32. Sicut umbra petrae prominentis in terra deserta*. Tertio propter fructus ubertatem: *Iob 39. Petra fundebat rivos olei*. Et nota quod ista petra fuit singularis deserti: quia praecipua quantum ad primum: *Can. 4. Tota pulchra es amica mea*. Secundo, quia prima quantum ad secundum: *Can. 2. Curremus in odorem unguentorum tuorum*. Virgo quantum ad tertium. *Supra 7. Ecce virgo concipiet, et pariet filium*. Nota super illo verbo, *Emitte*, scilicet tu pater filium, quod pater misit filium, primo, sicut sol radium: *Eccl. 43. Tripliciter sol exurens montes*. Secundo, sicut fons fluvius Doris. Tertio, sicut per filium: *Io. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*. *Audivi* etc. Hic ponit contemptum consilii ex superbia procedentem: unde describit eorum superbiam quantum ad tria. Primo quantum ad divulgationem, *Audivimus*, quasi publicum. Quantum ad quantitatem, *Superbus est valde*. Quantum ad hoc, quod excedit eius dignitatem, *Superbia eius*, quia de bonis habitis se extollit. *Et arrogantia*, qua non habita praetendit, *Indignatio*, qua vindictas praesumptuose proponit, *Plusquam fortitudo eius*. *Idcirco* etc. Hic ponit poenam contemnentium. Et primo puniendorum fletum, *Moab ad Moab*, scilicet ad invicem, de quo *supra 15.* satis dicitur. Secundo describit poenae modum, *His qui laetantur, loquimini plagas suas, gloriantur, et confidunt de munitionibus ex muris latericiis: Ezec. 33. Si speculator viderit gladium venientem, et non insonuerit buccina, et populus se non custodierit, veneritque gladius, et tulerit de eis animam, ille quidem in iniquitate sua captus est, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram*. Secundo ponitur poenae descriptio quantum ad destructionem terrarum. *Esebon*, civitas in cuius terris abundabat triticum. *Sabama*, civitas, in qua abundabat vinum. Quantum ad hostium fortitudinem, *Domini gentium*, idest Assyrii, vel Chaldaei multis gentibus dominantes, *Flagella*, idest palmites, qui sunt in summitate vitis, per quos metaphorice significantur principes, et sublimes. *Usque ad Iazer*, destruendo, quae est in ultimis finibus, quantum ad afflictionem hominum. Errorem gentium, *Erraverunt: Ps. 106. Erraverunt in solitudine in inaquoso*. Utilitatem remanentium, *Propagines*, quae remanent in vinea excisis flagellis, sine fructu, et decore: *Dan. 4. Germen radicum eius in terra sinite*. Elongationem captivorum, *Transierunt mare*, Moabiticum, ducti captivi in Babyloniam. Vel, *Mare*, idest Eufratem, secundum consuetudinem, *Ioel. 3. Venundabunt eos Sabaeis genti longinquae*. Vel exponitur de Assyriis mare transeuntibus, et venientibus ad destruendum. Tertio ponitur prophetae compassio. Et primo ponitur compassio super hoc, scilicet malum Moab. *Plorabo in fletu Iazer*, idest flens illam civitatem Moab. Et similiter etiam, *Vineam Sabama, et Eleale*. Secundo ponitur compassionis ratio, quantum ad hostium impetum, *Calcantium*, idest Assyriorum devastantium. Et quantum ad sublatum ab eis gaudium quod habebant de abundantia frumenti, *De Carmelo*, idest de fertilitate. Carmelus enim est in Moab, sed utuntur Iudaei nominibus propriis pro appellativis, gaudium quod habebant in abundantia vini, *In vineis*. Tertio infertur quasi ex ratione conclusio super hoc infortunio, *Venter*, idest sensus, *meus quasi cithara*, faciens sonum ad planctum. Vel quia cithara auget gaudium *Laetis*, et tristitiam tristibus. Vel propter concordiam, virtute prophetae. *Et erit* etc. Hic ostendit causam frustrationis eorum. *Super excelsis*, idest de idolis quibus sacrificabant in excelsis, et quibus sacrificabant in templis, quando erant in timoribus? *Deut. 32. Ubi sunt dii eorum in quibus habebant fiduciam*. *Hoc verbum* etc. Hic est epilogus, *Ex tunc*, a morte regis Achaz. *Et nunc*. Hic ostendit brevitatem temporis. *In tribus annis*, qui erunt usque ad destructionem vestram, et a morte Achaz. Suo tempore fuit visio huius secundi verbi. Vel in quibus durabit vestra persecutio, vel impugnatio, *Anni mercenarii:* quia post hos Dominus reddet vobis mercedem pro peccatis vestris. Vel qui videntur magni, mercenarii sunt, et Domino parvi: *Iob 7. Militia est vita hominis super terram, et quasi mercenarii dies eius*.

a CAP. XVII.

Onus Damasci. Ecce Damascus desinet esse civitas, et erit sicut acervus lapidum in ruina. Derelictae civitates Aroer gregibus erunt, et requiescent ibi, et non erit qui exterreat. Et cessabit adiutorium ab Ephraim, et regnum a Damasco, et reliquiae Syriae, sicut gloria filiorum Israel erunt, dicit Dominus exercituum. Et erit in die

illa attenuabitur gloria Iacob, et pinguedo carnis eius emarcescet, et erit, sicut congregans in messe, quod restiterit, et brachium eius spicas leget. Et erit sicut quaerens spicas in valle Raphaim, et relinquetur in eo, sicut racemus, et sicut excussio oleae, duarum, vel trium olivarum in summitate rami, sive quatuor, aut quinque. In cacuminibus eius fructus eius, dicit Dominus Deus Israel. In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, et oculi eius ad sanctum Israel respicient, et non inclinabitur ad altaria, quae fecerunt manus eius, et quae operati sunt digiti eius, non respicient lucos, et delubra? In die illa erunt civitates fortitudinis eius derelictae, sicut aratra, et segetes, quae derelictae sunt a facie filiorum Israel. Et eris deserta, quia oblita es Dei salvatoris tui, et fortis adiutoris tui non es recordata: propterea plantabis plantationem fidelem, et germen alienum seminabis. In die plantationis tuae labrusca, et mane semen tuum florebit. Ablata est messis in die haereditatis, et dolebit graviter. Vae multitudini populorum multorum, ut multitudo maris sonantis, et tumultus turbarum, sicut sonitus aquarum multarum. Sonabunt populi, sicut sonitus aquarum inundantium, et increpabit eum, et fugiet procul. Et rapietur, sicut pulvis montium a facie venti, et sicut turbo coram tempestate. In tempore vesperae, et ecce turbatio: in matutino, et non subsistet. Haec est pars eorum, qui vastaverunt nos, et sors diripientium nos.

s CAP. XVII.

Hic incipit comminari contra illos, qui praeparabant populo Dei occasionem peccandi, dum per confidentiam auxilii ipsorum de Deo confidere non curabant: et dividitur in duas. In prima contra Syros, qui populo decem tribuum auxilium conferebant. In secunda contra Aegyptios, qui duabus tribubus, *cap. 18. Vae terrae* etc. Prima in tres. In prima comminatur destructionem Syrorum auxilium promittentium. In secunda decem tribuum in praemisso auxilio confidentium, ibi, *Et erit in die illa* etc. In tertia Assyriorum utrosque destruentium, ibi, *Vae multitudini* etc. Circa primum duo. Primo comminatur destructionem. In secunda describit destructionis effectum, ibi, *Et cessabit* etc. Destructionem autem comminatur primo quantum ad regiam civitatem, *Desinet esse civitas*, per depopulationem hominum, *Erit sicut acervus*, per destructionem mortuorum: *Mich. 3. Syon erit quasi ager.* Secundo quantum ad adiacentem regionem, *Aroer*, idest illius regionis Syriae in qua multae civitates sunt. Vel, *Aroer mirica*, quasi sicut loca, in quibus abundant miricae, quae steriles sunt, et derelicta in pastum gregum, ita civitates Syriae. *Non erit*, quia propter solitudinem etiam latrones non erunt ibi. Vel quia non erunt ad alium fructum utiles, *Sicut exterrentur greges a vineis, et locis cultis: Inf. 34. Orientur in domibus eorum urticae. Et cessabit* etc. Hic ponitur effectus destructionis. Et primo in decem tribubus, *Ab Ephraim*. Secundo quantum ad regiam civitatem, *Et regnum a Damasco*, cessabit, et non erit ulterius caput regni. Tertio quantum ad totam regionem, *Et reliquiae Syriae, sicut gloria*, ironice, idest erunt ignominiosi, sicut filii Israel: *Inf. 31. Dominus inclinabit manum suam, et corruet auxiliator. Et erit in die illa* etc. Hic comminatur destructionem decem tribuum in eorum auxilio confidentium. Et primo quantum ad oppressionem hominum. Secundo quantum ad desolationem civitatum, ibi, *In die illa civitates* etc. Tertio quantum ad sterilitatem agrorum, ibi, *Propterea plantabit* etc. Circa primum duo facit. Primo comminatur poenam. Secundo ostendit poenae fructum ibi, *In die illa inclinabitur* etc. Comminatur autem poenam in hominibus. Primo contra elationis gloriam, *Attenuabitur*, idest ad modicum et quasi nihilum redigetur, *Gloria*, destructis his, in quibus gloriabantur. Secundo contra divitiarum opulentiam, *Et pinguedo*, idest divitiae, quibus carnem delitiose nutriebant: *Supra 10. Mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, et subtus gloriam eius succensa ardebit, quasi combustio ignis.* Et infra *eodem cap. Ecce dominator Dominus exercituum confringet laguinculam in terrore, et excelsi statura succidentur, et sublimes humiliabuntur.* Tertio contra populi abundantiam comminatur hominum paucitatem; quam describit sub triplici metaphora, secundum quod in tribus benedictio Iacob in abundantia fuit, *Gen. 28. Abundantiam frumenti, vini, et olei.* Quantum ad primum ponit paucitatem spicarum post messionem, quae vel congregantur ab ipso messore, et sic, *Et erit*, paucitas reliquiarum decem tribuum, sicut quando aliquis est, *Congregans in messe, quod restiterit*, in prima messione, *Et brachium eius*, de congregatis, *Spicas leget*, idest colliget. Et iste congregans fuit Ezechias, qui convocavit reliquias decem tribuum, sicut legitur *2. Paral. 31. Quasi spicas relictas, quas congregantur ab aliquo paupere*, sicut dixit *Ruth 2. Vadam in agrum colligere spicas.* Et quantum ad hoc dicit, *Sicut quaerens spicas in valle Raphaim*, quaedam vallis fertilissima. Contra abundantiam vini ponit paucitatem uvarum post vindemiationem, *Et relinquetur in eo, sicut racemus: Mich. 7. Vae mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiae.* Contra abundantiam olei ponit paucitatem olivarum post excussionem, *Et sicut excussio oleae.* Olea, ut dicit Papias, est fructus olivarum; sed hic, secundum expositionem glossae, videtur poni pro ipsa arbore, *Duarum vel trium olivarum in summitate rami: Deut. 28. Remanebitis pauci numero.* Nota super illo verbo, *Et pinguedo carnis* etc. quia divitiae dicuntur pinguedo primo propter sterilitatem: *Matth. 13. Fallacia divitiarum.* Secundo propter ventositatem: *1. Tim. ult. Divitibus huius saeculi praecipe non sublime sapere, nec sperare in incerto divitiarum.* Tertio propter inutilitatem; *Eccl. 5. Divitiae conservatae in malum Domini sui. In die illa* etc. Hic ponit poenae fructum, *Inclinabitur ad factorem suum*, exhibendo debitum servitutis cultum, *Homo*, de decem tribubus quicumque fu-

gerit ad Ezechiam, *Ad sanctum Israel respicient*, expectando aliquod auxilium, *Non respiciet lucos et delubra*, templa in quibus erant fontes, quasi ad abluendum: *Isa. 31. In die illa abiiciet vir idola argenti sui, et idola auri sui, quae fecerunt vobis manus vestrae in peccatum. In die illa* etc. Hic comminatur desolationes civitatum. Et primo comminatur ipsam desolationem, *Sicut aratra*. Tangitur historia, quomodo ad adventum filiorum Israel Amorraei fugerunt relinquentes omnia in agris: *Supra 1. Terra vestra deserta, civitates vestrae succensae igni.* Secundo ponitur desolationis ratio, *Et eris deserta, quia oblita es Dei salvatoris tui: Deut. 32. Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui. Propterea plantabis* etc. Hic comminatur sterilitatem fructuum: et circa hoc tria facit. Primo ostendit cultus inutilem laborem quantum ad vineas, *Plantabis plantationem fidelem*, quia non reddet fructum secundum laborem. Vel fidelem ironice; quasi dicat, aut propter mala, quae fecisti, erit plantatio tua fidelis? Quantum ad agros, *Germen alienum*, quod alii colligent: *Supra 5. Decem iugera vinearum facient lagunculam unam.* Secundo quantum ad fructuum perditionem, *In die plantationis tuae labrusca*, idest quando de plantatione fructum sumere debebas: et hoc quantum ad vineas. Quantum autem ad agros, *Mane semen tuum florebit*, idest primo pulchrum erit, ut magis doleas. Vel quia ante tempus florebit, et inutile erit: *Proverb. 20. Haereditas ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit. Ablata est messis*, ab hostibus: *In die haereditatis*, quando in horreo debuit recondi, quasi fructus haereditatis: *Hier. 12. Seminaverunt triticum, et messuerunt spinas.* Tertio comminatur pro amissione dolorem, *Dolebit*, qui seminavit; vel dolebis tu. *Vae multitudini* etc. Hic comminatur Assyriorum exercitui: et circa hoc tria ponit. Primo describit exercitus multitudinem quantum ad strepitum incedentium, *Vae multitudini populorum*, venientium cum Sennacheribus. Quantum ad tumultum colloquentium, *Tumultus*, qui est locutio confusa praecipue multorum. Quantum ad clamorem pugnantium, *Sonabunt*, in pugna: *Supra 8. Ecce adducet Dominus super eos aquas fluminis fortes et multas: Hier. 6. Vox eius, sicut mare sonabit: Apoc. 17. Aquae multae, populi multi.* Tertio comminatur destructionem. Circa quam primo ponitur ipsa destructio, *Et increpabit*, occidendo exercitum per angelum: *Et fugiet procul*, in terram suam cum paucis, ut supra habetur *Ps. 9. Increpasti gentes, et periit impius.* Secundo ponitur similitudo respondens conditioni, quia superbus erat, *Rapietur sicut pulvis: Ps. 1. Tamquam pulvis, quem proiicit ventus a facie terrae*; et respondens tempori, *Sicut turbo*, quia de nocte fuit percussus exercitus eius quem vocat tempestatem, cuius praeambulum in pulvere est turbo ex ventis, qui sunt causa pluviae: *4. Reg. 19. In nocte illa venit angelus, et percussit exercitum Assyriorum.* Tertio ponitur destructionis consummatio, *Et non subsistet*, quia ipsemet interfectus fuit: *Ezech. 24. Nihil factus es.* Quarto ponitur destructionis ratio, *Haec est pars eorum qui vastaverunt nos*, idest possessiones: *Et sors*, diripientium res mobiles: *Ps. 10. Ignis, sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum.* Nota super illo verbo, *Oculi eius ad sanctum Israel*, quia oculi debent inclinari ad Dominum primo per fidei adhaesionem: *Isa. 30. Oculi tui videbunt praeceptorem tuum.* Secundo propter spei expectationem: *Ps. 104. Oculi omnium in te sperant Domine.* Tertio propter amoris contemplationem: *Iob 39. Inde contemplabitur escam, et de longe oculi eius respiciunt.* Quarto propter gloriae fruitionem: *Matt. 13. Beati oculi qui vident, quae vos videtis.* Nota super illo verbo, *Plantatio infidelis*, quia est primo avari: *Eccl. 5. Qui amat divitias, fructum non capiet ex eis.* Secundo luxuriosi: *Ro. 6. Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?* Tertio superbi: *Sap. 5. Quid nobis profuit superbia nostra?*

a CAP. XVIII.

Vae terrae cymbalo alarum, quae est trans flumen Aethiopiae, qui mittit in mare legatos, et in vasis papyri super aquas. Ite angeli veloces ad gentem convulsam, et dilaceratam: ad populum terribilem, post quem non est alius: ad gentem expectantem et conculcatam, cuius diripuerunt flumina terram eius. Ad montem nominis Domini exercituum, montem Syon. Omnes habitatores orbis, qui moramini in terra, cum elevatum fuerit signum in montibus, videbitis, et clangorem tubae audietis, quia haec dicit Dominus ad me: Quiescam et considerabo in loco meo sicut meridiana lux clara est, et sicut nubes roris in die messis. Ante messem enim totus effloruit, et immatura perfectio germinabit. Et praecidentur ramusculi eius falcibus, et quae derelicta fuerint, abscindentur, et excutientur. Et relinquentur simul avibus montium, et bestiis terrae, et aestate perpetua erunt super eum volucres, et omnes bestiae terrae super illum hyemabunt. In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo divulso, et dilacerato, a populo terribili, post quem non fuit alius: a gente expectante, et conculcata; cuius diripuerunt flumina terram eius, ad locum nominis Domini exercituum, montem Syon.

a CAP. XVIII.

Hic comminatur contra Aegyptios. Et primo comminatur eorum poenam per comparationem ad poenae meritum. In secunda exequitur poenae modum, *c. 19. Onus Aegypti* etc. In tertia designat poenae tempus, *cap. 20. In anno* etc. Circa primum tria ponit. Primo designat culpam, quae est meritum poenae. In secunda comminatur poenam, ibi, *Omnes habitatores* etc. Tertio ostendit poenae fructum, ibi, *In tempore illo* etc. Circa primum duo facit. Primo describit situm terrae, in quo superbe confidebant, dicens, *Vae*, scilicet imminet, *Terrae*, Aegypto, *Cymbalo alarum*, propter sonitum Nili, cuius velocitas compara-

Digitized by Google

tur motui alarum propter velocitatem, vel propter multitudinem populorum, vel propter protectionis auxilium, quod populo duarum tribuum insonabant. *Quae est trans flumen Æthiopiae*, idest ultra Nilum, qui venit de Æthiopia: *Ezech. 29. Ecce ego ad te Pharao rex Aegypti draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum.* Hoc tamen Iudaei exponunt de God qui habitant ultra Æthiopiam, contra quos testatur propheta, *Ezech. 38.* Secundo describit auxilium quod duabus tribubus promittebant. Et primo describit nunciandi modum dicens, *Qui*, scilicet populus Ægyptius, *Mittit legatos*, idest nuncios duabus tribubus, *In mari*, idest per mare, *Et super aquas*, fluminis. Vel maris, *In vasis papyriis*, genus iunci de quo fiebant capsellae ad portandas literas: vel arundines tam magnae, quod de his fiebant naves, ut legitur in historia Alexandri, a pyr quod est ignis. Secundo ponit legationis praeceptum, in quo determinat duo. Primo nunciandi modum, dicens: *O angeli*, idest o nuncii mei, *Ite veloces*, idest velociter. Secundo motivum ad agentem, scilicet duarum tribuum, quam ostendit miserabilem ex quatuor. Primo ex afflictionis magnitudine, *Convulsam*, a propria firmitate per subiugationem, *Et dilaceratam*, per poenarum afflictionem. Secundo ex pristina dignitate, *Terribilem*, quondam, *Post quem non est alius*, potentiae comparandus, nunc autem, *Expectantem*, alienum auxilium, *Conculcatam*, quasi in vilitate redactam. Tertio ex hostium potestate, vel iniquitate, *Cuius diripuerunt*, iniuste, *Flumina*, regis Assyriorum. Quarto ex loci sanctitate, *Ad montem*. Sunt autem puniti, quia eos a cultu Dei retrahebant: *Ezech. 29. Non erunt ultra domui Israel in confidentia, docentes iniquitatem. Omnes habitatores orbis* etc. Hic comminatur poenam: et circa hoc duo facit. Primo ponit poenae evidentiam, *Videbitis*, idest notum erit vobis, *Signum*, vexillum Nabuchodonosor: *Hier. 46. Audierunt gentes ignominiam tuam, et ululatus tuus replevit terram.* Vel hostium copiam, *Videbitis*, existentes in exercitu eius: *Ezec. 7. Adducam pessimos de gentibus, et possidebunt domos eorum.* Secundo aufert defensionis divinae confidentiam, *Quia haec dicit Dominus*. Et primo, quia subtrahet eis auxilium suae defensionis, *Quiescam*, non vos adiuvans considerabo, idest videbo quid vos possitis facere: *Deut. 32. Considerabo novissima eorum.* Secundo, quia hostibus praebebit auxilium impugnationis, quantum ad consilium in dubiis, *Sicut meridiana lux*, ita evidenter ostendetur eis, quid sit eis agendum. Quantum ad relevamentum in laboribus, *Sicut nubes: Ps. 88. Exaltasti dexteram deprimentium eum, laetificasti omnes inimicos eius.* Tertio, ibi, *Ante messem*. Describit poenam metaphorice, scilicet per destructionem fructus in agro. Et ponit tria. Primo quantum ad fructus perditionem, qui perditur in flore, *Ante messem enim totus*. Similiter Ægyptus antequam potentiam haberet, florem suae gloriae ostendebat: de qua *Isa. 40. Omnis gloria eius quasi flos agri.* Perditur etiam in germine, quando nondum maturus est humor de quo fieri debet fructus, *Et immatura*. Similiter Ægyptus ultra potentiam, quam habebat, praesumebat. Perditur etiam in fructu, quando rami, in quibus sunt fructus, absciduntur, *Praescindentur*, ante fructus maturationem: *Iob 15. Laedetur quasi vinea in primo flore: Prov. 13. Substantia festinata minuetur.* Secundo ponit fructuum remanentium ablationem, *Quae derelicta fuerint*, perfecta ab Aegyptiis, ab Assyriis, *Abscindentur*, a propria firmitate, *Et excutientur*, de loco suo per Chaldaeos: *Isa. 24. Quomodo si paucae oleae vel olivae, quae remanserunt, excutiantur ex olea.* Tertio ponit ipsius agri desertionem, *Et relinquentur sicut ager incultus*, in quo significatur caedes hominum, postquam multae bestiae fuerint in terra Aegypti: *Ezec. 39. Haec dicit Dominus Deus: Dic omni volucri, et universis avibus, cunctisque bestiis agri: Convenite, properate, concurrite undique ad victimam meam* etc. *In tempore illo* etc. Hic ponitur poenae fructus, *Deferetur munus*, scilicet populus duarum tribuum confidentes de Deo et ipsius auxilium invocabunt cum munerum oblatione: *Supra 10. In die illa non adiiciet residuum Israel, et hi qui fuerunt de domo Iacob, inniti super eo qui percutit eos, sed innitetur super Dominum sanctum Israel*, *a populo divulso et dilacerato* etc exponatur ut supra in hoc *eod. cap.* circa principium. Nota super illo verbo, *Immatura perfectio germinarit*, quia est perfectio multiplex. Prima naturae: *Gen. 2. Igitur perfecti sunt coeli.* Secunda scientiae: *Iob 22. Numquid Deo comparari potest homo, etiam cum perfectae fuerit scientiae.* Tertia gratiae: *1. Io. 4. Perfecta charitas foras mittit timorem.* Quarta gloriae: *1. Cor. 13. Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.* Nota super illo verbo, *Germen eius*, quia est germen primo pravae praelationis: *Eccl. 10. Vae tibi terra, cuius rex est puer, et principes mane comedunt.* Secundo doctrinae erroris: *Iudae: Hi autem quaecumque quidem ignorant, blasphemant* etc. Tertio praesumptuosae opinionis: *Ro. 12. Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei* etc. Quarto praesentis consolationis: *Luc. 16. Recordare, quia recepisti bona in vita tua.* Nota super illo verbo, *Deferetur munus*, quia est munus multiplex primo ferventis dilectionis: *Prov. 21. Munus absconditum extinguit iram, et donum in sinu indignationem maximam.* Secundo devotae orationis: *Psal. 140. Ascendat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Tertio perfectae operationis: *Mal. 3. Munus non suscipiam de manu vestra.* Quarto debitae oblationis: *Ps. 75. Vovete, et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu eius affertis munera.*

a CAP. XIX.

Onus Aegypti. Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Aegyptum, et commovebuntur simulacra a facie eius, et cor Aegypti tabescet in medio eius. Et concurrere faciam Aegyptios adversus Aegyptios, et pugnabit vir contra fratrem suum, et vir contra amicum suum, civitas adversus civitatem, regnum adversus regnum. Et dirumpetur spiritus Aegypti in visceribus eius, et consilium eius praecipitabo. Et interrogabunt simulacra sua, et divinos suos, et phytones, et ariolos, et tradam Aegyptum in

Digitized by Google

manu dominorum crudelium, et rex fortis dominabitur eorum, ait Dominus exercituum. Et arescet aqua de mari, et fluvius desolabitur, atque siccabitur, et deficient flumina. Attenuabuntur, et siccabuntur rivi aggerum. Calamus, et iuncus marcescet, undabitur alveus rivi a fonte suo. Et omnis sementis irrigua siccabitur, arescet, et non erit. Et moerebunt piscatores, et lugebunt omnes mittentes in flumen hamum, et expandentes rete super faciem aquarum emarcescent. Confundentur qui operabantur linum, plectentes, et texentes subtilia. Et erunt irrigua eius flaccentia, omnes qui faciebant lacunas ad capiendos pisces. Stulti principes Thaneos, sapientes consiliarii Pharaonis, dederunt consilium insipiens. Quomodo dicetis Pharaoni, filius sapientium ego, filius regum antiquorum? Ubi nunc sunt sapientes tui? Annuncient tibi, et indicent quid cogitaverit Dominus exercituum super Aegyptum. Stulti facti sunt principes Thaneos: emarcuerunt principes Mempheos, deceperunt Aegyptum, angulum populorum eius. Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis, et errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius et vomens. Et non erit Aegypto opus quod faciat caput, et caudam incurvantem et refraenantem. In die illa erit Aegyptus quasi mulieres, et stupebunt, et timebunt a facie commotionis manus Domini exercituum, quam ipse movebit super eam, et erit terra Iuda Aegypto in pavorem. Omnis qui illius fuerit recordatus, pavebit a facie consilii Domini exercituum, quod ipse cogitavit super eam. In die illa erunt quinque civitates in terra Aegypti, loquentes lingua Chananea, et iurantes per Dominum exercituum. Civitas solis, vocabitur una. In die illa erit altare Domini in medio terrae Aegypti, et titulus Domini iuxta terminum eius, et erit in signum, et in testimonium Domino exercituum in terra Aegypti. Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis salvatorem, et propugnatorem, qui liberet eos. Et cognoscetur Dominus ab Aegypto, et cognoscent Aegyptii Dominum in die illa, et colent eum in hostiis, et in muneribus, et vota vovebunt Domino, et solvent. Et percutiet Dominus Aegyptum plaga, et sanabit eam: et revertentur ad Dominum, et placabitur eis, et sanabit eos. In die illa erit via de Aegypto in Assyrios, et intrabit Assyrius Aegyptum, et Aegyptius in Assyrios, et servient Aegyptii Assur. In die illa erit Israel tertius Aegyptio et Assyrio, benedictio in medio terrae, cui benedixit Dominus exercituum, dicens: Benedictus populus meus Aegypti, et opus manuum mearum Assyrius, haereditas autem mea Israel.

a CAP. XIX.

In parte ista comminatur destructionem Aegyptiorum, prosequens modum et ordinem: et dividitur in partes tres. Et primo describitur poenae praeparatio. In secunda ipsa destructio, ibi, *Et tradam Aegyptum*. In tertia utilitatis consecutio, ibi, *In die illa erunt quinque civitates*. Praeparatio autem poenae describitur quantum ad quatuor. Primo quantum ad dispositionem hostium, *Ascendet*, inspirando, *Super nubem*, ex qua tempestas, *Levem*, propter agilitatem et promptitudinem: *Ps. 17. Nubes et caligo in circuitu eius.* Secundo quantum ad stuporem gubernantium Deorum, et *Movebuntur simulacra*, quia confracti sunt ab Assyriis: vel quia dare responsum non potuerunt: vel quia nec eodem die apparuerunt. *Cor Aegypti*, idest rex et principes ex quibus totus vigor Aegypti: *Supra 1. Omne caput languidum, et omne cor moerens.* Tertio quantum ad dissensionem resistentium. Quantum ad exteriorem contrectationem, *Et concurrere;* quantum ad extraneos, *Aegyptios adversus Aegyptios;* quantum ad consanguineos, *Pugnabit vir contra fratrem suum;* quantum ad notos et amicos, *Et vir contra amicum suum;* quantum ad diversos populos, *Civitas*. Ponit voluntatum diversitatem, *Dirumpetur*, idest dividetur, *Spiritus*, idest voluntas, *In visceribus eius*, idest in incolis terrae: *Matt. 12. Omne regnum in seipsum divisum desolabitur.* Quarto quantum ad errorem consiliantium hominum. *Et consilium: Iob 5. Apprehendit sapientes in astutia eorum, et consilium pravorum dissipat*, idest daemonum, *Et interrogabunt*, frustra: *Supra 8. Et cum dixerint ad vos quaerite a phytonibus, et a divinis, qui stridunt incantationibus suis.* Nota super illo verbo, *Super nubem*, quia est quadruplex nubes. Prima assumptae carnis: *Iob 38. Ubi eras cum ponerem nubem vestimentum eius, et caligine illud quasi pannis infantiae obvolverem?* Secunda est virginalis ventris: *3. Reg. 18. Ecce nubecula parva ascendebat de mari.* Tertia est devotae mentis: *Psal. 65. Magnificentia eius, et virtus eius in nubibus.* Quarta iudiciariae sedis: *Ps. 67. Nubes et caligo in circuitu eius, iustitia et iudicium praeparatio sedis eius.* Item nota quod de prima nube procedit pluvia sacramentalis, vel sanctificationis: *Io. 19. De latere Domini continuo exivit sanguis et aqua.* De secunda procedit cibus consolationis: *Sap. 19. Nubes castra obumbrabat, et ex aqua, quae ante erat, terra apparuit arida*, et *Isaiae: Videntes tua mirabilia et monstra, tamquam enim equi depaverunt escam.* De tertia procedit coruscatio praedicationis: *Iob 37. Frumentum desiderant nubes, et nubes spargunt lumen suum.* De quarta procedit tempestas damnationis: *Ps. 67. Virtus eius in nubibus.* Item nota super illo verbo, *Nubem levem*, quod prima dicitur levis propter eminentiam dignitatis: *Dan. 7. Ecce in nubibus similis filio hominis veniebat.* Secunda dicitur levis propter virginitatis puritatem: *Apoc. 14. Et ecce nubem candidam, et super nubem sedentem similem filio hominis.* Tertia dicitur levis propter obedientiae velocitatem: *Infra 60. Qui sunt isti qui ut nubes volant?*

Quarta dicitur levis propter executionis facilitatem: *Eccle. 43. In magnitudine sua posuit nubes, et confracti sunt lapides gratia divina. Et traham Aegyptum* etc. Hic prosequitur ipsam destructionem. Et primo quantum ad populi servitutem. Secundo quantum ad terrae desolationem, ibi, *Et arescet* etc. Tertio quantum ad sapientium stuporem, ibi, *Stulti principes Thaneos*, *In manu dominorum crudelium*, Assyriorum scilicet, et Chaldaeorum, et Romanorum: *Deut. 28. Servies inimico tuo, quem immittet tibi Dominus, in fame, et siti, et nuditate, et omni penuria, et ponet iugum ferreum super cervicem tuam, donec te conterat*. Destructionem autem terrae designat per siccitatem aquarum in quibus Aegyptus ornata, et dives est. Vel quia ira Dei praevenit, ut aquae siccarentur, et animalia morerentur. Vel loquitur parabolice; quasi dicat, Tanta erit tribulatio, quod videbitur etiam aquas siccare. Ponit ergo tria. Primo siccitatis modum, *Arescet*, idest minuetur, *Fluvius*, Nilus, vel flumina alia: *Ezech. 30. Faciam alveos fluminum aridos*. Secundo ponit siccitatis signum, *Calamus, et iuncus*, quae nutriuntur in aquis: *Isa. 35. Orietur viror calami, et iunci*. Tertio ponit siccitatis damnum, *Nudabitur*, primo agriculturae, *A fonte*, idest a principio; vel hoc ad finem: *Ps. 106. Posuit flumina in desertum, et exitum aquarum in sitim*. Secundo piscatorum, *Moerebunt piscatores: Ezech. 29. Proiiciam te in desertum, et omnes pisces fluminis tui*. Tertio diversorum artificum, *Confundentur qui operantur linum*, quod nascitur in locis humidis, *Flaccentia*, idest arentia, *Lacunas*, vivaria. *Stulti principes* etc. Hic ponit hominum stuporem. Et primo quantum ad errorem in consiliis. Secundo quantum ad timorem in bellis, ibi, *In die illa* etc. Circa primum tria. Primo irridet sapientium stultitiam quantum ad deliberationem, *Stulti principes*, idest Philosophi, *Thaneos*, ubi vigebat studium: *Hier. 51. A scientia stultus factus est omnis homo*. Quantum ad consilii promulgationem, *Sapientes*. Quantum ad sui commendationem, *Quomodo dicetis Pharaon*, idest quomodo poteritis dicere, quando putabit vos male consuluisse hoc, quod unusquisque vestrum solebat dicere ad sui commendationem, ut eius consilio credatur, *Filius sapientium*; quasi dicat, Haereditate sapientiam possideo, vel discipulus, *Regum*, qui antiquitus Philosophi erant: *Iob 15. Et senes et antiquitus sunt in nobis, multo vetustiores, quam patres tui*. Secundo irridet regis confidentiam, *Ubi nunc*. Et primo quaestionem: *Isa. 47. Non est qui salvet te*. Secundo responsionem, *Stulti emarcuerunt*, idest defecerunt, ut supra. Tertio irridet populi decepti ignaviam, *Deceperunt*. Hic tria facit. Primo ponit sapientium consilium, *Deceperunt angulum*, idest regnum, in quo multi coniunguntur sicut parietes in angulo: *Isa. 47. Sapientia tua et scientia tua decepit te*. Secundo Dei permissionem, *Dominus miscuit*. Saepe dicitur metaphorice, *Spiritum vertiginis*, idest errores ad modum eius qui patitur vertiginem: *3. Reg. ult. Dedit Dominus spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum*. Tertio ipsius populi errorem, *Et errare*, videlicet neque quoad principium, *Caudam*, neque quoad finem, *Incurvantem*, quoad senem, *Refraenantem*, quoad iuvenem, qui refraenatione indiget, vel lascivientem: *2. Tim. 3. Mali autem homines, et seductores proficient in peius. In illa die* etc. Hic comminatur timorem robustorum. Et primo ponit timorem, *Quasi mulieres, infirmi, et imbecilles: Hier. 51. Devoratum est robur eorum, et facti sunt quasi mulieres*. Secundo rationem, *Erit terra Iuda*, scilicet memoria malorum quae fecerunt eis, avertentes eos aculei Dei, pro quo scient iram Dei se incurrisse: *1. Mac. 6. Nunc reminiscor malorum, quae feci in Hierusalem. In die illa* etc. Hic ponitur consecutio, scilicet eorum conversio. Et primo conversionis signum triplex. Quorum primum est iuramentum, *Iurantes: Isa. 65. Iurabit in Deo amen: quia oblivioni traditae sunt angustiae priores. Civitas solis*, Heliopolis, *Linguam Chananeam*, quae confinis est linguae Iudaeorum, ut in lingua etiam conveniant cum populo Dei: in his enim translati sunt a Nabuchodonosor quidam Syri, qui linguam propriam tenuerunt. Secundum signum est sacrum aedificium, *Altare Domini et titulus*, quia multos Deos colebant, sicut dicitur *Act. 27.* Hoc, *Ut dicunt quidam*, impletum est tempore Machabaeorum, quando multis Iudaeis fugientibus in Aegyptum, Onias volens implere hanc prophetiam, aedificavit altare contra praeceptum legis, quod est contra illud *Deut. 12. Non aedificabis mihi altare*, de quo arguitur *Dan. 11. Filii quoque praevaricatorum populi tui extollentur, ut impleant visionem, et corruent*. Unde patet, quod non est iste intellectus, sed de altari aedificando ad cultum christianum. Tertium signum est, quia invocant Dei auxilium, *Clamabunt salvatorem*, Iesum: *Ps. 90. Clamabit ad me, et ego exaudiam eum*. Secundo ponit conversionis modum. Et primo quantum ad fidei susceptionem, *Cognoscetur: Hier. 31. Omnes cognoscent me a minori usque ad maximum, ait Dominus*. Secundo quantum ad sacrificiorum et votorum oblationem, *Et colent: Malac. 1. In omni loco offertur nomini meo oblatio munda*. Tertio quantum ad peccatorum remissionem, *Et percutiet*. Primo per multas poenas, *Et sanabit*, a peccato: *Iob 5. Ipse vulnerat et medetur, percutit et manus eius sanabunt*. Tertio ponit conversionis triplicem effectum, scilicet pacem, *In die illa erit via*, quod ante non poterat esse per diversa regna, quae nato Domino iuncta sunt sub Romanis: *Servient*, in mercimoniis sibi invicem. Vel quia milites Syri erant in legionibus Romanorum ad custodiam Aegypti: *Supra 1. Non levabit gens contra gentem gladium*. Secundo promittit secundum effectum fidei veritatem, *In die illa tertius*, simul et aequaliter Romanis serviens, et in unitate fidei: *Io. 10. Fiet unum ovile, et unus pastor: Ro. 10. Non est distinctio Iudaei et Graeci*. Tertio ponit secundum effectum, scilicet benedictionem divinam, *Erit*, scilicet Israel, *Benedictio*, quia per apostolos totus mundus benedictionem Dei percepit: *Haereditas*, quia ibi natus, et mysteria salutis nostrae explevit: *Ps. 113. Benedixit domui Israel*.

Digitized by Google

a CAP XX.

In anno quo ingressus est Thartau in Azotum, cum misisset eum Sargon rex Assyriorum, et pugnasset contra Azotum, et cepisset eam, in tempore illo locutus est Dominus in manu Isaiae filii Amos dicens: Vade et solve saccum de lumbis tuis, et calceamenta tua tolle de pedibus tuis. Et fecit sic, vadens nudus, et discalceatus. Et dixit Dominus: Sicut ambulavit servus meus Isaias nudus et discalceatus, trium annorum, signum et portentum erit super Aegyptum, et super Aethiopiam, sic minabit rex Assyriorum captivitatem Aegypti, et transmigrationem Aethiopiae, iuvenem et senem, nudam et discalceatam, discoopertis natibus ad ignominiam Aegypti. Et timebunt, et confundentur, et ab Aethiopia spe sua, et ab Aegypto gloria sua. Et dicet habitator insulae huius in die illa: Heccine erat spes nostra ad quos confugimus in auxilium, ut liberarent nos a facie regis Assyriorum? Et quomodo effugere poterimus nos?

a CAP XX.

Hic ponitur destructionis tempus: et dividitur in partes tres. Et primo ponitur designans quoddam, scilicet propheticum factum. Secundo facti significatum, ibi, *Et dixit* etc. Tertio ostendit significati effectum, ibi, *Et timebunt* etc. Circa primum tria. Primo ponitur prophetiae tempus, *In anno Azotum*, civitas Palestinorum: *Am. 1. Ubi est Gaza, Geth, Acharon, Ascalon, Azotus, Sargon*, qui et Senacherib secundum Hieronymum, quia ses nomina habuit, quae sunt Sargon, Senach, Phus, Salmanasar, Thegaiphalasar, Afrae. *In manu*, idest in opere verbis concordante: *Ose. 12. In manibus prophetarum assimilatus sum.* Secundo ponit divinum praeceptum, *Vade et solve: Eze. 24. Eritque Ezechiel vobis in portentum.* Tertio praecepti complementum, *Et fecit sic. Et dixit Dominus* etc. Hic ponitur significatum praedicti facti. Et primo quantum ad tempus quo duravit persecutio, *Trium annorum*, per tres dies quibus nudus ivit, significatione: *Ezec. 4. Diem pro anno dedi tibi.* Secundo quantum ad destructionis auctorem, *Sic minabit rex*: *Ezec. 30. In die illa egredientur nuncii a facie mea in trieribus ad conterendam Aethiopias confidentiam.* Tertio quantum ad destructionis conditionem, in universalitatem, *Iuvenem et senem*, in vilitatem, *Nudam*, scilicet captivitatem: *Hier. 46. Sanitas non est tibi. Et timebunt.* Hic ponit effectum in Iudaeis. Primo timorem, *Et timebunt.* Secundo confusionem, *Et confundentur.* Tertio utriusque expressionem, *Et dicet habitator insulae*, idest Hierusalem, quae persecutionis fluctibus incessanter tundebatur, sicut insula fluctibus maris, *Heccine*, in quo confusio, *Et quomodo*, in quo timor: *Isa. 30. Erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem.*

a CAP XXI.

Onus deserti maris. Sicut turbines ab Africo veniunt, de deserto venit, de terra horribili. Visio dura nuntiata est mihi: qui incredulus est, infideliter agit, et qui depopulator est, vastat. Ascende Aelam, obside Mede, omnem gemitum eius cessare feci. Propterea repleti sunt lumbi mei dolore, et angustia possedit me, sicut angustia parturientis. Corrui cum audirem, conturbatus sum cum viderem, emarcuit cor meum, tenebrae stupefecerunt me. Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum. Pone mensam, contemplare in specula comedentes et bibentes: surgite principes, arripite clypeum. Haec enim dixit mihi Dominus: Vade, et pone speculatorem, et quodcumque viderit, annuntiet. Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, et ascensorem cameli, et contemplatus est diligenter multo intuitu. Et clamavit ut leo: Super speculam Domini ego sum, stans iugiter per diem, et super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. Ecce iste venit ascensor vir bigae equitum. Et respondit, et dixit: Cecidit, cecidit Babylon, et omnia sculptilia deorum eius contrita sunt in terram. Tritura mea et filia areae meae, quae audivi a Domino exercituum Deo Israel, annuntiavi vobis. Onus Duma ad me clamat ex Seir: Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Dixit custos: Venit mane, et nox. Si quaeritis, quaerite, convertimini, et venite. Onus in Arabia. In saltu ad vesperam dormietis, in semitis Dedanim. Occurrentes sitienti ferte aquam, qui habitatis terram Austri, cum panibus occurrite fugienti. A facie enim gladiorum fugerunt, a facie gladii imminentis, a facie arcus extenti, a facie gravis praelii: quoniam haec dicit Dominus ad me: Adhuc in uno anno, quasi in anno mercenarii, et auferetur omnis gloria Cedar. Et reliquiae numeri sagittariorum fortium de filiis Cedar, imminuentur. Dominus enim Deus Israel locutus est.

a CAP XXI.

Hic comminatur contra hostes, qui gravabant eos per rerum subtractionem, qui tamen erant eis aliquo foedere iuncti: et dividitur in partes tres. Primo contra illos qui erant iuncti amicitiae foedere. Secundo contra illos qui erant iuncti praelationis iure, *c. 22.* ibi, *Onus* etc. In tertia contra illos, qui erant eis iuncti in negotiationis societate, *23. c. Onus Tyri* etc. Prima in duas. In prima contra amicos extraneos, scilicet Babylonios, qui erant amici, et a rebus tandem spoliaverunt, sicut patet *Isa. 39.* contra amicos, cognatos, ibi, *Onus Damasci* etc. Circa primum duo facit. Primum ponitur titulus, *Onus maris*, Babylonis propter sonitum multitudinis populorum

deserit, quis in solitudinem redigetur: *Hier. 51. Desertum faciam mare eius, et siccabo venam eius.* Secundo ponitur ipsa prophetia. Et primo ponitur visio comminationis. Secundo modus accipiendae visionis, ibi, *Haec enim dixit* etc. Circa primum quatuor designat. Primo tribulationis gravitatem, ponendo similitudinem, *Sicut turbines*, Vox Babylonis, Ab *Africo de deserto*, quod erat ad meridiem, *Ita venit*, contra me vastitas, *De terra*, scilicet perside, *Horribili*, mihi: *Nau. 1. Dominus in tempestate, et turbine vias eius. Visio dura*, in persona Babylon: *Ioan. 6. Durus est hic sermo.* Secundo designat vastatorem. Et primo quantum ad ducis conditionem in infidelitate. Cyrus, *Qui incredulus*, idest infidelis, domino suo Baldasar, rebellans, et Babylonem obsidens. Confidens de ipsius effeminatione, *Infideliter agit*, idest aget videns non posse civitatem capi vi fraude pacem faciens et iurans homagium regi Babylonis, a quo invitatus ad convivium, de quo *Dan. 5.* interfecit eum, et cepit civitatem in ducentis militibus per foramen muri, unde fluvius intrabat, aqua ipsius in multas partes divisa, in crudelitate, *Qui depopulator.* Unde in poenam crudelitatis suffocatus est in sanguine, et dictum est sibi: *Sanguinem sitisti, sanguinem bibe: Abacuch 2. Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso.* Secundo quantum ad exitus regionem, *Ascende Aela*, civitas Persidis et provincia, *Metaba*, civitas in Media, *Obside*, Babylon vox Domini: *Hier. 51. Ascendite contra eam omnes gentes.* Tertio hostis potestatem, *Omnem gemitum eius*, idest Babylonis, ut nec etiam plangere audest: *Supra 10. Non fuit qui moveret pennam, et aperiret os, et ganniret.* Vel quia suos gemere faciet. Quarto designat ipsius prophetae compassionem, quam designat quantum ad corpus, ad quod redundant affectiones mentis, et hoc quantum ad doloris sensum, *Propterea repleti sunt lumbi mei dolore*, idest ita doleo, sicut qui patitur dolorem in renibus: *Ps. 47. Ibi dolores, ut parturientis*; et quantum ad casum, *Corrui*; et quantum ad turbatum vultum, *Turbatus: Ps. 76. Turbatus sum, et non sum locutus: Ps. 54. Turbatus sum in exercitatione mea.* Secundo quantum ad affectum, *Emarcuit cor meum*, idest affectus tristitia: *Hier. 4. Ventrem meum doleo.* Tertio quantum ad intellectum stupentem, *Tenebrae*, idest turbationes praevisae ac si essem in tenebris: *Hier. 50. Omnis qui transibit per Babylonem, stupebit, et sibilabit super universis plagis eius. Babylon dilecta*, tunc temporis, quamvis postea inimica, *In miraculum*, idest in admirationem: *Apoc. 17. Admiratus sum cum vidissem illam admiratione magna.* Quarto designat destructionis modum, et conditionem dicens, *O Babylon pone mensam*, invitando Cyrum et Darium ad convivium, *Contemplare*, idest vide, *In specula*, idest in scriptura manus scribentis, Mane, Techel, Phares, clara luce Domini, scilicet o Cyre, o Dari, *Principes comedentes et bibentes*, cum eo, *Surgite*, confortati visione, arripite clypeum, et interficite eum: *Hier. 46. Praeparate scutum et clypeum.* Vel aliter, ut sint verba Domini. O propheta, *Pone mensam*, idest ponendam praedica, *In specula*, idest in spiritu prophetiae, etc. ut supra. Vel verba Cyri, *Pone mensam*, Vos Persae accurrite, date equis annonam, ut sitis parati, ut speculator contemplare, *Quid fiat in tractatu vos*, Principes, *Mei*, comedite, Et hoc stat, etiamsi non sustineatur, quod Cyrus et Darius fuerint in convivio, ut quidam dicunt, sustinentes festum fieri in civitate, et delitiis vacare. Vel per festum discumbebant, vel propter treugas, vel propter victoriam semel habitam, vel propter adiutorium quod receperant, de nocte aggressi sunt civitatem. Nota super illo verbo, *Contemplare in specula*, quia debet homo in speculo mentis contemplari primo peccata quae commisit ut doleat: *Hier. 31. Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines, dirige cor tuum in viam rectam.* Secundo supplicia, quae meruit, ut timeat: *Mich. 7. Dies speculationis, visitatio tua venit.* Tertio beneficia, quae Deus contulit, ut gratias agat: *Isa. 52. Vox speculatorum tuorum, servaverunt vocem, simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Syon.* Quarto mandata quae praecepit, ut impleat: *Osea 10. Speculator Ephraim.* Quinto praemia quae promisit, ut comprehendat: *2. Pet. 1. Speculatores facti illius magnitudinis: accipiens enim a Deo Patre gloriam et honorem. Haec enim dicit* etc. Hic ponit modum acceptionis huius visionis: et circa hoc quatuor facit. Primo ponitur divina visio, *Pone speculatorem*, teipsum, vel discipulum tuum, quem Hebraei Abacuch dicunt fuisse, *Viderit*, spiritu prophetali, vel corporaliter: *Ezec. 3. Fili hominis, speculatorem posui te domui Israel.* Secundo ponitur visio. Et primo ponit rem visam, *Et vidit currum duorum equitum*, quia duobus equis consuevit trahi, exercitum duorum regnorum significatione, *Ascensorem*, scilicet currum, affini, regni Persarum, quod primum ignobile, *Cameli*, Medorum, quasi haec duo animalia loco duorum equorum currui adiungerem. Secundo videntis diligentiam, *Et contemplatus est: Ezec. 40. Pone cor tuum in omnibus quae ego ostendo tibi.* Tertio ponitur denunciatio, *Et clamavit*, ut reo, servitutem animi, qui prius speculator per eminentiam contemplationis. Et primo denunciat suam diligentiam, *Super speculam suam Domini: Abac. 2. Super custodiam meam stabo.* Secundo denunciat rem visam, *Ecce venit*, ut *supra 3.* Babylonis poenam, *Cecidit: Hier. 50. Capta est, et nesciebas.* Quarto ponitur prophetae ad populum denunciatio, *Tritura mea*, verba prophetae, vel Christi, quia Hierusalem triturata multis tribulationibus. *Filia areae*, idest templum quod situm est in area Ornam, *2. Reg. ult. Domus Duma* etc. Hic comminatur contra amicos et cognatos. Et primo contra Idumaeos, qui de progenie sunt Esau fratris Iacob, *Gen. 25.* quandoque amici, sicut *10. Reg. 3. Ezec. 35. Audivi universa opprobria, quae locutus es de montibus Israel.* Secundo contra Arabes, qui de genere sunt Ismaelis, qui fuit filius Abraham, *Gen. 16.* ibi, *Onus in Arabia* etc. Circa primum duo facit. Primo ponitur inscriptio, *Onus Duma*, idest Idumaeae. Secundo comminatio. Circa quam tria. Primo ponitur eorum oratio, et sunt verba Dei haec Idumaeis: *Ex Seir clamat ad me.* Liberatis Iudaeis, post septuaginta annos captivitatis, *Custos*, qui custodis populum Israel, quasi eis dormientibus: *Quid de nocte*, idest quare nos non liberas de nocte captivitatis, sicut et eos? Et ostendunt magnum desiderium liberationis ex intentione verborum et decanta-

Digitized by Google

tione: *Ps 120. Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.* Secundo ponitur petitionis refutatio, et, *Dixit custos*, scilicet Deus, *Venit mane*, liberationis tempus Iudaeis, *Et nox*, captivitatis, adhuc Idumaeis manet: *Sap. 17. Solis autem illis superposita erat gravis nox.* Tertio adhibet remedium, *Si quaeritis*, me, *Quaerite*, toto corde relinquendo idola, Ut sicut in tribulatione, ita et in prosperitate: *Isa. 55. Quaerite Dominum dum inveniri potest. Convertimini, Ioel. 2. Convertimini ad me in toto corde vestro.* Nota super illo verbo, *Custos quid*, quia homo debet se custodire in die prosperitatis a divitiis, primo, ne eas eligat, considerando earum utilitatem: *Phil. 3. Quae mihi fuerunt lucra, haec arbitratus sum detrimenta.* Secundo, ne in eis confidat, considerando earum vanitatem: *Eccl. 2. Vidi in omnibus vanitatem.* Tertio, ne de eis superbiat, considerando earum imminentem adversitatem: *Eccl. 11. In die bonorum ne immemor sis malorum.* Item debet se custodire in nocte adversitatis, primo considerando percutientis affectum: *Prov. 3. Disciplinam patris fili mi ne abiicias, ne deficias, cum ab eo corriperis.* Secundo considerando percussi Christi exemplum: *Hebr. 12. Recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem.* Tertio considerando percussionis fructum: *2. Cor. 4. Id enim, quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitatem aeternum gloriae pondus operatur in nobis. Onus in Arabia* etc. Hic comminatur contra Arabes. Et primo innuit destructionis causam: quia filiis Israel fugientibus, panem porrigentibus, aquam subtrahebant. Unde ponit Iudaeorum fugam; O vos Iudaei, *In saltu*, Arabiae, *Dedanim*, nomen loci: *Ps. 106. Erraverunt in solitudine in inaquoso. Viam civitatis habitaculi non invenerunt.* Hortatur ad misericordiam, *Occurrentes*, vos Arabes, *Terram Austri*, idest meridiei, *Isa. 48. Frange esurienti panem tuum.* Et ponit ibi misericordiae causam. *A facie enim*, ut moveantur ad misericordiam: *Hier. 4. A voce aequitatis, et mittentis sagittam fugit omnis civitas.* Secundo quia hoc facere noluerunt, comminatur poenam, *Quoniam haec dicit Dominus.* Et primo per Assyrios, a quibus praefatio vastationis Iudaeorum, et ipsa vastitas, *Quasi in anno mercenarii*, qui sibi videtur brevis, spe mercedis. Secundo Chaldaeos, *Reliquiae*, ab Assyriis derelictae, *Imminuentur*, a Chaldaeis, *Cedar*, filii Ismaelis, *Sagittariorum*, sequentes artem patris sui: *Gen. 21.* dicitur de Ismaele, quod factus est vir sagittarius.

a CAP. XXII.

Onus vallis visionis. Quidnam quoque tibi est, quia ascendisti, et tu omnis in tecta? Clamoris plena, urbs frequens civitas exultans? Interfecti tui, non interfecti gladio, nec mortui tui mortui in bello. Cuncti principes tui fugerunt simul, dureque ligati sunt. Omnes qui inventi sunt, vincti sunt pariter: procul fugerunt. Propterea dixi: Recedite a me, amare flebo. Nolite incumbere, ut consolemini me, super vastitate filiae populi mei. Dies enim interfectionis et conculcationis et fletuum, Domino Deo exercituum, in valle visionis, scrutans murum, et magnificus super montem. Et Aelam sumpsit pharetram, et currum hominis equitis, et parietem nudavit clypeus. Et erunt electae valles tuae plenae quadrigarum, et equites ponent sedes suas in porta. Et revelabitur operimentum Iudae, et videbitis in die illa armamentarium domus saltus. Et scissuras civitatis David videbitis, quia multiplicatae sunt. Et congregastis aquas piscinae inferioris, et domos Hierusalem numerastis, et destruxistis domos ad muniendum murum. Et lacum fecistis inter duos muros, et aquam piscinae veteris, et non suspexistis ad eum, qui fecerat eam, et operatorem eius de longe non vidistis. Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, et ad planctum, et ad calvitium, et ad cingulum sacci, et ecce gaudium, et laetitia, occidere vitulos, et iugulare arietes, comedere carnes, et bibere vinum. Comedamus, et bibamus, cras enim moriemur. Et revelata est in auribus meis vox Domini exercituum. Si dimittetur iniquitas haec vobis, donec moriamini, dicit Dominus Deus exercituum. Vade ingredere ad eum, qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam praepositum templi, et dices ad eum: Quid tu hic? aut quasi quis hic? Quia excidisti tibi hic sepulcrum, excidisti in excelso memoriale, diligenter in petra tabernaculum tibi. Ecce Dominus asportari te faciet sicut asportatur gallus gallinaceus, et quasi amictum sic sublevavit te. Coronans coronabit te tribulatione, quasi pilam mittet in terram latam et spatiosam. Ibi morieris, et ibi erit currus gloriae tuae, et ignominia domus Domini tui. Et expellam te de statione tua, et de ministerio tuo deponam te. Et erit in die illa, vocabo servum meum Eliachim filium Helchiae, et induam illum tunica tua, et cingulo tuo confortabo eum, et potestatem tuam dabo in manu eius, et erit quasi pater habitantibus Hierusalem et domui Iuda. Et dabo clavem domus David super humerum eius, et aperiet, et non erit qui claudat: et claudet, et non erit qui aperiat. Et figam illum paxillum in loco fideli, et erit in solium gloriae domui patris sui, et suspendam super eum omnem gloriam domus patris eius. Vasorum diversa genera, omne vas parvulum, a vasis craterarum, usque ad omne vas musicorum. In die illa dicit Dominus exercituum, auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fideli, et frangetur, et cadet, et peribit quod pependerat in eo, quia Dominus locutus est.

Digitized by Google

a CAP. XXII.

Hic comminatur contra illos, qui populo Dei lungebantur praelationis iure, et ipsum tamen rebus spoliabant. Et primo quantum ad illos ad quos pertinebat praelatio in temporalibus. Secundo contra illos ad quos pertinebat in spiritualibus, *Haec dicit Dominus.* Praelatio autem in temporalibus pertinebat ad reges. Et ideo comminatur in prima parte contra Hierusalem, quae erat sedes regni: et circa hoc duo facit. Primo ponitur inscriptio, *Vallis*, idest Hierusalem, non propter situm loci, cum sit in monte, sed propter vilitatem, quia ad ipsam sicut ad vallem confluebant sordes undique, dum vicinarum gentium actum sequerentur: *Ezec. 9. Haec est Hierusalem, in medio gentium posui eam.* Vel dicitur vallis propter infirmam partem civitatis, quae a Sabona tradita fuit Sennacheribus. *Visionis*, propter sanctitatem templi: nam in ipso visiones prophetis fiebant a Domino. Vel propter eminentiam loci, quia a remotis videri poterat. Vel propter nomen, quod loco illi imposuit Abraam, sicut dicitur *Gen. 22. Appellavitque nomen loci illius, In monte Dominus videbit.* Secundo ponitur ipsa comminatio: et circa hoc tria facit. Primo arguit culpam. Secundo comminatur poenam, ibi, *Interfecti qua tui* etc. Tertio ostendit in ipsa poena obstinationis pertinaciam, ibi, *Et congregastis* etc. Circa primum duo facit. Primo arguit peccatum duplex idololatriae, *Quidnam tibi quia ascendisti in tecta*, ad sacrificandum idolis, *Et tu*, quae speciali sancti privilegii gaudebas? *Ose. 4. Si fornicaris Israel, non delinquat saltem Iuda.* Et peccatum rixae, *Clamoris poena, Supra 5. Expectavi, ut faceret uvas, et fecit labruscas.* Secundo ad gravandum peccatum ponitur Dei beneficium duplex, scilicet multitudinis hominum, *Urbs frequens; Thren. 1. Quomodo sedet sola civitas plena populo;* et plenitudinis gaudiorum, *Civitas exultans* quondam tempore Salomonis, prae nimia prosperitate: *Psal. 47. Fundatur exultatione universae terrae. Interfecti* etc. Hic ponitur poena. Et primo comminatur hominum destructionem quantum ad obsessos qui mortui sunt fame, *Non interfecti gladio*, sed fame, et siti: *Thren. 4. Melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame.* Quantum ad fugitivos principes, scilicet qui comprehensi, et, *Ligati*, sicut legitur *Hier. ult. Cuncti principes: Thren. 1. Facti sunt principes eius, velut arietes non invenientes pascua.* Quantum ad comprehensos in captivitate qui similiter captivati sunt, *Omnes qui inventi sunt, procul fugerunt*, in longinquam terram, in captivitatem ducti: *Deut. 28. Deducet Dominus in gentem longinquam.* Secundo ponit prophetae inconsolabilem compassionem, *Recedite*, vos prophetae consolantes, *Nolite incumbere*, more consolantium: *Hier. 9. Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut possim flere interfectos populi mei?* Tertio ponit poenae modum, et ordinem: et circa hoc tria ponit. Primo Dei indignationem, *Dies interfectionis*, imminet, *Scrutans*, faciens scrutari ab hostibus, *Magnificus*, faciens hostes magnificos: in montibus enim et muris confidebant: *Soph. 1. In tempore illo scrutabor Hierusalem in lucernis, et visitabo super viros defixos in faecibus suis.* Secundo ponit hostium superationem, *Et Aelam*, civitas Persidis, ex qua venerunt pugnatores cum Nabuchodonosor, qui et monarchiam orientis tenebat, *Clypeus*, portatus contra Hierusalem, *Nudabit parietem*, ad quem suspensus erat ad ornatum domus: *Hier. 46. Praeparate scutum et clypeum.* Vel aliter, *Clypeus*, potentia Chaldaei. *Nudavit parietem*, templi auro quo vestiebatur. Tertio ponit damni illationem, quantum ad quatuor. Primo quantum ad possessionum vastationem, *Erunt electae quadrigarum*, Babylonis: *Hier. 9. Quid gloriaris in vallibus? Defluxit vallis tua filia delicta.* Secundo quantum ad civitatum captionem, *Equites in porta*, ne quis effugiat: *Hier. 39. Ingressi sunt omnes principes Babylonis, et sederunt in porta media.* Tertio quantum ad sanctorum profanationem, *Et revelabitur*, idest nudabitur, *Operimentum*, idest sancta prius operta, quae nulli, nisi sacerdoti licebat videre: *Thre. 1. Viderunt gentes ignominiam tuam.* Quarto quantum ad armamentarii destructionem, *Videbis armamentarium*, idest domus saltus, in quo arma recondebantur oversorum: de cuius aedificio *3. Reg. 7. Civitatis David*, fortissimae. Vel ipsa Hierusalem cum forti muro in pluribus locis: *Cant. 4. Turris David aedificata est cum propugnaculis. Et congregasti aquas* etc. Hic ponit obstinationis pertinaciam. Et primo arguit obstinationis culpam. Secundo ponit contra eos divinam sententiam, *Et revelata est.* Redarguit autem eorum pertinaciam quantum ad duo. Primo quantum ad divinum auxilium quod non invocabant, de suis viribus et ingeniis confidentes, *Congregasti*, in unum locum intra civitatem per occultos meatus, *Aquas piscinae inferioris*, quia habebat aquas de terra fluentes, quae tamen ab hostibus prohiberi poterant. *Numerasti*, ut numero et mensura dispensaretur aqua; *Destruxisti domos*, quae erant iuxta murum, ut non impedirent defensores. *Lacum*, piscinae inferioris, *Fecistis*, finero, *Inter duos muros*, quibus cingebatur civitas, *Et aquam*, instaurasti, *Eum*, scilicet Deum, *Eam*, aquam: *Ps. 13. Deum non invocaverunt.* Secundo quantum ad divinum consilium quod contemnebant, *Et vocabit*: et circa hoc tria ponit. Primum ipsum consilium, *Ad fletum*, oculorum, *Ad planctum*, manuum. *Ad calvitium*, secundum morem antiquum, qui in tristitia opera haec faciebant: *Ioel. 2. Convertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, et planctu.* Secundo ponit consilii contemptum, *Et ecce gladium:* supra *Cythara et lyra in conviviis vestris.* Tertio contemnendi animum, *Comedamus*, *1. Cor. 15. Sapien. 2. Umbrae transitus est tempus nostrum. Et revelata* etc. Hic ponitur sententia; et possunt legi ex persona Domini, haec blasphemia vestra, *Revelata*, idest ego audivi, *Si dimittetur*, quasi dicat, non credatis: *Supra 2. Ne ergo dimittas.* Vel ex persona prophetae haec vox Domini, *Revelata est*, Et haec omnia quae dicta sunt, pertinent ad captivitatem per Nabuchodonosor imperantem facta. *Haec dicit Dominus* etc. Hic ponitur comminatio contra illos, ad quos pertinebat praelatio in spiritualibus. Et primo, contra sacerdotem qui tunc erat. Secundo, contra sacerdotalem ordinem, ibi, *In die illa dicit Dominus* etc. Circa primum duo facit. Primo praedicit illius depositionem, quia civitatem

Digitized by Google

terrore concussus tradidit Senacheribus, idest inferiorem partem. Secundo alterius substitutionem, ibi, *Et erit in die illa* etc. Circa primum tria facit. Primo describit personam ex officio, *Qui habitat in tabernaculo*. Sacerdotum erat excubare in tabernaculo, ut habetur *Nu. 1. Praepositum*, summum super decem. Secundo arguit culpam triplicem indignae habitationis, *Quid tu hic*, facis in domo mea, indignus tali habitatione: *Hier. 11. Quid est, quod dilectus meus in domo mea facit scelera multa?* De se superbae praesumptionis, *Aut quasi hic*, quasi dicat, aestimas te, ac si esses alicuius valoris, cum nihil sis: *Zach. 11. O pastor et idolum*. Curiosi sepulcri aedificationis, *Excidisti*, hic in Hierusalem iuxta templum, *Memoriale*, idest epitaphium, *In excelso*, idest in supremo situs sepulcri. Vel ad literam in alto sepulcrum suum collocaverat ad memoriam suam, sicut habetur *1. Mach. 13.* Tertio comminatur poenam, ibi, *Ecce Dominus* etc. triplicem. Primo captivationis, *Sicut asportatur*, ligatus et sine labore, *Gallinaceus*, qui pullos ad modum gallinae nutrit, castratus existens, qui capones dicuntur: *Et quasi amictum*, leviter super humerum levatus: *Hier. 20. Tu Phassur, et omnes habitatores domus tuae, ibitis in captivitatem, et in Babylonem venies, et ibi morieris, ibique sepelieris tu, et omnes amici tui.* Secundo confusionis, *Coronans*, idest loco coronae qua utebaris cultu pontificali, habebis tribulationem, *Quasi pilam*, quae non invenit altam stationem, *Currus gloriae tuae*, qua ferebaris gloriosus, in confusionem tuam conversus est: *Et ignominiam domus Domini*, idest gloria quam habuisti in domo Domini, vertetur tibi in ignominiam: *Ose. 4. Gloriam eorum in ignominiam commutabo.* Tertio poenam depositionis, *Et expellam: 3. Reg. 2. Eiecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini. Et erit* etc. Hic ponit alterius substitutionem: et circa hoc tria ponit. Electionem, *Invocabo*, unum de vigintiquatuor, ut legitur *1. Par. 25. 1. Reg. 2. Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum sit.* Secundo ipsius consecrationem, *Et induam eum*, quia cum vestibus pontificalibus consecrabantur, sicut patet *Levit. 18.* de vestibus istis, et *Exod. 28.* Tertio confert iurisdictionem, *Et potestatem*. Et primo quantum ad potestatem quam habebat in populo, ponens potestatem, *Et potestatem*, scilicet, *Dabo: Ps. 108. Fiant dies eius pauci, et episcopatum eius accipiat alter. Et erit quasi pater: Hier. 3. Dabo vobis pastores iuxta cor meum, et pascent vos scientia et doctrina.* Secundo quantum ad potestatem, quam habebat ad templum, *Et clavem*, quae aurea erat, *Domus David*, idest templi, ad quod aedificandum David impensas praeparavit, sicut patet *1. Para.* in fine. *Super humerum*, idest suam gubernationem. Vel quia ea utebatur, quasi quodam ornamento. *Aperiet*, quia sibi licitum erat intrare semel per annum in sancta sanctorum, ut dicitur *Hebrae. 9.* Tertio quantum ad potestatem, quam habebat supra totum ordinem ministrantium. *Et figam illum paxillum*, diminutivum de palo: sicut enim super palum aliquando suspenduntur diversa vasa, ita ad curam ipsius pertinebant diversa officia, quae habent usum diversorum vasorum in ministeriis domus Domini. *In loco fidelium*, scilicet templo. De hac potestate dicitur *Nu. 2. et 24. In die illa* etc. Hic contra sacerdotium totum, quod destructum est tempore Sedechiae captivante Nabuchodonosor: quae enim dicta sunt de Sobna, pertinent ad tempus Senachèribus, *Auferetur pax illius.* Et vocatur hic paxillus ipsum sacerdotium, quod cessavit tempore captivitatis: *Ose. 3. Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, sine Ephod, et sine Teraphim.* Nota super illo verbo, *Qui habitat in tabernaculo*, quia est multiplex tabernaculum. Primum carnalis concupiscentiae, quod est porcorum: *Hebr. ult. Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt.* Secundum est temporalis, et naturalis vitae, quod est hominis: *2. Pet. 1. Certus sum enim, quod velox est depositio tabernaculi mei.* Tertium est militantis ecclesiae, quod est pugnantium: *Supra 3. Tabernaculum erit in umbraculum diei ab aestu* Quartum est contemplativae sapientiae, quod est quiescentium: *Ps. 132. Introibimus in tabernaculum eius.* Quintum est coelestis patriae visionis aeternae, quae est omnium beatorum: *Isa. 33, Oculi tui videbunt Hierusalem civitatem opulentam, tabernaculum quod numquam transferri poterit.*

a CAP. XXIII.

Onus Tyri. Ululate naves maris, quia vastata est domus, unde venire consueverant, de *terra* Cethim revelatum est eis. Tacete qui habitatis in insula, negotiatio Sidonis. Transfretantes mare, repleverunt te. In equis multis, semen Nili, messis fluminis fruges eius, et facta est negotiatio gentium. Erubesce Sydo, ait mare, fortitudo maris dicens: Non parturivi, et non peperi, et non enutrivi iuvenes, nec ad incrementum perduxi virgines. Cum auditum fuerit in Aegypto, dolebunt cum audierint de Tyro. Transite maria, ululate, qui habitatis in insula. Numquid non haec vestra est, quae gloriabatur a diebus pristinis in antiquitate sua? Ducent eam pedes sui longe, ad peregrinandum. Quis cogitavit hoc super Tyrum, quondam coronatam? Cuius negotiatores principes, institores eius inclyti terrae. Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret superbiam omnis gloriae, et ad ignominiam deduceret universos inclytos terrae. Transi terram tuam quasi fluvium filia maris, non est cingulum ultra tibi. Manum suam extendit suum mare, conturbavit regna. Dominus mandavit adversus Chanaam, ut contereret fortes eius. Et dixit: Non adiicies ultra ut glorieris, calumniam sustinens virgo filia Sydonis. In Cethim consurgens transfrete, ibi quoque non erit requies tibi. Ecce terra Chaldaeorum, talis populus non fuit. Assur fundavit eam. In captivitatem traduxerunt robustos eius, suffoderunt domos eius, posuerunt eam in ruinam. Ululate naves maris, quia devastata est fortitudo vestra. Et erit in die illa, in oblivione eris o Ty-

Digitized by Google

re septuaginta annis, sicut dies regis unius. Post septuaginta annos erit Tyro, quasi canticum meretricis. Sume tibi cytharam, circui civitatem, meretrix oblivioni tradita. Bene cane, frequenta cantirum, ut memoria tui sit. Et erit post septuaginta annos, visitabit Dominus Tyrum, et reducet eam ad merces suas, et rursum fornicabitur cum universis regnis terrae super faciem terrae, et erunt negotiationes eius, et merces eius sanctificatae Domino. Non condentur, neque reponentur, quia his, qui habitaverint coram Domino, erit negotiatio eius, ut manducent in saturitatem, et vestiantur usque ad vetustatem.

a CAP. XXIII.

In parte ista comminatur contra Tyrios, qui populo Dei iungebantur mercationum societate: et dividitur in duas. Primo comminatur destructionem, quae facta est a Nabuchodonosor. In secunda promittit liberationem, ibi, *Et erit post septuaginta* etc. Circa primum tria ponit. Primo compatientium tristitiam. Secundo timentium fugam, ibi, *Transite* etc. Tertio destructionis poenam, ibi, *Dominus mandavit* etc. Circa primum tria ponit. Primo dolorem mercatorum ponens eorum planctum, *Ululate naves*, scilicet Chartaginenses: *Apoc. 17. Mercatores terrae, de virtute divitiarum eius divites facti sunt*. Et planctus motivum, *Vastata est domus*, idest Tyrus, *Venire consueverat*, negotiatio; et etiam cognoscendi modum, *De terra Cethim*, idest Graecia: *1. Machab. 1. Egressus de terra Cethim Darius*. Secundo ponit stuporem, *Tacete*, adiungens tria in quibus gloriabatur, scilicet immutationem loci, *Qui habitatis*. In multitudine mercimonii, *Negotiatio*, idest in qua negotiantur, *Repleverunt*, divitiis in abundantia frumenti, *Semen Nili*, fluminis, est, *Messis et fruges eius*, scilicet Tyri, quia de Aegypto veniebat eis multum de tritico: *Et ideo facta est negotiatio gentium: Ezech. 27. Dices Tyro, qui habitat in introitu maris, negotiationi populorum ad insulas multas* etc. Tertio ponit confusionem vicinorum. Et primo Sydoniorum, quorum Colonia Tyrus erat: *Mare*, idest marini negotiatores, *Ait o Sydon erubesce*, quia non defendisti Tyrum, *Quia fortitudo maris*, idest Tyrus est, *Dicens, non parturivi*, ad defensionem Tyri. Vel aliter, *Sydon ait: O mare, fortitudo maris*, idest terrae, *Erubesce*, idest non valuit mihi parturivisse, quia capta sum. Vel aliter, *Mare*, idest, *Fortitudo maris*, idest negotiatores qui fortes sunt in mari, *Ait Erubesce Sydon, dicens non parturivi*, ad defensionem Tyri. Vel aliter, *Sydon ait mare fortitudo maris*, idest Tyre, erubesce tu Tyre, dicens quae sequentur. Vel Sydon dicens, cum vos ex me geniti sitis o Tyre, ita capti estis ac si non parturivissem. Secundo Aegyptiorum, *Cum auditum*: *1. Reg. 3. Ecce ego faciam verbum in Israel, quod quicumque audierit, tinnient aures eius*. *Transite* etc. Hic praedicit fugam timentium, quantum ad illos qui Nabuchodonosor impugnante civitate, fugerunt in Aegyptum cum navibus. Et primo hortatur ad fugam. Secundo ad fugae constantiam, vel festinantiam, ibi, *Transi terram* etc. Circa primum tria. Primo timentium fugam, *Transite*. Vos fugientes, *Ululate remanentes*, *Supra 16. Derelictae sunt propagines eius, transierunt mare*. Secundo remanentium ignominiam, *Numquid*: et circa hoc facit. Primo praedicit ignominiam, commemorans primo pristinam gloriam, *Numquid non haec vestra*, scilicet civitas, *Ducent*, quantum ad captivatos: *Baruc. 4. Delicati mei ambulabunt vias asperas*. Tertio admirationem ponens. Primo admirantis quaestionem, *Quis cogitavit coronatam*, quasi reginam aliarum civitatum, *Principes*, prae nimiis deliciis: *Ezec. 26. Quomodo periisti, quae habitas in mari, urbs inclyta; quae fuisti fortis in mari, cum habitatoribus tuis?* Et subiungit responsionem, *Dominus exercituum, ut detraheret superbiam* etc. *Iob 40 Disperge superbos in furore tuo, et respiciens omnem arrogantem humilia*. *Transi terram* etc. Hic hortatur ad velociter fugiendum. Et primo ponit exhortationem, *Transi quasi fluvium*, quod cito navigio transitur: *Hier. 46. Vasa transmigrationis fac tibi, habitatrix filia Aegypti*. Secundo assignat rationem ex parte ipsorum, *Non est cingulum ultra tibi*, idest fortitudo. Aliter ex parte Dei, *Manum suam extendit super mare: Super 11. Desolabit Dominus linguam maris Aegypti*. *Dominus mandavit* etc. Hic comminatur destructionem. Et primo persecutionis flagellum. Secundo praedicit compassionis planctum, ibi, *Ululate* etc. Tertio determinat destructionis tempus, ibi, *Et erit in die illa* etc. Circa primum tria facit. Primo denunciat divinam indignationem, ponens praeceptum, *Mandavit*, Nabuchodonosor, *Adversus Chanaam*, in qua est Tyrus: *4. Reg. 18 Dominus dixit mihi, ascende ad terram hanc, et demolire eam*. Et finem intentum, *Et dixit: Non addures ultra ut glorieris, calumniam sustinens*, accusata de superbia: *Hier. 10. Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec dives in divitiis suis*. Excludit etiam remedium, *In Cethim consurgens transfreta, ibi quoque non erit requies tibi: Deut. 28. In gentibus quoque illis non quiesces, nec erit requies vestigio pedis tui*. Secundo ponit hostium fortitudinem, *Et ecce terra Chaldaeorum talis populus non fuit*, ante eos, *Assur*, vel Nabuchodonosor, *Fundavit eam: Dan. 4. Nonne haec est Babylon, quam aedificavi?* Tertio ponit destructionem, quantum ad captivationem hominum, *In captivitatem transduxerunt robustos: Supra 5. Descendent fortes eius, et populus eius, et sublimes, gloriosique eius ad eum*. Quantum ad destructionem domorum, *Suffoderunt*, domos: *Supra 17. Erit sicut acervus lapidum in ruina*. *Ululate*. Hic ponit planctum. *Et erit* etc. Hic determinat tempus, *Sicut dies regis unius*, qui raro etiam tantum vivit: *Isa. 49. Dereliquit me Dominus, et Dominus oblitus est mei*. *Post septuaginta annos* etc. Hic promittit liberationem. Et primo ponit liberatorum cantum, ponens canendi tempus, *Post septuaginta quasi canticum meretricis*, quae abiecta a viro, per cantilenas in quibus commemorat pristinam dignitatem, se iactitat, et cor movet aliorum ad misericordiam. Ponit etiam canticum quantum ad instrumentum, *Sume tibi cytharam*. Quantum ad locum, *Circui civitatem*. Quantum ad modum, *Bene cane*. Quantum ad numerum, *Frequenta*. Ponit etiam fructum, *Ut memoria tui sit: Hier. 3. Vulgo dicitur: Si dimiserit*

Digitized by Google

vir uxorem suam, et recedens ab eo duxerit virum alterum, numquid revertetur ad eum ultra? Secunde promittit liberantis beneficium, *Et erit septuaginta* etc. *Fornicabitur*, idest negotiabitur: *Hier. 30. Glorificabo eos, et non attenuabuntur.* Contra *Ezec. 27. Ad nihilum deducta es, et non eris in perpetuum.* Glossa ibi, idest *In memoria quae est vita unius hominis, quod est per septuaginta annos: Ps. 89. Dies annorum nostrorum, in ipsis septuaginta anni.* Tertie ponit liberationis fructum, *Et erunt: Isa. 60. Aurum pro aere afferam, et pro ferro afferam argentum.* Nota super illo verbo, *Sume cytharam*, quod per cytharam significatur recta vita. Primo quantum ad carnis mortificationem, propter chordarum materiam: *Ps. 70. Psallam tibi in cythara, sanctus Israel.* Secunde quantum ad virtutum connexionem, propter cantus concordantiam: *Supra 16. Venter meus ad Moab, quasi a cythara sonabit.* Tertie quantum ad dulcedinem boni operis, propter audientis laetitiam: *Iob 21. Tenent tympanum et cytharam, et gaudebunt ad sonitum organi.* Item nota super illo verbo, *Circui civitatem*, quia debet homo circuire civitatem primo propriae conscientiae, recogitando peccata: *Eccl. 12. Circuibunt in plateis plangentes, antequam rumpatur funiculus argenteus.* Secundo militantis ecclesiae, imitando iustorum exempla: *Ps. 47. Circumdate Syon, et complectimini eam.* Tertio coelestis patriae, cogitande sanctorum praemia: *Cant. 3. Surgam, et circuibo civitatem.* Item nota super illo verbo, *Bene cane*, quod debet homo bene canere primo, hilariter: *Ps. 146. Deo nostro iucunda sit laudatio.* Secundo attente: *1. Cor. 14. Psallam spiritu, psallam et mente.* Tertie devote: *2. Paral. 29. Obtulit populus hostias, et laudes mente devota.* Item nota super illo verbo, *Frequenta canticum*, quod debet frequentari primo propter ipsius magnitudinem: *Eccl. 43. Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, supervalebit adhuc, et admirabilis magnificentia eius.* Secundo propter bonorum interiorum multitudinem: *Psal. 107. Cantate, exultate, et psallite.* Tertio propter peccatorum abundantiam: *Ps. 118. Septies in die laudem dixi tibi, Domine Deus meus ne perdas me.*

a CAP. XXIV.

Ecce Dominus dissipabit terram, et nudabit eam: et affliget faciem eius, et disperget habitatores eius. Et erit sicut populus, sic sacerdos, et sicut servus, sic Dominus eius, et sicut ancilla, sic Domina eius. Sicut emens, sic ille qui vendit, sicut foenerator, sic is, qui mutuum accipit, sicut qui repetit, sic qui debet. Dissipatione dissipabitur terra, et direptione praedabitur. Dominus enim locutus est verbum hoc: Luxit et defluxit terra, et infirmata est, defluxit orbis, et infirmata est altitudo populi terrae. Et terra interfecta est ab habitatoribus suis, quia transgressi sunt leges, mutaverunt ius, dissipaverunt foedus sempiternum. Propter hoc maledictio vorabit terram, et peccabunt habitatores eius. Ideoque insanient cultores eius, et relinquentur homines pauci. Luxit vindemia, infirmata est vitis, ingemuerunt omnes, qui laetabantur corde. Cessavit gaudium tympanorum, quievit sonitus laetantium, conticuit dulcedo cytharae. Cum cantico non bibent vinum, amara erit potio bibentibus illam. Attrita est civitas vanitatis, clausa est omnis domus, nullo introeunte. Clamor erit super vino in plateis, deserta est omnis laetitia, translatum est gaudium terrae. Relicta est in urbe solitudo, et calamitas opprimet portas. Quia haec erunt in medio terrae, in medio populorum. Quomodo si paucae olivae, quae remanserunt, excutiantur ex olea, et racemi, cum fuerit finita vindemia. Hi levabunt vocem suam, atque laudabunt, cum glorificatus fuerit Dominus, hinnient de mari. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum, in insulis maris nomen Domini Dei Israel. A finibus terrae laudes audivimus gloriam iusti. Et dixi: Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Vae mihi. Praevaricantes praevaricati sunt, et praevaricatione transgressorum praevaricati sunt. Formido, et fovea, et laqueus super te, qui habitator es terrae. Et erit qui fugerit a facie formidinis, cadet in foveam: et qui se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo, quia chataractae de excelsis apertae sunt, et concutientur fundamenta terrae. Confractione confringetur terra, contritione conteretur terra. Commotione commovebitur terra, agitatione agitabitur terra, sicut ebrius, quasi tabernaculum unius noctis. Et gravabit eam iniquitas sua, et corruet, et non adiiciet ut resurgat. Et erit in die illa, visitabit Dominus super militiam caeli in excelso, et super reges terrae qui sunt super terram. Et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcere, et post multos dies visitabuntur. Et erubescet luna, et confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Syon, et in Hierusalem, et in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.

a CAP. XXIV.

In parte ista comminatur destructionem totius terrae, vel quae facta est in singulis regnis et diversis partibus: vel quae futura est in die iudicii, secundum quod *supra 14* est dictum, *Hoc est consilium quod cogitavi super omnem terram, et haec manus extenta super universas gentes.* Quamvis quidam hic exponant de terra Babylonis; vel de terra Idumaeorum. Dividitur autem in duas. Primo comminatur contra terrae habitatores. In secunda contra populorum gubernatores, ibi, *Et erit in die* etc. Circa primum tria ponit. Primo destructionem hominum. Secundo subtractionem gaudiorum, ibi, *Luxit vindemia* etc. Tertie multitudinem periculorum, ibi, *Praevaricatores* etc. Circa primum tria. Primo comminatur destructionem, *Nudabit*, evacuando habitatoribus: *Dissipabit*, privando cultoribus: *Affliget*, diversis poenis: *Fa-*

ciem, idest habitantes in superficie, *Disperget*, in diversa dividendo per captivitatem: *Iocl. 1. Nudans spoliavit eam, et proiecit*. Secundo destructionis universalitatem, quantum ad punitos, adaequans differentes dignitate, *Sicut populus*, conditione, *Sicut servus*, rerum possessione, *Sicut emens: Io. 3. Parvus et magnus ibi sunt, et servus liber a Domino suo*. Quantum ad diversitatem poenarum, *Dissipationem*, ponens rerum amissionem. Quantum ad immobilia, *Dissipabitur*. Quantum ad mobilia, *Praedabitur: Hiere. 12. Desolatione desolata est omnis terra*. Quantum ad potentiae deiectionem, *Luxit et defluxit*, praeteritum pro futuro, idest deflnet lugens pro infirmitate, et hoc est, *Infirmata est*, ut hoc dictum sit quantum ad populares. Secundo quantum ad potentes, *Defluxit orbis*, idest rectores orbis: *Supra 13. Visitabo super orbis mala*. Ponit etiam hominum interfectionem, *Et terra: Ps. 105. Interfecta est terra*. Tertio ostendit poenae aequitatem, quia transgressi sunt: et hoc per comparationem ad culpam. Unde duo facit. Primo ponit culpam, *Leges*, scriptas, vel naturales, *Ius*, consuetudinis, *Foedus*, amicitiae, *Sempiternum*, quia ex similitudine speciei causatum: *Ose. 8. Transgressi sunt foedus meum, et legem meam praevaricati sunt: Soph. 3. Polluerunt sanctuarium meum, iniuste egerunt contra legem*. Secundo comminatur poenam propter hoc quadruplicem. Primo divinae maledictionis: *Maledictio: Hier. 23. A facie maledictionis luxit terra*. Secundo divinae desertionis, *Peccabunt*; quasi dicat, Domino eos derelinquente: *Rom. 1. Propterea tradidit eos Deus in passiones ignominiae: Apoc. ult. Qui in sordibus est, sordescat adhuc*. Tertio infatuationis, *Ideoque insanient: Ps. 57. Conversi sunt in arcum pravum*. Quarto diminutionis, *Derelinquentur: Deut. 28. Remanebitis pauci numero. Luxit vindemia* etc. Hic comminatur subtractionem gaudiorum quantum ad malos. Et secundo gaudia bonorum, ibi, *Quomodo si paucas* etc. Et circa primum tria. Primo ponit cessationem laetitiae, quae ex tribus erat: vel in fertilitate rerum, *Luxit vindemia, deficiens*, idest causa luctus fuit: *Supra 16. In vineis non exultabit, neque iubilabit*. Vel in exercitio ludorum, *Cessabit gaudium: Apoc. 8. Vox cytharaedorum cytharizantium in cytharis suis*. Vel in deliciis conviviorum, *Cum cantico non bibent* etc. *Supra 5. Cythara, et lyra, et tympanum, et tybia, et vinum in conviviis vestris*. Secundo ponit recompensationem tristitiae, *Amara*, quia in conviviis tristitiam habuerunt contra delicias conviviorum: *Am. 7. Convertam festivitates vestras in luctum. Attrita*, contra vanitatem ludorum: *Ps. 38. Universa vanitas: Eccl. 1. Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Civitas*, Babylonis, quaelibet anima, *Clamor*, conquerentium de defectu vini, contra fertilitatem: *Am. 5. In omnibus vineis erit planctus*. Tertio concludit commutationem, *Deserta*, commutata in tristitia: *Luc. 6. Vae vobis, qui ridetis, quia flebitis: Prov. 14. Risus dolore miscebitur. Quomodo* etc. Hic ponit gaudia bonorum. Et primo praedicit laudem futurorum, quorum praedicit salutem. *Quomodo si paucas*, pauci salvabuntur respectu aliorum: *Supra 17. Relinquetur in ea sicut excussio oleae, duarum aut trium olivarum*. Et ponit ipsorum laudem, *Hi laudabunt. Hinnient*, sicut equi ad significandum magnam laetitiam: *Isa. 52. Vox speculatorum tuorum, levaverunt vocem, simul laudabunt*. Secundo indicit laudem praesentibus, ibi, *Propter hoc* etc. Et primo ponit praeceptum, *In doctrinis*, idest docendo alios. Alia translatio *Laudationibus: Eccle. 43. Glorificantes Dominum quantumque potueritis, supervalebit adhuc*. Secundo designat praecepti explementum, *A finibus terrae iusti*, idest Christi: *Isa. 62. Ecce Dominus auditum faciet in extremis terrae*. Tertio implentium praemium, *Et dixi Secretum*, de praemiis eorum: *1. Cor. 2. Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se. Mihi*, soli, *Vae mihi*, quia non possum aliis enarrare: *2. Cor. 12. Audivi arcana verba, quae non licet homini loqui*. De poenis damnatorum, *Vae mihi quantas poenas video*. Et sic tenet se cum parte sequenti. *Praevaricantes* etc. Hic comminatur multitudinem periculorum: et circa hoc duo facit. Primo arguit diversitatem peccatorum, *Praevaricantes*, omittendo, *Transgressi*, contra mittendo: *Ps. 18. Praevaricantes reputavi omnes peccatores terrae*. Secundo comminatur multitudinem periculorum. Et primo ponit hanc multitudinem, *Formido*. Loquitur ad similitudinem eorum, qui prae timore insequentes fugiunt: *Supra 8. Cadent, et conterentur, et capientur*. Secundo evadendi impossibilitatem, *Et erit qui fugerit*; quasi dicat, Decidet in Sillam, cupiens vitare Charibdim: *Iocl. 1. Residuum erucae comedit brucus*. Et assignat causam, quia de caelo et de terra veniet eis tribulatio. Et hoc est, *Cataractae*, idest occulti meatus, per quos aqua transit: *Gen. 7. Chataractae caeli apertae sunt*. Tertio ostendit reparationis impossibilitatem sub triplici similitudine, scilicet rei divisae, quae non integratur, *Confractione*, quantum ad partes magnas, *Contritione*, quantum ad parvas: *Am. 9. Ecce oculi Domini super regnum peccans, et conteram illud a facie terrae*. Et per similitudinem rei commotae, et quae non stabilitur, *Commovebitur*, de loco ad locum, *Agitabitur*, quasi tremens in proprio loco, *Sicut ebrius*, per similitudinem tentorii viatoris, quod in eodem loco non firmiter figitur, *Et quasi tabernaculum: Isa. 38. Generatio mea ablata est, et convoluta est a me quasi tabernaculum pastorum*. Et assignat causam, *Et aggravabit*, quasi pondus grave, ut non resurgatur: *Ps. 37. Iniquitates meae, sicut onus grave, gravatae sunt super me. Et erit* etc. Hic agitur contra populorum gubernatores: et circa hoc tria ponit. Primo ponit eorum poenam, *In die illa*, iudicii, *Militiam*, idest daemones, et super eosdem, *Reges: Io. 12. Nunc princeps huius mundi eiicietur foras*. Vel etiam malos reges. *Congregabuntur*, simul in infernum: *Matth. 25. Qui paratus est diabolo, et angelis eius. Fascis: Matth. 13. Alligate ea in fasciculos ad comburendum*; ut sint similes in poena, qui fuerunt similes in culpa. Vel, *In die illa*, scilicet destructionis singulorum regnorum, *Militiam*, idola, scilicet solis et lunae, et aliarum stellarum: *4. Reg. 21. Adoravit omnem militiam caeli. Et congregabuntur*, per destructionem: *Inf. 34. Tabescet omnis militia caelorum*. Secundo determinat miseriam quantum ad tempus, *Et post multos dies visitabuntur*, quia post quantumlibet tempus tormentis punientur in aeternum: *Matt. 25. Ite, maledicti, in ignem aeternum*. Vel in die iudicii, ut statim

Digitized by Google

ad infernum peracto iudicio redeant. Vel secundum aliam expositionem consolabuntur, quia post tempestatem omnibus aliquam tranquillitatem facit. Tertio punientis gloriam. Et primo iudicis, *Et erubescet Luna, et confundetur Sol*, idest splendor eius nihil reputabitur comparatione splendoris Christi: *Ioel. 2. Sol convertetur in tenebras, et Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, et terribilis.* Vel cultoris Solis, et Lunae. Secundo assessorum, *Cum regnaverit. Senum: Sup. 3. Dominus ad iudicandum veniet cum senatoribus terrae.* Nota super illo verbo, *Amara potio*, quia potio peccati est amara primo propter conscientiae remorsum: *Prov. 5. Novissima illius amara sunt.* Secuodo propter mortis metum: *Eccl. 42. O mors, quam amara est memoria tua.* Tertio propter divinae dulcedinis defectum: *Hier. 2. Scito, et vide, quia malum, et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum.* Quarto propter poenitentiae planctum: *Infra 38. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae.* Nota super illo verbo, *Secretum*, quia Dei magnalia sunt secreta primo propter eorum magnitudinem: *Matth. 19. Non omnes capiunt verbum hoc: Io. 3. Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixero vobis caelestia, credetis?* Secundo propter eorum dignitatem: *Matth. 13. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, caeteris autem in parabolis.* Tertio propter aliorum inidoneitatem: *Matth. 7. Nolite sanctum dare canibus.* Nota super illo verbo, *Et erit in die illa*, *Visitabit*, quod est visitatio Domini multiplex. Prima condemnationis: *Hier. 8. In tempore visitationis suae corruent.* Secunda correptionis: *Ps. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum.* Tertia consolationis: *Luc. 1. Visitavit nos oriens ex alto.*

a CAP. XXV.

Domine Deus meus es tu, et exaltabo te, et confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles. Amen. Quia posuisti civitatem in tumultum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum ut non civitas, et in sempiternum non aedificetur. Super hoc laudabit te populus fortis; civitas gentium robustarum timebit te. Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes a turbine, umbraculum ab aestu. Spiritus enim robustorum, quasi turbo impellens parietem. Sicut aestus in siti, tumultum alienorum humiliabis, et quasi calore sub nube torrente, propaginem fortium marcescere facies. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiae, convivium pinguium medullatorum, vindemiae defaecatae. Et praecipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos: et telam quam orditus est, super omnes nationes. Praecipitabit mortem in sempiternum. Et auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, et opprobrium populi sui auferet de universa terra; quia Dominus locutus est. Et dicent in die illa: Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, et salvabit nos iste Dominus: sustinuimus eum, et exultabimus, et laetabimur in salutari eius, quia requiescet manus Domini in monte isto. Et triturabitur Moab sub eo, sicuti teruntur paleae in plaustro. Et extendet manus suas sub eo, sicut extendit natans ad natandum, et humiliabit gloriam eius cum allisione manuum eius. Et munimenta sublimium murorum tuorum concident, et humiliabuntur, et detrahentur in terram usque ad pulverem.

a CAP. XXV.

Hic ponitur gratiarum actio. Et primo de populi exaltatione. Secundo de ipsius iustificatione, *cap. 26. In die illa.* Prima in duas. In prima ponitur gratiarum actio, *Exaltabo te*, idest in aliis alte te praedicabo, *Confitebor*, in me ipso gratias agendo: *Psal. 9. Confitebor tibi Domine in toto corde meo.* Secundo ponitur natura gratiarum actionis, *Quoniam fecisti.* Et primo in generali, quantum ad magnitudinem factorum, *Mirabilia: Iob 5. Qui facit magna, et inscrutabilia.* Quantum ad impletionem promissionum, *Fideles: Eccl. 36. Da mercedem Domine timentibus te, ut prophetae tui fideles inveniantur. Amen*, idest vere. Secundo in speciali, ibi, *Quia posuisti* etc. Et primo opera quae pertinent ad depressionem malorum. Secundo quae pertinent ad exaltationem bonorum, ibi, *Et faciet Dominus* etc. Circa primum tria. Primo comminatur poenae flagellum. Secundo poenae fructum, ibi, *Super hoc* etc. Tertio punitionis modum, ibi, *Sicut* etc. Dicit ergo primo, *Civitatem*, Hierusalem, *Alienorum*, a Deo, scilicet Iudaeorum, *In sempiternum non aedificetur*, quia nec in eodem postea loco constructa est: *Supra 17. Ecce Damascus desinet civitas esse: Mich. 3. Syon, quasi ager arabitur, et Hierusalem, quasi acervus lapidum erit.* Vel de Babylone, sive de qualibet alia civitate gentilium eis adversantium. *Super hoc* etc. Hic ponit fructum in subiectione hominum ad Deum. Et primo ponit duo signa subiectionis. Primo laudem, *Laudabit fortis*, quantumcumque tibi subiectus. Vel populus gentilis fortis in passionibus. Secundo timorem, *Timebit te*, quaecunque, *Civitas: Infra 60. Fortitudo gentium venerit tibi.* Secundo assignat rationem, quam primo ponit, *Quia factus es pauper*: qui parum habet, etsi sufficiens sibi, *Egeno*, qui eget: *Psalm. 83. Factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in adiutorium spei meae.* Secundo ponit similitudinem, *Spes*, defensionis, *A turbine*, propter violentiam persequentis, *Umbraculum*, consolationis, *Ab aestu*, propter afflictionem persecutionis: *Infra 32. Erit vir sicut qui absconditur a vento, et celat se a tempestate.* Tertio ponit expositionem, *Spiritus*, idest indignatio, et superbia: *Sup. 21. Sicut turbines ab Aphrico veniunt, de deserto venit, de terra horribili. Sicut aestus* etc. Hic ponit punitionis modum quantum ad afflictionem, *Sicut aestus in siti*, affligit, *Tumultum*, superbum clamorem. Quantum ad sterilitatem, *Et quasi calore sub nube*, adunata ex vento australi, quae etiam quandoque propter nimium

Digitized by Google

calorem fructus vitis destruunt: *Iac. 1. Exortus est sol cum ardore, et arescit foenum, et flos eius decidit. Et faciet Dominus* etc. Hic ponit ea quae pertinent ad exaltationem bonorum. Et hoc tripliciter. Primo quantum ad abundantiam honoris, quam describit sub metaphora, *Convivium*, quod paratur de animalibus pinguibus, et vino depurato, *In monte hoc*, quia ibi Christus passus est, unde nobis omnia bona provenerunt. Vel quia iudicabit, ut dicitur *Matth. 22. Ecce prandium meum paravi, tauri mei, et altilia sunt occisa.* Secundo quantum ad subtractionem malorum, *Et praecipitabit.* Quantum ad mortis poenam, quam nominat vinculum, inquantum iusta Dei sententia ordinata est, *1. Cor. 15. Absorpta est mors in victoria: Osee 13. Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne.* Doloris tristitiam, *Et auferet: Apocal. 21. Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum.* Confusionis ignominiam, *Et opprobrium: Supra 4. Auferam sepem eius, et erit in direptionem.* Quidam referunt hoc ad iudicium praestitum in morte Holofernis, qui contra omnes gentes veniebat: et similiter de convivio, et ponit gratiarum actionem. *Et dicent, sustinuimus*, patienter expectando: *Eccl. 2. Metuentes Dominum sustinete misericordiam eius.* Et ponit rationem, *Quia requiescet*, cum quo nihil malum potest esse: *Psal. 131. Haec requies mea in saeculum saeculi.* Tertio quantum ad hostium oppressionem, scilicet Moabitarum, qui propter somnum maxime eis infesti erant. Et primo ponit eorum afflictionem, *Triturabitur: Amos 1. Trituraverunt in plaustris ferreis Galaad.* Secundo plenariam subiectionem, *Extendet manus*, quasi prostratus, et petens misericordiam, vel auxilium: *Isa. 49. Vultu in terram demisso adorabunt te.* Et munitionum destructionem, *Et munimenta*, de quibus habetur *supra 6.* Nota super illo verbo, *Confitebor nomini*, quia est multiplex confessio. Prima humilitatis: *Iac. ult. Confitemini alterutrum peccata vestra.* Secunda veritatis: *Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam; ore autem confessio fit ad salutem.* Tertia laudis: *Psalm. 32. Confitemini Domino in cythara.* Quarta gratiarum actionis: *Supra 12. Confitebor tibi Domine, quoniam iratus est furor tuus, et consolatus es me.* Item nota super illo, *Amen*, quia Amen est hebraeum, et quandoque est verbum, idest fiat: *Deut. 27. Et dicet omnis populus: Amen.* Quandoque adverbium, idest vere: *Io. 6. Amen amen dico vobis.* Quandoque nomen, idest veritas: *Apocal. 3. Haec dicit. Amen.* Quandoque est Graecum, idest sine defectu, ab a quod est sine, et men, quod est defectus: *Rom. 9. Qui est Deus benedictus in saecula. Amen.* Nota super illo verbo, *Convivium pinguium*, quia est triplex convivium. Primum familiare militantis ecclesiae: in quo proponit tria. Primo amaritudinem passionis: *Exod. 12. Comedetis illud cum lactucis agrestibus: 1. Cor. 15. Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Secundo dulcedinem dilectionis: *Sap. 16. Panem de caelo praestitisti eis sine labore: omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem.* Tertio pinguedinem, quantum ad effectum: *Psal. 22. Impinguasti in oleo caput meum.* Secundum est convivium privatum animae: in quo proponit tria. Primo vinum amoris: *Cant. 1. Meliora sunt ubera tua vino.* Secundo mel contemplationis: *Ps. 118. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Tertio lac deputationis ad crescendum in perfectum: *2. Pet. 1. Rationabiles sine dolo, lac concupiscite.* Tertium est convivium solemne caelestis curiae: in quo proponit tria. Primo *vinum* ad ebrietatem: *Cant. 5. Comedite amici, et bibite, et inebriamini carissimi.* Secundo *Mel*, ad satietatem: *Psal. 16. Satiabor, cum apparuerit gloria tua.* Tertio *Lac*, ad perfectionem cordis, et animae: *Cant. 5. Oculi tui sicut columbas super rivulos aquarum, quae lacte sunt lotae.*

a CAP. XXVI.

In die illa cantabitur canticum istud in terra Iuda: Urbs fortitudinis nostrae Syon salvator, ponetur in ea murus, et antemurale. Aperite portas, et ingrediatur gens iusta, custodiens veritatem. Vetus error abiit, servabis pacem, pacem, quia in te speravimus. Sperasti in Domino in saeculis aeternis, in Domino Deo forti in perpetuum. Quia incurvabit habitantes in excelso, civitatem sublimem humiliabit, humiliabit eam usque ad pulverem. Conculcabit eam pes, pes pauperis, gressus egenorum. Semita iusti recta est, rectus callis iusti ad ambulandum. Et in semita iudiciorum tuorum Domino sustinuimus te, nomen tuum, et memoriale tuum in desiderio animae. Anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritu meo in praecordiis meis de mane vigilabo ad te. Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent habitatores orbis. Misereamur impio, et non discet iustitiam: in terra sanctorum iniqua gessit, non videbit gloriam Domini. Domine exaltetur manus tua, et non videant: videant, et confundantur zelantes populi, et ignis hostes tuos devoret. Domine dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra operatus es nobis. Domine Deus noster, possederunt nos Domini absque te, tantum in te recordemur nominis tui. Morientes non vivant, gigantes non resurgant. Propterea visitasti, et contrivisti eos, et perdidisti omnem memoriam eorum. Indulsisti genti Domine, indulsisti genti. Nunquid glorificatus es? Elongasti omnes terminos terrae. Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris, doctrina tua eis. Sicut quae concepit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus. A facie tua Domine concepimus, et quasi parturivimus, et peperimus spiritum salutis. Iustitiam non fecimus in terra: ideo non ceciderunt habitatores terrae. Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent. Expergiscimini, et laudate, qui habitatis in pulvere; quia ros lucis ros tuus, et terram gigantum detrahes in ruinam. Vade, populus meus, intra in cubicula tua, claude ostia tua super te. Abscon-

Digitized by Google

dere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, ut visitet iniquitatem habitatoris terrae contra eum, et revelabit terra sanguinem suum, et non operiet ultra interfectos suos.

a CAP. XXVI.

In parte ista gratias agit de populi iustificatione: et dividitur in duas. In prima praedicit iustorum statum. In secunda ostendit iustitiae fructum, ibi, *Vetus error* etc. Circa primum duo. Primo enim praedicit iustorum fiduciam, *In die illa*. Post reditum de captivitate, et afflictionem Moabitarum a Machabaeis. Vel post Christi adventum, *O Syon salvator*, Christus vel Iudas Machabaeus est, *Urbs fortitudinis in ea*, scilicet protectione, *Ponetur murus, et antemurale*, Christi tantum. Ad literam tempore Machabaeorum, *Murus*, idest defendens: vel *murus*, Christus, *Antemurale*, scilicet prophetae. Vel aliter, *Syon*, est urbs, *Salvator*, Deus. Vel Christus, vel Iudas Machabaeus, *Murus*, idest defendens sicut murus: *Prover. 18. Turris fortissima, nomen Domini: Zach. 2. Ero eis, ait Dominus, murus ignis in circuitu*. Secundo Dominus praedicat eorum iustitiam, dicens ad angelos, *Aperite portas*, caeli, vel virtutis clausas peccatis. Vel ad literam non oportet vos claudere portas propter infideles, quia omnes erunt iusti: *Psal. 117. Haec porta Domini, iusti intrabunt in eam. Vetus error* etc. Hic ponit iustitiae fructum, scilicet pacem, de qua primo ponitur populi petitio, quae tria continet. Ponitur enim idoneitas petentium, *Vetus error*, scilicet idolatriae: *2. Cor. 5. Vetera transierunt*. Postulatur pacis beneficium, *Servabis pacem*, corporis et animae: *Isa. 52. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis iustitiae, et in requie opulenta*. Allegatur pacis meritum, *Quia in te speravimus: Eccl. 2. Quis sperat in Domino, et confusus est?* Secundo ponitur prophetae responsio, quae est mediator inter populum et Deum, *Sperastis*: et dividitur in tres. In prima ponitur pacis promissio. In secunda pacis impetratio, ibi, *Semita* etc. In tertia impetratae pacis denunciatio, ibi, *Iustitiam* etc. Circa primum tria. Primo concedit meritum, *Sperastis in Domino in saeculis*, idest semper: *Ps. 27. In ipso speravit cor meum, et adiutus sum*. Secundo adhibet consilium, *In Domino Deo*, supple sperate: *Matt. 10. Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. Tertio promittit pacis beneficium, pro destructione hostium, *Quia incurvabit habitantes*, Iudaei referunt ad Romanos. Potest autem referri ad quoslibet ipsorum hostium. Vel mystice ad ipsos Iudaeos: *Supra 25. Munimenta sublimium murorum tuorum corruent*. Et adiungit destruentium conditionem, *Conculcabit eam pes pauperis*, Iudaei qui parum habet, *Egenorum*, qui egent plura habere. Vel si mystice, ponit meritum destructionis Iudaeorum propter pauperem Christum, de quo *in Ps. 69. Ego autem egenus sum, et pauper*. Et *alibi: 21. Ego sum pauper, et dolens. Egenorum*, discipulorum. *Semita iusti* etc. Hic ponitur quasi disceptatio prophetae cum Domino, ad impetrandam petitionem populi. Et primo inducit ad puniendum hostes per argumenta. Secundo per experimenta, ibi, *Indulsisti* etc. Circa primum duo facit. Primo inducit ut puniat. Secundo ut in poena detineat, ibi, *Morientes* etc. Circa primum tria. Primo inducit ad iustitiam. Secundo excludit misericordiam, ibi, *Misereamur* etc. Tertio determinat poenam, ibi, *Et non videbit* etc. Provocat autem ad iustitiam, tria imponens. Primo iustitiae rectitudinem, ibi, *Semita iusti*, idest iustitiae: *Sap. 10. Iustum deduxit Dominus per vias rectas*. Secundo afflictorum expectationem, proponens tria, scilicet ipsam expectationem, *In semita*, idest per poenam iudiciorum tuorum, quibus nos vindicas, et liberas: *Psal. 118. In aeternum non obliviscar iustificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me*. Expectantium desiderium, *Nomen tuum: Hier. 23. Hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster*. Desiderii assiduitatem, *Quia die, et nocte*, idest omni tempore. Vel in prosperis, et adversis. *Anima mea: Cant. 3. In lectulo meo quaesivi quem diligit anima mea: Ps. 62. Deus Deus meus ad te de luce vigilo*. Tertio proponit iustitiae utilitatem, *Cum feceris iudicia: Ps. 9. Cognoscetur Dominus iudicia faciens. Misereamur* etc. Hic excludit misericordiam: et circa hoc duo facit. Primo Dominus interroganti proponit misericordiam, *Misereamur: Ps. 118. Misericordia Domini plena est terra*. Secundo propheta excludit ipsam, propter eius inutilitatem, *Et non discet: Eccl. 8. Quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala: Eccl. 30. Equus indomitus evadet durus, et filius remissus evadet praeceps;* et propter peccati gravitatem, propter sacri loci prophanationem? *In terra sanctorum: Ps. 78. Deus venerunt gentes in haereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum: Hier. 11. Quid est, quod dilectus meus in domo mea facit scelera multa? Et non videbit* etc. Hic ponitur disceptatio de poena determinanda. Et primo Dominus interrogat, *Et non videbit;* quasi dicat, Nunquid debeo hanc poenam sibi dare, quod non videat? Vel remissive, et sufficit hoc ad poenam. Secundo propheta respondet, *Domine exaltetur*. Tertio Dominus poenam determinat spiritualem, *Videant, et confundantur: Apoc. 1. Videbit eum omnis oculus*, in gloria humanitatis, non divinitatis. Et corporalem: *Apoc. 19. Missi sunt in stagnum ignis*. Quarto propheta congaudens consentit, proponens duo bona consequentia ex dicta, scilicet pacem populi. Ergo, *Domine*, hoc facto, *Dabis pacem*, et hoc de te speravimus. *Omnia enim: Phil. 2. Deus est qui operatur in nobis velle, et perficere. Operatus es*, opera, idest poenas quibus sufficienter nos purgasti: *Isa. 40. Suscepit de manu Domini duplicia*. Secundo laudem Dei, *Domine Deus possederunt*. Et ideo laudi tuae vacare non potuimus. *Tamen in te*, non habentes alium Deum cui soli vacemus: *Thren. ult. Servi dominati sunt nostri*. Nota super illo verbo, *Urbs fortitudinis*, quod Christus est urbs fortitudinis nostrae: quia nos confirmat primo in fide: *1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus*. Secundo in spe: *Hebr. 6. Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem*. Tertio in caritate: *Eph. 3. In caritate radicati, et fundati: Luc. 12. Ignem veni mittere*

in terram, et quid volo nisi ut ardeat? Quarto in opere: *Phil. 2. Deus est qui operatur in nobis velle, et perficere pro bona voluntate.* Quinto in tentatione: *1. Cor. 10. Fidelis Deus, qui non permittet vos tentari supra id, quod potestis.* Sexto in accusatione: *1. Io. 2. Advocatum habemus apud Patrem Iesum Christum.* Septimo in remuneratione: *Apoc. 3. Faciam illum columnam in templo Dei mei.* Item nota super illo verbo, *Aperite*, quod aperire debemus portas per meditationem primo infernalis miseriae; *Isa. 38. Vadam ad portas inferi.* Secundo iustae vitae: *Prov. ult. Laudent eam in portis opera eius.* Tertio coelestis gloriae: *Ps. 147. Confortavit seras portarum tuarum.* Item nota super isto verbo, *Pacem*, quod tria sunt, quae faciunt pacem in praesenti. Primo contemptus temporalis opulentiae: *Isa. 57. Cor impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.* Secundo subiugatio carnalis concupiscentiae: *Eccl. 44. Pacificantes in domibus suis.* Tertio contemplatio divinae sapientiae: *Ps. 75. In pace factus est locus eius, et habitatio eius in Syon.* Item nota super illo verbo, *Semita iusti*, quod est via iustitiae recta primo propter itineris brevitatem: *Sap. 6. Ambulavimus vias difficiles.* Secundo propter situs aequalitatem: quia rectum est illud, cuius medium non discrepat ab extremis: *Io. 13. Sciens quia a Deo exivit, et ad Deum vadit.* Tertio propter pulchritudinem: *Hier. 31. Benedicat tibi Dominus, pulchritudo iustitiae, mons sanctus.* Item nota super illo verbo, *Pacem*, quod tria sunt, quae faciunt pacem in futuro. Primo bonorum ubertas: *Psal. 147. Posuit fines tuos pacem.* Secundo malorum securitas: *Isa. 32. Sedebit populus meus in tabernaculis fiduciae.* Tertio immobilitas: *Psalm. 4. In pace in idipsum dormiam, et requiescam. Morientes* etc. Hic petit ne punitos ulterius a poena liberet. Et primo petit petitionem, *Morientes*, peccatores, *Non vivant*, vita gloriae ubi poeniteant: *Gigantes*, de sua potentia gloriantes, *Non resurgant*, ad gloriam: *Ps. 1. Non resurgent impii in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum: Eccl. 16. Non exoraverunt pro peccatis suis antiqui gigantes.* Vel petit ut hostes eorum decepti ulterius non resurgant ad potentiam. Secundo ponit exauditiones, *Propterea: Ps. 9. Periit memoria eorum cum sonitu: Hiere. 8. In tempore visitationis suae corruent. Indulsisti* etc. Hic inducit Deum ad iustitiae opus per experimentum inutilitatis misericordiae: tum quantum ad remissionem poenarum, *Indulsisti*: tum quantum ad multiplicationem bonorum, *Elongasti: Hierem. 5. Magnificati sunt, et ditati, et incrassati sunt, et impinguati, et praeterierunt sermones meos pessime: Prov. 1. Prosperitas stultorum perdet eos.* Secundo utilitatem vindicantis iustitiae, *Domine in angustia: Os. 6. In tribulatione sua mane consurgent ad me: Hiere. 2. In tempore afflictionis dicent, surge, et libera nos. Sicut quae concepit* etc. Hic probat idem per experimentum in Iudaeis. Et primo ponit tribulationis flagellum, *Sicut quae concepit: Io. 16. Mulier cum parit, tristitiam habet: Ps. 47. Ibi dolores, ut parturientis.* Secundo emendationis fructum, *A facie tua: Hebr. 12. Omnis quidem disciplina in praesenti quidem videtur non esse gaudii, sed moeroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddit iustitiae. Iustitiam non fecimus* etc. Hic denuntiat impetratam pacem: et circa hoc tria facit. Primo ostenditur ratio dilationis, *Iustitiam non fecimus;* ut alludat ei quod dicitur *Deut. 28. Dabit Dominus inimicos tuos, qui consurgunt adversus te, corruentes in conspectu tuo.* Secundo ponitur promissio restitutionis populi per resurrectionem, sive corporalem in die novissimo, sive a miseria captivitatis. Unde promittitur resurrectio, *Vivent mortui: Ezech. 37. Vaticinare ad spiritum, vaticinare fili hominis* etc. Indicitur resurgentibus gratiarum actio, *Expergiscimini: Dan. 12. Multi ex his qui dormiunt, in pulvere terrae evigilabunt.* Et assignatur resurrectionis causa vel ratio, *Quia ros lucis*, scilicet divina benignitas. Tertio ostenditur hostium destructio, *Terram gigantium*, idest superborum, et potentium: *Supra 17. Erit quasi acervus lapidum in ruina.* Secundo populi Dei immunitatem, *Vade populus meus. Cubicula*, sepulcra. Vel ad litteram munitiones in quibus interdum se caute custodiunt: *Isa. 54. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te, et misericordia sempiterna misertus sum tui: Apoc. 7. Dictum est illis, ut quiescant adhuc modicum, donec compleretur numerus fratrum suorum.* Tertio ponit destructionis ordinem, quia per iudicium: unde ponit iudicis adventum, *Ecce enim Dominus: Mich. 1. Ecce dominus egredietur, et omnes angeli eius cum eo.* Et maturationis terminum, *Et revelabit terra sanguinem: Iob 16. Terra ne operias sanguinem meum, neque inveniat in te locum latendi clamor meus.*

a CAP. XXVII.

In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, et grandi, et forti, super Leviathan serpentem vectem, super Leviathan serpentem tortuosum, et occidet cetum, qui in mari est. In die illa vinea meri cantabit ei. Ego Dominus qui servo eam, repente propinabo ei, ne forte visitetur contra eam, nocte, et die servo eam, indignatio non est mihi. Quis dabit me spinam, et veprem in praelio? Gradiar super eam, succendam eam pariter? An potius tenebo fortitudinem meam? Faciet pacem mihi, pacem faciet mihi? Qui ingrediuntur impetu ad Iacob, florebit, et germinabit Israel, et implebunt faciem orbis semine. Numquid iuxta plagam percutientis se percussit eum? Aut sicut occidit interfectos eius, sic occisus est? In mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabit eam, meditatus est in spiritu suo duro per diem aestus. Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Iacob, et iste omnis fructus, ut auferatur peccatum eius. Cum posuerit omnes lapides altaris, sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci, et delubra. Civitas enim munita desolata erit, spatiosa relinquetur, et dimittetur quasi desertum. Ibi pascetur vitulus, et ibi accubabit, et consumet summitates o-

ius. In siccitate messis illius conterentur mulieres venientes, et docentes eam. Non est enim populus sapiens, propterea non miserebitur eius, qui fecit eum, et qui formavit eum, non parcet ei. Et erit in die illa, percutiet Dominus ab alveo fluminis usque ad torrentem Aegypti, et vos congregabimini unus, et unus filii Israel. Et erit in die illa, clangentur in tuba magna, et venient, qui perditi fuerant de loco Assyriorum, et qui eiecti erant de terra Aegypti, et adorabunt Dominum in monte sancto, in Hierusalem.

a CAP. XXVII.

In parte ista commemorat divinam, et paternam correctionem. Et primo flagellis alienis. Secundo flagellis propriis, ibi, *In die illa* etc. Unde dicitur *Sap. 2. Hos quidem tamquam pater monens probasti*. Circa primum ponit flagellum Babylonis, *Gladio*, scilicet vindicta, *Leviathan*, scilicet Nabuchodonosor, propter additiones regnorum, quae sibi subiugaverat, *Serpentem*, propter virulentam tyrannidem, *Vectem*, propter populorum correctionem a Deo: *Supra: Veh Assur virga furoris mei. In die illa* etc. Hic ponitur correctio per propria flagella. Unde primo prosequitur castigationem. Secundo consolationem, ibi, *Et erit in die illa* etc. Circa primum duo facit. Primo praedicitur castigatio. Secundo modus inquiritur, ibi, *Indignatio* etc. Circa primum tria. Primo praedicit doloris canticum. *Vinea*, quondam in prophetis, et patriarchis vini, *Meri: Supra 5. Vinea Domini Sabaoth, domus Israel est*. Secundo ponit punientis propositum, *Ego Dominus, qui servo eam: Isa. 51. Bibisti de manu Domini calicem irae eius*. Tertio ponit beneficium, cui ingrati fuerunt, *Ne forte visitetur: Sap. 19. Sermo tuus Domine, qui sanat omnia. Indignatio* etc. Hic inquiritur punitionis modus. Et primo ponitur iudicis deliberatio. Secundo deliberati executio, ibi, *Civitas* etc. Circa primum tria. Primo proponit severum iudicium proponens saevientes iram, *Indignatio non est mihi*; quasi dicat, Immo iuste indignor, quia beneficiis ingrati sunt: *Isa. 51. Pleni indignatione Domini*. Et ex ira determinat austeram poenam, *Quis dabit mihi spinam, et veprem*, Quantum ad praecedentes angustias communiter in ipsis ad invicem exortas: *Supra 5. Ascendent super eam vepres, et spinae. In praelio*, quantum ad impugnationem hostium: *Hiere. 21. Debellabo ego vos in manu extenta, et in brachio forti, et in furore, et in indignatione, et in ira grandi. Et percutiam habitatores civitatis huius. Succendam*, quantum ad destructionem domorum, et civitatum: *Hiere. 51. Egredietur ut ignis indignatio mea*. Secundo ponit sententiae temperamentum, *An potius tenebo*; quasi dicat, Retinebo iram meam per oppositum: *Hier. 30. Non avertet iram indignationis Dominus, donec faciat, et compleat cogitationem cordis sui*. Et ponit temperamenti fructum, quantum ad bonos, quem quilibet faciet, in comparatione ad Deum: *Faciet pacem*; quasi dicat, pacificabit me bonis operibus: *Isa. 32. Erit opus iustitiae pax*. In comparatione ad seipsum, *Florebit*, fide, vel bono proposito, *Germinabitur*, operis consummatione: *Isa. 53. Florebit Hierusalem, quasi lilium*. Et in comparatione ad proximum, *Implebunt faciem orbis semine, qui egredientur*, scilicet apostoli: *Supra 2. De Syon exibit lex, et verbum Domini de Hierusalem*: *Ps. 18. In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum*. Ponit poenae supplementum quantum ad ingratos, *Nunquid iuxta*, in quo improperat poenae beneficium: *Ps. 44. Non secundum peccata nostra facies nobis. In misericordia*, in quo comminatur adaequatum iudicium. *Cum abiecta*, a cultu Dei per infidelitatem, non credentes Christo: *Deut. 25. Secundum mensuram peccati, sic erit et plagarum modus. Meditatus*, in quo ostendit sententiae firmamentum, *Duro*, quia non placabitur: *Supra 2. Quiescite ergo ab homine, cuius spiritus in naribus eius est*. Tertio explicat motivum ad temperandum, ne tunc omnino destrueret, quia scilicet ex illa gente Christus, et apostoli descendere adhuc debebant, per quorum praedicationem idolorum cultus derelinquendus erat. Et hoc est, quod dicit, *Cum posuerit: Supra 17. Inclinabitur homo ad factorem suum, et oculi eius ad sanctum Israel respicient. Civitas*, scilicet Hierusalem: *Thre. 1. Quomodo sedet sola civitas, plena populo?* Quantum ad hostium potestatem, *Ibi pascetur*, quasi sine timore requiescet, *Vitulus*, hostium exercitus, *Summitates*, metaphorice, idest spicas, per quas significantur principes: *Supra 13. Requiescent ibi bestiae*. Vel ad literam, ut sit desolationis signum: *1. Mach. 4. Viderent pastoforia direpta*. Et hominum destructionem, *In siccitate*, metaphora est, idest sicut pisces teruntur in siccitate aestatis. *Mulieres docentes*, a quibus maxime in peccata populus praecipitabatur: *Supra 3. Populum meum exactores sui despoliaverunt*. Vel quia ipsae mulieres docebant eos sicut Debora, *Iudic. 4.* Et Athalia, *4. Reg. 11*. Secundo ponit poenae aequitatem per comparationem ad culpam, *Non est enim populus: Supra 5. Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam*. Tertio destructionis magnitudinem. Et quantum ad universalitatem locorum, *Et erit in die*, idest ab uno capite usque ad aliud: *Supra 1. A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas*. Et quantum ad paucitatem hominum remanentium, *Et vos congregabimini: Deut. 28. Remanebitis pauci numero. Et erit* etc. Hic ponit consolationem per reductionem ad ipsam, *Tuba*, praeceptum regis: *Isa. 41. Levabit signum in nationibus, et congregabit profugos Israel*. Nota super illo verbo, *Vastabit Dominus in gladio*, quia vindicta Dei dicitur gladius primo durus propter poenae acerbitatem. Secundo magnus propter punitorum universalitatem: *Apoc. 6. Datus est illi gladius magnus*. Tertio fortis propter punientis potestatem: *Iob 19. Fugite a facie gladii*. Quarto acutus propter ipsius penetrabilitatem, quia usque ad animam: *Hebr. 4. Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti*. Quinto lucens propter aequitatem: *Naum 3. Peribis gladio, devorabit te ut bruchus*. Item super illo verbo *Leviathan* nota, quod diabolus dicitur Leviathan, quia addit primo humanae nequitiae: *Psal. 21. Appone iniquitatem super iniquitatem*. Secundo propriae potentiae: *Matth. 3. Haec omnia tibi dabo*,

Digitized by Google

si cadens adoraveris me. Tertio divinae iustitiao: *Gen. 4. Maior est iniquitas mea, quam ut veniam merear.* Quarto divinae misericordiae: *Gen. 33. Tristem blanditiis delinivit.* Item nota super illo verbo, *Serpentem*, quia diabolus dicitur serpens primo propter renovationis ingenium: *1. Corinth. 2. Ipse Satan transfigurat se in angelum lucis.* Secundo propter incedendi modum: *Iob 1. Circuivi terram, et perambulavi eam.* Tertio propter venenosum morsum: *Prover. 23. In novissimo mordebit eum coluber.* Quarto propter involutionis modum: *Iob 40. Stringit caudam suam, quasi cedrum.*

a CAP. XXVIII.

Vae coronae superbiae, ebriis Ephraim, et flori decidenti, gloriae exultationis eius, qui erant in vertice vallis pinguissimae, errantes a vino. Ecce validus, et fortis Dominus, sicut impetus grandinis, turbo confringens, sicut impetus aquarum multarum inundantium, et emissarum super terram spatiosam. Pedibus conculcabitur corona superbiae ebriorum Ephraim. Et erit flos decidens gloriae exultationis eius, qui est super verticem vallis pinguium, quasi temporaneum ante maturitatem autumni: quod cum aspexerit videns, statim ut manu tenuerit, devorabit illud. In die illa erit Dominus exercituum corona gloriae, et sertum exultationis residuo populi sui: et spiritus iudicii sedenti super iudicium, et fortitudo revertentibus de bello ad portam. Verum hi quoque prae vino nescierunt, et prae ebrietate erraverunt. Sacerdos, et propheta nescierunt prae ebrietate, absorpti sunt a vino, erraverunt in ebrietate, nescierunt videntem, et ignoraverunt iudicium. Omnes enim mensae repletae sunt vomitu, sordiumque, ita ut non esset locus ultra. Quem docebit scientiam, et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus? Quia manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. In loquela enim labii, et lingua altera loquetur ad populum istum, cui dixit: Haec est requies mea, reficite lassum, et hoc est refrigerium meum, et noluerunt audire. Et erit eis verbum Domini, manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi, ut vadant, et cadant retrorsum, et conterantur, et illaqueentur, et capiantur. Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Hierusalem. Dixistis enim: Percussimus foedus cum morte, et cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos, quia posuimus mendacium spem nostram, mendacio protecti sumus. Idcirco haec dicit Dominus Deus: Ecce ego mittam in fundamentis Syon lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum in fundamento fundatum: qui crediderint, non festinet. Et ponam in pondere iudicium, et iustitiam in mensura. Et subvertet grando spem spem mendacii, et protectionem aquae inundabunt. Et delebitur foedus vestrum cum morte, et pactum vestrum cum inferno non flabit. Flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem. Quandocumque pertransierit, tollet vos, quoniam mane diluculo pertransibit in die et in nocte, et tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. Coangustatum est enim stratum, ita ut alter decidat, et pallium breve utrumque operire non potest. Sicut enim in monte divisionum stabit Dominus, sic in valle, quae est in Gabaon, irascetur, ut faciat opus suum. Alienum opus eius, ut operetur opus suum, peregrinum est opus eius ab eo. Et nunc nolite illudere, ne forte constringantur vincula vestra. Consummationem enim, et abbreviationem audivi a Domino Deo exercituum super universam terram. Auribus percipite, et audite vocem meam, attendite, et audite eloquium meum. Numquid tota die arabit arans, ut ferat, proscindet, et sarciet humum suam? Nonne cum adaequaverit faciem eius, seret gith, et cyminum sparget, et ponet triticum per ordinem, et hordeum, et milium, et viciam in finibus suis. Et erudiet illum in iudicio, Deus suus docebit illum. Non enim in serris triturabitur gith, nec rota plaustri super cyminum circuibit, sed in virga excutietur gith, et cyminum in baculo. Panis autem comminuetur. Verum non in perpetuum triturans triturabit illum, neque vexabit eum rota plaustri, nec ungulis suis comminuet eum. Et hoc a Domino Deo exercituum exivit, ut mirabile faceret consilium, et magnificaret iustitiam.

a CAP. XXVIII.

In parte ista comminatur contra illos, qui contemnebant prophetarum vaticinia. Et primo contra contemnentes in praesenti. Secundo contra futuros temporibus Hieremiae, *30. cap. Vae filii desertores* etc. Prima in duas. In prima contra illos de decem tribubus. In secunda contra illos de duabus, ibi, *Verum usque* etc. Circa primum tria facit. Primo arguit culpam superbiae, *Vae coronae*, quia de multitudine superbiebant, quae est corona, vel gloria regis. Secundo culpam gulae, *Ebriis Ephraim*: *Num. 3. Inebriaberis, et eris despecta, et quaeres tu auxilium ab inimico. Flori decidenti, qui erant,* temporibus latriae: *Errantes a vino*, scilicet idolatria: *Exeo. 7. Floruit virga, germinavit amigdalus.* Secundo comminatur poenam, ibi, *Ecce validus* etc. Et circa hoc duo facit. Primo ponit hostium fortitudinem, *Ecce validus*, quantum ad fortitudinem hostium, quos immittet, *Si-*

cut impetus. Quantum ad multitudinem *supra 17. Sonabunt populi sicut sonitus aquarum.* Secundo ponit poenae inflictionem, scilicet deiectionem superbiae, *Pedibus;* et exinanitianem gloriae, *Et erit flos quasi temporuneum*, idest tempestivus, vel primitivus fructus: *Supra 18. Ante messem enim totum effloruit: Nan. 3. Omnes munitiones tuae, sicut ficus cum grossis suis.* Tertio ponit iustorum gloriam, scilicet illorum de duabus tribubus, *In die illa*, scilicet temporibus Ezechise destructis decem tribubus, quantum ad tria; quantum ad populi laetitiam, *Corona*, ex auro vel argento contra hoc, quod dicit *coronae superbiae; Sertum*, de floribus, contra hoc, quod dicit, *flori decidenti: Isa. 61. Et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu moeroris.* Quantum ad regis iustitiam, *Et erit*, ipse Dominus spiritus: *Hier. 23. Regnabit rex, et sapiens erit, et faciet iudicium, et iustitiam in terra*, scilicet quantum ad militom potentiam: *Et fortituda*, quia Dominus pro eis pugnabit: *Supra 25. Quia factus est fortituda mea. Verum hi* etc. Hic comminatur contra illos de duabus tribubus. Et primo contra principes. Secundo contra civitatem; vel contra populum, *cap. 29. Vae Ariel* etc. Prima in duas. Primo ponit commutationem. Secundo consolationem, *Auribus percipite.* Circa primum duo. Primo arguit peccatum, et comminatur simol interitum. Secundo excludit, ibi, *Propter hoc audite* etc. Circa primum duo. Primo arguit in eis defectum scientiae. Secundo contemptum doctrinae, ibi, *Quia manda* etc. Circa primum primo arguit culpam, ponens primo errorem omnium communiter, *Verum hi quoque prae vino: Ose. 4. Vinum, et ebrietas apostatare faciunt a Deo.* Secundo doctorum, *Sacerdos.... nescierunt*, quantum ad ignorantiam credendorum: *Erraverunt*, quantum ad ignorantiam agendorum, *Videntem*, idest Deum, quia omnia videt. Unde est expositio eius quod habetur *Ezech. 23. Sacerdotes contempserunt legem meam, et polluerunt sanctuaria mea.* Tertio ponit ignorantiae modum, *Omnes enim mensae*, quia in templis idolis dediti, *Sordiumque*, scilicet omnium vitiorum turpium: *Prov. Sicut canis, qui revertitur ad vomitum, et sus lota in volutabro luti.* Secundo comminatur poenam excaecationis, *Quem docebit?* Unde primo ponitur quaestio, *Quem docebit?* quasi dicat, Ex quo vos scientiam repulistis, *auditum*, scilicet quod audivi a Domino. Secundo ponitur responsio, *Ablactatos*, idest humiles, et parvulos simplices: *Matth. 11. Abscondisti haec a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Vel quoscumque bonos separatos a lacte concupiscentiae. Nota super illo verbo, *Ebriis*, quia mali inebriantur vino primo materialis liquoris: *Eph. 5. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Secundo carnalis delectationis: *Prov. 8. Venite, inebriemur vino.* Tertio spiritualis erroris: *Supra 19. Et errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius, et vomens.* Quarto divinae punitionis: *Thre. 3. Inebriavit me absinthia.* Item inebriantur sancti primo lacrymis compunctionis: *Supra 16. Inebriabo te lacryma mea.* Secundo calice compassionis: *Ps. 22. Calix meus inebrians quam praeclarus est.* Tertio incensivo amoris: *Can. 4. Comedite amici, et inebriamini.* Quarto torrente felicis delectationis: *Ps. 31. Inebriabuntur ab ubertate domus tuae.* Item nota super illo verbo, *Coronae superbiae*, quia coronantur mali, et boni. Mali coronantur primo corona vanae laetitiae: *Sap. 2. Coronemus nos rosis.* Secundo opulentiae rerum: *Supra 23. Quis cogitavit haec super Tyrum quondam coronatam?* Tertio mundanae potentiae: *Iob 19. Spoliavit me gloria mea, et abstulit coronam de capite meo.* Quarto superstitiosae observantiae: *2. Mach. 6. Cum Liberi sacra celebrarentur, cogebatur hedera coronari Libero circuire.* Item coronantur sancti corona nuptiali: *Isa. 61. Quasi sponsum coronavit me corona.* Secundo triumphali: *2. Tim. 2. Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit.* Tertio regali: *Is. 62. Eris corona gloriae in manu Dei tui: Ps. 20. Posuisti Domine in capite eius coronam de lapide pretioso.* Quarto sacerdotali: *Eccl. 45. Corona aurea super caput eius, expressa signo sanctitatis.* Item nota super illo verbo, *Ablactatos a lacte*, quia est quoddam lac, quod debet deseri: et istud est multiplex. Primo carnalis concupiscentiae: *Supra 11. In caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet.* Secundo imperfectae iustitiae: *Gen. 21. Crevit puer, et ablactatus est.* Tertio rudis doctrinae: *1. Cor. 3. Tamquam parvulis in Christo lac potum dedi vobis.* Et est lac, quod debet amplecti. Primo purae conscientiae: *Thre. 4. Candidiores nive, nitidiores lacte*, propter nitorem. Secundo sanae doctrinae propter dulcorem: *Can. 4. Mel et lac sub lingua eius.* Tertio aeternae gloriae propter facilem absorptionem: *Ios. 20. Possidete terram fluentem lac, et mel. Quia manda* etc. Hic ponit contemptum doctrinae. Et primo per blasphemiam, qua prophetas deridebant, dicentes, *Manda*, quia his comminando utebantur: *Supra 13. Mandavi sanctificatis meis, et vocavi fortes meos in ira mea*, et supra 23. *Dominus mandavit adversus Chanaam, ut contereret fortes eius: Supra 5. Mandabo nubibus, ne pluant super eam imbrem. Expecta*, hic, promittendo: *Abacuch 2. Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet.* Et addit poenam, *In loquela*, idest ita carebitis intellectu prophetarum, ac si aliquis loqueretur vobis motu labii tantum, et lingua extranea. Vel statim inferet vobis plagas. De ista locutione *Sap. 2. Contumelia, et tormento interrogemus illum.* Secundo quantum ad obedientiam, *Cui dixit.* Unde primo ponit praeceptum, *Haec requies: Matth. 25. Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Secundo contemptum, *Et noluerunt: Ezech, 3. Domus autem Israel noluit audire te, quia nolunt audire me.* Tertio comminatur interitum, *Et erit eis*, idest pro verbis suis hanc poenam patientur: *Matth. 12. Ex verbis tuis te iudico, serve nequam. Ut vadant*, in interitum. *Propter hoc* etc. Hic excludit remedium. Et primo ponit duo remedia, idest unum in quo confidebant, scilicet pactum cum idolis; unde ponit pactum, *Percussimus foedus cum morte*, idest cum diabolo: *Iob 40. Numquid feriet tecum pactum, et accipies eum servum sempiternum?* Et pacti fructum, *Flagellum inundans*, idest persecutio; *Mendacium*, idest idolum, quod vos prophetae dicitis mendacium: *Ps. 82. In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur.* Secundum est

remedium, quod Deus sanctis parat, scilicet Christum, *Ecce ego: Ps. 117. Lapidem quem reprobaverunt aedificantes. Qui crediderit, non festinet*, sed expectet: *Abac. 2. Si moram fecerit, expecta eum.* Et hoc contra malorum blasphemiam. *Et ponam* etc. Hic excludit utrumque dictorum remediorum. Et primo primum. Secundo secundum, ibi, *Coangustatum* etc. Circa primum tria. Primo ponit exclusionis iustum iudicium, *Ponam: Sap. 11. Omnia in numero, pondere, et mensura fecisti*. Secundo excludit pactum, *Et subvertet grando*, tribulationis. Et ponit quatuor contra omnia, quae supra dixeret: *Iob 4. Spes hypocritae peribit*. Tertio exclusionis fructum, *Et tantummodo: Supra 26. Domine in angustia quaesierunt te. Coangustatum* etc. Hic excludit secundum remedium. Et primo ponit in eis impedimentum, quare non valeat eis. *Coangustatum*. Loquitur secundum similitudinem adulterae, quae non potest eodem loco habere virum, et adulterum: ita nec ipsi idolis cultum exhibere, et divinum auxilium obtinere: *1. Cor. 10. Non potestis mensae Domini participes esse, et mensae daemoniorum*. Secundo ponit liberantis adventum, *Sicut in monte divisionum*. Tangit historiam, quae habetur 2. *Reg. 5. Sic in valle*. Tertio excludit misericordiae auxilium, *Ut faciat opus suum*, idest ut misereatur nobis, sicut tunc interrogative. Et respondit, *Alienum: Ps. 144. Miserationes eius super omnia opera eius. Et nunc nolite* etc. Hic concludit sanum, et salubre consilium. Et primo prohibet illusionem, *Nolite illudere, Vincula*, captivitatis: *Prov. 3. Ipse deludet delusores, et mansuetis dabit gratiam.* Et assignat rationem, *Consummatione enim* etc. *Auribus percipite* etc. Hic ponit consolationem. Et primo excitat attentionem, *Audite: Deut. 23. Audite coeli quae loquor, audiat terra verba oris mei.* Secundo ponit consolationem sub similitudine agricultoris, *Numquid tota die* etc. Per quem ostendit tria, scilicet punientis Dei intentionem, quia ut fructificemus sicut arator, ut serat, *Gith*, genus leguminis simile cymino. Secundo iudicii discretionem, quia alio modo punit hos, et illos, sicut rusticus alio modo exeutit triticum, et gith, *Et erudiet.... panis*, idest frumentum. Tertio poenarum cessationem quantum ad hos, qui corriguntur, *Verumtamen: 1. Cor. 9. Debet in spe arare qui arat.* Tertio ponit expositionem, et haec, *A Domino: Ps. 118. Mirabilia opera tua.*

a CAP. XXIX.

Vae Ariel, Ariel civitas, quam expugnavit David. Additus est annus ad annum, solemnitates evolutae sunt. Et circumdabo Ariel, et erit tristis, et moerens, et erit mihi quasi Ariel. Et circumdabo quasi sphaeram in circuitu tuo, et iaciam contra te aggerem, et munimenta ponam in obsidionem tuam. Humiliaberis, de terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum, et erit quasi phytonis de terra vox tua, et de humo eloquium tuum mussitabit. Et erit sicut pulvis tenuis, multitudo ventilantium te: et sicut favilla pertransiens multitudo eorum, qui contra te praevaluerunt, eritque repente confestim. A Domino exercituum visitabitur in tonitruo, et commotione terrae, et voce magna turbinis, et tempestatis, et flammae ignis devorantis. Et erit sicut somnium visionis nocturnae multitudo omnium gentium, quae dimicaverunt contra Ariel, et omnes, qui militaverunt, et obsederunt, et praevaluerunt adversus eam. Et sicut somniat esuriens, et comedit, cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima eius: et sicut somniat sitiens et bibit, et postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit, et anima eius vacua est, sic erit multitudo omnium gentium, quae dimicaverunt contra montem Syon. Obstupescite et admiramini, fluctuate et vacillate, inebriamini et non a vino: movemini, et non ab ebrietate, quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis. Claudet oculos vestros, prophetas et principes vestros, qui vident visiones operiet. Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederit scienti literas, dicent, Lege istum, et respondebit: Non possum, signatus est enim. Et dabitur liber nescienti literas, dicentque ei, Lege, et respondebit: Nescio literas. Et dixit Dominus: Eo quod appropinquat populus iste ore suo, et labiis suis glorificat me, cor autem eius longe est a me, et timuerunt me mandato hominum et doctrinis, ideo ecce ego addam, ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi et stupendo: peribit enim sapientia a sapientibus eius, et intellectus prudentium eius abscondetur. Vae, qui profundis estis corde, ut a Domino abscondatis consilium, quorum sunt in tenebris opera, et dicunt: Quis videt nos, et quis novit nos? Perversa est haec vestra cogitatio, quasi si lutum contra figulum cogitet, et dicat opus factori suo: Non fecisti me, et figmentum fictori suo: Non intelligis. Nonne adhuc in modico, et in brevi, convertetur Libanus in Charmel, et Charmel in saltum reputabitur? Et audient in die illa surdi verba libri, et de tenebris, et caligine oculi caecorum videbunt. Et addent mites in Domino laetitia, et pauperes homines in sancto Israel exultabunt. Quoniam defecit, qui praevalebat, consummatus est illusor, et succisi sunt omnes qui vigilabant super iniquitatem, qui peccare faciebant homines in verbo, et arguentem in porta supplantabant, et declinaverunt frustra a iusto. Propter hoc haec dicit Dominus ad domum Iacob, qui redemit Abraham: Non modo confundetur Iacob, nec modo vultus eius erubescet, sed cum viderit filios suos opera manuum mearum, in medio sui sanctificantes nomen meum, et sanctificabunt sanctum Iacob, et domum Israel praedicabunt. Et scient errantes spiritu intellectum, et mussitatores discent legem.

Digitized by Google

a CAP. XXIX.

In parte ista ponit comminationem contra populum, sive contra civitatem: et dividitur in partes duas. In prima comminatur poenam temporalis destructionis. In secunda poenam spiritualis excaecationis, ibi, *Obstupescite* etc. Circa primum duo. Primo comminatur destructionem. In secunda ponit qualemcumque consolationem, ibi, *Et erit sicut somnium* etc. Prima in duas. In prima ponit destructionem Hierusalem per Babylonios. In secunda per Romanos, ibi, *Et circumdabo* etc. Circa primum tria. Primo commemorat pristinam dignitatem, *Ariel*, idest leo Dei, quia Dei virtute temporibus David, et Salomonis nullum timebat, sicut nec leo: *Pro. 30. Leo fortissimus bestiarum ad nullius pavebit occursum.* Vel propter altare holocaustorum, quod ibi erat, quod consumebat animalia sicut leo: et sic sumitur *Ezech. 43. Ipse autem Ariel quatuor cubitorum* etc. Vel forte propter figuram, quia erat sita in modum leonis, *Expugnavit: 2. Reg. 3. Nam leonem, et ursum expugnavi.* Secundo ponit destructionem, ponens trium festorum cessationem, *Additus:* quasi dicat, Multis annis, *Evoluti*, idest perierunt: *Ose. 5. Sedebunt dies multos absque sacrificio* etc. *Obsidionem. Et circumvallabo*, scilicet Chaldaeis: *Ezec. 3. Et ordinabis adversus eam obsidionem* etc. Et innuit expugnationem ex tristitia, *Et erit tristis.* Tertio ponit reparationem factam sub Iesu sacerdote magno, et aliis, de qua habetur *in Esdra* per totum. *Et erit mihi*, quasi dicat, Umbram pristinae dignitatis retinens. Sed contra *Aggaei 2. Magna est gloria domus istius novissimae plusquam primae.* Et dicendum, quod hoc dicitur propter hoc, quod fuit visitata ab ipso filio Dei corporaliter. *Et circumdabo.* Hic comminatur destructionem per Romanos: et circa hoc quatuor ponit, scilicet obsidionem, *Et circumdabo quasi sphaeram*, idest in circuitu: *Luc. 19. Circumdabunt te inimici tui vallo: Abach. 1. Super omnem munitionem ridebit, et comportabit aggerem.* Secundo obsessorum humiliationem, *Humiliaberis.* Et humiliationis signum, *De terra loqueris*, idest ita ac si sub terra esses, etiam audieris humiliter, verba ferens phytonis, qui silenter incantabant: *Sopho. 3. Auferam de medio tui magniloquos superbiae tuae.* Vel humiliationis meritum, arguens in eis peccatum avaritiae, *De terra loqueris;* et idolatriae, *Et erit quasi phytonis.* Tertio ponit hostium multitudinem, *Et erit sicut pulvis: Ioel. 2. Gens ascendit.* Vel hostium destructionem, sicut *supra 17. Rapietur sicut pulvis montium a facie venti.* Quarto ponit ipsam destructionem, *Eritque repente*, metaphorice, propter hostium ferocitatem: *Hiere. 4. Quasi nubes ascendet, et quasi tempestas, currus eius velociores aquilis. Et erit sicut somnium* etc. Hic adhibet quamdam consolationem ex hostium poena, *Et sicut ros*, vana, in nihilum ibunt, non reportantes aliquod commodum de destructione Iudaeae, sicut nec esuriens, vel sitiens ex cibo, vel potu somniato: *Eccl. 24. Vana spes, et mendacium insensato viro, et somnia extollunt imprudentes: Zac. 12. Ponam Hierusalem lapidem oneris, cunctis populis.* Nota super illo verbo, *Et erit sicut somnium*, quia aliquid dicitur somnium primo propter vanitatem: *Eccl. 34. Quasi qui apprehendit umbram, et persequitur ventum, sic et qui attendit ad visa mendacia.* Hoc secundum hoc visio somniorum. Secundo propter brevitatem: *Iob 20. Velut somnium avolans non invenietur.* Tertio propter cogitationis obscuritatem: *Iob 33. Per somnium in visione nocturna, quando solet sopor occupare homines, et dormiunt in lectulo suo, tunc aperit aures virorum, et erudiens eos instruit disciplina.* Quarto propter animae perversitatem: *Isa. 56. Dormientes, et amantes somnia. Obstupescite* etc. Hic comminatur poenam excaecationis. Et primo praedicit excaecationem Iudaeorum. Secundo conversionem gentium, ibi, *Nonne adhuc* etc. Circa primum duo facit. Primo ponit excaecationem. Secundo ipsius rationem assignat, ibi, *Et dixit Dominus* etc. Circa primum tria. Primo praedicit excaecationem ponens ea, quae perturbant iudicium rationis. *Obstupescite*, ex consideratione malorum culpae, vel poenae: *Hier. 2. Obstupescite coeli super hoc, et portae coeli desolamini vehementer. Et admiramini*, ex consideratione magnorum: *Psalm. 118. Mirabilia opera tua. Fluctuate*, ex incertitudine eligendorum: *Iac. 1. Qui enim haesitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur, et circumfertur. Vacillate*, ex inconstantia propositorum: *Iob 4. Vacillantes confirmaverunt manus tuae. Inebriamini*, ex anxietate dolorum: *Abac. 2. Bibe tu quoque, et consopire, circumdabit te calix dexterae Domini.* Secundo ponit excaecationis modum, *Quoniam miscuit*, idest sicut vinum mixtum propinavit, *Oculos vestros*, scilicet prophetas: *Supra 15. Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis.* Tertio ponit excaecationis effectum, quia librum sacrae Scripturae in visiones omnium prophetarum non intelligent, *Et erit vobis: Apoc. 5. Vidi in dextera sedentis librum signatum* etc. *Et dixit Dominus* etc. Hic ponit causam excaecationis, scilicet peccatum ipsorum. Et primo in effectu. Secundo in intellectu, ibi, *Vae qui profundi* etc. Circa primum duo facit. Primo culpam divini contemptus, *Cor autem eius*, quia palliant verbis, *Labiis*, humanis observantiis. *Et timuerunt: Hie. 12. Prope es tu ori eorum, et longe a renibus eorum: Matt. 15. Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras.* Secundo poenam, *Ideo ecce ego... Grandi*, secundum eorum reputationem: vel quodammodo, *Peribit enim sapientia*, *Abd. Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo, 1. Cor. 1. Vae qui profundi* etc. Hic ponit peccatum ex parte intellectus, quia non credebant Dei providentiam, quod sciret ea, quae circa nos aguntur: et circa hoc duo facit. Primo ponitur erroris excogitatio. Dicebant autem Deum latere, propter cordis profunditatem, ubi sua prava consilia pertractabant; unde dicit, *Vae qui profundi* etc. *Hiere. 17. Profundum est cor hominis, et inscrutabile, quis cognoscet illud?* Et propter obscuritatem locorum in quibus prava opera exercebant; unde dicit, *Quorum sunt: Io. 3. Omnis qui male agit, odit lucem: Eccle. 16. Non dicas, a Deo abscondar.* Secundo ponitur iusta increpatio, *Perversa est*, *Non fecisti*, quia Deus cognoscit, inquantum est causa rei: *Isa. 55. Vae qui contradicit factori suo: Infra 64. Et nunc Domine pater noster es tu, nos vero lutum, et fictor noster tu, et opera manuum tuarum*

Digitized by Google

omnes nos. Nonne etc. Hic praedicit gentium conversionem: et circa hoc tria facit. Primo praedicit conversionem ad gratiam, *Libanus*, idest gentes, quia mons erat in terra gentium, *In Charmel*, in gratiam quam Iudaei per circumcisionem habebant, quia inter scientiam circumcisionis, *In saltum*, idest in sterilitatem in qua prius erant gentes: *Infra 37. Saltum Charmeli eius ego fodi, et bibi aquam*, ad sacram scientiam. *Surdi*, scilicet gentiles, qui prius non audierant verba legis: *Matt. 10. Caeci vident: Io. 9. In iudicium veni in hunc mundum, ut qui non vident videant, et qui vident, caeci fiant.* Ad spiritualem laetitiam, *Et addent: Ps. 9. Laetabor, et exultabo in te, psallam nomini tuo altissime.* Secundo assignat conversionis occasionem, vel rationem ex casu diaboli, *Quoniam defecit, qui praevalebat*, per potentiam, *Illusor*, deceptor per astutiam: *Supra 16. Consummatus est miser, defecit qui conculcabat terram*, caecitate iudaici populi, quia *Caecitas ex parte contingit in Israel, Ro. 11. Succisi sunt qui vigilabant*, studiositas ad malum, *Prov. 4. Non enim dormiunt, nisi male fecerint. Qui peccare*, pravis exemplis, et doctrinis: *Arguentem*, quantum ad disciplinae contemptum: *Amos 5. Odio habuerunt corripientem in porta. Declinaverunt*, quantum ad peccati vanitatem, quia frustra est, quod non consequitur finem: *Sap. 5. Superbia, aut divitiarum iactantia, quid contulit nobis?* Tertio ponit Iudaeorum reversionem in fine mundi, cum dicit, *Propter hoc, haec dicit Dominus, Qui redemit Abraham: Gen. 12. Non modo*, idest in hoc tempore, *Confundentur*, bona confusione: *Eccl. 4. Est confusio adducens gloriam, et gratiam. Filios*, Apostolos, *Mussitatores*, idest qui primo murmurabant: *Supra 27. Qui ingrediuntur impetu ad Iacob, et florebit, et germinabit Israel.* Vel potest aliter exponi de prosperitate, quae eis promittitur destructo Senacheribus, vel Nabuchodonosor. *Charmel in saltum*, idest tanta erit fertilitas terrae promissionis, quod fertilitas, *Charmeli*, reputabitur sterilitas in comparatione eius, *Illusor* Senacheribus, vel Nabuchodonosor, *Filios suos*, tres pueros in camino ignis. Vel quia pueri ipsorum facient laudem nominis mei, quod ipsi in iuventute sua non fecerunt.

a CAP. XXX.

Vae filii desertores, dicit Dominus, ut faceretis consilium, et non ex me; et ordiremini telam, et non per spiritum meum, ut adderetis peccatum super peccatum: qui ambulatis, ut descendatis in Aegyptum, et os meum non interrogastis, sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, et habentes fiduciam in umbra Aegypti. Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, et fiducia umbrae Aegypti in ignominia. Erant enim in Tani principes tui, et nuntii tui usque ad Hanes pervenerunt. Omnes confusi sunt super populo, qui eis prodesse non potuit. Non fuerunt in auxilium, et in aliquam utilitatem, sed in confusionem et in opprobrium. Onus iumentorum Austri. In terra tribulationis et angustiae leaena, et leo ex eis, vipera, et regulus volans, portantes super humeros iumentorum divitias suas, et super gibbum camelorum thesauros suos, ad populum qui eis prodesse non poterit. Aegyptus enim frustra, et vane auxiliabitur. Ideo clamavi super hoc: Superbia tantum est, quiesce. Nunc ingressus scribe ei super buxum, et in libro diligenter exara illud, et erit in die novissimo in testimonium usque in aeternum. Populus enim ad iracundiam provocans est, et filii mendaces, filii nolentes audire legem Dei. Qui dicunt videntibus, nolite videre, et aspicientibus: Nolite aspicere nobis ea, quae recta sunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores. Auferte a me viam, declinate a me semitam, cesset a facie nostra sanctus Israel. Propterea haec dicit sanctus Israel: Pro eo quod reprobastis verbum hoc, et sperastis in calumnia, et in tumultu, et innixi estis super eo: Propterea erit vobis iniquitas haec, sicut interruptio cadens, et requisita in muro excelso. Quoniam subito, dum non speratur, veniet contritio eius, et comminuetur sicut conteritur lagena figuli contritione pervalida, et non invenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquae de fovea. Quia haec dicit Dominus Deus Israel: Si revertamini et quiescatis, salvi eritis. In silentio, et in spe erit fortitudo vestra. Et noluistis, et dixistis: Nequaquam, sed ad equos fugiemus; ideo fugietis. Et super veloces ascendemus. Ideo velociores erunt, qui persequentur vos. Mille homines a facie terroris unius, et a facie terroris quicumque fugietis, donec relinquamini quasi malus navis in vertice montis, et signum super collem. Propterea expectat Dominus, ut misereatur vestri, et ideo exaltabit parcens vobis, quia Deus iudicii Dominus. Beati omnes, qui expectant eum. Populus enim Syon habitat in Hierusalem. Plorans nequaquam plorabis, miserans miserebitur tui. Ad vocem clamoris tui statim ut audierit, respondebit tibi. Et dabit tibi Dominus panem arctum, et aquam brevem, et non faciet avolare a te ultra doctorem tuum, et erunt oculi tui videntes praeceptorem tuum, et aures tuae audient verbum post tergum monentis. Haec est via, ambulate in ea, et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram. Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, et vestimentum conflatilis auri tui, et disperges ea sicut immunditiam menstruatae. Egredere, dices ei: Et dabitur pluvia semini tuo, ubicumque seminaveris in terra, et panis frugum terrae erit uberrimus, et pinguis. Pascetur in possessione tua in die illo agnus spatiose, et tauri tui, et pulli asinorum, qui operantur terram, commixtum migma comedent, sicut in area ventilatum est. Et erunt su-

Digitized by Google

per omnem montem excelsum, et super omnem collem elevatum rivi currentium aquarum, in die interfectionis multorum, cum ceciderint turres. Et erit lux lunae, sicut lux solis, et lux solis erit septempliciter, sicut lux septem dierum, in die, qua alligaverit Dominus vulnus populi sui, et percussuram plagae eius sanaverit. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, et gravis ad portandum. Labia eius repleta sunt indignatione, et lingua eius quasi ignis devorans. Spiritus eius velut torrens inundans usque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum, et fraenum erroris, quod erat in maxillis populorum. Canticum erit vobis, sicut vox sanctificatae solemnitatis; et laetitia cordis, sicut qui pergit cum tibia, ut intret in montem Domini, ad fortem Israel. Et auditam faciet Dominus gloriam vocis suae, et terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris, et flamma ignis devorantis: allidet in turbine, et in lapide grandinis. A voce enim Domini pavebit Assur virga percussus, et erit transitus virgae fundatus, quam requiescere faciet Dominus super eum, in tympanis, et cytharis, et in bellis praecipuis expugnabit eos. Praeparata est enim ab heri Tophet, et a rege praeparata, profunda, et dilatata. Nutrimenta eius ignis, et ligna multa, flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.

a CAP. XXX.

In parte ista comminatur propheta contra illos, qui contempserunt prophetiam Hieremiae, euntes in Aegyptum contra eius consilium, sicut habetur *Hiere. 43.* Et dividitur in duas. In prima comminatur contra Iudaeos tantum. In secunda contra Iudaeos, et Aegyptios simul, de quibus confidebant, *31. cap. Vae qui descendunt* etc. Vel secundum glossam. In prima parte prohibet descensum. In secunda comminatur poenam contra descendentes. Prima in duas. In prima ponit comminationem. In secunda consolationem, ibi, *Propterea expectat.* Prima in duas. In prima arguit descensum. Secundo arguit praecepti contemptum, ibi, *Ideo clamavi* etc. Circa primum tria arguit in eis. Primo itineris dispositionem, ponens propositum ut faceretis consilium, *Telam*, pravam machinationem, et consequentem effectum, *Ut adderetis: 2. Paral. 28. Quare vultis addere peccata super peccata?* Secundo ponit consilii executionem quantum ad viae incessus, *Qui ambulatis*, qui incessus deformatur per contemptum divini consilii. *Habentes fiduciam, os meum,* Prophetam: *Hier. 15. Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris, quia quae dixi, facere noluistis.* Et per fiduciam humani auxilii, *Habentes fiduciam: Hiere. 17. Maledictus qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum.* Et ponit effectum, *Et erit vobis: Osee 4. Gloriam eorum in ignominiam commutabo.* Unde quantum ad viae terminum, erant enim in Taphnis, quae est tantum in alia parte Aegypti, quasi timentes in primis terminis remanere: *Hierem. 2. Quid tibi vis in via Aegypti, ut bibas aquam turbidam.* Et ostendit spei defectum, *Omnes confusi sunt: Psalm. 145. Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus.* Tertio describit rerum asportationem. *Onus iumentorum*, comminans primo destructionem Aegypti. Vel onus filiorum Iuda, *Iumentorum*, propter soliditatem. Vel quia sicut iumenta res suas deferebant. *Austri*, quia ad Austrum fugerunt, vel quia in australi parte erat eorum habitatio. *In terra tribulationis*, in Aegypto, quae hebraice dicitur meyray, quod interpretatur tribulatio, vel angustia: *Hier. 42. Gladius quem vos formidatis ibi, comprehendet vos in terra Aegypti, et fames, pro qua estis soliciti, adhaerebit vobis in Aegypto, et ibi moriemini.* Secundo ponit asportantium conditionem, *Leaena propter ferocitatem, Leo*, propter audaciae praesumptionem, *Vipera*, propter crudelitatem, *Regulus volans*, non quod habeat pennas, sed quia insilit in faciem hominis, propter velocitatem ad malefaciendum: *Soph. 3. Principes eius quasi leones.* Tertio rerum asportationem, *Portantes.* Quarto laboris frustrationem, *Ad populum: Psal. 59. Vana salus hominis. Ideo clamavi* etc. Hic arguit in eis divini praecepti contemptum. Et primo ostendit, quomodo contempserunt divinum praeceptum. In secunda, quomodo contempserint salubre consilium, ibi, *Quia haec dicit Dominus* etc. Circa primum tria ponit. Primo divinum praeceptum. Secundo populi contemptum, ibi, *Populus a.* etc. Tertio comminatur contemnentibus mortem, vel mortis intentum, ibi, *Propterea haec dicit* etc. Primo praeceptum, quia scilicet inutile est ire in Aegyptum, *Quiesce*, in terra tua: *Hier. 14. Haec dicit Dominus populo huic, qui dilexit movere pedem suum, et non quievit, et Domino non placuit.* Secundo ponit praecepti confirmationem, *Nunc ergo* etc. Tu Isaias, *Ingressus*, per propheticam visionem; vel tu Hieremias, *Ingressus*, in Aegyptum cum populo, sicut legitur *Hier. 43.* Tertio assignat confirmationis fructum, *Et erit in die illa: Exo. 17. Scribe hoc ob monumentum. Populus* etc. Hic ponit populi contemptum. Et primo secundum quod contemnebant Deum, *Ad iracundiam*, quantum ad peccatum transgressionis: *Ezec. 2. Noli esse exasperans, sicut domus Israel exasperatrix est. Mendaces*, quantum ad peccatum locutionis, quia promiserunt Hieremiae obedientiam, quam servare noluerunt, ut habetur *Hier. 42. Psal. 17. Filii alieni mentiti sunt mihi. Nolentes*, quantum ad peccatum omissionis: *Prover. 18. Qui obturat aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.* Secundo ponit contemptum prophetarum, *Qui dicunt videntibus*, secundum quod interdicebant eis proprium officium: *Amos 7. Qui vides, gradere, fuge.* Inquantum inducebant eos ad mendacium, *Loquimini: 3. Reg. ult. Ecce sermones prophetarum ore uno regi bona praedicunt: Declinate*, inquantum prohibebant divinae cognitionis verbum: *Iob 24. Qui dixerunt Deo, recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Propterea haec dicit* etc. Hic comminatur eis interitum subitum, resumens culpam, ut iustior appareat poena, *Pro eo, quod reprobastis.* Poenam autem adiungit ibi, *Propterea erit vobis*, significans poenam subitaneam per si-

militudinem ruinae, quae diu latet in pariete, qui tandem subito cadit, *Quoniam subito*: 1. *Thes.* 5. *Cum enim dixerint pax, et securitas, tunc superveniet eis repentinus interitus.* Et dicit poenam validam, *Et comminuetur*, sub similitudine confractionis lagenae, cuius nulla testa remanet integra ad aliquid valens, scilicet ad ignem portandum, et ad aquam hauriendum: *Supra 24. Confractione confringetur terra.* Nota super illo verbo, *Quiesce*, quia quiescere debet homo primo a peccati actu: *Supra 1. Quiescite agere perverse, discite bene facere.* Secundo a vagandi cursu: *Hiere. 14. Haec dices populo huic, qui dilexit movere pedes suos, et non quievit.* Tertio ab immoderato appetitu: *Infra 41. Cor impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.* Quarto a praesumptuoso intellectu: *Eccles. 8. Cum consummaverit homo, tunc incipiet. Quia haec dicit Dominus* etc. Hic arguit in eis divini consilii contemptum: et circa hoc tria ponit. Primo consilium, *Si revertamini*: *Infra 45. Convertimini ad me, et salvi eritis.* Secundo contemptum, *Et dixistis, ideo fugietis*, hoc est verbum Domini: *Deut. 38. Per unam viam gradiemur. Et super veloces ascendemus*, vox populi rebellis, *Ideo velociores*, vox Domini: *Thren. 4. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis coeli.* Tertio comminatur meritum, *Mille*, Aegyptii, *Unius*, Chaldaei, *Fugietis*, mille vos Iudaei, *Quandoque*, Chaldaeorum: *Deut. 32. Quomodo persequebatur unus mille, et duo fugarent decem millia. Quasi malus*, in signum evitandi naufragii: *Supra 6. Erit in ostensione, sicut terebinthus, et sicut quercus, quae expandit ramos suos. Propterea expectat* etc. Hic ponit consolationem: et circa hoc duo facit. Primo proponit miserendi propositum. Secundo exequitur misericordiae beneficium, ibi, *Populus enim* etc. Circa primum tria. Primo miserendi propositum in Deo, *Propterea expectat*, non ex toto destruens vos: *Osee 5. Dies multos expectabis me.* Secundo ingratorum iudicium, *Et ideo exaltabitur*, idest altus in iustitia apparebit, puniens vos ingratos suis beneficiis: *Supra 5. Exaltabitur Dominus exercituum in iudicio.* Tertio bonorum praemium, *Beati omnes*: *Luc. 12. Vos similes hominibus expectantibus Dominum suum. Populus enim* etc. Hic exequitur misericordiae beneficium. Et primo in eorum exaltatione. Secundo in hostium oppressione, ibi, *Ecce nomen* etc. Circa primum duo. Primo sublationem malorum contra exilii captivitatem, *Populus enim*, tempore Zorobabel. Vel potius mystice totum: *Ps. 124. Non commovebitur in aeternum, qui habitat in Hierusalem.* Contra tristitiae anxietatem, *Plorans*, ante, *Nequaquam plorabitis*, semper, sed quandoque liberaberis: *Supra 25. Auferet lacrymam tuam ab omni facie.* Contra Dei indignationem, *Miserans*: *Psal. 90. Invocabit me, et ego exaudiam eum.* Contra paupertatem, *Et tibi dabit Dominus.* Et est sensus: Modico victu erunt contenti: *Eccl. 29. Initium hominis panis, et aqua.* Vel quia in reditu de Babylone penuriam passi sunt. Mystice secundum glossam. Secundo ponit collationem bonorum; unde, *Faciet.* Et primo spiritualium, quantum ad electam doctrinam describens doctorem, *Avolare*, idest recedere, *Doctorem*, Esdram, cuius doctrina adhuc utuntur. Vel Christum, *Post tergum*, sicut fugiens quando ab insequente revocatur: *Ioel. 2. Dedit nobis doctorem iustitiae.* Et ponit doctrinam, *Haec via*: *Num. 20. Via regia gradiemur.* Et etiam quantum ad debitam Dei culturam, *Et contaminabis*, in usus communes rediges: *4. Reg. 23. Contaminavit excelsa, et demolitus est ea. Vestimentum*, omnem ornatum idoli. Secundo quantum ad temporalia bona: unde dicit, *Egredere*, scilicet a spiritualibus ad temporalia. Et promittit terrae fertilitatem, promittens causam, *Dabitur pluvia*: *Ose. 2. Descendere faciet ad vos imbrem*; et effectum, quantum ad cibos hominum, *Et panis frugum*: *Gen. ult. Aser panis pinguis*: *Ps. 47. Adipe frumenti satiat te.* Quantum ad pascua armentorum, *Pascetur agnus*, quantum ad oves: *Tauri*, quantum ad boves: et in utrisque notat foecunditatem, ponens filios. Et quantum ad annonam iumentorum, *Et pulli asinorum, migma*, hordeum cum palea purgatum, quod prius commixtum comedebant. Secundo promittit aquarum ubertatem, *Et erunt.* Iudaei dicunt haec ad literam esse complenda in fine mundi, *Multorum*, scilicet Romanorum, secundum eos, quod est fabulosum. Vel potest esse metaphorica locutio, ut per aquam significetur consolatio, quam post reditum de captivitate, et Babyloniae destructionem habuerunt. Vel mystice de doctrina Christi: *Isa. 41. Aperiam in supremis collibus flumina, et in medio camporum fontes.* Tertio caeli claritatem, *Et erit lux solis sicut lux septem dierum*, tamen in uno, quantum modo septem, quasi septempliciter. Vel sicut fuit in primo septenario dierum. Haec Iudaei fabulose ad literam dicunt tempore aureae Hierusalem. Sed melius est, quod ad futuram sanctorum gloriam referatur, post mundi innovationem. Vel metaphorice, et hiperbolice, ad statum populi referatur: *Ps. 146. Qui sanat contritos corde, et alligat contritiones eorum.* Nota super illo verbo, *Et panes frugum*, quia verbum Dei est panis primo arctus, propter observandi difficultatem: *Matt. 7. Arcta est via, quae ducit ad vitam.* Secundo uberrimus, propter fructus utilitatem: *Isa. 55. Quomodo descendit imber de caelo, et illuc ultra non revertitur, et inebriat terram, et germinare eam facit, sic erit verbum, quod egredietur de ore meo.* Tertio pinguis, propter delectationis suavitatem: *Gen. ult. Assur panis pinguis. Ecce nomen Domini* etc. Hic consolatur eos ex hostium punitione: et circa hoc tria ponit. Primo iudicis punientis adventum. Secundo poenae modum, *Et auditam faciet.* Tertio punitionis locum, ibi, *Praeparata est* etc. Circa primum tria. Primo adventum, *Venit*, ad universale iudicium, *De longinquo*, de alto potentiae suae. Vel ad destruendos Babylonios per Medos a longe venientes: *Hier. 5. Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo. Nomen Domini*, filius, quantum ad primam expositionem. Vel quia redundans est in gloriam ipsius, quantum ad secundam, et tertiam. Secundo ostendit venientis zelum, ponens iram in corde, per antrapospatos, *Ardens furor.* Furor est ira accensa. Inceditur autem, vel quantum ad vehementiam desiderii: et quantum ad hoc dicit, *Ardens*; vel quantum ad quantitatem poenae: et quantum hoc dicit, *Gravis*: *Isa. 65. Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die.* Ponit etiam iram in ore, *Labia eius repleta sunt indignatione*, improperans peccata, *Devorans*, comminando

tormenta: *Supra 11. Spiritu labiorum suorum interficiet impium.* Ponit etiam in opere, *Spiritus eius*, idest indignatie, *Usque ad medium colli*, idest usque ad extinctionem adducet: *Supra 8. Ibit per Iudam inundans furor.* Tertio ponit indignationis effectum. In malis destructionem gentium, *Ad perdendas gentes: Ps. 2. Domine in civitate tua, imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* Et cessationem tyrannorum, *Et fraenum erroris: Iob 30. Fraenum posuit in os meum.* Ponit etiam effectum in bonis in laude oris. *Canticum erit solemnitatis*, quia in tribus solemnitatibus ibant in Hierusalem cum laetitia: *Levit. 33. Civitatem solemnitatis nostrae oculi tui videbunt.* Et in iucunditate cordis, *In laetitia cordis: Isa. 51. Gaudium, et laetitiam obtinebunt, et fugiet ab eis dolor, et gemitus: Iudith uit. Erat autem populus Domini iucundus. Et auditam* etc. Hic describit poenae modum: et circa hoc tria facit. Prime describit poenae modum, quantum ad punientis actum, *Vocis suae*, per quam apparebit gloriosus, *Et terrorem brachii*, per similitudinem irati, qui his modis comminatur: *Iob 40. Si habes brachium sicut Deus.* Et quantum ad instrumentum, *Et flamma ignis*, quia ad literam Assyrii combusti fuerunt, *Et in lapide grandinis*, forte tempestas aliqua fuit. Vel significantur diversae poenae in die iudicii: *Ps. 10. Ignis, sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum.* Secundo ponit poenae inflictionem ostendens eius honorem, *A voce enim*; et poenae durationem, *Et erit transitus fundatus*, idest firmatus. Tertio sanctorum exultationem, *In cytharis in bellis praecipuis*, quae sola divina virtute geruntur: *Ps. 57. Laetabitur iustus cum viderit vindictam. Praeparata est* etc. Hic describit poenae locum. Et prime ipsius dispositionem, *Tophet*, vallis filii Emon gehenna, quia conservabatur ibi ignis ad sacrificia in lapidibus de Tophis. Eadem est vallis Gethsemanis, in qua destructus est exercitus Senacherib. Vel significatur per ipsam infernus. Unde Iudaei coniiciunt ibi esse infernum, quia ex duabus palmis, quae ibi sunt, semper emittitur fumus, *Ab heri*, idest ab initio: vel a secundo die secundum Iudaeos, quae habuit tantum heri: unde nudius tertius. De hac valle habetur *Hiere. 7. et 19. A rege*, Deo: *Supra 5. Dilatavit infernus animam suam.* Secundo poenarum diversitatem, *Nutrimentis eius digna*, impii, vel illi de exercitu Senacherib, *Flatus*, idest voluntate metaphorice: *Ps.10. Ignis, sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum.* Nota super illo verbo, *Ecce nomen Domini*, quia Filius Dei est nomen Patris primo quo manifestatur: *Io. 17. Manifestavi nomen tuum hominibus.* Secundo quo honoratur: *Matth. 6. Pater sanctificetur nomen tuum.* Tertio quo invocatur: *Io. 16. Quaecumque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Item super illo verbo, *Venit de longinquo*, quod venit de longinquo primo propter diuturnam expectationem: *Heb. 11. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non receptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes.* Secundo propter meritorum nostrorum imperfectionem: *Ephes. 2. Veniens evangelizavit pacem, vobis qui longe fuistis.* Tertio propter temporis dilationem: *Num. 24. Videbo eum, sed non modo, intuebor illum, sed non prope.* Quarto propter maiestatis altitudinem: *Ps. 8. A summo caelo egressio eius, et occursus eius usque ad summum eius.* Nota super illo verbo, *Lingua eius quasi ignis*, quia caritas dicitur ignis prime, quia illuminat: *Eccles. 2. Qui timetis Deum, diligite eum, et illuminabuntur corda vestra.* Secundo quia exaestuat: *Can. 2. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Tertio quia ad se omnia convertit: *Ro. 8. Scimus, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Quarto quia expeditum facit: *Io. 14. Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Quinto quia sursum trahit: *Cant. 3. In lectulo meo quaesivi quem diligit anima mea, quaesivi illum, et non inveni.*

a CAP XXXI.

Vae qui descendunt in Aegyptum ad auxilium in equis sperantes, et habentes fiduciam super quadrigis, quia multae sunt, et super equitibus, quia pervalidi nimis, et non sunt confisi super sanctum Israel, et Dominum non requisierunt. Ipse autem sapiens adduxit malum, et verba sua non abstulit. Et consurget contra domum pessimorum, et contra auxilium operantium iniquitatem. Aegyptus homo, et non Deus, et equi eorum caro, et non spiritus. Et Dominus inclinabit manum suam, et corruet auxiliator, et cadet, cui praestatur auxilium, simulque omnes consumentur, quia haec dicit Dominus ad me: Quomodo si rugiat leo, et catulus leonis super praedam suam, cum occurrerit ei multitudo pastorum a voce eorum non formidabit, et a multitudine eorum non pavebit, sic descendet Dominus exercituum, ut praelietur super montem Syon, et super collem eius. Sicut aves volantes, sic proteget Dominus exercituum Hierusalem, protegens, et liberans, transiens, et salvans. Convertimini, sicut in profundum recesseratis, filii Israel. In die enim illa abiiciet vir idola argenti sui, et idola auri sui, quae fecerunt vobis manus vestrae in peccatum, et cadet super Assur in gladio non viri, et gladius non hominis vorabit eum, et fugiet non a facie gladii: et iuvenes eius vectigales erunt: et fortitudo eius a terrore transibit, et pavebunt fugientes principes eius. Dixit Dominus, cuius ignis est in Syon, et caminus eius in Hierusalem.

a CAP XXXI.

In parte ista comminatur utrisque simul, scilicet Aegyptis et Iudaeis: et circa hoc duo facit. Primo ponit comminationem. Secundo consolationem, ibi, *Quia haec Dominus* etc. Circa primum duo ponit. Primo culpam ex confidentia humani auxilii, *In equis sperantes: Ps. 32. Fallax equus ad salutem, in abundantia virtutis suae non salvabitur.* Et ex contemptu divini auxilii, ibi, *Et non sunt confusi.* Contra in *Ps. 19. Hi in curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri speravimus.* Secundo comminatur poenam, *Ipse autem.* Et primo contra con-

Digitized by Google

temptum divini auxilii. Secundo ponit Dei sapientiam, et sententiae firmitatem, *Et verba non abstulit*, idest non irrita fecit, quae per prophetas comminatus est: *Num. 23. Non est Deus ut homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur.* Et subiungit poenam, *Et contra auxilium operantium: Iob 4. Qui habitant domos luteas, et terrenum habent fundamentum.* Et subiungit poenam, *Et consurget.* Contra fiduciam humani auxilii ponit eorum debilitatem, *Aegyptus homo: Ezec. 38. Cum sis homo, et non Deus, in manu odientium te, morte circumcisorum morieris.* Et subiungit poenam, *Et corruet auxiliator: Iob 4. Qui habitant domos*, ut supra. *Quia haec dixit Dominus* etc. Hic ponit consolationem, promittens per Deum liberationem ab hostibus, a quibus per Aegyptios liberari non potuerunt: et circa hoc tria facit. Primo ponit Iudaeorum defensionem sub similitudine leonis defendentis, dicens: Vos et Aegyptii peribitis, in quibus confidebatis, me contempto, *Quia haec dicit Dominus*, qui solus salvat, *Ut praelietur*, tanquam defensor contra illos, qui impediebant aedificationem templi, post reditum de captivitate. Vel contra Assyrios: *Ose. 13. Ego ero eis quasi leaena, sicut pardus in via Assyriorum.* Et sub similitudine avis protegentis, *Sicut aves: Matt. 23 Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alis, et noluisti? Deut. 32. Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos, et super eos volitans.* Secundo ponit hostium destructionem, promittens consilium ad hoc moerendum, *Convertimini sicut in profundum* etc. *Pro, 18. Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit: Ro. 6. Sicut exhibuistis membra vestra servire iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire munditiae in sanctificationem.* Et ponit complementum, *In die illa proiiciet homo idola sua.* Et ponit fructum, scilicet ipsam destructionem, quantum ad occisorum necem, *In gladio: Deut. 32. Gladius meus devorabit carnes.* Et quantum ad residuorum deletionem, in fuga, timorem, et servitutem, quia, *Vectigales*, primos Babylonis. Tertio ponit utriusque confirmationem, *Dixit Dominus, cuius ignis*, comburens Assyrios: *Supra 10. Erit lumen Israel in igne, et sanctus eius in flamma.* Vel ignis in altari thymiamatis, *Caminus*, in altari holocaustorum: *Levit. 9. Ignis in altari meo semper ardebit.* Vel ignis caritatis in ecclesia militante imperfecte, sed caminus in ecclesia triumphante perfecte. Item nota, quod caritas dicitur ignis. Require in praecedenti colloquio ante hoc capitulum.

a CAP XXXII.

Ecce in iustitia regnabit rex, et principes in iudicio praeerunt. Et erit vir, sicut qui absconditur a vento, et celat se in tempestate: sicut rivi aquarum in siti, et umbra petrae prominentis in terra deserta. Non caligabunt oculi videntium, et aures audientium diligenter auscultabunt. Et cor stultorum intelliget scientiam, et lingua balborum velociter loquetur, et plane. Non vocabitur ultra is, qui insipiens est, princeps, neque fraudulentus appellabitur maior. Stultus enim fatua loquetur, et cor eius faciet iniquitatem, ut perficiat simulationem, et loquatur ad Dominum fraudulenter, et vacuam faciat animam esurientis, et potum sitienti auferat. Fraudulenti vasa pessima sunt: ipse enim cogitationes concinnavit ad perdendos mites in sermone mendacii, cum loqueretur pauper iudicium. Princeps vero ea, quae digna sunt principe, cogitabit, et ipse super duces stabit. Mulieres opulentae surgite, et audite vocem meam, filiae confidentes, percipite auribus eloquium meum. Post dies enim et annum, vos conturbabimini confidentes: consummata est enim vindemia, collectio ultra non veniet. Obstupescite opulentae, conturbamini confidentes, exuite vos, et confundemini, accingite lumbos vestros. Super ubera plangite, super regione desiderabili, super vinea fertili. Super humum populi mei spinae, et vepres ascendent, quanto magis super omnes domos gaudii civitatis exultantis? Domus enim dimissa est, multitudo urbis relicta est, tenebrae, et palpatio factae sunt super speluncas usque in aeternum. Gaudium onagrorum pascua gregum, donec effundatur super nos spiritus de excelso. Et erit desertum in Charmel, et Charmel in saltum reputabitur, et habitabit in solitudine iudicium, et iustitia in Charmel sedebit. Et erit opus iustitiae pax, et cultus iustitiae silentium, et securitas usque in sempiternum. Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciae, et in requie opulenta. Grando autem in descensione saltus, et humilitate humiliabitur civitas. Beati, qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bovis, et asini.

a CAP. XXXII.

Haec est tertia pars comminationis, in qua prosequitur liberationem ab hostibus qui tunc eis imminebant. Et primo praedicit eam per modum prophetiae. Secundo narrat per modum historiae, *36. c. Et factum est* etc. Prima in duas. In prima praedicit Iudaeorum prosperitatem. In secunda hostium destructionem, *33. c. Vae qui praedaris* etc. Circa primum duo. Primo praedicit liberatorum statum, quantum ad regis aequitatem, ibi, *Regnabit rex*, scilicet Ezechias: *Hier. 23. Regnabit rex, et sapiens erit*, quantum ad populi prosperitatem. Quantum ad consolationem, *Et erit vir: Supra 4. Tabernaculum erit in umbraculum diei ab aestu.* Quantum ad emendationem in spiritualibus, *Non caligabunt*, ut prius, propter peccata regis, et populi, *Videntium*, scilicet prophetarum, sed apertas a Domino visiones accipient, *Et aures*, scilicet subditorum, *Auscultabunt*, implentes praecepta Domini per prophetas: *Cor stultorum*, qui prius in idolis errabant, *Balborum*, prophetarum, qui prius obscure, et in aenigmate loquebantur: *Sap. 10. Sapientia aperuit os mutorum, et linguas infantium*

Digitized by Google

fecit disertas. Et etiam quantum ad consecutam libertatem, scilicet a tyrannis. *Non vocabitur qui insipiens*, scilicet Senacheribus, cui prius tributa solvebant, sicut patet *4. Reg. 18. Ezec. 34. Eruam eos de manu regis Assyriorum.* Secundo exequitur liberationis modum, *Stultus enim.* Et prosequitur afflictionem, Secundo liberationem, ibi, *Donec effundatur.* Circa quod duo facit. Primo describit hostem persequentem. Secundo persecutionem, ibi, *Mulieres* etc. Circa primum tria. Primo ipsius regis nequitiam quantum ad blasphemiam oris, *Stultus*, scilicet Senacheribus, *Fatua*, verba blasphemiae, *Isa. 37. Prov. 15. Os fatuorum ebullit stultitiam.* Quantum ad duplicitatem cordis, *Cor eius faciet*, promittens populo bonam terram, *Ad Dominum fraudulenter*, dicens se illius praecepto venisse, *Isa. 36. Pro. 12 Cogitationes iustorum iudicia.* Quantum ad crudelitatem operis, *Vacuam*, spoliando eos rebus, quibus debebant nutriri, contra illud *Prov. 25. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum.* Secundo principium eius malitiam, *Fraudulenti*, scilicet Senacheribus, *Vasa*, idest nuntii, et principes eius: *Prover. 29. Princeps, qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios.* Et malitiae executionem, *Ipsae enim cogitationes*, scilicet Rapsaces, de quo *Isa. 36. Concinnabit*, idest componet. Cinnus est genus potionis ex diversis speciebus compositae, *Pauper*, Iudaeus: *Ps. 49. Os tuum abundavit malitia, et lingua tua concinnabat dolos.* Tertio regnantis Ezechiae prudentiam, *Principes*, quia praecepit, quod non illi aliquis responderet, *Supra 1. Restituam principes tuos, ut fuerunt prius. Mulieres* etc. Hic describit persecutionem inflictam quantum ad tria. Primo quantum ad fructuum amissionem excitans attentiones, *Mulieres*, quae facile potestis plorare, *Opulentae*, quae plorandi materiam habetis ex bonorum perditione. Vel, *Mulieres*, idest vos Iudaei imbecilles: *Ps. 48. Qui confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur.* Et ponit temporis determinationem, *Post dies*, aliquot, *Annum*, unum: *Ps. 21. Quoniam tribulatio proxima est, et non est, qui adiuvet.* Et ponit fructuum amissionem, *Consummata*, destructa, *Collectio*, frugum, *Non veniet*, in domos nostras ab agris: *Hier. 48. Ablata est laetitia de Carmelo, et de terra Moab, et vinum de torcularibus sustuli.* Secundo quantum ad camporum vastationem, indicens planctum, *Obstupescite: Baruc. 4. Exui me stola pacis: Supra 22. Et vocavit Dominus in die illa ad fletum.* Et praedicit damnum, *Super humum: Supra 5. Ascendent super eum vepres, et spinae.* Tertio quantum ad desolationem, *Quanto magis*, scilicet flendum est, *Civitatis exultantis*, scilicet Hierusalem, cuius inferior pars fuit tradita Assyriis, *Supra 22. Urbs frequens, civitas exultans.* Et desolationis magnitudinem, quantum ad domos, quia redactae in perpetuas tenebras, sicut accidit in aedificiis ruinosis, *Et tenebrae: Iob 12. Palpabunt in tenebris, et non in luce.* Et quantum ad agros, *Gaudium onagrorum*, qui morantur in magnis solitudinibus: *Hiere. 2. Onager assuetus in solitudine. Donec effundatur.* Hic prosequitur liberationem. Et primo ponit Iudaeorum consolationem. Secundo hostium destructionem, ibi, *Grando autem* etc. Tertio prophetae congratulationem, ibi, *Beati, qui seminant* etc. Circa primum tria. Primo divinam consolationem. Haec dico contingent vastante terram Senacheribus. *Donec spiritus*, divina consolatio: *Ezec. 37. Scietis, quia ego Dominus, quia intromittam in vos spiritum, et vivetis.* Quarto consolationis modum, et ordinem, quantum ad terrae fertilitatem. *Et erit desertum*, idest terra vestra prius deserta ita erit fertilis, sicut Carmelus, cuius fertilitas reputabitur sterilitas comparatione terrae vestrae, *supra 29.* Idem habetur quantum ad iustitiae observationem, *Et habitavit: Supra 1. Syon in iudicio redimetur, et reducent eam in iustitia.* Et quantum ad pacis tranquillitatem, *Et erit opus*, idest effectus, *Silentium*, quia sine tumultu contentionum, et bellorum: *Supra 16. Domine dabis pacem nobis.* Tertio ponit divinae consolationis iucundam fruitionem, *Et sedebit: Prov. 1. Qui autem me audierit, absque terrore requiescet, et abundantia perfruetur. Grando*, scilicet tribulationis, *In descensione saltus*, idest descendent a Domino super hostes vestros: *Civitas*, Ninive: *Supra 25. Civitatem sublimem humiliabis. Beati, qui seminant* etc. Hic ostenditur prophetae congratulatio, *Super aquas*, idest super loca fertilia ex abundantia aquarum, *Pedem bovis et asini*, non simul, quia hoc prohibitum est *Deut. 22. Non arabis in bove, et asino: Ps. 127. Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus es, et bene tibi erit.* Nota super illo verbo, *Erit opus iustitiae pax*, quia pax sanctorum in patria erit pulchra primo quia non erit falsa, *Sap. 15.* Secundo quia non interrupta: *Supra 8. Et pacis non erit finis.* Tertio quia plena: *Ps. 147. Posuit fines tuos pacem.* Item nota super pacem futuram tria faciunt appetibilem. Primo firmitas divinae potentiae: *Ps. 124. Qui confidunt in Domino, sicut mons Syon, non commovebitur in aeternum qui habitat in Hierusalem.* Secundo puritas propriae conscientiae: *Prov. 3. Ambulabis fiducialiter in via tua, et pes tuus non impinget.* Tertio remotio hostilis nequitiae: *Io. 16. Confidite, ego vici mundum.* Item nota super illo verbo, *Beati qui seminant super aquas*, quia doctrina Domini est aqua. Primo quia abundat: *Eccl. 24. Ego sapientia effudi flumina.* Secundo quia refrigerat: *Prov. 22. Aqua frigida animae sitienti.* Tertio quia foecundat: *Isa. 55. Quomodo descendit imber de coelo, et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, et germinare eam facit, sic erit verbum, quod egredietur de ore meo.* Quarto quia velociter portat: *Io. 4. Fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam.* Quinto quia singulis se conformat: *Prov. 5. In plateis aquas tuas divide.*

a CAP. XXXIII.

Vae qui praedaris, nonne et ipse praedaberis? Et qui spernis, nonne et ipse sperneris? Cum consummaveris depraedationem, depraedaberis: cum fatigatus desieris contemnere, contemneris. Domine miserere nostri, te enim expectavimus, esto brachium nostrum in mane, et salus nostra in tempore tribulationis. A voce angeli fugerunt populi, et ab exaltatione tua dispersae sunt gen-

Digitized by Google

tes. Et congregabuntur spolia vestra, sicut colligit bruchus, velut cum fossae plenae fuerint de eo. Magnificatus est Dominus, quoniam habitavit in excelso, implebit Syon iudicio, et iustitia. Et erit fides in temporibus suis: divitiae salutis, sapientia, et scientia: timor Domini ipse est thesaurus. Ecce videntes clamabunt foris, angeli pacis amare flebunt. Dissipatae sunt viae, cessavit transiens per semitam, irritum factum est pactum, proiecit civitates, non reputavit homines. Luxit, et elanguit terra, confusus est Libanus, et obsurduit. Et factus est Saron sicut desertum, et concussa est Basan, et Carmelus. Nunc consurgam, dicit Dominus, nunc exaltabor, et nunc sublimabor. Concipietis ardorem, et parietis stipulam, spiritus vester ut ignis vorabit vos. Erunt populi quasi de incendio cinis, spinae congregatae igni comburentur. Audite qui longe estis, quae fecerim, et cognoscite vicini fortitudinem meam. Contriti sunt in Syon peccatores, possidebit timor hypocritas. Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? Aut quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in iustitiis, et loquitur veritatem, qui proiicit avaritiam ex calumnia, et excutit manus suas ab omni munere, qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, et claudit oculos suos ne videat malum. Iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas eius: panis ei datus est, aquae eius fideles sunt. Regem in decore videbunt, oculi eius cernent terram de longe. Cor tuum meditabitur timorem. Ubi est literatus? ubi legis verba ponderans? ubi est doctor parvulorum? Populum imprudentem non videbis, populum alti sermonis, ita ut non possit intelligere disertitudinem linguae eius, in quo nulla est sapientia. Respice Syon civitatem solemnitatis nostrae. Oculi tui videbunt Hierusalem habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit; nec auferentur clavi eius in sempiternum, et omnes funiculi eius non rumpentur, quia solummodo ibi magnificus est Dominus noster. Locus fluviorum rivi altissimi et patentes: non transibit per eum navis remigum, neque trieris magna transgredietur eum. Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster: ipse salvabit nos. Laxati sunt funiculi tui, sed non praevalebunt: sic erit malus tuus, ut dilatare signum non queas. Tunc divident spolia praedarum multarum, claudi diripient rapinam. Nec dicet vicinus, Elangui. Populus qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas.

a CAP XXXIII.

In parte ista incipit praedicere hostium destructionem. Et primo ipsam destructionem. Secundo destructionis effectum, *35. c. Laetabitur* etc. Prima in duas. In prima praedicit destructionem hostium principalium, scilicet Assyriorum. In secunda aliorum eis auxiliantium, *34. c. Acesdit* etc. Circa primum duo. Primo praedicit destructionem Assyriorum. In secunda ingratitudinem Iudaeorum, ibi, *Laxati sunt* etc. Circa primum duo facit. Primo praedicit Assyriorum destructionem. Secundo invitat omnes ad tanti facti considerationem, ibi, *Audite* etc. Circa primum duo facit. Primo praedicit poenam quam a Deo percepit. Secundo quam aliis ipse contulit, ibi, *Ecce videntes* etc. Circa primum tria facit. Primo comminatur Assyriis destructionem ponens quaestionem, *Nonne*. Et responsionem, *Cum consummaveris fatigatus*, quasi dicat, taedio affectus de multis victoriis: *Matt. 7. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis: Apoc. 13. Qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi*. Secundo in persona populi petit a Deo comminationis confirmationem, *Domine miserere: Eccle. 36. Glorifica manum, et extende brachium: Ps. 59. Da nobis Domine auxilium de tribulatione*. Tertio ponit petitionis impletionem. Primo ponens destructionem Assyriorum, quantum ad exercitus. *A voce angeli*, multos interficientis. *Populi*, Assyrii, qui residui fuerunt: *Supra 31. Et pavebunt principes eius fugientes*, quantum ad spoliorum direptionem. *Et congregabuntur*, a Iudaeis, *Vestra*, o Assyrii: *Supra 10. Laetabuntur coram te, sicut qui laetantur capta praeda, quando dividunt spolia*. Secundo destructionis fructum, scilicet Dei gloriam, *Magnificatus: Ps. 56. Magnificata est usque ad coelos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua*. Et hominum gratiam in rectitudine actus, *Implevit*, scilicet Dominus, *Iudicio*; quod est executio iustitiae, *Fides*, quae est fundamentum iustitiae: *Supra 1. Syon in iudicio redimetur, et reducent eam in iustitia: Osee 2. 2. Sponsabo te mihi in iustitia, et fide*. Quantum ad perfectionem intellectus, *Divinae salutis, Sapientia*, in divinis, *Scientia*, in humanis: *Prov. 3. Pretiosior est sapientia*. Quantum ad ordinationem affectus, *Timor: Eccles. 1. Timor Domini delet peccatum*. Nota super illo verbo, *Divitiae salutis*, quia nos habemus divitias, primo in Deo: *Col. 1. In ipso sunt omnes thesauri sapientiae, et scientiae Dei absconditi*. Secundo in seipso: *Pro. 30. Pretiosior est cunctis opibus sapientia*. Tertio in sanctorum collegio: *Supra 13. Pretiosior erit vir auro, et homo mundo obrizo. Ecce videntes clamabunt* etc. Hic ponit poenam, quam aliis intulit. Et primo describit poenam ab ipso inflictam, quantum ad perturbationem hominum, *Videntes*, exercitus magnitudinem, *Foris*, qui habitant in suburbanis, *Angeli pacis*, legati Ezechiae ad Rapsacem: *Isa. 36. Hiere. 8. Ecce vox clamoris filiae populi mei de terra longinqua*. Quantum ad solitudinem viarum, *Dissipatae: Thre. 2. Viae Syon lugent, eo quod non est qui veniat ad solemnitatem*. Quantum ad infrictionem pactorum, *Irritum factum est pactum*, scilicet quo Senacherib assecuraverat. Et ideo, *Proiecit*,

Digitized by Google

quasi contemnens eorum amicitiam, *Non reputavit*, praesumptiona cordis sui: *Iob 39. Absorbet terram, nec reputat tubas sonare clangorem.* Quantum ad destructionem regionum, *Luxit, et elanguit.* Et ponit praecipue fertiles regiones. Secundo ponit divinam resistentiam conatibus eius, *Nunc consurgam.* Et circa hoc tria ponit. Ex parte Dei resistentie propositum, *Nunc*, scilicet post tanta mala, quae fecit: *Consurgam*, contra improbos: *Ps. 11. Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus.* Secundo ponit frustratum Assyriorum consilium, *Concipietis*, idest cogitabitis alios ardere, *Parietis stipulam*, idest hoc sequetur, quod vos comburemini: *Spiritus vester*, idest indignatio, *Vorabit*, scilicet carnem sub coria: *Ps. 12. Lacum aperuit, et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit.* Tertio ponit resistentiae, sive poenae modum, *Et erunt populi*, quia ad literam corpora eorum sunt in cinerem redacta, *Spinas*, idest Assyrii, quia alios lacerabant: *Mala. ult. Calcabitis impios, cum fuerit cinis sub planta pedum eorum. Audita* etc. Hic invitat ad tanti facti considerationem. Et primo ad considerandum liberantis divinae potentiae magnitudinem. Secundo ad considerandum liberatae civitatis dignitatem, ibi, *Respice Syon* etc. Circa primum duo. Primo invitat ad considerationem suae potentiae, *Audite: Isa. 49. Audite insulae, et attendite populi de longe.* Secundo ostendit potentiae signum, *Contriti sunt peccatores*, Assyrii scilicet: *Hier. 19. Conteram populum istum, et civitatem istam, sicut conteritur vas figuli. Quis poterit* etc. Hic invitat ad considerandum idoneitatem eius, qui habitat cum Deo, ut ab ipso semper protegatur illaesus. Et primo inquirit idoneum. Secundo excludit indignum, ibi; *Ubi est literatus* etc. Circa primum tria facit. Primo ponit quaestionem, *Cum igne devorante*, Deo scilicet, ut ab ipso non devoretur, sicut Assyrii: *Deut. 4. Dominus Deus tuus ignis consumens est.* Secundo ostendit idoneitatem removens tria, ad quae Iudaei proni erant, scilicet avaritiam, quantum ad iniuste ablata, *Ex calumnia.* Et illiberalitatem, quantum ad accepta, *Et excutit.* Secundo quantum ad crudelitatem in homicidiis, *Qui obturat.* Tertio quantum ad luxuriam, *Et claudit oculos... Iste in excelsis*, scilicet cum Deo. Tertio ostendit huius habitationis utilitatem, quantum ad quatuor. Et primo quantum ad altitudinem securam, quod tamen est contra consuetudinem altitudinis, *Munimenta: Iob 39. In petris manet, in praeruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus.* Secundo quantum ad satietatem plenam, *Panis: Gen. ult. Aser panis pinguis.* Tertio quantum ad Dei visionem, *Regem*, idest Deum: *Cant. 3. Egredimini filiae Syon, et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua.* Quarto quantum ad affectionem sanctam, scilicet contemptum terrenorum, *Oculi eius de longe*, quasi longe sub se positam per indignationem. Et quantum ad divinam subiectionem, *Cor tuum timorem*, filialem, *Eccl. 1. Timor Domini delectabit cor.* Et possunt haec exponi quantum ad eos, qui habitant cum Deo in praesenti ecclesia, vel triumphante. Vel aliter, *Terram*, scilicet viventium: *Ps. 26. Credo videre bona Domini in terra viventium. De longe*, quasi longe supra dignitatem naturae, vel idoneitatem mutorum, nunc in spe, in futuro in re, et sic se tenet cum tertio. Nota super illo verbo, *Spiritus vester ut ignis*, quia Deus dicitur ignis primo purgans: *Matth. 3. Baptizabit vos Spiritu sancto, et igne.* Secundo inflammans: *Luc. 12. Ignem veni mittere in terram.* Tertio condemnans: *Deut. 32. Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima.* Item nota super illo verbo, *Iste in excelsis habitabit*, quod sancti habitant cum Deo primo propter puritatem actionis: *Ps. 100. Oculi mei ad fideles terrae, ut sedeant mecum.* Secundo per adhaesionem amoris: *Io. 14. Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Tertio per eminentiam contemplationis: *Philip. 4. Nostra conversatio in caelis est.* Quarto per gloriam fruitionis: *Psal. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine. Ubi est literatus* etc. Hic excludit indignum quantum ad illos, qui praecipue digni videbantur. Et primo eminentes in sapientia, *Ubi est literatus*, eruditus in philosophia, *Ubi legens verba*, eruditus in scientia divina, *Doctor*, instruens alios in erudimentis utriusque: *1. Cor. 1. Ubi sapiens, ubi scriba, ubi doctus?* Secundo eminentes in eloquentia, sed non sapientia, *Populum alti sermonis: Hier. 5. Ecce ego adducam super vos gentem, cuius ignorabitis linguam. Respice* etc. Hic inducit ad considerandum liberatae civitatis dignitatem. Et primo quantum ad copiam bonorum, ponens quatuor quae sunt in caelesti, vel militanti ecclesia, scilicet cordium laetitiam, *Civitatem solemnitatis: Supra 30. Sicut vox sanctificatae solemnitatis, et laetitia cordis.* Rerum opulentiam, *Oculi tui videbunt: Supra 32 Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciae, in requie opulenta.* Immobilitatis gratiam, *Tabernaculum clavi.* Loquitur secundum similitudinem tabernaculi, quod affigitur clavis, et funibus, qui dissolvuntur quando transferri debet: *Dan. 7. Potestas eius potestas aeterna, quae non auferetur, et regnum eius, quod non corrumpetur.* Et huius assignat rationem, quia, *Solummodo Dominus*, est, qui valet transferre, at alii non potuerunt: *Ps. 47. Magnus Dominus, et laudabilis nimis.* Aquarum abundantiam, *Locus fluviorum*, idest divinarum monitionum, *Rivi*, diversi modi participationum: *Ps. 45. Fluminis impetus laetificat civitatem Dei.* Hoc tamen Iudaei totum fabulose referunt ad auream Hierusalem. Secundo quantum ad immunitatem malorum, *Non transibit remigum*, quorumlibet hostium, qui quandoque consueverant per mare terram promissionis infestare, *Trieris*, navis habens tres ordines remorum. Et assignat causam, *Dominus enim iudex*, iudicans ab adversariis: *Zac. 9. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. Laxati* etc. Hic praedicit ingratorum Iudaeorum destructionem, primo a Romanis factam. Et ponit tria. Primo impotentiam ad resistendum, *Laxati*, idest praeparati, *Funiculi*, ut te contra Romanos defendas. Loquitur secundum similitudinem navis quae paratur ad eundum: *Malus*, arbor navis, idest templum in quo pretiosa vasa, et vela fuisse noscitur: *Thren. 1. Dedit me Dominus in manus, de qua non potero fugere.* Secundo direptionem spoliorum ab hostibus, *Tunc dividentur*, a Romanis, *Claudi*; quasi dicat, Nullus erit sic impotens inter eos, quin praedam vestram diripiat: *Iosl. 3. Infirmus dicat, quia ego fortis sum.* Tertio remissionem peccatorum hostibus, *Po-*

pulus, scilicet Romanus iustificatus, comparatione malitiae Iudaeorum: *Ezec. 16. Iustificasti sorores tuas, in omnibus abominationibus tuis quas operata es.* Vel loquitur contra Idumaeos, qui non poterunt praevalere contra Iudaeos, sed magis ab ipsis spoliabuntur tempore Machabaeorum, et populo Iudaeorum remittetur iniquitas: *Isa. 40. Completa est malitia eius.*

a CAP. XXXIV.

Accedite gentes, et audite, et populi attendite; audiat terra, et plenitudo eius, orbis, et omne germen eius, quia indignatio Domini super omnes gentes, et furor super universam malitiam eorum. Interfecit eos, et dedit eos in occisionem. Interfecti eorum proiicientur, et de cadaveribus eorum ascendet foetor. Tabescent montes a sanguine eorum. Et tabescet omnis militia caelorum, et complicabuntur sicut liber caeli, et omnis militia eorum defluet, sicut defluit folium de vinea, et de ficu. Quoniam inebriatus est in caelo gladius meus. Ecce super Idumaeam descendet, et super populum interfectionis meae ad iudicium. Gladius Domini repletus est sanguine, incrassatus est adipe de sanguine agnorum et hircorum, et de sanguine medullatorum arietum. Victima enim Domini in Bosra, et interfectio magna in terra Edom. Et descendent unicornes cum eis, et tauri cum potentibus. Inebriabitur terra eorum sanguine, et humus eorum adipe pinguium, quia dies ultionis Domini, annus retributionis iudicii Syon. Et convertentur torrentes eius in picem, et humus eius in sulphur. Et erit terra eius in picem ardentem nocte, et die, non extinguetur in sempiternum. Ascendet fumus eius a generatione in generationem, desolabitur in saecula saeculorum. Non erit transiens per eam, et possidebunt eam onocratulus, et ericius: ibis, et corvus habitabunt in ea. Et extendetur super eam mensura, ut redigatur ad nihilum, et perpendiculum in desolationem. Nobiles eius non erunt ibi: regem potius invocabunt, et omnes principes eius erunt in nihilum. Et orientur in domibus eius spinae, et urticae, et paliurus in munitionibus eius: et erit cubile draconum, et pascua struthionum. Et occurrent daemonia onocentauris, et pilosus clamabit alter ad alterum: ibi cubavit lamia, et invenit sibi requiem. Ibi habuit foveam ericius, et enutrivit catulos, et circumfodit, et fovit in umbra eius. Illic congregati sunt milvi, alter ad alterum. Requirite diligenter in libro Domini, et legite, unum ex eis non defuit, alter alterum non quaesivit; quia quod ex ore meo procedit ille mandavit, et spiritus eius ipse congregavit ea. Et ipse misit eis sortem, et manus eius divisit eam illis in mensuram. Usque in aeternum possidebunt eam, in generationem, et generationem habitabunt in ea.

a CAP. XXXIV.

In parte ista comminatur his qui fuerunt Assyriis coadiutores. Et primo omnibus. Secundo specialiter Idumaeis, ibi, *Ecce super Idumaeam* etc. Circa primum duo. Primo excitat attentionem, et attentionis ordinem, ut accedentes appropinquent, propinqui audientes attendant, *Isa. 49. Audite insulae, et attendite populi de longe.* Et ponit convocatorum universalitatem, *Audiat terra*, quantum ad mediocres: continens pro contento, *Plenitudo*, quantum ad maiores, *Germen eius*, quantum ad minores. Omnibus est praeparatum ad annuntiandum, ut quod omnes possint audire ostendat: *Psal. 23. Domini est terra, et plenitudo eius.* Secundo ponit comminationem populorum, ponens iudicis, scilicet Dei, indignationem, *Quia indignatio: Supra 14. Haec manus extenta super omnes gentes.* Hominum necem, *Interfecit eos*, per auctoritatem, *Dedit*, quasi dicat, aliis ad interficiendum, sicut executoribus: *Zach. 11. Ego tradam homines, unumquemque in manu proximi sui cadaverum abiectionem. Interfecti proiicientur: Hier. 22. Sepultura asini sepelietur: Ioel. 2. Ascendet foetor eius, et ascendet putredo eius, quia superbe agit.* Secundo quantum ad tyrannorum cessationem, *Tabescent montes*, idest tyranni, *A sanguine*, idest propter culpam effusi sanguinis: *Isa. 64. A facie tua montes defluxerunt.* Tertio quantum ad destructionem idolorum: et circa hoc tria facit. Primo ponit cessaturum idolorum auxilium, *Tabescent .... caelorum*, aereorum, idest daemonum: vel ad literam, spiritus qui praesidebant syderibus secundum opinionem gentilium: *Supra 16. Movebuntur simulacra Aegypti.* Et in consiliis, inquantum scilicet divinabant in astris, *Et complicabuntur*, idest sicut in libro plicato non potest aliquid legi, ita nec in caelo poterunt mala eis futura praevidere: *Apo. 6. Caelum recessit sicut liber involutus.* Secundo ostendit cessaturum idolatriae cultum, *Et omnis militia.* Vel facilitatem impletionis praedictorum: *Apoc. 6. Stellae de caelo ceciderunt super terram.* Tertio ostendit utriusque effectum, *Quoniam gladius*, idest ultio, *Inebriatus est in caelo*, idest abundanter in daemonibus ultionem exercui, qui idolis praesidebant: *Deut. 32. Inebriabo sagittas meas sanguine, et gladius meus devorabit carnes.* Nota super illo verbo, *Accedite*, quia homo accedit ad Deum per susceptionem gratiae: *Rom. 5. Accessum habemus per ipsum ad Deum.* Secundo per contemplationem divinae sapientiae: *Ps. 33. Accedite ad Deum, et illuminamini.* Tertio per ministerium obedientiae: *Ezech. 4. Filii Sadoch qui accedunt de filiis Levi ad Dominum, ut ministrent ei.* Quarto per spiritum concordiae: *Eph. 2. Per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem. Ecce super Idumaeam* etc. Hic comminatur specialiter Idumaeis, qui cum hostibus contra Hierusalem venerunt, sicut dicitur in Abdia, quando capiebant alieni exercitum: et circa hoc tria facit. Primo comminatur hominum interfectionem. Secundo terrae destructionem, ibi, *Convertetur* etc. Tertio ponit utriusque confirmationem, ibi, *Respice* etc. Circa primum tria. Primo describit poenae aequitatem, *Ecce super Idumaeam*, ad opprimendam, *Inter-*

fictionis, idest digni a me interfici: *Hier. 49. Perditionem Esau adduxi super eum*. Secundo describit interfertionem quantum ad mediocres, ponens interfectorum diversitatem, *Gladius agnorum*, per quae omnia intelliguntur diversi gradus interfectorum: *Ezech. 21. Hic est gladius interfectionis magnae, qui obstupescere eos facit*. Et necis magnitudinem, *Victima*, idest quasi sicut in convivio magni regis, in quo multa animalia interficiuntur: *Ezec. 39. Ego immolo vobis victimam*. Et quantum ad maiores, ponens eorum occisionem, *Et descendent*, in mortem, *Unicornes*, animal est in quantitate, et tartu atrocissimum, habens cornu unum. Unde significat potentes monarchos: *Supra, Descendent fortes eius, et sublimes eius, gloriosique eius ad eum*. Et occasionis magnitudinem, *Inebriabitur: Ps. 101. Interfecta est de terra in sanguinibus*. Tertio ponit poenae rationem, *Dies iudicii Syon*, ut scilicet iudicetur Syon de Idumaeis: *Isa. 63. Dies ultionis in corde meo, annus retributionis meae venit*. Tamen secundum glossam, *Syon*, idest contra Syon. Unde omnia sequentia exponit de destructione Hierusalem facta per Romanos. *Et convertentur* etc. Hic ponit comminationem quantum ad terrae destructionem: et circa hoc tria facit. Primo praedicit destructionem. Secundo terrae destructae solitudinem, ibi, *Et desolabitur* etc. Tertio solitudinis horrorem, ibi, *Et erit cubile* etc. Circa primum duo ponit. Primo destructionem, *Convertentur*, idest ita tota terra comburetur ab hostibus, ac si aqua esset, *Pix*, et terra, *Sulphur: Ps. 10. Ignis, sulphur, et spiritus procellarum*. Secundo ponit destructionis durationem, *Non extinguetur*, idest affectus illius incendii manebit semper, *Fumus*, signum in memoriam praesentis incendii: *Apoc. 19. Fumus eius ascendet in saecula saeculorum*. Et hoc intelligendum est, manente causa combustionis, scilicet peccato: sic enim conditionaliter exponendae sunt omnes huiusmodi prophetiae, secundum quod ipsemet Dominus exponit se *Hier. 18. Repente loquar adversum gentem, et adversum regnum, ut eradicem, et destruam, et disperdam illud. Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum adversus eam, agam et ego poenitentiam super malo, quod cogitavi. Desolabitur* etc. Hic ponit solitudinem. Et primo praedicit rationem, vel solitudinem quantum ad habitatores, *Desolabitur: Thren. 1. Posuit me desolatam, tota die maerore confectam*. Quantum ad viatores, *Non erit transitus: Hier. 49. Non manebit ibi vir, et non incolet eam filius hominis*. Quantum ad bestiarum habitationem, *Et possidebit*, quasi sine timore, *Onocrotalus*, idem est quod pellicanus, *Ibis*, avis serpentibus inimica. Est ibex ibicis, quadrupiex. Ibis ibicis, avis. Et invidus, ibis: *Ps. 103. Erodii domus dux est eorum, petra refugium erinaciis*. Secundo ponit solitudinis aequitatem. Et primo aequitatis iudicium, *Extendetur mensura*, poenae contra mensuram culpae, *Perpendiculum*, regula caementarii: *Supra 27. In mensura contra mensuram, cum adiecta fuerit, iudicabit eam*. Secundo ponit iudicii modum, *Nobiles eius*, in quibus gloriabantur: *Soph. 3. Auferam de medio tui magniloquos superbiae tuae. Orientur in domibus*, quas nimia ruinosas aedificabant. *Et paliurus*, quaedam herba multarum spinarum quae palliis adhaeret lata habens folia: *Ose. 9. Desiderabile argentum eorum, urtica haereditabit, lappa in tabernaculis eorum*; ut sic, *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum haberet tormentum, Apoc. 19. Et erit* etc. Hic ostendit horrorem solitudinis ex monstris, quae ibi habitabunt: *Daemonia*, daemonum monstra quae in desertis plurimum apparent: *Onocentaurus*, qui est medius asinus, et medius equus, vel illud est daemon potius quam naturale animal, *Pilosus*, simia, vel homo sylvester, vel daemon incubus, *Lamia*, habens caetera membra feminea, pedes equinos: *Alter ad alterum*, clamabit: *Supra 13. Requiescent ibi bestiae, et replebuntur domos eorum draconibus, et habitabunt ibi struthiones. Requirite* etc. Hic confirmat omnia, quae dicta sunt ex auctoritate divinae inspirationis, *Requirite*, vos qui futuri estis in libro Domini, idest in hoc libro, quem ego a Domino didici, *Unum ex eis non defuit*, idest omnia monstra, quae dixi erunt ibi, *Alter ad alterum*, mas ad feminam, *Da*, scilicet monstra marem, et feminam, *Sortem*, distribuens singulis loca apta ad manendum: *Luc. 21. Caelum, et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt*. Vel si exponatur de Iudaea, intelliguntur per haec diversa monstra diversi gentilium errores, qui ibi a colentibus Romanis introducti sunt.

a CAP. XXXV.

Laetabitur deserta, et invia, et exultabit solitudo, et florebit quasi lilium. Germinans germinabit, et exultabit laetabunda, et laudans. Gloria Libani data est ei, decor Carmeli, et Saron. Ipsi videbunt gloriam Domini, et decorem Dei nostri. Confortate manus dissolutas, et genua debilia roborate. Dicite pusillanimis: Confortamini, et nolite timere. Ecce Deus vester ultionem adducet retributionis, Deus ipse veniet, et salvabit vos. Tunc aperientur oculi caecorum, et aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum, quia scissae sunt in deserto aquae, et torrentes in solitudine, et quae erat arida, erit in stagnum, et sitiens in fontes aquarum. In cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami, et iunci, et erit ibi semita, et via sancta vocabitur: non transibit per eam pollutus, et haec erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam. Non erit ibi leo, et mala bestia non ascendet per eam, nec invenietur ibi. Et ambulabunt, qui liberati fuerint, et redempti a Domino, convertentur, et venient in Syon cum laude, et laetitia sempiterna super caput eorum. Gaudium, et laetitiam obtinebunt, et fugiet dolor, et gemitus.

a CAP. XXXV.

In parte ista ponit effectum prosperitatis consequentis in Iudaeis ex destructione hostium: et dividitur in partes duas. In prima ponitur promissio consolans. In secunda exhortatio confortans, ibi, *Confortate ma-*

Digitized by Google

nus etc. Circa primum tria. Primo ponit hominum iucunditatem, quam comparat prato florenti, qui quidem habet pulchritudinem in floribus: unde dicit, *Deserta*, idest terra Iudaeorum, quae post vastantibus Assyriis erat huiusmodi. Methonimice, idest ipsi homines, *Quasi lilium*, quod est pulcherrimus flos, et diu durat: *Eccl. 39. Florens floreas quasi lilium.* Habet etiam pulchritudinem in germine; unde dicit, *Germinans*: *Ps. 91. Iustus germinabit sicut lilium*: sicut enim germen ex flore, ita exterior iucunditas ex cordis laetitia. Secundo promittit terrae fertilitatem, *Gloria Libani*, idest fertilitas diversarum rerum, quae est gloria horum locorum, erit in terra promissionis: *Ose. ult. Erit quasi oliva gloria eius, et odor eius ut Libani.* Tertio utriusque propinquitatem, *Ipsi*, idest non differetur ad tempora filiorum: *Supra 33. Regem in decore suo videbunt. Confortate manus* etc. Hic ponitur exhortatio confortans: et circa hoc tria facit. Primo ponitur officii exhortandi iniunctio, *Confortate manus*, in quo debilitas ad operandum, *Genua debilia*, trementia, in quo debilitas ad sustinendum: *Hebr. 12. Remissas manus, et soluta genua erigite.* Secundo ponitur ipsa confortatio, *Dicite pusillanimis*: *Luc. 12. Nolite timere pusillus grex.* Tertio assignatur confortationis ratio. Et primo quantum ad remunerationem malorum, liberando ab hostibus, *Ecce Deus*; et sananda a languoribus, *Tunc aperientur.* Et sunt metaphoricae locutiones, si referantur ad tempus post destructionem Assyriorum, ut intelligantur spirituales defectus, ut supra. Vel ad literam, si referantur ad Christi adventum, sicut *Io. 11. Caeci vident, claudi ambulant.* Secundo quantum ad collationem bonorum quadrupliciter. Primo quantum ad abundantiam aquarum, *Quia scissae sunt*, metaphora, quae pro consolationibus. Vel quia multum pluet, ut sit magna fertilitas: *Ps 106. Posuit desertum in stagna aquarum.* Secundo pulchritudinem camporum, *In cubilibus*, idest terra, quae prius erat deserta, ita ut haec animalia inhabitarent, erit culta, *Viror calami*, quae in locis virentibus oriuntur: *Iob 40. Sub umbra dormit, in secreto calami.* Tertio quantum ad restaurationem viarum, ponens viae sanctitatem, *Et erit ibi semita*, in terra Iuda, *Semita*, ducens ad templum, *Pollutus* gentilis sicut ante. Vel mystice de ecclesia militante, vel triumphante: *Apoc. 21. Non ingredietur in ea pollutus, et immundus.* Ponit etiam rectitudinem, *Et haec erit ... stulti*, idest quantumcumque simplices non errabunt, propter multitudinem transeuntium: *Hier. 21. Adducam eos de terra Aquilonis, et congregabo eos ab extremis terrae.* Ponit etiam viae securitatem, *Non erit ibi leo: Supra 11. Non nocebunt, et non occident in universo monte sancto meo.* Et ponit viarum frequentationem, *Et redempti*, a praecedentibus periculis: *Baruch 5. Ecce enim venient filii tui, quos dimisisti dispersos.* Quarto promittit eis laetitiam cordium, *Laetitia sempiterna: Supra 25. Auferet lacrymam tuam* etc. Ostenditur etiam communiter laetitia sanctorum in patria, quis, *Sempiterna*, quia plena, *Obtinebunt*, quia pura, *Fugiet dolor, et gemitus*: *Apoc. 20. Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, et iam non erit amplius, neque luctus, neque clamor, sed nec ullus dolor.* Nota super illo verbo, *Florebit quasi lilium*, quia sancti comparantur liliis primo propter stipitis altitudinem, ex quo constantia in adversis: *Can. 1. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filios.* Secundo propter odoris suavitatem, ex quo bona fama: *Eccl. 29. Florete flores quasi lilium, date odorem, et frondete in gratiam.* Tertio propter humoris virorem, ex quo virtus mentis: *Eccl. 5. Quasi lilia in transitu aquae.* Quarto propter connexionem, ex quo sanctorum caritas: *Can. 7. Venter tuus sicut acervus tritici vallatus liliis.* Item nota, quod haec lilia Christus vestit quantum ad virtutum initia: *Matt. 6. Considerate lilia agri, quoniam non texunt, neque nent, et Pater vester vestit illa.* Secundo colligit ad aeterna praemia: *Cant. 6. Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut ibi pascatur in hortis, et lilia colligat.* Tertio in eis requiescit per complacentiam: *Cant. 6. Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia.* Quarto quia ipse est lilium: *Cant. 2. Ego flos campi, et lilium convallium.*

a CAP. XXXVI.

Et factum est in quartodecimo anno regis Ezechiae, ascendit Senacheribus rex Assyriorum super omnes civitates Iuda munitas, et cepit eas. Et misit rex Assyriorum Rapsacem de Lachis in Hierusalem ad regem Ezechiam in manu gravi, et stetit in aquaeductu piscinae superioris in via agri fullonis. Et egressus est ad eum Eliachim filius Helciae, qui erat super domum et Sobna scriba, et Ioahe filius Sapha a commentariis. Et dixit ad eos Rapsaces: Dicite Ezechiae: Haec dicit rex magnus, rex Assyriorum. Quae est ista fiducia, qua confidis? Aut quo consilio, vel fortitudine rebellare disponis? Super quem habes fiduciam, quia recessisti a me? Et confidis super baculum arundineum confractum istum super Aegyptum; cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, et perforabit eam: sic Pharao rex Aegypti, omnibus qui confidunt in eo. Quod si responderis mihi, in Domino Deo nostro confidimus, nonne ipse est cuius abstulit Ezechias excelsa, et altaria, et dixit Iudae, et Hierusalem coram altari isto adorabitis? Et nunc trade te Domino meo regi Assyriorum, et dabo tibi duo millia equorum, nec poteris ex te praebere ascensores eorum. Et quomodo sustinebis faciem iudicis unius loci ex servis Domini mei minoribus? Quod si confidis in Aegypto, in quadriga, et in equitibus: et nunc nunquid sine Domino ascendi ad terram istam ut disperderem eam? Dominus dixit ad me: Ascende super terram istam et disperde eam. Ex dixit Eliachim, et Sobna, et Ioahe ad Rapsacem: Loquere ad servos tuos Syra lingua: intelligimus enim. Ne loquaris ad nos Iudaice in auribus populi, qui est super murum. Et dixit ad eos Rapsaces: Numquid ad Dominum tuum, et ad te misit me Dominus meus, ut loquerer

Digitized by Google

omnia verba ista, et non potius ad viros, qui sedent in muro, ut comedant stercora sua, et bibant urinam pedum suorum vobiscum? Et stetit Rapsaces, et clamavit voce magna Iudaice, et dixit: Audite verba regis magni, regis Assyriorum. Haec dicit rex: Non vos seducat Ezechias, quia non poterit eruere vos. Et non vobis tribuat fiduciam Ezechias super Domino, dicens: Eruens liberabit nos Dominus, non dabitur civitas in manu regis Assyriorum. Nolite audire Ezechiam. Haec enim dicit rex Assyriorum: Facite mecum benedictionem, et egredimini ad me, et comedite unusquisque vineam suam, et unusquisque ficum suam, et bibite unusquisque aquam cisternae suae, donec veniam, et tollam vos ad terram, quae est terra vestra, terram frumenti, et vini, terram panum, et vinearum. Nec conturbet vos Ezechias, dicens, Dominus liberabit nos. Numquid liberaverunt dii gentium unusquisque terram suam de manu regis Assyriorum? Ubi est Deus Emath, et Arphad? Ubi est Deus Sepharvaim? Numquid liberaverunt Samariam de manu mea? Quis est ex omnibus diis terrarum istarum, qui eruerit terram suam de manu mea, ut eruat Dominus Hierusalem de manu mea? Et siluerunt, et non responderunt ei verbum. Mandaverat enim rex dicens, ne respondeatis ei. Et ingressus est Eliacim filius Helciae, qui erat super domum, et Sobna scriba, et Ioahe filius Asaph a commentariis, ad Ezechiam scissis vestibus, et nuntiaverunt ei verba Rapsacis?

a CAP. XXXVI.

Hic narrat in modum historiae destructionem Assyriorum. Et primo ponit historiae gesta. Secundo quaedam ex historiis occasionata, *c. 38. In diebus* etc. Prima in duas. Primo ponitur culpa, quam a Deo sustinuit, ibi, *Egressus* etc. Offendit autem tripliciter. Primo bellis. Secundo nuntiis, ibi, *Et misit rex* etc. Tertio epistolis, *c. 37.* ibi, *Quod cum audisset* etc. *Abacuch 1. Ecce ego suscitabo Chaldaeos gentem amaram, et velocem ambulantem super latitudinem terrae. Et misit* etc. Hic ostendit, qualiter offendit Iudaeos comminando per nuntios. Et primo ponitur nuntiorum congregatio. Secundo ipsorum collocutio, ibi, *Et dixit* etc. Circa primum duo facit. Primo describitur nuntius Assyriorum, *Rapsacem*, quem dicunt fuisse filium Isaiae, alii Samaritanum, *In aquaeductu*, de hoc *supra* 7. Secundo describuntur nuntii Iudaeorum, ibi, *Et egressus ad eum Eliacim* etc. qui successit Sobne, qui tradidit inferiorem partem civitatis Assyriis, ut *supra 22. Sobna*, non ille de quo supra, *A commentariis.* Cancellarius regis, qui gesta in scriptum redigebat, ad memorandum regi. Unde commentor a comminiscor. *Et dixit* etc. Hic ponitur nuntiorum collocutio: et circa hoc duo facit. Primo ponitur prolocutio Rapsacis ad nuntios. Secundo ad alios, ibi, *Et stetit* etc. Circa primum tria. Primo ponitur ipsius Rapsacis allocutio, in qua intendit astruere Ezechiae infirmitatem ad resistendum, excludendo defensionem Ægyptiorum. *Confidis in arundine*, derisorie, quia in Ægypto multae arundines sunt. Vel hoc dicit, quia Aegyptii tales erant: *Ezech 26. Fuisti baculus arundineus domui Israel.* Sed falsum erat, quod Ezechias confideret in eis, excludendo etiam auxilium divinum. *Quia si responderis .... cuius abstulit.* Quod fecit pro religione, pervertit in sacrilegium: *Deut. 12. Cave ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris.* Excludendo etiam robur proprium. *Et nunc trade*, quasi dicat, nec equos habes, aut equites, ut uni principum exercitus resistere possis: *Supra 33. Proiecit civitates.* Offert etiam Senacheribus potestatem ad pugnandum, ex praecepto Domini, *Quia confidis.* Secundo ponitur aliorum responsio, *Et dixit Eliacim, in auribus populi*, ne perturbetur, scientes quod dicitur *Prov. 11. In benedictione iustorum exaltabitur civitas, et ore impiorum subvertetur.* Tertio ponitur responsionis irrisio, *Et dixit ad eos: Urinam*, quae fluit ad pedes: *Thren. 4. Qui nutriebantur voluptuose, amplexati sunt stercora. Et stetit Rapsaces* etc. Hic ponitur allocutio impii ad populum. Et primo ponit stultum impii verbum, in quo terret minis, *Non poterit: Iudith 5. Quis est iste qui filios Israel posse dicat resistere Nabuchodonosor?* Secundo allicit promissis, *Haec dicit rex, benedictionem*, idest pactum, quod vertetur in vestram benedictionem. Vel benedicite me sicut Dominum vestrum, *Veniamque de Aegypto*, ad terram scilicet Medorum: *Gen. 27. Det tibi Deus de rore coeli, et de pinguedine terrae, abundantiam frumenti, vini, et olei.* Provocat exemplo, *Nec conturbet vos: Dan. 11. Elevabitur, et magnificabitur.* Secundo ponitur despecti populi silentium, *Et siluerunt: Prov. 26. Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi similis videaris. Praeceperat*, ne verba blasphemiae multiplicaret, aut populum deciperet. *Et ingressus* etc. Hic ponitur discessio nuntiorum ab invicem. Et primo reditus Iudaeorum ad Ezechiam. Secundo reditus Rapsacis ad Senacheribus, *Reversus est autem.* Circa primum duo. Primo ponitur reditus nuntiorum, et blasphemiae renunciatio. Secundo ponitur Ezechiae oratio, ibi, *Et factum est cum audisset, scidit vestimenta* etc. pro audita blasphemia, quod erat mos Iudaeorum, ut patet *Matthei 26. Princeps sacerdotum scidit vestimenta sua* etc.

a CAP. XXXVII.

Et factum est, cum audisset rex Ezechias, scidit vestimenta sua, et obvolutus est sacco, et intravit in domum Domini. Et misit Eliacim, qui erat super domum, et Sobnam scribam, et seniores de sacerdotibus opertos saccis, ad Isaiam filium Amos prophetam, et dixerunt ad eum: Haec dicit Ezechias: Dies tribulationis, et correptionis, et blasphemiae dies haec, quia venerunt filii usque ad partum, et virtus non est pariendi. Si quomodo audiat Dominus Deus tuus verba Rapsacis, quem misit rex Assyriorum Dominus suus

Digitized by Google

ad blasphemandum Dominum Deum viventem, et exprobrandum sermonibus, quos audivit Dominus Deus tuus. Leva ergo orationem pro reliquiis, quae repertae sunt. Et venerunt servi regis Ezechiae ad Isaiam, et dixit ad eos Isaias: Haec dicetis Domino vestro: Haec dicit Dominus: Ne timeas a facie verborum, quae audisti, quibus blasphemaverunt pueri regis Assyriorum me. Ecce ego dabo ei spiritum, et audiet nuntium, et revertetur ad terram suam, et corruere eum faciam gladio in terra sua. Reversus est autem Rapsaces, et invenit regem Assyriorum praeliantem adversus Lobnam. Audierat enim, quia profectus esset de Lachis. Et audivit de Tharaca rege Aethiopiae dicentes: Egressus est ut pugnet contra te. Quod cum audisset, misit nuntios ad Ezechiam dicens: Haec dicetis Ezechiae regi Iudae, loquentes: Non te decipiat Deus tuus, in quo tu confidis dicens, non dabitur Hierusalem in manu regis Assyriorum. Ecce tu audisti omnia, quae fecerunt reges Assyriorum omnibus terris, quas subverterunt, et tu poteris liberari? Numquid eruerunt eos dii gentium quos subverterunt patres mei, Gozam, et Haran, et Reseph, et filios Eden, qui erant in Thalassar? Ubi est rex Emath, et rex Arphad, et rex urbis Sepharvaim, Ana, et Ava? Et tulit Ezechias libros de manu nuntiorum; et legit eos, et ascendit in domum Domini, et expandit eos coram Domino. Et oravit ad Dominum dicens: Domine exercituum Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus omnium regnorum terrae, tu fecisti caelum et terram. Inclina Domine aurem tuam, et audi, et aperi oculos tuos, et vide, et audi omnia verba Senacheribus, quae misit ad blasphemandum Deum viventem. Vere enim Domine desertas fecerunt reges Assyriorum terras, et regiones earum: et dederunt deos earum igni: non enim erant dii, sed opera manuum hominum, lignum, lapis, et comminuerunt eos. Et nunc Domine Deus noster salva nos de manu eius, ut cognoscant omnia regna terrae, quia tu es Dominus solus. Et misit Isaias filius Amos ad Ezechiam dicens: Haec dicit Dominus Deus Israel: Pro quibus rogasti me de Senacheribus rege Assyriorum, hoc est verbum quod locutus est Dominus super eum: Despexit te, et subsannavit te virgo filia Syon: post te caput movit filia Hierusalem. Cui exprobrasti, et quem blasphemasti, et super quem exaltasti vocem tuam, et levasti altitudinem oculorum tuorum. Ad sanctum Israel. In manu servorum tuorum exprobrasti Domino, et dixisti: In multitudine quadrigarum mearum ego ascendi altitudinem montium, iuga Libani, et succidam excelsa cedrorum eius, et electas abietes illius, et introibo altitudinem summitatis eius, saltum Carmeli eius. Ego fodi, et bibi aquam et exsiccavi vestigio pedis mei omnes rivos aggerum. Numquid non audisti, quae olim fecerim ei? Ex diebus antiquis ego plasmavi illud: et nunc adduxi, et factum est in eradicationem collium compugnantium, et civitatum munitarum. Habitatores earum breviata manu contremuerunt, et confusi sunt, facti sunt sicut foenum agri, et gramen pascuae, et herba tectorum, qui exaruit antequam maturesceret. Habitationem tuam, et egressum tuum, et introitum tuum ego cognovi, et insaniam tuam contra me. Cum fureres adversum me, superbia tua ascendit in aures meas. Ponam ergo circulum in auribus tuis, et fraenum in labiis tuis, et reducam te in via, per quam venisti. Tibi autem hoc erit signum: Comede hoc anno quae sponte nascuntur, et in anno secundo pomis vescere. In anno autem tertio seminate, et metite, et plantate vineas, et comedite fructum earum. Et mittet id quod salvatum fuerat de domo Iuda, et quod reliquum est, radicem deorsum, et faciet fructum sursum, quia de Hierusalem exibunt reliquiae, et salvatio de monte Syon: zelus Domini exercituum faciet istud. Propterea haec dicit Dominus de rege Assyriorum: Non intrabit civitatem hanc, et non iaciet ibi sagittam, et non occupabit eam clypeus, et non mittet in circuitu eius aggerem. In via qua venit, per eam revertetur, et civitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus. Et protegam civitatem istam ut salvem eam propter me, et propter David servum meum. Egressus est autem angelus Domini, et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Et surrexerunt mane, et ecce omnes, cadavera mortuorum. Et egressus est, et abiit. Et reversus est Senacheribus rex Assyriorum, et habitavit in Ninive. Et factum est cum adoraret in templo Neroch Deum suum, Adramelech, et Sarasar filii eius percusserunt eum gladio, fugeruntque in terram Arath, et regnavit Asarhaddon filius eius pro eo.

a CAP. XXXVII.

In parte ista ostendit quomodo Ezechias contra blasphemias humilitate, et orationibus pugnavit: et circa hoc tria facit. Primo recitat quomodo petiit orationis locum, assumens humilitatis habitum, *Et obvolutus est sacco: Ionae 3. Pervenit verbum ad regem, et surrexit de solio suo, et abiecit vestimentum suum a se, et indutus est sacco, et sedit in cinere.* Secundo non praesumens per se orationem Deo effundere, petiit orationis suffragium per nuntios a propheta; ubi recitat nuntiorum missionem, *Et misit Eliacim: Supra 8. Nunquid non populus a Deo suo requiret visionem?* Exponunt nuntii tribulationem, et debent sic legi: *Et venerunt, et dixerunt, dies tribulationis*, idest quam patimur in exterioribus tribulationibus: *Et angustiae*, quantum ad cordis dolorem, *Correptionis*, divinae, *Et blasphemiae*, hostium, *Venerunt*

filii, idest conceptiones consiliorum, *Pariendi*, explendi. Vel ita dolemus sicut parturientes: *Soph. 1. Dies irae dies illa, tribulationis, et angustiae.* Porrigunt petitionem ut sic ordinetur, *Leva ergo si quomodo: Hier. 42. Ora pro nobis ad Dominum Deum tuum pro universis reliquiis istis.* Tertio ostendit prophetae responsum, *Et dixit ad eos*, in quo excludit regis timorem, *Ne timeas: Hiere. 1. Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum:* et praedicit regis Senacheribus mortem, *Ecce ego: Apo. 23. Qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Reversus est autem.* Hic ponit reditum Rapsacis ad Senacheribus, et planum est. *Et audivit* etc. Hic recitat, quomodo offendit eos comminando per epistolas: et circa hoc tria facit. Primo ponit superbam illius comminationem, *Et audivit de Tharaca*, qui egressus in auxilium Aegyptiorum observavit exitum. Quod cum audisset, occurrit ei obviam, dimittens Iudaeam, et antequam recederet, scripsit: et Babyloniam postmodum vadens, et obsidens Pellusium in Aegypto, veniente rege Aethiopiae, noluit cum eo pugnare, dicens eum esse sacerdotem Plutonis derisorie, propter nigredinem: vel quia mures chordas arcuum corrodentes per exercitum eius illum immunem dimiserunt, *Supra 10. Quomodo invenit manus mea regna idoli?* Secundo ponit Ezechiae orationem, praemittens receptionem epistolae. In qua oratione confitetur Dei potentiam per subiectionem angelorum, *Domine Deus exercituum: Iob 25. Nunquid est numerus militum eius?* per cultum Iudaeorum, *Deus Israel, qui sedes super Cherubim*, quia propitiatorium quod erat quasi sedes Dei, et etiam dabat responsa, erat super alas Cherubim: *Psal. 79. Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Beniamin, et Manasse.* Sed cum tabernaculum sit dispositum secundum exemplar coelestis curiae, ut sumitur *Exod. 25.* videtur quod male dicatur sedere super Cherubim, sed magis super Thronos. Et dicendum, quod sedet super Cherubim, et Thronos, quia super Seraphin, qui sunt ultra eos. Vel secundum Gregorium, et Dionysium possidetur ibi singulariter: sed quod est inferiorum, attribuitur etiam superioribus eminenter. Unde proprietatem Thronorum eminentius habent Cherubin. Vel dicendum quod sedet super Thronos, sicut super sedem iudicii: super Cherubin, sicut super cathedram magistri, quia Cherubin interpretatur fusio scientiae. Et ob hoc congrue inde dicebantur dari responsa. Etiam ostendit Dei potentiam per dispositionem regnorum, *Tu es Deus solus: Dan. 6. Donec cognoscatur, qui potestatem habet super omnia regna.* Probat etiam per productionem creaturarum, *Tu fecisti: Psal. 145. Qui fecit coelum, et terram, mare, et omnia, quae in eis sunt.* Accusat etiam Senacheribus blasphemiam, *Inclina Domine: Iudic. 6. Domine Deus coeli, intuere superbiam eorum, et respice ad nostram humilitatem probans cum hoc blasphemiae stultitiam. Vere enim Domine: Psalm. 114. Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.* Petit etiam tertio in hac oratione salutis misericordiam, *Et nunc Domine: Iudic. 9. Omnes gentes cognoscant, quia tu es Deus, et non est alius praeter te.* Tertio propheta promittit orationis exauditionem per nuntios, *Et misit Isaias.* Et circa hoc duo facit. Primo premittit hostium destructionem. Secundo civitatis liberationem, ibi, *Propterea haec dicit* etc. Circa primum tria. Primo ponit comminationem. Et primo destructionis interitum. Secundo ponit signum, ibi, *Tibi autem hoc erit* etc. Tertio ostendit destructionis fructum, ibi, *Et erit quod salvatum* etc. Circa primum duo. Primo comminatur poenam confusionis contra contemptum Iudaeorum, *Despexit*, quando tibi noluit respondere: *Movebit*, in futuro, quando aliis occisis cum paucis fugies: *Supra 33. Qui spernis, nonne et ipse sperneris? Iob 22. Videbunt iusti, et laetabuntur, et innocens subsannabit eos.* Secundo comminatur interitum destructionis contra culpam, quam in Deum commiserat: et circa hoc tria facit. Primo ponit culpam. Secundo assumit divinam potentiam, ibi, *Numquid non audisti* etc. Tertio concludit poenam, ibi, *Ponam ergo* etc. Circa primum arguit ipsum de duobus peccatis. Primo de blasphemia, *Cui exprobrasti*, verba Ezechiae ad Senacheribus; quasi dicat, non mihi, sed Deo: *Infra 57. Super quem lusisti, super quem dilatasti os, et eiecisti linguam?* Secundo arguit ipsum de superbia, quam conceperat ex magnitudine rerum factarum, *Et dixisti: in multitudine*, quasi mea, et non Dei virtute, *Iuga Libani*, summitates montium, idest potentium: *Deut. 32. Manus nostra excelsa, et non Dominus fecit haec omnia.* Ex magnitudine praepositorum, *Et succidam excelsa*, potentes in Iudaeis, *Altitudinem*, domum Domini, *Saltum*, populum: *Zach. 11. Aperi Libane portas tuas, et comedet ignis cedros tuos.* Ex multitudine pugnatorum, *Ego fodi;* quasi dicat, Tantum habeo exercitum, quod non sufficit mihi aqua quam invenio, nisi puteos fodiam. Vel metaphorice consolationes omnium gentium ego siccavi: *Iocl. 2. Quasi ortus voluptatis, terra coram eo.* Nota super illo verbo, *Leva ergo orationem*, quia levatur oratio primo per eminentiam contemplationis: *Psal. 120. Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.* Secundo per fervorem affectus: *Thre. 3. Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in caelo.* Tertio propter lacrymas compunctionis: *Psal. 1. Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* Quarto per studium bonae operationis: *Ps. 140. Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum. Numquid non audisti* etc. Hic assumit divinam potentiam, loquens in persona ipsius Dei. Et primo quantum ad aeternam praeordinationem, *Quas olim*, ab aeterno, *Fecerim*, idest proposuerim facere. Et de exaltatione et destructione, *Illud*, malum poenae, quod per ipsum inferre praevidi, et praedeterminavi. Secundo quantum ad aeterni propositi temporalem executionem, *Et nunc adduxi ... collium*, principum, *Compugnantium*, ad invicem, *Breviata*, idest retracta, *Manu*, mea ab auxilio eorum, vel diminuta manu ipsorum a sui auxilio, *Et herba tectorum: Psal. 128. Fiant sicut faenum tectorum, quod priusquam evellatur exaruit.* Tertio quantum ad omnium factorum cogitationem, *Habitationem*, idest sedem regni, *Introitum*, in terram Iudaeorum: *Iob 34. Oculi eius super vias hominum, et omnes gressus eorum considerat. Ponam ergo* etc. Hic concludit poenam, *Circulum*, sicut bubale, *Fraenum*, sicut equo, idest po-

Digitized by Google

tentia divinitatis refraenando: *Iob 30. Pharetram suam aperuit, et afflixit me, et fraenum posuit in os meum.* Nota super illo verbo, *Ponam fraenum*, quia est fraenum primo discretionis: *Iacob. 3. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.* Secundo divinae gubernationis: *Isa. 48. Laude mea infraenabo te, ne intereas.* Tertio diabolicae deceptionis: *Supra 30 Fraenum erroris, quod erat in maxillis populorum.* Quarto aeternae damnationis: *Ps. 51. In camo et fraeno maxillas eorum constringe.* Quinto temporalis afflictionis: *Iob 20. Pharetram suam aperuit, et afflixit me, et fraenum posuit in os meum. Tibi autem hoc erit signum* etc. Hic ponit signum. Venerat enim exercitus Assyriorum imminente messe: unde fructus non potuerunt tunc colligere, et fuerunt in terra usque post tempus seminationis. Unde etiam seminare non potuerunt. Sic ergo eis dicitur, quod illa anni parte residua, eunte Senacheribus in Aegyptum comedant, *Quae sponte nascuntur*, ut *4. Reg. 20.* scilicet ex granis conculcatis ungulis equorum, et quadrigis. Vel quaecunque repereris in horreis, prius ante obsidionem congregata. Vel quae severas secundum septuaginta, quae remanserunt conculcata in agris. *In secundo anno*, existente eo in Aegypto, quia per annum stetit, quia nihil recolliges cum nihil seminaveris. *Pomis.* Vel quae sponte nascuntur, ut *in li. 4. Re. 20. Et in isto secundo anno destruetur Assyrius, et sic in tertia anno habebis potestatem seminandi, et congregandi.* Vel secundum Andream, hoc est consilium, *Et hoc erit signum*, refertur ad praecedentia. *Et mittet.* Hic ponit destructionis fructum. Primo ponens similitudinem arboris, quae multos fructus affert, si in terra profundantur radices: *Hier. 17. Erit quasi lignum, quod ad humorem mittit radices.* Secundo ponit expositionem, *Quia de Hierusalem: Infra 46. Dabo in Syon salutem, et in Hierusalem gloriam meam.* Tertio assignat rationem, *Zelus. Propterea* etc. Hic promittit liberationem, *Non introibit*, sicut proposuit: *Supra 8. Inite consilium, et dissipabitur; loquimini verbum, et non fiet.* Et assignat rationem, *Et protegam, propter me: Infra 48. Propter me faciam, ut non blasphemer. Et propter David: Psal. 121. Propter David servum tuum non avertas faciem Christi tui. Egressus est autem* etc. Hic ponit poenam, quam a Deo sustinuit. Et primo quantum ad exercitus occisionem, *Et percussit: Supra 33. A voce angeli fugerunt populi, et ab exaltatione tua dispersae sunt gentes.* Secundo quantum ad residuorum perturbationem, et fugam, *Et surrexerunt: Supra 33. Ecce turbatio.* Tertio quantum ad Ipsius occisionem, *Et factum est cum adoraret.* Andramelech, et Sarasar primogeniti eius invidentes fratri minori, quem substituere volebat, qui erat ex alia matre natus. Et sic iustus de angustia liberatus est.

a CAP. XXXVIII.

In diebus illis aegrotavit Ezechias usque ad mortem, et introivit ad eum Isaias filius Amos propheta, et dixit ei: Haec dicit Dominus: Dispone domui tuae, quia morieris tu, et non vives. Et convertit Ezechias faciem ad Dominum, et dixit: Obsecro Domine, memento quaeso, quomodo ambulaverim coram te in veritate, et in corde perfecto, et quod bonum est in oculis tuis, fecerim. Et flevit Ezechias fletu magno. Et factum est verbum Domini ad Isaiam dicens: Vade, et dic Ezechiae: Haec dicit Dominus Deus David patris tui. Audivi orationem tuam, et vidi lacrymas tuas. Ecce ego adiiciam super dies tuos quindecim annos, et de manu Regis Assyriorum eruam te, et civitatem istam, et protegam eam. Hoc autem tibi erit signum a Domino, quia faciet Dominus verbum hoc, quod locutus est. Ecce ego reverti faciam umbram linearum, per quas descenderat in horologio Achaz in sole retrorsum, decem lineis. Et reversus est sol decem lineis, per gradus quos descenderat. Scriptura Ezechiae regis Iuda, cum aegrotasset, et convaluisset de infirmitate sua. Ego dixi, in dimidio dierum meorum, vadam ad portas inferi. Quaesivi residuum annorum. Dixi, non videbo Dominum Deum in terra viventium: non aspiciam hominem ultra, et habitatorem quietis. Generatio mea ablata est, et convoluta est a me, quasi tabernaculum pastorum. Praecisa est velut a texente via mea, dum adhuc ordirer, succidit me. De mane usque ad vesperam finies me. Sperabam usque ad mane. Quasi leo sic contrivit omnia ossa mea. De mane usque ad vesperam finies me. Sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor, ut columba. Attenuati sunt oculi mei, suspicientes in excelsum. Domine vim patior, responde pro me. Quid dicam, aut quid respondebit mihi cum ipse fecerit? Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae. Domine si sic vivitur, et in talibus vita spiritus mei. Corripies me, et vivificabis me. Ecce in pace amaritudo mea amarissima. Tu autem eruisti animam meam, ut non periret, proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea. Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te, non expectabunt, qui descendunt in lacum veritatem tuam. Vivens, vivens, ipse confitebitur tibi, sicut et ego hodie. Pater filiis notam faciet veritatem tuam. Domine salvum me fac, et psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitae nostrae, in domo Domini. Et iussit Isaias, ut tollerent massam de ficis, et cathaplasmarent super vulnus, et sanaretur. Et dixit Ezechias: Quod erit signum, quia ascendam in domum Domini?

Digitized by Google

a CAP. XXXVIII.

In parte ista ponit quaedam ex praedicta historia occasionata, scilicet infirmitatem Ezechiae, quam incurrit propter ingratitudinem, quia post tantam victoriam canticum gratiarum actionis non composuit, sicut moris erat: et dividitur in duas. In prima ponit ipsius aegritudinem. Secundo sanationem, *30. In tempore illo* etc Circa primum tria facit. Primo ponit aegritudinem. Secundo liberationem, ibi, *Et convertit* etc. Tertio liberationis ordinem, ibi, *Et misit Isaias* etc. Circa primum duo facit. Primo ponit morbum, *Aegrotavit: Eccl. 31. Infirmitas gravis sobriam facit animam*. Secundo ponit mortis nuncium, *Et introivit, Dispone*, ordinando quis tibi succedere debeat: *Eccl. 33. In die consummationis vitae tuae, et in tempore exitus tui distribue haereditatem tuam.* Sed contra hoc obiicitur, quia postmodum vixit, et non mortuus est. Ergo huic prophetiae, *Morieris*, subfuit falsum, nec fuit immobili veritate denuncians rerum eventus. Et dicendum, quod cum omnium quae fiunt in toto decursu temporis, rationes ab aeterno in Deo fuerint, quaedam fuerunt inditae rebus, quae explicantur per opus naturae et voluntatis: quaedam apud se tantum retinuit, ut ea quae vellet in actum educeret. Videntes igitur prophetae in speculo aeternitatis vident de utrisque quantum Deus vult revelare. Fuerunt igitur Isaiae revelatae illae rationes, quae rebus inditae erant, quae causae secundae inferiores faciunt, scilicet naturales et meritorias, secundum quas infirmitas Regis ad mortem ordinata erat. Et etiam quantum ad sensum, quem in verbis propheta habuit, verum, quia secundum causas inferiores ita erat. Similiter etiam quantum ad alium sensum, quem Spiritus sanctus intellexit, verum dixit, quia mortuus fuit illi ingratitudini, dum postmodum Deo debitas gratias egit, sicut et Ninive subversionem quantum ad statum iniquitatis, ut dicit Augustinus. *Et convertit* etc. Hic ponit liberationem: et circa hoc tria ponit. Primo orationis praeparationem, *Ad parietem*, templi. Et circa hoc duo. Primo ponitur Ezechiae oratio. Secundo salutis promissio, ibi, *Et factum est* etc. Tertio gratiarum actiones, ibi, *Scriptura regis* etc. Circa primum tria ponit. Primo orationis praeparationem, *Ad parietem*, templi, vel domus suae, ut devotius et secretius oraret: *Ps 85. In die tribulationis meae clamavi ad te, et exaudisti me.* Secundo ponit ipsam orationem. *Et oravit, memento*, ut pro bonis quae feci vitam mihi concedas: dicitur enim Deus oblitus, quando non retribuit, *In veritate*, cultus tui, *Corde perfecto*, quantum ad amorem. Sed contra: *Prov. 20. Quis potest dicere, mundum est cor meum?* Et dicendum, quod non dixit sibi esse cor perfectum simpliciter, sed quantum ad hoc, quod proiecit idola, ut dicitur *4. Reg. 18. Eccl. 11. In die malorum ne immemor sis bonorum* Tertio ponit orantis compunctionem, *Et flevit: Matt. 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur: Iud. 10. Humilium et mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Et factum est* etc. Hic ponitur salutis promissio. Et primo ponit orationis exauditionem, *Factum est*, antequam exiret mediam partem atrii, *4. Reg. 20. Audivi orationem, supra 30.* Secundo ponit promissionem, *Ecce ego adiiciam: Ps. 60. Dies super dies regis adiicies.* Tertio ponit confirmationem per signum, *Hoc autem erit in sole*, idest per motum solis, *Ex lineis*, quibus secundum motionem naturalem computabantur decem horae: *Et reversus*, scilicet subito: et sic ille dies artificialis habuit viginti horas, sed reduplicatus secundum glossam; si autem successive, sic remeavit per quatuor, et rediit per quatuor, et iterum per quatuor venit. Et sic dies ille habuit viginti duas horas fere triplicatus secundum Dionysium. Hoc autem factum est, vel omnibus aliis caelestibus corporibus retrocedentibus, vel solem breviorem viam, aut velociorem motum dicendum est habuisse, ut ad situm suum simul cum aliis perveniret: *Eccl. 46. An non in iracundia eius impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo?* Et hoc signum competit signato: *Iob 11. Cum te consumptum putaveris, orieris ut lucifer. Scriptura Ezechiae.* Hic ponitur gratiarum actio pro salute promissa. Et primo ponit titulum, *Scriptura*, scilicet haec est. Secundo ponit canticum, *Ego dixi:* in quo tria facit. Primo plangit periculum, quod evasit. Secundo commemorat beneficium, quod percepit, ibi, *Domine si sic* etc. Tertio petit complementum, quod Deus promisit, ibi, *Domine salvum*. Plangit autem tria. Primo mortis horrorem, *In dimidio*, idest in iuventute mea, *Ad portas inferi*, idest limbum, vel mortem, vel sepulcrum: *Eccl. ult. Vita mea appropinquans erat in inferno deorsum.* Secundo plangit bonorum amissionem, quantum ad Dei iussionem, *Quaesivi a Domino*, quod suppleret, *Residuum*, mihi ablatum. Vel inquisivi apud me, quantum restaret mihi de vita, *Dixi*, apud me. *Non videbo*, per speciem modo adhuc, *In terra viventium*, in caelesti beatitudine: *Ps. 26. Credo videre bona Domini in terra viventium.* Vel, *Non videbo*, ulterius videndo templum et cultum eius, *In terra viventium*, scilicet Iudaeorum: *Mat. 22. Non est Deus mortuorum, sed vivorum.* Etiam, quantum ad hominum societatem, *Non aspiciam hominem*, in hac vita viventem: *Hier. 49. Non habitabit ibi vir, et non incolet eam filius hominis.* Vel hominem Christum nobis promissum. Etiam, quantum ad filiorum posteritatem, *Generatio*, scilicet filiorum, quia nondum filios habebat, *Convoluta*, plicata ne ad posteros extendatur: *Supra 22. Et figam illum paxillum in loco fideli, et erit in solium gloriae domus patris sui.* Etiam quantum ad vitae brevitatem: *Praecisa est velut a texente dum adhuc*, texendo telam imperfectam. *Ordirer*, in iuventute: *Iob 11. Dies mei velociores fuerunt cursore.* Tertio plangit cordis anxietatem. Et primo quantum ad mortis continuam expectationem, *De mane*, scilicet dicebam, *Usque ad vesperam finies me*, morte. Et tunc etiam non metuens, *Sperabam*, iterum, *Usque mane*, simul cum morte dolor aegritudinis finietur. *Quasi leo sic contrivit*, languor, vel ipse Deus per dolorem aegritudinis: *Iob 7. Si dormiero, dicam quando consurgam, et rursum expectabo vesperam, et replebor doloribus usque ad tenebras.* Secundo quantum ad spei dilationem, ubi ponit triplicem sperantis conditionem, *Sicut pullus hirundinis*, expectat matrem, quis non videt, *Ut columba: Nahum 2. Ancillae minabantur gementes, ut columbae.* Ponit etiam spei dilationem, *Attenuati*

Digitized by Google

sunt, quasi fatigati. *Suspicientes*, per spem: *Prov. 13. Spes quae differtur, affligit animam: Psal. 125. Levavi oculos meos ad montes, unde veniet auxilium mihi.* Ponit etiam quandam cum Deo disceptationem, *Domine vim patior*, quasi dicat, violentia fit mihi, ultra merita affligor, *Responde*, fide iubens, *Pro me quid dicam*, quasi in se reversus, quid possem contra Deum proponere, *Aut quid respondebo*, quando oportet ad interrogata respondere, *Cum ipse fecerit*, me, vel poenam meam? *Iob 7. Si volueris contendere cum eo, non poteris respondere unum pro mille.* Tertio quantum ad praeteritorum recordationem, *Recogitabo tibi omnes annos*, in quibus bona passus sum; vel in quibus tibi peccavi: *Iob 7. Loquar in tribulatione spiritus mei.* Nota super illo verbo, *Attenuati sunt oculi*, quia oculi attenuantur primo per depressionem: *Supra 2. Oculi sublimes hominum humiliati sunt.* Secundo per luminis oppressionem: *Prover. 26. Qui scrutator est maiestatis, opprimetur a gloria.* Tertio propter cogitationis pravitatem: *Iob 36. Omnes homines vident eum, unusquisque intuetur procul.* Item super illo, *Suspicientes in excelsum*, quia sunt oculi excelsi primo per cordis elationem: *Psal. 130. Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.* Secundo per inquisitionis curiositatem: *Iob 18. Quasi magna cogitans attonitos habes oculos.* Tertio per contemplationem: *Infra 40. Levate in excelsum oculos, et videte iucunditatem, quae veniet tibi. Domine si sic etc.* Hic commemorat beneficium quod suscepit. Et primo correptionem, *Si sic vivitur*, idest si tam misera est vita hominum; vel si per tribulationem acquiritur vita: *Prover. 6. Via vitae increpatio disciplinae*, exponit, *Ecce in pace*, quasi in populo habente eam ab Assyriis, *Amaritudo*, mihi imminet: *Prov. 14. Risus dolore miscebitur.* Secundo commemorat liberationem a poena, *Tu autem eruisti animam meam a culpa: proiecisti post tergum tuum*, vel meum, quasi oblivisceris, *Omnia peccata mea: Sapien. 11. Misereris omnium Domine, et nihil odisti eorum, quae fecisti.* Tertio assignat liberationis rationem. Et primo quantum ad mortis inutilitatem, *Quia non infernus*, idest damnati, vel sepulti, *Mors*, diximus, vel mortui, *Veritatem*, promissorum, vel filium: *Ps. 5. Quoniam non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi?* Secundo quantum ad vivorum laudem, *Vivens, vivens*, ad maiorem affirmationem: vel propter duplicem vitam: *Ps. 113. Nos qui vivimus, benedicimus Domino.* Tertio quantum ad divinae laudis propositionem, *Pater filiis: Ps. 77. Quanta mandavit patribus nostris, nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera. Domine salvum me fac* etc. Hic petit expleri promissum, *Salvum me fac*, ab Assyriis, et a languore: *Ps. 33. Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Et iussit Isaias* etc. Hic ponit sanationis ordinem, et hic transpositum est, et debet esse ante signi dationem, ut patet *4. Reg. 20.* Sed quia non intendit historiam, sed prophetiam, quae ad prophetiam pertinent, primo posuit: et primo ponit curationis modum, *Cataplasma*, idest emplastrum, *Vulnus*, a Deo inflictum, vel ulcus ex humore corrupto carne aperta: dicunt enim quod laborabat morbo regio, qui dicitur lupus, cui nocent ficus, et uva dulcis, ut curatio tota divinae potentiae attribueretur. Alii dicunt, quod erat apostema, quod est ex humoribus intus collectis nondum carne scissa, ad cuius maturationem ficus prosunt, ut ostendatur non esse semper supervacua necessaria medicina: *Eccl. 38. Pigmentarius faciet pigmenta suavitatis, et medicinam conficiet sanitatis.* Secundo Ezechiae ponitur signum, *Et dixit Ezechias: Quod erit signum: 1. Cor. 1. Iudaei signa petunt, Graeci sapientiam quaerunt.*

a CAP. XXXIX.

In tempore illo misit Merodach Baladan filius Baladan Rex Babylonis libros et munera ad Ezechiam: audierat enim, quod aegrotasset, et convaluisset. Laetatus est autem super eis Ezechias, et ostendit eis cellam aromatum, et argenti, et auri, et odoramentorum, et unguenti optimi, et omnes apothecas supellectilis suae, et universa quae inventa sunt in thesauris eius. Non fuit verbum, quod non ostenderet eis Ezechias in domo sua, et in omni potestate sua. Introivit autem Isaias propheta ad Ezechiam Regem, et dixit ei: Quid dixerunt viri isti, et unde venerunt ad te? Et dixit Ezechias: De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone. Et dixit: Quid viderunt in domo tua? Et dixit Ezechias: Omnia quae in domo mea sunt, viderunt. Non fuit res quam non ostenderim eis in thesauris meis. Et dixit Isaias ad Ezechiam: Audi verbum Domini exercituum. Ecce dies venient, et auferentur omnia, quae in domo tua sunt, et quae thesaurizaverunt patres tui usque ad diem hanc, in Babylonem: non relinquetur quicquam, dicit Dominus. Et de filiis tuis qui exibunt de te, quos genueris, tollent, et erunt eunuchi in palatio Regis Babylonis. Et dixit Ezechias ad Isaiam: Bonum verbum Domini, quod locutus est. Et dixit: Fiat tantum pax, et veritas in diebus meis.

A CAP. XXXIX.

Hic ponit amicorum gratulationem ostensam in missione nunciorum, et munerum: et circa hoc tria facit. Primo ponit nunciorum missionem, *Rex Arabiae*, qui tunc suberat Assyriis, *Libros*, idest epistolas: *Audierat*, sed maxime propter signum, quod in solis reversione viderat: *Psalm. 71. Vivet, et dabitur ei de auro Arabiae.* Secundo ponit ipsius Ezechiae elationem inde conceptam, ponens elationis laetitiam, *Laetatus*, contra hoc, quod habetur *Iob 31. Si laetatus sum super multis divitiis meis, et quia plurima reperit manus mea.* Et elationem in opere, in ostentatione divitiarum suarum, *Et ostendit cellam aromatum*, quae dicuntur species odoriferae. Etiam locum, ubi sepeliebantur Reges, vel inferiorem partem domus saltus, quae erat ex alabastro, ubi optime huiusmodi conservantur, *Apothecas*, cellaria, *Ver-*

Digitized by Google

bum, res digna verbo, *In omni potestate sua*, quantum ad ea quae erant in templo, quae quidem erant in potestate Regis usurpata: *Eccl. 11. Non omnem hominem inducas in domum tuam: multae enim sunt insidiae dolosi*. Tertio ponit elationis reprehensionem, *Et introivit*. Et primo ponit culpae inquisitionem, et inanimationem, *Non fuit res: Proverb. 20. Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri*. Secundo comminatur poenam, *Et dixit Isaias*, quantum ad amissionem rerum, *Omnia quae in domo: Hier. 27. Haec dicit Dominus ad vos: Ecce ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis*. Quantum ad filiorum servitutem, *Et de filiis*, quod dicunt impletum in Danicle et sociis, non quia corpore, sed mente et officio tales fuerunt: *Deut. 28. Filii tui et filiae tuae tradentur alteri populo*. Tertio ponit poenae acceptationem, *Et dixit Ezechias: Supra 26. Domine dabis pacem, quia in te speravimus*.

a CAP. XL.

Consolamini, consolamini popule meus, dicit Deus vester. Loquimini ad cor Hierusalem, et advocate eam: quoniam completa est malitia eius, dimissa est iniquitas illius. Suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. Vox clamantis in deserto. Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons, et collis humiliabitur, et erunt prava in directa, et aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, et videbit omnis caro pariter, quod os Domini locutum est. Vox dicentis: Clama. Et dixi: Quid clamabo? Omnis caro foenum, et omnis gloria eius quasi flos agri. Exsiccatum est foenum, et cecidit flos, quia spiritus Domini sufflavit in eo. Vere foenum est populus. Exsiccatum est foenum, et cecidit flos, verbum autem Domini manet in aeternum. Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Syon, exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Hierusalem. Exalta, noli timere: dic civitatibus Iudae: Ecce Deus vester. Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, et brachium eius dominabitur. Ecce merces eius cum eo, et opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, foetas ipse portabit. Quis mensus est pugillo aquas, et coelos palmo ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terrae, et libravit in pondere montes, et colles in statera? Quis adiuvit spiritum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, et ostendit illi? Cum quo iniit consilium, et instruxit eum, et docuit eum semitam iustitiae, et erudivit eum scientiam, et viam prudentiae ostendit illi? Ecce gentes quasi stilla situlae, et quasi momentum staterae reputatae sunt: ecce insulae quasi pulvis exiguus. Et Libanus non sufficiet ad succendendum, et animalia eius non sufficient ad holocaustum. Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatae sunt ei. Cui ergo similem fecistis Deum? aut quam imaginem ponetis ei? Numquid sculptile conflabit faber, aut artifex auro figurabit illud, et laminis argenteis argentarius? Forte lignum et imputribile elegit: artifex sapiens quaerit quomodo statuat simulacrum, quod non moveatur. Numquid non scitis? Numquid non audistis? Numquid non annunciatum est vobis ab initio? Numquid non intellexistis fundamenta terrae? Qui sedet super gyrum terrae, et habitatores eius sunt quasi locustae. Qui extendit velut nihilum caelos, et expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum. Qui dat secretorum scrutatores, quasi non sint, iudices terrae velut inane fecit. Et quidem neque plantato, neque sato, neque radicato in terra trunco eorum. Repente flavit in eos, et aruerunt, et turbo quasi stipulam auferet eos. Et cui assimilastis me, et adaequastis, dicit sanctus? Levate in excelsum oculos vestros, et videte quis creavit haec. Qui educit in numero militiam eorum, et omnes ex nomine vocat. Prae multitudine fortitudinis et roboris, virtutisque eius, neque unum reliquum fuit. Quare dicis Iacob, et loqueris Israel, abscondita est via mea a Domino, et a Deo meo iudicium meum transibit? Numquid nescis, aut non audisti? Deus sempiternus Dominus, qui creavit terminos terrae: non deficiet, neque laborabit, nec est investigatio sapientiae eius. Qui dat lasso virtutem, et his qui non sunt, fortitudinem, et robur multiplicat. Deficient pueri, et laborabunt, et iuvenes in infirmitate cadent. Qui autem sperant in Domino mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilae, current, et non laborabunt, ambulabunt, et non deficient.

a CAP. XL.

Haec est secunda pars principalis istius libri, in qua principaliter consolationem populi intendit per multa beneficia repromissa. Dividitur autem in duas. In prima inducit eos ad promissorum expectationem. In secunda exequitur divinorum beneficiorum promissionem, *infra 45. Haec dicit Dominus Deus*. In prima confortat eos per promittentes potestatem. In secunda per ipsius dilectionem, *41. v. Taceant* etc. In tertia per idolorum quae resistere credi possent debilitatem, *44. cap. Et nunc audi Iacob* etc. Circa primum tria facit. Primo inducit ad consolationem. Secundo promittit consolatorem, ibi, *Vox clamantis* etc. In tertia ostendit Dei consolantis potestatem, ibi, *Quis mensus* etc. Circa primum tria. Primo inducit populum in consolationem, *Consolamini*, in spiritualibus, *Consolamini*, in bonis temporalibus concessis; *Eccl. 48. Consolatus est lugentes in Syon usque in*

Digitized by Google

sempiternum. Secundo inducit prophetis et sacerdotibus consolationis annunciationem, *Loquimini ad cor*, scilicet consolando, *Advocate*, a tristitia ab idolatria: *Osee 2. Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor eius*. Tertio assignat rationem quantum ad culpae dimissionem, *Quoniam completa*, quantum ad poenarum finitionem. *Suscepit*. Loquitur secundum tempus post captivitatem: *Hier. 17. Duplici contritione contere eos Domine*. Sed contra *Nahum 1. Non surget duplex tribulatio*. Et dicendum, quod duplicia dicuntur quantum ad poenam corporis et animae, sicut et culpa in utrisque est. *Vox clamantis in deserto*. Hic promittit consolationem: et circa hoc tria facit. Primo praemittit praeparationem. Secundo ostendit prophetiae firmitatem, ibi, *Vox dicentis* etc. Tertio praenunciat consolatorem venientem, ibi, *Super montem* etc. Circa primum tria. Primo inducit praeparationem, *Vox clamantis in deserto*, scilicet Ioannis Baptistae, haec erit, *Parate*, per conversionem a malis in solitudine vitiorum: *Amos 4. Praeparare in occursum Dei tui*. Secundo praedicit expletionem, *Omnis vallis*, sequens metaphoram in valle, quae si est montuosa, facit laborem. Unde dicitur, *Vallis exaltabitur*, ut adaequetur montibus, et totum fiat planum. Si est distorta, facit errorem; et quantum ad hoc dicit, *Erunt plana*. Si est lapidosa, facit pedum dolorem: et quantum ad hoc dicit, *Aspera in vias*. Per quod significatur quod pusillanimitas vertetur in securitatem, superbia in humilitatem, nequitia in rectitudinem, crudelitas in mansuetudinem: *Hier. 31. Dirige cor tuum in viam rectam in qua ambulasti*. Tertio ostendit praeparationis utilitatem, *Et revelabitur gloria*, idest filius: *Hier. 33. Curabo eos, et revelabo eis deprecationem pacis*. *Videbit*, idest omnibus visibilem se praebebit. Vel loquitur de die iudicii, *Videbit eum omnis oculus*. Quidam sic exponunt, *Vox*, Dei, *Clamantis*, haec est, *Praeparate in deserto*, idest in terra Iuda olim deserta, *Viam Domini*, scilicet ad veniendum ad templum. Vel in deserto quod est inter Babylonem, et Iudam. *Omnis vallis*. Per hoc ostenduntur omnia impedimenta removeri, ut libere populus revertatur, *Gloria*, in destructione Chaldaeorum, per quam gloriosus apparebit. *Vox dicentis* etc. In parte ista ostendit prophetiae firmitatem per comparationem ad hominum fragilitatem. Unde Dominus primo indicit clamorem, qui significat expressam et planam annunciationem, *Clama*: *Isa. 48. Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam*. Secundo indicat culpandum humanam fragilitatem interrogante propheta, *Et dixi, quid clamabo?* timens ne contra populum suum aliquid clamare praecipiatur, et Domino respondente, *Omnis caro*: *Iacobi 1. Exortus est sol cum ardore, et arefecit faenum*. Tertio ostendit divini verbi firmitatem, *Vere: Luc. 21. Caelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt*. *Super montem* etc. Hic praedicit consolatorem venientem: et circa hoc tria facit. Primo Dominus indicit prophetae annunciationem. In secunda determinat adventus promissionem, ibi, *Ecce Dominus* etc. Circa primum determinat, quis, cui, qualiter annunciet. Quis, quia habet officium, *Qui evangelizas: Rom. 10. Quomodo praedicabunt nisi mittantur?* Modum designat per tria. Primo per loci altitudinem, ut bona nuncians de longe audiatur, *Super montes*, mystice Christum, vel caelestem conversationem et contemplationem: *Supra 2. Venite, ascendamus ad montem Domini: Isa. 42. De vertice montium clamabunt*. Secundo per vocis clamorem, *Exalta in fortitudine*, ut multi audiant, plane constanter praedicando: *Isa. 48. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam*. Tertio per cordis securitatem, *Exalta, noli timere: Hierem. 1. Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum*. Cui sit annunciandum determinat, quantum ad tria. Quantum ad regni provinciam, *Dic civitatibus*. Quantum ad provinciae metropolim, *Qui evangelizas Hierusalem*. Quantum ad civitatis rectores, *Syon*, ubi templum et domus regia: *Isa. 41. Primus ad Syon dicet, ecce adsum, et Hierusalem evangelistam dabo: Act. 13. Vobis oportebat praedicari verbum Dei; sed quia repellitis illud, ecce convertimur ad gentes*. *Ecce Deus* etc. Hic ponit adventus Dei promissionem, *Ecce*, in promptu, *Deus noster*, veniet: *Supra 35. Deus noster ipse veniet, et salvabit nos*. *Ecce Dominus* etc. Hic ostendit venientis conditionem. Et primo ostendit quod veniet fortis ad bellandum, *In fortitudine brachium*, fortitudo in die iudicii. Vel in primo adventu in potestate miraculorum, vel in destructionem Babylonis: *Iob 31. Si habes brachium sicut Deus*. Secundo quod veniet iustus ad remunerandum, *Ecce merces, opus illius coram illo*, quia in facultate voluntatis: *Sap. 5. Iusti autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum*. Tertio ostendit quod veniet plus ad consolandum, *Sicut pastor*, ad pascendum esurientes, gregem suum pascet: *Ezech. 34. In pascuis uberrimis pascam eas: Hierem. 3. Dabo vobis pastores qui pascent vos*. Ad congregandum dissentientes, *In brachio: Ioann. 10. Alias oves habeo quae non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et fiet unum ovile, et unus pastor*. Ad portandum deficientes, *In sinu: Luc. 15. Cum invenerit eam, allevat super humeros suos gaudens*. *Quis mensus est* etc. Hic ostendit divinam potestatem. Et primo astruit eam contra idolatrum errores, qui divinae potentiae derogabant creaturam creatori aequando: *Ro. 1. Servierunt creaturae potius, quam creatori*. Secundo contra desperationem Iudaeorum, qui divinae potentiae derogabant definiendo ibi, *Levate in excelsum oculos* etc. Circa primum duo facit. Primo ostendit Dei potestatem. Secundo excludit errorem, ibi, *Cui ergo similem* etc. Circa primum tria. Primo ostendit divinam potentiam simul et sapientiam in commensuratione facili, et creatione omnium rerum: facit enim omnia in numero, quantum ad multitudinem productorum; in mensura, quantum ad determinationem sub proprio esse, in pondere, quantum ad inclinationem in finem, *Sap. 11. Pugillo*, idest faciliter, sicut quae pugillo, qui est manus clausa, mensurantur: *Psal*, idest faciliter, qui est manus extensa, *Quis appendit* etc. *Iob 26. Qui extendit aquilonem super vacuum, et appendit terram super nihilum*, quia nullo exteriori fulcitur, alias esset quies terrae violenta, *Super aquas*, quantum ad situm, quia aquis circumdatur: *Ps. 103. Super stabilitatem suam*. Quantum ad propriam causam quietis, quae est natura propria, *Tribus digitis*; idest faciliter. Vel tribus proprietatibus, gravitatis, siccitatis, et immobilitatis, *Libratur*, libratos fecit proprio pon-

dere. Secundo ostendit sufficientiam potentiae, quia non indiget adiuvante, *Quis adiuvit*, contra philosophos ponentes mediantibus primis causis ultima creata esse, quia non indiget consilio. *Aut quis consiliarius*, ut sibi daret consilium. *Cum quo, ut ab ipso peteret:* Instruxit eum formam operis. *Semitam iustitiae*, naturalis, quam omnibus rebus praefixit, ut nulla res suas naturae metas excederet, *Scientiam*, de cognitione rerum creatarum, et universalium et particularium, contra Philosophos, *Vitam prudentiae*, quantum ad mundi gubernationem: *Iob 26. Cuius adiutor est nunquid imbecillis? et sustentas brachium* etc. Tertio ostendit ipsius excellentiam, quia excedit omnem gentium multitudinem, *Ecce gentes quasi stilla*, parva gutta, *Situlae*, cadens de situla, quae secundum nos est vas aquaticum sitientibus aptum, quae pro nihilo reputatur: *Momentum*, quod inter brachia staterae est, quod de facili inter utrumque inclinatur: *Iob 26. Cum vix parvam scintillam sermonis eius audiverimus, quis poterit tonitruum magnitudinem illius sustinere?* Ostendit etiam, quod excedit omnem condignum honorem, et praecipue quantum ad oblationem, *Et Libanus*, idest ligna Libani quibus abundat, quia nemorosus est, *Et animalia*, quibus abundat, quia pascuosus: *Mich. 6. Quid dignum offeram Domino?* Ostendit etiam quod excedit omnem creaturae perfectionem, et naturalem, quia esse ipsorum respectu Dei est non esse. Dicit enim Dionysius *in li. de divinis nominibus c. 12. quod quantum participantia excedunt non participantia, et quantum participationes participantia, tantum qui est principium participantium, excedit et participationes et participantia. Omnes gentes:* et quantum ad perfectiones superadditas, quas quodammodo sunt implentes, et quasi, *Nihilum: Hier. 4. Aspexi terram, et ecce vacua erat nihil. Cui ergo* etc. Hic excludit errorem. Et primo irridet errorem quantum ad operantis intentionem, quia volebant Deum facere. Ergo ex quo Deus potens est, *Cui similem*, loquitur secundum errorem illorum qui ipsas similitudines deos putabant, *Aut quam imaginem*, quantum ad illos, qui putabant ea deos quorum sunt similitudines, ut solem, vel lunam: *Exo. 15. Quis similis tui in fortibus Domine, quis similis tui, magnificus in sanctitate, terribilis, atque laudabilis, et faciens mirabilia?* Et quantum ad stultam operationem, quia in vili materia nobilissimam formam inducere volebant. *Numquid sculptile: Sap. 4. Incommutabile nomen Dei lignis et lapidibus imposuerunt.* Secundo convincit errorem. Et primo ex lege naturali dictante, *Numquid non scietis*, naturali ratione idola non esse deos: et lege scripta prohibente, *Numquid non annunciatum: Rom. 20. Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum.* Convincit etiam ex consideratione creaturarum terrestrium quantum ad creationem, *Numquid non intellexistis fundamenta terrae*, ab ipso esse fundata, idest illud terrae, quod est iuxta centrum: *Pro. 8. Quando appendebat fundamenta terrae.* Et quantum ad creatorem, *Qui sedet super gyrum terrae*, quia spherica, sicut gubernans, *Et habitatores quasi locustae*, respectu magnitudinis terrae, vel ipsius. Ex creatione etiam creaturarum coelestium, *Qui extendit*, quantum ad coeli magnitudinem, *Velut nihilum*, substantiae subtilitatem, *Sicut tabernaculum sibimet:* in quo primo virtus eius relucet inter corporalia, quantum ad virtutem. Vel quasi in habitatione angelorum et sanctorum, quantum ad dignitatem. Vel etiam totius creaturae inferioris, quantum ad ipsorum claritatem: *Hie. 4. Praeparat orbem sapientia.* Convincit tertio eos, quantum ad magnorum subiugationem, ponens ipsorum destructionem qui sunt magni. Vel secundum scientiam, *Qui dat secretorum scrutatores*, scilicet Philosophos Vel secundum potentiam, *Iudices*, idest principes: *Ps. 63. Defecerunt scrutantes scrutinio.* Et ostendit destructionis facilitatem per similitudinem herbae, vel arboris, quae non habet radices firmas, *Et quid: Iob 13. Contra folium quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, et stipulam siccam persequeris.* Tertio ponit conclusionem, *Et cui assimilastis: Ps. 88. Quis in nubibus aequabitur Domino? similis erit Deo in filiis Dei. Levate in excelsum* etc. Hic astruit idem contra desperantes. Et primo astruit divinam maiestatem ex rerum creatione, *Quis creavit*, scilicet caelestia: *Psal. 180. Ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt.* Ex scientiae perfectione, *Qui educit*, ad implendam suam voluntatem, *In numero*, determinato sua scientia, *Militiam eorum*, idest caelorum, stellas, vel angelos, *Ex nomine*, idest unicuique propriam naturam unde nominari possit determinans: *Psal. 14. Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat.* Ex dominii plenitudine, *Fortitudinis*, ad impugnandum, *Roboris*, ad resistendum, *Virtutis*, ad operandum, *Defuit*, ab eius dominio: *Iob 25. Numquid est numerus militum eius?* Secundo excludit errorem. Et ponit errorem, *Quare dicis abscondita*, non videt quae mala patior, alias defenderet me: *Iudicium*, idest potestas iudicandi, quam olim habuit: *Eccl. 16. Ne dicas, a Deo abscondar.* Secundo ponit erroris reprobationem. Et primo reprobationis confirmationem ex lege, *Numquid nescis*, lege naturali, *Aut non audisti*, ex lege scripta, haec quae sequuntur. Secundo ponit probationem. Primo ostendens Dei magnitudinem ex his, quae in se habet, scilicet dominii aeternitatem, *Deus sempiternus; Exod. 15. Dominus regnabit in aeternum, et ultra.* Potentiam indeficientem, *Non deficiet*, ut omnia non possit, *Neque laborabit*, ut difficulter: *Daniel. 7. Potestas eius potestas aeterna, quae non auferetur, et regnum eius quod non corrumpetur.* Scientiae incomprehensibilitatem, *Neque est investigatio: Rom. 11. O altitudo divitiarum sapientiae, et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius.* Secundo per magna, quae in aliis facit. Et primo in illis quos confortat, pristinam debilitatem, *Qui dat lasso*, quantum ad illum, qui prius fortis fuerat, et defecit, *Et his qui non sunt*, quantum ad eos, qui non fuerunt fortes: *Rom. 8. Vocat ea, quae non sunt, tamquam ea, quae sunt: 1. Corint. 1. Quae infirma mundi sunt, elegit Deus, ut confundat fortia.* Secundo ostendit fortitudinis magnitudinem per comparationem ad fortitudinem naturalem, quam ostendit in aliis deficientem, *Deficient pueri*, qui sunt in statu proficiendi, *Iuvenes*, qui videntur robusti: *1. Reg. 2. Non in fortitudine sua roborabitur vir.* Secundo roboris a Deo dati indeficientem agilitatem.

Digitized by Google

Qui autem sperant in Domino, mutabunt, scilicet naturalem in divinam, ut non fatigentur ascensu, *Assument pennae*, ut etiam veloci cursu: *Prover. 23. Facient sibi pennas sicut aquilae, Current*, ut etiam continuo incessu, *Ambulabunt*, *Supra 3. Non est deficiens, neque laborans.* Nota super illo verbo, *Assument pennas ut aquilae*, quia sancti comparantur aquilis primo propter volatus altitudinem: *Iob 39. Numquid ad praeceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum?* in quo eminentia contemplationis: *Supra 37. Regem in decore suo videbunt.* Secundo propter odoris subtilitatem: *Luc. 16. Ubi fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilae*, in quo fervor dilectionis: *Cant. 1. Curremus in odorem unguentorum tuorum.* Tertio propter loci sublimitatem: *Prov. 2. Tria sunt mihi difficilissima, et quartum penitus ignoro. Via aquilae in coelo*, in quo studium coelestis conversationis: *Philip. 3. Nostra autem conversatio in coelis est.* Quarto propter motus velocitatem: *Thren. 4. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis coeli*, in quo promptitudo bonae operationis: *Proverb. 22. Vidisti hominem velocem in operibus suis?* Quinto propter renovationem: *Psal. 102. Renovabitur sicut aquilae iuventus tua*, in quo studium emendationis et profectus: *2. Cor. 4. Licet is qui foris est vetus homo corrumpatur, is qui intus est, renovatur de die in diem.* Sexto propter membrorum pulchritudinem: *Ezech. 14. Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis, et varietate venit ad libanum*, in quo decor virtutum: *Cant. 4. Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te.* Septimo propter filiorum solicitudinem: *Deut. 32. Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos, et super eos volitans*, in quo solicitudo sanctorum: *1. Corin. 11. Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?*

a CAP. XLI.

Taceant ad me insulae, et gentes mutent fortitudinem. Accedant, et nunc loquantur, simul ad iudicium propinquemus. Quis suscitavit ab oriente iustum, vocavit eum, ut sequeretur se? Dabit in conspectu eius gentes, et reges obtinebit. Dabit quasi pulverem gladio eius, sicut stipulam vento raptam arcui eius. Persequetur eos, transibit in pace, semita in pedibus eius non apparebit. Quis haec operatus est, et fecit, vocans generationes ab exordio? Ego Dominus, primus, et novissimus ego sum. Viderunt insulae, et timuerunt, extrema terrae obstupuerunt, appropinquaverunt, et accesserunt. Unusquisque proximo suo auxiliabitur, et fratri suo dicet, confortare. Confortabit faber aerarius percutiens malleo eum quod cudebat tunc temporis, dicens glutino bonum est, et confortavit eum clavus, ut non moveatur. Et tu Israel serve meus, Iacob quem elegi, semen Abraham amici mei, in quo apprehendi te ab extremis terrae, et a longinquis eius vocavi te, et dixi tibi: Servus meus es tu, elegi te, et non abieci te. Ne timeas, quia ego tecum sum, ne declines, quia ego Deus tuus. Confortavi te, et auxiliatus sum tibi, et suscepit te dextera iusti mei. Ecce confundentur, et erubescent omnes, qui pugnant adversum me. Erunt quasi non sint, et peribunt viri qui contradicunt tibi. Quaeres eos, et non invenies viros rebelles tuos, et erunt quasi non sint, et veluti consumptio hominis bellantis adversum te, quia ego Dominus Deus tuus apprehendens manum tuam, dicensque tibi: Ne timeas, ego adiuvi te. Noli timere vermis Iacob, qui mortui estis ex Israel. Ego auxiliatus sum tui, dicit Dominus, et redemptor tuus sanctus Israel. Ego posui te quasi plaustrum triturans novum, habens rostra serrantia. Triturabis montes, et comminues, et colles quasi pulverem pones. Ventilabis, et ventus tollet, et turbo disperget eos, et tu exultabis in Domino, in sancto Israel laetaberis. Egeni et pauperes quaerunt aquas, et non sunt, lingua eorum siti aruit. Ego Dominus exaudiam eos, Deus Israel non derelinquam eos. Aperiam in supinis collibus flumina, et in medio camporum fontes. Ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivos aquarum. Dabo in solitudinem cedrum et spinam et myrtum et lignum olivae. Ponam in deserto abietem, ulmum, et buxum simul. Ut videant, et sciant, et recogitent, et intelligant pariter, quia manus Domini fecit haec, et sanctus Israel creavit illud. Prope facite iudicium vestrum, dicit Dominus, afferte si quod forte habetis, dixit rex Iacob. Accedant, et nuncient vobis quaecumque ventura sunt. Priora quae fuerunt nunciate, et ponemus cor nostrum, et sciemus novissima eorum, et quae ventura sunt, indicate nobis. Annunciate quae ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos. Bene quoque aut male si potestis facite, et loquemur et videamus simul. Ecce vos estis ex nihilo, et opus vestrum ex eo quod non est. Abominatio est, qui elegit vos. Suscitavi ab aquilone, et venient ab ortu solis. Vocavit nomen meum, et adducet magistratus quasi lutum, et velut plastes conculcans humum. Quis annunciavit ab exordio ut sciamus, iustus est? Non est annuntians, neque praedicens, neque audiens sermones vestros. Primus ad Syon dicet, ecce adsum; et Hierusalem evangelistam dabo. Et vidi, et non erat ex istis quisquam qui iniret consilium, et interrogatus responderet verbum Ecce omnes iniusti, et vana opera eorum, et ventus et inane simulacra eorum.

Digitized by Google

a CAP. XLI.

Hic incipit eos confortare ad firmam expectationem ex Dei promittentis dilectione: et dividitur in tres partes. In prima ostendit divinam dilectionem ex beneficiis quae patribus exhibuit. In secunda ex filio quem eis promisit, *42. cap. Ecce servus* etc. In tertia consolationes quas inter diversas angustias praedicit, *43. capit. Et nunc haec dicit Dominus* etc. Intendit autem per beneficia, primo praestita, confirmationem Iudaeorum, et idolorum confutationem, qui talia suis cultoribus non exhibuerunt. Et ideo dividitur prima pars in duas. In prima disceptat contra idolorum cultores. In secunda contra ipsa idola, ibi, *Prope facite* etc. Prima in duas. Primo enim per beneficia Iudaeis praestita convincit adversarios. In secunda per eadem confortat Iudaeos, ibi, *Et tu Israel* etc. Circa primum tria. Primo convocat gentes ad iudicium, prosequens iudicii ordinem ut tacentes audiant, et sic respondeant. *Mutent fortitudinem*, idest conforteut se quasi renovati in fortitudinem ad disceptandum mecum: *Mich. 6. Audiant montes iudicium Domini, et fortiora fundamenta terrae*. Secundo narrat exhibitum beneficium, *Quis vocavit*: ubi narrat multitudinem beneficiorum quantum ad divinam electionem. *Ab oriente*, scilicet Chaldaea, *Iustum*, Abraham, *Genes. 12. Iob 23. Vestigia eius secutus est pes meus: Hier. 13. Sicut adhaeret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi mihi domum Israel*. Et quantum ad concessam potestatem, *Dabit in conspectu eius*, scilicet quando liberabit Loth, pugnans contra quatuor reges, *Gen. 14. Psal. 1. Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis, quem proiicit ventus a facie terrae*. Quantum ad exequendi facilitatem, *Transibit in pace*, scilicet sine labore, *Semita*, sicut qui leviter incedit, quasi vestigium non derelinquitur. Vel quia in pedibus est signum viae, cum derelictus est: *Supra 40. Current, et non laborabunt*. Quaerit actorem, *Quis haec operatus est, et quis*, vocans aeterna praesentia: *Isa. 49. Dominus ab initio vocavit me*. Et ponit responsionem, *Ego Dominus: Apoc. 1. Ego sum Alpha, et O, principium, et finis*. Aliter ad literam exponitur de Cyro: mystice de Christo. Tertio ponit quasi gentilium responsum, in quo per idola se defendere credebant. Et primo tangit eorum ad allegata mirabilia visa stuporem, *Videbunt insulae: Psalm. 76. Viderunt te aquae, Deus, viderunt te aquae, et timuerunt. Accesserunt*, ad resistendum. Secundo ponit mutuam confortationem, *Unusquisque: Iob 40. Una via adhaerebit*. Tertio ponit idolorum fabricationem, *Confortabit percutiens*, ferrum malleo, *Qui cudebat*, formabit figuram idoli, *Dicens glutino bonum est*, ad consolidandum idolum: *Sapient. 13. In pariete ponens illud, et confirmans ferro ne forte cadat*. Nota super illo verbo, *Transibit in pace*, quia Christus transivit in pace primo in pace carnis ad spiritum, quem habuit: *Iob 5. Sciens quod pacem habeat habitaculum tuum*. Secundo in pace hominis ad proximum, quem docuit: *Infra 52. Quam pulchri supra montes pedes annuntiantis, et praedicantis pacem*. Tertio in pace mundi ad Dominum, qui fecit: *Ephes. 2. Faciens pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo. Et tu Israel* etc. In parte ista confortat Iudaeos ex eisdem beneficiis. Et primo ponitur praeteriti beneficii repetitio in electione patrum Iacob, et Abraham, quibus ab aliis distincti sunt universaliter, *Iacob. Psalm. 104. Semen Abraham servi eius, filii Iacob electi eius: Rom. 11. Ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior serviet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui*. Secundo ponitur futurorum promissio. Et primo quantum ad immunitatem malorum, excludens timorem, tum propter Dei praesentiam, *Ne timeas: Hier. 1. Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum;* tum propter patrum iustitiam, *Suscepi te*, quasi semen repromissum, *Iusti mei*, Abraham. Vel, *Suscepi te*, defendendum, *Iusti*, Cyri: *Psal. 90. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum*. Et ponens etiam hostium amotionem, quantum ad eorum confusionem, *Ecce confundentur: Hier. 17. Confundantur qui me persequuntur, et non confundar ego*. Quantum ad destructionem, *Erunt quasi non sint: Supra 50. Ad perdendas gentes in nihilum*. Et reparationis impossibilitatem, *Quaeres eos: Psal. 35. Vidi impium superexaltatum; et infra: Transivi, et ecce non erat*. Ostendens etiam destructionis rationem, *Quia ego Dominus: Psalm. 143. Emitte manum tuam de alto, erue me de aquis multis, et de manu filiorum alienorum*. Secundo quantum ad abundantiam bonorum. Et primo contra servitutem, ponens ipsum servitutis iugum, *Nolite timere vermis;* quasi dicat, qui vel haberis vel calcaris sicut vermis, et pro mortuo computaris: *Psal. 21. Ego sicut vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abiectio plebis*. Ponens etiam divinum auxilium: *Infra 50. Ego auxiliatus sum tui*. Ponens etiam exaltationis beneficium, quantum ad hostium subiugationem, *Ego posui te: Supra 25. Et triturabitur Moab sub eo, sicut teruntur paleae in plaustro*. Quod factum fuit tempore Machabaeorum. Et quantum ad eorum exaltationem, *Et tu exultabis: Cant. 1. Laetabimur, et exultabimus in te*. Secundo contra paupertatem, ponens primo paupertatis incommodum, *Egeni et pauperes: Supra 30. Erunt super montes rivi fluentium aquarum, et in locis desertis. Ponam desertum*, idest terram vestram primo desertam: *Psal. 106. Posuit desertum in stagna aquarum*. Et quantum ad pulchritudinem arborum, *Dabo in solitudinem*. Quarto ponit beneficii fructum, *Ut videant: Ecclesiast. 36. Ut cognoscant, quoniam non est Deus nisi tu, ut enarrent magnalia tua*. Nota super illo verbo, *Suscepi te*, quia Christus suscepit nos primo, quia sicut victor captivum ad liberandum: *Gen. ultim. Ad praedam fili mi ascendisti, requiescens accubuisti ut leo, et quasi leaena*. Secundo quasi medicus infirmum ad sanandum: *Psal. 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas*. Tertio quasi advocatus ad reum excusandum: *1. Ioan. 1. Advocatum habemus apud Patrem Iesum Christum*. Quarto quasi fortis debilem ad defendendum: *Infra 63. Ego qui loquor iustitiam, et propugnator sum ad salvandum*. Quinto quasi sponsus sponsam ad congaudendum: *Osee 2. Sponsabo te mihi in iustitia et fide. Prope facite iudicium* etc.

Digitized by Google

Hic ponit disputationem contra ipsa idola. Et primo ponit disputationem. Secundo sententiae determinationem, ibi, *Et videamus* etc. Circa primum duo facit. Primo disputat contra idola rationibus naturalibus. Secundo per rationem a quodam particulari facto sumptam, ibi, *Suscitavi* etc. Circa primum tria. Primo convocat ad iudicium, *Prope*, idest appropinquate ad me ut simul iudicemur, vos idola. Vel idololatrae, *Afferte*, idest allegate, *Si quid habetis*, ut probetis vos Deo: *Ps. 81. Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat.* Secundo ponit argumentum duplex: unum sumptum ex divina scientia, quae plene omnia novit, praeterita et futura, quam idola non habent, *Priora quae fuerunt: Eccl. 23. Domino enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita.* Aliud est sumptum ex divina potentia, quae potest punire, et bene facere, *Bene quoque: Baruc. ult. Neque si quid mali patiuntur ab alio, neque si quid boni, poterunt retribuere.* Tertio concludit eorum defectum, quantum ad causam materialem, *Ecce vos idoli*, ex nihilo, ex materia creata: quantum ad formalem, *Opus*, idest artificialis forma, quae figurat in vobis divinitatem, quae non est: quantum ad efficientem, *Abominatio*, idest abominabilis, *Et vos*, artifices, *Opus vestrum*, scilicet idola, *Qui elegit*, cultores: *1. Cor. 8. Scimus quia idolum nihil est*: *Hier. 10. Confusus est omnis artifex. Suscitavi* etc. Hic sumit quoddam speciale factum, *Ab aquilone*. Chaldaeum, *Ab oriente*, Persam, qui subiugaverunt primo diversas terras, et principes, *Plastes*, figulus, *Plasma*, factura. Mystice per eum qui ab aquilone, gentilem populum: per eum qui ab oriente, Christum: *Ps. 17. Ut lutum platearum delebo eos.* Secundo ex hoc sub quaestione proponit argumentum, quod qui hoc potest dicere, est iuste dicendus Deus, et qui non, non, *Quis annunciavit* : *Inf. 49. Congregamini, et audite.* Tertio excludit ab idolis divinitatis indicium, *Non est annuncians*, aliquis ex nobis diis, *Neque*, aliquis cultorum, *Audiens: Psal. 113. Oculos habent, et non videbunt, aures habent, et non audient.* Quatuor ostendit in vero Deo divinitatis signa, *Primus*, idest singularis Deus noster, *Ecce adsum*, in auxilium, *Evangelistam*, annuntiantem futura: *Dan. 2. Vere Deus vester Deus deorum est.* Vel, *Primus*, primogenitus Dei Filius: *Ephes. 4. Dedit quosdam quidem prophetas, quosdam autem Apostolos, alios vero Evangelistas. Et vidi* etc. Hic ex supraposita disputatione concludit sententiae determinationem. Et per se patet. Nota super illo verbo, *Quis annunciavit*, quia movet ad annuntiandum et praedicandum primo instinctus fidei: *Psalm. 115. Credidi, propter quod locutus sum.* Secundo stimulus zeli: *Hierem. 20. Et factum est in corde meo verbum Domini, quasi ignis aestuans.* Tertio magnitudo praemii: *Matth. 5. Qui fecerit, et docuerit, hic magnus vocabitur in regno caelorum.*

CAP XLII.

Ecce servus meus, suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedit spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox eius foris. Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non extinguet. In veritate educet iudicium, non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, et legem eius insulae expectabunt. Haec dicit Dominus Deus creans caelos et extendens eos, firmans terram, et quae germinant ex ea, dans flatum populo qui est super terram, et spiritum calcantibus eam. Ego Dominus vocavi te in iustitia, et apprehendi manum tuam, et servavi te. Et dedi te in foedus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos caecorum, et educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. Ego Dominus, hoc est nomen meum. Gloriam meam alteri non dabo, et laudem meam sculptilibus. Quae prima fuerunt, ecce venerunt, nova quoque ego annuncio, antequam oriantur, audita vobis faciam. Cantate Domino canticum novum, laus eius ab extremis terrae, qui descenditis in mare, et plenitudo eius, insulae et habitatores earum. Laetetur desertum, et civitates eius, in domibus habitabit Cedar. Laudate habitatores petrae, de vertice montium clamabunt. Ponent Domino gloriam, et laudem eius in insulis nunciabunt. Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir praeliator suscitabit zelum. Vociferabitur, et clamabit, super inimicos suos confortabitur. Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturiens loquar. Dissipabo et absorbebo simul, desertos faciam montes et colles, et omne germen eorum exsiccabo. Ponam flumina in insulas, et stagna arefaciam. Et educam caecos in viam quam nesciunt, et in semitis quas ignoraverunt, ambulare eos faciam. Ponam tenebras coram eis in lucem, et prava in recta. Haec verba feci eis, et non derelinquam eos. Conversi sunt retrorsum. Confundantur confusione, qui confidunt in sculptili, qui dicunt conflatili, vos dii nostri. Surdi audite, et caeci intuemini ad videndum. Quis caecus nisi servus meus, et surdus nisi ad quem nuntios meos misi? Quis caecus, nisi qui venumdatus est? Et quis caecus, nisi servus Domini? Qui vides multa, nonne custodies? Qui apertas habes aures, nonne audies? Et Dominus voluit ut sanctificaret eum, et magnificaret legem, et extolleret, ipse autem populus direptus et vastatus. Laqueus iuvenum omnes, et in domibus carcerum absconditi sunt. Facti sunt in rapina, nec est qui eruat, in direptionem, nec est qui dicat, redde. Quis est in

vobis qui audiat hoc, attendat, et auscultet futura? Quis dedit in direptionem Iacob, et Israel vastantibus? Nonne Dominus ipse, cui peccavimus? Et noluerunt in viis eius ambulare, et non audierunt legem eius. Et effudit super eum indignationem furoris sui, et forte bellum, et combussit eum in circuitu, et non cognovit, et succendit eum, et non intellexit.

a CAP. XLII.

Hic ostendit divinam dilectionem ex filio quem promisit: *Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret.* Et primo ex tanto beneficio ostendit Dei dilectionem. Secundo Iudaeorum perversitatem, ibi, *Haec verba* etc. Circa primum tria facit. Primo praedicit filii Dei adventum. Secundo malorum casum, ibi, *Dominus sicut fortis* etc. Tertio resurrectionem bonorum, ibi, *Et ducam* etc. *Luc. 2. Ecce hic positus est in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel.* Circa primum tria. Primo describit mittendi conditionem. Secundo praedicit missionem, ibi, *Haec dicit Dominus* etc. Tertio invitat ad gratiarum actiones, ibi, *Cantate Domino* etc. Circa primum tria. Primo ostendit gratiae plenitudinem, quantum ad gratiam unionis, ibi, *Suscipiam eum* etc. Suus secundum humanam naturam: *Luc. 1. Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiae suae.* Quantum ad gratiam capitis, *Electus*, ut sit caput ecclesiae: *Dilectus meus candidus, et rubicundus, electus ex millibus, Cant. 5. Psal. 64. Beatus quem elegisti, et assumpsisti. Complacuit: Matth. 9. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Quantum ad gratiam habitualem, quae fuit in ipso singularis, *Dedi spiritum meum, Supra 11. Requiescet super eum spiritus Domini.* Secundo ostendit iudicis aequitatem quantum ad tria, scilicet iudicandi auctoritatem, *Iudicium gentibus: Ps. 71. Deus iudicium tuum regi da: Ioan. 5. Pater omne iudicium dedit filio.* Cui adiungit mansuetudinem, *Non clamabit.* Secundo ostendit iudicis aequitatem, *Neque accipiet personam: Act. 10. Non est personarum acceptio apud Deum.* Cui adiungit pietatem in subveniendo, *Nec audietur foris*, Iudaeam. *Verbum*, praedicationis eius, ut prius subveniret illis, ad quos missus erat: *Matt. 15. Non sum missus nisi ad oves, quae perierunt domus Israel: Psal. 94. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Et in dissimulando, *Calamum*, scilicet regnum Iudaeorum, *Linum*, sacerdotium: *Ezech. 34. Quod confractum fuerat, non alligastis.* Tertio ostendit iudicii veritatem, *In veritate: Psalm. 95. Iudicabit orbem terrae in aequitate, et populos in veritate sua.* Cui adiungit iucunditatem, *Non erit tristis*, in corde, *Turbulentus*, in facie: semper enim hilaris iucundusque fuit, aequalitatem mentis servans, etsi quantum ad partem sensibilem fuerit propassio tristitiae, non quidem necessitatis, sed voluntatis: unde *Matth. 26. Tristis est anima mea usque ad mortem: Eccles. 30. Iucunditas cordis sobriam facit animam.* Quarto ostendit dominii potestatem, *Donec ponat*, iudicium ultimum, vel praeceptum suum, praedicantibus Apostolis, *Legem*, evangelium: *Genes. ult. Ipse erit expectatio gentium: Infra 60. Me enim insulae expectabunt.* Alii exponunt haec de Dario rege Persarum, qui mansuetus, iustus, et quietus fuit, quem Dominus elegit ad liberandum Iudaeos Nota super illa verbo, *Non clamabit*, quia est clamor primus devotae orationis: *Hebrae. 5. Cum clamore valido, et lacrymis exauditus est pro sua reverentia.* Secundus attentae praedicationis: *Ioan. 7. Ultimo festivitatis die clamabat.* Tertius innixae intentionis: *Supra 5. Expectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas. Haec dicit Dominus* etc. Hic praedicit missionem. Et primo ponit mittentis potestatem, quantum ad creationes coelestium, *Creans caelum;* quantum ad dispositionem terrestrium, *Firmans terram;* quantum ad animationem viventium, *Dans flatum*, naturalis vitae, *Spiritum*, gratuitae: *Zach. 12 Dominus extendens caelum, et fundans terram, et creans spiritum hominis qui est in ipso.* Secundo praedicit missionem, ponens missi exaltationem, *Ego Dominus vocavi te*, filium meum ab aeterno praedestinando te ad unitatem divinae personae, *In iustitia*, idest ut iustus sim, implens promissa: *Rom. 1. Qui praedestinatus est filius Dei. Apprehendi manum*, quantum ad operationem: *Ioa. 14. Pater in me manens ipse facit opera. Et servavi*, ne morte detinereris: *Psal. 15. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Dedi te*, quasi mediatorem: *Gen. 9. Arcum meum ponam in nubibus, et recordabor foederis mei, quod pepigi tecum. In lucem*, quasi illuminatorem: *Supra 11. Habitantibus in regione umbrae mortis lux orta est eis: Io. 1. Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Ostendit etiam officii utilitatem contra infidelitatem. *Ut aperires: Ioan. 9. Ego in iudicium in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et qui vident, caeci fiant.* Contra peccati servitutem, *Ut educeres: Zach. 9. Tu autem in sanguine tuo eduxisti vinctos de lacu.* Tertio ex missione contra divinae maiestatis singularitatem, quantum ad potentiam, *Ego Dominus: Psal. 67. Dominus nomen est illi: Exo. 6. Nomen meum Adonay. Gloriam*, qua Dominus dicor: *Luc. 2. Gloria in excelsis Deo.* Et quantum ad scientiam, *Quae prima fuerunt: Isa. 45. Ex tunc praedixi illud.* Haec etiam referuntur ad Darium. *Cantate Domino* etc. Hic invitat ad gratiarum actiones. Et primo indicit laudem: *Supra 24. Audivimus gloriam iusti.* Vel propter inclusionem maris, *Qui descendunt*, scilicet nautae, *Plenitudo eius*, scilicet maris, idest omne illud quod impletur, laudet Deum: *Psal. 106. Qui descendunt in mare navibus, facientes operationem in aquis multis. Ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia eius in profundo.* Vel propter conversationem in desertis, *Levet*, vocem suam in laudem Dei, *Desertum*, idest habitatores eius, maxime quantum ad Israelitas, *In domibus*, more aliarum nationum, qui primo erant vagi per desertum. Vel, *Eodem*, filius Ismaelis: *Supra 35. Laetabitur deserta, et invia, et exultabit solitudo.* Vel propter habitationem in montanis, *Laudate habitatores petrae*, illius civitatis in Palestina, quae in petris posita est. Vel cuiuslibet montis: *Isa. 55. Montes et omnes colles cantabunt Domino.* Invitat hos de quibus minus videtur, quod ad laudandum Deum convertantur. Secundo praedicit divinae laudis divulgationem, *Ponent Domino*

Digitized by Google

gloriam, in aliis, non solum in seipsis: *Inf. ult. Mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes, et ad Aphricam, ad gentes quae non noverunt me.* Mystice totum hoc de conversione gentium ad fidem. *Dominus sicut fortis* etc. Hic praedicit per Christi adventum futurum casum: et circa hoc quatuor ponit. Primo potentiam, *Dominus sicut fortis*, ad impugnandum Iudaeos per Romanos: *Exod. 15. Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius. Zelum*, ultionis: *Prov. 6. Zelus et furor viri non parcet in die vindictae.* Secundo ponit iram, *Vociferabitur*, per tribulationes quas eis immittet, contra id, quod supra dictum est supra eodem, *Non clamabit.* Primo cum mansuetudine veniens. Et contemptoribus indignationem ostendit: *Iob 36. Tonabit voce magnitudinis suae, et non investigabitur, cum audita fuerit vox eius.* Tertio ponit iustitiam, quia iustum est ut cum diu expectaverit impoenitentes, omnes simul absorbeat, *Tacui, semper silui: Iob 3. Nonne dissimulavi, nonne silui, nonne quievi? Patiens fui: Isa. 30. Propterea expectat vos Deus, ut misereatur vestri. Sicut parturiens*, proferam dissimulatum dolorem, sicut mulier conceptum infantem. Vel sicut parturiens dolebo de tam gravi poena. Quarto ponit poenam quantum ad homines, *Desertos faciam montes*, maiores, *Colles*, mediocres *Germen*, populares: *Ezech. 35. Montem Seyr desertum, et desolatum dabo, et auferam de eo euntem et redeuntem.* Et quantum ad subtractionem omnis doctrinae vel consolationis, *Ponam flumina: Psal. 106. Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim.* Potest etiam hoc referri ad destructionem hostium Iudaeorum per Darium et Cyrum. *Et educam* etc. Hic ponit reparationem bonorum quantum ad tria. Primo quantum ad reparationem visus, *Educam caecos*, scilicet gentiles, *In viam*, Christum, vel legis praeceptum: vel etiam Iudaeos secundum aliam expositionem: *Prov. 11. Ducam te per semitam aequitatis.* Secundo quantum ad illuminationem intellectus, *Ponam te: Lu. 1. Illuminare his qui in tenebris, et in umbra mortis sedent.* Tertio quantum ad directionem affectus, *Prava*, scilicet: *Supra 40. Erunt prava in directa, et aspera in vias planas.* Nota super illo verbo, *Ponam flumina*, quia est multiplex aqua. Prima effusae lacrymae: *Hier. 10. Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum?* Secunda baptismalis munditiae: *Io. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest videre regnum Dei.* Tertio spiritualis gratiae: *Io. 7. Qui in me credit, flumina de ventre eius fluent aquae vivae.* Quarta divinae sapientiae: *Eccl. 24. Ego sapientia effudi flumina.* Quinto internae laetitiae: *Prov. 5. Bibe aquam de cisterna tua, fluenta putei tui.* Nota super illo verbo, *Dedi te in foedus*, quia Christus dicitur datus in foedus primo conservandae salutis: *Gen. 9. Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum foederis mei.* Secundo explendae promissionis: *2. Cor. 1. Quotquot promissiones Dei sunt, omnes in illo sunt.* Tertio divinae dilectionis: *Io. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret.* Quarto cessaturae legis: *Ps. 39. Holocausta et pro peccato noluisti. Venumdatus*, in servum peccati pro dilectione temporalis boni, *4. Reg. 21. Venumdatus es ut faceres malum contra Deum. Haec verba* etc. Hic ostendit Iudaeorum perversitatem. Et primo ponit eos ingratos ad beneficia. Secundo duros ad praecepta, ibi, *Surdi audite* etc. Tertio obstinatos inter flagella, ibi, *Quis est in vobis* etc. Circa primum duo. Primo ostendit magnitudinem, *Haec verba*, scilicet praedicta beneficia, *Conversi sunt retrorsum*, a me: *Hier. 3. Tu dereliquisti me, dicit Dominus, retrorsum abiisti.* Secundo imprecatur eis confusionem, *Confundantur: Ps. 118. Confundantur omnes iniqua agentes. Surdi audite* etc. Hic ostendit eos duros ab obediendum ad praecepta. Et primo ostendit eorum duritiam, vocans eos surdos et caecos in mente. *Excaecavit eos malitia eorum Sap. 2.* quamvis habeant oculos et aures corporis apertas, *Qui apertas: Hier. 7. Audi popule stulte, qui non habes cor, qui habentes oculos non videtis, et aures, et non auditis: Supra 6. Excaeca cor eorum, ne intelligant, et aures eorum aggrava, et oculos eius claude, ne forte videat oculis, et auribus suis audiat, et corde suo intelligat, et convertatur et sanem eum.* Secundo ostendit induratorum stultitiam propter hoc, quod in praeceptis eorum utilitatem Dominus intendebat. Unde ponit intentionem Domini, *Et Dominus voluit eum*, populum: et ipse populus, *Magnificaret legem*, Dei in corde suo, custodiendo ipsam, *Et ut Dominus extolleret*, populum: *1. Thes. 4. Haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra.* Secundo ostendit eorum animi conditionem, quia in seipsis peccabant, *Ipse autem direptus*, a daemonibus per diversa peccata, et ideo, *Vastatus*, ab hostibus aliis etiam occasionem peccandi praestabant: *Laqueus*, idest occasio ad peccandum, *Iuvenum*, insipientium: *Osee 5. Laqueus facti estis speculationi, et sicut rete expansum super Thabor*: et quia peccata occultabant, *In domibus carcerum*, idest in secreto cordis: *In corde et corde locuti sunt, Psal. 11.* Tertio ponit poenam, *Facti sunt in rapinam, nec est qui eruat*, bellorum opera, *Nec est qui dicat*, orationis instantia: *Eccl. ult. Circumdederunt me undique, et non erat qui adiuvaret.* Vel incipit ibi poenam, *In domibus carceris*, ut exponatur ad litteram. *Quis est in vobis* etc. Hic ostendit eos incorrigibiles per flagella, quia etiam causam flagellorum non recognoscunt: et circa hoc tria facit. Primo inquirit recte sentientem, innuens paucitatem, *Futura*, quae praenuntiet de futuris suppliciis: *Osee ult. Quis sapiens, et intelliget ista, intelligens, et sciet hoc?* Secundo determinat veritatem quantum ad poenas actorem, *Qui sedebit: 1. Reg. 2. Dominus mortificat, et vivificat: deducit ad inferos, et reducit.* Secundo quantum ad culpam, *Ipse est cui: Baruch 4. Iustitias ipsius nescierunt, neque ambulaverunt per viam mandatorum Dei.* Et quantum ad poenam, *Et effudit: Psal. 68. Effunde super eos iram tuam, et furor irae tuae comprehendat eos.* Effusio abundantiam significat. Tertio excludit veritatis cognitionem, *Et combussit*, scilicet materiali igne per hostium vastationem, *Non cognovit*, se a Deo pro peccatis suis punitum: *Psal. 81. Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant.*

Digitized by Google

a CAP. XLIII.

Et nunc haec dicit Dominus, creans te Iacob, et formans te Israel. Noli timere, quia redemi te, et vocavi te nomine tuo. Meus es tu. Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te. Cum ambulaveris in igne, non comburreris, et flamma non ardebit in te, quia ego Dominus Deus tuus sanctus Israel salvator tuus. Dedi propitiationem tuam Aegyptum, et Aethiopiam, et Saba pro te. Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, et gloriosus, ego dilexi te. Et dabo homines pro te, et populos pro anima tua. Noli timere, quia ego tecum sum. Ab oriente adducam semen tuum, et ab occidente congregabo te. Dicam aquiloni da, et austro noli prohibere. Affer filios meos de longinquo, et filias meas ab extremis terrae. Et omnem qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum, formavi eum, et feci eum. Educ foras populum caecum, et oculos habentem, surdum, et aures ei sunt. Omnes gentes congregatae sunt simul, et collectae sunt tribus. Quis in vobis annuntiet istud, et quae prima sunt audire vos faciet? Dent testes eorum, et iustificentur, et audiant, et dicant: Vere vos testes mei, dicit Dominus, et servus meus, quem elegi, ut sciatis, et credatis mihi, et intelligatis, quia ego ipse sum. Ante me non est formatus Deus, et post me non erit. Ego sum, ego sum Dominus, et non est absque me salvator. Ego annuntiavi, et salvavi, auditum feci, et non fuit in vobis alienus. Vos testes mei, dicit Dominus, et ego Deus. Et ab initio ego ipse, et non est qui de manu mea eruat. Operabor, et quis avertet illud? Haec dicit Dominus redemptor vester, sanctus Israel. Propter vos emisi Babylonem, et detraxi vectes universos, et Chaldaeos in navibus suis gloriantes. Ego Dominus sanctus vester, et creans Israel rex vester. Haec dicit Dominus, qui dedit in mari viam, et in aquis torrentibus semitam. Qui eduxit quadrigam, et equum, agmen, et robustum. Simul obdormierunt, nec resurgent, et contriti sunt quasi linum, et extincti sunt. Ne memineritis priorum, et antiqua ne intueamini. Ecce ego facio nova, et nunc orientur, utique cognoscetis ea. Ponam in deserto viam, et in invio flumina. Et glorificabit me bestia agri, dracones, et struthiones, quia dedi in deserto aquas, et flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit. Non me invocasti Iacob, nec laborasti in me Israel. Non obtulisti mihi arietem holocausti tui, et victimis tuis non glorificasti me. Non te servire feci in oblatione, nec laborem tibi praebui in thure. Non emisti mihi argento calamum, et adipe victimarum tuarum non inebriasti me. Verumtamen servire me fecisti in peccatis tuis, praebuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum non recordabor. Reduc me in memoriam, et iudicemur simul: narra si quid habes, ut iustificeris. Pater tuus primus peccavit, et interpretes tui praevaricati sunt in me. Et contaminavi principes sanctos, dedi ad internecionem Iacob, et Israel in blasphemiam.

a CAP. XLIII.

Hic ostendit eis divinam dilectionem per remedia, quae eis inter angustias concessit: et dividitur in partes tres. In prima promittit futura remedia ad ostendendam dilectionem. In secunda commemorat praeterita beneficia ad confirmandam promissionem, ibi, *Haec dicit Dominus*. In tertia excludit merita ad tollendam praesumptionem, ibi, *Non me invocasti Iacob* etc. Circa primum tria facit. Primo ostendit in eos divinae dilectionis privilegium. Secundo ex promissis remediis excludit divinae potestatis consortium, ibi, *Omnes gentes* etc. In tertia ponit dilectionis significationem, ibi, *Haec dicit Dominus redemptor* etc. Circa primum promittit eis tria remedia. Primo in poenis sustentatione, excludens timorem ex divina praesentia, *Creans te*, quantum ad substantiae principium: *Deu. 32. Ipse est pater tuus, qui possedit, et fecit, et creavit te: Faciens*, quantum ad formam quam dedit: *Gen. 1. Formavit Deus hominem de limo terrae: Redemit te*, a malis: *Osee 13. De manu mortis liberabo eos, et de morte redimam eos Et vocavi*, ad gratiam: *Osee 2. Vocabo non plebem meam plebem meam*. Ponit promissionem, *Cum transieris per aquas*, Aegyptias, flumina, Chaldaei, *Igne*, Graeci, *Flamma*, Romani: non enim ex toto sunt consumpti: *Psal. 63. Transivimus per ignem, et aquam, et eduxisti nos in refrigerium*. Et assignat huius rationem, *Quia ego Dominus: Supra 12. Vere ipse Deus salvator noster*. Secundo promittit poenarum commutationem, ut scilicet alios loco ipsius puniat. Et ponit commutationem, *Dedi propitiationem*, idest ut propitientur, quasi poenis eos affligens, qui te ad precandum sui auxilii spe provocabant, *Saba*, civitas Aethiopiae: *Prov. 11. Iustus de angustia liberatus est, et tradetur impius pro eo*. Et assignat rationem, scilicet ipsam dilectionem, *Ex quo honorabilis*, idest feci, et reputavi te honorabilem, *Pro te*, pro liberatione tua: *Hier. 31. Si filius mihi honorabilis Ephraim, si puer delicatus*. Tertio promittit eis a tribulationibus omnimodam liberationem: et circa hoc tria facit. Primo promittit liberationis beneficium, *Noli timere ab oriente*, quia undique dispersi erant: *Supra 11. Congregabit profugos Israel*. Secundo adducit liberationis meritum, *Et omnem qui invocat nomen*, adducam in gloriam meam, ut glorificet me, et ut ipse gloriosus appaream: *Ioel. 2. Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*. Tertio promulgat liberationis praeceptum, *Educ*, o Tyre, *Foras*, extra

Digitized by Google

terram captivitatis, *Populum*, scilicet Iudaeorum: *Hier. 5. Audi popule stulte, qui non habes cor, qui habentes oculos non videtis, et aures, et non auditis. Omnes gentes* etc. Hic excludit divinitatis consortium. Et primo ostendit aliorum deorum falsitatem per modum iudicii, ponens gentium ad idola consensum, *Congregatae sunt*, in unum errorem: *Ps. 13. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt*, petentes divinitatis significatum. *Quis ex vobis*, idest quis deorum vestrorum? Vel loquitur ad idola, et petit testimonium, *Dent testes, et iustificentur*, iuste dicantur dii, et testes. *Audiant*, ab eis futura, *Et dicant*, pro vobis, *Testimonium: Supra 41. Non est annuntians, neque praedicens, neque audiens sermones meos.* Secundo praedicat suae divinitatis veritatem. Et primo quantum ad scientiam. Secundo quantum ad potentiam, ibi, *Vos testes* etc. Circa primum duo facit. Primo dat testimonium, *Vere vos testes mei*, populus Iacob, vel Christus: *Act. 1. Eritis mihi testes in omni Iudaea, et Hierusalem:* ponens cognoscendi modum, *Ut sciatis*, quantum ad ea, quae per naturales rationes de Deo sciri possint, *Et credatis*, quantum ad ea, quae supra rationem sunt, *Et sic intelligetis*, quia, *Nisi credideritis, non intelligetis*, *supra 8.* secundum aliam literam ponens etiam testium dictum, quod ipse sit solus Deus, *Quia ego*, solum, *Sum*, Deus, *Formator: Deu. 32. Videte, quod ego sim solus, et non sit alius Deus praeter me.* Et quod sit solus Dominus, *Ego sum*, singulariter, *Ego sum*, et excellenter: *Act. 4. Salus non est in aliquo alio.* Secundo dat divinitatis significatum, *Ego annuntiavi, et non fuit*, a quo scire posset is: *Ps. 80. Israel si me audieris, non erit in te Deus recens, nec adorabis Deum alienum.* Nota super illo verbo, *Cum ambulaveris in igne, non combureris*, quia Deus liberat sanctos suos ab igne multiplici. Primo carnalis tentationis: *Iob 30. Ignis est usque ad consummationem devorans.* Secundo temporalis tribulationis: *Ps. 16. Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas.* Tertio aeternae damnationis: *Mat. 25. Ite maledicti in ignem aeternum.* Quarto divinae indignationis: *Deu. 32. Ignis succensus est in furore meo.* Primo igne urunt lascivientes: *1. Cor. 7. Melius est nubere, quam uri.* Secundo impatientes: *Supra 13. Facies combustae, vultus eorum.* Tertio Impoenitentes: *Psal. 105. Flamma combussit peccatores.* Quarto superbientes: *Ps. 17. Montium fundamenta comburet.* Item super illo, *Cum transieris per aquas, tecum ero*, quia Deus liberat ab aquis primo voluptatis: *Prov. 10. Aquae furtivae dulciores sunt*, in quibus suffocantur per luxuriam. Secundo cupiditatis: *Exod. 15. Submersi sunt, quasi plumbum in aquis vehementibus*, in quibus suffocantur per avaritiam. Tertio adversitatis: *Psal. 68. Intraverunt aquae usque ad animam meam*, in quibus suffocantur per impatientiam. Quarto mundanae potestatis: *Apoc. 17. Aquae super quas sedebat*, in quibus suffocantur per superbiam. *Vos testes* etc. Hic ostendit veritatem divinitatis quantum ad potentiam. Et primo dat testimonium, *Vos testes: Io. 8. Ego principium, qui et loquor vobis.* Secundo dat potentiae signum in puniendo, *Et non est qui de manu mea: Deut. 32. Non est qui de manu mea possit eruere.* Et in operando, *Operabor: Supra 14. Dominus exercituum decrevit, et quis poterit infirmare? Haec dicit Dominus* etc. Hic ponit dilectionis signum, quia pro eis Babylones in navibus gloriantes propter multitudinem aquarum destruxit, *Emisi*, iram scilicet. *Haec dicit Dominus, qui dedit* etc. Hic commemorat beneficia praeterita, quando egressi sunt de Aegypto, in eorum gubernatione, *In mari*, rubro: *Exo. 14. In aquis torrentibus*, malo: *Nume. 21 In Iordane, Iosue 3.* et quantum ad hostium destructionem. *Qui eduxit quadrigam*, currus Pharaonis: *Exo. 13. Electi principes eius submersi sunt in mari rubro. Quasi linum*, in momento succensum. Secundo promittit multo maiora: et circa hoc tria facit. Primo ostendit futurorum beneficiorum magnitudinem ex priorum comparatione, *Ne memineritis*; quasi dicat, Non sunt digna, ut in memoria habeantur, in comparatione futurorum: ea quae retro sunt obliviscantur ex horum novitate. *Ecce ego facio nova*, inaudita: *Apoc. 21. Ecce nova facio omnia.* Et eorum deteriorationem, *Ponam in deserto*, idest in terram Iudaeorum, quae fuit prius deserta, viam euntium ad festivitates. *Flumina*, consolationis: *Ps. 106. Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum.* Et si exponantur haec ad literam, de liberatione de captivitate Babyloniae dicuntur maiora, quam liberare de Aegypto, non propter maiora miracula; sed quia Reges, de quorum potestate liberavit eos, potentiores Pharaone fuerunt: vel quia de loco magis distanti venerunt. Si autem referatur ad liberationem factam per Christum, constat, quod nihil ita admirabile praecesserat in saeculis praeteritis. Secundo ostendit beneficiorum utilitatem in gentibus, *Et glorificabit me bestia agri*, idest gentilis bestialiter vivens conversus ad Christum: vel videns, quomodo Iudaeos liberat: *Ps. 150. Bestiae, et universa pecora, serpentes, et volucres pennatae.* Et in Iudaeis, *Ut darem potum*, doctrinae, et consolationis. Tertio assignat rationem, *Populum*, scilicet mihi, in laudem meam: *Prov. 16. Universa propter semetipsum operatus est Dominus. Non me invocasti* etc. Hic excludit merita Iudaeorum ad consequenda tanta beneficia: et circa hoc tria facit. Primo excludit meritum. Secundo dat responsioni locum, ibi, *Reduc me* etc. Tertio removet quendam respondendi modum, ibi, *Pater tuus* etc. Circa primum tria facit. Primo excludit meritum, *Non me invocasti*, ut haec omnia darem. Vel quia non toto corde Deo offerebantur, sed partim Deo, partim idolis. Vel quia Deo non offerebant. Vel quia spe temporalis retributionis faciebant. Vel quia post adventum Christi accepta non fuerunt: *Malac. 3. Quis est in vobis, qui claudat ostia, et incendat altare meum gratuito? Ps. 49. Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hyrcorum potabo?* Secundo ostendit ipsorum reatum, *Verumtamen servire*, quasi dicat, servilem me ostendistis, cum me offendentes non puniebam: *Supra 1. Facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens:* loquitur more humano. Tertio ostendit datum gratis beneficium, *Ego sum: Ps. 24. Propter nomen tuum propitiaberis peccato meo. Reduc me* etc. Hic responsioni dat locum, *Reduc*; quasi dicat, Recogita, quae tibi fecerim, *Narra si quid habes*, ad te excusandum, vel me accusandum, *Ut iustificeris*, idest ut videaris

Iustus. *Pater tuus* etc. Hic removet quandam viam respondendi: possent enim allegare patrum innocentiam; sed contra hoc dicit, *Pater*, Abraham petens signum de promissione Dei, quasi dubitans, *Gen. 5. Interpretes.* Moyses, et Aaron ad aquas contradictionis, *Nu. 11. Contaminari*, idest contaminari permisi, *Ad internecionem*, quia omnes in deserto mortui sunt excepto Caleb, et Iosue: *Ps. 43. Peccavimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus.* Nota super illo verbo, *Reduc in memoriam*, quia reducere debemus Deum in memoriam primo quantum ad mirabilia quae fecit, ad venerandum: *Ps. 104. Mementote mirabilium eius, quae fecit.* Secundo quantum ad beneficia, quae dedit, ad regratiandum: *Eccl. ult. Memoratus sum misericordiae tuae et cooperationis tuae quae a saeculo sunt, quoniam eruis sustinentes te, et liberas eos de manu angustiae, Domine Deus noster.* Tertio quantum ad tormenta, quae sustinuit, ad compatiendum: *Thren. 3. Recordare paupertatis meae, absinthii, et fellis.* Quarto quantum ad praecepta quae dedit, ad observandum: *Psal. 102. Memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea.*

a CAP. XLIV.

Et nunc audi Iacob serve meus, et Israel quem elegi. Haec dicit Dominus faciens, et formans te, ab utero auxiliator tuus. Noli timere serve meus Iacob, et rectissime quem elegi. Effundam enim aquas super sitientem, et fluenta super aridam. Effundam spiritum meum super semen tuum, et benedictionem meam super stirpem tuam, et germinabunt inter herbas, quasi salices iuxta praeterfluentes aquas. Iste dicet, Domini ego sum, et ille vocabit in nomine Iacob. Et hic scribet manu sua Domino, et in nomine Israel assimilabitur. Haec dicit Dominus rex Israel, et redemptor eius Dominus exercituum. Ego primus, et ego novissimus, et absque me non est Deus. Quis similis mei? Vocet, et annunciet, et ordinem exponat mihi, ex quo constitui mihi populum antiquum, ventura, et quae futura sunt annunciet eis. Nolite timere, neque conturbemini. Ex nunc audire te feci, et annunciavi. Vos estis testes mei. Nunquid est Deus absque me, et formator quem ego non noverim? Plastae idoli omnes nihil sunt, et amantissima eorum non proderunt eis. Ipsi sunt testes eorum, quia non vident, neque intelligunt, ut confundantur. Quis formavit Deum, et sculptile conflavit ad nihil utile? Ecce omnes participes eius confundentur, fabri enim sunt ex hominibus, convenient enim omnes, stabunt, et pavebunt, et confundentur simul. Faber ferrarius lima operatus est in prunis, et in malleis formavit illud, et operatus est in brachio fortitudinis suae. Esuriet, et deficiet, non bibet aquam, et lassescet. Artifex lignarius extendit normam, formavit illud in runcina. Fecit illud in angularibus, et in circino tornavit illud, et fecit imaginem viri, quasi speciosum hominem habitantem in domo. Succidit cedros, tulit ilicem, et quercum quae steterat inter ligna saltus. Plantavit pinum quam pluvia nutrivit, et facta est hominibus in focum. Sumpsit ex eis, et calefactus est, et succendit, et coxit panes, de reliquo autem operatus est Deum, et adoravit, fecit sculptile, et curvatus est ante illud. Medium eius combussit igni, et de medio eius carnes coxit. Comedit pulmentum, et saturatus est, et calefactus est, et dixit, Vah, calefactus sum, vidi focum. Reliquum autem eius Deum fecit, et sculptile sibi. Curvatur ante illud, et adorat illud, et obsecrat, dicens, Libera me, quia Deus meus es tu. Nescierunt, neque intellexerunt. Obliti enim sunt ne videant oculi eorum, et ne intelligant in corde suo. Non recogitant in mente sua, neque cognoscunt, neque sentiunt ut dicant, Medietatem eius combussi igni, et coxi super carbones eius panes, coxi carnes, et comedi, et de reliquo eius idolum faciam, ante truncum ligni procidam. Pars eius cinis est. Cor insipiens adorabit illud, et non liberabit animam suam, neque dicet, Forte mendacium est in dextera mea. Memento horum Iacob et Israel, quoniam servus meus es tu. Formavi te, servus meus es tu Israel, non obliviscaris mei. Delevi ut nubem iniquitates tuas, et quasi nebulam peccata tua. Revertere ad me, quoniam redemi te. Laudate coeli, quoniam misericordiam fecit Dominus, iubilate extrema terrae. Resonate montes laudationem, saltus et omne lignum eius. Quoniam redemit Dominus Iacob, et Israel gloriabitur. Haec dicit Dominus redemptor tuus, et formator tuus ex utero. Ego sum Dominus faciens omnia, extendens coelos solus, stabiliens terram, et nullus mecum. Irrita faciens signa divinorum, et ariolos in furorem vertens. Convertens sapientes retrorsum, et scientiam eorum stultam faciens. Suscitans verbum servi sui, et consilium nunciorum suorum complens. Qui dico Hierusalem habitaberis, et civitates Iudae aedificabimini, et deserta eius suscitabo. Qui dico profundo desolare, et flumina tua arefaciam. Qui dico Cyro pastor meus es, et omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Hierusalem aedificaberis, et templo fundaberis.

Digitized by Google

a CAP. XLIV.

Hic tertio confortat eos ex idolorum vilitate, ne forte crederent, quod per ea possent divinas promissiones impedire: et dividitur in duas. In prima excludit timorem. In secunda ostendit idolorum vilitatem, ibi, *Haec dicit Dominus* etc. Circa primum tria. Primo excitat attentionem, *Audi Iacob quem elegi*, reprobato Esau: *Matth. 1. Iacob dilexi, Esau autem odio habui*. Secunda excludit timorem, *Haec dicit Dominus formans te: Infra 49. Haec dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi. Rectissime*, quod sonat hoc nomen Israel, quantum ad nominis significationem, sed quasi per ethimalogiam dicitur vir videns, *Is*, vir, *Ra*, videns. *Hel*, Deum. Tertio ponit promissionem, *Effundam* Et prima promittit divinum beneficium quantum ad temporalia, *Effundam aquas*, idest consolationes: *Ezec. 36. Effundam super vos aquam mundam*. Quantum ad spiritualia, *Effundam spiritum*, benedictionem, quantum ad bonorum multiplicationem: *Ioel 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem*. Secundo ponit beneficii fructum quantum ad bona temporalia, *Et germinabunt*, idest multiplicabuntur ex abundantia prosperitatis, *Sicut arbor ad multitudinem aquae: Supra 35. Germinans germinabit, exultabit laetabunda, et laudans*. Ponit etiam effectum donorum spiritualium. *Iste dicet, Domini ego sum*, quia quilibet se Deo subiectum confitebitur, *Scribet*, cantica Domino, idest ad honorem Domini. Vel, *Deus, ego sum*, portans Scripturam quod pertinet ad cultum Dei. *Assimilabitur*, alienigena in colendo Deum: vel erit strenuus, sicut Iacob: *Hier. 3. Patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis. Haec dicit Dominus* etc. Hic ostendit idolorum vilitatem: et circa hoc tria facit. Primo ostendit idolorum defectum. Secundo ex hoc revocat eos ad suum cultum, ibi, *Mementote* etc. Tertio promittit colentibus se liberationis beneficium, ibi, *Haec dicit Dominus* etc. Circa primum duo facit. Primo arguit contra idola ex divina operatione. Secundo ex idolorum formatione, ibi, *Quis formavit* etc. Circa primum duo facit. Primo proponit suae deitatis singularitatem, *Ego sum: Apoc. 1. Ego sum alpha, et o, principium, et finis*. Secundo adhibet probationem, *Quis similis*. Et circa hoc tria. Primo ponit divinum actum in annunciando futura, et ordinem praeteritorum, *Non noverint*, praedestinando: *Eccl. 33. Domino Deo nostro omnia sunt cognita, antequam fiant*. Secundo assignat suae deitatis signum testibus confirmatum, *Noli timere:* quasi dicat, Ne solicitemini pro me, quasi deficiam probatione meae divinitatis. Tertio concludit idolorum defectum, *Nunquid est*. Et prima ponit quaestionem, *Absque me: Deuter. 32. Videte quod ego sim solus, et non sit alius Deus praeter me*. Secundo ostendit testium idoneitatem, *Plastae idoli*, idest factores eorum, *Nec sunt*, ullius potentiae. Vel quia intentionem suam non consequuntur, volentes suis manibus Deum fingere. Vel etiam quia idolum nihil est, *Amantissima*, idola quae sunt, vel magna et veneranda, vel ex pretiosiori materia. Tertio ostendit testimonii falsitatem, *Ipsi testes*, idolorum, *Quia non vident*, et tamen dicunt esse deos. *Quis formavit* etc. Hic ostendit, quod non sunt dii ex eorum formatione: et circa hoc duo facit. Primo proponit formationem ad excludendum divinitatem. Secundo formationis modum ad ostendendam vilitatem, *Faber ferrarius*. Circa primum duo facit. Primo proponit formationem intendens hanc rationem. Quod factum est ab homine, non est Deus etc. *Quis*, quasi dicat, nullus, *Ad nihil*, aliud, *Utile: Baruch ult. Ipsi qui ea faciunt, non sunt multi temporis*. Secundo praedicit operantium confusionem, *Ecce omnes principes eius*, idolorum cultores, cum venerint ad iudicium, *Stabunt*, quasi iudicandi, *Ex hominibus*, idest de numero hominum: *Psal. 96. Confundantur omnes qui adorant sculptilia. Faber ferrarius lima* etc. Hic ostendit eorum vilitatem, ut non solum non sint dii, sed etiam quaedam vilia. Et primo proponit modum, quantum ad idola, quae fiebant de metallis, *In brachio suo*, idest fortes ictus percutiens, *Esuriet, et deficiet*, quasi diceret, Deus quem facit, non potest sibi succurrere, qui tamen factori suo maxime tenetur: *Supra 43. Confortabit faber ferrarius percutiens malleo*. Secundo quantum ad ea quae fiebant, *Artifex lignarius*. Et primo ponit idoli vilitatem, ponens causam efficientem instrumentis suis, *Normam*, regulam ad rectificandum ligna, *In runcina*, instrumentum recurvum ex latere ad curvandum ligna, *Angularibus*, idest in figura quadrangulata. Vel est instrumentum ad huiusmodi figuras faciendas, *Circino*, idest torno. Quantum ad causam formalem, *Et fecit imaginem*. Quantum ad materialem, *Succidit cedros*, quibus etiam ad viles usus utuntur: *Hier. 10. Lignum de saltu praecidit, opus manuum artificis*. Secundo ostendit artificis caecitatem, *Nescierunt*, pars eius ligni de quo factum est idolum, *Cinis*, quia combustum, *Forte, in dextera mea*, idest in operatione: *Sap. 13. Non erubescet loqui cum illo, qui sine anima est*. Nota super illo verbo, *Effundam spiritum meum*, quia datur spiritus incipientibus primo in principium vivificationis: *Ezech. 37. Ingressus est in ea spiritus, et revixerunt*. Secundo in lavacro renovationis: *Tit. 3. Per lavacrum regenerationis, et renovationis, quem effudit in nos abunde*. Tertio in privilegium adoptionis: *Rom. 8. Non accepistis spiritum servitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei*. Secundo datur proficientibus primo ad instruendum intellectum: *Io. 14. Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia*. Secundo ad reficiendum affectum: *Ecclesia. 24. Spiritus meus super mel dulcis*. Tertio ad adiuvandum actum: *Rom. 8. Spiritus adiuvat infirmitatem*. Tertio datur perfectis primo in beneficium libertatis: *1. Corinth. 3. Ubi spiritus Domini, ibi libertas*. Secundo in vinculum unitatis: *Ephe. 4. Soliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis*. Tertio in pignus haereditatis: *Ephe. 1. Signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus haereditatis nostrae. Memento horum* etc. Hic revocat eos ad suum cultum. Et primo assignat rationem proponens servitutis debitum, *Memento*, idest recogita vilitatem idolorum, *Servus: Hiere. 51. Non sicut haec pars Iacob, quia qui fecit omnia ipse est, et Israel sceptrum haereditatis eius, Dominus exercituum nomen illi*. Et quantum ad praescitum be-

Digitized by Google

neficium, vei promissum. *Delevi ut nubem*, ut nebulam, idest facile: *Sap. 2. Transiet vita vestra, tanquam vestigium nubis, et sicut nebula dissolvetur.* Secundo ponit revocationem, *Revertere: Hierem. 3. Revertere adversatrix Israel ad me, ait Dominus, et non avertam faciem meam a vobis.* Secundo pro reversione invitst totam creaturam ad gratiarum actionem lubilstione extrema:-*Psal. 68 Laudent illum coeli, et terra, mare, et omnia quae in eis sunt. Haec dicit Dominus* etc. Hic revertentibus ad se promittit liberationis beneficium: et circa hoc duo facit. Primo ostendit liberationis beneficium, quod eis contulit, *Redemptor*, a malis, *Et adformator*, in bonis: *Infra 49. Haec dicit Dominus formans me ex utero servum sibi.* Quantum ad creaturas, quas fecit, *Ego sum Dominus: Hierem. 10. Fecit terram in fortitudine.* Quantum ad sapientes quos infatuavit, quorum quidam profitebuntur se scire divina, *Irrita faciens: Hiere. 50. Gladius ad divinos eius, qui stulti sunt.* Quidam de rebus mundanis, *Convertens sapientes: 1. Cor. 1. Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi.* Etiam quantum ad promissorum impletionem, *Suscitans*, implens servi prophetae, vel Moysi, vel Christi. Secundo promittit liberationem populi quantum ad urbium reaedificationem, *Qui dico Hierusalem: Psalm. 69. Aedificabuntur civitates Iudae.* Secundo quantum ad hostium destructionem, *Qui dico profundo*, idest maris Babylonis. Unde supra 21. *Onus deserti maris.* Tertio quantum ad liberationis exaltationem, *Qui dico Cyro pastor*, pascens oves meas: *Ezech. 34. Et pascet sas ventus urens.* Quarto quantum ad templi reintegrationem, *Qui dico Hierusalem fundaberis*, quia eius tempore sola fundamenta facta sunt: *Hieremias 30. Aedificabitur iterum Hierusalem.*

a CAP. XLV.

Haec dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut subiiciat ante faciem eius gentes, et dorsa regum vertam. Et aperiam coram eo ianuas, et portae non claudentur. Ego anteibo, et gloriosos terrae humiliabo. Portas aereas conteram, et vectes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, et arcana secretorum, ut scias, quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel. Propter servum meum Iacob, et Israel electum meum. Et vocavi te nomine tuo, assimilavi te, et non cognovisti me. Ego Dominus, et non est amplius. Extra me non est Deus: accinxi te, et non cognovisti me, ut sciant hi qui ab ortu solis, et qui ob occidente, quoniam absque me non est Deus. Ego Dominus, et non est alter formans lucem, et creans malum. Ego Dominus faciens pacem, et creans malum. Ego Dominus faciens omnia haec. Rorate caeli desuper, et nubes pluant iustum: aperiatur terra, et germinet Salvatorem, et iustitia oriatur simul. Ego Dominus creavi eum. Vae qui contradicit factori suo, testa de Samiis terrae. Numquid dicit lutum figulo suo, quid facis, et opus tuum absque manibus est? Vae qui dicit patri, quid generas, et mulieri quid parturis? Haec dicit Dominus sanctus Israel plastes eius: Ventura interrogate me, super filios meos, et super opus manuum mearum mandate mihi. Ego feci terram, et hominem super eam creavi. Ego et manus meae tetenderunt caelos, et omni militiae eorum mandavi. Ego suscitavi eum ad iustitiam, et omnes vias eius dirigam. Ipse aedificabit civitatem meam, et captivitatem meam dimittet, non in pretio, neque in muneribus, dicit Dominus Deus exercituum. Haec dicit Dominus: Labor Aegypti, et negotiatio Aethiopiae, et Sabaim viri sublimes ad te transibunt, et tui erunt. Post te ambulabunt, vincti manicis pergent, et te adorabunt, teque deprecabuntur. Tamen in te est Deus, et non Deus absque te. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator. Confusi sunt, et erubuerunt omnes simul, abierunt in confusione fabricatores errorum. Israel salvatus est in Domino salute aeterna. Non confundemini, et non erubescetis usque in saeculum saeculi, quia haec dicit Dominus creans caelos. Ipse Deus formans terram, et faciens eam, ipse plastes eius. Non in vanum creavit eam: ut habitaretur, formavit eam. Ego Dominus, et non est alius. Non in abscondito locutus sum, in loco terrae tenebroso. Non dixit semini Iacob, frustra quaerit me. Ego Dominus loquens iustitiam, annuncians recta. Congregamini, et venite, et accedite simul, qui salvati estis ex gentibus. Nescierunt qui levant signum sculpturae suae, et rogant Dominum non salvantem. Annuntiate, et venite, et consiliamini simul. Quis auditum fecit hoc ab initio, ex tunc praedixit illud? Numquid non ego Dominus, et non est ultra Deus absque me? Deus iustus, et salvans non est praeter me. Convertimini ad me, et salvi eritis omnes fines terrae, quia ego Deus, et non est alius. In memetipso iuravi, egredietur de ore meo iustitiae verbum, et non revertetur, quia mihi curvabitur omne genu, et iurabit omnis lingua. Ergo in Domino dicet, Meae sunt iustitiae, et imperium. Ad eum venient, et confundentur omnes, qui repugnant ei. In Domino iustificabitur, et laudabitur omne semen Israel.

Digitized by Google

a CAP XLV.

Postquam conforlavit eos ad summam expeciationem promissorum divinorum, in parte ista incipit prosequi divinas promissiones ad eorum consolationem: et dividitur in duas. In prima promittit liberationem a malis. In secunda promittit salvationem in bonis, *cap. 46. Haec dicit Dominus* etc. Prima in duas. In prima promittit eis liberationis beneficium. In secunda excludit omne liberationis impedimentum, *c. 50. Haec dicit Dominus: Qui est* etc. Prima in tres. In prima praesignat eis liberatorem. In secunda praedicit captivantium, et detinentium destructionem, c. *46. Confractus est* etc. In tertia promittit etiam Iudaeorum liberationem, *s. 48. Audite haec* etc. Prima in duas. In prima praenunciat liberatorem. In secunda ostendit consequentem utilitatem, ibi, *Haec dicit Dominus* etc. Psima in tres. In prima praedicit liberatoris potestatem. In secunda describit ipsius nativitatem, ibi, *Rorate caeli desuper* etc. In tertia refellit incredulorum contradictionem, *Vae qui contradicit* etc. Circa primum duo. Primo ponit fastigium ad quod exaltatus fuit contra tria, quae solent evadere manus regis. Vel propter multitudinem; et quantum ad hoc dicit, *Christo*, idest Regi, non propter unctionem, sed propter regiam dignitatem, quia apud eos reges ungebantur, *Apprehendi dexteram*, quasi auxiliator operum ipsius, *Gentes*, diversas: *Deut. 28. Dabit Dominus inimicos vestros in manus vestras.* Vel propter fortitudinem; et quantum ad hoc dicit, *Annunciabo*, parans victoriae tuae locum, immittendo terrorem tuum adversariis, *Gloriosos*, potentes supra alios, sicut Babylonios: *Portas aereas*, potentissimas civitates: *Ps. 106. Contrivit portas aereas, et vectes ferreos confregit.* Vel propter absconsionem; et quantum ad hoc dicit, *Et dabo tibi thesauros*, diversorum regnorum, quorum civitates cepit: *Iob 12. Revelat profunda de tenebris, et abscondita producit in lucem.* Secundo ponit beneficii fructum Et primo in ipso. Secundo in aliis, ibi, *Sciant qui ab oriente* etc. Circa primum duo. Primo ponit potestatis fructum a Deo requisitum in Cyro, scilicet suae cognitionis, *Ut scias quia ego*: *Rom. 8. Vocat ea, quae non sunt, tamquam ea, quae sunt;* et populi liberationis, *Propter servum meum*, ut scilicet liberet eum de captivitate. Secundo ostendit istud beneficium ex parte ipsius Cyri ex parte frustratum, *Et vocavi*, praedicendo nomen tuum, *Assimilavi*, hoc in aliis sanctis meis, quorum nomina prius a Domino praedicta sunt: *Non cognovisti me*, esse tantum Deum verum permanens in idolis, *Accinxi*, fortitudine: *Prov. 1. Vocavi et renuistis accipere disciplinam. Ut sciant* etc. Hic ostendit fructum in aliis. Et primo ostendit quod in aliis quaerit suae cognitionis fructum, *Qui ab oriente*, idest habitantes per totum mundum. Quod completum fuit in hoc, quod Cyrus epistolis suis laudem Dei scripsit ubique. Vel quia omnes Deum collaudaverunt videntes Iudaeorum liberationem: *Psal. 82. Sciant quia nomen tibi Dominus, tu solus Altissimus super omnem terram.* Secunda proponit suae divinitatis argumentum, quod cognosci potest in hoc, quod potest affligere, et liberare, *Ego, Dominus, Lucem*, diem in consolatione, *Malum*, poenae: *Amos 3. Non est malum in civitate, quod Dominus non fecerit: Eccl. 41. Omnia fecit Dominus duplicia, unum contra unum. Rorate coeli* etc. Hic describit nativitatem Cyri sub metaphora fructus arboris, ad cuius generationem requiritur humor terrae, et pluvia, et ros de coelo, ita in nativitate Cyri concurrit divina misericordia, intendens populum suum per eum liberare, et inferior natura, quae significatur in terra. Unde tria facit: describit enim ortum, *Rorate*. Nativitatis fructum, *Et iustitia oriatur.* Et primum nativitatis principium, *Ego Dominus ... pluant iustum*, neutraliter, vel masculine. Vel per caelum, et nubes prophetae et alii iusti, qui ipsum praenunciando, et lacrymis a Deo poscendo, quodammodo ipsum pluerunt: *Ps 71. Descendet sicut pluvia in vellus.* Nota super illo verbo, *Israel electum meum*, quia sancti sunt electi primo per praedestinationem: *Eph. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.* Secundo sunt formati per gratiae infusionem: *Gen. 1. Formavit Dominus hominem, et inspiravit in eo spiraculum vitae.* Tertio recti per dilectionem: *Can. 1. Recti diligunt te.* Quarto servi per debitum operationis: *Luc. 16. Servi inutiles sumus. Vae qui contradicit* etc. Hic excludit infidelium contradictionem. Et primo sub metaphora artificis lutum fingentis, quia sicut lutum non contradicit figulo, ita nec Iudaei deberent Deo contradicere, non credentes posse consurgere qui Babylonios superarent. *De Samiis*, vasis fictilibus, quia huius ars in Samo civitate inventa est: *Absque manibus*, quasi absque recta operatione manus, vel sicut ingenae manus habent: *Ro. 10. Numquid dicet figmentum ei, qui fecit illud?* Sub metaphora patris generantis, *Vae qui dicit patri*, quia ego sum pater creans Cyrum, et sicut mater concipiens ipsum, in proposito. Et ideo non debetis in hoc mihi contradicere, sicut nec matri generanti: *Is. 66. Numquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? si ego qui generationem caeteris tribuo, sterilis ero?* Vel loquitur contra illos divinos, qui ex ortu Cyri multa pronunciabant mala futura, dicentes melius esset si non nasceretur; vel contra illos de Iudaeis, qui dicebant: Ad quid generamus filios, ut in captivitate nascantur? *Haec dicit Dominus* etc. Hic ponit liberatoris utilitatem. Et primo quantum ad liberationem Iudaeorum. Secundo quantum ad conversionem gentium, ibi, *Quia haec dicit* etc. Circa primum tria. Primo ostendit suam ad praedicendum futura auctoritatem, *Ego*, scilicet Cyro, *Plastes*, factor, *Filios meos*, Iudaeos liberatos, vel alios quoscumque volo nascituros, et non idola. Secundo praedicit liberationem, ostendens suam potestatem, qui promittit, *Ego feci militias eorum*, scilicet caelorum, *Mandavi*, praesignanda suum officium, et naturam: *Supra 40. Qui educit in numero militiam eorum;* et exequentis directionem, *Ego suscitavi*, ad dignitatem, *Eum*, Cyrum, praeteritum pro futuro. *Ad iustitiam*, faciendam de Chaldaeis: *Prov. 3. In omnibus viis tuis cogita illum, et ipse diriget gressus tuos.* Et promittit liberationem, *Ipse*, idest Cyrus, aedificabit promittens, et dans expensas ad aedificium: *Isa. 52. Gratis venumdati estis, et sine argento redimemini. Haec dicit Dominus* etc. Hic pro-

mittit liberatorum exaltationem quantum ad tria. Primo quantum ad alienorum adhaesionem, *Labor Aegypti*, divitiae ipsorum, et ipsi quantum ad multos qui eos sequuti fuerunt. Vel loquitur de his, qui adhaeserunt. *Labor*, in idolis cessabit: *Negotiatio*, terrena. Et adhaerentium subiectionem, *Post te ambulabunt*, tibi subiecti, *Iunctis manibus*, idest vinculis manuum, quasi ita humiliati coram te sicut hi qui taliter etc. Vel vinculis praeceptorum Christi. Ponens etiam veritatis confessionem, *Tantum in te*, scilicet haec dicentes, *Absconditus*, non visibilis sicut dii vestri, *Salvator*, non imbecillis: *Psal. 17. Posuit tenebras latibulum suum.* Secundo ostendit eorum exaltationem quantum ad hostium confusionem. *Confusi sunt: Micheae ult. Videbunt gentes, et confundentur super omni fortitudine sua.* Tertio quantum ad Iudaeorum perpetuam salutem, *Israel salvatus est usque in saeculum*. Ubi sic canitur Vel de spirituali Israel: *Soph. 3. Rex Israel Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. Quia haec dicit Dominus* etc. Hic ponit aliam utilitatem quantum ad conversionem gentium: et circa hoc tria facit. Primo inducit quinque rationes inducentes ad conversionem: quarum prima sumitur ex rerum creatione, *Ipse Deus: Psal. 145. Qui fecit caelum, et terram, mare, et omnia quae in eis sunt.* Secundo ex hominum dilectione: quia dedit eis terram in habitaculum. *Caelum caeli Domino, terram autem dedit filiis hominum*, non in vanum. Tertio ex veritatis praedicatae manifestatione, *Non in abscondito*, quasi ea quae ratio naturalis dictat facienda; vel de praedicatione fidei christianae: *Io. 18. Ego palam locutus sum mundo.* Quarto ex praeceptorum utilitate, *Non dixi: Psal. 118. In custodiendis illis retributio multa.* Quinto ex praeceptorum aequitate, *Ego Dominus: Isa. Ego qui loquor iustitiam, et propugnator sum ad salvandum. Congregamini* etc. Hic secundo iniungit Iudaeis gentium vocationem, commemorans eorum salutem, *Congregamini*, quasi ad audiendum praeceptum meum, *Qui salvati*, liberati a captivitate gentium: *Isa. ult. Mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare in Aphricam et Lidiam.* Ponens etiam vocandorum errorem, scilicet gentium, *Nescierunt: Baruch ult. Videbitis in Babylonia Deos aureos, et argenteos* etc. Iniungens suae laudis annunciationem, *Annunciate*, in qua iniungit officium. *Consiliamini*, qualiter debeatis alios convertere: *Psal. 96. Annunciate inter gentes gloriam eius. Quis auditum* etc. Hic ostendit, in quo docet eos suae divinitatis argumentum, ad alios convertendum, scilicet ex praecognitione futurorum. Et ponit rationem, et conclusionem, *Nunquid: Eccl. 34. Annuncians quae praeterierunt.* Tertio invitat gentes ad conversionem. Et primo ponitur invitatio, *Convertimini: Zach. 1. Convertimini ad me, ait Dominus exercituum, et ego convertar ad vos.* Secundo praedicit conversionem eorum, ponens signum adorationis, *In memetipso*, quia non habeo maiorem per quem iurem, *Non revertetur*, sine effectu: *Isa. 55. Sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum. Curvabitur*, a Christianis, qui est modus adorandi redemptorem, secundum dictum *Phil. 2. In nomine Iesu omne genuflectatur, caelestium, terrestrium, et infernorum.* Ponens etiam signum iurationis, *Iurabit*, quia unusquisque iurat in Deo suo: *Psal. 62. Laudabuntur omnes qui iurant in eo.* Ponens etiam signum verae confessionis, *Ergo in Domino*, idest in persona Domini, *Meae*, scilicet ecclesiae Dei. Vel, *Meae*, scilicet Dei: *Apoc. 1. Ipsi gloria in saecula. Iustitiae*, non legis Iudaeorum figurae. Tertio praedicit incredulorum confusionem, *Ad eum venient*, quasi iudicandi. Quarto credentium salutem, *In Domino iustificabitur omne semen*, non solum secundum carnem, sed secundum fidem: *Psal. 108. Qui insurgunt in me, confundantur.* Mystice. *Rorate caeli*, de Christi nativitate. In quo tria facit, scilicet nativitatis principium, nascentis ortum, nativitatis fructum. Principium est triplex. Primum caelum rorans quasi principium effectivum, scilicet quia trium personarum, propter quod pluraliter dicitur, *Caeli.* Pater Filium mittendo: *Gal. 4. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum.* Filius carnem assumendo: *Philip. 2. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem.* Spiritus sanctus conceptionem faciendo: *Matth. 1. Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Secundum principium est nubes pluens, quod est principium praeparativum, in quo accipitur annunciantis angeli officium: *Iob 37. Nubes spargunt lumen suum*, quae lustrant cuncta. Prophetarum vaticinium: *Psalm. 17. Tenebrosa aqua in nubibus aeris: Rom. 1. Quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de filio suo.* Iustorum desiderium: *Psal. 103. Ponis nubem ascensum tuum: Malach. 3. Statim veniet ad templum sanctum dominator quem vos quaeritis, et angelus testamenti quem vos vultis.* Tertium principium est terra germinans, quod est principium conceptivum Beata Virgo, de qua *in Ps. 84. Terra nostra dabit fructum suum.* Cuius aperiatur affectus, ad inveniendum gratiae privilegium: *Luc. 1. Ne timeas Maria: Proverb. ult. Multae filiae congregaverunt divitias, tu supergressa es universas.* Intellectus ad credendum angeli verbum: *Luc. 1. Beata quae credidisti, quoniam perficientur in te, quae dicta sunt tibi.* Uterus ad concipiendum Dei Filium: *Luc. 1. Ecce concipies in utero, et paries filium.* Sed ortus comparatur rori, pluviae, et germini. Quia Christus est ros ad refrigerandum: *Supra 18. Sicut nubes roris in die messis.* Pluvia ad foecundandum: *Psalm. 84. Descendet sicut pluvia in vellus.* Germen ad fructificandum: *Hierem. 23. Suscitabo David germen iustum.* Fructus est iustitia, quae cum illo oritur tripliciter, quam opere implevit: *Matth. 3. Sic decet nos implere omnem iustitiam*; quam sermone docuit: *Infra 62. Ego qui loquor iustitiam, et propugnator sum ad salvandum:* quam pro munere dedit: *1. Corinth. 1. Factus est nobis sapientia, et sanctificatio, et iustitia.*

a CAP. XLVI.

Confractus est Bel, contritus est Nabo, facta sunt simulacra eorum bestiis, et iumentis. Onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem contabuerunt, et contrita sunt simul. Non potuerunt salvare portantem, et anima eorum in captivitatem ibit. Audite me domus Iacob, et omne residuum domus Israel. Qui portamini a meo utero, qui gestamini a mea vulva. Usque ad senectam ego ipse, et usque ad canos ego portabo. Ego feci, et ego feram, ego portabo, et salvabo. Cui assimilastis me, et adaequastis, et comparastis me, et fecistis similem? Qui confertis aurum de sacculo, et argentum statera ponderatis. Conducentes artificem, ut faciat Deum, et procidunt et adorant. Portant illum in humeris gestantes, et ponentes in loco suo. Et stabit, ac de loco suo non movebitur. Sed et cum clamaverint ad eum, non audiet, de tribulatione non salvabit eos. Mementote istud, et confundamini, redite praevaricatores ad cor. Recordamini prioris saeculi, quoniam ego sum Deus, et non est ultra Deus, nec est similis mei annuncians ab exordio novissimum, et ab initio quae necdum facta sunt dicens: Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet. Vocans ab oriente iustum, et de terra longinqua virum voluntatis meae. Et locutus sum, et adducam illud, creavi, et faciam illud. Audite me duro corde, qui longe estis a iustitia. Prope feci iustitiam meam, non elongabitur, et salus mea non morabitur. Dabo in Syon salutem, et in Israel gloriam meam.

A CAP. XLVI.

Hic praedicit destructionem hostium eos captivantium, scilicet Babyloniorum, quantum ad duo, in quibus gloriabantur. Primo quantum ad idolorum destructionem. Secundo quantum ad regni cessationem, *Infra 47. Descende, sede in pulvere virgo filia Babylon* etc. Prima in duas. In prima praedicit idolis Babylonis destructionem, quantum ad fractionem statuarum, *Confractus est: Ezech. 6. Demoliar aras vestras, et succidam lucos.* Et quantum ad asportationem metallorum, quia Persae frusta auri, et argenti secum detulerunt. Ponens ex parte asportantium lassitudinis incommodum, *Bestiis*, et iumentis, scilicet equis, et camelis in quibus metalla gravia deferebant: vel cultoribus vestris, qui sunt bestiae, imagines bestiarum adorantes: *Hier. 16. Servietis diis alienis, ligno, et lapidi.* Ponens subventionis defectum ex parte idolorum, *Contabuerunt*, idest defecerunt, scilicet idola, *Portantem*, scilicet bestiam, vel colentem hominem se. Ponens etiam captivitatis opprobrium, *Et anima eorum*, scilicet idolorum metaphorice, idest numen eorum, vel gentilium, quia idola sicut animam suam amabant: *Osee 10. Siquidem et ipse in Assur delatus est, munus Regi ultori.* Secundo revocat Iudaeos ad suam venerationem, relictis idolis, *Audite me.* Et primo revocat eos ad suum cultum. Secundo revertentibus promittit liberationis beneficium, ibi, *Annuncians ab exordio* etc. Circa primum tria. Primo ostendit eis suam dilectionem ex affectuosa supportatione, *A meo utero*, idest ita supportavi in mea misericordia affectuose, in deserto, et in aliis locis in quibus contra me peccastis, sicut mater filium: *Prov. 30. Quid dilecte uteri mei? Iob 38. De cuius utero egressa est glacies, et de caelo gelu quis genuit? Heb. 1. Portans omnia verbo virtutis suae, purgationem peccatorum faciens.* Ex supportationis continuitate, *Usque ad senectam*, vestram, idest usque ad finem mundi: *Psal. 70. Usque ad senectam, et senium, Deus ne derelinquas me.* Ex supportationis ratione, *Ego feci:* dignum est, ut qui fecit conservet: *Deu. 32. Expandit alas suas, et assumpsit eos, atque portavit in humeris suis.* Secundo ostendit idolorum vilitatem, ostendens operantium idola fatuitatem, et quantum ad intentionem, quia volunt aequare Deo facturam, *Cui assimilastis:* et quantum ad operationem, quia conducebant artifices ad faciendum Deum ex auro: quia sicut avari aurum in sacculis reposuerant, *Qui confertis: Hier. 10. Operibus manuum artificis universa haec.* Ostendens etiam operum, scilicet idolorum ipsorum, imbecillitatem, quia per se nec moveri, nec stare possunt, *Portant illum: Baruch ult. Videbitis in Babylone Deos aureos, et argenteos, et lapideos.* Ostendens etiam eorum vilitatem, *Sed cum clamaverint: Sap. 13. Pro vita quidem rogat mortuum, et in adiutorium inutile invocat.* Tertio concludit revocationem, *Mementote.* Istud praedictum de dilectione mea, et vilitate idolorum, *Prioris saeculi*, in quo multa beneficia vobis contuli: *Psal. 76. Cogitavi dies antiquos, et annos aeternos in mente habui. Annuncians ab exordio* etc. Hic promittit conversis ad ipsum liberationem a captivitate: et circa hoc duo facit. Primo promittit liberationem, ponens pronunciantis potestatem, *Annuncians novissimum*, quodcumque futurum in novissimis temporibus: *Eccl. 42. Annuncians, quae praeterierunt, et quae superventura sunt, revelans vestigia occultorum.* Ponit etiam praenunciationis firmitatem, dicens, *Stabit*, implebitur, *Voluntas*, huius placiti: *Eccle. 21. Consilium eius, sicut fons vitae: Ps. 113. Omnia quaecumque voluit, fecit Dominus.* Et ponit liberationis ordinem, *Vocans*, ab oriente, *Avem*, Cyrum, propter velocitatem victoriae: vel Christum: *Supra 41. Quis suscitavit ab oriente iustum?* Secundo ibi, *Audite me*, promittit liberationis propinquitatem, ponens primo eorum indignitatem, ne suis meritis ascribantur, *Duri corde*, ad bene operandum, *Longe*, propter multitudinem peccatorum: *Eccl. 3. Cor durum male habebit in novissimo.* Secundo praedicit propinquitatem, *Prope feci*, idest faciam, praeteritum pro futuro, *Iustitiam*, de Babylonia pro vobis per Cyrum; vel, *Iustitiam*, Christi: *Isa. 56. Iuxta est salus mea, ut veniat, et iustitia mea, ut reveletur.* Tertio ponit loci determinationem, *Dabo in Syon, gloriam*, beneficiis, unde gloriosus apparebo. Vel Christum qui est gloria Patris: *Aggaei 2. Magna est gloria huius domus novissimae, plusquam primae.* Nota super illo verbo, *Onera vestra pondere gravi*, quia peccatum quemadmodum

Digitized by Google

onus fatigat primo propter solicitudinem in excogitando: *Prov. 4. Non enim dormiunt, nisi male fecerint.* Secundo propter laborem in exequendo: *Sap. 5. Lassati sumus in via iniquitatis.* Tertio propter confusionem in recogitando: *Rom. 5. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?* Quarto propter frustrationem in expectando: *Prov. 11. Expectatio solicitorum peribit.* Nota super illo verbo, *Redite praevaricatores ad cor*, quia debet homo redire ad cor primo, quasi ad iudicis solium, ut se discutiat: *Ps. 76. Meditatus sum nocte cum corde meo, et exercitabar, et scopebam spiritum meum.* Secundo, quasi ad vitae principium, ut se custodiat: *Prov. 4. Omni custodia serva cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit.* Tertio, quasi ad divinae locutionis auditorium, ut diligenter attendat: *Ose. 2. Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor eius.* Quarto, quasi ad divinorum eloquiorum thesaurum, ut ipsum conservet: *Ps. 118. In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.* Quinto, ad divinae pacis, et refectionis coenaculum, propter cuius oppositum de quibusdam dicitur *Ps. 27. Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.*

a CAP. XLVII.

Descende, sede in pulvere virgo filia Babylon, sede in terra. Non est solium filiae Chaldaeorum: quia ultra non vocaberis mollis, et tenera. Tolle molam, et mole farinam, denuda turpitudinem tuam. Discooperi humerum, revela crura, transi flumina. Revelabitur ignominia tua, et videbitur opprobrium tuum. Ultionem capiam, et non resistet mihi homo. Redemptor noster Dominus exercituum, nomen illius sanctus Israel. Sede tacens, et intra in tenebras filia Chaldaeorum, quia non vocaberis ultra Domina regnorum. Iratus sum super populum meum, contaminavi haereditatem meam, et dedi eos in manu tua. Non posuisti eis misericordias. Super senem aggravasti iugum tuum valde, et dixisti: In sempiternum ero Domina. Non posuisti haec super cor tuum, neque recordata es novissimi tui. Et nunc audi haec delicata, et habitans confidenter, quae dicis in corde tuo, Ego sum, et non est praeter me amplius. Non sedebo vidua, et ignorabo sterilitatem. Venient tibi duo haec subito in die una, sterilitas, et viduitas. Universa venerunt super te propter multitudinem maleficiorum tuorum, et propter duritiam incantatorum tuorum vehementem. Et fiduciam habuisti in malitia tua, et dixisti: Non est qui videat me. Sapientia tua, et scientia tua haec decepit te. Et dixisti in corde tuo: Ego sum, et praeter me non est altera. Veniet super te malum, et nescies ortum eius, et irruet super te calamitas, quam non poteris expiare. Veniet super te repente miseria, quam nescies. Sta cum incantatoribus tuis, et cum multitudine maleficiorum tuorum, in quibus laborasti ab adolescentia tua, si forte quid prosit tibi, aut si possis fieri fortior. Defecisti in multitudine consiliorum tuorum. Stent, et salvent te augures caeli, qui contemplabantur sidera, et supputabant menses, ut ex eis annunciarent ventura tibi. Ecce facti sunt quasi stipula, ignis combussit eos. Non liberabunt animam suam de manu flammae, non sunt prunae quibus calefiant, nec focus, ut sedeant ad eum. Sic facta sunt tibi, in quibuscunque laboraveras. Negotiatores tui ab adolescentia tua, unusquisque in via sua erraverunt. Non est qui salvet te.

a CAP. XLVII.

Hic praedicit regni Babylonis destructionem: et circa hoc tria facit. Primo comminatur deiectionis poenam. Secundo ostendit culpam, ibi, *Iratus sum* etc. Tertio aufert evasionis fiduciam, ibi, *Stent* etc. Circa primum tria. Primo praedicit eorum deiectionem quantum ad gloriam, quam amiserunt, *Descende*, de altitudine tuae potentiae, *Sede*, sicut vilis, et abiecta, *Virgo*, quia non ante vastata: vel propter teneritudinem deliciarum, *Solium*, dignitas regia mollis, sicut reginae solent esse: *Hester ult. Prae teneritudine corpus suum sustentans*; quasi dicat, non eris ulterius regina: *Luc. 1. Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles.* Secundo quantum ad ignominiam, quam incurrit, *Tolle molam*, quod erat opus ancillarum; quasi in collo eius per significati actum, *Denuda turpitudinem*, idest membra turpia, vel ad libidinem hostium, vel transiens pedibus tuis flumina: *Ose. 4. Gloriam eorum in ignominiam dabo.* Et ostendit huius ignominiae actorem, *Ultionem capiam*, quamvis potens, *Redemptor noster.* Vox populi de eius servitute liberati: *Supra 35. Dominus ultionem adducet retributionis.* Tertio quantum ad confusionis verecundiam, *Sede, tace*, sicut ille qui erubescit, non audet loqui, nec coram hominibus apparere: *2. Reg. 2. Impii in tenebris conticescent. Iratus sum.* Hic ponit eorum culpam, quae est causa talis poenae. Et ponit tres species. Primo Domini crudelitatem contra Iudaeos, ponens concessam potestatem, *Iratus sum*, propter peccata eorum volens eos punire, *Contaminavi*, a te contaminari permisi, *Haereditatem*, populum Israel; *Supra 19. Haereditas mea Israel: Hier. 12. Reliqui domum meam, dimisi haereditatem meam.* Et ponit potestatis abusionem, *Non posuisti super senem*, qui est etiam hostibus miserendus: *Thren. 4. Facies senum non erubuerunt.* Secundo cordis elationem, *Et dixisti*, ponendo superbam cogitationem, *In sempiternum: Apoc. 18. In corde suo dicit: Sedeo regina.* Ponens etiam superborum fatuitatem, qui non excogitabant futura, *Non posuisti haec*, quae tibi supervenient: *Eccl. 11. In die bonorum ne immemor sis malorum.* Et *Eccl. 7. In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis.* Et ponit spei frustrationem, *Nunc audi vidua*, per privationem regni, *Sterilis*, in amissione populi, qui munitus est, *Subito*, ex insperato. *Supra 30. Subito dum non speratur: Osee 9. Da eis*

Digitized by Google

Domine vulvam sine liberis, et ubera arentia. Tertio maleficiorum multitudinem, *Universam.* Et ponit tria. Primo maleficia quibus intendit, *Maleficiorum*, quia huiusmodi arte abundabant: *Deut. 18. Non sit in te qui divinos consulat.* Secundo errorem quem ea his incurrit, scilicet poenae immunitatem ab his, qui negabant divinam providentiam, *Et fiduciam*, ut secure peccantes, *Non est Deus qui videat me*, peccantem ut puniat: *Iob 24. Oculus adulteri observat caliginem.* Et ponit aeternitatem a divinis, qui hoc promittebant. *Sapientia tua*, quantum ad eos, qui de divinis se intromittebant, *Sciant*, quantum ad illos, qui de humanis: *Hierem. 10. Stultus factus est omnis homo a scientia sua.* Tertio ponit poenam, quam ex hoc promeruit, *Veniet super te.... ortum eius.* Loquitur more astrologorum, qui docent considerare ortus regnorum secundum ortum planetarum: *Thes. 5. Cum dixerint pax, et securitas, tunc superveniet eis repentinus interitus. Sta cum incantatoribus* etc. Hic excludit evasionis fiduciam: et circa hoc duo facit. Primo excludit spem de sapientibus, excludens eorum auxilium, quantum ad maleficos *Sta cum incantatoribus. Ab adolescentia*, idest a quo condita fuit, artibus magicis plena fuit. Et quantum ad astrologos, *Stent*, contra hostes si possunt: his enim artibus etiam abundabant: *Hier. 10. A signis coeli nolite metuere, quae timent gentes.* Et comminatur sapientibus incendium, *Ecce facti sunt quasi*, scilicet sapientes vobiscum, *Non sunt prunae, quibus calefiant*, sed quibus tota civitas comburatur, Vel quia tempore frigoris combusta fuit civitas, ut simul frigore, et igne punirentur; vel non sunt in te divinae sapientiae: *Eccl. 21. Stuppa collecta synagoga peccantium, et consummatio illorum flamma ignis.* Secundo excludit spem de negotiationibus, *Negotiatio*, quibus etiam abundabant. Vel magi, qui sibi mendacia pro veritate vendebant: *Supra 13. Unusquisque ad proximum suum stupebit, facies combustae vultus eorum.*

a CAP XLVIII.

Audite haec domus Iacob, qui vocamini nomine Israel, et de aquis Iuda existis, qui iuratis in nomine Domini, et Dei Israel recordamini, non in veritate, neque in iustitia. De civitate enim sancta vocati sunt, et super Deum Israel constabiliti sunt. Dominus exercituum nomen eius. Priora ex tunc annunciavi, et ex ore meo exierunt, et audita feci, ea repente operatus sum, et venerunt. Scivi enim, quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua, et frons tua aerea. Praedixi tibi ex tunc, antequam venirent indicavi tibi, ne forte diceres: Idola mea fecerunt haec, et sculptilia mea, et conflatilia mandaverunt ista. Quae audisti, vide omnia. Vos autem non annunciastis. Audita tibi feci nova ex tunc, et conservata sunt, quae nescis. Nunc creata sunt, et non ex tunc, et ante diem, et non audisti ea, ne forte dicas, ecce ego cognovi ea. Neque audisti, neque cognovisti, neque ex tunc aperta est auris tua. Scio enim quia praevaricans praevaricaberis, et transgressorem ex utero vocavi te. Propter nomen meum longe faciam furorem meum, et laude mea infraenabo te ne intereas. Ecce excoxi te, sed non quasi argentum, elegi te in camino paupertatis. Propter me, propter me faciam ut non blasphemer, et gloriam meam alteri non dabo. Audi me Iacob, et Israel quem ego voco. Ego ipse, ego primus, et ego novissimus. Manus quoque mea fundavit terram, et dextera mea mensa est coelos. Ego vocabo eos, et stabunt simul. Congregamini omnes vos, et audite. Quis de eis annunciavit haec? Dominus dilexit eum, faciet voluntatem suam in Babylone, et brachium suum in Chaldaeis. Ego, ego locutus sum, et vocavi eum, adduxi eum, et directa est via eius. Accedite ad me, et audite hoc. Non a principio in abscondito locutus sum. Et tempore antequam fierent ibi eram, et nunc Dominus Deus misit me, et spiritus eius. Haec dicit Dominus Deus redemptor tuus, sanctus Israel: Ego Dominus Deus tuus docens te utilia, gubernans te in via qua ambulas. Utinam attendisses mandata mea: facta fuisset, sicut flumen pax tua, et iustitia tua, sicut gurgites maris. Et fuisset, quasi arena semen tuum, et stirps uteri tui, ut lapilli eius. Non interisset, et non fuisset attritum nomen eius a facie mea. Egredimini de Babylone, fugite a Chaldaeis. In voce exultationis annunciate, auditum facite hoc, facite hoc, et efferte illud usque ad extrema terrae. Dicite, Redemit Dominus servum suum Iacob. Non sitierunt in deserto, cum educeret eos. Aquam de petra produxit eis, et scidit petram, et fluxerunt aquae. Non est pax impiis, dicit Dominus.

a CAP XLVIII.

Hic promittit populi liberationem: et dividitur in duas. In prima promittit liberationem. In secunda exequitur liberationis ordinem, *Isa. 49. Audite insulae* etc. Prima in duas. In prima excitat attentionem, commemorans tria in quibus gloriabantur, scilicet dignitatem generis, quia ex sanctis patribus, *De aquis*, idest semine. Contra quod *Matt. 3. Ne velitis dicere, patrem habemus Abraam.* Privilegium divinae cognitionis, *Qui iuratis*, invocantes nomen eius, *Recordamini*, quantum ad cognitionem, plus non in veritate. *Cordis*, neque in iustitia operis, *Supra 29. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Cultu sacrae religionis, *De civitate sancta*, scilicet Hierusalem, in qua cultus sacrificiorum, *Vocati*, Hierusalem muri, *2. Mach. 5. Non propter locum gentem, sed propter gentem locum elegit Dominus.* Secundo promittit liberationem, *Priora ex tunc.* Et circa hoc tria facit. Primo ostendit Dei promittentis maiestatem ex praemiatione futurorum. Secundo ex creatione rerum, ibi, *Audi me Iacob* etc. Cir-

ca primum tria. Primo assignat praenunciationis quorundam futurorum rationem, ponens ipsam praenunciationem, *Priora*, quae scilicet iam praeterierunt, *Ex tunc*, quando adhuc erant futura, *Repente*, quantum ad alios, quibus non sunt praenunciata: *Eccl. 42 Annuntians quae praeterierunt, et quae superventura sunt revelans vestigia occultorum.* Ponens insuper huius rationem, quae sumitur ex eorum conditione, quam primo ponit, *Scivi enim*, ab aeterno: *Durus*, ad resipiscendum a malis, *Cervix*, idest cervicositas proprii sensus, *Nervus ferreus*, qui non potest flecti, *Frons tua*, propter inverecundiam; *Act. 7. Dura cervice, et incircumcisi cordibus, et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis: Deut. 31 Ego scio contentionem tuam, et cervicem tuam durissimam: Hier. 2. Frons meretricis facta est ei, noluit erubescere.* Et deinde ex hoc elicit rationem, *Praedixi*; quasi dicat, Quia pronus eras ad idolatriam, *Praedixi tibi*, ne beneficia mea idolis ascriberes: *Osee 2. Vadam post amatores meos qui dant panes mihi.* Ponens praenunciatorum manifestationem, *Quae audisti*, a me praedicta tibi, *Vide*, impleta: *Ps. 47. Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini virtutum.* Secundo assignat rationem absconsionis quorundam futurorum, ponens primo ipsam absconsionem: sicut dictum est, quaedam futura praedixi. Sed quaedam futura, *Conservata sunt*, idest in mea praescientia, *Quae nescis*, quia non tibi revelavi. *Nunc*, idest in tempore, *Creata sunt*, idest in effectum producta, *Et non ex tunc*, quando praescivi ea, *Et ante diem*, impletionis ipsorum, *Et non audisti*, nec a me, *Nec ab idolis: 4. Reg. 4. Dominus celans a me, et non indicavit mihi.* Assignavit etiam huius rationem, *Ne forte*; quasi dicat, Ideo non revelavi, ut sentires defectum tuum, et deorum tuorum in hoc, quod de futuris non potes sentire, vel praescire, nisi quae tibi revelabo. *Cognovi*, propria industria, *Nec audisti*, ab idolis, aperta a me: *Ps. 63. Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus.* Ponit etiam eorum condonationem, ex qua dicta ratio elicitur, *Scio enim ex ventre*, idest a tempore quando portabam te per desertum, sicut in ventre: *Exo. 32. Cerno, quod populus iste populus durae cervicis sit: Supra 34. Praevaricatorem ex utero vocavi te.* Tertio excludit quandam obiectionem, ibi, *Propter nomen*: posset enim aliquis quaerere, ex quo tam duri sunt, quare ergo eis bona promittis, et fecisti? Et huius obiectionis primo ponit responsionem, commemorans tria beneficia eis exhibita, *Propter nomen meum*, non propter meritum tuum, *Longe faciam*, vel feci liberando a poenis: *Ezech. 36. Non propter vos faciam domus Israel, sed propter nomen meum, quod polluistis in gentibus ad quas intrastis. Et laude*, idest obligavi te ad caeremonias, et laudes meas ne sacrificis idolis offerens interires: *Ps. 40. In camo, et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. Excoxi*, volens purgare per tribulationes, *Sed non quasi argentum*, quod purgatur, tu autem non correctus es: *Hier. 6. Frustra conflavit conflator, Elegi*, purgans scilicet te per paupertatem, puniens te spoliatione rerum: Gregorius: *Quos infirmitas rerum vulnerat, medicina paupertatis sanat*: et hoc paterne corrigendo. Primo ponit responsionis expositionem, *Propter me, ut non blasphemer*, ne dicat impotens salvare populum, quem elegi mihi, *Et gloriam*, ne scilicet idola me fortiora iudicentur, *Supra 42. Gloriam meam alteri non dabo, et laudem meam sculptilibus. Audi me* etc. Hic ostendit divinam maiestatem ex creatione rerum; proprium opus. *Vocabo*, imponens proprium nomen, *Stabunt*, parati ad obediendum: *Supra 40. Qui appendit molem terrae tribus digitis. Congregamini* etc. Hic praedicit ipsius prosperitatem. Et primo ostendit huius facti aliis absconsionem, *Quis de eis*, scilicet idolis, quasi dicat nullus, *Supra 41. Quis annunciabit ab exordio, ut sciamus.* Secundo ipse praedicit ipsius prosperitatem, *Dominus dilexit eum*, scilicet Cyrum, promovens ipsum in regnum, *In Babylonem*, capiens ipsam, *Brachium*, idest per virtutem meam interficiens eos. Tertio ostendit prosperitatis rationem ex divino auxilio, *Ego .... directa*, non simpliciter, sed ad hoc, quod Babylonem destrueret, alias non posset exponi de Cyro, sed tantum de Christo, nec de Hierusalem, quia ille idolatra fuit: *Ps. 106. Deduxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis. Accedite ad me* etc. Hic promittit liberationem: et circa hoc tria facit. Primo excitat attentionem ponens divinam auctoritatem, *Non in abscondito*, sed tunc cum populus audiebat voces: *Exo. 20. A principio*, legis datae, *Ex tempore*, praeterito, *Antequam fierent*, quae praedicta sunt, *Ibi eram*, praesens, illis futuris per idem nunc aeternitatis manens in tota successione temporis. Vel in persona filii, *Ibi eram*, scilicet in tempore, secundum divinitatem. Ponens prophetae veritatem, quia, scilicet a Deo missus, *Et nunc me*, Isaiam, vel, *Me*, Christum hominem factum, *Deus*, pater. Unde tres personae designantur, *Meminit: Isa. 61. Spiritus Domini super me* etc. *Et spiritus eius evangelizare pauperibus misit me.* Secundo, ibi, *Haec dicit Dominus*, ponit captivitatis rationem, ostendens ex parte Dei paratum auxilium, *Docens*, contra ignorantiam, *Et gubernans te in via*, operum, contra infirmitatem operandi: *Ps. 31. Intellectum tibi dabo, et instruam te in via hac qua ingredieris.* Ostendens etiam ex culpa Iudaeorum damnum, *Utinam attendisses mandata mea*, servans ea, *Sicut flumen*, abundans, *Sicut gurgites: Ps. 80. Si populus me audisset me, et Israel si in viis meis ambulasset. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, et super tribulantes eos misissem manum meam.* Tertio, ibi, *Egredimini* etc. praedicit liberationem: et circa hoc tria facit. Primo indicit eis a captivitate exitum, ita certus de liberatione, ac si esset praesens, *Egredimini: Apoc. 18. Egredimini de illa omnes, qui habitatis in illa.* Et inducit quod annuntient Dei beneficium, *Annunciate: Hier. 50. Vox fugientium, et eorum qui evaserunt de terra Babylonis, ut annuncient in Syon ultionem Dei nostri.* Secundo designat libertatis, et consolationis praestitum beneficium, *Non sitierunt*, idest ita in omnibus eis Dominus providit. Vel providebit, sicut quando egressi sunt de Aegypto: *Ps. 104. Percussit petram, et fluxerunt aquae.* Tertio aufert impiis pacis solatium, *Non est pax, 4. Reg. 9. Quid tibi, et paci respondit Iehu?* Nota super illo verbo, *Elegi te in camino paupertatis*, quia paupertas confert multa pri-

mo peccatorum recognitionem. Secundo virtutum conservationem: *Eccl. 10. Pauper gloriatur per disciplinam, et timorem suum.* Tertio cordis quietem : *Tob. 5. Sufficiebat nobis paupertas nostra, ut divitias computaremus hoc, quod videbamus filium nostrum.* Quarto desiderii impletionem: *Psalm. 9. Desiderium pauperum exaudivit Dominus.* Quinto divinae dulcedinis participationem: *Psal. 63. Parasti in dulcedine tua pauperi Deus.* Sexto exaltationem: *1. Reg. 2. Suscitans de pulvere egenum.* Septimo coelestem haereditatem: *Matt. 5. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum.*

a CAP XLIX.

Audite insulae, et attendite populi de longe. Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meae recordatus est nominis mei. Et posuit os meum, quasi gladium acutum: in umbra manus suae protexit me, et posuit me, sicut sagittam electam. In pharetra sua abscondit me, et dixit mihi: Servus meus es tu Israel, quia in te glorificabor. Et ego dixi: In vacuum laboravi, sine causa, et vane fortitudinem meam consumpsi. Ergo iudicium meum cum Domino, et opus meum cum Deo meo. Et nunc, haec dicit Dominus formans me ex utero servum sibi, ut reducam Iacob ad eum, et Israel non congregabitur. Et glorificatus sum in oculis Domini, et Deus meus factus est fortitudo mea. Et dixit: Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Iacob, et faeces Israel convertendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae. Haec dicit Dominus redemptor Israel, sanctus eius ad contemptibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum Dominorum. Reges videbunt, et consurgent principes, et adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, et sanctum Israel elegit te. Haec dicit Dominus: In tempore placito exaudivi te, et in die salutis auxiliatus sum tui. Et servavi te, et dedi te in foedus populi, ut suscitares terram, et possideres haereditates dissipatas; ut diceres his, qui vincti sunt: Exite, et his qui sunt in tenebris, Revelamini. Super vias pascentur, et in omnibus planis pascuae eorum. Non esurient, neque sitient, et non percutiet eos aestus, et sol, quia miserator eorum reget eos, et ad fontes aquarum potabit eos. Et ponam omnes montes meos in viam, et semitae meae exaltabuntur. Ecce isti de longe venient, et ecce illi ab aquilone, et mari, et isti de terra Australi. Laudate coeli, et exulta terra, iubilate montes laudem, quia consolatus est Dominus populum suum, et pauperum suorum miserebitur. Et dixit Syon: Dereliquit me Dominus, et oblitus est mei. Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, et non misereatur filio uteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te, muri tui coram oculis meis semper. Venerunt structores tui destruentes te, et dissipantes a te exibunt. Leva in circuitu oculos tuos, et vide, omnes isti qui congregati sunt, venerunt tibi. Vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris, et circumdabis tibi eos quasi sponsa. Quia deserta tua, et solitudines tuae, et terra ruinae tuae, nunc angusta erunt prae habitatoribus, et longe fugabuntur, qui absorbebant te. Adhuc dicent in auribus tuis, filii sterilitatis tuae. Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ut habitem. Et dices in corde tuo: Quis genuit mihi istos. Ego sterilis, et non pariens, transmigrata, et captiva, et istos quis enutrivit? Ego destituta et sola, et isti ubi hic erant? Haec dicit Dominus Deus: Ecce levabo ad gentes manum meam, et ad populos exaltabo signum meum. Et afferent filios suos in ulnis, et filias suas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritii tui, et reginae nutrices tuae. Vultu in terra dimisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent. Et scies, quia ego Dominus, super quo non confundentur qui expectant eum. Numquid tolletur a forti praeda, aut quod captum fuerit a robusto, salvum esse poterit. Quia haec dicit Dominus: Equidem et captivitas a forti tolletur, et quod ablatum fuerit a robusto, salvabitur. Eos vero qui iudicaverunt te, ego iudicabo, et filios tuos ego salvabo. Et cibabo hostes tuos carnibus suis, et quasi musto sanguine suo inebriabuntur, et sciet omnis caro, quia ego Dominus salvans te, et redemptor tuus fortis Iacob.

a CAP. XLIX.

In parte ista exequitur magis in speciali liberationis ordinem: et circa hoc duo facit. Primo populus confitetur accepta beneficia. Secundo accipit promissionem de futuris, ibi, *Ego dixi* etc. Circa primum quatuor beneficia confitetur. Primo privilegium divinae electionis. Et continuatur ad id, quod dixerat supra propheta populo, ut annunciaret. Unde statim subiungitur vox populi annunciantis, et dicentis, *Audite ab utero*, aligens me in ipsis patribus: *Ps. 21. De ventre matris meae Deus meus es tu, ne discesseris a me.* Secundo efficacia orationis, *Et posuit os meum*, orationem: *Quasi gladium*, penetrantem usque ad aures Dei, et viscera misericordiae: *Eph. ult. Et gladium spiritus, quod est verbum Dei.* Tertia auxilium divinae protectionis, *In umbra*, idest sub protectione potentiae suae, *Sicut sagittam electam*, sagittarius ad conservandum: *Ps. 16. Sub umbra alarum tuarum protege me: Psal. 26. Abscondit me in tabernaculo suo, protexit me in abscondito tabernaculi sui.* Quarto gloria divinae virtutis, *Et dixit mihi, in te gloriabor*, ideat per magnalia in te ostensa gloriosus apparebo: *Supra 43. Omnis qui invocat nomen*

Digitized by Google

meum, in gloriam meam creavi eum. Secundum alios haec est vna Cyri, cuius nomen praenuntiatum est ab Isaia, antequam nasceretur *supra 45.* cuius verba comminatoria quasi gladius erant, et protectus est ne avus suus eum interficeret, et servatus quasi electa sagitta ad tempus statutum, cui et annuntiatum est populum Israel Dei servum esse. Aliter exponitur de Christo, cuius nomen ab angelo praenuntiatum, verbum praedicationis gladius penetrans corda, protectus secundum infirmitatem carnis a potentia divinitatis, et electus inter omnes ad salutem generis humani implendam. Et dicitur Israel, quia ex populo Israel secundum carnem natus est. *Et ego dixi* etc. Hic Dominus promittit futura beneficia. Et primo promittit prophetae Isaiae exaltationem. Secundo populi liberationem, ibi, *Haec dicit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo ponitur prophetae allegatio proponentis laborem suum in praedicando, quamvis ex culpa audientium non sit fructus, et concludit, *Ergo iudicium meum*, pro me, *Cum Domino*, coram ipso, *Et opus meum*, quasi gratum ipsi: *Hier. 6. Frustra conflavit conflator*. Secundo ponit Dei responsionem, *Et nunc haec dicit Dominus*. Et primo significatur allegationis attestatio, *Et reducam*; quasi dicat, Ex hoc me ex ventre matris eligens, ut revocem populum suum ad ipsum. *Et congregabitur*, ad ipsum per meam praedicationem, *Et tamen glorificatus sum: Abac. 3. Dominus Deus fortitudo mea, et ponet pedes meos quasi cervorum*. Secundo ponitur ipsa responsio, *Et dixit*; quasi dicat, Intantum ministerium tuum honorificabo, ut non solum in Iudaeis, sed in omnibus gentibus per te salus mea annuntietur: *Ro. 3. An Iudaeorum tantum Deus? immo et gentium*. Hoc etiam plane de Christo exponitur, qui sua praedicatione et mortis consummatione non solum fructum in Iudaeis fecit, sed gentes etiam illuminavit, et salvavit. Similiter etiam de Cyro, sicut magis exorte, quia per beneficia secundum intentionem Domini populum ad Dei cultum revocavit, cui a Deo datum est dominium super multas gentes. Nota super illo verbo, *Audite*, quia verba Dei sunt audienda, quia sunt utilia primo ad intellectus illustrationem: *Prov. 6. Mandatum lucerna, et lex lux*. Secundo ad affectus dulcedinem: *Psal. 118. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo*. Tertio ad amoris accensionem: *Hier. 20. Factum est verbum Domini in corde meo sicut ignis: Ps. 9. Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum*. Quarto ad operis rectitudinem: *Ps. 34. Dirige me in veritate tua*. Quinto ad gloriae adeptionem: *Prov. 3. Custodi legem atque consilium*. Sexto ad aliorum instructionem: *1. ad Ti. 3. Omnis doctrina divinitus inspirata utilis est ad docendum. Haec dicit Dominus redemptor* etc. Hic promittit liberationem: et circa hoc duo facit. Primo promittit liberationem. Secundo excludit eorum dubitationem, ibi, *Et dixit Syon*. Circa primum tria. Primo ponit liberationem praecedentia, scilicet Iudaeorum veneratio, quae fuit causa liberationis, et commemorat pristinam despectionem, *Contemptibilem*, propter populi imbecillitatem, *Abominatam*, propter cultus singularitatem, *Servum*, propter subiectionem diversis gentibus: *Supra 18. Ad gentem divulsam mittam te*: et ponit ipsam venerationem, *Reges videbunt*, magnalia mea quae per te ostendam, *Et adorabunt*, sicut ad literam Nabuchodonosor Danielem, et Cyrus et alii principes eius honoraverunt Esdram. Aliud praeambulum est regis liberantis exaltatio, scilicet Cyri, *In tempore placito*, quando placuit mihi salvare populum meum, *Exaudivi*, exaltans te in regnum secundum desiderium tuum. Exaltationis fructum, *Et servavi in foedus*, implendum populi mei, *Revelamini*, idest illuminamini. Vel de Christo qui fuit in passione contemptus, et quasi servus iudicatus: *Isa. 53. Vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum, despectum, et novissimum virorum*; sed postmodum a regibus adoratus: *Ps. 71. Adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes servient ei. In tempore placito*, scilicet tempore gratiae: *2. Cor. 6. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*. Secundo ponit liberationem consequentia, promittens liberatis bonorum copiam, *Super vias pascentur*, idest ita abundanter consolationibus perfruentur, sicut oves in pascuis, quando etiam in via praeter solitum invenirentur: *Ezec. 39. Requiescent in herbis virentibus*, quantum ad malorum carentiam, et defectu, *Non esurient*, et nocumenti illati, *Aestus*, tribulationis, *Et sol*, tyranni faciens ipsam: *Ps. 120. Per diem sol non uret te, neque luna per noctem*. Et assignat utriusque causam, *Quia miserator... aquarum*, consolationum: *Ps. 21. Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuae ibi me collocavit*. Tertio promittit ipsam liberationem, ponens tria, scilicet aliorum praeparationem, *Et ponam omnes montes*, idest principes auxiliabuntur vobis ad revertendum: *Supra 40. Omnis vallis implebitur, et omnis mons, et collis humiliabitur*. Ponens etiam captivorum reversionem, *Ecce illi de longe*, idest ab oriente, mari, occidente: *Hier. 31. Adducam eos ab aquilone*. Ponit etiam gratiarum actionem, *Laudate caeli: Ps. 68. Laudent illum caeli et terra, mare et omnia reptilia in eis. Et dixit Syon* etc. Hic excludit eorum dubitationem. Et primo illam quae oriebatur ex divina indignatione. Secundo illam quae ex eorum deiectione, ibi, *Et dices*. Tertio illam, quae oriebatur ex hostium potestate, ibi, *Numquid* etc. Circa primum duo. Primo ponit dubitationem, *Dereliquit*, sine auxilio, et ideo non possum sperare liberationem: *Baruch 4. Derelicta sum sola*. Secundo excludit eam per similitudinem matris, *Nunquid potest*. Tertio adhibet promissionem de civitatis instauratione. Et primo quantum ad reaedificationem murorum, ponens divinum propositum, *Ecce in manibus*; quasi dicat, Ita teneo te in memoria, sicut qui scribit aut facit aliud signum in manu sua, aut sit ei memoria alicuius rei: *Muri tui*, quasi iam video reaedificationem murorum tuorum: *Ps. 89. Mille anni ante oculos tuos, tamquam dies hesterna quae praeteriit* et expletionis modum, *Venerunt structores*, idest reaedificatores, scilicet Zorobobel, et Iesus, et alii, iam in oculis meis, *Dissipantes*, Chaldaei: *Zach. 4. Manus Zorobobel fundaverunt domum istam, et manus eius perficient eam, et scietis quia* etc. Secundo quantum ad habitationem virorum: et circa hoc tria facit. Primo praedicit civium adunationem, *Leva in circuitu: Baruch 4. Circumspice Hierusalem ad orientem, et vide iucunditatem quae veniet tibi*. Secundo civitatis rehabitationem, ostendens quod habitabitur, *Vivo ego*, modus

iuramenti, *Velut ornamento*, sicut sponsa vestibus, sic urbs ornatur civibus: *Isa. 51. Indue te vestimento salutis*, ostendens quod habitatoribus implebitur, *Quia deserta*, quantum ad habitatores, *Solitudo*, quantum ad cultores, *Ruinae*, quantum ad muros destructos: *Zach. 2. Absque muro habitabitur.* Tertio etiam ostendit quod ab hostibus vacuabitur, *Longe*. Tertio praedicit habitatorum multitudinem, *Ad haec dicent filii sterilitatis*, idest qui nati sunt quando te sterilem credebas, vacuata habitatoribus: *Isa. 54. Dilata locum tentorii tui. Et dices in corde* etc. Hic excludit secundam dubitationem. Et primo ponit admirationem, *Et dices*, prae admiratione, *Sterilis*, quia non erant in me viri, qui filios generarent, *Destituta*, divino auxilio: *Isa. 56. Quis audivit unquam tale?* Secundo excludit dubitationem, ponens modum multitudinis habitatorum, *Haec dicit Dominus*, quantum ad quatuor. Primo quantum ad divinam inspirationem, *Ecce levabo manum*, quasi in signum, *Et ad populos exaltabo signum meum: Supra 11. Levabit signum in nationibus.* Secundo quantum ad honorificam reductionem, *Et afferent filios in ulnis*, in quo significatur auxilium, quod a gentibus habuerunt, *Reges nutritii*, providentes tibi in necessariis: *Baruch 6. Adducet Dominus illo.* Quarto assignat huius rationem, *Et scies quia ego: Psal. 30. In te Domine speravi, non confundar in aeternum. Nunquid tolletur* etc. Hic excludit tertiam dubitationem. Et primo ponit ipsam. *A forti*, Nabuchodonosor. Secundo excludit eam, *Quia haec dicit Dominus.* Primo ponens liberationis beneficium, *Et captivitas*, scilicet Iudaeorum: *Iob 26. Conterebam molas iniqui.* Secundo liberationis modum, ponens hostium destructionem, *Eos*, scilicet Chaldaeos, *Iudicaverunt*, iniuste: *Soph. 3. Ego interficiam omnes qui afflixerunt te.* Et ponit poenae determinationem: *Et cibabo*; vel propter dissensionem, sicut *supra 10. Unusquisque carnem brachii sui vorabit.* Vel propter mortuorum multitudinem, quia unus cadebat super sanguinem alterius ac si vellet bibere. Vel propter famem. Tertio ponit liberationis fructum, *Et sciet omnis caro: Supra 40. Videbit omnis caro salutare Dei nostri.*

a CAP. L.

Haec dicit Dominus: Quis est hic liber repudii matris vestrae, quo dimisi eam. Aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce enim in iniquitatibus vestris venditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram, quia veni, et non erat vir, vocavi, et non erat qui audiret. Numquid abbreviata, et parvula facta est manus mea ut non possim redimere, aut non est in me virtus ad liberandum. Ecce in increpatione mea desertum faciam mare, ponam flumina in siccum. Computrescent pisces sine aqua, et morientur in siti. Induam caelos tenebris, et saccum ponam operimentum eorum. Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lapsus est, verbo, Erigit mane, mane erigit mihi aurem, et audiam quasi magistrum. Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abii. Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus. Faciem meam non averti ab increpantibus, et conspuentibus in me. Dominus Deus auxiliator meus, et ideo non sum confusus. Ideo posui faciem meam, ut petram durissimam, et scio quoniam non confundar. Iuxta est qui iustificat me. Quis contradicet mihi? Stemus simul. Quis est adversarius meus? Accedat ad me. Ecce Dominus Deus auxiliator meus. Quis est qui condemnet me? Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tinea comedet eos. Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem servi sui? Quis ambulavit in tenebris, et non est lumen ei: speret in nomine Domini, et innitatur super Deum suum. Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri, et in flammis quas succendistis. De manu mea factum est hoc vobis, in doloribus dormietis.

a CAP. L.

Hic incipit removere impedimenta liberationis. Et primo removet impedimenta. Secundo apponit remedia, *cap. 53. Quis credidit* etc. Circa primum removet tria impedimenta. Primo divinorum beneficiorum. Secundo abiectionem personarum, *cap. 51. Audite me.* Tertio copiam rerum, *c. 52. Consurge* etc. Circa primum tria. Primo excludit impedimentum. Secundo ponit seipsum in exemplum, *Dominus dedit* etc. Tertio concludit salubre consilium, ibi, *Quis ex vobis* etc. Circa primum duo. Primo excludit defectum divinorum beneficiorum ex parte divinae voluntatis. Secundo ex parte divinae potestatis, *Numquid abbreviata* etc. Circa primum tria. Primo excludit divinae voluntatis defectum, quasi non vellet ex seipso Deus benefacere, excludens duplicem modum alienationis, scilicet modum alienandi uxorem, qui erat per libellum repudii, sicut dicitur *Deut. 24. Quod quidem eis permissum est ad duritiam cordis ipsorum Matt. 19.* ibi, *Quis est hic* etc. Sed contra: *Hier. 3. Pro eo quod moechata esset Israel, dimisissem eam.* Et dicendum, quod Dominus quantum est in se, non repudiavit eos, sed ipsi per peccata sua Deum dimiserunt. Excludit etiam modum alienandi possessionem, *Aut quis est*; quasi dicat, Vos qui estis mea haereditas: *Supra 19. Haereditas mea Israel. Vendidi*, quoniam potius salvavi. Unde patet ex quo non alienavi vos a dominio meo, quod paratus sum benefacere quantum ex me est. Secundo ostendit humanae voluntatis peccatum: *Ps. 50. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea: Rom. 7. Ego enim homo carnalis sum, venumdatus sub peccato.* Tertio ponit argumentum, *Quia veni*, per inspirationem, *Vocavi*, per prophetas: *Prov. 1. Vocavi, et renuistis accipere disciplinam. Numquid abbreviata.* Hic excludit defectum ex parte divinae potestatis, excludens primo potestatis defectum, *Abbreviata*, ut etiam longinquos non subiicere mihi possim? *Parvu-*

la, contra potestates: *Isa. 59. Ecce non est abbreviata manus Domini*. Secundo ponit divinae potentiae signum, *Ecce*. Primo in aquis, *Increpatione*, idest iussione, *Faciam*, si voluero, sicut feci in exitu Israel de Aegypto: *Exod. 14. de mari rubro: Psal. 105. Increpuit mare rubrum, et exsiccatum est, ponam flumina, sicut Arnon. Nu. 21.* et Iordanem, *Ios. 4. Computrescent*, sicut *Exod. 7.* quando aquae versae sunt in sanguinem: *Psal. 105. Convertit aquas eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum*. Secundo ostendit signa suae potentiae in caelis, *Induam caelos*, aereos, *Tenebris*, sicut in Aegypto factum est, ut habetur *Exod. 10. Ps. 140. Qui operit caelum nubibus. Dominus dedit* etc. Hic ponit seipsum in exemplum Et primo quantum ad beneficii percepti gratiam: tum quantum ad eloquentiam, *Linguam eruditam sustentate*, confortationibus: *Iob 4. Vacillantes confirmaverunt manus tuas, et genua debilia roborasti*: tum etiam quantum ad sapientiam, *Erigit*, ad attendendum, *Mane*, a principio praedicationis meae, vel a principio aetatis. Vel quia tunc solitus erat orare: *Ps. 62. In matutinis meditabor in te. Aperuit*, ad intelligendum: *Ps. 84. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: Matt. 2. Magister vester unus est Christus*. Secundo ponit seipsum in exemplum quantum ad obedientiam, *Ego autem non contradico*, sed recipio et accepto ipsius inspirationem: *Retrorsum non abii*, a bono proposito: *Supra 45. Vae qui contradicit factori suo*. Ponit etiam obediendi conscientiam, quia obedientiam pro nullo periculo dimisit. *Corpus meum dedi*, idest exposui me ut talia paterer. Vel forte ad literam haec passus est, sed in Christo plene impletum est *Matth. 26. et 27. Hier. 12. Dedi dilectam in manus inimicorum*. Tertio ponit seipsum in exemplum quantum ad fiduciam, quam in Deo habebat. Primo ponens paratam defensionem, *Dominus Deus auxiliator: Hier. 20. Dominus mecum est, tamquam bellator fortis*. Secundo fiduciae securitatem, *Et posuit*, ut timore vel rubore moverer: *Ezech. 3. Ut adamantem et silicem dedi te*. Tertio assignat securitatis rationem ex potestate adiuvantis, *Iuxta est qui iustificat me*, scilicet Deus, *Quis contradicet*, verbis, *Stemus simul: Iob 18. Pone me Domine iuxta te, et cuiusvis manus pugnet contra me. Adversarius*, factis, *Condemnet*, falsis indiciis: *Rom. 8. Deus qui iustificat, quis est qui condemnet?* Iterum ex infirmitate impugnantis, *Ecce omnes quasi vestimentum*, vetustate, in quo naturalis defectus, *Tinea*, in quo violentus: *Iob 32. Qui quasi putredo consumendus sum, et quasi vestimentum quod comeditur a tinea*; ac si diceret, Ex omnibus his sicut ego post accepta beneficia Deo obedio, et in ipso confido, ita et vos. *Quis ex vobis* etc. Hic concludit ex exemplo suo salubre consilium. Et primo ponit consilium. Secundo ponit consilii contemptum, ibi, *Ecce omnes vos* etc. Consilium autem datur, ut in Deo confidant Unde tria facit. Primo requirit confidentium idoneitatem, quae est ex timore et obedientia, *Servi*, Isaiae, vel cuiuscumque alterius: *Ps. 26. Quis est homo qui timet Dominum?* Secundo ostendit confidentiae necessitatem, *Qui ambulavit in tenebris*, erroris. Vel adversitatis: *Iob 11. Qui ambulat in nocte, offendit*. Tertio ponit ipsum consilium, *Sperent in nomine. Ecce omnes* etc. Hic ponit consilii contemptum, ponens tria. Primo culpam, *Accendentes*, peccatis vestris, *Ignem*, vobis merentes, *Accincti*, quasi ligati in peccatis vestris. Vel expediti ad peccandum: *Supra 1. Erit fortitudo vestra ut favilla stuppae*. Secundo ponit poenam, *Ambulate*; quasi dicat, Recipite poenam: *Ps. 82. In laboribus manuum suarum comprehensus est peccator*. Tertio ponit punientis potentiam, *De manu*, scilicet potentiae Dei, *Dormietis*, somno mortis. Nota super illo verbo, *Iniquitatibus venditi estis*, quia homo pro peccato vendit multa. Primo animi virtutem: *Thren. 1. Dederunt pretiosa quaeque pro vili*. Secundo caelestem haereditatem: *3. Re. 21. Propitius sit mihi Dominus, ne vendam haereditatem patrum meorum*. Tertio animae libertatem: *Eccl. 10. Nihil est iniquius quam amare pecuniam*. Quarto divini amoris honorem: *Osee 3. Diligit Dominus filios Israel, et ipsi respectant ad Deos alienos, et diligunt vinacia uvarum*. Item super illo verbo, *Ego autem non contradico*, nota, quod Deo contradicunt primo infideles divinae veritati: *Eccl. 1. Ne contradicas verbo veritatis*. Secundo impatientes divinae correctioni: *Iob 11. Quis contradixit ei, et pacem habuit*. Tertio impoenitentes divinae bonitati: *Osee 11. Populus meus pendebit ad reditum meum*. Nota super illo verbo, *In doloribus dormietis*, quia peccatores dolent in morte. Primo propter corporalium amissionem: *Iob 27. Dives cum dormierit, nihil secum afferet*. Secundo propter conscientiae contradictionem, *cap. 5. Poenitentiam agentes, et prae angustia spiritus gementes*. Tertio propter futurae gloriae desperationem: *Thre. ult. Cecidit corona capitis nostri. Vae nobis quia peccavimus*. Quarto propter poenae timorem: *Psal. 47. Ibi dolores ut parturientis* etc.

a CAP. LI.

Audite me, qui sequimini quod iustum est, et quaeritis Dominum: attendite ad petram unde excisi estis, et ad cavernam laci, de qua precisi estis. Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram quae peperit vos. Quia unum vocavi eum, et benedixi ei, et multiplicavi eum. Consolabitur ergo Dominus Syon, et consolabitur omnes ruinas eius. Et ponet desertum eius quasi delicias, et solitudinem eius quasi hortum Domini. Gaudium et laetitia invenietur in ea, gratiarum actio, et vox laudis. Attendite ad me populus meus, et tribus mea me audite. Quia lex a me exiet, et iudicium meum in lucem populorum requiescet. Prope est iustus meus, egressus est Salvator meus, et brachia mea populos iudicabunt. Me insulae expectabunt, et brachium meum sustinebunt. Levate in coelum oculos vestros, et videte sub terra deorsum, quia coeli sicut fumus liquescent, et terra sicut vestimentum atteretur, et habitatores eius sicut haec interibunt. Salus autem mea in sempiternum erit, et iustitia mea non deficiet. Audite me qui scitis, iustum, populus meus lex mea in corde

eorum. Nolite timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne metuatis. Sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis, et sicut lanam sic devorabit eos tinea: salus autem mea in sempiternum erit, et iustitia mea in generationes generationum. Consurge, consurge, induere fortitudinem brachium Domini: consurge sicut in diebus antiquis, in generationibus saeculorum. Numquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? Numquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis? Qui posuisti profundum maris viam ut transirent liberati. Et nunc qui redempti sunt a Domino, revertentur, et venient in Syon laudantes, et laetitia sempiterna super capita eorum. Gaudium et laetitiam tenebunt, fugiet dolor et gemitus. Ego, ego ipse consolabor vos. Quis tu ut timeas ab homine mortali, et a filio hominis, qui quasi foenum ita arescet? Et oblitus es Domini factoris, qui tetendit coelos, et fundavit terram, et formidasti iugiter tota die a facie furoris eius qui te tribulabat, et paraverat ad perdendum? ubi nunc est furor tribulantis? Cito veniet gradiens ad operiendum, et non interficiet usque ad internecionem, nec deficiet panis eius. Ego autem sum Dominus Deus tuus qui conturbo mare, et intumescunt fluctus eius, Dominus exercituum nomen meum, et in umbra manus meae protexi te, ut plantes coelos, et fundes terram, et dicas ad Syon, Populus meus es tu. Elevare, elevare, consurge Hierusalem, quae bibisti de manu Domini calicem irae eius. Usque ad fundum calicis soporis bibisti, et potasti usque ad foeces. Non est qui sustentet eam ex omnibus filiis quos genuit, et non est qui apprehendat manum eius ex omnibus filiis quos enutrivit. Duo sunt quae occurrerunt tibi. Quis contristabitur super te? Vastitas, et contritio, et fames, et gladius. Quis consolabitur te? Filii tui proiecti sunt, dormierunt in capite omnium viarum, sicut oryx illaqueatus: pleni indignatione Domini, increpatione Dei tui. Idcirco audi haec paupercula, et ebria, non a vino. Haec dicit dominator tuus Dominus, et Deus tuus, qui pugnavit pro populo suo. Ecce tuli de manu tua calicem soporis, fundum calicis indignationis meae. Non adiiciam, ut bibas illum ultra. Et ponam illum in manu eorum, qui te humiliaverunt, et dixerunt animae tuae, Incurvare ut transeamus, et posuisti ut terram corpus tuum, et quasi viam transeuntibus.

a CAP. LI.

Hic excludit secundum impedimentum, quod posset credi ex ipsa oppressione et humiliatione Iudaeorum: et dividitur in tres partes. In prima excluditur impedimentum deiectionis ex eorum paucitate. In secunda ex opprimentium potestate, ibi, *Audite me* etc. In tertia ex poenarum gravitate, ibi, *Ego sum qui conturbo* etc. Circa primum tria. Primo excitat attentionem, ponens eorum idoneitatem, *Qui sequimini*, bonis operibus. *Et quaeritis*, recta intentione: *Psal. 33. Divites eguerunt, et esurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.* Secundo excludit paucitatis timorem, ibi, *Quia unum* etc. Tertio ponit promissionis firmitatem, ibi, *Levate in caelum* etc. Circa primum tria. Primo ponit exemplum, *Attendite ad patrem*, scilicet Abraham, propter eius senectutem, *Excisi*, quasi violenter, non secundum cursum naturae, *Cavernam*, scilicet Saram, cui desierant fieri muliebria, *Gen. 18. Rom. 10. Non consideravit corpus suum, cum esset emortuum:* in quo ostenditur, quod Deus potens est foecundare, *Quia unum vocavi, Gen. 12.* Et concludit divinae consolationis beneficium, *Consolabitur*, quantum ad reaedificationem civitatum, *Omnes ruinas: Ezech. 14. Consolamini super malo, quod induxit in Hierusalem.* In omnibus quantum ad culturam agrorum, *Et ponet desertum*, idest terra vestra, quae prius erat deserta. Et quantum ad laetitiam hominum, *Gaudium: Supra 30. Canticum erit vobis.* Tertio executionis modum, *Attendite ad me.* Et primo ponit divinam intentionem, *Lex*, praeceptum Cyri de liberatione populi, *Iudicium*, de iustitia Domini promulgata, *In lucem*, consolationem: *Supra 9. Habitantibus in regione umbrae mortis lux orta est eis.* Secundo ponit iudicii propinquitatem, *Prope est iustus*, scilicet Cyrus, vel Christus, *Egressus*, iam in praescientia mea: *Supra 46. Prope feci iustitiam meam, et non elongabitur, et salus mea, et non morabitur.* Tertio ponit iudicii utilitatem, *Brachia*, potentes, *Mea*, virtute, Cyrus et Darius, *Insulae*, diversae gentes in me sperabunt, videntes populi liberationem: *Supra 42. Ponet in terra iudicium. Levate in coelum* etc. Hic ostendit divinae promissionis firmitatem, per comparationem ad creaturarum mutationem. Unde primo ponit creaturae mutabilitatem, *Languescent*, quantum ad figuram, et quantum ad substantiam. Et similiter dicendum de aliis: *Ps. 101. Initio tu Domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt caeli.* Secundo divinae promissionis firmitatem, *Salus*, quam promitto. Vel quia hoc ex me numquam deerit, quin sim paratus salvare, et iustitiam facere: *Luc. 21. Caelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Audite me* etc. Hic excludit impedimentum, quod timeri poterat ex oppressione, quantum pertinet ad potestatem opprimentium: et circa hoc duo facit. Primo ponitur Domini confortatio. Secundo prophetae disceptatio, ibi, *Consurge* etc. Circa primum primo excitat attentionem, *Qui scitis iustum*, idest iustitiam, quae in iudiciis meis vobis revelavi: *Ps. 147. Non fecit taliter omni nationi, et iudicia sua non mani-*

Digitized by Google

festavit eis. In corde, in cognitione : *Prov. 4. Ne recedant ab oculis tuis, custodi ea in medio cordis tui.* Secundo excludit timorem , *Nolite timere* , timore , *Hominum* , qui vos contemptui habent , de sua potentia gloriantes : *Psal. 21. Ego sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abiectio plebis.* Tertio ostendit eorum fragilitatem, *Sicut enim vestimentum: Iob 18. Qui quasi vestimentum quod comeditur a tinea.* Quarto divini auxilii firmitatem, *Salus autem : Supra 45. Israel salvatus est in Domino salute aeterna.* Nota super illo verbo, *Ponet desertum eius quasi delicias*, quia sancti habent duplices delicias. Primas gloriae, quae consistunt primo in plena Dei visione : *Iob 22. Tunc super omnipotentem deliciis affluet.* Secundo in perfecta dilectione. Tertio in copiosa refectione. Quarto in eminenti auctoritate. Secundas gratiae , quae consistunt primo in perceptione divini luminis : *Ps. 148. Nox illuminatio mea , in deliciis meis.* Secundo in proposito, vel solicitudine boni operis: *Eccl. 5. Non recordabor dierum.* Tertio in ornatu virtutum: *Cant. 7. Quam pulchra es, et quam decora in deliciis.* Quarto in quiete cordis : *Is. 58. Vocaberis sabbatum delicatum. Consurge* etc. Hic proponitur prophetae ad Deum disceptatio, qua conqueritur quod hostes populi, aliter quam divina fortitudine consummantur. Unde primo ponitur prophetae petitio. Secundo Domini responsio, ibi, *Ego ego* etc. Circa primum duo. Primo ponit suam petitionem, in qua invocat divinae potentiae brachium , *Et brachium Domini*, idest virtus Dei, *Consurge*, quasi a somno: *Ps. 43. Exurge quare dormis Domine, Induere*, sicut miles arma bellica ad hostes nostros impugnandum : *Ps. 92. Induit Dominus fortitudinem, et praecinxit se virtute: Iob 39. Si habes brachium sicut Deus ?* Allegat etiam divinae fortitudinis signum in occisione Pharaonis , *Numquid non tu percussisti draconem*, Pharaonem , *in divisione maris* , *Numquid*. Secundo annuntiat populo suae petitionis exauditionem, *Nunc*, sicut fuit in exitu de Aegypto, *Qui redempti*, de captivitate Babylonis. *Ego ego* etc. Hic ponitur Domini responsio ad populum colloquentis. Et primo promittit consolationem , *Consolabor : 2. Cor. 1. Benedictus Deus, et Pater Domini nostri. Et inf. Et Deus totius consolationis , qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* Secundo excludit hostium timorem, ponens eorum fragilitatem, *Quis es tu, quasi foenum: Supra 40. Omnis caro foenum , et omnis gloria eius , quasi flos agri.* Tertio Dei protegentis potestatem , *Et oblitus* etc. *Deut. 32. Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui?* Quarto hostis insultationem , *Ubi est .... tribulantis*, Nabuchodonosor, vel Senacherib: *Iob 20. Si ascenderit in coelum superbia tua , inde detraham te.* Tertio ostendit consolationis ordinem, *Cito veniet*, scilicet Cyrus, *Ad aperiendum*, carcerem captivis, *Non interficiet*, vos , sicut alii reges Chaldaeorum: *Nec deficiet vobis*, panis sustentationis ipsius: *Supra 33. Panis ei datus est : Sup. 42. Dedi te in foedus populi mei. Ego autem* etc. Hic excludit impedimentum quod posset putari ex eorum deiectione, quantum pertinet ad poenarum magnitudinem. Et primo ponit Dei confortantis potestatem, *Ego sum qui conturbavi mare* , contra peccatores diversas tribulationes immittens : *Psalm. 10. Quoniam iustus Dominus , et iustitias dilexit.* Secundo prophetae concessam auctoritatem , *Posuisti verba*, o Isaias, *Coelos*, idest ut plantandos praedicas, maiores de populo, *Terram*, minores. Vel *Plantes*, tuis doctrinis. Tertio promittit a poenis liberationem, *Elevare*. Et circa hoc duo facit. Primo ponit praeteritam afflictionem. Secundo promittit liberationem, ibi, *Ecce tuli* etc. Circa primum tria. Primo ostendit poenae cumulum , *Usque ad fundum* , quasi ad ultimum poenarum perpessa, *Soporis*, idest mortis: *Psal. 74. Calix in manu Domini vini meri plenus misto.* Secundo excludit omne humanum remedium , scilicet defensionis, *Non est qui sustentet* , liberationis, *Non est qui apprehendat*, compassionis, *Duo*, in rebus, *Vastitas*, cuius effectus est fames in personis, *Contritio* , cuius ultimum est gladius occidens : *Hier. 15. Qui gladium ad gladium.* Et consolationis, *Quis consolabitur : Thren. 1. Non est qui consoletur eam ex omnibus charis eis.* Tertio ostendit huius rationem , *Fili tui profecti* , a terra sua , *In capite viarum* , quasi existentes in via , quando ducebantur in captivitatem, *Oryx*, animal immundum, idest mus aquaticus, vel animal multum dormiens , scilicet glis , vel quaedam avis quae est in Africa , vel Oryx onigis animal mundum simile capreo , de quo *Deut. 14. et 70.* Ail. Beta quae est quaedam herba cito solis ardore deficiens , vel genus olerum vilissimum. *Idcirco* etc. Hic promittit liberationem : et circa hoc duo facit. Primo eorum liberationem , *Inebriamini et non a vino* , sed amaritudine poenarum: *Thren. 3. Replevit me amaritudinibus, inebriavit me absinthio. Qui pugnavit*, in exitu de Aegypto: *Exod. 14. Dominus enim pugnavit pro vobis.* Secundo hostium punitionem, et ponam illum, *Dixerunt animae tuae incurvare* , sub potestate nostra , adeo te vilem tractantes , sicut lutum quod conculcatur : *Psalm. 93. Populum tuum Domine humiliaverunt , et haereditatem tuam vexaverunt.*

a CAP. LII.

Consurge consurge , induere fortitudine tua Syon : induere vestimentis gloriae tuae Hierusalem civitas sancta , quia non adiiciet ultra , ut pertranseat per te incircumcisus et immundus. Excutere de pulvere, consurge, sede Hierusalem. Solve vincula colli tui captiva filia Syon , quia haec dicit Dominus: Gratis venumdati estis , et sine argento redimemini. Quia haec dicit Dominus Deus: In Aegyptum descendit populus meus in principio, ut colonus esset ibi, et Assur absque ulla causa calumniatus est eum. Et nunc quid mihi est hic, dicit Dominus? Quoniam ablatus est populus meus gratis. Damnatores eius inique agunt, dicit Dominus , et iugiter tota die nomen meum blasphematur. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa , quia ego ipse qui loquebar , ecce adsum. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et praedicantis pacem , annuntiantis bonum, praedicantis salutem, dicen-

Digitized by Google

tis. Syon regnabit Deus tuus. Vox speculatorum tuorum. Levaverunt vocem, simul laudabunt: quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Syon. Gaudete, et laudate simul deserta Hierusalem: quia consolatus est Dominus populum suum, redemit Hierusalem. Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, et videbunt omnes fines terrae salutare Dei nostri. Recedite recedite, exite inde, pollutum noli tangere. Exite de medio eius, mundamini qui fertis vasa Domini. Quoniam non in tumultu exibitis, nec in fuga properabitis. Praecedet enim vos Dominus, et congregabit vos Deus Israel. Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, et levabitur, et sublimis erit valde. Sicut obstupuerunt super te multi, sic ingloriosus erit inter viros aspectus eius, et forma eius inter filios hominum. Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum. Quia quibus non est narratum de eo viderunt, et qui non audierunt, contemplati sunt.

á CAP. LII.

Hic excludit tertium impedimentum liberationis, quod poterat dubitari, et ex inopia rerum promittens eis gratuitam liberationem: et dividitur in duas partes. Primo enim praedicit liberationem Iudaeorum a Babyloniis. Secundo liberationem gentium a peccatis, ibi, *Ecce intelliget* etc. Circa primum duo. Primo praedicit liberationem. Secundo liberationis ordinem, ibi, *Paravit Dominus* etc. Circa primum tria. Primo promittit liberationem gratuitam. Secundo assignat liberationis causam, ibi, *Quia haec dicit Dominus Deus* etc. Tertio indicit liberatis laetitiam, ibi, *Quam pulchri* etc. Promittitur autem eis liberatio tribus modis. Primo ab oppressione hostium, quantum ad bona quae recuperaverunt, *Consurge*, a debilitate, qua hostibus resistere non poteras. Et ideo dicit, *Induere fortitudine*, sicut armis militaribus, *Syon*, in qua erat arx ad defensionem civitatis, *Consurge*, a miseria quam incurristi, spoliantibus hostibus. Et ideo dicit, *Induere vestimentis gloriae tuae.* Gloria civitatis est frequentia civium, pulchritudo viarum, opulentia rerum: *Baruch 5. Exue te Hierusalem stola luctus, et vexationis tuae, et indue te decorem, et honorem, quae a Deo est tibi sempiternam gloriam.* Et quantum ad hostes quos evaserunt, *Quia non adiiciet ut transeat*, quasi vastans ac dominans, *Incircumcisus*, quantum ad hostes gentiles, *Immundus*, quantum ad proditores ex eodem populo: *Apocal. 20. Non intrabit in eam aliquid coinquinatum.* Secundo promittit liberationem a vilitate inhabitantium, quia derelicti sunt de pauperibus terrae, sicut dicitur *4. Reg. ult. et Hier. ult. Excutere de pulvere*, vilitatis, *Consurge*, resistens adversariis tuis, et tunc deinde, *Sede*, quieta: *1. Reg. 2. Suscitans de pulvere egenum.* Tertio promittit liberationem a detentione captivorum, praecedens liberationis beneficium, *Solve vincula*, idest exi de captivitate: *Levit. 16. Confregi catenas cervicum vestrarum, ut ambularetis erecti.* Et ostendit liberationis modum, *Quia haec dicit Dominus: Gratis venundati estis;* quasi dicat, Nulla beneficia vobis praestiterant, qui vos captivaverunt, *Redimemini*, a captivitate Babylonis per Cyrum: *Psal. 44. Vendidisti populum tuum sine pretio. Quia haec dicit* etc. Hic assignat liberationis duas causas, scilicet calumniam populi, et blasphemiam Dei. Et primo allegat calumniam, *In Aegypto... in principio*, in patribus: *Gen. 46. et 47. Ut colonus*, et ita aliquod ius habebant opprimendi eos ex beneficiis impensis, *Et Assur*, sub quibus etiam Chaldaei includuntur, *Absque ulla causa*, nulla beneficia eis praestans. Si ergo liberationem abegit, *Quid mihi est*, idest quid impedit quod modo non liberem Hierusalem? Secundo sententiam pronunciat, *Quia ablatus est*, de terra sua, *Dominatores*, qui sibi dominium usurpaverunt, scilicet Chaldaei, *Et*, quoniam, *Iugiter blasphematur*, quasi non possim populum meum liberare: *Ezech. 36. Sanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum est inter gentes, propter hoc in die illa*, liberationis, *Qui loquebar*, promittens, *Adsum*, ad explendum: *Baruch 3. Post haec in terris visus est, et cum hominibus conversatus est: Heb. 1. Multifarie, multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in filio*, si exponatur mystice de adventu Christi. *Quam pulchri* etc. Hic indicit liberatis laetitiam. Et primo describit laetitiam; quantum ad receptionem nunciorum qui venientes de Chaldaea eam nunciaverunt, *Pulchri*, quia pulchrum et delectabile erat populo talia annunciantes audire, *Super montem*, ut multi audiant, *Praedicantis*, publice, *Pacem*, a Cyro restitutam, *Bonum*, subsidii promissi, *Salutem*, a captivitate, *Regnabit*, quia ultra tantum Deus in te regnabit, quia ipsum coles in templo reparato. Secundo describit laetitiam quantum ad inspectionem speculatorum, qui inde redeuntes videbant, ponens exultationis vocem, *Vox*, laetitiae resonabit: *Act. 4. Unanimiter elevaverunt vocem ad Deum.* Et laetitiae rationem, *Quia oculo*, quasi oculis suis videbunt captivos venientes: *Supra 33. Oculi tui videbunt Hierusalem praeceptorem tuum.* Tertio quantum ad adventum captivorum, *Gaudete: Supra 35. Laetabitur deserta, et exultabit solitudo.* Nota super illo verbo, *Induere vestimentis*, quia sancti habent vestimenta virtutum, de quibus gloriantur. Et ista primo sunt ad protegendum: *Isa. 61. Induit me Dominus vestimentis salutis, et indumento iustitiae circumdedit me.* Secundo ad calefaciendum: *Prov. ult. Non timebit domui suae a frigoribus nivis, omnes enim domestici eius vestiti duplicibus.* Tertio ad ornandum: *Apoc. 3. Vestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuae.* Haec vestimenta primo debent esse candida in honestate operis: *Eccl. 9. Omni tempore vestimenta tua sint candida.* Secundo munda in rectitudine intentionis: *Supra 9. Vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, et cibus ignis.* Tertio odorifera per famae divulgationem: *Cantic. 4. Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.* Item super illo verbo, *Solve vincula*, nota, quod sunt vincula a quibus solvit Deus. Primo mundae solicitudinis: *Iob 39. Quis dimisit onagrum liberum, et vincula eius quis solvit?* Secundo

Digitized by Google

carnalis amoris: *Eccles. 7. Inveni amariorem morte mulierem, et vincula eius plena sunt dolo.* Tertio perversae actionis: *Psalm. 106. Eduxit eos de tenebris, et umbra mortis, et vincula eorum disrupit.* Quarto pravae consuetudinis: *Supra 5. Vae qui trahitis iniquitatem, et quasi vinculum plaustri peccatum.* Item sunt vincula a quibus Deus non solvit. Primo charitatis: *Osee 11. In funiculis charitatis traxi eos.* Secundo divinae legis: *Hier. 2. A saeculo confregisti iugum.* Tertio divinae instructionis: *Ecclesi. 6. Subiice humerum tuum, et porta illam, et ne acedieris in vinculis eius. Paravit Dominus* etc. Hic exequitur liberationis ordinem. Et primo ponit manifestum Dei auxilium, *Brachium*, scilicet virtutem suam, quam omnes in hoc facto advertere potuerunt: *Ps. 97. Viderunt omnes fines terrae salutare Dei nostri.* Secundo indicit captivis egressum, *Recedite*, scilicet de Babylone, *Pollutum*, nolite inter eos pollutos conversari: *Apocal. 18. Exite de illa populus meus.* Tertio docet egrediendi modum. Quantum ad puritatem, *Mundamini*, sacerdotes. Quantum ad securitatem, *In tumultu exibitis*, scilicet belli, sicut de Aegypto. Quantum ad ductorem, *Praecedet*, quasi dux, *Et congregabit*, quasi pastor: *Ezec. 36. Tollam quippe vos de gentibus, et congregabo vos de universis terris, et reducam vos in terram vestram. Ecce intelliget* etc. Hic praedicit liberationem gentium a servitute peccati per Filium Dei factam. Et primo describit liberatorem, quantum ad gratiae eminentiam, *Intelliget*, quantum ad sapientiae plenitudinem, *Servus*, secundum naturam assumptam, Christus: *Philip. 2. Formam servi accipiens: Prover. 4. Acceptus est regi minister intelligens. Exaltabitur*, quantum ad virtutum operationem: *Psal. 20. Exaltare Domine in virtute tua. Elevabitur*, quantum ad ascensionem: *Ps. 8. Quoniam elevata est magnificentia tua super caelos: Ephes. 4. Qui descendit ipse est et qui ascendit. Et sublimis*, sedens ad dexteram Patris: *Supra 4. Erit germen Domini in magnificentia et gloria, et fructus terrae sublimis.* Et quantum ad passionis ignominiam, *Sicut enim obstupuerunt*, exemplis, miraculis, et doctrinis: *Matth. 12. Stupebant omnes turbae super doctrina eius, et miraculis, quae faciebat. Inglorius erit*, in passione, *Et forma*, spiritus sui decor: *Psalm. 21. Ego sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abiectio plebis.* Secundo praedicit liberationem, quantum ad peccatorum remissionem, *Iste asperget*, aspersione sanguinis, et aqua baptismi. Quantum ad ipsius venerationem, *Super ipsum tacentes*, ad auscultandum, *Non praesumentes*, ad secreta ipsius tractandum: *Iob 39. Principes cessabant loqui.* Et quantum ad veritatis cognitionem, *Quia quibus*, scilicet gentibus, *Non erat*, per prophetas, *Videbunt*, corde, *Audierunt*, ipsum personaliter praedicantem: *Infra 65. Ecce ego ad gentes quae nesciebant me, et quae non invocabant nomen meum.*

a CAP. LIII.

Quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est? Et ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitienti. Non est species ei, neque decor. Et vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum, despectum, et novissimum virorum, virum dolorum, et scientem infirmitatem. Et quasi absconditus vultus eius, et despectus, unde nec reputavimus eum. Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit. Et nos putavimus eum, quasi leprosum, et percussum a Deo, et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostrae super eum, et livore eius sanati sumus. Omnes nos, quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit, et non aperuit os suum. Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. De angustia, et de iudicio sublatus est. Generationem eius quis enarrabit? Quia abscisus est de terra viventium. Propter scelus populi mei percussi eum. Et dabit impios pro sepultura, et divites pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore eius, et Dominus voluit conterere eum in infirmitate. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longaevum, et voluntas Domini in manu eius dirigetur. Pro eo quod laboravit anima eius, videbit, et saturabitur. In scientia sua iustificabit ipse iustus servos meos multos, et iniquitates eorum ipse portabit. Ideo dispertiam ei plurimos, et fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, et cum sceleratis reputatus est. Et ipse peccata multorum tulit, et pro transgressoribus rogavit.

a CAP. LIII.

Hic incipit ponere remedia contra dicta impedimenta. Et primo contra peccatum promittit Christi passionem. Secundo contra depressionem promittit exaltationem, c. *54. Lauda sterilis* etc. Tertio contra paupertatem gratuitam rerum fruitionem, ibi, *Omnes sitientes* etc. Circa primum duo. Primo ostendit altitudinem mysterii, quia nec auditui facile creditur: *Auditui*, de his, quae de Christo a te audivimus: *Abach. 2. Domine audivi auditum tuum, et timui.* Nec facile videtur. *Et brachium*, idest Filius Dei, Dei virtus: *Iob 39. Si habes brachium sicut Deus?* Secundo prosequitur ordinem facti. Et primo proponens similitudinem, quantum ad ipsius exaltationem, *Et ascendet*, ex ventre matris nascendo, ex morte resurgendo, de mundo in caelum ascendendo, et in fidem gentium,

Sicut virgultum, quod in altum crescit, et in altum multiplicatur : *Supra 11. Egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet.* Et quantum ad ipsius humanitatem, *Et sicut radix de terra sitienti*, idest de terra sine humore, quae prae siccitate indecora videtur, sic etiam ipse ortus est de matre absque virili humore: *Apoc. ult. Ego sum genus et radix David.* Secundo ponit similitudinis expositionem, ibi, *Non est* etc. Et primo quantum ad humiliationem. Secundo quantum ad exaltationem, ibi, *De angustia* etc. Circa primum duo. Primo describit Christi humilitatem. Secundo humiliati mansuetudinem, ibi, *Oblatus est* etc. Circa primum tria. Primo describit humilitatis officium. Secundo humiliati contemptum, ibi, *Et quasi absconditus* etc. Tertio humiliationis fructum, ibi, *Ipse autem vulneratus* etc. Circa primum duo. Primo ostenditur eius humilitas quantum ad absconsionem maiestatis, *Non est ei species*, quantum ad affluentiam interiorum bonorum, *Neque decor*, quantum ad affluentiam exteriorum : species enim proprie respicit pulchritudinem quantum ad commensurationem membrorum, sed decor quantum ad convenientiam coloris et aliorum circumadiacentium. Habebat siquidem speciem, *Quia speciosus forma prae filiis hominum*, sed latebat propter infirmitatem assumptam. Habebat decorem, quia *Fortitudo, et decor indumentum eius*, *Prov. ultim.* Sed latebat propter paupertatem servatam: unde *Cant. 2. Sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis, et facies tua decora.* Et ideo nos qui tunc increduli, et postea conversi, in quorum persona loquitur, *Vidimus eum*, corporaliter, *Et non erat aspectus*, magnificus, secundum quod dicitur, quod species Priami digna est imperio. Secundo ostenditur eius humilitas quantum ad ostensionem infirmitatis, *Et desideravimus eum*, cum desiderio expectantes quasi magnum redemptorem: *Agg. 2. Ecce veniet desideratus cunctis gentibus.* Et in dignitate contra quod, *Vidimus eum despectum*, inglorium, *Novissimum virorum*, propter turpissimum genus mortis: *Sap. 2 Morte turpissima condemnemus eum.* Magnum etiam in prosperitate, contra quod invenimus eum, *Virum dolorum*, quasi miserum et doloribus plenum: *Thren. 1. O vos omnes qui transitis per viam, attendite, et videte, si est dolor sicut dolor meus.* Magnum etiam in potestate, contra quod invenimus eum, *Scientem infirmitatem*, per experimentum: *2. Cor. ultim. Nam et si crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. Et quasi absconditus* etc. Hic ostendit humiliati contemptum. Et primo quantum ad maiestatem absconsam in subtractione honoris, *Quasi absconditus*, latens maiestas sub infirmitate carnis, *Unde nec reputavimus eum*, debitum honorem non impendendo: *Supra 45. Vere tu es Deus absconditus.* Secundo quantum ad infirmitatem ostensam ponens infirmitatis signum, *Vere*, sicut verus homo, *Languores*, infirmitates, sicut famem, sitim, *Tulit*, sustinuit, *Dolores*, sensibiles in passione et tristitiam. Vel *languores*; peccata abstulit a nobis, vel loco nostri poenas sustinuit: *1. Petri 2. Peccata nostra pertulit super lignum.* Ponens etiam contemptum, *Et nos reputavimus eum quasi leprosum*, immundum, et peccatorem; et ideo, *Percussum a Deo*, pro peccatis suis, quantum ad poenas, *Et humiliatum*, quantum ad ignominias: *Iob 22. Propter malitiam tuam plurimam, et infinitas iniquitates tuas.* Item nota super illo verbo, *Brachium Domini cui revelatum est*, quia Christus est brachium primo ad flagellandum daemones: *Psal. 88. In brachio virtutis tuae dispersisti inimicos tuos.* Secundo ad supportandum debiles: *Supra 4. In brachio suo levabit agnos.* Tertio ad defendendum fideles : *Sap. 5. Dextera sua teget eos.* Item super illo verbo, *Virgultum*, quia Christus est virga primo ad percutiendum: *Num 23. Orietur stella ex Iacob, et consurget virga de Israel* etc. Secundo ad sustentandum : *Psal. 22. Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Tertio ad dirigendum: *Psal. 44. Virga directionis, virga regni tui.* Item super illo verbo, *Radix de terra*, quia Christus est radix primo propter absconsionem: *Eccl. 1. Radix sapientiae cui revelata est.* Secundo propter nutrimenti ministrationem: *Hier. 17. Erit tamquam lignum, quod ad humorem mittit radices.* Tertio propter totius arboris sustentationem: *Rom. 11. Non tu radicem portas. Ipse autem vulneratus* etc. Hic ponit humiliationis, sive passionis fructum. Et primo assignat rationem moventem, *Ipse autem*, non sicut putavimus, *Sed vulneratus*, spinis, clavis, lancea. *Propter iniquitates nostras*, tollendas, *Attritus*, Flagellis, alapis. Vel *Vulneratus*, quantum ad id, quod dicit percussum, *Attritus*, quantum ad id, quod dixit humiliatum: *Thren. 4. Spiritus oris nostri Christus Dominus, captus est in peccatis nostris.* Secundo ostendit utilitatem consequentem in reconciliatione pacis, *Disciplina pacis*, idest ipse pro nobis disciplinam correctionis sustinuit: per quam pacem habemus accessum ad Deum: *Rom. 5. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii eius, multo magis reconciliati salvi erimus in ira* etc. Et in restitutione perditae sanitatis, *Livore*, quem ex virgis habuit: *1. Pet. 2. Cuius livore sanati estis: Ps. 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.* Tertio ostendit necessitatem imminentem ex parte nostra, quia omnes infirmi. Unde omnes medico indigent, et nullus alius sufficiens remedium praebere poterat: *Rom. 3. Non enim est distinctio, omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei. Omnes nos, quasi oves : 1. Pet. 2. Eratis aliquando sicut oves non habentes pastorem. Oblatus est* etc. Hic ostendit patientis mansuetudinem. Et primo proponit ipsam mansuetudinem. Et primo quantum ad voluntariam sui oblationem, *Oblatus est*, Deo scilicet Patri pro nobis hostia, *Quoniam ipse voluit : Psalm. 53. Voluntarie sacrificabo tibi : Ioan. 10. Ego pono animam meam, et iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso.* Secundo quantum ad patientem passionem, *Et non aperuit os suum*, quasi contradicens, et contendens, unde etiam coram Herode nihil respondit, *Luc. 22.* Secundo ponit similitudinem, *Sicut ovis ad occisionem*, quia sine resistentia occisus, *Et quasi agnus*, sine contradictione iniuriam passus: *Hier. 12. Ego quasi agnus, qui portatur ad victimam.* Item notandum super illo verbo, *Novissimum*, quia Christus fuit novissimus primo propter doloris acerbitatem: *Thre. 3. O vos omnes qui transitis per viam, attendite, et videte, si est dolor, sicut dolor meus.* Secundo propter mortis turpitudinem: *Sa-*

pien. 2. Morte turpissima condemnemus eum. Tertio propter impositi criminis magnitudinem : *Prov. 30. Stultissimus sum virorum, et sapientia hominum non est mecum.* Item super illo verbo, *Virum dolorum*, quod Christus fuit plenus doloribus primo propter morbi acerbitatem : *Supra 1. A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas.* Secundo propter gratiarum effusionem : *Ioann. 1. De plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiam pro gratia* etc. Tertio propter nostram obligationem: *2. Cor. 3. In hoc Christus mortuus est, ut iustificati per gratiam ipsius* etc. *De angustia* etc. Posita humilitate passionis, hic incipit ponere exaltationis gloriam, quae est passionis praemium, sicut dicitur *Phil. 2. Propter quod Deus exaltavit illum.* Et primo quantum ad evasionem periculorum. Secundo quantum ad ultionem hostium, ibi, *Et dabit impios* etc. Tertio quantum ad iustificationem hominum, ibi, *Si posuerit* etc. Quarto quantum ad victoriam rebellium, ibi, *Ideo dispertiam* etc. Circa primum duo ponit. Primo ponit praemium, *De angustia*, passionis, *De iudicio*, iniusto, quo ab aliis iudicatus est, *Sublatus est*, in resurrectione: *Prov. 11. Iustus de angustia liberatus est.* Secundo ponit meritum, ponens patientis dignitatem, ut ex conditione poenae meritum passionis pensetur, *Generationem*, aeternam qua de patre sine matre, vel temporalem, qua de matre sine patre, *Quis*, quasi dicat, Nullus naturali ratione, etsi aliqualiter inspiratione divina : *Eccl. 43. Quis vidit eum, et enarrabit?* Ponens etiam illatam passionem, *Quia abscisus est*, per mortem a Iudaeis, *De terra viventium*, de hac vita: *Hier. 12. Venite, mittamus lignum in panem eius, et eradamus eum de terra viventium.* Ponens etiam ex parte Dei Patris passionis acceptionem, *Propter scelus percussi*, idest percuti permisi. *Et dabit impios* etc. Hic ponit secundum, scilicet vindictam persequentium. Et primo ponit praemium, *Et dabit impios*, Iudaeos in manus Romanorum, *Pro sepultura*, quia ipsum in sepulcro custodiri fecerunt. Secundo ponit meritum, quantum ad viae innocentiam, *Eo quod iniquitatem non feci*, quantum ad peccatum operis, *Neque dolus in ore*, quantum ad peccatum oris : *1. Pet. 2. Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius.* Et quantum ad mortis obedientiam, *Et Dominus*, pater, *Voluit.* Et ipse obediens fuit Patri usque ad mortem: *Philip. 2. Factus obediens usque ad mortem : 1. Cor. 1. Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Si posuerit* etc. Hic ponit tertium, scilicet quod per ipsum completa est hominum iustificatio. Et primo ponit praemium contra mortis dolorem, *Si posuerit*, propria voluntate: *Io. 10. Pono animam meam. Videbit semen longaevum*, usque ad finem mundi filios sibi regenerari ex virtute mortis eius : *Io. 12. Nisi granum frumenti cadens in terra mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Et voluntas dirigetur*, implebitur, *In manu*, in opere eius: *1. Thessal. 4. Haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra.* Et contra doctrinae laborem, *Pro eo quod laboravit*, praedicando, et discurrendo, *Videbit*, gentes ad se conversas, *Et saturabitur*, quasi habens, quod intendit: *Ioan. 4. Cibum habeo manducare, quem vos nescitis.* Secundo ponit meritum, quantum ad exercitium praedicationis, *In scientia*, idest doctrina: *Roman. 5. Iustificati gratis ex fide: Ioa. 6. Domine ad quem ibimus? Verba vitae aeternae habes.* Et quantum ad tormentum mortis, *Iniquitates*, idest poenas pro iniquitatibus: *Supra 45. Ego feci, ego feram. Ideo dispertiam* etc. Hic ponit quartum, scilicet victoriam de hostibus. Et primo ponit hostium subiectionem, *Ideo dispertiam*, quasi partem suam ei dabo, *Plurimos*, qui credent in ipsum, *Et spolia fortium*, idest captivatos a daemonibus, *Dividet*, discipulis suis, diversos diversis gentibus praeponens : *Osee 13. Ipse diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis: Psal. 67. Rex virtutum dilecti dilecti, et speciei domus dividere spolia.* Secundo ponit subiectionis rationem quantum ad mortem, *Pro eo quod tradidit;* et quantum ad genus mortis, *Et cum sceleratis: Luc. 23. Et crucifixi sunt cum eo duo nequam: Ps. 87. Aestimatus sum cum descendentibus in lacum.* Tertio subiectorum salvationem: non enim quasi tyrannus sibi subdit ad vexandum, sed ad salvandum, *Et ipse peccata multorum*, efficienter, quamvis omnium sufficienter, *Tulit*, abstulit, et, *Pro transgressoribus oravit: Lucas 23. Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

a CAP. LIV.

Lauda sterilis, quae non paris, decanta laudem: et hinni, quae non pariebas, quoniam multi filii desertae magis quam eius, quae habet virum, dicit Dominus. Dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum tuorum extende. Ne parcas: longos fac funiculos tuos, et clavos tuos consolida. Ad dexteram enim et ad levam penetrabis, et semen tuum gentes haereditabit, et civitates desertas inhabitabit. Noli timere, quia non confunderis, neque erubesces: non enim te pudebit, quia confusionis adolescentiae tuae oblivisceris, et opprobrii viduitatis tuae non recordaberis amplius. Quia dominabitur tui qui fecit te, Dominus exercituum nomen eius, et redemptor tuus sanctus Israel, Deus omnis terrae vocabitur. Quia ut mulierem derelictam, et maerentem spiritu vocavit te Dominus, et uxorem ab adolescentia abiectam, dixit Deus tuus. Ad punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te, et in misericordia sempiterna misertus sum tui. Dixit redemptor tuus Dominus: Sicut in diebus Noe istud mihi est, cui iuravi ne inducerem aquas diluvii ultra supra terram, sic iuravi ut non irascar tibi, et non increpem te. Montes enim commovebuntur, et colles contremiscent ; misericordia autem mea non recedet a te, et foedus pacis meae non movebitur, dixit miserator tuus Dominus. Paupercula tempestate convulsa, absque ulla consolatione. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, et fundabo te in sapphiris. Et ponam iaspidem propugnacula tua,

et portas tuas in lapides sculptos, et omnes terminos tuos in lapides desiderabiles. Universos filios tuos doctos a Domino, et multitudinem pacis filiis tuis. Et in iustitia fundaberis. Recede procul a calumnia, quia non timebis: et a pavore, quia non appropinquabit tibi. Ecce accola veniet, qui non erat mecum, advena quondam tuus adiungetur tibi. Ecce ego creavi fabrum sufflantem in igne prunas, et proferentem vas in opus suum, et ego creavi interfectorem ad disperdendum. Omne vas quod fictum est, contra te non dirigetur, et omnem linguam resistentem tibi in iudicio iudicabis.

a CAP. LIV.

Hic contra rerum deiectionem promittit exaltationis remedium. Et primo promittit multitudinem contra paucitatem. Secundo honoris restitutionem contra confusionem, ibi, *Noli timere* etc. Tertio prosperitatem contra pristinam adversitatem, ibi, *Paupercula* etc. Circa primum tria. Primo praedicit filiorum multitudinem indicens gratiarum actionis laudem, *O sterilis*, Hierusalem, *Quae non paris*, quia derelicta et deserta, *Laude*, Deum pro concessis beneficiis. Laudantium iucunditatem, *Decenta laudem*: est enim canticum mentis exultatio in vocem prorupta ex iucunditatis magnitudine, *Hinni*, in modum equi prae magnitudine vocem ad exprimendum formare non potens: *Hiere. 31. Exulta in laetitia Iacob*: *Ps. 146. Deo nostro sit iucunda, decoraque laudatio.* Et promittens filiorum multitudinem, *Quoniam multi*, quasi magis multiplicabuntur filii tui, quamvis sis deserta, quam illarum civitatum, quae viros habent ad generandum: *1. Reg. 2. Donec sterilis peperit plurimos, et quae multos habebat filios infirmata est.* Secundo exhortatur ad loci ampliationem sub metaphora tentorii, *Dilata*, locum, quantum ad solum quo extenditur, *Pelles*, quibus tegitur, *Funiculos*, quibus paxilli ligantur, *Clavos*, quibus tabulae coniunguntur, vel ipsos paxillos. Et haec leguntur fuisse in tabernaculo foederis, *Exod. 26.* et *36.* Ac prae multitudine hominum oportet maiorem habitationem quaerere, quam sit terra promissionis. Tertio praedicit exhortationis impletionem, *Ad dexteram enim*, quasi undique te dilatabis: quod impletum fuit tempore Machabaeorum, quando appositae fuerunt quaedam civitates de regione Samariae, et de aliis regno Iudaeorum: *Gen. 24. Possideat semen tuum portas inimicorum suorum. Noli timere* etc. Hic promittit pristini honoris restitutionem contra confusionem, quam prius sustinuerant. Secundo promissionis firmitatem, *Sicut in diebus Noe.* Circa primum duo facit. Primo promittit pristinae confusionis oblivionem, *Non confunderis*, interius, *Non erubesces*, exterius, *Pudebit*, ex consideratione tuae turpitudinis, *Obliviosceris*, prae abundantia gloriae, *Adolescentiae*, quando peccasti in deserto, *Viduitatis*, quando fuisti a Deo separata in captivitate Babylonis: *Supra 45. Non confundemini, neque erubescetis*: *Sopho. In die illa non confunderis super omnibus adinventionibus tuis.* Secunde promittit pristini honoris restitutionem. Et primo ponit restitutionem quantum ad dominium, *Quia dominabitur.* Et quantum ad coniugium, *Mulierem derelictam*: *Hiere. 3. Si dimiserit vir uxorem suam, et aliam duxerit, et recedens duxerit virum alterum, numquid revertetur ad eum ultra?* Secundo promittit honoris ampliationem, quantum ad honorum multitudinem, *Dixit Deus ... in modico*, passa es respectu eorum quae tibi miserando tribuam: *2. Cor. 4. Id enim quod in praesenti est momentaneum.* Et quantum ad Dei timorem, *In momento*; quasi dicat, Brevi tempore iram meam sensisti respectu eius quo tui miserabor. Haec autem omnia quae dicta sunt, mystice exponuntur de vocatione gentium, quia gentilitas prius sterilis, postmodum multos filios congregavit secundum Glossam. *Sicut in diebus* etc. Hic ostendit promissionis similitudinem, *Iuravi*, idest firmiter statui, si tamen in praeceptis meis permanseris; *Genesis 9. Statuam pactum meum vobiscum, et cum semine vestro post vos.* Secundo ex creaturarum stabilium operatione, *Montes enim*; quasi dicat, facilius est montes et colles immutari, quam verba mea cessare. Vel per montes et colles mundi potentes: *Psal. 45. Non timebimus dum turbabitur terra.* Nota super illo verbo, *Lauda sterilis*, quia est sterilitas primo perversae actionis: *Iob 15. Congregatio hypocritae sterilis.* Secundo sacrae contemplationis: *Gen. 29 Rachel erat sterilis.* Tertio temporalis tribulationis: *Supra 49. Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis.* Item nota super illo verbo, *Dilata tentorium*, quia dilatandum est cor primo propter hospitis magnitudinem: *Hiere. 23. Numquid non coelum et terram ego impleo, dicit Dominus.* Secundo propter munerum multitudinem: *Infra 60. Videbis, et afflues, et dilatabitur cor tuum.* Tertio propter viae expletionem: *Psal. 118. Viam mandatorum tuorum cucurri.* Item nota super illo verbo, *In miserationibus magnis*, quia misericordiae futurae magnae sunt primo, quia intrinsecae: *Ro. 8. Existimo, quod non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.* Secundo, quia aeternae: *2. Cor. 4. Quae enim videntur, temporalia sunt; quae autem non videntur, aeterna.* Tertio, quia perfectae: *Luc. 1. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Quarto, quia in plures extensae: *Luc. 14. Homo quidam fecit coenam magnam, et vocavit multos.* Quinto, quia integrae: *Apoc. 20. Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum. Paupercula* etc. Hic promittit prosperitatem contra adversitatem. Et commemorat adversitatem pristinam, *Paupercula*, Hierusalem spoliata bonis, *Tempestate*, adversitate: *Supra 18. Ad gentem convulsam et dilaceratam mittam te.* Secundo promittit prosperitatem futuram, et quantum ad affluentiam bonorum proponens metaphoram, *Ecce ego sternam*, quasi in pavimento lapides pretiosos, significans homines virtutibus eminentes, *Per ordinem*, unumquemque in ordine suo. Et explanans ipsum, quantum ad scientiae divinae doctrinam, *Universos doctos*: *Hier. 31. Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam.* Quantum ad pacis abundantiam, *Multitudinem*: *Psal. 118. Pax multa diligentibus legem tuam.* Et quantum ad operum iustitiam, *Et in iusti-*

Digitized by Google

tia: Supra 1. Syon in iudicio redimetur, et reducent eam in iustitiam. Secundo quantum ad carentiam malorum, promittens primo periculorum evasionem, *Recede*, idest recedes, quia calumniam non patieris: *Psal. 71. Humiliabit calumniatorem.* Secundo extraneorum occasionem, *Ecce accola;* quia multi adhaeserunt de gentibus exeuntibus de captivitate: *Infra 56. Non dicat filius advenae, qui adhaeret Domino dicens, separatione dividet me Dominus a populo suo.* Tertio promittens hostium destructionem, *Ecce ego.* Et primo ostendit promittentis potestatem, proponens similitudinem, *Fabrum*, persecutorem qui sufflat in ignem tribulationis vasa contraria secundum voluntatem suam: *Iob 41. Halitus eius prunas ardere facit, et flamma de ore eius egreditur.* Et exponens ipsam, *Ego creavi: 1. Reg. 2. Dominus mortificat, et vivificat.* Secundo ponit promissionem, *Omne vas*, idest omnem filium dissipabit quantum ad impugnantes verbis, *Sup. 49. Et erunt, quasi non sint.*

a CAP. LV.

Haec est haereditas servorum Domini, et iustitia eorum apud me, dicit Dominus. Omnes sitientes venite ad aquas, et qui non habetis argentum, properate, emite, et comedite. Venite, emite absque argento, et absque ulla commutatione vinum, et lac. Quare appenditis argentum non in panibus, et laborem vestrum non in saturitate? Audite audientes me, et comedite bonum, et delectabitur in crassitudine anima vestra. Inclinate aurem vestram, et venite ad me, audite, et vivet anima vestra, et feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordiam David fidelis. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem gentibus. Ecce gentem, quam nesciebas, vocabis, et gentes, quae non cognoverunt te, ad te current propter Dominum Deum tuum, et sanctum Israel, quia glorificavit te. Quaerite Dominum, dum inveniri potest: invocate eum, dum prope est. Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserebitur eius, et ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum. Non enim cogitationes meae, cogitationes vestrae: neque viae vestrae, viae meae, dicit Dominus. Quia sicut exaltantur coeli a terra, sic exaltatae sunt viae meae a viis vestris, et cogitationes meae a cogitationibus vestris. Et quomodo descendit imber, et nix de coelo, et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, et infundit eam, et germinare eam facit, et dat semen serenti, et panem comedenti, sic erit verbum meum, quod egredietur ab ore meo: non revertetur ad me vacuum, sed faciet quaecumque volui, et prosperabitur in his ad quae misi illud. Quia in laetitia egrediemini, et in pace deducemini: montes, et colles cantabunt coram vobis laudem, et omnia ligna regionis plaudent manu. Pro saliunca ascendet abies, et pro urtica crescet myrtus. Et erit Dominus nominatus in signum aeternum, quod non auferetur.

a CAP LV.

Hic adhibet tertium remedium, promittens eorum abundantiam contra pristinam penuriam: et dividitur in duas partes. In prima ponit promissionem. In secunda ostendit promissionis firmitatem, ibi, *Et quomodo descendit* etc. Circa primum tria facit. Primo ostendit eorum, quibus promittitur, conditionem, *Haec est haereditas*, idest haec quae sequuntur, debentur servis Domini qui ei filii sunt, quasi haereditario iure: *Et iustitia*, quasi iusta merces. Secundo proponit promissionem, promittens fructuum copiam in necessariis, *Omnes sitientes*, idest vos ex Iudaeis, qui prius prae inopia sitientes eratis, *Emite*, sine pretio, *Comedite*, panem, et alia necessaria: *Io. 7. Si quis sitit, veniat ad me, et bibat, et de ventre eius fluent aquae vivae.* Et in deliciis, *Venite, emite*, quasi ac si emeretis accipite, *Absque argento*, idest minus, quam iusto pretio, *Vinum, et lac: Cant. 5. Bibi vinum meum cum lacte meo.* Et commemorans pristinam inopiam, *Quare appenditis;* quasi dicat, quare hactenus argentum dabatis, *Et panem emere non poteratis? Aggaei 1. Seminastis multum, et intulistis parum.* Haec autem mystice exponuntur de aqua divinae sapientiae, quae gratis sitientibus datur secundum glossam. Tertio indicit praeparationem ad consequendum dictam promissionem, *Audite audientes.* Et primo excitat attentionem. Secundo ponit exhortationem, *Quaerite Dominum.* Excitat autem attentionem triplici promissione. Primo promittens attendentibus bonorum copiosam fruitionem. *Comedite*, idest reficiam vos diversis bonis, si me audiatis, *In crassitudine*, quantum ad copiam: *Supra 1. Si volueritis, et audieritis me, bona terrae comedetis.* Secundo promittens mortis evasionem, *Inclinate: Psal. 118. In aeternum non obliviscar iustificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me.* Tertio promittens potestatem. Et primo ponit similitudinem, *Et feriam pactum sempiternum*, sicut David veras promissiones feci, ut in sempiternum semen suum permaneret, sic et vobiscum faciam. Secundo explicat ipsam, ostendens quid David fecerit, *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem gentibus: Psal. 17. Populus quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi.* Et quid eis facturus sit, subdit, *Ecce gentes vocabis*, ad praeceptum tuum implendum, non tuis viribus. *Sed propter Dominum: Supra 49. Adorabunt propter Dominum, quia fidelis, et sanctum Israel qui elegit te. Quaerite Dominum* etc. Hic indicit eis praeparationem ad consequendam dictam promissionem. Et primo dat temporis congruitatem quaerendi divinum consilium, *Quaerite Dominum, dum inveniri potest*, antequam adversitas, vel mors veniat. Secundo docet quaerendi modum, *Derelinquat impius*, peccans in Deum, *Iniquus*, peccans in proximum: *Supra 1. Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.* Tertio ponit reversionis fructum,

Digitized by Google

scilicet misericordiam, *Et revertatur, quoniam multus*, idest multiplicis misericordiae ad ignoscendum: *Ioel. 2. Convertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus, et misericors est, patiens, et multae misericordiae, et praestabilis super malitia. Quis scit si convertatur, et ignoscat, et relinquat post se benedictionem?* Quarto excludit misericordiae impedimentum, *Non enim cogitationes*; quasi dicat, vos impii, ego pius, vos ultionem cogitatis, ego misericordiam: *Ezech. 18. Nunquid viae meae non sunt aequae domus Israel, et non magis viae vestrae pravae sunt? Ecce quomodo* etc. Hic ostendit promissionis firmitatem. Et primo ponit divini verbi efficaciam, *Ad me vacuum*, idest sine fructu: *Osee 6. Veniet, quasi imber nobis temporaneus, et serotinus terrae.* Secundo ponit continentiam quantum ad laetam remissionem de Babylone, *Quia in laetitia: Psalm. 104. Eduxit populum suum in exultatione, et electos suos in laetitia.* Quantum ad aliorum congratulationem, *Montes et colles*, potentes, et populares, laudantes in vobis Dominum: vel est hyperbole, *Terra vestra*, vestrae reversioni congratulans. Quantum ad bonorum multiplicatam restitutionem, *Pro saliuncula*, idest priora pauca erant respectu futurorum: *Aggaei 2. Erit gloria domus huius novissimae, plus quam primae. Saliuncula*, a saliendo dicta, quae cardus leoprinus dicitur. Tertio ponit consequentem Dei gloriam, *Et erit Deus nominatus*, undique, et semper gloriosus pro liberatione vestra, *In signum aeternum*, ad quem confugient, sicut ad signum salutis: *Supra 40. Ecce ego levabo ad gentes signum meum.* Item nota super illo verbo, *Omnes sitientes venite ad aquas*, quod divina doctrina primo dicitur aqua: et hoc primo quia infirmos sanat: *Eccl. 15. Aqua sapientiae potabit illum.* Secundo quia inquinatos mundificat: *Ezec. 36. Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Tertio quia sitientes satiat: *Io. 4. Si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum.* Secundo dicitur vinum: et hoc primo quia pungit arguendo: *Sup. 1. Vinum tuum mixtum est aqua.* Secundo quia incendit exhortando: *Psal. 104. Eloquium Domini inflammavit eum.* Tertio quia inebriat consolando: *Infra ult. Inebriamini ab uberibus consolationis vestrae.* Tertio dicitur lac: et hoc primo propter pulchritudinem: *Gen. penult. Nephtalim cervus emissus, dans eloquia pulchritudinis.* Secundo propter dulcedinem: *Can. 2. Sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis.* Tertio propter sumendi facilitatem: *1. Petri 1. Quasi modo geniti infantes lac concupiscite.*

a CAP LVI.

Haec dicit Dominus: Custodite iudicium, et facite iustitiam, quia iuxta est salus mea ut veniat, et iustitia mea ut reveletur. Beatus vir qui facit hoc, et filius hominis qui apprehendet istud. Custodiens sabbatum ne polluat illud, custodiens manus suas, ne faciat omne malum. Et non dicat filius advenae qui adhaeret Domino, dicens: Separatione dividet me Dominus a populo suo. Et non dicat eunuchus: Ecce ego lignum aridum. Quia haec dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint sabbata mea, et elegerint quae ego volui, et tenuerint foedus meum, dabo eis in domo mea, et in muris meis locum, et nomen melius a filiis, et filiabus: nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Et filios advenae qui adhaerent Domino ut colant eum, et diligant nomen eius, ut sint ei in servos; omnem custodientem sabbatum ne polluat illud, et tenentem foedus meum: Adducam eos in montem sanctum meum, et laetificabo eos in domo orationis meae. Holocausta eorum, et victimae eorum placebunt mihi super altari meo, quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis, ait Dominus Deus, qui congregat dispersos Israel. Adhuc congregabo ad eum congregatos eius. Omnes bestiae agri venite ad devorandum, universae bestiae saltus. Speculatores eius caeci omnes, nescierunt universi, canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, et amantes somnia, et canes impudentissimi nescierunt saturitatem. Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam: omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam, a summo usque ad novissimum. Venite, sumamus vinum, et impleamur ebrietate, et erit sicut hodie sic et cras, et multo amplius.

a CAP. LVI.

Hic postquam promiserat liberationem a malis, incipit promittere salutem in collatione bonorum: et dividitur in partes tres. In prima ponitur salutis praeparatio. In secunda salutis promissio, *cap. 60. Surge, illuminare* etc. In tertia salutis collatae multa discretio, *c. 63. Quis est iste* etc. Prima in duas. In prima ponitur praeparatio ex parte salutem suscipientis. In secunda ex parte ipsius salvantis, *c. 59. Ecce non est abbreviata* etc. Prima in duas. In prima dat praeparationis salubre consilium. In secunda excludit inane remedium, ibi, *Clama ne cesses*. Prima in duas. In prima ponit consilii recipientium diversitatem quantum ad constitutionem praemiorum. In secunda quantum ad evasionem periculorum, *c. 57. Iustus perit* etc. Prima in tres. In prima ponit consilium. In secunda in recipientibus consiliorum fructum, ibi, *Beatus vir qui facit* etc. In tertia in contemnentibus salu-

Digitized by Google

tis defectum, ibi, *Omnes bestiae* etc. Circa primum duo. Primo consulit debitam praeparationem, *Custodite iudicium*, vos praelati, quorum est iudicare, *Facite iustitiam*, vos subditi, idest omnem virtutem, secundum quod ad alterum conformatur praeceptis legis: *Mich. 6. Indicabo tibi o homo quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te. Utique facere iudicium, et diligere misericordiam, et solicitum ambulare cum Deo tuo.* Secundo promittit salutis propinquitatem, *Quia iuxta*, idest prope est, *Salus mea*, quia a me salvabimini post captivitatem, *Et iustitia mea*, quantum ad hostes de quibus vos vindicabo: *Supra 46. Prope feci iustitiam meam, et non elongabitur. Beatus vir* etc. Hic ponit fructum consilii in his, qui suscipiunt. Et primo ponit utilitatem, ponens impletionis fructum, *Beatus vir qui facit*, opere explens, *Apprehendit*, strenuus aggrediens: *Ps. 111. Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis.* Et implendi modum, quantum ad caeremonialia, *Custodiens sabbatum*: sabbati namque observatio erat moralis quantum ad hoc, quod quies in Deo ponatur, et quod aliquando divinis rebus vacetur ab aliis abstinendo, sed caeremonialis quantum ad temporis determinationem. Fuit autem determinatus eis dies septimus propter opus creationis, quo adhuc nullum dignius praecesserat; nobis dies primus, sive octavus propter mysterium resurrectionis, quo natura condita in melius reparatur: *Exo. 20. Memento ut diem sabbati sanctifices.* Et quantum ad moralia, *Custodiens manus*: *Ps. 25. Lavabo inter innocentes manus meas.* Secundo utilitatis universalitatem, *Et non dicat.* Et primo excludit quorundam, qui videbantur indigni, desperationem. Vel propter defectum generis, quia non erant de genere Israel, *Qui adhaeret*, servans praecepta eius, *Separatione*, non faciens me participem salutis eis promissae: *Ro. 10. Non enim est distinctio Iudaei, et Graeci: nam idem Dominus omnium.* Vel propter defectum virtutis generandi, *Et non dicat eunuchus, lignum aridum*, impotens ad generandum sicut lignum aridum ad germinandum: *Prov. 11. Iusti quasi virens folium germinabunt.* Secundo ponit promissionem, *Quia haec dicit Dominus.* Et primo ipsi specialiter quantum ad eunuchos, *Qui custodierint*, quantum ad cultum religionis, *Elegerint*, quantum ad obedientiam legis, *Tenuerint*, quantum ad observantiam promissionis abstinendi a malis, *Muris*, habitationem in muris civitatis meae, *Nomen melius*, quod servi mei, et sancti vocabuntur, *A filiis*, idest quasi multos filios generassent. Et quantum ad extraneos, *Et filios*, idest dabo privilegia in quibus Iudaei gloriantur, *Ut colant*, quantum ad spiritualem cultum, *Et diligant*, quasi filii, *Ut sint*, ei in servos, et glorientur in ipsius dominio. Et haec quidem fuerunt impleta in reversione populi de captivitate, plenius in conversione gentium ad fidem Christi, sicut exponit glossa. Secundo quantum ad omnes generaliter, *Omnem custodientem* etc. Et circa hoc duo facit. Primo enim ponit promissionem, qua promittit sacri loci restitutionem, *Sanctum*: *Supra 1. Venite, ascendamus ad montem Domini.* Et quantum ad sacrificiorum acceptationem, *Holocausta*: *Malac. 3. Placebit Deo sacrificium Iudae, et Hierusalem.* Secundo ponit expletionis ordinem. Et primo quantum ad templi venerationem, *Quia domus Io. 2. et Matt. 21. Domus mea domus orationis vocabitur.* Secundo quantum ad populi congregationem, *Ait Dominus*, Deus Israel, *Congregat*, gentes ei adhaerentes: *Ps. 146. Aedificans Hierusalem Dominus, dispersiones Israelis congregabit.* Nota super illo verbo, *Et dabo eis nomen melius*, quod sancti habent nomen primo ex praedestinatione: *Supra 49. Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meae recordatus est nominis mei.* Secundo ex divina adoptione: *1. Ioan. 3. Videte qualem charitatem dedit nobis Deus Pater, ut filii Dei nominemur, et simus.* Tertio ex gratiae infusione: *Apoc. 2. Tenes nomen meum, et non negasti fidem meam.* Quarto ex mentis renovatione: *Apoc. 2. Vincenti dabo manna absconditum, et dabo illi calculum candidum, et in calculo nomen novum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit.* Nota quod nomen Dei est diligendum primo quia magnum ad timendum: *Malac. 31. Magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus.* Secundo quia sanctum ad venerandum: *Lu. 1. Fecit mihi magna, qui potens est, et sanctum nomen eius.* Tertio quia dulce ad meditandum: *Supra 26. Nomen tuum, et memoriale tuum in desiderio animae.* Quarto quia copiosum ad miserandum: *Cant. 1. Oleum effusum nomen tuum.* Quinto quia efficax ad impetrandum: *Ioa. 15. Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Sexto quia virtuosum ad salvandum: *Act. 4. Non est aliud nomen sub caelo, in quo oporteat nos salvos fieri.* Septimo quia occultum ad sciendum: *Prover. 30. Quod est nomen eius, et quod est nomen filii eius si nosti? Omnes bestiae agri* etc. Hic comminatur contemnentibus salutis defectum. Et primo designat occisionis poenam, *Omnes bestiae ad devorandum*, eorum cadavera. Secundo ponit culpam. Et primo praelatorum, quantum ad defectum in regimine, et praevisionem periculorum, *Speculatores*: positi sunt enim praelati ad cavendum populo a periculis, sicut speculator ab hostibus. *Nescierunt*, pericula praevidere: *Matt. 15. Sinite illos: caeci sunt, et duces caecorum.* In correptione vitiorum, *Universi canes... latrare*, contra vitia: *Ps. 37. Ego autem tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum.* In admonitione agendorum, *Videntes vana*, promittentes eis prospera, cum imminerent adversa. Et ita in peccatis nutrientes: *Ezech. 22. Prophetae eius liniebant eos absque temperamento.* In spoliatione rerum, *Et canes impudentissimi*, quasi sine aliquo pudoris fraeno subditos bonis suis spoliantes, et numquam satiantur: *Ps. 58. Famem patientur, ut canes.* Et quantum ad defectum in scientiae perfectione: *Ipsi pastores intelligentiam*, legis et prophetarum: *Prov. 1. Intelligens gubernacula possidebit: Psal. 81. Nescierunt; neque intellexerunt, in tenebris ambulant.* Secundo culpam subditorum, vel communiter omnium. Et primo quantum ad propriam voluntatem, quod pertinet ad superbiam, *Omnes in viam suam*: *Hiere. 16. Unusquisque ambulat in pravitate cordis sui mali, ut me non audiat.* Secundo quantum ad eorum cupiditatem, quod pertinet ad avaritiam, *Unusquisque... et erit*, idest si hodie laetamur in talibus, cras multo amplius: *Hier. 6. A minore usque ad maiorem omnes avaritiae student.* Tertio quantum ad voluptatem, quod pertinet ad carnis concupiscentiam, *Venite, et erit*, idest

si hodie laetamur in talibus, cras multo amplius: *Supra 22. Et ecce gaudium, et laetitia, occidere vitulos, et iugulare arietes, comedere carnes, et bibere vinum.*

a CAP. LVII.

Iustus perit, et non est qui recogitet in corde suo: et viri misericordiae colliguntur, quia non est qui intelligit: a facie enim malitiae collectus est iustus. Veniat pax, requiescat in cubili suo, qui ambulavit in directione sua. Vos autem accedite huc, filii auguratricis, semen adulteri, et fornicariae. Super quem lusistis? super quem dilatastis os, et eiecistis linguam? Nunquid non vos filii scelesti, semen mendax? Qui consolamini in diis subter omne lignum frondosum; immolantes parvulos in torrentibus, subter eminentes petras? In partibus torrentis pars tua, haec est sors tua. Et ipsis effudisti libamen, obtulisti sacrificium. Numquid super his non indignabor? Super montem excelsum, et sublimem posuisti cubile tuum, et illuc ascendisti, ut immolares hostias. Et post ostium, et retro postem posuisti memoriale tuum, quia iuxta me discooperuisti, et suscepisti adulterum: dilatasti cubile tuum, et pepigisti cum eis foedus: dilexisti stratum eorum manu aperta. Et ornasti te regio unguento, et multiplicasti pigmenta tua. Misisti legatos tuos procul, et humiliata es usque ad inferos. In multitudine viae tuae laborasti, nec dixisti, Quiescam. Vitam manus tuae invenisti, propterea non rogasti. Pro quo solicita timuisti, quia mentita es, et mei non es recordata, neque cogitasti in corde tuo, quia ego tacens, et quasi non videns, et mei oblita es. Ego annuntiabo iustitiam tuam, et opera tua non proderunt tibi. Cum clamaveris, liberent te congregati tui, et omnes eos auferet ventus, tollet aura. Qui autem fiduciam habet mei, haereditabit terram, et possidebit montem sanctum meum, et dicam: Viam facite, praebete iter, declinate de semita, auferte offendicula de via populi mei: quia haec dicit excelsus, et sublimis habitans aeternitatem, et sanctum nomen eius in excelso, et in sancto habitans, et cum contrito et humili spiritu, ut vivificet spiritum humilium, et vivificet cor contritorum. Non enim in sempiternum litigabo, nec usque ad finem irascar, quia spiritus a facie mea egredietur, et flatus ego faciam. Propter iniquitatem avaritiae eius iratus sum, et percussi eum. Abscondi a te faciem meam, et indignatus sum. Et abiit vagus in via cordis sui. Vias eius vidi, et sanavi eum, et reduxi eum, et reddidi consolationes ipsi, et lugentibus eius. Creavi fructum labiorum pacem, pacem ei, qui longe est, et qui prope, dixit Dominus, et sanavi eum. Impii autem quasi mare fervens, quod quiescere non potest, et redundant fluctus eius in conculcationem, et lutum. Non est pax impiis, dicit Dominus Deus.

a CAP. LVII.

Hic ostendit diversitatem obedientium divinis consiliis ab illis, qui non obediunt, quantum ad evasionem periculorum. Et primo assignat diversitatem. Secundo ponit utriusque partis confirmationem, ibi, *Qui autem fiduciam* etc. Circa primum duo. Primo promittit iustis a periculis quietem. Secundo aufert impiis evasionis spem, ibi, *Vos autem accedite* etc. Circa primum duo facit. Primo ponit iustorum tribulationem, quia sine aliqua reputatione occiduntur, *Colliguntur*, a praesenti vita, et a terra sua captivi ac si non essent iusti, *A facie malitiae*, idest a praesentia malorum: *Abac. 1. Quare respicis contemptores, et taces conculcante impio iustiorem se?* vel, *A facie malitiae*, idest ne in malitiam mutarentur: *Sap. 4. Raptus est, ne malitia immutaret cor eius.* Secundo promittit eis quietem, *Veniet pax in cubili*, idest in domo sua securus erit, vel quiete cordis sui: *Iob 5. Scies quoniam pacem habeat habitaculum tuum. Vos autem accedite* etc. Hic aufert iniustis evasionis spem. Et primo arguit ipsorum culpam. Secundo aufert evasionis fiduciam, ibi, *Ego autem annuntiabo* etc. Circa primum duo. Primo arguit peccati perversitatem. Secundo in peccato obstinationem, ibi, *In multitudine* etc. Circa primum duo. Primo arguit in eis blasphemiam, ponens peccati consuetudinem, inquantum in hoc patres suos imitabantur, *Filii auguratricis*, quae contra meum praeceptum auguriis intendebat, *Adulterae*, inquantum me derelicto adhaerebat alienis: *Osee 2. Iudicate matrem vestram iudicate.* Ponens etiam peccati speciem, *Super quem lusistis;* quasi dicat, super Deum blasphemantes ipsum. Secundo arguit in eis idolatriam. Et primo ponit consuetudinem, *Numquid non: Supra 1. Vae genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis.* Secundo ponit peccati speciem, *Qui consolamini.* Aggravat autem in eis peccatum idolatriae ex tribus. Primo ex locorum diversitate. Secundo ex divini foederis violatione, quia, *Iuxta me.* Tertio ex peccandi aviditate, *Dilexisti stratum.* Diversitas autem locorum in quibus sacrificabant, ostenditur tripliciter. Primo quantum ad loca amaena. Secundo quantum ad loca sublimia, *Super montem.* Tertio quantum ad loca familiaria, *Et post ostium.* Circa primum quatuor. Primo describit locorum amaenitatem, vel ex umbris arborum. *Qui consolamini: Hier. Sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix.* Vel ex ubertate aquarum, *Immolantes parvulos*, idest filios tuos: *Ezec. 16. Tulisti filios tuos, et filias tuas, quas generasti mihi, et immolasti eis ad devorandum.* Secundo peccati dilectionem, *In partibus torrentis pars*, quasi dicat, hoc sortem tuam reputasti: *Sap. 20. Ubique relinquamus signa laetitiae nostrae, quoniam haec est pars nostra, et haec est sors nostra.* Tertio sacrificii oblationem, *Et ipsis effudistis libamen*, quantum ad humida, *Sacrificium*, quantum ad sicca: *Supra 1. Confundimini ab idolis se-*

Digitized by Google

stris. Iustam Dei indignationem, *Nunquid: Hier. 5. Numquid non super his visitabo, dicit Dominus? Super montem.* Hic ponit loca sublimia, in quibus immolabant, *Cubile.* Loquitur ad similitudinem meretricis, quae se amatoribus prostituit: *4. Reg. 17. Fecerunt sibi statuas, et fornicati sunt in eis. Et post ostium* etc. Hic designat loca familiaria, quia iuxta introitum domorum idola ponebant, ut in magna memoria haberent: *Ezech. 8. Adduxit me in Hierusalem in visione iuxta ostium interius, quod respiciebat ad aquilonem, ubi erat statutum idolum caeli* etc. *Quia iuxta me.* Hic aggravat peccatum ex divini foederis violatione, quo Deo quasi sponsa coniuncta erat. Et sibi loquitur sub similitudine adulterae, quae ampliat lectum, ut iuxta virum adulterum suscipiat, et cum eo facit pactum de contrahendo dimisso viro, in quo significatur, quod in templo idola coluit: *Ezec. 16. Facta es quasi mulier adultera, quae super virum suum inducit alienos. Dilexisti* etc. Hic aggravat peccatum ex peccandi solicitudine. Et primo quantum ad pronitatem peccandi, *Manu apta*, idest sine aliquo impedimento: *Hier. 3. Frons meretricis facta est ei, noluit erubescere.* Secundo quantum ad studium placendi, quia ornabat se, *Et ornasti te*, idest thymiama meum proponens in eorum cultum: *Prov. 7. Aspersi cubile meum myrrha, et aloe, et cinnamomo.* Tertio quantum ad solicitudinem invitandi, *Misisti legatos*, quia etiam a longinquis terris diversa idola congregabat, et sic, *Humiliata es usque ad inferos*, idest usque ad profundum peccatorum: *Ezec. 23. Insanivit in amatores suos. In multitudine* etc. Hic ostendit in peccatis obstinationem. Primo quia non revocabantur peccati labore, *In multitudine*, idest in multiplici cultu idolorum: *Sap. 5. Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis.* Secundo quia non revocabatur temporali prosperitate, *Vitam manus*, idest ad manum habebas unde posses vivere, et ideo non rogasti me, sed solicita pro divinis tuis idola, *Timuisti*, mei oblita: *Iob 21. Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.* Tertio quia non es revocata divina expectatione, *Et mei non es... tacens*, dissimulans, expectans te ad misericordiam: *Sap. 11. Dissimulans peccata hominum propter poenitentiam: Supra 42. Tacui, semper silui, patiens fui. Ego autem annuntiabo iustitiam tuam*, quam facis, vel quam suscipere debes, *Opera*, idola, *Congregati*, ex diversis gentibus: *Deut. 32. Surgant, et opitulentur vobis, et in necessitate vos protegant. Qui autem* etc. Hic confirmat diversitatem. Et primo quantum ad iustos. Secundo quantum ad iniustos, *Impii autem.* Evasionem autem bonorum a periculis confirmat ex tribus. Primo ex divina mansuetudine, promittens evasionem quantum ad patriae restitutionem, *Qui confidunt in idolis, opera eorum non proderunt eis. Qui autem... terram*, promissionis: *Ps. 36. Mansueti autem haereditabunt terram.* Et quantum ad viae expeditionem, *Et dicam*, scilicet principibus Medorum, *Viam facite*, liberando, *Praebete*, dando licentiam repatriandi, *Declinate*, ut nos non impediatis, *Auferte*, ut nec alii: *Hiere. 50. Tollite de via lapides. Et in sancto habitans: Ps. 21. Tu autem in sancto habitas, laus Israel.* Et quantum ad divinam pietatem, *Et cum contrito: Ps. 50. Cor contritum et humiliatum Deus non despicies.* Et assignat rationem ex culpae purgatione, promittens remissionem, *Non enim in sempiternum: Psal. 102. Non in perpetuum irascetur, neque in aeternum comminabitur.* Et subiungit rationem, ponens expletam in puniendo iustitiam, *Propter iniquitatem. Abscondi*, ut non adiuvarem: *Abiit vagus*, quasi ovis sine pastore: *Iob 22. Numquid timens arguet te, et veniet tecum in iudicium, et non propter malitiam tuam plurimam, et infinitas iniquitates tuas?* Promittens in salvando misericordiam, *Vias eius vidi*, oculo misericordiae, *Ipsi*, quantum ad principes, *Lugentibus*, quantum ad Iudaeos: aut quantum ad advenas adiutores: vel quantum ad terram et habitatores: *Psal. 103 Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.* Tertio confirmat ex prophetarum praenuntiatione, *Creavi*, quasi ex nihilo eos restituens: *Labiorum*, prophetarum, qui haec praedixerunt, *Qui longe*, in captivitate dispersi sunt: *Eph. 20. Et veniens evangelizavit pacem his qui prope, et his qui longe. Impii autem* etc. Hic confirmat quod dixerat de malis per quandam similitudinem. Et primo ponit ipsam, *Fervens*, idest semper fluctuans, *Redundat*, ad littus, ubi lutum faciunt, et conculcantur. Et concludit propositum, *Non est pax*, ut scilicet salventur. Nota super illo verbo etc. *Iustus perit, et non est qui recogitet*, quia in passione Christi homo debet recogitare primo dilectionem ad reamandum: *Cant. 8. Pone me, ut signaculum super cor tuum.* Secundo amaritudinem ad compatiendum: *Thren. 3. Recordare paupertatis, et transgressionis meae, absinthii, et fellis.* Tertio fortitudinem ad fortiter patiendum: *Heb. 12. Recogitate eum qui talem pro nobis sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut non fatigemini animis vestris deficientes.* Quarto utilitatem ad gratias agendum: *Cant. 7. Ascendam in palmam, et accipiam fructus eius.*

a CAP. LVIII.

Clama, ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, et domui Iacob peccata eorum. Me etenim de die in diem quaerunt, et scire vias meas volunt: quasi gens, quae iustitiam fecerit, et iudicium Dei sui non dereliquerit. Rogant me iudicia iustitiae, et appropinquare Deo volunt. Quare ieiunavimus, et non aspexisti, humiliavimus animas nostras, et nescisti? Ecce in die ieiunii vestri invenitur voluntas vestra, et omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites et contentiones ieiunatis, et percutitis pugno impie. Nolite ieiunare sicut usque ad hanc diem, ut audiatur in excelso clamor vester. Numquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? Nunquid contorquere quasi circulum caput suum, et saccum et cinerem sternere? Numquid istud vocabis ieiunium, et diem acceptabilem Domino? Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes: di-

mitte eos qui confracti sunt liberos, et omne onus dirumpe. Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam. Cum videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, et sanitas tua citius orietur. Et anteibit faciem tuam iustitia tua, et gloria Domini colliget te. Tunc invocabis, et Dominus exaudiet, clamabis, et dicet, Ecce adsum. Si abstuleris de medio tui catenam, et desieris extendere digitum, et loqui quod non prodest: cum effuderis esurienti animam tuam, et animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, et tenebrae tuae erunt sicut meridies. Et requiem tibi dabit Dominus Deus tuus semper, et implebit splendoribus animam tuam, et ossa liberabit. Et eris quasi hortus irriguus, et sicut fons aquarum, cuius non deficient aquae. Et aedificabuntur in te deserta saeculorum, fundamenta generationis et generationis suscitabis. Et vocaberis aedificator sepium, avertens semitas in quietem. Si averteris a sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, et vocaveris sabbatum delicatum, et sanctum Domini gloriosum, et glorificaveris eum, dum non facis vias tuas, et non invenietur voluntas tua, ut loquaris sermonem, tunc delectaberis super Domino, et sustollam te super altitudines terrae, et cibabo te haereditate Iacob patris tui. Os enim Domini locutum est.

A CAP. LVIII.

Hic excludit inutile remedium, quo se praeparare ad salutem volebant. Et primo indicit denuntiationis officium, ponens denuntiandi modum, ut alto et sine timore deprimente, *Clama: Supra 40. Exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Syon.* Ut continue, *Ne cesses: Infra: Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, tota die et nocte non tacebunt.* Ut clare et aperte, *Quasi tuba: Osee 8. In gutture tuo sit tuba.* Et denuntiationis verbum, *Annuntia... scelera*, quantum ad maiora, *Peccata*, quantum ad communia: *Supra 16. His qui laetantur super muros cocti lateris, loquimini plagas suas.* Secundo propheta excludit in persona Domini inutile remedium, *Me etenim.* Et circa hoc duo facit. Primo excludit remedium in quo confidebant. Secundo hortatur ad ea, in quibus deficiebant, ibi, *Nonne hoc est* etc. Circa primum duo. Primo ostendit confidentiae eorum praesumptionem, quantum ad tria in quibus confidebant, scilicet in sacrae scientiae inquisitione, *Me etenim quaerunt*, in Scripturis, *Vias*, praecepta et voluntates meas, *Quasi gens*, idest ac si essent parati ad faciendum. Iterum in oratione, *Rogant me iudicia*, idest ut iudicem pro eis contra adversarios, *Appropinquare*, ore: *Supra 29. Appropinquat populus iste ore suo, et labiis suis glorificat me.* Iterum confidebant in ieiuniorum observatione. *Quare ieiunavimus, et non aspexit*, quasi gratum, *Humiliavimus*, quantum ad circumstantiam ieiunium, exteriori humiliatione, *Nescisti*, scientia approbationis: *Malac. 3. Vanus est qui servit Deo, et quod emolumentum, quia custodivimus praecepta eius?* Secundo ostendit bonorum dictorum reprobationem. Et primo reprobationis causam, quae est culpa voluptatis, *Ecce in die... voluntas*, in his quae carni placent: *Eccles. 18. Post concupiscentias tuas non eas.* Item culpa crudelitatis, *Et omnes debitores*, ad literam, ut diu possent insistere causis agendis, vel ad eius consequutivum. Et cum culpa vanitatis. *Nolite ieiunare .. ut audiatur*, propter laudem hominum: *Matth. 6. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora patrem tuum.* Vel, *Ut audiatur*, idest si vultis quod oratio vestra a Deo exaudiatur: *Ps. 101. Domine exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat.* Secundo ostendit bonorum insufficientiam, *Nunquid tale*, quia Deus non elegit per se poenam vestram, neque ad afflictionem carnis, quod tangit in hoc, quod dicit, *Per diem*, totam, *Affligere.* Neque quantum ad abiectionem exterioris humilitatis, quod tangit in hoc, quod dixit, *Quasi circulum*, scilicet caput ad pedes inclinare, vel circumducere, sicut monachi faciunt, non inquantum ordinatur ad virtutem mentis: *Matth. 6. Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritae tristes: Ioel. 2. Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra. Nonne hoc est* etc. Hic adhibet utile consilium. Et primo quantum ad studium pietatis in proximum. Secundo quantum ad cultum religionis in Deum, ibi, *Si averteris* etc. Circa primum duo facit. Primo ponit pietatis consilium ut cedant calumniae, *Colligationes*, falsas causas, quibus astute pauperes obligabant sicut usurarii, *Fasciculos*, idem, *Deprimentes*, quantum ad poenas ad quas obligabant, *Qui confracti*, longa servitute, *Onus*, servitutis: *Matth. 23. Alligant onera gravia et importabilia, digito autem suo nolunt ea movere.* Et ut intendant misericordiae, exhortans ad misericordiam quantum ad famelicos, *Frange*, idest si modicum habeas, quantum ad vagos, *Et egenos*, quantum ad nudos, *Cum videris.* Et ponit exhortationis causam, *Et carnem*, quia scilicet est eiusdem speciei tecum: *Iob 5. Visitans speciem tuam non peccabis.* Secundo ostendit consilii fructum, *Tunc erumpet.* Et primo quantum ad efficaciam meritorum: tum quantum ad opera virtutum, *Quasi mane lumen tuum*, scilicet merita tua clare patebunt in primis, quae modo a Domino non aspecta conquereris: *Colliget*, de captivitate, vel in misericordiae protectione: *Psalm. 46. Educet quasi lumen iustitiam tuam, et iudicium tuum tanquam meridiem*: tum quantum ad suffragia, *Tunc invocabis: Supra 30. Ad vocem clamoris tui statim ut audierit, respondebit tibi.* Secundo quantum ad consecutionem bonorum. Et primo resumit meritum, *Si abstuleris catenam*, qua pauperes opprimis, *Digitum extendere*, detrahendo et comminando: *Cum effuderis*, per compassionem, *Repleveris*, per necessariorum subventionem. Secundo promittit praemium, *Orietur in tenebris*, idest adversitas in lucem prosperitatis, ignorantia in lucem scientiae mutabuntur, quantum ad spiritualia, *Et requiem*, quantum ad mala temporalia. Multiplicationem vero bonorum interiorum spiritualium, *Implebit splendoribus*, scilicet virtutibus, vel consolationibus: *Et ossa tua*, quantum

Digitized by Google

ad corporalia. Et bonorum exteriorum, *Et eris quasi hortus*, propter prosperitatem, vel omnium bonorum indeficientiam: *Num 22. Quam pulchra tabernacula tua Iacob.* Secundo quantum ad patriae reaedificationem, *Et aedificabuntur*, post reditum de captivitate: *Saeculorum*, idest civitates, scilicet desertae in pristinis saeculis, *Suscitabis*, superaedificando antiquis fundamentis: *Sup. 44. Qui dico Hierusalem, habitaberis, civitatibus Iudae, aedificamini.* Tertio quantum ad famae restitutionem, *Et vocaberis aedificator sepium*, idest impedimentorum peccati, *In quietem*, vel in gentes *Semitas*, scilicet peccati in quietem convertens: *Osee 2. Sepiam vias tuas spinis. Si averteris* etc. Hic ponit consilium quantum ad cultum religionis in observatione sabbati. Et primo ponit consilium, *Pedem*, ne opera prohibita facias, *Vocaberis sabbatum*, idest celebrans huius sabbatum, quantum ad exercitium bonorum operum: *Exo. 20. Memento ut diem sabbati sanctifices.* Alia litera habet, *Vocaveris*, et est sensus idem. Secundo ponit fructum, *Tunc delectaberis*, quantum ad bona spiritualia, *Sustollam*, reducendo in terram tuam, quae montuosa est, *Cibabo*, quantum ad fruitionem bonorum terrae: *Iob 22. Tunc super omnipotentem deliciis affluet.* Nota super illo verbo, *Quasi tuba exalta*, quia praedicatio est tuba primo quia excitat ad vitae statum: *1. Corinth. 15. Canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti.* Secundo quia hortatur ad bellum: *1. Corin. 14. Si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum?* Tertio quia nuntiat viri incessum: *Supra 27. Clangetur in tubis.* Quarto quia vocat ad consilium: *Osee 8. In gutture tuo sit tuba.* Quinto quia invitat ad festum: *Psal. 80. Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestrae.* Item nota super illo, *Si abstuleris de medio tui catenam*, quia est multiplex catena. Primo pietatis: *Eph. ult. Pro quo legatione fungor in catena ista.* Secundo iniquitatis: *Sap. 17. Una enim tenebrarum catena omnes erant colligati.* Tertio paupertatis: *Iob 36. Simulatores, et callidi provocant iram Dei, neque clamabunt cum vincti fuerint. Morietur in tempestate anima eorum, et vita eorum inter effeminatos.* Quarto servitutis: *Hier. 18. Catenas ligneas contrivisti, et facies pro eis catenas ferreas.* Quinto carceris: *Eccl. 4. De carcere catenisque interdum quis egrediatur ad regnum.*

a CAP. LIX.

Ecce non est abbreviata manus Domini, ut salvare nequeat, neque aggravata est auris eius, ut non exaudiat; sed iniquitates vestrae diviserunt inter vos, et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem eius a vobis, ne exaudiret. Manus enim vestrae pollutae sunt sanguine, et digiti vestri iniquitate. Labia vestra locuta sunt mendacium, et lingua vestra iniquitatem fatur. Non est qui invocet iustitiam, neque est qui iudicet vere, sed confidunt in nihilo, et loquuntur vanitates. Conceperunt laborem, et pepererunt iniquitatem. Ova aspidum ruperunt, et telas araneae texuerunt. Qui comederit de ovis eorum, morietur, et quod confotum est, erumpet in regulum. Telae eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis. Opera eorum opera inutilia, et opus iniquitatis in manibus eorum. Pedes eorum ad malum currunt, et festinant, ut effundant sanguinem innocentem. Cogitationes eorum, cogitationes inutiles. Vastitas, et contritio in viis eorum. Viam pacis nescierunt, et non est iudicium in gressibus eorum. Semitae eorum incurvatae sunt eis, omnis qui calcat in eis, ignorat pacem. Propter hoc elongatum est iudicium a nobis, et non apprehendet nos iustitia. Expectavimus lucem, et ecce tenebrae, splendorem, et in tenebris ambulavimus. Palpavimus sicut caeci parietem, et quasi absque oculis attrectavimus, impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columbae meditantes gememus. Expectavimus iudicium, et non est, salutem, et elongata est a nobis. Multiplicatae sunt enim iniquitates nostrae coram te, et peccata nostra responderunt nobis. Quia scelera nostra nobiscum, iniquitates nostras cognovimus. Peccare, et mentiri contra Dominum, et aversi sumus ne iremus post tergum Dei nostri ut loqueremur calumniam, et transgressionem. Concepimus, et locuti sumus de corde verba mendacii. et conversum est retrorsum iudicium, et iustitia longe stetit. Quia corruit in platea veritas, et aequitas non potuit ingredi. Et facta est veritas in oblivionem, et qui recessit a malo, praedae patuit. Et vidit Dominus, et malum apparuit in oculis eius, quia non est iudicium. Et vidit Deus, quia non est vir, et aporiatus est, quia non est qui occurrat. Et salvavit sibi brachium suum, et iustitia eius ipsa confirmavit eum. Indutus est iustitia ut lorica, et galea salutis in capite eius. Indutus est vestimentis ultionis; et opertus est quasi pallio zeli. Sicut ad vindictam quasi retributionem indignationis hostibus suis, et vicissitudinem inimicis suis: insulis vicem reddet. Et timebunt qui ab occidente, nomen Domini, et qui ab ortu solis, gloriam eius. Cum venerit quasi fluvius violentus quem Spiritus Domini cogit, et venerit Syon redemptor, et eis qui redeunt ab iniquitate in Iacob, dicit Dominus. Hoc foedus meum cum eis, dicit Dominus. Spiritus meus qui est in te, et verba mea, quae posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui, dicit Dominus, amodo, et usque in sempiternum.

Digitized by Google

a CAP. LIX.

Hic ponit praeparationem ad salutem percipiendam ex parte ipsius salvantis. Et primo ponit salutis necessitatem. Secundò praeparationem, ibi, *Et vidit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo in persona Domini necessitatem salutis ostendit, miseriam populi ostendens. In secunda respondet populus miseriam suam recognoscens, ibi, *Propter elongatum* etc. Circa primum duo facit. Primo ostendit miseriae causam. Secundo ipsam miseriam, ibi, *Vastitas, et contritio* etc. Circa primum duo. Primo excludit causam falsam, vel ex defectu virtutis Dei, vel ex defectu cognitionis ipsius, quia praeceps non audiret, *Neque aggravata: Sup. 50. Numquid abbreviata, et parvula facta est manus mea ut non possim redimere, aut non est in me virtus ad liberandum?* Secundo astruit causam veram, scilicet ipsorum culpam. Primo tangens ipsam in generali, *Sed iniquitates*, quantum ad maiora, *Diviserunt*, quasi murus, vel nubes sint posita, *Peccata*, quantum ad communia: *Deut. 32. Ait, abscondam faciem meam ab eis.* Secundo prosequitur in speciali, *Manus enim vestrae.* Et tangit specialiter peccata in proximum: peccata enim in Deum tetigerat *sup. 57.* et peccata in seipsum *supra 56.* Tangit autem primo iustitiam, per quam alios opprimebant, quantum ad operationem, *Manus vestrae sanguine*, innocentium, quos occidistis, *Digiti*, quantum ad minores iniustitias; vel quantum ad diligentiam operationis: *Supra 1. Manus enim vestrae sanguine plenae sunt.* Quantum ad locutionem, *Labia vestra locuta iniquitatem*, ut addatur iustitiae deformitas: *Iob 6. Non invenietis in lingua mea iniquitatem.* Et quantum ad iustitiae omissionem, *Non est qui invocet*, quantum ad praelatos, quorum est iudicare: *Hier. 5. Quaerite in plateis eius, an inveniatis virum facientem iudicium.* Secundo tangit astutiam per quam decipiebant. Et primo tangit ipsam, inquantum per astutiam intendebant sui promotionem, *Sed confidunt in nihilo*, in vanis consiliis, vel in idolis, *Et loquuntur*, vanitatem cordis, verbis exprimentes: *Amos 6. Qui laetamini in nihilo.* Et inquantum per ipsam intendebant aliorum oppressionem, *Conceperunt laborem*, idest cum labore excogitaverunt vias nocendi, vel aliis laborem induxerunt: *Pepererunt*, expletione operis: *Psalm. 12. Concepit dolorem, et peperit iniquitatem.*. Secundo adaptat quandam metaphoram. Et primo ponit ipsam, quantum ad ipsam astutiam. Et quantum ad aliorum depressionem, *Ova aspidum*, idest consilia venenosa, *Ruperunt*, in publico, opera scilicet producentes: *Deut. 34. Fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile.* Et quantum ad suam promotionem, *Et telas*, idest cogitationes inutiles ad sui promotionem: *Osee 8. Quoniam in aranearum tela erit vitulus Samariae.* Ponit iterum metaphoram quantum ad effectum astutiae, quantum ad primum, *Qui comederit*, consentiens factis, *De ovis*, consiliis, *Confotum*, diu praeparatum solicite, *In regulum*, quasi a longinquis etiam interficiet, quodammodo volantem. Et quantum ad secundum, *Telae eorum*, idest sicut telae aranearum non valent ad vestimentum, ita eorum consilia ad nihil valent eis, nisi primo moveantur: *Supra 19. Confundentur qui operabantur linum, plectentes et texentes subtilia.* Secundo exponit. Et primo quantum ad operationem, *Opera eorum inutilia*, quantum ad unam partem, *Opus iniquitatis*, quantum ad aliam: *Supra 57. Opera eorum non proderunt eis.* Secundo quantum ad cogitationes, *Pedes eorum*, idest affectiones, quantum ad unam partem: *Prov. 1. Pedes eorum ad malum currunt: Cogitationes*, quantum ad aliam: *Michae. 2. Vae qui cogitatis inutile. Vastitas* etc. Hic ostendit eis eorum miseriam. Et primo ponit miseriae magnitudinem, *Vastitas*, quantum ad damnum rerum, *Et contritio*, quantum ad damnum personarum, *In viis eorum*, idest pro viis malis suis ab hostibus imminet eis. Secundo miseriae aequitatem, ut scilicet talia patiantur, qualia aliis faciunt, *Viam pacis*, qua alios in pace ponerent, *Non est iudicium*, rectum; et ideo, *Semitae eorum*, idest ea quae cogitaverunt, *Incurvatae*, idest curvae eis factae sunt, quia quod aliis praeparabant, ipsi patientur. *Omnis qui calcat*, persequendo, *Ignorat*, scientia experimenti: *Ps. 13. Contritio, et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt. Propter hoc elongatus est.* Hic populus confitetur. Et primo confitetur miseriam quantum ad hostium opprimentium iniustitiam, *Elongatum est iudicium*, quia Deus non iudicat nos de nostris adversariis: contrarium *supra 46. Prope feci iustitiam meam.* Quantum ad tribulationum angustiam, sub metaphora tenebrarum ponens ipsam tribulationis obscuritatem, *Expectavimus lucem*, divinam consolationem, *Tenebrae*, tribulationis. Et consiliorum difficultatem, *Palpavimus*, quasi nescientes quid facere: *Supra 42. Quis caecus nisi servus meus?* Et periculorum laesionem, *Impegimus meridie*, et his in quibus erat clara via ad evadendum, *In caliginosis*, in dubiis: *Iob 5. Per diem incurrent tenebras.* Confitentur etiam miserias, quantum ad cordis tristitiam, *Rugiemus*, quasi ursi propter crudelitatem, *Quasi columbae*, propter lasciviam: *Nahum 2. Gementes ut columbae.* Et quantum ad salutis absentiam, *Expectavimus iudicium*, pro vobis. Secundo confitetur culpam. Et primo culpae manifestationem, quantum ad Deum, *Multiplicatae... coram te*, in evidentia tua: *Heb. 4. Omnia nuda, et aperta sunt oculis eius.* Et quantum ad ipsum, *Et peccata nostra responderunt*, in poenis, *Nobiscum*, quia non satisfecimus, nec correximus. Secundo peccatorum diversitatem contra, *Deum peccare*, opero, *Mentiri*, locutione, *Aversi*, omissione. Et contra proximum locutione, *Ut loqueremur calumniam*, contra proximum. Et contra legem, *Transgressionem: Matt. 15. De corde exeunt cogitationes malae.* Et quantum ad operationem, *Conversum ... iudicium*, Dei ad salvandum nos, *In platea*, in publico iniustitias faciebant, *Qui recessit:* non enim solum faciebant mala, sed nolentes facere depraedabantur: *Sap. 2. Circumveniamus iustum, quoniam contrarius est operibus nostris. Et videns Dominus* etc. Hic ponit salutis praeparationem ex parte salvantis. Et primo ponit praeparationis diem, loquens de Deo secundum humanum modum, ponens ipsius compassionem, *Et vidit Dominus*, oculo misericordiae, *Iudicium*, alicuius salvantis, *Vir*, salvans Iudaeos, *Aporiatus*, contristatus, vel angustiatus. Po-

nens etiam armorum assumptionem, *Et salvavit sibi brachium*, idest virtus, ut nihil contra patiatur, vel populum ad cultum suum: *Iustitia confirmavit*, ut ultionem constanter exequatur: *Indutus est iustitia*, sicut enim miles confirmatur armis, ita opus suum confirmatur iustitia, et proposito salvandi: *Sap. 5. Induet pro thorace iustitiam*. Ponens etiam vindictae executionem, *Insulis*, diversis gentibus. *Vicem*, pro malis quae Iudaeis fecerunt: *Dan. 6. Timeant, et paveant omnes Deum Daniel*. Secundo ponit salvationis, vel ultionis mysterium, *Cum venerit quasi fluvius*, propter magnitudinem virtutis et fortitudinis; vel Christus minister: *Psal. 45. Fluminis impetus laetificat civitatem Dei*. Tertio firmitatis pactum, *Hoc foedus meum*, spiritus prophetiae: *Seminis tui*, quantum ad alios prophetas. et apostolos in quibus eius spiritus, quasi haereditas, per successionem seminis vadens: *Ioel. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae*. Nota super illo verbo, *Iniquitates vestrae diviserunt inter vos, et Deum*, quia peccatum dividit primo a proximo per dissensionem: *Luc. 11. Omne regnum in seipsum divisum desolabitur*. Secundo a seipso per contrariam affectionem: *Osee 10. Divisum est cor eorum, nunc interibunt*. Tertio a Deo per aversionem: *Hiere. 2. Me dereliquerunt fontem aquae vivae, et foderunt sibi cisternas dissipatas*. Quarto a sanctorum collegio per dissimilitudinem: *Supra 56. Separatione dividet me Dominus a populo suo*. Nota super illo verbo, *Semitae eorum incurvatae*, quod est curvitas primo culpae: *Supra 51. Incurvate, ut transeamus*. Secundo miseriae: *Ps. 37. Miser factus sum ego, et incurvatus sum*. Tertio tristitiae: *Baruch 2. Anima quae est tristis super magnitudinem mali, et incedit curva*. Quarto fraudulentiae: *Eccl. 12. Humiliatus vadat curvus, adiice animum tuum, et custodi te ab illo*. Quinto iustitiae: *Iob 9. Deus cui resistere nemo potest, sub quo curvantur qui portant orbem*. Nota super illo verbo, *Quasi fluvius violentus*, quod Christus est fluvius violentus primo propter aquarum multitudinem: *Ps. 64. Flumen Dei repletum est aquis*. Secundo propter amoris fervorem: *Dan. 7. Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie eius*. Tertio propter cursus velocitatem: *Ps. 45. Fluminis impetus laetificat civitatem Dei*. Quarto propter originis altitudinem: *Apoc. 22. Ostendit mihi fluvium aquas vivas, splendidum tamquam chrystallum, procedentem de sede Dei, et Agni*.

a CAP. LX.

Surge, illuminare Hierusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebrae operient terram, et caligo populos; super te autem orietur Dominus, et gloria eius in te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui. Leva in circuitu oculos tuos, et vide, omnes isti qui congregati sunt, venerunt tibi. Filii tui de longe venient, et filiae tuae de latere surgent. Tunc videbis, et afflues, et mirabitur, et dilatabitur cor tuum, quoniam conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Epha. Omnes de Saba venient, aurum, et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Nabaioth ministrabunt tibi. Offerentur super placabili altari meo, et domum maiestatis meae glorificabo. Qui sunt isti qui ut nubes volant, et quasi columbae ad fenestras suas? Me enim insulae expectant, et naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe. Argentum eorum, et aurum eorum cum eis nomini Dei tui, et sancto Israel, quia glorificavit te. Et aedificabunt filii peregrinorum muros tuos, et reges eorum ministrabunt tibi. In indignatione enim mea percussi te, et in reconciliatione mea misertus sum tui. Et aperientur portae tuae iugiter, die ac nocte non claudentur, ut auferatur a te fortitudo gentium, et reges earum adducantur. Gens enim et regnum quod non servierit tibi, peribit, et gentes solitudine vastabuntur. Gloria Libani ad te veniet, abies, et buxus, et pinus simul ad ornandum locum sanctificationis meae, et locum pedum meorum glorificabo. Et venient ad te curvi filii eorum, qui humiliaverunt te, et adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, et vocabunt te civitatem Domini, Syon sancti Israel. Pro eo quod fuisti derelicta, et odio habita, et non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam saeculorum, gaudium in generationem, et generationem. Et suges lac gentium, et mamilla regum lactaberis. Et scies, quia ego Dominus salvans te, et redemptor tuus fortis Iacob. Pro aere afferam aurum, et pro ferro afferam argentum, et pro lignis eius, et pro lapidibus ferrum. Et ponam visitationem tuam, pacem, et praepositos tuos, iustitiam. Non audietur ultra iniquitas in terra tua, vastitas et contritio in terminis tuis, et occupabit salus muros tuos, et portas tuas laudatio. Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunae illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam. Non occidet ultra sol tuus, et luna tua non minuetur, quia Dominus erit tibi in lucem sempiternam, et complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes iusti in perpetuum haereditabunt terram, germen plantationis meae opus manus meae ad glorificandum. Minimus erit in mille, et parvulus in gentem fortissimam: ego Dominus in tempore eius subito faciam istud.

Digitized by Google

a CAP. LX.

Hic ponit salutis promissionem. Et primo quantum ad prosperitatem. Secundo quantum ad iucunditatem, *cap. 61. Spiritus Domini* etc. Tertio quantum ad gloriae honorem, *cap. 62. Propter Syon* etc. Circa primum duo. Primo ponit consolationem in generali sub metaphora luminis, ponens ipsius luminis ortum, *Surge*, de pristina miseria, *Illuminare*, idest lumine consolationis eius resplende, *Gloria Domini*, beneficia, in quibus apparet gloriosus: *Baruch 2. Ambula per viam ad splendorem eius contra lumen eius.* Vel Hierusalem, ecclesia, lumen, Dei Filius ponens discretionis in percipiendo lumine iudicium. *Quia ecce tenebrae*, tribulationes, *Populos*, Babylonis et alios hostes, *Super te autem orietur*, quasi sol illuminans te: *Sapien. 17. Solis illis supposita erat gravis nox, et imago tenebrarum.* Vel *tenebrae*, infidelitatis, et peccatorum. *Populos*, infideles, *Orietur*, quasi sol iustitiae: vel ad literam eius, *Gloria*, miracula eius. Ponit etiam luminis effectum, *Et ambulabunt gentes*, ad cognitionem et devotionem Dei, videntes beneficia tibi a Deo data. *In splendore ortus tui*, quasi oriens, rutilans sicut stella. Vel, *In lumine*, idest in fide Christi. Secundo exequitur consolationem per partes Et primo promittit multiplicem prosperitatem. Secundo iustitiae observationem, ibi, *Et ponam* etc. Circa primum duo. Primo ponit prosperitatis statum. Secundo restitutionis modum, quo scilicet in prosperitatem restaurabuntur, ibi, *Qui sunt isti* etc. Circa primum tria. Primo promittit prosperitatem quantum ad congregationem filiorum, qui primo in diversas partes pro captivitate dispersi erant, *Leva in circuitu... de latere*, de regionibus propinquis lateribus: *Baruch 5. Surge Hierusalem, et sta in excelso, et circumspice ad orientem, et vide collectos filios tuos ab oriente sole usque ad occidentem.* Vel referendum est ad congregationem diversarum gentium sub unitate ecclesiae. *Fili*, in fide fortiores, *Filiae*, debiliores, *De latere*, Christi in cruce aperto, unde sacramenta salutis emanaverunt. Vel lac, *Sugent*, rudioris doctrinae. Secundo quantum ad servitium populorum, *Tunc videbis, quando conversa*, serviens tibi in mercimoniis, *Multitudo maris*, scilicet negotiatores maris, *Fortitudo*, reges et principes tibi pacem ministrantes et munera. Vel de conversione gentium ad ecclesiam: *Iob 22. Tunc super omnipotentem deliciis afflues.* Tertio quantum ad copiam divitiarum. Et primo quantum ad mercimonia ponens iumenta, *Inundatio*, idest abundantia ad similitudinem inundantis aquae, *Camelorum*, quibus mercimonia ferebantur. In quibus mystice divites ad fidem conversi, qui et onus divitiarum, proiecerunt gibbum peccati, *Dromedarii*, animal camelo minus, sed velocius: in quo gentes ad fidem velociter conversae. *Madian et Epha*, regiones ultra mare talibus abundantes. Ponit etiam pretiosa mercimonia, *Omnes de Saba*, civitas in extremis Aethiopiae. Quod etiam impletum est tempore Christi, *Matth. 2. Ps. 71. Reges Tharsis, et insulae munera offerent, reges Arabum et Saba dona adducent.* Secundo quantum ad munda animalia, secundum quod cedebant in usum ciborum, *Omne pecus Cedar*, filius Ismaelis, unde terra nomen habet, pecoribus abundans, *Nabaioth*, alius filius, *Ministrabunt*, cedentes in usum tuum, venditi populo qui est in te. Et secundum quod cedebant in usum sacrificiorum, *Offerentur super placabili*, in quo ego placeer. Per altare significatur fides, per arietes duces gregis, Apostoli et ecclesiarum praelati, per pecus simplices: *Agg. 2. Implebo domum istam gloria.* Nota super illo verbo. *Illuminare Hierusalem*, quia ecclesia illuminatur lumine primo sacrae doctrinae: *Prov. 6. Mandatum lucerna est, et lex lux.* Secundo spiritualis intelligentiae: *2. Cor. 4. Deus qui dixit lumen de tenebris splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiae claritatis Dei, in faciem Iesu Christi.* Tertio gratiae: *1. Pet. 1. Si autem in luce ambulamus sicut et ipse est in luce, societatem habemus ad invicem.* Quarto gloriae: *Ps. 35. In lumine tuo videbimus lumen.* Quinto laetitiae: *Tob. 5. Quale gaudium est mihi qui in tenebris sedeo, et lumen coeli non video?* Sexto divinae substantiae: *1. Tim. ult. Qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem, Qui sunt isti* etc. Hic ostendit modum veniendi in dictam prosperitatem. Et primo quantum ad civitatis restaurationem. Secundo quantum ad populorum extraneorum subiectionem, ibi, *Et venient ad te* etc. Tertio quantum ad divitiarum multiplicationem, *Pro aere afferam aurum.* Circa primum duo ponit. Primo restaurationem civitatis, quantum ad adunationem habitatorum, ponens veniendi modum sub admiratione, *Ut nubes*, quia velociter sine impedimento, *Et quasi columbae ad fenestras*, idest ad foramina sua, propter idem. Vel referendum est ad gentes, quae ad fidem velociter conversae sunt: *Ps. 54. Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo, et requiescam?* Ponens etiam ad inveniendum auxilium, quod a gentibus habuerunt, *Me etenim insulae*, gentes diversae iuxta mare, et etiam remotae, *Expectabunt*, quasi subditae meae voluntatis arbitrio, *Principio*, loci in quo captivi detinentur; quia forte aliqui per mare redierunt, vel Dominus sic eos reducere poterat. Vel mystice, *Insulae*, diversae gentes, *Naves*, ecclesiae, *In principio*, fidei. Ponens etiam venientium thesaurum, quem secum detulerunt, *Argentum... nomini*, idest ad gloriam, et servitium nominis: *Ps. 104. Eduxit eos cum argento, et auro.* Mystice, *Argentum*, eloquentia, *Aurum*, sapientia conversorum ad fidem. Secundo ponit restaurationem civitatis, quantum ad aedificationem murorum, *Et aedificabunt.* Et primo quantum ad aedificia civitatis. Secundo quantum ad aedificium templi, *Gloria Libani.* Circa primum duo. Primo ponit civitatis reaedificationem, *Et aedificabunt*, praebendo auxilium, *Reges*, Cyrus et Darius praebendo impensas, et licentiam aedificandi. Mystice gentiles ecclesias Dei aedificant, et reges ecclesiae serviunt. Et adiungit rationem ex divina miseratione, *In indignatione percussi*, captivavi, *Misertus*, liberando. Mystice percussi per excaecationem Iudaeorum, vel tribulationibus, *Misertus*, per conversionem gentium. Vel in pace ecclesias restitutas: *Supra 54. In momento indignationis abscondi parumper faciem meam.* Secundo ostendit civitatis reaedificatae securitatem, *Et a-*

Digitized by Google

perientur, cessante timore hostium, et propter necessitatem venientium ad adorandum in Hierusalem; et hoc est, *Ut auferatur*. Mystice, *Portae*, ministri qui alios in fidem et ecclesiam introducunt, parati in prosperis et adversis ad recipiendum conversos ad fidem: *Apoc. 20. Portae eius non claudentur*. Et assignat rationem, *Gens enim*: Hoc non videtur impletum ad literam, nisi intelligatur illos Iudaeos fuisse qui eius dominium recognoscebant, et propterea a populo Dei venerabantur. Sed mystice sensus patet: *Gloria Libani* etc. Hic ponit reaedificationem aedificiorum templi, *Gloria Libani*, quae est, *Abies* ... *locum*, scilicet templum, *Pedum*, in quo adoror sicut reges, ad pedes. Mystice per locum ecclesia, per diversas arbores diversi fideles conversi ad fidem. *Et venient* etc. Hic ostendit modum consequendi dictam prosperitatem quantum ad subiectionem populorum. Et primo ponit ipsam subiectionem, *Et venient ad te*, quod impletum est temporibus Machabaeorum, qui multos de viciniis hostibus subiugaverunt. Mystice filii tyrannorum quondam ecclesiam persequentium ecclesiae famulantur: *Ps. 109. Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum*. Secundo ponit subiectionis rationem, *Pro eo quod fuisti*, iustum est ut post angustias consoleris, *In superbiam*, altitudinem, *Saeculorum*, per multa saecula: quod etiam mystice ecclesiae convenit: *Tob. 2. Post tempestatem tranquillum facit*. Tertio ponit subiectionis utilitatem, *Et suges*, idest pinguedo terrae ad te in mercimoniis deferetur, et oblationibus, *Mamilla*, defensione in auxilio, *Regum Tyri*. Per hoc mystice simplicium doctrina, per reges apostoli: *Supra 49. Erunt reges nutritii tui. Et pro aere* etc. Hic ponit modum restaurationis quantum ad restaurationem divitiarum, quia multo maiora a regibus templo offerentur, quam per Nabuchodonosor ablata sint. Mystice qui prius erant viles in ecclesia, efficiuntur pretiosi: *Supra 55. Pro saliuncula ascendet abies, et pro urtica crescet myrtus. Et ponam* etc. Hic promittit iustitiae observationem. Et primo in praelatis. Secundo in subditis, *Et complebuntur*. Circa primum duo. Primo consolatur eos ex praelatorum rectitudine, tangens iustitiam praelatorum, *Visitationem*, visitatores, et correptores. Mystice de Christo et apostolis: *Hier. 3. Dabo vobis pastores iuxta cor meum, et pascent vos scientia, et doctrina*. Ponens etiam iustitiae effectum quantum ad absentiam malitiae, *Non audietur iniquitas*, quia per aliquod tempus leges optime observabantur, *2. Mach. 3*. Vel, *Iniquitas*, dolorum. Mystice ad statum futurae beatitudinis: *Ps. 102. Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras*. Et quantum ad absentiam miseriae, *Vastitas*, quantum ad agros, *Contritio*, quantum ad homines ab hostibus sic collisos. *Portas*, quibus populus conveniebat ad iudicia. Hoc etiam mystice pertinet ad statum futurae beatitudinis, quando sol multo clarior futurus est quam sit modo, et luna, licet non sanctis, quia eorum splendore non egebunt: *Apoc. 21. Et civitas non eget sole, neque luna, ut luceat in ea, quia claritas Dei illuminabit eam, et lucerna eius est Agnus*. Ponit etiam gubernantis aeternitatem, *Non occidet sol*, qui est Deus: *Ps. 100. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. Et complebuntur*, hoc quantum ad statum subditorum. Et primo ponit tristitiae cessationem, *Et complebuntur luctus*, captivitas. Mystice in futura beatitudine: *Apoc. 20. Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum*. Secundo ponit iustitiae observationem, *Populus autem*, ad glorificandum me: *Supra 43. Omnem qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum*, *In perpetuum*, quamdiu in iustitia permanent. Sed mystice plenum est de sanctis beatis. Tertio seminis multiplicationem, *Minimus*, idest ex uno tot per successionem nascentur, sicut ex Abraham una gens. Mystice unus de ecclesia unigeniti praeficietur in praeistum: *Sap. 3. Iudicabunt sancti nationes. In tempore eius*, idest Christi, vel praefinito tempore, *Subito*, quasi non praevisum, istud totum quod dictum est. Nota super illo verbo, *Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbae*, quia Apostoli dicuntur nubes primo propter terrae fertilitatem, scilicet ex pluvia: *Iob 37. Frumentum desiderat nubes*. Secundo propter luminis diffusionem: *Eod. Quae lustrant cuncta per circuitum*. Tertio propter divinae voluntatis impletionem: *Eodem: Quocumque voluntas gubernantis duxerit*. Item dicuntur *Columbae* primo propter cordis compunctionem: *Nahum 2. Gementes ut columbae*. Secundo propter vitae simplicitatem: *Matt. 10. Estote prudentes sicut serpentes; et simplices sicut columbae*. Tertio propter contemplationis altitudinem, vel velocitatem: *Ps. 54. Quis dabit mihi pennas columbae, et volabo, et requiescam?* Quarto propter conscientiae puritatem: *Cant. 5. Oculi tui sicut columbae: Cant. 4. Oculi tui columbarum*.

a CAP. LXI.

Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me: ad annunciandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et praedicarem captivis indulgentiam, et clausis aperitionem, ut praedicarem annum placabilem Domino, et diem ultionis Deo nostro, ut consolarer omnes lugentes. Ut ponerem fortitudinem lugentibus Syon, et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu moeroris. Et vocabuntur in ea fortes iustitiae, plantatio Domini ad glorificandum. Et aedificabunt deserta a saeculo, et ruinas antiquas erigent, et instaurabunt civitates desertas et dissipatas, in generationem et generationem. Et stabunt alieni, et pascent pecora vestra, et filii peregrinorum, agricolae et vinitores vestri erunt. Vos autem sacerdotes Domini vocabimini: Ministri Dei nostri, dicetur vobis. Fortitudinem gentium comedetis, et in gloria eorum superbietis. Pro confusione vestra duplici, et rubore laudabunt partem eorum. Propter hoc in terra sua duplicia possidebunt, laetitia sempiterna erit eis. Quia ego Dominus diligens iudicium, et odio habens rapinam in holocaustum. Et dabo opus eorum in veritate, et foedus perpetuum feriam eis. Et scietur in gentibus semen eorum, et germen eorum in

Digitized by Google

medio populorum. Omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit Dominus. Gaudens gaudebo in Domino, et exultabit anima mea in Deo meo. Quia induit me vestimentis salutis, et indumento iustitiae circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis. Sicut enim terra profert germen suum, et sicut hortus semen suum germinat, sic Dominus Deus germinabit iustitiam, et laudem coram universis gentibus.

a CAP. LXI.

Hic promittit populo iucunditatem: et dividitur in duas partes. In prima gaudium promittit. In secunda populus promissionem suscipit, et gratias agit, ibi, *Gaudens gaudebo in Domino* etc. Circa primum duo. Primo officium ad annunciandum gaudium accipit. Secundo gaudii rationem, seu materiam praedicit, *Et vocabitur*. Circa primum duo. Primo tangitur prophetiae donum, *Spiritus Domini super me*, Isaia: *Unxerit*, replens munere prophetiae: *1. Pet. 1. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*. Vel de Christo, de quo *supra 11. Requiescet super eum Spiritus Domini*. Et *Ps. 44. Unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis prae consortibus tuis*. Secundo tangitur prophetiae vel Christi actus, qui est duplex, scilicet bonis praedicere praemia, *Ad annunciandum: Iac. 1. In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras:* et miseris conferre remedia. Quantum ad illos qui sunt pusillanimitate deiecti, *Ut mederer contritis corde*, consolando, vel peccata remittendo: sic de Christo *Ps. 146. Qui sanat contritos corde, et alligat contritiones eorum*. Et quantum ad illos, qui erant in captivitate detenti, quibus annunciat liberationis beneficium, *Et praedicare captivis:* ad literam vel sub diabolo et propriis erroribus: *Supra 49. Ut diceres his qui vincti sunt: Exite*. Et liberationis tempus, *Et praedicarem annum placabilem*, quantum ad liberationem Iudaeorum, *Ultionis*, quantum ad Chaldaeos. Vel tempus gratiae, in quo de diabolo ultionem accepit, eius potestatem reprimens: *Ioan. 12. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi huius eiicietur foras*. Et quantum ad eos qui sunt tristitia absorpti, quibus annunciat gaudium, *Ut consolarer omnes*, generaliter, *Ut ponerem Syon*, specialiter: *Eccl. 48. Spiritu magno vidit ultima*. Et gaudii signum, dum signa tristitiae vertuntur in signa laetitiae, et haec est, *Et darem eis*, *Supra 28. In illa die erit Dominus corona gloriae. Et vocabuntur* etc. Hic praedicit gaudii materiam. Et primo quantum ad aedificiorum reparationem, ponens reaedificantium conditionem, *Vocabuntur in ea*, scilicet Hierusalem praecepto, et permissione Cyri, *Fortes iustitiae*, ad faciendum iustitiam constantes, non commoti comminationibus adversariorum: vel Apostoli. Et aedificiorum reputationem, *Et aedificabunt*, praedicti viri; vel Apostoli: *Supra 58. Et aedificabuntur in te deserta saeculorum*. Secundo quantum ad possessionum conservationem. *Et stabunt alieni*, hoc ad literam potuit impleri: vel aliqui advenae in his vilibus servitiis occuparentur, sicut de Gabaonitis. Vel mystice gentiles, vel praedicatores sancti ecclesiae, qui custodiunt et excolunt ipsam ecclesiam meritis et doctrinis. Nota super illo verbo, *Unxerit me*, quia Christum ungit Deus Pater primo oleo sacerdotalis dignitatis, quasi sacerdotem ad sacrificia offerendum: *Eccl. 45. Unxit eum oleo sancto*. Secundo regalis potestatis, quasi regem ad gubernandum: *2. Reg. 12. Ego te unxi regem, et principem populi mei*. Tertio immensae fortitudinis, quasi pugilem ad pugnandum: *2. Reg. 1. Quomodo abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul, et Ionathae, quasi non sit unctus oleo?* Quarto eminentis iucunditatis, quasi liberalem ad miserendum: *Ps. 111. Iucundus homo qui miseretur, et commodat: Ps. 44. Unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis*. Item Christum ungit servus devotus primo lacrymis compunctionis: *Matt. 6. Unge caput tuum, et faciem tuam lava*. Secundo unguento devotionis: *Luc. 7. Haec autem unguento unxit pedes meos*. Tertio oleo purae intentionis: *Eccl. 9. Omni tempore sint vestimenta tua candida, et oleum de capite tuo non deficiat*. Quarto oleo laudis, et gratiarum actionis: *Gen. 29. Surgens Iacob mane sumpsit lapidem, et erexit in titulum, fundensque oleum desuper* etc. *Vos autem sacerdotes*. Hic praedicit materiam gaudii quantum ad hominum gloriam: et circa hoc tria facit. Primo ostendit gloriae perfectionem, quia gloriosi in spiritualibus, *Sacerdotes*, quasi vitam sanctam sacerdotio dignam ducentes: *Sap. 5. Quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est. Gloriosi*, etiam in temporalibus, *Fortitudinem*, idest reficiemini ac sustentabimini fortitudine Persarum, et Medorum: *Superbietis*, exaltabimini: *Supra 60. Quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi*. Mystice Apostoli sacerdotes, quasi gentium magistri, et fortitudine martyrum delectati. Et assignat perfectionis rationem, *Pro confusione*, ex defectu spiritualium et temporalium confusionem habuistis. *Laudabunt*, vicini videntes, *Partem*, recompensationem duplicium bonorum a Deo eis factam: *Zach. 9. Hodie quoque annuncians, duplicia reddam tibi*. Mystice ecclesia praemia in bonis animae et corporis recipit pro duplici confusione, de gentium et Iudaeorum infidelitate. Secundo tangit gloriae durationem, *Laetitia sempiterna*. Verum est quamdiu in iustitia permanserit, sicut exponitur *Hierem. 18. Supra 51. Laetitia sempiterna super capita eorum, gaudium et exultationem obtinebunt*. Et assignat rationem, *Quia ego Dominus*. Et est sensus, per hoc quod Dominus diligit iustitiam, dabit vobis, ut sitis iusti, ut sic placeatis sibi, et faciet vobiscum pactum sempiternae laetitiae. *A dis: Eccl. 34. Qui offert sacrificium ex substantia pauperis, quasi qui victimat filium suum in conspectu patris sui. Foedus perpetuum: Hier. 31. Et feriam domui Israel, et domui Iuda foedus novum*. Tertio gloriae divulgationem, *Et scietur*: quod est referendum vel ad Iudaeos qui fuerunt famosi de cultu religionis, vel ad semen spirituale Apostolorum. *Gaudens gaudebo*. Hic populus promissionem suscipit, et gratias agit: et circa hoc duo facit. Pri-

mo exprimit in persona populi, vel ecclesiae cordis gaudium, *Gaudentes: Abac. Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Iesu meo.* Secundo confitetur divinum beneficium. Et primo sub similitudine vestimentorum, inquantum divina beneficia protegunt, *Quia induit me.... salutis,* a miseriis: *Supra 52. Induere vestimentis iucunditatis tuae.* Secundo sub similitudine ornamentorum, inquantum ornant, *Quasi sponsum.* Mystice quantum ad perfectos in ecclesia vicem Christi agentes, *Sponsum,* quantum ad imperfectos. Tertio sub similitudine germinum, quantum ad fructum, *Sicut enim terra: Supra 39. Germinans germinabit, et exultabit laetabunda, et laudans.*

a CAP. LXII.

Propter Syon non tacebo, et propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor iustus eius, et salvator eius ut lampas accendatur. Et videbunt gentes iustum tuum, et cuncti reges inclytum tuum. Et vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit. Et eris corona gloriae in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra derelicta, et terra tua non vocabitur amplius desolata. Sed vocaberis Voluntas mea in ea, et terra tua inhabitata. Quia complacuit Domino in te: et terra tua inhabitabitur. Habitabit enim iuvenis cum virgine, et habitabunt in te filii tui. Et gaudebit sponsus super sponsam, et gaudebit super te Deus tuus. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini ne taceatis, et ne detis silentium ei, donec stabiliat, et donec ponat Hierusalem laudem in terra. Iuravit Dominus in dextera sua, et in brachio fortitudinis suae. Si dedero triticum tuum ultra cibum inimicis tuis, et si biberint filii alieni vinum tuum, in quo laborasti. Quia qui congregant illud, comedent, et laudabunt Dominum, et qui comportant illud, bibent in atriis sanctis meis. Transite, transite per portas, praeparate viam populo. Planum facite iter, et eligite lapides, et elevate signum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terrae. Dicite filiae Syon: Ecce salvator tuus venit, ecce merces eius cum eo, et opus eius coram illo. Et vocabunt eos populus sanctus, redempti a Domino. Tu autem vocaberis quaesita civitas, et non derelicta.

a CAP. LXII.

Hic promittit populo gloriae honorem. Et primo ponitur prophetae petitio. Secundo Domini promissio, *Iuravit Dominus.* Circa primum duo. Primo ipse petit. Secundo alios ad petendum inducit, ibi, *Qui reminiscimini* etc. Circa primum duo. Primo ipse petit ad hoc salvatoris ortum. *Propter Syon*, scilicet utilitatem, vel amorem, *Non tacebo*, a precibus apud Dominum, *Salvator*, Cyrus, *Ut splendor*, in gloria regni. Mystice, *Non tacebo*, a praedicatione Christi propter contradictionem. *Syon*, regia, *Hierusalem*, sacerdotum, *Salvator*, Christus. Secundo ostendit adventus fructum. Primo quantum ad civitatis gloriam; promittens ipsam gloriam in tribus. In dignitate regis. *Et videbunt*, admirantes et venerantes, *Iustum*, Christum, vel Cyrum: *Psal. 93. Viderunt omnes termini terrae salutare Dei nostri.* In novitate nominis, *Et vocabitur*, more antiquorum, qui ex novis eventibus nova nomina imponebant: et hoc nomen postea exprimet. Mystice Ecclesia quae prius Synagoga. In munimine divinae protectionis. *Eris corona gloriae*, quia gloriabitur in te Deus tuus, sicut rex in corona, *In manu*, idest in protectione sua: *Sapient. 5. Accipient regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini.* Mystice Ecclesia quasi corona filii Dei a Patre coronatur. Et excludit ignominiam, in quo etiam nomen novum exprimit, *Non vocaberis.* Secundo quantum ad habitantium laetitiam; et quantum ad pueros, *Habitabit iuvenis:* et quantum ad viros perfectos, *Et habitabunt:* et quantum ad coniugatos, *Et gaudebit.* Mystice, *Iuvenis cum virgine*, caste, sicut Maria cum Ioseph, *Sponsus*, Christus, *Sponsam*, ecclesiam. Tertio quantum ad aedificiorum diligentem custodiam, quae exprimitur 2. *Esdr. 4. Una manu aedificabant, et alia pugnabant. Super ... non tacebunt.* Loquitur secundum similitudinem vigilum, qui custodiunt civitatem. Vel per metaphoram designat diligentiam principum, qui populum gubernaverunt: vel praedicatores in Ecclesia: *Apoc. 4. Requiem non habebant clamantia sanctus, sanctus. Qui reminiscimini* etc. Hic alios ad similem petitionem inducit, *Ne taceatis*, alta ratione, *Ei*, Deo: *1. Thess. 6. Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Iuravit* etc. Hic Dominus promittit implere petitionem. Et primo quantum ad hostium propulsionem, *Si dedero*, superius non credatis mihi: *Prov. 28. Qui operatur terram, satiabitur panibus.* Secundo quantum ad captivorum liberationem. Quantum ad praeparationem viae, *Transite*, vos nuncii Cyri et Darii, *Lapides*, impedimenta: *Hiere. 50. Tollite de via lapides.* Vel vos custodes murorum praedicatores. Quantum ad concessionem laetitiae, *Elevate signum*, crucis: *Supra 11. Levavit signum in nationibus.* Et quantum ad retributionem iustitiae, *Dicite filiae*, plebi Iudaeorum, *Salvator*, Deus, vel Cyrus, *Merces*, ut vobis bona, et hostibus mala reddantur. Mystice de adventu Christi ad iudicium. Tertio ibi, *Et vocabunt*, ponit liberatorum honorem, qui in magna fama sanctitatis habebantur propter beneficia eis praestita. Mystice de ecclesia et populo Christiano. Nota super illo verbo, *Propter Syon non*

tacebo, quia sancti non tacent primo propter accensum desiderium: *Hier. 20. Et factum est in corde meo verbum Domini, quasi ignis exaestuans.* Secundo propter evidens verum: *Act. 5. Non enim possumus quae vidimus... non loqui.* Tertio propter iniunctum officium: *1. Corinth. 9. Necessitas mihi incumbit: Vae enim mihi est, si non evangelizavero.* Quarto propter expectatum praemium: *Gal. ult. Bonum facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes.* Item nota super illo, *Donec egrediatur, ut splendor* etc. quia Christus splendet primo Patris imagine: *Heb. 1. Cum sit splendor gloriae, et figura substantiae eius.* Secundo sanctorum lumine: *Ps. 109. In splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te.* Tertio gloriae plenitudine: *Matt. 17. Resplenduit facies eius sicut sol.* Quarto doctrinae rectitudine: *Supra 60. Ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.*

a CAP. LXIII.

Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suae. Ego qui loquor iustitiam, et propugnator sum ad salvandum. Quare ergo rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum. Calcavi eos in furore meo, et conculcavi eos in ira mea. Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, et omnia indumenta mea inquinavi. Dies enim ultionis in corde meo, annus retributionis meae venit. Circumspexi, et non erat auxiliator, quaesivi, et non fuit qui adiuvaret. Et salvavit mihi brachium meum, et indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Et conculcavi populos in furore meo, et inebriavi eos indignatione mea, et detraxi in terram virtutem eorum. Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus quae reddidit nobis Dominus, et super multitudinem bonorum domus Israel, quae largitus est eis secundum indulgentiam suam, et secundum multitudinem misericordiarum suarum. Et dixit: Veruntamen populus meus est, filii non negantes: et factus est eis salvator, in omni tribulatione eorum. Non est tribulatus, et angelus faciei eius salvavit eos. In dilectione sua, et in indulgentia sua ipse redemit eos, et portavit eos, et elevavit eos cunctis diebus saeculi. Ipsi autem ad iracundiam provocaverunt, et afflixerunt spiritum sancti eius: et conversus est eis in inimicum, et ipse debellavit eos. Et recordatus est dierum saeculi, Moysi, et populi sui. Ubi est qui eduxit eos de mari cum pastoribus gregis sui? Ubi est qui posuit in medio eius spiritum sancti sui? Qui eduxit ad dexteram Moysem brachio maiestatis suae, qui scidit aquas ante eos, ut faceret sibi nomen sempiternum. Qui eduxit eos per abyssos, quasi equum in deserto non impingentem; quasi animal in campo descendens, spiritus Domini ductor eius fuit. Sic adduxisti populum tuum, ut faceres tibi nomen gloriae. Attende de caelo, et vide de tecto tuo, et gloriae tuae. Ubi est zelus tuus et fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, et miserationum tuarum? Super me continuerunt se. Tu enim pater noster, et Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos. Tu Domine pater noster, redemptor noster, a saeculo nomen tuum. Quare errare nos fecisti Domine de viis tuis, indurasti cor nostrum ne timeremus te? Convertere propter servos tuos, tribus haereditatis tuae. Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum hostes nostri, conculcaverunt sanctificationem tuam. Facti sumus quasi in principio cum non dominareris nostri, neque invocaretur nomen tuum super nos.

a CAP. LXIII.

Hic incipit tangere discretionem malorum a bonis in consecutione promissae salutis: et dividitur in partes tres. In prima introducit iudicem, quasi ad discernendum. In secunda proponit petitionem, ibi, *Miserationum* etc. In tertia iudex pronunciat sententialiter discretionem, *65. c. Quaesierunt me* etc. Circa primum duo. Primo movetur quaestio de persona iudicis. Secundo de qualitate habitus, ibi, *Quare ergo rubrum* etc. Circa primum duo. Primo ponit quaestionem. Secundo responsionem, ibi, *Ego qui loquor* etc. Sciendum autem, quod omnes sancti communiter haec exponunt de Christo. Et quaestio ista est angelorum, qui quidem ad plenum mysteria incarnationis Christi non intelligebant. Et ideo, quasi ignorantes quaesierunt, secundum quod ostendit Hieronymus. Cuius contrarium videtur dicere Augustinus *super Gen.* ubi dicit, quod angeli a principio creationis suae cognoverunt omnia, quae ipse erat facturus, sive rerum rationes seminales rebus indiderit, sive apud se tantum retinuerit ut fierent, quamvis rebus inesset ut fieri possent. Et sic videtur, quod huiusmodi mysteria cognoverunt. Ad quod respondet glossa *Eph. 3. Super illud, Mihi autem omnium sanctorum* etc. et dicit, quod maiores cognoverunt, sed minores, quorum est vox ista, ignoraverunt. Dionysius tamen aliter videtur dicere *7. c. caelest. Hier.* vult enim quod haec quaestio sit supremorum angelorum, qui a Deo immediate illuminationes recipiunt. Unde eis immediate respondetur a Deo, *Ego qui loquor*, quamvis ipsi propter reverentiam Christi a se invicem quaererent, sicut discipuli expectantes magistri responsionem. Quamvis autem supremi angeli scivierint huiusmodi mysteria quantum ad substantiam facti, tamen quantum ad particulares circumstantias non perfecte sciebant. Unde quia melius videntur a superiori et perfectiori intellectu, scilicet divino quam angelico, ideo super hoc magis illuminari quaerebant, ut perfectius intelligerent. Mirantur autem tria. Primo victoriosum adventum, *Qui venit*, in caelum, *De Edom*, mundo interpretatur enim san-

guineus vel terrenus. *De Bosra*, inferno, prius munito custodia daemonum. *Bosra* quandoque est nomen proprium cuiusdam civitatis in terra Moab; quandoque nomen appellativum, et est idem, quod terra, vel urbs munita. Unde frequenter ponitur pro terra Idumaeae munita montibus. Hic autem pro Hierusalem, vel inferno. *Vestibus*, idest membris corporeis, *Tinctis*, sanguine passionis: *Supra 34. Ecce super Idumaeam descendet, et super populum interfectionis meae ad iudicium.* Secundo mirantur in ipso decorum aspectum, *Iste formosus*, a forma; et sic dicitur formosus propter figuram, idest debitam commensurationem membrorum. *In stola*, habitu humanitatis: *1. Pet. 1. In quem desiderant angeli prospicere.* Tertio cunctantur virtuosum incessum, *Gradiens*, in caelum non auxilio angelico, sed sua virtute, quod haetenus fuit inauditum: *Heb. 1. Portans omnia verbo virtutis suae. Ego* etc. Hic ponit responsionem, et ostendit se iudicem, *Qui loquor iustitiam*, idest qui habeo auctoritatem iudicium gentibus proferendi: *Supra 34. Ego Dominus loquens iustitiam*; et salvatorem, *Et propugnator*, contra daemones, *Ad salvandum*, genus humanum: *Exod. 15. Fortitudo mea, et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem: Eod. Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius.* Nota super illo verbo, *Iste formosus*, quia Christus est formosus primo, quia rutilans splendore divinitatis: *Heb 1. Cum sit splendor gloriae, et figura substantiae eius.* Secundo, quia figuratus conformitate unionis: *Psal. 44. Speciosus forma prae filiis hominum.* Tertio, quia distinctus diverso colore virtutis: *Cant. 5. Dilectus meus candidus, et rubicundus, inter ubera mea commorabitur.* Quarto, quia vestitus honestate conversationis: *Iob 40. Esto gloriosus, et speciosis induere vestibus. Quare ergo rubrum* etc. Hic ponit secundam quaestionem de habitu. Et primo ponit quaestionem, *Quare ergo*, ac si diceret: Huius sanguinis insignia non iusti, sed iniqui deferre consueverunt, non salvatores, sed potius occisores, *Quasi calcantium*. Est enim vinum rubrum in partibus illis, quod tingit in modum sanguinis. Secundo ponit responsionem, *Torcular*. Et primo assignat ruboris rationem. Secundo prosequitur totum rei ordinem, ibi, *Dies ultionis* etc. Circa primum tria. Primo narrat singularem victoriam, *Torcular*, scilicet crucem, qua pondere passionis pressus, hostes, *Calcavi solus*, patiens et vincens, *Et de gentibus non est vir mecum*, in auxilium, quia eo relicto omnes fugerunt. Et dicit signanter, *Vir*, propter beatam Virginem, in qua fides nunquam defecit: *Can. 1. Botrus Cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.* Secundo tangit hostium vindictam, *Calcavi eos*, daemones, vel Iudaeos, *In furore*, ira accensa: *Ps. 90. Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.* Tertio quasi concludit ruboris causam, *Et aspersus est sanguis*, meus, quia de corpore meo exiens, *Eorum*, quia eorum potestati concessus ad effundendum. Loquitur secundum similitudinem victoris, cuius vestes caede inquinantur: *Supra 10. Vestimentum mixtum sanguine. Inquinavi*, eorum reputatione. *Dies ultionis* etc. Hic prosequitur totum rei ordinem. Et primo ponit temporis congruitatem, *Ultionis*, tum ad daemones, *Retributionis*, quantum ad iustos, quorum merces usque tunc dilata erat: *Supra 34. Dies ultionis Domino.* Secundo proponit salutis necessitatem, *Circumspexi, et non erat auxiliator*, mihi in cruce: *Iob 19. Fratres mei elongaverunt a me, et noti mei recesserunt a me: Ps. 141. Considerabam, et videbam, et non erat qui cognosceret me.* Tertio salutis impletionem, *Et salvavit*, idest salutem resurrectionis fecit mihi, vel humani generis, *Brachium*, virtutis: *Ps. 97. Salvavit sibi dextera eius, et brachium sanctum eius.* Quarto vindictam expositionem, *Et conculcavi populos*, Iudaeos per Romanos, *Inebriavi*, replevi afflictione, *Eorum*, Iudaeorum et daemonum: *Supra 23. Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret superbiam omnis gloriae, et ad ignominiam deduceret universos inclytos terrae.* Posset autem exponi totum ad literam, ut induceretur Dominus metaphorice, quasi veniens ad delendos diversos populos hostes Iudaeorum, et praecipue Idumaeos, secundum modum metaphoricum, qui habitus est: *Supra 59. Indutus est iustitia ut lorica. Miserationum Domini* etc. Hic propheta iudici qui iustitiam locuturus et impleturus venit, petitionem porrigit. Et primo inclinat ipsum ad pietatem, commemorans pristina beneficia, quae defecerunt. Secundo pericula quae incurrerunt, ibi, *Quare errare* etc. Circa primum duo. Primo proponit intentum, *Quae reddidit*, pro nostris meritis, tam in bonis quam in malis poenae, *Bonorum*, quae gratis dedit: *Eccl. 51. Memoratus sum misericordiae tuae Domine, et cooperationis tuae quae a saeculo sunt.* Secundo prosequitur propositum. Et primo commemorat beneficia, quantum ad evasionem periculorum, commemorans singularem electionem, *Et dixit*, scilicet Deus, *Veruntamen*, quamvis ipsi contra me essent, *Non negantes*, scilicet Abraham. Vel non negantes, quia saltem fidem meam tenent: *Exod. 15. Fortitudo mea Dominus, et laus mea Dominus.* Et quantum ad diligentem protectionem, *In omni tribulatione*. Et ipse est tribulatus tibi per compassionem. Vel, *Non est*, statim, sed distulit etiam nunc, ut quasi videret si corrigerentur. *Et angelus faciei*, idest faciem meam videns, *Salvavit*, quasi dux eorum per desertum: *Ps. 90 Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.* Et quantum ad paternam dilectionem, *In dilectione redemit*, ab Aegypto, *Portavit*, in deserto, *Levavit*, idest exaltavit super alios in terra promissionis. Secundo tangit beneficia quantum ad remissionem culparum. Et primo ponit culpam, *Ipsi autem afflixerunt spiritum eius*, scilicet Dei. Vel, *Sancti*, Moysi, per diversa iurgia: *Ps. 105. Et vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbaverunt spiritum eius.* Secundo ponit poenam, *Et conversus est in inimicum*, scilicet Deus: *Thre. 2. Factus est Dominus velut inimicus.* Tertio ponit indulgentiam, *Et recordatus*, tandem, *Moysi*, qui pro eis oravit: *Exod. 32. Aut dimitte eis, aut dele me de libro in quo me scripsisti: Ps. 104. Memor fuit in saeculum testamenti eius, verbi quod mandavit in mille generationes.* Nota super illo verbo, *Torcular calcavi*, quia ex torculari crucis fluxit primo sanguis ad redimendum: *1. Pet. 1. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conversatione, sed pretioso sanguine Iesu Christi.* Secundo aqua ad emundandum: *Ps. 77. Eduxit aquam de petra: Exec.*

56. Effundam super vos aquam mundam. Tertio oleum ad sanandum: *Iob 29. Petra fundebat mihi rivos olei.* Quarto mel ad solidandum: *Deut. 32. Ut sugeret mel de petra.* Quinto vinum ad confortandum: *Prov. 3. Vino torcularia redundabunt. Ubi est qui eduxit.* Hic plangit eadem beneficia eis subtracta. Et primo plangit beneficiorum defectum, *Ubi est qui eduxit*, Moyses, vel Deus, *Cum pastoribus*, Maria, et Aaron, *Ubi est... spiritum sancti sui*, Moysi, quod legitur *Nu. 11. Ad dexteram*, prospere, *Qui scidit*, ubi est spiritus: *Ps. 135. Qui divisit mare rubrum in divisiones.* Et *Ubi est qui eduxit, quasi equum*, scilicet sine impedimento. *Descendens*, inoffenso curru, *Eius*, populi: *Sap. 19 Et in mari rubro via sine impedimento.* Secundo inclinat Iudicis affectum. Et primo petit audientiam, *Attende de caelo: 3. Reg. 8. Tu exaudies de caelo sancto tuo.* Secundo provocat ad misericordiam, *Ubi est zelus*, quo dilexisti nos: *Ps 88. Ubi sunt misericordiae tuae antiquae Domine.* Tertio proponit miserendi causam, *Tu enim pater noster, et Abraham nescivit nos*, adhuc vivus, quia nec nos tunc eramus. Vel etiam modo, nolens orare pro nobis, quia non invocamus ipsum. Vel secundum Augustinum, quia mortui, etiam sancti, nesciunt quid agatur erga vivos. Sed hoc intelligendum est quantum ad virtutem cognitionis humanae, non quantum ad irradiationem divini luminis: *Deut. 32. Ipse enim est pater tuus qui possedit, et fecit, et creavit te. Quare errare* etc. Hic proponit mala culpae, *Errare de viis*, mandatis, *Fecisti*, permittendo, non immittens gratiam, et non corrigens, *Indurasti*, permisisti: *Rom. 9. Cuius vult miseretur, et quem vult indurat.* Secundo proponit mala poenae. Et primo petit misericordiam, *Convertere*, de ira ad misericordiam, *Propter servos*, patres nostros: *Ps. 79. Convertere Domine usquequo, et deprecabilis esto super servos tuos: Thren. ult. Convertere nos Domine ad te, et convertemur, innova dies nostros sicut a principio.* Secundo ponit miseriam quantum ad servitutem, *Quasi nihilum*, idest sine resistentia: *Supra 26. Domine Deus noster possederunt nos Domini absque te.* Quantum ad sanctorum profanationem, *Et hostes nostri*, quantum ad honoris pristini amissionem, *Facti sumus*, sine rege, sine templo, *In principio*, in Aegypto, vel etiam ante vocationem Abrahae: *Hier. 13. Tu autem in nobis es Domine, et nomen sanctum tuum invocatum est super nos, ne derelinquas nos Domine.*

a CAP. LXIV.

Utinam dirumperes caelos, et descenderes: a facie tua montes defluerent. Sicut exustio ignis tabescerent, aquae arderent igni, ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis: a facie tua gentes turbarentur. Cum feceris mirabilia, non sustinebimus: descendisti, et a facie tua montes defluxerunt. A saeculo non audierunt, neque auribus perceperunt. Oculus non vidit Deus absque te, quae praeparasti expectantibus te. Occurristi laetanti, et facienti iustitiam, in viis tuis recordabantur tui. Ecce tu iratus es, et peccavimus: in ipsis fuimus semper, et salvabimur. Et facti sumus ut immundi omnes nos, et quasi pannus menstruatae universae iustitiae nostrae: et cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostrae quasi ventus abstulerunt nos. Non est qui invocet nomen tuum, qui consurgat, et teneat te. Abscondisti faciem tuam a nobis, et allisisti nos in manu iniquitatis nostrae. Et nunc Domine pater noster es tu, nos vero lutum, et fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos. Ne irascaris Domine satis, et ne ultra memineris iniquitatis nostrae. Ecce, respice, populus tuus omnes nos. Civitas sancti tui facta est deserta, Syon deserta facta est, Hierusalem desolata est. Domus sanctificationis nostrae, et gloriae nostrae, ubi laudaverunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, et omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas. Numquid super his continebis te Domine, tacebis, et affliges nos vehementer?

a CAP. LXIV.

Hic porrigit petitionem. Et primo petit Iudicis praesentiam. Secundo petit misericordiam, ibi, *Ecce tu iratus* etc. Circa primum duo. Primo ponit petitionem. Secundo petitionis impletionem, ibi, *Descendisti* etc. Circa primum duo. Primo petit Iudicis adventum, *Dirumperes*. Figurative loquitur, quasi super caelos habitanti, vel exinanires temetipsum deponens maiestatem, et carnem assumeres: *Ps. 143. Inclina caelos tuos, et descende.* Secundo ponit adventus effectum in creaturis sensibilibus, scilicet in montibus, *A facie tua montes*; quasi dicat, Non sustinentes praesentiam tuam si tibi placeret. Vel montes potentes et superbi: *Supra 34. Tabescent montes in fortitudine sua.* In aquis, *Aquae arderent*, quia totus igneus es, si velles: *Sap. 16. Quodam tempore aqua super virtutem ignis exardebat.* Vel per aquas populi: *Apoc. 16. Aquae multae, populi multi.* Secundo effectum in hominibus. Et primo in gentibus, *A facie tua: Psal. 64. Turbabuntur gentes, et timebunt.* Ad literam, *Commovebunt.* Vel referendum ad conversionem gentium post Christi adventum. Secundo in Iudaeis, *Cum feceris, non sustinebimus*, idest nos qui securi sumus videre et audire prae stupore, sicut territi fuerunt, *Exod. 20.* Vel *non sustinebimus*, adventum credentes etiam in visis miraculis. *Descendisti* etc. Hic ponit petitionis impletionem. Et primo quoad adventum, *Descendisti*, ad iudicandum nos, praeteritum pro futuro. Vel in uterum virginis. Vel melius secundum literalem sensum ponit effectus probationem; quasi dicat, Si modo descenderes, haec contingerent quae etiam contigerunt, quando descendisti, ut liberares populum tuum de Aegypto, *Exod. 4. Psal. 17. Inclinavit caelos, et descendit, et caligo sub pedibus eius.* Secundo quantum ad effectum. Primo in miraculis, *A facie tua montes defluxerunt*, scopuli. At non *Nu. 21.* Mystice Iudaei, vel daemones. Secundo in beneficiis Et primo ponit beneficiorum magnitudinem, *A saeculo non audierunt*, quia numquam similis visa sunt,

Digitized by Google

vel audita, qualia Deus Iudaeis fecit, et sanctis in gloria faciet: *1. Cor. 2. Oculus non vidit, auris non audivit, et in cor hominis non ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se.* Secundo quantum ad benefaciendi promptitudinem, *Occurristi laetanti*, in auxilium, dum adhuc erat in petendo vel veniendo ad te, *Laetanti*, in te. Mystice Symeoni, *Luc. 2. Ecce tu iratus* etc. Hic ponit misericordiam. Et primo ostendit petendi necessitatem. Secundo porrigit petitionem, ibi, *Et nunc Domine* etc. Circa primum duo. Primo ostendit necessitatem ex imminentia mali quantum ad culpam: tum ex malorum perpetratione, *Ecce tu iratus, et peccavimus*, praeposterus ordo, ideo iratus, quia peccavimus; et omnes, *Salvabimur*, tua misericordia: et quantum ad bonorum imperfectionem, *Et facti sumus... universae iustitiae*, quia aliis peccatis involuti: *Iob 9. Si lotus fuero quasi aquis nivis, et fuerint velut mundissimae manus meae, tamen in sordibus intinges me, et abominabuntur me vestimenta mea*: et quantum ad poenam, *Et cecidimus*, interfecti, vel a statu dignitatis, *Abstulerunt*, a terra nostra: *Iob 13. Contra folium quod a vento rapitur, ostendis potentiam tuam.* Secundo ostendit necessitatem quantum ad effectum auxilii. Et primo humani, *Non est qui invocet, et teneat te*, precibus: *Cant. 3. Tenui eum, nec dimittam.* Secundo divini, *Abscondisti faciem tuam*, misericordiae tuae, *In manus*, idest in opere, iuxta illud, *Mors et vita in manu Domini, Prov. 18. Deut. 32. Abscondam faciem meam ab eis, et considerabo novissima eorum. Et nunc Domine* etc. Hic ponit misericordiam: et circa hoc duo facit. Primo petit misericordiam, assignans rationem, *Pater noster es tu*: *Hierem. 8. Sicut lutum in manu figuli, sic nos in manu Dei*: *Iob 10. Memento quaeso, quod sicut lutum feceris me.* Et porrigit petitionem, *Ne irascaris... satis*, idest nimis, vel secundum quod merita nostra exigunt: *Psal. 43. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, cito anticipent nos misericordiae tuae.* Secundo proponit miseriam, *Ecce*, Domine omnes nos sumus, *Sancti*, idest sanctuarii templi, scilicet Hierusalem: *Thren. 1. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia.* Et miratur patientiam, *Nunquid super*: *Abac. 1. Quare respicis super iniquitates nostras?* Nota super illo verbo, *Quae praeparasti diligentibus te*, quia Deus praeparat sanctis primo locum aeternae quietis: *Io. 14. Si quo minus dixissem vobis, quia vado parare vobis locum.* Secundo regnum aeternae dignitatis: *Matth. 25. Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Tertio mensam divinae refectionis: *Psal. 22. Parasti in conspectu meo mensam.* Quarto lucernam aeterni luminis: *Psal. 131. Paravi lucernam Christo meo.* Item nota super illo verbo, *Quasi pannus menstruatae universae iustitiae nostrae*, quia opus iustitiae immundatur inquinamento primo mortalis maculae: *Eccl. 47. Dedisti maculam in gloria tua.* Secundo commissae negligentiae: *Hier. 48. Maledictus homo qui facit opus Domini negligenter.* Tertio intentionis perversae: *Matt. 6. Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et proiice abs te.* Quarto insurgentis superbiae: *Supra 57. Omnes eos auferet ventus.*

a CAP. LXV.

Quaesierunt me, qui ante non interrogabant, invenerunt, qui non quaesierunt me. Dixi: Ecce ego, ecce ego ad gentes, quae non invocabant nomen meum. Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas. Populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam semper: qui immolant in hortis, et sacrificant super lateres: qui habitant in sepulcris, et in delubris idolorum dormiunt: qui comedunt carnem suillam, et ius profanum in vasis eorum. Qui dicunt, recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es. Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Ecce scriptum est coram me: Non tacebo, sed reddam et retribuam in sinu eorum iniquitates vestras, et iniquitates patrum vestrorum simul, dicit Dominus, qui sacrificaverunt super montes, et super colles exprobraverunt mihi, et remetiar opus eorum primum in sinu eorum. Haec dicit Dominus: Quomodo si inveniatur granum in botro, et dicatur: Ne dissipes illud, quoniam benedictio est, sic faciam propter servos meos ut non disperdam totum. Et educam de Iacob semen, et de Iuda possidentem montes meos. Et haereditabunt eam electi mei, et servi mei habitabunt ibi. Et erunt campestria in caulas gregum, et vallis Achor in cubile armentorum populo meo, qui requisierunt me. Et vos qui dereliquistis Dominum, qui obliti estis montem sanctum meum, qui ponitis Fortunae mensam, et libatis super eam, numerabo vos in gladio, et omnes in caede corruetis: pro eo quod vocavi, et non respondistis, locutus sum, et non audistis, et faciebatis malum in oculis meis, et quae nolui elegistis. Propter hoc haec dicit Dominus Deus: Ecce servi mei comedent, et vos esurietis. Ecce servi mei bibent, et vos sitietis. Ecce servi mei laetabuntur, et vos confundemini. Ecce servi mei laetabuntur prae exultatione cordis, et vos clamabitis prae dolore cordis, et prae contritione spiritus ululabitis, et dimittetis nomen vestrum in iuramentum electis meis: et interficiet te Dominus Deus, et servos suos vocabit nomine alio. In quo qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo, Amen. Et qui iurat in terra, iurabit in Deo, Amen, quia oblivioni traditae sunt angustiae priores, et quia absconditae sunt ab oculis nostris. Ecce enim ego creo caelos novos, et terram novam, et non erunt in memoria priora, et non ascendent super cor. Sed gaudebitis, et exultabitis usque in sempiternum in his, quae ego creo. Quia ecce ego creo Hierusalem exultationem, et populum eius gaudium, et exultabo in Hierusalem, et gaudebo in

populo meo: et non audietur in ea ultra vox fletus, et vox clamoris. Non erit ibi amplius infans dierum, et senex qui non impleat dies suos, quoniam puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledictus erit. Et aedificabunt domos, et habitabunt, et plantabunt vineas, et comedent fructus earum. Non aedificabunt, et alius habitabit, non plantabunt, et alius comedet: secundum enim dies ligni erunt dies populi mei, et opera manuum eorum inveterabunt. Electi mei non laborabunt frustra, neque generabunt in conturbatione, quia semen benedictorum Domini est, et nepotes eorum cum eis. Eritque antequam clament, ego exaudiam: adhuc illis loquentibus, ego audiam. Lupus et agnus pascentur simul, et leo et bos comedent paleas, et serpenti pulvis panis eius. Non nocebunt, neque occident in omni monte sancto meo, dicit Dominus.

a CAP LXV.

Hic iudex, scilicet Deus, dat sententiam de discretione malorum a bonis, in perceptione salutis promissae: et dividitur in partes duas. In prima pronuntiat sententiam discretionis. In secunda determinat modum executionis, *cap. 66. Haec dicit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo promittit responsionem, ostendens respondendi opportunitatem, *Quaesierunt;* quasi dicat, Hactenus vos Iudaei non quaerebatis a me, sed ab idolis. Ex quo quaeritis, respondebo. Mystice de conversione gentium: *Ro. 10. Inventus sum a non quaerentibus*. Et ponit promissionem, *Dixi, ecce ego ad gentem*. Respondebo scilicet Iudaeis: vel ad gentes conversas convertar: *Can. 8. Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi*. Secundo sententiat discretionem, *Expandi manus*. Et primo sententiat, discretionem malorum a bonis propter peccata transgressionis. Secundo propter peccata omissionis, *Et qui dereliquistis*. Prima in duas. In prima comminatur malis supplicia. In secunda promittit bonis praemia, ibi, *Haec dicit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo arguit transgressionis culpam. Secundo comminatur poenam, *Isti fumus erunt*. Culpam ipsorum arguit ex tribus. Primo ex beneficiorum magnitudine, *Expandi*, dando multa beneficia, *Tota die*, toto tempore ex quo eos mihi assumpsi. Mystice in cruce: *Hier. 16. Unusquisque ambulat viam non bonam*. Secundo ex peccandi continuitate, *Populus... ante faciem*, quia omnia nuda et aperta sunt oculis eius, *Hebr. 4*. Vel quia in templo idolum ponebant: *Deut. 32. Ipsi me provocaverunt in eo qui non est Deus*. Tertio ex peccatorum diversitate, vel gravitate quantum ad quatuor. Primo quantum ad cultum idolorum, *Qui immolant*, idolis, *In hortis*, quia in locis voluptuosis idola colebant, *Super lateres*, super altaria ex lateribus constructa, ut ignem sacrificii sustinere possent: *Supra 1. Confundentur ab idolis suis*. Secundo quoad studium divinationum, *Qui ambulant in sepulcris*, ut habeant responsiones a mortuis, *Et delubris*, templis idolorum a diluendo dictis, quia putabant omnia ablui. Vel propter fontes qui ibi erant ad abluendas hostias. Et sacerdotes, *Dormiunt*, super pelles hostiarum ad divinandum: *Ezec. 6. Conterentur delubra vestra*. Tertio quantum ad immunditiam ciborum, *Qui comedunt... et ius profanum*, porcinum: *Isa. ult. Qui comedebant carnem suillam, et abominationem, et murem simul consumentur*. Quarto quantum ad contemptum iustorum, *Qui dicunt*, sive adorantibus idola: vel qui dicunt Deo, *Recede: Iob 21. Qui dicunt Deo: Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Isti fumus erunt* etc. Hic comminatur poenam. Et primo poenae diuturnitatem, *Fumus*, idest sicut fumus igne consumentur et incendentur ira mea: *Deut. 32. Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima*. Secundo punitionis certitudinem: *Ecce scriptum est*, quia firmiter in memoria peccatum, et in praefinitione poena: *Non tacebo*, dissimulabo: *Hier. 17. Peccatum Iuda scriptum est stilo ferreo in ungue adamantino: Supra 42. Tacui, semper silui*. Tertio poenarum multitudinem, quia pro omnibus peccatis patrum, *Sed reddam: Exo. 20. Ego sum Deus zelotes, visitans peccata patrum in filios. Exprobraverunt*, adorando in excelsis. Et pro peccatis etiam idola iuventutis ipsorum, *Et remetiar*, quasi commensurabo poenam culpae: *Supra 40. Recepit de manu Domini duplicia. Haec dicit Dominus* etc. Hic promittit bonis praemia. Et primo quantum ad conservationem a malis, *Granum*, uva, *Benedictio*, idest placet Deo, ut pro benedictione reservetur, *Propter servos*, patres nostros, *Totum*, genus Iudaeorum: *Supra 17. Erit sicut congregans racemos in vindemia*. Secundo quantum ad promotionem in bonis. Et primo quantum ad seminis multiplicationem, *Et adducam de Iacob: Supra 50. Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus*. Secundo quantum ad haereditatis paternae restitutionem, *Et haereditabunt: Ezec. 36. Haereditate possidebunt te, et eris haereditas eorum*. Tertio quantum ad pascuorum ubertatem, *Et erunt campestria... et vallis Achor*, ab illo lapidatus, *Iosu. 7. Osee 2. Dabo eis vallem Achor ad aperiendam spem. Et vos dereliquistis*. Hic discernit malos a consolatione bonorum propter peccata omissionis. Et primo comminatur malis supplicia. Secundo bonis praemia, *Quia oblivioni*. Circa primum duo. Primo comminatur eis, quia Deum dereliquerunt, ponens culpam, *Et vos*, Iudaei, *Fortunae*, Deo Aegyptiorum, *Mensam*. Tangit ritum quo celebratur, quia in fine anni parabatur sibi mensa, omnibus cibis referta: *Deut. 32. Dereliquerunt Deum factorem suum, et recesserunt a Deo salutari suo*. Ponens etiam poenam, *Numerabo;* quasi dicat, Ut nullus remaneat, quin opprimatur: *Hier. 44. Cadent in gladio et fame*. Secundo quia revocati non obedierunt. Ponens culpam, *Pro eo quod vocavi: Prov. 1. Vocavi, et renuistis accipere disciplinam*. Et comminatur discretionis poenam. Primo in satietate corporis, *Propter hoc haec dicit Dominus: Psal. 33. Divites eguerunt, et esurierunt; inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono*. Secundo in laetitia cordis, *Ecce servi mei laetabuntur*. Tertio in diversitate nominis. Et primo ponit qualem fructum ferat nomen impiorum, *Et dimittetis... in iuramentum*, ut confirment dicta sua, si non est ita, ita ut occi-

Digitized by Google

dat mihi sicut illis: *Hier. 44. In gladio, et fome morientur, et erunt in iusiurandum, et in miraculum, et in maledictionem, et in opprobrium.* Et deinde ponit quale sit futurum nomen bonorum, *Et servos .... nomine,* scilicet nomine Iesus, est nomen, *Amen,* fideliter: *Supra 62. Vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit. Quia oblivioni* etc. Hic promittit visa praemia. Et primo in generali quantum ad amotionem malorum, *Quia oblivioni,* non defectu cognitionis, sed successione bonorum: *Sup. 54. Confusionis adolescentiae tuae oblivisceris.* Et quantum ad restaurationem bonorum, *Ecce enim ego creo caelos novos,* nova de caelo auxilia, *Terram novam,* nova de terra beneficia. Vel ad diem iudicii, quando mundus ad gloriam sanctorum innovabitur: *Apoc. 21. Primo abierunt.* Secundo in speciali, *Quia ego creo Hierusalem.* Et primo quantum ad cordium iucunditatem, *Hierusalem,* terrestrem, sed magis caelestem, *Exultationem,* emphatice, ut tota gaudio sit absorpta: *Sup. 35. Gaudium et laetitiam obtinebunt, et fugiet ab eis dolor et gemitus.* Secundo quantum ad vitae diuturnitatem, *Non erit amplius qui non impleat,* ante tempus non morieris, sed puer, *Morietur centum annorum,* idest quando pervenerit ad talem aetatem, *Et,* si sit, *Peccator,* quamvis tantum vixerit, maledictioni subiacebit: *Genes 25. Mortuus est Abraham in senectute bona.* Mystice in caelesti Hierusalem omnes dies suos implebunt. quia nullus morietur, *Puer centum annorum,* idest qui usque ad aetatem senectutis pueriliter vixit, *Morietur,* morte aeterna: *Sap. 4. Senectus enim venerabilis est, non diuturna, neque numero annorum computata.* Tertio quantum ad bonorum prosperitatem: tum quantum ad securitatem possessionum, *Et aedificabunt: Amos ult. Plantabunt vineas, et aedificabunt domos.* Et assignat rationem, *Secundum enim dies,* Idest quia diu vivent sicut diu durat lignum arboris: *Inveterabunt,* idest usque ad vetustatem in usum eorum remanebunt: *Psal. 1. Erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum:* tum quantum ad pacem filiorum, *Neque generabunt in conturbatione,* quasi generantes filios in servitute hostium: *Eccl. 44. Cum semine ipsorum perseverant bona.* Quarto quantum ad precum exauditionem, *Eritque antequam clamet,* ore: *Supra 20. Ad vocem clamoris tui statim ut audierit, respondebit tibi.* Quinto quantum ad pacis tranquillitatem, *Lupus et agnus,* quia qui prius tyranni et malefactores, pacifice cum aliis morabuntur etc.

a CAP. LXVI.

Haec dicit Dominus: Caelum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum. Quae est ista domus quam aedificabitis mihi, et quis iste locus requietionis meae? Omnia haec manus mea fecit, et facta sunt universa ista, dicit Dominus. Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum et contritum spiritu, et trementem sermones meos? Qui immolat bovem, quasi qui interficiat virum: qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem: qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat: qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Haec omnia elegerunt in viis suis, et in abominationibus suis anima eorum delectata est. Unde et ego eligam illusiones eorum, et quae timebant adducam eis, quia vocavi, et non erat qui responderet, locutus sum, et non audierunt: feceruntque malum in oculis meis, et quae nolui elegerunt. Audite verbum Domini, qui tremitis ad verbum eius. Dixerunt fratres vestri odientes vos, et abiicientes propter nomen meum. Glorificetur Dominus, et videbimus in laetitia vestra; ipsi autem confundentur. Vox populi de civitate, vox de templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis. Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus eius, peperit masculum. Quis audivit unquam tale, et quis vidit huic simile? Nunquid parturiet terra in die una, aut pariet gens simul, quia parturivit, et peperit Syon filios suos? Nunquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? Si ego qui generationem caeteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus tuus. Laetamini cum Hierusalem, et exultate in ea omnes qui diligitis eam. Gaudete cum ea gaudio universi, qui lugetis super eam, ut sugatis, et repleamini ab ubere consolationis eius, ut mulgeatis, et deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius. Quia haec dicit Dominus: Ecce ego declinabo super eam quasi fluvium pacis, et quasi torrentem inundantem, gloriam gentium quam sugetis. Ad ubera portabimini, et super genua blandientur vobis. Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos, et in Hierusalem consolabimini. Videbitis, et gaudebit cor vestrum, et ossa vestra quasi herba germinabunt. Et cognoscetur manus Domini servis eius, et indignabitur inimicis suis. Quia ecce Dominus in igne veniet, et quasi turbo quadriga eius, reddere in indignatione furorem suum, et increpationem suam in flamma ignis. Quia in igne Dominus diiudicabit, et in gladio suo ad omnem carnem, et multiplicabuntur interfecti a Domino. Qui sanctificabuntur, et mundos se putabant in hortis post ianuam intrinsecus, qui comedebant carnem suillam, et abominationem et

Digitized by Google

murem, simul consumentur dicit Dominus. Ego autem opera eorum, et cogitationes eorum: venio ut congregem cum omnibus gentibus et linguis, et venient, et videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum, et mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare, in Aphricam, in Lydiam, tendentes sagittam in Italiam, et Graeciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, et non viderunt gloriam meam. Et annunciabunt gloriam meam gentibus, et adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino, in equis, et in quadrigis, et in lecticis, et in mulis, et in carrucis, ad montem sanctum meum Hierusalem, dicit Dominus, quomodo si inferant filii Israel munus in vase mundo, in domum Domini. Et assumam ex eis in sacerdotes et levitas, dicit Dominus: Quia sicut caeli novi et terra nova, quae ego facio stare coram me, dicit Dominus Deus, sic stabit semen vestrum et nomen vestrum. Et erit mensis ex mense, et sabbatum ex sabbato. Veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredientur, et videbunt cadavera virorum, qui praevaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur, et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.

a CAP. LXVI.

Hic determinat modum executionis dictae sententiae. Et primo specialiter quantum ad Iudaeos. Secundo universaliter quantum ad omnes, ibi, *Ego autem opera eorum et cogitationes* etc. Prima dividitur in duas. In prima excludit falsam confidentiam. In secunda proponit, et determinat datam scientiam, quantum ad modum executionis, ibi, *Audite verbum Domini* etc. Circa primum duo. Primo excludit falsam fiduciam a templi sanctitate, ostendens templum non esse Dei locum: tum ex Dei magnitudine, qui omnia implet. *Caelum sedes* dicitur, quia multum participat de bonitatibus ipsius, sicut sedes magnam partem sedentis habet, *Terra scabellum*, quia terra minimum participat de bonitatibus ipsius, sicut extrema pars ad scabellum pervenit. Vel per caelum sanctos, per terram terrenos: *13. Reg. 8. Si caelum et caeli caelorum non te capiunt: Hier. 23. Caelum, et terram ego impleo.* Tum ex quiete: quia in loco quiescit unumquodque cuius est locus. Deus autem non quiescit in aliquo, sed omnia in ipso sicut ab ipso facta. *Et quis est locus*. Et dat utile remedium, *Ad quem autem... pauperculum*, idest humilem qui se parum reputat, quantum ad praesentia, *Contritum*, de peccatis praeteritis, *Trementem*, quantum ad propositum de futuris faciendis: *Eccl. 15. Oculi eius ad timentes eum.* Secundo excludit confidentiam quam conceperant ex ritu sacrificiorum. Et primo ponit ipsorum reprobationem, *Qui immolat bovem*, ac si diceret: Ita sunt abominabilia ipsorum sacrificia, ac si aliquid contra legem facerent, quia eadem idolis offerebant, *Qui benedicat*, laudat et veneratur: *Supra 1. Ne offeratis ultra sacrificium frustra.* Secundo ostendit reprobationis rationem. Primo ponens culpam, *Haec omnia elegerunt*, scilicet sacrificia: ambulantes, *In viis suis*, malis: *Proverb. 2. Laetantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis.* Secundo comminatur poenam, *Unde et ego: Prover. 3. Illusores ipse deludet: Iob 3. Timor quem timebam, evenit mihi, et quod verebar accidit.* Tertio arguit peccantium duritiam, *Quia vocavi: Proverb. 1. Vocavi, et renuistis. Audite verbum Domini* etc. Hic exequitur modum executionis dictae sententiae. Et primo quantum ad praemia bonorum. Secundo quantum ad supplicia malorum, ibi, *Et cognoscetur* etc. Prima in duas. Primo excitat attentionem, *Audite qui tremitis*, ex reverentia verborum ipsius: *Eccles. 2. Qui timetis Dominum, credite illi.* Secundo prosequitur promissionem. Et primo quantum ad vindictam de irrisoribus, ponens eorum irrisionem, *Dixerunt*, fratres vestri, *Glorificetur*, quasi dicat, nunquam apparebit: *Supra 5. Festinus velociter veniet, et non est deficiens, neque laborans in eo.* Et praedicens eorum confusionem, *Ipsi autem confundentur*, hoc modo, *Vox populi*, timentis, *Vox Domini*, quantum ad hostium tumultus: *Soph. 1. Vox diei Domini amara.* Secundo exequitur promissionem quantum ab bonorum abundantiam. Et primo ad populi readunationem ponens promissionem, *Antequam parturiret*, idest subito et simul filii Hierusalem congregabuntur ad ipsam, sicut si mulier subito filium pareret, non praecedente partu: *Supra 37. Venerunt filii usque ad partum, et virtus non est pariendi.* Mystice exponitur de partu B. Virginis, et de partu ecclesiae in conversione fidelium, et de parturitione aeternae generationis. Et inducit admirativam quaestionem, *Quis audivit undique tale* etc. Et primo ponit responsionem ex persona Domini, *Numquid ego... non pariam*, congregans Iudaeos, vel fideles convertens, vel Filium ab aeterno generans? Simile *Psalm. 93. Qui plantavit aurem, non audiet, aut qui finxit oculum, non considerat?* Et haec argumenta tenent, si illud quod est perfectionis in creatura, attribuatur Deo, semoto omni eo quod imperfectionis est. Secundo promittit congregatis immensam consolationem. Et primo invitat alios ad congratulationem, *Laetamini cum Hierusalem mea*, sicut in obiecto gaudii, ponens conditionem congratulantium. Quantum ad affectum, *Qui diligitis: Can. 5. Comedite amici, et bibite, et inebriamini charissimi.* Quantum ad effectus signum, *Qui lugetis: Matth. 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Et congratulationis fructum. Quantum ad participationes laetitiae, vel pacis, *Ut sugatis: Can. 1. Meliora sunt ubera tua vino.* Quantum ad participationem gloriae, *Ut mulgeatis*, quasi mulgentes lac: *Iob 22. Tunc super omnipotentem deliciis afflues.* Secundo promittit copiosam collationem pacis, *Quia haec dicit Dominus, declinabo inundantem.* Et vocatur redundantia, sicut fluvius descendens cum magno impetu venit, nec redundat. Et gloriae, *Et quasi torrentem.* Tertio promittit consolationis plenam perceptionem. Primo quantum ad gentium administrationem quam sugetis in *Gloriam gentium*, quia ipsi reges gentium consolabuntur, et sustentabunt vos; unde sequitur, *Ad ubera.* Mystice loquitur de Apostolis, qui in gloriam gentium velociter conversarum delectati sunt, et eas quasi ad ube-

Digitized by Google

ra blandis admonitionibus portaverunt. Secundo quantum ad divinam protectionem, *Quomodo sicut mater*: *Hebr. 12. Obliti estis consolationis, quae vobis tanquam filiis loquitur dicens, Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris cum ab eo argueris*. Tertio quantum ad bonorum fruitionem, *Videbitis*, bona a Deo vobis data, *Ossa*, vos qui in adversitate sicut ossa arida eratis: *Ezech. 37. Ossa arida, audite verba Domini*. Vel videbitis divinam essentiam: *Eccl. 11. Dulce lumen et delectabile oculis solem videre. Ossa*, quasi herba germinabunt in resurrectionem. *Et cognoscetur* etc. Hic promittit malis supplicia. Et primo comminatur poenam, ponens iudicis indignationem, *Manus*, affligens impios in servis: vel, *Manus*, consolationis, *In servis*, per effectum: *Supra 28. Indignatio non est mihi*. Ponit etiam poenae magnitudinem, *Quia ecce Dominus in igne*, quo civitas comburenda erat, vel quo mundus purgandus: *Psal. 96. Ignis ante ipsum praecedet, et inflammabit in circuitu inimicos eius. Quadrigae*, exercitus Chaldaeorum, in quo quasi venit Deus; vel angeli qui cum ipso ad iudicium venient. Ponit etiam punitorum multitudinem, *Multiplicabuntur*: *Supra 34. Victima enim Domini in Bosra, et interfectio magna in terra Edom*. Secundo improperat culpam, *Qui sacrificabantur*, putantes se mundare ab immundis aquis, vel etiam sacrificiis idolorum: *In hortis*, in quibus idola colebant, vel voluptati se exercebant una cum mulieribus more pecudum coeuntes. Vel, *Postquam ianuam*, ad literam, *Murem*, glirem contra legem, *Levi. 11. Supra 65. Comedent carnem suillam, et ius profanum. Ego autem* etc. Hic prosequitur modum descriptionis quantum ad omnes communiter. Et primo inducit universale iudicium, *Opera et cogitationes*, pro utrisque iudicans. *Venio*, in die iudicii. Vel diversa regna hostium vestrorum, et in vobis malos destruens, *Venient*, Hierusalem post vestrum reditum, vel ad iudicium, vel ad fidem: *Ioel. 3. Ecce ego suscitabo eos de loco, in quo vendidisti eos*. Secundo ponit citationem, *Et ponam in eis*, idest Iudaeis qui erant cum Zorobabel et aliis ducibus: *Signum*, edictum Cyri, *Ad gentes*, ad quas dispersi erant Iudaei, *Lydiam ... tenentes sagittam*, quia sunt boni sagittarii, *Gloriam meam*, quae apparebit in vestra liberatione: *Supra 11. Levabit signum in nationibus*. Vel, *Signum*, crucis ponit in apostolis, ut omnes ad Deum convertant, quasi ad iudicium praeparantes. Tertio ponit iudicandorum praeparationem. Et primo quantum ad bonos. Secundo quantum ad malos, *Et egredientur, et videbunt*. Prima in duas. Primo quantum ad Iudaeos ponens honorificam reversionem, *Adducent in equis*, per quae significantur subsidia, quae a gentibus revertentes habuerunt: *Baruc. 5. Adducet hos Dominus ad te*. Vel significantur diversae conditiones eorum, qui convertuntur ad fidem, sicut exponit Glossa. Secundo reversionis exaltationem. Primo quantum ad dignitatem, *Et assumam*, quod ad literam impletum est in Iudaeis, et etiam in apostolis: *Supra 61. Vos sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei nostri dicetur vobis*. Secundo quantum ad seminis conservationem, *Quia sicut coeli novi, sic stabit*, in perpetuum: *Hier. 31. Si defecerint leges istae coram me, dicit Dominus, tunc et semen Israel deficiet*. Vel sancti stabunt in aeternum innovati sicut coelum et terra. Tertio quantum ad gloriae durationem, *Et erit mensis*, quasi mensis mensi, et festum festo in vestra prosperitate succedet: *Supra 29. Additus est annus ad annum, et solemnitates evolutae sunt*. Mystice ecclesia post finem, et qui est spiritualis, post carnalem. Secundo quantum ad gentiles, *Et veniet omnis*, quia de diversis nationibus veniebant Ierusalem ad Dominum adorandum: *Psal. 65. Omnes gentes venient, et adorabunt coram te Domine*. Vel in die iudicii. *Et egredietur* etc. Hic ponit secundum iudicium quantum ad malos. Et primo poenae emanationem, *Et egredientur*, venientes Hierusalem: *Et videbunt*, in monumentis antiquis, et in campis ossa mortuorum patrum: *Supra 34. Interfecti eorum proiicientur, et de cadaveribus eorum ascendet foetor*. Vel sancti videbunt damnatos in damnationem cadentes. Secundo ponit poenae durationem, *Vermis eorum*, conscientiae, qua etiam mortui torquebuntur. Et *Ignis*, inferni: *Iudith 16. Dabit ignes, et vermes in carnes eorum*. Tertio de poenis delectationem quantum ad videntes, *Et erunt usque ad satietatem omni carni*, idest sanctis: *Psal. 57. Laetabitur iustus cum viderit vindictam*. A quibus poenis nos liberet, qui incipere et consummare dedit, Iesus Christus Dominus noster. Cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

FINIS.

Digitized by Google

D. THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

IN HIEREMIAM PROPHETAM EXPOSITIO

PROOEMIUM

Hic est fratrum amator et populi Israel. Hic est qui multum orat pro populo et universa sancta civitate, Hieremias propheta Dei.

Hic est fratrum amator et populi Israel. Hic est qui multum orat pro populo et universa sancta civitate, Hieremias propheta Dei, *2. Macha. ult.* Verba ista sunt Oniae summi sacerdotis ad Iudam Machabaeum, in visione Hieremiam commendantis. Ex quibus quatuor possunt accipi circa praesens opus quod prae manibus habetur, scilicet auctor, materia, modus, et utilitas. Circa auctorem tria designat praesens auctoritas, scilicet officium, affectum, et actum. In officio ostenditur prophetalis dignitas; unde dicit, *Hieremias propheta Domini.* In affectu fraterna charitas; unde dicit, *Hic est qui multum etc.* Dicitur autem propheta Dei ad differentiam aliorum, qui non sunt prophetae Dei: sunt enim quidam prophetae coeli, quidam prophetae diaboli, quidam prophetae Dei. Prophetae coeli sunt, qui ex figuris coeli in motibus siderum futura coniicere student: et de istis dicitur *Isa. 47. Stent, et salvent te augures coeli* etc. Et ad hunc modum prophetiae reducitur omnis divinatio, quae fit per aliquas causas vel signa in rebus naturalibus inventa. Prophetae diaboli sunt, qui ex revelatione daemonum aliqua futura cognoscunt: quod quidem, ut dicit Augustinus, ipsi daemones cognoscunt experientia longi temporis, vel perspicacitate naturae, vel revelatione supernorum spirituum: et de istis dicitur *infra 2. Prophetae prophetaverunt in Baal* etc. Prophetae autem Dei sunt, qui mediantibus angelis, ut dicit Dionysius, de futuris a Deo illuminationem accipiunt. Unde Cassiodorus dicit quod prophetia est divina inspiratio rerum eventus immobili veritate denuntians; et ideo dicitur *Luc. 1. Tu puer propheta Altissimi vocaberis* etc. Prima prophetia contemnenda est, quia vana: non enim habet immobilem veritatem: effectus enim recipiunt contingentiam a causis proximis, non necessitatem a causis primis. Et ideo dicitur *Hierem. 10. A signis caeli nolite metuere*. Secunda est fugienda omnino, quia deceptoria et perniciosa: *Zach. 13. Pseudoprophetas et spiritum immundum auferam de terra.* Tertia est sequenda et tenenda, quia illuminativa: *1. Petri 1. Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, quasi lucernae lucenti in caliginoso loco.* Dicuntur autem isti sancti prophetae, prophetae Dei, propter tria. Primo quia a Deo inspirati: *Ioel. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae.* E contrario de falsis prophetis, qui per spiritum suum loquuntur, dicitur *Ezech. 13. Vae prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum* etc. Secundo, quia a Deo missi: *Matth. 23. Ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes* etc. *Isa. 29. Et nunc mi-*

Digitized by Google

sit me Dominus etc. E contrario de falsis prophetis *infra 3. Non mittebam eos, et ipsi currebant* etc. Tertio quia Deum testificati : *Huic omnes prophetae testimonium perhibent* etc. *Isa. c. 44. Vos estis testes mei.* Affectus autem ostenditur fervens fraterna charitate: unde dicit, *Hic est fratrum amator.* Affectus autem prophetarum tripliciter variatur : quidam enim sunt amatores lucri: *Isa. 56. Dormientes et amantes somnia, et canes impudentissimi, nescierunt saturitatem* etc. Quidam amatores favoris humani, de quibus *Matt. 23. Amant primos recubitus in coenis.* Sed tertii sunt amatores populi, implentes illud Apostoli *ad Heb. ult. Charitas fraternitatis maneat in vobis, et hospitalitatem nolite oblivisci.* Primi spoliabant divitiis : *Michaeae 3. Haec dicit Dominus super prophetas qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus, et praedicant pacem: Ezech. 13. Violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, et fragmen panis, ut interficerent animas quae non moriuntur, ut vivificarent animas quae non vivunt, mentientes populo meo credenti mendaciis.* Secundi decipiebant blanditiis: *Ezech. 22. Prophetae eius liniebant eos absque temperamento videntes vana, et divinantes ei mendacium.* Sed tertii instruebant veris doctrinis :, *Infra 3. Dabo vobis pastores iuxta cor meum, et pascent vos scientia et doctrina.* In actu autem ipsius ostenditur pia compassio eius ad populum suum, ibi, *Hic est qui multum.* Est oratio eius multa sive magna, tripliciter. Primo altitudine contemplationis: *Infra 18. Recordare quod steterim in conspectu tuo ut loquerer pro eis bonum, et averterem indignationem tuam ab eis.* In conspectu eius altare est per contemplationem praesto esse. Secundo fuit magna ex magnitudine compassionis: *Thren. 2. Conturbata sunt viscera mea, effusum est in terra iecur meum.* Tertio fuit magna assiduitate temporis, quia ante captionem et post: unde *Iacob. ult. Multum valet deprecatio iusti assidua.* Et haec tria, scilicet prophetalis dignitas, fraternalis charitas, et compassionis pietas, necessaria sunt prophetae. Cum ergo propheta constituatur quasi medius inter Deum, et populum, sicut dicitur *Deuteron. 5. Ego sequester et medius fui inter Deum et vos;* oportet quod per donum prophetiae coniungatur Deo, sicut dicitur *Sapien. 7. Per nationes in animas sanctas se transferet, et per charitatis vinculum iungatur populo: Ephe. 4. Soliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis.* Et sic orando, causam populi referant ad Deum, et praedicando causam Dei ad populum. Ex his autem tribus statim apparent alia tria. Ex officio enim patet modus : procedit enim per similitudinem et figuras, qui proprius modus prophetarum est : *Num. 13. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, et per somnium loquar ad illum.* Ex affectu patet utilitas: sicut enim dicitur *Eccl. 6. Amicus fidelis medicamentum vitae, et immortalitatis* : est enim finis bene vivere, et ad immortalitatis gloriam pervenire. Sed materia apparet ex actu : est enim materia secundum sensum historicum captivitas populi, quae compassionis orationem excitabat; unde dicitur *Baru. 2. Anima in angustiis, et spiritus anxius clamat ad te.*

Digitized by Google

EIUSDEM DIVI THOMÆ

IN PROLOGUM

BEATI HIERONYMI EXPOSITIO

PROLOGUS

S. HIERONYMI PRESBYTERI IN HIEREMIAM PROPHETAM

Hieremias Propheta cui hic prologus scribitur, sermone quidem apud Hebraeos Isaiae et Osee ex quibusdam aliis prophetis videtur esse rusticior, sed sensibus par est, quippe qui eodem spiritu prophetaverit. Porro simplicitas eloquii de loco ei in quo natus est, accidit. Fuit enim Anathothites, qui est usque hodie viculus tribus ab Hierosolymis distans millibus, sacerdos ex sacerdotibus, et in matris utero sanctificatus, virginitate sua Evangelicum virum Christi ecclesiae dedicans. Hic vaticinari exorsus est puer, et captivitatem urbis atque Iudaeae non solum spiritu, sed et oculis carnis intuitus est. Iam decem tribus Israel Assyrii in Medos transtulerant, iam terras earum coloniae gentium possidebant. Unde in Iuda tantum, et in Beniamin prophetavit, et civitatis suae ruinas quadruplici planxit alphabeto, quod nos mensurae metri, versibusque reddidimus. Praeterea ordinem visionum, qui apud Graecos et Latinos omnino confusus est, ad pristinam fidem correximus. Librum autem Baruch notarii eius, qui apud Hebraeos nec legitur, nec habetur, praetermisimus, pro his omnibus maledicta ab aemulis praestolantes, quibus me necesse est per singula opuscula respondere. Et hoc patior, quia vos cogitis. Caeterum ad compendium mali rectius fuerat modum furori eorum silentio meo ponere, quam quotidie novi aliquid scriptitantem invidorum insaniam provocare.

Huic autem libro Hieremiae, qui librum de hebraeo in latinum transtulit, praemittit prooemium, in quo more rhetorico tria facit. Primo reddit attentos. Secundo dociles facit, ibi, *Hic vaticinari* etc. Tertio benevolos, ibi, *Quod non mensurae* etc. Reddit autem attentos dupliciter. Primo ex scripturae profunditate. Secundo ex scribentis auctoritate, ibi, *Sacerdos ex sacerdotibus*. Circa primum duo facit. Primo commendat profunditatem mysterii in quo aequat ipsum aliis prophetis, ibi, *Sed sensibus par*. Et causam ostendit unitatem spiritus inspirantis, ibi, *Quippe qui eodem spiritu prophetaverit: 1. Corin. 14. Spiritus est, qui loquitur mysteria: Iob 32. Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam*. Secundo excusat ru-

Digitized by Google

sticitatem eloquii, ibi, *Porro* etc. Et ideo ipse dicit *infra 1. Nescio loqui, quia puer ego sum.* Auctoritatem autem scribentis ostendit ex tribus. Primo ex genere simul et dignitate, ibi, *Sacerdos ex sacerdotibus.* Unde suum erat dicere legem: *Malach. 2. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore eius.* Secundo ex privilegiata sanctitate, *Et in matris utero* etc. Unde dicitur *cap. 1. Antequam exires de vulva, sanctificavi te.* Tertio ex carnis integritate, *Virginitate*, quae probatur ex hoc quod dicitur *infra 16. Non accipies uxorem in loco isto, et non erunt tibi filii. Hic vaticinari* etc. Hic reddit dociles determinans tempus, *Captivitatem urbis*, *non solum spiritu futuram*, *sed et oculis carnis*, praesentem, et determinans materiam, quia scilicet non decem tribubus, sed tantum duabus prophetavit, *Iam enim* etc. 4. enim *Reg. 17.* patet, quod decem tribus captivatae sunt a rege Assyriorum tempore Achaz regis Iuda, *Coloniae*, idest alienigenae ad incolendum terram adducti, *Planxit*, *in Threnis 1. Quod nos mensuras* etc. Hic reddit benevolos ex persona sua, tribus locis. Primo de bonis a se factis sine arrogantia dicens, *Quod nos mensuras*, singulis scilicet versibus, literas ordinatim praescribentes, quantum ad Threnos, per ordinem, quantum ad ipsum librum Hieremiae. Secundo crimen illatum diluit, excusans se de Baruch, quae praetermisit, *Librum autem* etc. Tertio ostendit quae sibi difficultates instent, ex contradictione aemulorum. Unde primo ponit eorum invidiam, *Pro his omnibus.* Secundo ponit assumpti laboris causam, *Et haec patior* etc. Caeterum, quasi dicat, nisi essent preces vestrae, poteram eorum rabiem nihil transferendo, evadere.

Digitized by Google

INCIPIT EXPOSITIO

D. THOMAE AQUINATIS

IN HIEREMIAM PROPHETAM

INCIPIT HIEREMIAS PROPHETA,

a CAP. I.

Verba Hieremiae prophetae, filii Helchiae de sacerdotibus, qui fuerunt in Anathot, in terra Beniamin.

b Quod factum est verbum Domini ad eum in diebus Iosiae filii Amon regis Iuda, in tertiodecimo anno regni eius. Et factum est in diebus Ioachim filii Iosiae regis Iuda, usque ad consummationem undecimi anni Sedechiae filii Iosiae regis Iuda, usque ad transmigrationem Hierusalem, in mense quinto.

c Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Priusquam te formarem in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te, et prophetam in gentibus dedi te. Et dixi, A, a, a, Domine Deus: Ecce nescio loqui, quia puer ego sum. Et dixit Dominus ad me: Noli dicere, quia puer sum, quoniam ad omnia quae mittam te, ibis, et universa quaecumque mandavero tibi, loqueris. Ne timeas a facie eorum, quia tecum ego sum, ut eruam te, dicit Dominus. Et misit Dominus manum suam, et tetigit os meum, et dixit ad me: Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ecce constitui te hodie super gentes, et super regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes, et aedifices, et plantes.

d Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Quid tu vides Hieremia? Et dixi: Virgam vigilantem ego video. Et dixit Dominus ad me: Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbo meo, ut faciam illud.

e Et factum est verbum Domini secundo ad me, dicens, Quid tu vides? Et dixi: Ollam succensam ego video, et faciem eius a facie aquilonis. Et dixit Dominus ad me: Ab aquilone pandetur omne malum super omnes habitatores terrae. Quia ecce ego convocabo omnes cognationes regnorum aquilonis, ait Dominus, et venient, et ponent unusquisque solium suum in introitu portarum Hierusalem, et super omnes muros eius in circuitu, et super universas urbes Iuda. Et loquar iudicia mea cum eis super omnem malitiam eorum, qui dereliquerunt me, et libaverunt diis alienis, et adoraverunt opus manuum suarum. Tu ergo accinge lumbos tuos, et surge, et loquere ad eos omnia, quae ego praecipio tibi. Ne formides a facie eorum, nec enim timere te faciam vultum eorum. Ego quippe dedi te hodie in civitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum aereum super omnem terram, regibus Iuda, principibus eius, et sacerdotibus, et omni populo terrae, et bellabunt adversum te, et non praevalebunt, quia ego tecum sum, ait Dominus, ut liberem te.

a CAP. I.

Iste liber more aliorum prophetarum in duas partes dividitur, scilicet in titulum, et tractatum, qui incipit, ibi, *Et factum est* etc. In titulo duo facit. Primo describit auctorem. Secundo prophetiae tempus, ibi, *Quod factum est*. Describitur autem auctor tripliciter. Primo ex nomine, *Verba Hieremiae*, supple haec sunt. Et interpretatur excelsus Domino, quod competit eminentiae contemplationis. Secundo ex genere prophetali, *Filii Helchiae*. Secundum regulam enim Hieronymi ubicumque prophetae pater in titulo ponitur, ipse etiam propheta fuit. Et sacerdotali, *De sacerdotibus*, quorum erat scire legem: *Aggaei 2. Interroga sacerdotem, et legem*. Tertio describitur ex

Digitized by Google

habitatione propria, *Qui fuerunt in Anathot.* Acceperunt enim Levitae in singulis tribubus aliquas villas, in quibus morarentur, sicut dicitur *Num. ult.* De istis verbis dicitur *Isa. 59. Verba mea non deficient.* Sciendum est autem, quod quidam prophetae intitulantur ab actu interiori; unde dicitur, *Visio Isaiae vel visio Abdiae.* Quidam ab actu exteriori, et isti intitulantur per verbum, sicut hic. Quidam a materia comminationis, et sic intitulantur per Onus, sicut Abacuch, et Nahum.

b Hic describit prophetiae tempus, quia sub tribus regibus prophetavit, de quibus habetur *4. Reg. 20.* et deinceps. Sed cum supra dixerit verba, quare hic singulariter dicit, *Verbum.* Ad quod dicendum, quod verba prophetalia sunt quidem multa in se, sed sunt unum in sua origine, quia a Verbo increato originantur. Sed cum illud Verbum sit aeternum, ut dicitur *Ioan. 1.* quomodo dicitur factum. Et dicendum, quod non dicitur factum simpliciter, sed ad aliquem, non quidem mutatione facta in Verbo, sed in eo, cui per Verbum fit revelatio: secundum quem modum dicitur Deus factus refugium nostrum. Item quaeritur, quare non fit mentio de aliis duobus regibus, Ioathan filio Iosiae, et de Ioachim filio Ioathim, qui et alio nomine Iechonias dictus est. Et dicendum, quod uterque istorum regnavit tantum tribus mensibus, ut dicitur *4. Reg. 24.* Et quia sacra Scriptura non curat minutias, computantur cum temporibus aliorum regum, *Mense quinto*, quo fuit destructa, licet mense quarto capta, ut dicitur *infra 39.*

c Hic incipit tractatus ipsius libri. Et primo iniungitur Hieremiae prophetandi officium. Secundo ponitur prophetae iam constituti vaticinium, ibi, *Et factum est c. 2.* Prima in duas. In prima iungit officium. In secunda ostendit executionis modum, ibi, *Tu ergo accinge.* Prima in duas. In prima constituitur in prophetali officio. In secunda designatur sibi prophetiae suae materia, ibi, *Et factum est verbum* etc. Prima in duas. In prima narratur prophetiae praeparatio. In secunda doni prophetalis collatio, ibi, *Et misit* etc. Prima in tres. In prima ponitur praeparatio ex parte Domini. In secunda ponitur contradictio prophetae, ibi, *Et dixi, A, a, a.* In tertia contradictionis repulsio, ibi, *Et dixit Dominus.* Circa primum tria. Primo ponitur prophetae praeparatio, *Factum est verbum*, vel exterius per subiectam creaturam, vel interius per inspirationem: *Ps. 84. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Te formarem*, in ipsa enim natura formante Deus operatur formam, scilicet causa prima in secunda: *Iob 10. Pelle, et carnibus vestisti me. Novi*, notitia approbationis: *Isa. 49. Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meae recordatus est nominis mei.* Secundo ponitur privilegiata sanctificatio, *Et antequam: Ecc. 49. Male tractaverunt illum, qui a ventre matris consecratus est propheta* etc. Tertio opponitur officii praeordinatio, *Et prophetam dedi*, scilicet in mea ordinatione: *Is. 44. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae.* Circa sanctificationem in utero quatuor videntur. Primo tempus. Et videtur quod ante infusionem animae possit esse huiusmodi sanctificatio, per illud quod dicit glossa Ambrosii, *Lu. 1. Nondum inerat spiritus vitae, et iam inerat spiritus gratiae.* Praeterea hic dicitur, *Priusquam te formarem in utero novi*, et intelligitur de spirituali notitia, quae est approbationis. Ergo ante formationem gratiam habuit. E contra videtur, quod non antequam ex utero nascatur; quia dicit Augustinus, *Non potest renasci nisi iam natus.* Nullus autem habet gratiam nisi renatus, quia per gratiam fit quis filius Dei. Ergo nec gratiam sanctificationis. Ad hoc dicendum, quod sanctificatio, de qua loquimur, fit per gratiam, cuius subiectum est anima. Et ideo ante infusionem animae non potest esse; sed post infusionem ante nativitatem ex utero fit ex spirituali privilegio. Ad primum dicendum, quod spiritus vitae dicitur ibi aer exterius libere respiratus; vel dicitur inesse spiritus vitae, si de anima accipiatur, quando innotescit. Ad aliud dicendum, quod intelligitur de notitia approbationis, quae est secundum praedestinationem ad gratiam, et non dicitur secundum praesentem iustitiam. Ad aliud dicendum, quod nullus potest renasci, lege communi, regeneratione, quae est per sacramenta, antequam sit natus, quia nondum subiacere potest operationibus ministrorum ecclesiae, per quos huiusmodi gratia dispensatur. Sed Deus potentiam suam non alligavit sacramentis; et ideo ipse potest spirituali privilegio aliquem in utero sanctificare. Secundo quaeritur, quibus conveniat sanctificatio ista. Et videtur, quod Christo, de quo dicitur hic in glossa, quod antequam de vulva exiret, sanctificatus est in utero. Sed contra. Sanctificare est de non sancto fieri sanctum. Sed ipse nunquam fuit non sanctus. Ergo etc. Item videtur, quod conveniat rebus inanimatis per id quod dicitur in *Ps. 45. Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.* In contrarium est, quod huiusmodi non sunt susceptiva gratiae. Et dicendum ad primum, quod non sanctum dicitur dupliciter. Vel privative: et tunc requiritur existentia subiecti; et sic Christo non convenit; aut negative: et sic convenit Christo de non sancto fieri sanctum, quia antequam esset homo, non erat sanctus sanctitate creata. Ad aliud dicendum, quod sanctum dicitur uno modo cultui divino dicatum; et sic res animatae, et inanimatae sanctificari possunt. Aliquando autem sanctum dicitur firmum, vel mundum, vel a peccato, vel a carnali actu: et talis sanctificatio est per gratiam, et tantum in hominibus possibilis. Cum autem omnis sanctificatio ordinetur ad illam sanctissimam Filii Dei conceptionem, convenienter mater, in cuius utero celebrata est illa conceptio, sanctificata fuit, et Ioannes Baptista, qui adhuc clausus utero clausum in utero ostendit, et Hieremias, qui inter alios expressius modum illius sanctissimae conceptionis disseruit: *Infra 31. Creavit Dominus novum super terram, foemina circumdabit virum.* Quaeritur tertio de effectu sanctificationis. Et sciendum est, quod sanctificatio ordinatur contra immunditiam peccati originalis, in quo est considerare reatum carentiae divinae visionis ex carentia debitae iustitiae; et hunc totaliter amovit, quantum pertinet ad impedimentum personae, licet nondum esset solutum pretium, quo moveretur impedimentum naturae. Est enim considerare fomitem, qui est pronitas ad omne malum: et hic quidem manet, sicut habitus impeditus non inclinat

Digitized by Google

ad id, ad quod est, sed in aliis inclinabat ad veniale, quamvis non ad mortale. In Beata autem Virgine ad neutrum horum. Quarto quaeritur de comparatione gratiae sanctificationis ad gratiam sacramentalem. Et dicendum, quod simpliciter praevalet gratia sanctificatione, quia post gratiam sacramentalem manet inclinatio ad peccatum mortale. Sed secundum quid praevalet gratia sacramentalis, scilicet quoad impressionem characteris, et huiusmodi. *Et dixi.* Hic ponitur prophetae contradictio. Et primo ponit suum stuporem, *A*, propter defectum vitae, *A*, propter defectum scientiae, *A*, propter defectem eloquentiae: *Ezech. 4. Et dixi, A. A, A*, Secundo ponit stuporis rationem. Et allegat defectum eloquentiae, *Ecce nescio loqui: Exod. 4. Non sum eloquens ab heri, et nudiustertius.* Et aetatem pueritiae, *Quia puer ego sum.* Unde non convenit aetas mea praedicationis officio: *Iob 24. Sperabam, quod aetas prolixior loqueretur, et annorum multitudo doceret sapientiam: Ezechiel. 32. Loquere maior natu, decet enim te.* Quare autem hic recusavit officium praedicationis, ad quod Isaias se obtulit, *Isa. 6.* ostendit Gregorius in glossa illa: *Officium*, inquit, *praedicationis alii laudabiliter appetunt, ad quod alii laudabiliter coguntur* etc. *quia hic ex amore quo ferebatur in Deum, damna contemplationis timebat, et ille per dilectionem proximi salutem proximorum cupiebat: nec tamen ille ante purgationem se obtulit, nec iste pertinaciter recusavit. Et dixit Dominus.* Repellit hanc contradictionem. Et quia ille allegabat pueritiam, promittit tria contra tres defectus puerorum. Pueri enim sunt inconstantes: et contra hoc promittit constantiam, *Noli dicere*, te excusando, *Ad omnia*, exequendum: *Infra 10. Non est hominis via eius, nec viri est, ut ambulet, et dirigat gressus suos: Prover. 3. In omnibus viis tuis cogita illum, et ipse diriget gressus tuos.* Item promittit eloquentiam contra hoc quod pueri sunt elingues, *Et universa: Sap. 10. Sapientia aperuit os mutorum, et linguas infantium fecit disertas.* Promittit audaciam contra timiditatem puerorum, *Ne timeas, ut eruam te:* non quod angustiis careas, sed quod omnia patienter feras: *Psal. 12. Non timebo mala, quoniam tu mecum es. Et misit Dominus.* Hic offert prophetiae donum per modum sacramenti. Unde primo ponitur actio, *Misit Dominus*, imaginaria visione, ut humana membra videns puer non expavesceret, per quam signatur liberalitas divinae bonitatis: *Psalm. 103. Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* Non autem purgatur ante ignito calculo, ut Isaias, quia propter pueritiam, et sanctificationis gratiam peccata nulla habebat Secundo ponuntur verba, *Et dixi* etc. quae tria continent. Primo exprimit donum, *Ecce dedi: Psalm. 67. Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa.* Secundo ostendit gradum, *Ecce constitui te super gentes*, diversas, quibus praedicavit, quasi mediator inter ipsas, et Deum: *Exo. 7. Ecce constitui te Deum Pharaonis: Psalm. 17. Constitues me in caput gentium.* Tertio ponit officium, *Ut evellas*, mala, quantum ad radicem, *Destruas*, quantum ad malae ordinationis machinationem, *Disperdas*, malorum adunationem, *Dissipes*, mali defensionem, *Aedifices*, bona, quantum ad ordinem, *Plantes*, quantum ad radicem: non enim indigent exteriori munimine quasi sepe: *Eccl. 49. Consecratus est propheta, evertere, eruere, et perdere, et iterum aedificare, et renovare.*

d Hic determinat materiam ad quam specialiter prophetandam constituitur, scilicet destructionem Hierusalem, et captivitatem populi. Et primo ostendit prophetiae certitudinem. Secundo ostendit ipsam captivitatem, ibi, *Et factum est, capit. 2.* Circa primum tria. Primo ponitur prophetae excitatio ad videndum. *Quid tu vides;* quasi dicat, Ex quo propheta es, tuum est videre: *1. Reg. 9. Qui nunc dicitur propheta, olim dicebatur videns* Secundo ponitur visio, *Et dixi: Virgam*, quasi virgam in manu Domini paratam ad percutiendum, *Video*, imaginaria visione: *Threno. 1. Vigilavit iugum iniquitatum mearum in manu eius, convolutae sunt, et impositae collo meo.* Quidam intelligunt virgam vigilantem, virgam latronum ad attrahenda spolia de domibus per fenestas, dum ipsi vigilant aliis dormientibus; sed primum melius. Tertio ponitur expositio. *Et dixit ... bene;* quasi dicat, congruunt veritati. *Vigilabo*, solicitus ero: *Isa. 55. Verbum quod egredietur de ore meo.*

e Hic ponit ipsam destructionem civitatis. Et primo ponitur excitatio ad videndum, *Quid tu vides*, ut supra. Secundo visio, *Et dixi: Ollam succensam:* quod signat combustionem civitatis, *Et faciem*, fundum, *Aquilonis*, unde ignis accendebatur: *Eze. 24. Pone ollam super prunas vacuam, ut incalescat, et liquefiat aes eius, et confletur in medio eius inquinamentum eius, et consumatur rubigo eius.* Tertio ponitur expositio, *Et dixit Dominus.* Et primo exponitur in generali, *Ab aquilone*, idest a rege Babylonis, qui ad aquilonem erat respectu terrae sanctae, *Habitatores terrae*, Hierusalem, vel aliarum adiacentium, quae per ipsum vastatae sunt: *Infra 10. Ecce veniet commotio magna de terra aquilonis, ut ponat civitates Iuda solitudines, et habitacula draconum.* Secundo prosequitur totum rei ordinem. Et primo ponitur exercitus convocatio, *Quia ecce ego convocabo*, inspirando, *Regnorum*, subiectorum Nabuchodonosor: *Isa. 5. Levabit signum in nationibus procul.* Secundo ponitur civitatis obsidio, *Et venient ... solium*, tentorium, *In introitu portarum*, quasi usque ad muros obsidebunt: *Isa. 22. Equites ponent sedes suas in porta, et revelabitur operimentum Iudae.* Vel ponit ipsam captivitatem urbis. Et tangitur id quod habetur *infra 39. Ingressi sunt omnes principes Regis Babylonis, et sederunt in porta media.* Tertio ponitur habitantium punitio, *Et loquar iudicia*, non verbis, sed poenis: *Ezech. 16. Iudicabunt te iudiciis adulterarum, et effundentium sanguinem. Tu ergo accinge.* Hic docet exercendi modum. Et primo, ut prompte exequatur, *Accinge lumbos tuos*, quasi qui parat se ad velociter eundum: *Iob 40. Accinge sicut vir lumbos tuos.* Secundo, quod secure. Et circa hoc primo excludit timorem, *Ne formides: Ezechiel. 3. Ne timeas eos, neque metuas a facie eorum, quia Dominus exasperatus est: Isaias 51. Quis tu ut timeas ab homine mortali, et a filio hominis, qui quasi foenum ita arescet, et oblitus est Domini factoris sui, qui tetendit coelos, et fundavit terram, et formidasti*

Digitized by Google

tota die a facie furoris eius, qui te tribulabat, et paraverat ad perdendum? Ubi est nunc furor tribulantis etc. Secundo promittit fortitudinem ad resistendum, *Ego quippe etc. in civitatem*, ad alios sustentandum, *In columnam : Isa. 50. Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lapsus est, verbo, et ut in se non deficiat. Et in murum aereum : Ezechiel. 3. Ut adamantem, et ut silicem dedi faciem tuam.* Tertio promittit hostium frustrationem, *Et bellabunt, et non praevalebunt*, non poterunt te a veritate avertere: *Infra 25. Dabo te populo huic in murum aeneum, fortem, et bellabunt adversum te, et non praevalebunt, quia ego tecum sum, ut salvem te, et eruam te, dicit Dominus.* Circa praedicta sciendum primo, quod alicuius Deus potest habere notitiam approbationis, ut dictum est. Praevisionis: *Eccle. 23. Domino Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita, sic et post perfectum respicit omnia.* Praedestinationis: *Tim. 2. Novit Dominus qui sunt eius.* Gratiae infusionis: *Ioan. 10. Cognosco oves meas, et cognoscunt me meae.* Specialis familiaritatis: *Exo. 33. Et teipsum novi ex nomine.* Glorificationis : *Ecclesi. 44. Cognovit illum in benedictionibus suis, et dedit illi haereditatem.* Item notandum, quod aliquos tangit Dominus corripiendo : *Iob 19. Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.* A peccatis mundando : *Matth. 8. Et Iesus tetigit eum, dicens: Volo: mundare.* Gratiam infundendo: *Cantic. 5. Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum eius.* In gratia confortando: *Dan. 10. Et ecce manus tetigit me, et erexit me super genua mea, et super articulos manuum mearum.* Fervorem excitando: *Psalm. 143. Tange montes, et fumigabunt.* Item notandum, quod anima peccatrix dicitur olla propter concupiscentiae fervorem : *Iob 40. Fervescere faciet quasi ollam profundum maris, et ponet quasi cum unguenta bulliunt.* Propter operis carnalitatem : *Mich. 3. Ossa eorum confregerunt, et conciderunt sicut in lebete, et quasi carnem in medio ollae.* Propter maculae nigredinem: *Nahum 3. Facies omnium sicut nigredo ollae.* Item notandum, quod praedicta olla succenditur igne inordinati amoris: *Psal. 79. Incensa igne, et suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt.* Irae et contentionis: *Is. 50. Ecce omnes vos accendentes ignem, accincti flammis.* Aeternae damnationis: *Deuter. 32. Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima.* Item notandum, quod diabolus dicitur aquilo propter tentationis impetum : *Eccles. 43. Vox tonitrui eius verberavit terram.* Tempestas aquilonis, et congregatio spiritus, quia impedit boni operis fructum : *Cant. 4. Surge aquilo, et veni auster, perfla hortum meum, et fluent aromata illius.* Quia siccat lacrymarum fluvium: *Prover. 25. Ventus aquilo dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem.* Item notandum, quod munitur ecclesia, vel anima divino auxilio: *Zac. Ego ero ei ignis in circuitu, et in gloria ero in medio eius.* Angelorum praesidio: *Isa: 33. Munimina saxorum sublimitas eius.* Sanctorum patrum exemplo: *Cant. 4. Turris David collum tuum, quae aedificata est cum propugnaculis.* Fratrum subsidio: *Prov. 18. Frater qui adiuvatur a fratre, quasi civitas firma.* Sacramentorum remedio: *Cant. 8. Ego murus, et ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.*

a CAP. II.

Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Vade, et clama in auribus Hierusalem, dicens: Haec dicit Dominus : Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, et caritatem desponsationis tuae, quando secuta es me in deserto, in terra quae non seminatur. Sanctus Israel Domino, primitiae frugum eius. Omnes qui devorant eos, delinquent : mala venient super eos, dicit Dominus.

b Audite verbum Domini domus Iacob, et omnes cognationes domus Israel. Haec dicit Dominus: Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongaverunt a me, et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt? Et non dixerunt: Ubi est Dominus qui ascendere nos fecit de terra Aegypti, qui transduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem, et inviam, per terram sitis, et imaginem mortis, et per terram in qua non ambulavit vir, neque habitavit homo. Et induxi vos in terram Carmeli, ut comederetis fructum eius, et bona illius. Et ingressi contaminastis terram meam, et haereditatem meam posuistis in abominationem. Sacerdotes non dixerunt : Ubi est Dominus, et tenentes legem nescierunt me, et pastores praevaricati sunt in me. Et prophetae prophetaverunt in Baal, et idola secuti sunt.

c Propterea adhuc iudicio contendam vobiscum, ait Dominus, et cum filiis vestris disceptabo. Transite ad insulas Cethim, et videte, et in Cedar mittite, et considerate vehementer, et videte si factum est huiusmodi. Si mutavit gens deos suos, et certe ipsi non sunt dii; populus vero meus mutavit gloriam suam in idolum. Obstupescite coeli super hoc, et portae eius desolamini vehementer, dicit Dominus. Duo enim mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquae, et foderunt sibi cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas.

d Numquid servus est Israel, aut vernaculus? Quare ergo factus est in praedam? Super eum rugierunt leones, et dederunt vocem suam, posuerunt terram eius in solitudinem. Civitates eius exustae sunt, et non est qui habitet in eis. Filii quoque Mempheos, et Taphnes constupraverunt usque ad verticem. Numquid non istud factum est tibi, quia dereliquisti Dominum Deum tuum, eo tempore, quo ducebat te per viam. Et nunc quid tibi vis in via Aegypti, ut bibas aquam turbidam? Et quid tibi cum via Assyrio-

Digitized by Google

rum, ut bibas aquam fluminis? Arguet te malitia tua, et aversio tua increpabit te, Scito, et vide, quia malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum, et non esse timorem eius apud te, dicit Dominus Deus exercituum.

e A saeculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, et dixisti, Non serviam. In omni enim colle sublimi, et sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix.

f Ego autem plantavi te vineam electam, omne semen verum. Quomodo ergo conversa es mihi in pravum, vinea aliena? Si laveris te nitro, multiplicaveris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua coram me, dicit Dominus Deus. Quomodo dicis: Non sum polluta, post Baalim non ambulavi? Vide vias tuas in convalle, scito quid feceris. Cursor levis explicans vias suas, onager assuetus in solitudine, in desiderio animae suae attraxit ventum amoris sui. Nullus avertet eam. Omnes qui quaerunt eam, non deficient: in menstruis eius invenient eam. Prohibe pedem tuum a nuditate, et guttur tuum a siti. Et dixisti: Desperavi, nequaquam faciam: adamavi quippe alienos, et post eos ambulabo. Quomodo confunditur fur, quando deprehenditur, sic confusi sunt domus Israel, ipsi et reges eorum, principes, et sacerdotes, et prophetae eorum, dicentes ligno, Pater meus es tu, et lapidi, Tu me genuisti. Verterunt ad me tergum, et non faciem, et in tempore afflictionis suae dicent, Surge, et libera nos. Ubi sunt dii tui, quos fecisti tibi? Surgant, et liberent te in tempore afflictionis tuae: secundum numerum quippe civitatum tuarum erant dii tui Iuda.

g Quid vultis mecum iudicio contendere? Omnes dereliquistis me, dicit Dominus. Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt. Devoravit gladius vester prophetas vestros, quasi leo vastator generatio vestra.

h Videte verbum Domini: Nunquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina? Quare ergo dixit populus meus: Recessimus, non veniemus ultra ad te? Nunquid obliviscetur virgo ornamenti sui, aut sponsa fasciae pectoralis suae? Populus vero meus oblitus est mei, diebus innumeris.

i Quid niteris bonam ostendere viam tuam, ad quaerendam dilectionem quae insuper, et malitias tuas docuisti vias tuas, et in alis tuis inventus est sanguis animarum pauperum, et innocentum? Non in fossis inveni eos, sed in omnibus quae supra memoravi. Et dixisti: Absque peccato et innocens ego sum, et propterea avertatur furor tuus a me. Ecce ego iudicio contendam tecum, eo quod non dixeris, non peccavi. Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas.

k Et ab Aegypto confunderis, sicut confusa es ab Assur. Nam et ab ista egredieris, et manus tuae erunt super caput tuum, quoniam obtrivit Dominus confidentiam tuam, et nihil habebis prosperum.

a CAP. II.

Hic incipit vaticinium ipsius Hieremiae, iam in prophetali officio constituti: et dividitur in partes tres. In prima praedicit captivitatem futuram. In secunda plangit iam factam in Threnis. In tertia inducit iam captivatos ad poenam in libro Baruch. Prima in duas. In prima praedicit captivitatem per modum prophetiae. In secunda narrat eam per modum historiae, in *ca. 53. Filius unius anni*. Prima in duas. In prima prophetat ad populum Iudaeorum. In secunda ad diversos populos gentium, quia illis etiam propheta constitutus est, ut patet ex praecedenti parte. Et hoc *cap. 46. Quod factum est verbum* etc. Prima in duas. In prima ponitur prophetia ad populum captivandum ante captivitatem. In secunda ad reliquias captivitatis post captivitatem, *cap. 30. Anno 39.* etc. Prima in duas. In prima ponitur Hieremiae praedicatio. In secunda audientium contradictio, *cap. 34. Verbum quod factum est* etc. Prima in duas. Primo ponit comminationem. Secundo consolationem, *cap. 30. Hoc verbum, quod factum est* etc. Prima in duas. In prima ponit veram comminationem. Secundo excludit falsam consolationem, in *c. 27.* Comminatio ad populum universaliter. In secunda ad maiores specialiter, *20. cap. Et audivit Phassur* etc. Prima in duas. In prima ponit comminationem. In secunda propheta quasi compatiens interponit suam orationem, *cap. 11. Quod factum est verbum* etc. Prima in duas. In prima per iudicium convincit culpam. In secunda revocat ad poenitentiam, *cap. 3. Vulgo dicitur* etc. Prima in duas. In prima assignat tantae dignationis rationem, eo scilicet quod non statim post culpam vindictam inferat, sed iudicio contendat, ut revocet. In secunda prosequitur iudicii ordinem, ibi, *Audite verbum* etc. Circa primum duo. Primo sumit rationem ex Dei pietate, *Clama*, aperte pronuncia, *Hierusalem*, habitatorum ipsius. Et ponit tria, quae movent ad pietatem. Primum est puritas aetatis, *Adolescentiam tuam*, in qua sponsae vehementius amantur, quaesivit quando egrediebantur de Aegypto: *Ose. 2. Et canet ibi iuxta dies iuventutis suae, et iuxta dies ascensionis suae de terra Aegypti*. Secundum est memoria pristini amoris et charitatis, qua scilicet desponsavi te mihi in legislatione: *Infra 31. In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans*. Tertium est obedientia operis, *Quando secuta* etc. quae fieri non potest. Unde nec difficultate itineris retrahebaris, quamvis quidem murmurantes dixerint *Nume. Adduxisti nos in locum istum pessimum, qui seri non potest* etc. Secundo sumit rationem ex populi dignitate. Unde primo ponit dignitatem populi, *Sanctus*, quasi dicatus ad cultum Domini, et Domino consecratus, *Primitiae*, quia te elegit Dominus de cunctis populis, quasi primitias de frugibus: *Deuter. 7. et 32. Pars autem Domini populus eius Iacob, funiculus haereditatis eius: Osee 9. Quasi prima poma ficulneae in cacumine eius, vidi patres eorum*. Se-

cundo excludit comminationem hostis, *Omnes qui devorant eos*, secundum legem, quae habetur *Levit. 22.* quod primitias solis sacerdotibus comedere licebat : *Psal. 13. Qui devorant plebem meam sicut escam panis.*

b Hic prosequitur Iudicii ordinem. Et primo ponit accusationem. Secundo repellit excusationem, ibi, *Ego te plantavi* etc. Prima in tres. Primo exaggerat culpas eorum ex beneficiorum ingratitudine. Secundo ex facti enormitate , ibi , *Propterea adhuc* etc. Tertio ex mentis obstinatione, ibi , *Numquid servus* etc. Circa primum tria. Primo purgat a se culpam, ne in ipsa videatur ingratitudinis causa , *Quid invenerunt* etc. mali scilicet, *Quia nihil elongaverunt*, longo tempore recesserunt, *Vanitatem*, idola, quae non prosunt cultoribus : *Mich. 6. Popule meus quid feci tibi , aut quid molestus fui tibi? responde mihi.* Secundo ponit beneficiorum abundantiam , praecipue tangens eductionem de Aegypto. Et tangit hoc beneficium tripliciter. Quantum ad locum unde eduxit, *Et non dixerunt: Ubi est*, quaerentes me toto desiderio, *Ascendere*, propter situm terrae: *Infra 11. Eduxit eos de terra Aegypti.* Quantum ad viam per quam duxit , *Qui transduxit per desertum*, imaginem mortis, quia ipso aspectu mortem comminatur : *Deute. 8. Ductor tuus fui in solitudine* Et quantum ad terram in quam induxit, *Et induxi vos in terram Carmeli* , propter similitudinem sterilitatis , non quod mons iste sit in terra promissionis: *Num. 14. Terra quam circuimus valde bona est.* Tertio ponit ingratitudinis culpam. Et primo quoad omnes communiter , *Et ingressi contaminastis*, idolis: *Psalm. 105. Infecta est terra in sanguinibus, et contaminata est in operibus eorum.* Secundo quoad praelatos specialiter , *Sacerdotes* , quorum est ducere in Deum, *Tenentes*, doctores, *Pastores*, principes, quorum est ab idolatria revocare: *Is. 56. Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam.*

c Hic exaggerat culpam eorum ex facti enormitate. Et primo proponit quod intendit , scilicet Iudicium , *Adhuc contendam* , super enormitate , sicut pro ingratitudine, *Cum filiis*, qui malitiam patrum imitantur: *Mich. 6. Iudicium Domini cum populo suo , et cum Israel diiudicabunt.* Secundo exequitur propositum , ostendens in iudicio peccati enormitatem. Et primo ex comparatione cultorum, *Transite*, per considerationem , *Cethim*, occidentales ultra Cyprum : vel civitas nominis. Cedar , ubi habitant Ismaelitae , *Si mutavit gens ;* quasi dicat , non mutavit , unde constat quod comparatione aliorum damnati sunt : *Ezech. 6. Contempsit iudicia mea, ut plus esset impia, quam gentes, et praecepta mea, ultra quam terrae, quae in circuitu eius sunt.* Secundo ex comparatione deorum prorumpens in stuporem , *Obstupescite*; quasi dicat, Si esset possibile , coeli obstupescerent. Vel angeli qui in coelis sunt , sicut civitas Regis sui. *Portae eius*, principaliores in angelis , qui sunt quasi principes, et iudices aliorum. Simile *Isa. 1. Audite coeli , et auribus percipe terra , quoniam Dominus locutus est.* Secundo subiungit stuporis rationem. *Duo enim*, contra duas partes praecepti: *Exo. 20. Ego sum Dominus Deus tuus , qui eduxi te de terra Aegypti : Non habebis deos alienos coram me* etc. Et iterum: *Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis*, vobis: *Fontem aquae*, qui veram consolationem eis dare possunt: *Psal. 35. Apud te est fons vitae. Cisternas* , idola , quae salvare non possunt, *Foderunt* , quia ipsi esse fecerunt : *Psal. 113. Simulacra gentium argentum, et aurum, opera manuum hominum.*

d Hic exaggerat culpam ex mentis obstinatione. Et primo, quia peccatum non recognoscebant. Secundo, quia multiplicabant, ibi, *A saeculo.* Circa primum tria. Primo sumit ex poenis culpae argumentum , excludens servilem conditionem , ne propter hoc videatur iuste in servitutem adducta, *Vernaculus*, qui nascitur in domo Domini; quasi dicat , non : *Io. 8. Semen Abrahae sumus, et nemini servivimus unquam.* Proponens poenarum diversitatem , quantum ad hominum captivitatem, *Quare ergo factus .... leones*, principes Chaldaeorum , *Vocem* , praecepta , vel belli. Quantum ad regionis vastationem , *Posuerunt : Isa. 1. Terra vestra deserta , civitates vestrae destructae sunt.* Quantum ad mulierum violationem, *Filii quoque* , civitates Aegypti , *Usque ad verticem* , contra naturam abutentes, nulli parcentes membro. Vel spiritualiter , per idolatriam usque ad firmos contaminantes: *Thren. ult. Mulieres in Syon humiliaverunt , et virgines in civitatibus Iuda* Et concludens veram rationem, *Nanquid ducebat*, prospere : non enim te dereliquit, sed tu ipsum : *Dan. 9. Quia recessimus a te, et non audivimus vocem Domini Dei nostri, ut ambularemus in lege eius, quam posuit nobis per servos suos prophetas* etc. Secundo ponitur inutile remedium, quod contra huius poenas adhibebant. Ex quo patet , quod peccatum non recognoscebant sperantes in auxilio gentium, unde ponit auxilii inquisitionem. *Et nunc quid* ; quasi dicat, non sic deberes poenam vitare, sed Deum placando, *In via Aegypti*, mittens pro auxilio, *Aquam*, Nili, *Fluminis*, Euphratis, qui est Assyriorum : *Isa. 30. Ambulatis ut descendatis in Aegyptum , et os meum non interrogastis.* Contra praedictae culpae recognitionem , *Arguet* , malitia , quando pro ea poenas sustinebis : *Isa. 3. Agnitio vultus eorum respondebit eis. et peccatum suum quasi Sodoma praedicaverunt.* Tertio adhibet utile consilium , ut peccatum recognoscant, *Scito ... malum* , inhonestum, *Amarum* , poenosum : *Sophon. 1. Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis.*

e Hic ostendit , quod peccatum obstinata mente multiplicabant. Et primo quantum ad diuturnitatem temporis, *A saeculo ;* quasi dicat ; a principio legis datae : *Isa. 48. Transgressorem ex utero vocavi te : Iob 21. Quid est opus, ut serviamus ei, et quid nobis proderit, si oraverimus illum ?* Secundo quantum ad multitudinem operis, *In omni colle*, in locis altis, amoenis, idolis immolabant: *Isa. 65. Sacrificaverunt super montes , et super colles exprobraverunt mihi. Amoena enim ; et excelsa semper idolis dedicantur.*

f Hic tollit excusationem. Et primo quam possunt habere, proponendo cultoris negligentiam. Contra quod, *Ego te elegi*, electum ex electis patribus: *Isa. 5. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei* etc. Secundo , quam possent habere negando culpam , ibi , *Si laveris.* Et primo convincit eos de culpa in Deum. Secundo de culpa in proximum, ibi, *Quid niteris* etc. Circa primum duo. Primo convincit de culpa, osten-

dens uegandi possibilitatem, *Nitro*, quod calore solis condensatum, sicut sal sordes lavat, *Berith*, quaedam herba ad lavandum sordes, et est modus loquendi; quasi dicat, Tota aqua fluminis non faceret te mundam, idest nulla est tibi excusatio vel purgatio: *Prov. 30. Generatio, quae sibi munda videtur, et tamen non est lota a sordibus suis. Quomodo dicis: Prov. 20. Quis potest dicere, Mundum est cor meum, purus sum a peccato?* Et ponit culpae purgationem, proponens duas circumstautias. Primo locum, *Unde vias*, opera, *In convalle*, filiorum Enon, ubi idola colebant. Hic locus Syloe fontibus irrigatur, et ibi erat delubrum Baal, secundum Glossam: *Infra 31. Dirige cor tuum in viam rectam in qua ambulasti* Et proponit peccati modum quantum ad peccandi solicitudinem, *Cursor levis*, quasi expeditus ad peccandum: *Prover. 1. Pedes eorum ad malum currunt, et festinant, ut effundant sanguinem.* Quantum ad concupiscentiae fervorem, *Onager in desiderio*, scilicet coitus, *Attraxit ventum*, quo percipit odorem foeminae suae, *Amoris*, rei amatae: *Infra 14. Onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum quasi dracones.* Quantum ad fortem adhaesionem, *Nullus avertet*, amovendo. Et quantum ad peccandi promptitudinem, *Omnes qui quaerunt*, quasi de meretrice loquitur, quae etiam tempore menstruorum amasiis se exhibet: *Ezech. 16. Divisisti pedes tuos omni transeunti, et multiplicasti omnes fornicationes tuas.* Secundo convincit eos de mentis duritia. Et primo, quia non revocantur monitis. Secundo, quia non corriguntur flagellis, ibi, *Quid vultis*. Tertio, quia non flectuntur beneficiis, ibi, *Videte verbum*. Circa primum tria. Primo ponit admonitionem, *Prohibe;* quasi dicat, cessa a peccatis, pro quibus nudis pedibus, et sitiens duceris in captivitatem, sicut *Isa. 20. Sicut ambulavit servus meus Isaias nudus, et discalceatus, sicut minabitur Rex Assyriorum captivitatem Aegypti, et caetera; nudam et discalceatam discoopertis natibus ad ignominiam Aegypti.* Secundo ostendit populi rebellionem, *Et dixisti... alienos*, idola: *Infra 18. Dixerunt: Desperavimus, post cogitationes nostras ibimus, et unusquisque pravitatem cordis sui mali faciemus.* Tertio comminatur confusionem, et primo ponit confusionis similitudinem, *Quomodo confunditur... confusi sunt*, deprehensi in poenis, *Ligno*, idolo ligneo, *Pater*, Deus: *Psalm. 96. Confundantur omnes qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis: Isa. 1. Confundentur ab idolis suis.* Secundo exponit confusionis ordinem. Primo ponens divini auxilii destitutionem, *Verterunt*, quasi inobedientes: *Zachar. 7. Averterunt scapulum recedentes etc. ne audirent legem etc. In tempore afflictionis: Ose. 6. In tribulatione sua mane consurgent ad me. Venite, et revertamur ad Dominum etc.* Secundo ponit idolorum inutilitatem, *Ubi sunt dii: Deut. 32. Ubi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam?* Tertio idolorum multitudinem, secundum numerum: *Isa. 2. Repleta est terra eius equis, et innumerabiles quadrigae eius.*

g Hic ostendit duritiam, quia non corriguntur flagellis. Et primo miratur excusationem, *Quid vultis mecum: Iob 9. Si voluerit contendere cum eo.* Secundo ostendit eorum incorrigibilitatem, quantum ad flagella minorum, *Frustra percussi*, et maiorum, *Devoravit... vester*, ab hostibus, vestris meritis, in occisionem missus, *Prophetas vestros*, falsos scilicet Baal, et ariolos: et quantum ad omnes communiter, *Quasi leo*, vastat, sic, *Vastatur*, vel quasi leo vastatur, sic vastatur; contra leonem enim omnes insurgunt, sic et contra lupum: *Infra 6. Frustra conflavit conflator, malitiae enim eorum non sunt consumptae. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos.*

h Hic ostendit duritiam, quia non flectuntur beneficiis. Et primo proponit beneficia quae pertinent ad vitae usum, *Videte*, intelligite, *Nunquid solitudo*, quinimmo sum vobis pro civitate, et terra uberrima, quia vos defendo, et fructus terrae tribuo: *Osee 6. Veniet nobis quasi imber temporaneus et serotinus terrae.* Secundo ea quae pertinent ad ornatum, *Nunquid obliviscetur: Isa. 61. Indumento iustitiae circumdedit me.*

i Hic convincit eos de culpa in proximum. Et primo probat culpam. Secundo comminatur confusionis poenam, ibi, *Et ab Aegypto* etc. Circa primum tria. Primo ponit proximorum occisionem admirans excusationem, *Ad quaerendam*, quasi per haec me possis placare, ponens occisionem spiritualem, *Quos insuper*, docuisti, malis exemplis: *Infra 13. Tu docuisti eos adversum te, et erudisti in caput tuum.* Et ponens occisionem corporalem, *In alis*, idest in avibus. Loquitur ad similitudinem avis rapacis: *Pauperum*, quos idolis immolasti: *Zach. 5. Vidi, et ecce duas mulieres egredientes, et spiritus in alis earum, et habebant alas quasi alas milvi.* Secundo culpae manifestationem, *Non in fossis*, quasi occulte a latronibus occisus, *In omnibus*, scilicet collibus, et locis amoenis: *Isa. 59. Corruit in platea veritas, et aequitas non potuit ingredi. Et facta est veritas in oblivione, et qui recessit a malo, praedae patuit.* Et miratur excusationem, *Et dixisti: Iob 11. Dixisti, purus est sermo meus, et mundus sum in conspectu tuo.* Tertio ostendit culpae iterationem praemittens excusationis admirationem, *Ecce ego... quam vilis, Vias*, peccata: *Thre. 1. Vide Domine, et considera, quoniam facta sum vilis.*

k Hic comminatur eis confusionis poenam, *Et ab Aegypto*, de cuius auxilio speras, *Ab Assur*, quorum auxilium contra decem tribus, et Assyrios quaesisti: *4. Reg. 16. Manus tuas*, in signum doloris: *Isa. 60. Erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, et fiducia umbrae Aegypti in ignominiam.* Notandum, quod peccatum dicitur inanitas, quia phantasticum in eligendo: *Psal. 39. Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius, et non respexit in vanitates, et insanias falsas.* Quia transitorium in permanendo: *Psal. 77. Defecerunt in vanitate dies eorum, et anni eorum cum festinatione.* Quia fallax in expectando: *Eccl. 34. Vana spes, et mendacium viro insensato, et somnia extollunt imprudentes.* Quia infructuosum in consequendo: *Isa. 49. In vacuum laboravi, sine causa et vane fortitudinem meam consumpsi.* Item notandum, quod est fons aquae sacramentalis munditiae: *Ezech. 47. Postquam venerint illuc aquae istae, sanabuntur, et vivent omnia ad quae venerit torrens aquae reficientis doctrinae: Isa. 56. Omnes sitientes venite ad aquas, et qui non habetis argentum, properate, emite, et comedite.* Aquae refrigerantis gratiae: *Io. 4. Fiet in eo*

Digitized by Google

fons aquae salientis in vitam aeternam. Aquae nitentis gloriae: *Apoc. ult. Ostendit mihi fluvium aquae vivae splendidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei, et Agni.*

a CAP. III.

Vulgo dicitur: Si dimiserit vir uxorem suam, et recedens ab eo duxerit virum alterum, nunquid revertetur ad eum ultra? Numquid non polluta erit, et contaminata mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te. Leva oculos tuos in directum, et vide ubi nunc prostrata sis. In viis sedebas expectans eos quasi latro insidians in solitudine, et polluisti terram in fornicationibus tuis, et in malitiis tuis. Quamobrem prohibitae sunt stillae pluviarum, et serotinus imber non fuit. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Ergo saltem amodo voca me, Pater meus, dux virginitatis meae tu es. Nunquid irasceris in perpetuum, aut perseverabis in finem?

b Ecce locuta es, et fecisti mala, et potuisti. Et dixit Dominus ad me in diebus Iosiae regis: Nunquid vidisti quae fecerit aversatrix Israel? Abiit sibimet super omnem montem excelsum, et sub omni ligno frondoso, et fornicata est ibi.

c Et dixi, cum fecisset haec omnia: Ad me revertere, et non est reversa. Et vidit praevaricatrix soror eius Iuda, quia pro eo quod moechata esset aversatrix Israel, dimisissem eam, et dedissem ei libellum repudii, et non timuit praevaricatrix Iuda soror eius; sed abiit, et fornicata est etiam ipsa, et facilitate fornicationis suae contaminavit terram, et moechata est cum lapide, et ligno. Et in omnibus his non est reversa ad me praevaricatrix soror eius Iuda in toto corde suo, sed in mendacio, ait Dominus. Et dixit Dominus ad me: Iustificavit animam suam aversatrix Israel comparatione praevaricatricis Iudae.

d Vade, et clama sermones istos contra aquilonem, et dices: Revertere aversatrix Israel, ait Dominus, et non avertam faciem meam a vobis, quia sanctus ego sum, dicit Dominus, et non irascar in perpetuum. Veruntamen scito iniquitatem tuam, quia in Dominum Deum praevaricata es. Et dispersisti vias tuas alienis sub omni ligno frondoso, et vocem meam non audisti, ait Dominus. Convertimini filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester.

e Et assumam vos unum de civitate, et duos de cognatione, et introducam vos in Syon. Et dabo vobis pastores iuxta cor meum, et pascent vos scientia, et doctrina. Cumque multiplicati fueritis, et creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra. In tempore illo vocabunt Hierusalem solium Domini, et congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Hierusalem, et non ambulabunt post pravitatem cordis sui pessimi. In diebus illis ibit domus Iuda ad domum Israel, et venient simul de terra aquilonis ad terram quam dedi patribus vestris.

f Ego autem dixi: Quomodo ponam te in filios, et tribuam tibi terram desiderabilem, haereditatem praeclaram, exercitum gentium? Et dixi: Patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis.

g Sed quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israel, dicit Dominus. Vox in viis audita est, ploratus, et ululatus filiorum Israel, quoniam iniquam fecerunt viam suam, et obliti sunt Domini Dei sui. Convertimini filii revertentes, et sanabo aversiones vestras. Ecce nos venimus ad te: tu enim es Dominus Deus noster. Vere mendaces erant colles, et multitudo montium: vere in Domino Deo nostro salus Israel. Confusio comedit laborem patrum nostrorum ab adolescentia nostra, greges eorum, et armenta eorum, filios eorum, et filias eorum. Dormiemus in confusione nostra, et operiet nos ignominia nostra, quoniam Domino Deo nostro peccavimus nos et patres nostri ab adolescentia nostra usque ad diem hanc, et non audivimus vocem Domini Dei nostri.

a CAP. III.

Hic revocat eos ad poenitentiam. Et primo ponit revocationem. Secundo revocatorum obstinationem, *cap. 8. Et dices ad eos* etc. Prima in duas. In prima ponit revocationis monita. In secunda revocationis argumenta, *ca. 4. Si reverteris* etc. Prima in duas. In prima revocat populum. In secunda ponit responsionis fructum, ibi, *Sed quomodo si contemnat* etc. Prima in duas. In prima revocat a culpa. In secunda a poena, ibi, *Vade et clama* etc. In prima revocat monitis. In secunda exemplis, ibi, *Et dixit Dominus* etc. Circa primum duo facit. Primo revocat eos ex Dei clementia, ad quam probandam proponit vulgare proverbium, *Si dimiserit*, quod ortum habet *Deu. 23. Si dimiserit vir uxorem*. Et loquitur secundum permissionem factam de libello repudii propter duritiam cordis ipsorum, *Matth. 19.* et interdicebatur reditus, vel ut non proni essent ad dimittendum, vel ne dolo postmodum recipientes interficerent. Et ex hoc proverbio sumit divinae clementiae argumentum, *Tu autem... amatoribus*, idolis: *Isa. 65. Revertatur ad Dominum, et miserebitur eius, et ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum*. Secundo revocat eos ex eorum culpa. Primo proponens culpam, determinans locum, *Leva oculos in directum*, recta consideratione, vel undique, *Ubi nunc*, quia ubique,

Digitized by Google

Prostrata, sicut meretrix, idolatriae: *Ezech. 16. Fecisti postribulum in cunctis plateis.* Et peccandi desiderium, *In viis sedebas*, sicut meretrix expectans amasios, et, *Latro*, expectans quos spoliet: *Prov. 7. Et ecce occurrit mulier cum ornatu meretricio praeparata ad decipiendas animas: Osee 6. Galaad civitas operantium idolum, supplantata sanguine, et quasi fauces virorum latronum.* Et determinans peccati effectum, *Et polluisti terram: Supra 2. Contaminastis terram meam, et haereditatem meam posuistis in abominationem.* Et deinde pro culpa ponit poenam, *Quamobrem... stillae pluviarum*, quarum virtute generatur pluvia, vel, *Stillas: Isa. 5. Mandabo nubibus ne pluant super vineam meam imbrem.* Et ostendit peccantium inverecundiam, *Frons: Infra 4. Quinimmo confusione non estis confusi.* Secundo comminatur poenitentiam. Et primo hortatur ad recognoscendum beneficia, *Ego*; quasi dicat, sufficit praeteritum tempus etc. *Pater*, per creationem, *Dux*; quasi dicat, Quando ducebas me per desertum, tamen virgo eram: *Prov. 2. Reliquit ducem pubertatis suae: Isa. 63. Spiritus Domini ductor eius fuit.* Secundo hortatur ut petant misericordiam, et dicant haec, *Nunquid irasceris: Psal. 84. Nunquid in perpetuum irasceris nobis, aut extendes iram tuam a generatione in generationem?*

b Hic ostendit eorum contemptum, quantum ad peccatum oris, *Ecce locuta*, quod exponitur pro verbis superbiae etc. Quantum ad peccatum operis, *Et fecisti*, cui respondet illud, *Implesti mala.* Quantum ad peccatum cordis, *Et posuisti*, cui illud, *Et ostendit*, quasi potentiam tuam in peccato iactasti. Verum hoc non est in hebraeo, *Et pro verbis* etc. nec in libris antiquis, sed videtur expositio Hieronymi: *Iob 24. Dedit ei Deus locum poenitentiae, et ille abutitur eo in superbiam: Isa. 5. Vae qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem.*

c Hic revocat eos exemplo decem tribuum: et circa hoc tria facit. Primo ponit exemplum ad culpam idolatriae, *Abiit sibimet*, sequens motus suos, non praecepta mea: et inobedientiae, *Et dixit: 4. Reg. 17. Fecerunt sibi statuas, et lucos in omni colle sublimi, et subter omne lignum nemorosum. Et adolebant ibi incensum super aras in morem gentium.* Et quantum ad poenam, quae eis innotuit. *Et vidit praevaricatrix soror*, quia ex eisdem partibus ortae, *Dedissem ei libellum.* Servat similitudinem meretricis, in qua foeditas invenitur. Sed contra *Isa. 50. Quis est hic libellus repudii?* Et dicendum, quod Deus non dimittit aliquem, quantum ad se pertinet, sed homo peccans ipsum dimittit: unde *ibidem: In iniquitatibus vestris venditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram.* Secundo ponit contemptum, *Et non timuit*, cum lapide, idest dolo lapideo, *4. Reg. 17. Sed nec ipse Iudas custodivit mandata Domini Dei sui, verumtamen erravit, et ambulavit in erroribus Israel quos operatus fuerat.* Tertio aggravat reatum, *Et dixit... Iustificavit*, comparative, quia decem tribus poenam aliarum non viderant, nec corrigebantur: *Ezec. 16. Iustificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis, quas operata es.*

d Hic revocat eos a poena captivitatis. Et primo revocat. Secundo ostendit revocationis causam, ibi, *Ego autem* etc. Circa primum duo. Primo ponit revocationem. Secundo revocatorum responsionem, ibi, *Et assumam* etc. Circa primum duo. Primo revocat illos de decem tribubus, vocans ad revertendum contra aquilonem, ubi captivi tenentur in terra Assyriorum: *Ps. 102. Non in perpetuum irascetur, neque in aeternum comminabitur.* Et ad peccata recognoscendum, *Veruntamen scito... dispersisti*, quasi multis idolis: *Supra 2. Vide vias tuas in convalle, scito quod feceris.* Secundo illos de duobus tribubus, *Convertimini*, poenitendo revertentes ad me. Vel revertentes a captivitate: *Osee 2. Et erit in die illa, dicit Dominus, vocabit me vir meus, et non vocabit ultra Baalim.*

e Hic ponit revocatorum responsionem. Et primo duarum tribuum, promittens eis restitutionem patriae, *Unum de civitate*, quia dispersi erant, vel quia non omnes reversi: *Ezech. 36. Tollam quippe vos de gentibus, et congregabo vos de universis terris, et adducam vos in terram vestram, et reintegrationem iustitiae in emendatione praelatorum. Et dabo vobis scientiam*, quantum ad fidem, *Doctrinam*, quantum ad mores: *Isa. 1. Restituam iudices tuos, ut fuerunt prius, et consiliarios tuos sicut antiquitus.* Tertio quantum ad augmentationem gloriae, quam signat ex praeteritorum oblivione, *Cumque multiplicati... non dicent*, quasi pro nihilo computabunt illud in quo modo gloriamini, quia arca absconsa fuit, nec inventa, sicut dicitur *2. Mach. 1.* Ex futurorum promissione, *In tempore illo Hierusalem*, totam, quod completum fuit in fama sanctitatis in qua habebatur, sicut dicitur *1. Mach. 3. Ezec. 43. Locus solii mei, et locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in aeternum.* Et quantum ad cultus ampliationem, *Et congregabuntur ... omnes gentes*, ex omnibus aliqui: undique enim veniebant orare in Hierusalem. Vel intelligitur de conversione gentium ad fidem Christi: *Psal. 65. Omnes gentes quascumque fecisti venient, et adorabunt coram te Domine.* Secundo ponit conversionem decem tribuum, *In diebus illis*, quia et ex illis qui redierunt, duabus tribubus adiuncti sunt: quod notatur in hoc, quod dicit, *Venient simul: Infra 50. In diebus illis, et in tempore illo ait Dominus, venient filii Israel, ipsi et filii Iuda simul, ambulantes, et flentes properabunt, et Dominum Deum suum quaerent.* Quidam tamen exponunt totum hoc de ultimis temporibus.

f Hic assignat causam revocationis. Et primo ponit quaestionem, *Quomodo*, idest quid potest movere quod tot bona tibi conferam, cum in tot peccatis sis. *In filiis*, idest in multitudine filiorum, *Exercituum gentium*, idest ubi ab antiquo exercitus congregabantur sicut usque hodie, propter eius delicias: *Ps. 105. Pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.* Item *Psa. 15. Funes ceciderunt mihi in praeclaris, etenim haereditas mea praeclara est mihi.* Secundo ponit responsionem, *Et dixi*, idest praevidens bona quae facies, haec tibi promitto: *Psal. 88. Ipse invocabit me, pater meus es tu, Deus meus, et susceptor salutis meae.*

g Hic ponit reversionis fructus. Et primo dicit necessitatem revocandi, quantum ad ipsorum culpam, *Amatorem*, non virum: *Osee 3. Vade, et dilige mu-*

Digitized by Google

lierem dilectam ab amico et adulteram. Quantum ad poenam, *Vox in viis: Infra 31. Vox in excelso audita est, lamentationis, luctus, et fletus, Rachel plorantis filios suos.* Secundo ponit conversionis utilitatem, *Convertimini*, ut supra, *Aversiones*, quibus a Deo aversi estis: *Psal. 102. Qui sanat omnes contritiones tuas: Isa. 48. Convertimini ad me, et salvi eritis.* Tertio ponit eorum reversionem. Et primo profitentur obedientiam, *Ecce venimus*, sicut tu praecepisti: *Osee 6. Venite, revertamur ad Dominum, quia ipse cepit, et sanabit nos, percutiet, et curabit nos.* Secundo confitentur Dei magnificentiam, confitentes ipsius divinitatem, *Tu enim es: Exod. 15. Iste Deus meus, et glorificabo eum.* Idolorum falsitatem, *Vere mendaces*, quia non conferebant idola quan ibi colebamus, auxilium quod sperabamus, nec habebant divinitatem, quam praetendebant: *Isa. 28. Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus.* Et divini cultus utilitatem, *Vere in Domino: Psal. 61. In Deo salutare meum, Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est.* Tertio confitentur culpam, et poenam ipsorum, et patrum, *Confusio: Infra 17. Domine, omnes qui te derelinquunt, confundentur, recedentes a te in terra scribentur, quoniam dereliquerunt fontem aquarum viventium Dominum.* Nota, quod Deus dicitur pater creatione: *Matt. 11. Confiteor tibi pater Domine caeli et terrae.* Adoptione: *Ro. 8. Accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba pater.* Instructione: *Isa. 30. Pater filiis notam faciet veritatem tuam.* Correctione: *Prov. 3. Quem enim diligit Dominus, corripit, et quasi pater in filio complacet sibi.* Nota, quod haereditas patriae caelestis est praeclara splendore divinae visionis: *Sap. 6. Clara est, et quae nunquam marcescit sapientia, et facile videtur ab his qui diligunt eam.* Dulcedine divini amoris: *Psal. 22. Calix meus inebrians quam praeclarus est.* Familiaritate divinae allocutionis: *Sap. 8. Praeclaritas in communicatione sermonum ipsius.* Magnificentia operationis: *Eccle. 43. Illic praeclara opera, et mirabilia.* Magnitudine exultationis: *Mach. 8. Erit domus Iuda, et domus Israel, benedictio.* Solatio societatis: *Ezech. 30. Omnia ligna voluptatis, quae erant in paradiso Dei* etc.

a CAP. IV.

Si reverteris ad me Israel, ait Dominus, ad me convertere. Si abstuleris offendicula tua a facie mea, non commoveberis. Et iurabis, vivit Dominus in veritate, et in iudicio, et in iustitia, et benedicent eum gentes, ipsumque laudabunt.

b Haec enim dicit Dominus viro Iuda, et habitatori Hierusalem: Novate vobis novale, et nolite serere super spinas. Circumcidimini Domino, et auferte praeputia cordium vestrorum viri Iuda, et habitatores Hierusalem, ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea, et succendatur, et non sit qui extinguat. Omnia autem haec mala venient propter malitiam cogitationum vestrarum. Annunciate in Iuda, et in Hierusalem auditum facite: loquimini, et canite tuba in terra, clamate fortiter, et dicite: Congregamini, et ingrediamur civitates munitas, levate signum in Syon. Confortamini, nolite stare, quia malum ego adduco ab aquilone, et contritionem magnam.

c Ascendit leo de cubili suo, et praedo gentium se levavit. Egressus est de loco suo, ut ponat terram tuam in solitudinem. Civitates tuae vastabuntur, remanentes absque habitatore. Super hoc accingite vos ciliciis, plangite, et ululate, quia non est aversa ira furoris Domini a vobis. Et erit in die illa, dicit Dominus, peribit cor regis, et cor principum, et obstupescent sacerdotes, et prophetae consternabuntur. Et dixi: Heu, heu, heu, Domine Deus. Ergo ne decepisti populum istum, et Hierusalem dicens, Pax erit vobis? Et ecce pervenit gladius usque ad animam.

d In tempore illo dicetur populo huic, et Hierusalem: Ventus urens in viis quae sunt in deserto, viae filiae populi mei non ad ventilandum, et ad purgandum. Spiritus plenus ex his veniet mihi. Et nunc ego, sed loquar iudicia mea cum eis.

e Ecce quasi nubes ascendet, et quasi tempestas currus eius. Velociores aquilis equi illius. Vae nobis, quoniam vastati sumus. Lava a malitia cor tuum Hierusalem, ut salva fias. Usquequo morabuntur in te cogitationes noxiae?

f Vox enim annunciantis a Dan, et notum facientis idolum de monte Ephraim. Dicite gentibus; Ecce auditum est in Hierusalem, custodes venire de terra longinqua, et dare super civitates Iuda vocem suam. Quasi custodes agrorum facti sunt super eam in gyro, quia me ad iracundiam provocavit, dicit Dominus. Viae tuae, et cogitationes tuae fecerunt haec tibi. Ista malitia tua, quia amara, quia tetigit cor tuum.

g Ventrem meum, ventrem meum doleo, sensus cordis mei turbati sunt in me. Non tacebo, quoniam vocem buccinae audivit anima mea, clamorem praelii. Contritio super contritionem vocata est, et vastata est omnis terra. Repente vastata sunt tabernacula mea, subito pelles meae. Usquequo videbo fugientem, audiam vocem buccinae? Quia stultus populus meus me non cognovit. Fili insipientes sunt, et vecordes. Sapientes sunt, ut faciant mala, bene autem facere nescierunt.

h Aspexi terram, et ecce vacua erat, et nihil, et caelos, et non erat lux in eis. Vidi montes, et ecce movebantur, et omnes colles conturbati sunt. Intuitus sum, et non erat homo, et omne volatile caeli recessit. Aspexi, et ecce Carmelus desertus, et omnes urbes eius destructae sunt a facie Domini, et a facie irae furoris eius. Haec enim dicit Dominus: Deserta erit omnis terra, sed tamen consummationem non faciam. Lugebit terra, et maerebunt caeli desuper, eo quod locutus sum. Cogitavi, et non poenituit me, nec aversus sum ab eo.

i A voce equitis, et mittentis sagittam fugit omnis civitas. Ingressi sunt ardua, et ascenderunt rupes. Universae urbes derelictae sunt, et non habitat in eis homo. Tu autem vastata quid facies? Cum vestieris te coccino, cum ornata fueris monili aureo, et pinxeris stibio oculos tuos, frustra componeris. Contempserunt te amatores tui, animam tuam quaerent. Vocem enim quasi parturientis audivi, angustias, ut puerperae. Vox filiae Syon inter morientes, expandentesque manus suas. Vae mihi, quia vae fecit anima mea propter interfectos.

a CAP IV.

Hic ponit argumenta reversionis. Et primo sumpta ex beneficiis, quae promittuntur revertentibus. Secundo ex poenis, quas comminatur contemnentibus, ibi, *Haec enim dicit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo docet revertendi modum, *Si reverteris*, ab idolis, *Ad me convertere*. Vel si reverti disponis, toto corde convertaris. Vel si reverteris a captivitate, convertere poenitendo: *Isaiae 21. Si quaeritis quaerite, convertimini, et venite*. Secundo ostendit conversionis fructum triplicem. Primo securitatis, *Si abstuleris offendicula*, idest idola in quibus et tu procedens offendis, et me ad iram provocas, *Non commoveberis*, vel a patria: *Ps. 124. Qui confidit in Domino sicut mons Syon, non commovebitur in aeternum qui habitat in Hierusalem*. Secundo fructum sanctitatis in ipsis, *Iurabis, vivit Dominus*, per Deum scilicet vivum, et non per idola mortua. *In veritate*, ex parte iurantis, ut vere et non simulate, vel ad deceptionem iurent, *In iudicio*, quantum ad causam pro qua iuratur, ut non temere, sed praecedente debita discussione iuretur, *In iustitia*, quantum ad rem de qua iuratur ut sit iusta et licita: *Is. 65. Qui iurat in terra, iurabit in Deo, amen*. Tertio ampliationem religionis in gentibus, *Et benedicent gentes*, Dominum, videntes beneficia ipsius in te: *Psal. 85. Benedicite gentes Deum nostrum*.

b Hic sumit argumentum reversionis a poenis. Et primo comminatur poenas si reverti noluerint. Secundo excludit falsa remedia, *cap. 5. Circuite vias* etc. Circa primum duo. Primo docet reversionis modum, quantum ad boni operis fructum, *Novate*, terra de novo culta, *Novate*, idest auferte spinas vitiorum, ut munda semina suscipiant arva munda: *Matth. 13. Aliud cecidit super spinas, et simul exortae spinae suffocaverunt illud*. Et quantum ad divinae religionis cultum, *Circumcidimini*, ut scilicet de corde vestro ritum gentilium amoveatis: *Deut.10. Circumcidite praeputium cordis vestri*. Secundo ostendit imminere periculum. Et primo in generali, *Ne forte* etc. *Isa. 1. Succendetur utrumque simul, et non erit qui extinguat*. Secundo in speciali, *Annunciate* etc. Et circa hoc tria facit. Primo praedicit hostium adventum. Secundo obsidionis incommodum, ibi, *Vox annunciantis*. Tertio destructionis damnum, ibi, *Ventrem meum doleo*. Circa primum duo. Primo describit praeparationem civium. Secundo adventum hostium, ibi, *Ascendit leo* etc. Circa primum tria. Primo ponitur annunciandi praeparationem iussio, *Annunciate*, ponens locum, *In Iuda*, idest in tribu illa, *Hierusalem*, quae est regni metropolis: modum, aperte, *Canite tuba*, ut omnes audiant, et constanter, *Fortiter*: *Isa. 58. Clama ne cesses. Exalta in fortitudine vocem tuam*. Secundo inducitur praeparatio, *Congregamini*: *Infra 6. Confortamini filii Beniamin in medio Hierusalem, et in Thecua clangite buccina*. Tertio assignatur ratio, *Quia malum*: *Supra 1. Ab aquilone pandetur omne malum*.

c Hic ponit adventum hostium. Et primo quantum ad exitum de terra sua. Secundo quantum ad viae progressum, ibi, *In tempore illo*. Tertio quantum ad viae terminum, ibi, *Ecce quasi nubes* etc. Circa primum duo. Primo describit hostium venientium conditionem. Quantum ad fortitudinem, *Leo*, scilicet Nabuchodonosor, *De cubili*, de Babylone: *Prov. 30. Leo fortissimus bestiarum ad nullius pavebit occursum*: *Infra 50. Ecce quasi leo ascendet de superbia Iordanis ad pulchritudinem robustam*. Quantum ad crudelitatem, *Praedo gentium*: *Nahum 2. Leo sufficienter cepit catulis suis, et necavit leaenis suis*. Quantum ad intentionem, *Ut ponat*: *Isa. 10. Ad conterendum erit cor eius, et ad internecionem gentium non paucarum*. Et quantum ad intentionis executionem, *Civitates tuas*: *Isa. 1. Terra vestra deserta, civitates vestrae destructae sunt*. Secundo ponit Iudaeorum stuporem. Et primo communiter omnium, *Super hoc accingite*: *Infra 6. Accingere cilicio, et conspergere cinere*. Secundo specialiter principum, *Et erit... peribit*, ut scilicet non possint conveniens consilium resistendi invenire: *Isa. 19. Cor Aegypti tabescet in medio eius*. Tertio specialiter stuporem suum, *Et dixi heu, dicens, pax*: *Supra 3. In tempore illo vocabunt Hierusalem solium Domini, et congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Hierusalem*, non attendens hoc in proximum tempus dici, illud in longe post futurum: *Infra 8. Expectavimus pacem, et non erat bonum: tempus medelae, et ecce formido*.

d Hic describit adventum ad viae progressum, *Dicetur*, adventus, *Ventus urens*, scilicet exercitus Chaldaeorum qui totam terram comburet, iam est, *In viis quae sunt in deserto*, quod est intra Chaldaeam, et Iudaeam: quasi dicat, iam exercitus ad locum illum pervenit, non, *Ad ventilandum*, ut scilicet quidam captiventur, sicut quando purgatur granum a palea, sed omnes captivabimini: *Spiritus plenus*, idest indignatio perfecta super vos, *Ex his*, scilicet hostibus, *Mihi*, idest ad honorem meum: *Isa. 30. Spiritus eius velut torrens inundans usque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum* etc. Et comminatur per eos executurum se iudicium, *Et nunc ego*, quasi non possum me plus tenere, *Sed loquar* etc. vel, *Nunc ego*, consolatoria loquar: *Supra 1. Loquar iudicia mea cum eis super omnem malitiam eorum, qui dereliquerunt me* etc.

e Hic describit adventum quantum ad viae terminum: et circa hoc tria facit. Primo describit conditionem hostium quantum ad multitudinem, *Quasi nubes*, quae totam terram operit, *Ascendet*, propter situm terrae. Quantum ad impetuositatem, *Et quasi tempestas*, cum magno tumultu: *Isa. 5. Rotae eius quasi impetus tempestatis*. Et quantum ad velocita-

tem, *Velociores*. Secundo ponit adventus effectum, *Vae nobis*, ex persona populi: *Isa. 1. Sicut civitas, quae vastatur*. Tertio concludit poenitentiae consilium, *Lava a malitia: Isa. 1. Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis*.

f Hic praedicit obsidionem. Et primo obsidionis nuncium, *A Dan*, cuius terra primo occurrebat Chaldaeis venientibus Hierusalem, *De monte Ephraim*, quem postmodum inveniebant, *Idolum*, idest hostes, quos pro idolatria patiebantur, in quo designatur ordo nunciorum sibi succedentium. Et determinat quid nunciatum est, *Concitate gentes*, scilicet cives in medio Hierusalem, praeparantes vos ad resistendum; vel gentes in circuitu, ut ex vestris poenis territi corrigantur. *Ecce auditum*, frequenter per multos nuncios, et primum per prophetas, *Custodes*, scilicet hostes ad obsidendum, *Vocem*, ululatus exercitus: *Supra 2. Super eum rugierunt leones, dederunt vocem suam*. Secundo determinat obsidendi modum, *Quasi custodes*, sine aliqua resistentia undique obsidentes: *Luc. 19. Circumdabunt te, et coangustabunt te undique*. Tertio ponit obsidionis meritum, *Viae tuae*, idest actiones, *Os*, usque ad interiora ossa pervenit: *Iob 22. Propter malitiam tuam plurimam, et infinitas iniquitates tuas* etc.

g Hic praedicit terrae destructionem. Et primo praedicit ipsam destructionem. Secundo destructionis effectum, ibi, *Aspexi*. Circa primum tria. Primo propheta ostendit suam compassionem, *Ventrem*, quantum ad afflictionem affectus, *Sensus*, cordis, quantum ad perturbationem intellectus: *Non tacebo*, etiam exterius plorans: *Thren. 1. Defecerunt prae lacrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea*. Secundo prosequitur destructionis ordinem, ponens praelii congressionem, *Quoniam vocem: Sopho. 1. Dies tubae, et clangoris*. Regionis vastationem, *Contritio super contritionem*, quia vastatio super obsidionem, vel vastatio una super aliam: *Iob 6. Concidit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi gigas*. Ipsius urbis destructionem quantum ad domos, *Repente... tabernacula*, per quae significantur domus, *Pelles*, quibus tentoria cooperiebantur: *Infra 10. Tabernaculum meum vastatum est, omnes funiculi mei dirupti sunt*. Et quantum ad civium fugam, *Usquequo fugientem*, Chaldaeorum exercitum: *Thren. 1. Abierunt absque fortitudine, ante faciem subsequentis*. Tertio assignat vastationis rationem, scilicet privationem debitae scientiae, *Quia stultus*, quantum ad cognitionem divinorum, *Insipientes*, quantum ad experientiam dulcedinis ipsorum, *Vesordes*, quia sine corde, quantum ad electionem agibilium: *Isa. 5. Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam*. Et quantum ad sagacitatem fraudulentiae, *Sapientes sunt*; contra quod *Rom. 16. Volo vos sapientes in bono, et simplices in malo*.

h Hic ostendit effectum destructionis. Et primo in regione. Secundo in gente, ibi, *A voce equitis* etc. Circa primum duo. Primo praedicit futuram desolationem communiter, quantum ad campestria, *Vacua*, habitatore, *Nihil*, privata fructibus, et aedificiis, *Non erat lux*, ut videbatur afflictis, quibus omnia videntur tenebrosa: *Isa. 6. Et terra relinquetur deserta, et longe faciet Dominus homines*. Et quantum ad montuosa, *Vidi montes... movebantur*, hyperbolice, quod si possibile foret, etiam montes in tanta tribulatione commoverentur. Vel per montes habitantes in montibus: *Psal. 45. Conturbati sunt montes in fortitudine eius*. Et quantum ad animata, *Intuitus sum... volatile*, quod scilicet cum habitatore recedit: *Isa. 50. Veni, et non erat vir, vocavi, et non erat qui audiret*. Et specialiter quantum ad fertiles regiones, quae minus vacuari debebant, *Aspexi, et ecce Carmelus: Isa. 1. Terra vestra deserta, civitates vestrae destructae sunt*. Secundo confirmat per Domini sententiam. Et primo ponit misericordiae admixtionem, *Haec dicit Dominus, consummationem non faciam*, ut scilicet omnes moriantur, sicut dixerat de decem tribubus: *Isa. 9. Consummationem, et abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terrae*. Secundo ponit sententiae damnationem, *Lugebit terra*; quasi dicat, sterilis erit, sicut florens dicitur ridere, vel quasi compassione, hyperbolice: *Isa. 24. Luxit, et defluxit terra, et infirmata est, defluxit orbis, et infirmata est altitudo populi terrae*. Tertio divinae sententiae firmitatem, *Cogitavi: Isa. 13. Hoc consilium, quod cogitavi super omnem terram, et haec manus extenta super universas gentes. Dominus exercituum decrevit, et quis poterit infirmare?*

i Hic ostendit effectum destructionis in plebe Iudaeorum. Primo ponit timorem, qui significatur ex desertione urbium. *Equitis*, scilicet Chaldaei: *Isa. 21. A facie gladiorum fugerunt, a facie gladii imminentis, a facie arcus extenti, a facie gravis praelii*. Et quantum ad inhabitationem montium, *Ingressi sunt ardua: Hier. 48. Relinquite civitates, et habitate in petra habitatores Moab, et estote quasi columba nidificans in summo ore foraminis*. Secundo ponit spei frustrationem ab idolis, *Tu autem vastata... cum vestieris*, ad similitudinem meretricis, quae parat se ut placeat amatoribus, ita ornabant aras idolorum, ut eis placerent, *Stibio*, idest unguento crocei coloris, quo mulieres supercilicia tingunt, sicut dicitur *4. Reg. 5. Quia Iezabel depinxit oculos suos stibio, et ornavit caput suum* etc. *Prover. 5. Occurrit illi mulier in ornatu meretricio* etc. Et ab amicis, praecipue Aegyptiis, in quibus confidebant, *Contempserunt: Thren. 1. Omnes amici eius spreverunt eam*. Tertio ponit dolorem sicut in partu, *Vocem puerperae*, quae primo filium parit, et gravius dolet. Et sicut in morte filii, *Inter morientes: Psalm. 47. Ibi dolores, ut parturientis* etc. Notandum, quod multiplex est circumcisio, scilicet mentis, a pravis cogitationibus: *Lev. 26. Donec erubescat incircumcisa mens eorum*. Cordis, a pravis affectionibus: *Rom. 2. Circumcisio cordis in spiritu, non litera*. Oris, a pravis locutionibus: *Exod. 6. Incircumcisus labiis ego sum*. Auris, a detractionibus, et pravis verbis: *Infra 6. Incircumcisae aures eorum, et audire non possunt*. Carnis, significans circumcisionem a carnalibus concupiscentiis: *Genes. 17. Circumcidetis carnem praeputii vestri, ut sit signum foederis inter me et vos*. Item notandum quod lavatur cor aqua baptismatis: *Ezech. 16. Lavi te aqua, et emundavi sanguinem tuum ex te*. Lacrymis compunctionis: *Psalm. 4. Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo*,

Digitized by Google

Vino divini amoris: *Genes. 49. Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvae pallium suum.* Lacte divini sermonis: *Cant. 5. Oculi eius sicut columbae super rivulos aquarum, quae lacte sunt lotae.* Ardore correctionis: *Isa. 4. Si abluerit Dominus sordem filiarum Syon, et sanguinem Hierusolem laverit de medio eius in spiritu iudicii, et in spiritu ardoris.* Sanguine dominicae passionis: *Apoc. 7. Laverunt stolas suas, et candidas eas fecerunt in sanguine Agni.*

a CAP. V.

Circuite vias Hierusalem, et aspicite, et considerate, et quaerite in plateis eius, an inveniatis virum facientem iudicium, et quaerentem fidem, et propitius ero ei. Quod si etiam, Vivit Dominus, dixerint et hoc falso iurabunt. Domine oculi tui respiciunt fidem. Percussisti eos, et non doluerunt, attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam. Induraverunt facies suas supra petram, et noluerunt reverti.

b Ego autem dixi: Forsitan pauperes sunt, et stulti, ignorantes viam Domini, et iudicium Dei sui. Ibo ergo ad optimates, et loquar eis. Ipsi enim cognoverunt viam Domini, et iudicium Dei sui. Et ecce magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula.

c Idcirco percussit eos leo de silva, lupus ad vesperam vastavit eos, pardus vigilans super civitates eorum. Omnis qui egressus fuerit ex eis, capietur, quia multae sunt praevaricationes eorum, confortatae sunt aversiones eorum.

d Super quo propitius tibi esse potero. Filii tui dereliquerunt me, et iurant in his, qui non sunt dii. Saturavi eos, et moechati sunt, et in domo meretricis luxuriabantur. Equi amatores in faeminas, et emissarii facti sunt, unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus, et in gente tali non ulciscetur anima mea? Ascendite muros eius, et dissipate, consummationem autem nolite facere. Auferte propagines eius, quia non sunt Domini. Praevaricatione enim praevaricata est in me domus Israel, et domus Iuda, ait Dominus. Negaverunt Dominum, et dixerunt: Non est ipse, neque veniet super nos malum, gladium, et famem non videbimus. Prophetae fuerunt in ventum locuti, et responsum non fuit in eis. Haec ergo evenient illis. Haec dicit Dominus Deus exercituum: Quia locuti estis verbum istud, ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem, et populum istum in ligna, et vorabit eos. Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo domus Israel, ait Dominus, gentem robustam, gentem antiquam, gentem, cuius ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur. Pharetra eius quasi sepulcrum patens, universi fortes. Et comedet segetes tuas, et panem tuum devorabit, filios tuos, et filias tuas, comedet gregem tuum, et armenta tua, et comedet vineam tuam, et ficum tuam, conteret urbes munitas tuas, in quibus tu habes fiduciam, gladio. Veruntamen in diebus illis, ait Dominus, non faciam vos in consummationem. Quod si dixeritis, quare fecit Dominus Deus noster nobis haec omnia? dices ad eos: Sicut dereliquistis me, et servistis Deo alieno in terra vestra, sic servietis diis alienis in terra non vestra.

e Annuntiate haec domui Iacob, et auditum facite Iuda, dicentes: Audi popule stulte qui non habes cor, qui habentes oculos non videtis, et aures, et non auditis. Me ergo non timebitis, ait Dominus, et a facie mea non dolebitis? Qui posui arenam terminum mari, praeceptum sempiternum, quod non praeteribit. Et commovebuntur, et non poterunt, et intumescent fluctus eius, et non transibunt illud. Populo autem huic factum est cor incredulum et exasperans. Recesserunt, et abierunt, et non dixerunt in corde suo, metuamus Dominum Deum nostrum, qui dat nobis pluviam temporaneam et serotinam in tempore suo, plenitudinem annuae messis custodientem nobis. Iniquitates nostrae declinaverunt haec, et peccata nostra prohibuerunt bonum a nobis.

f Quia inventi sunt in populo meo impii insidiantes quasi aucupes, et laqueos ponentes, et pedicas ad capiendos viros. Sicut decipula plena avibus, sic domus eorum plenae dolo. Ideo magnificati sunt, et ditati, incrassati sunt, et impinguati, et praeterierunt sermones meos pessime. Causam viduae non iudicaverunt, causam pupilli non direxerunt, et iudicium pauperum non iudicaverunt.

g Nunquid super his non visitabo, dicit Dominus, aut super gentem huiuscemodi non ulciscetur anima mea?

h Stupor et mirabilia facta sunt in terra. Prophetae prophetabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manibus suis, et populus meus dilexit talia. Quid igitur fiet in novissimo eius?

a CAP. V.

Hic excludit remedia, in quibus confidere poterant. Et primo hominum sanctitatem. Secundo regiae urbis fortitudinem, *c. 6. Confortamini.* Tertio divini cultus religionem, *c. 7. Verbum* etc. Circa primum duo. Primo ostendit eorum malitiam in generali. Secundo prosequitur vitia in speciali, ibi, *Super quo tibi propitius.* Circa primum duo. Primo ostendit culpam. Secundo comminatur poenam, ibi, *Idcirco percussi* etc. Circa primum duo. Primo ostendit malitiam praelatorum. Secundo subditorum, ibi, *Ego autem dixi* etc. Circa primum duo. Primo proponit Dominus universalem populi malitiam, quantum ad pravitatem actio-

Digitized by Google

nis, *Virum*, etiam unum, *Facientem iudicium*, idest iuste se habentem ad proximum suum, secundum regulam iusti iudicii, *Quaerentem fidem*, ideat fideliter agere, *Propitius*, non tantum propter decem, sicut dixit Abraham de Sodomitis, *Gen. 18.* sed poterat dici, *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum*, *Psalm. 13.* Et quantum ad perversitatem actionis in his, si qua bona exterius videbantur. *Quia si etiam falso*, quia in corde Dominum non venerabantur, sicut ore ostendebant; vel quia ad literam periurabant: *Sup. 4. Iurabit, vivit Dominus, in veritate, et in iudicio, et in iustitia: Isa. 29. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Sed propheta confirmat Domini sententiam. Et primo ponit sententiae veritatem, *Domine fidem...* idest quo rectum est; quasi dicat, recte iudicasti: *Prove. 16. Omnes viae hominum patent oculis eius, spirituum ponderator est Dominus: Abac. 1. Mundi sunt oculi tui ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non poteris.* Secundo adiungit populi incorrigibilitatem, quia nec emendatur percussione, *Percussisti*, levibus flagellis, *Non doluerunt*, de peccatis suis, *Attrivisti*, morte et captivitate: *Supra 2. Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt: Aggaei 2. Percussi vos vento urente, et aerugine, et grandine omnia opera manuum vestrarum, et non fuit in vobis qui reverteretur ad me, dicit Dominus.* Nec confusione, *Induraverunt*; quasi dicat, non immutantur verecundia: *Ezech. 3. Omnis quippe domus Israel attrita fronte est, et duro corde.*

b Hic ostendit malitiam praelatorum contra aestimationem prophetae. Et primo proponit populi ignorantiam, quasi in excusationem ipsorum, *Forsitan pauperes*, illi quos mane in plateis reperi, *Viam*, per quam incederent, *Iudicium*, quod timeant: *1. Cor. 8. Non in omnibus est scientia.* Secundo proponit praelatorum scientiam, quae auferebat opinionem culpae. *Ibo ergo*, *Viam*, per quam incedant, *Iudicium*, quo inter alios etiam iudicent: *Sap. 6. Ad vos reges sunt hi sermones, ut discatis sapientiam, ne excidatis.* Tertio proponit culpam, *Et ecce magis*, quam populus, quia audacius, minus timentes, *Simul*, cum populo: *Psal. 2. Astiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum adversus Dominum. Iugum legis*, vincula praeceptorum: *Psal. 2. Dirumpamus vincula eorum, et proiiciamus a nobis iugum ipsorum.*

c Hic comminatur poenam. Et primo determinat poenam quantum ad interfectionem virorum, *Leo de silva*, quasi ferox, Nabuchodonosor propter ferocitatem in quo regnum Caldaeorum, quantum ad vastationem regionum, *lupus ad vesperam*, idest propter velocitatem. Sunt enim hora vespertina lupi velociores vacuati cibo, et aspirant ad praedam nocturnam. Vel in lupo regnum Persarum, quantum ad obsidionem urbis, *Pardus vigilans*, idest Nabuchodonosor propter fraudulentiam. Vel regnum Graecorum propter varietatem regnorum, quae sibi subiecerat. De regno autem Romanorum tacet, quia adhuc in longum imminebat; vel etiam ipsum significat per hoc quod dicit, *Omnis qui egressus*, idest evaserit manus praecedentium, *Capietur: Thren. 3. Ursus insidians factus est mihi, leo in abscondito: Abac. 1. Leviores sunt pardis equi eorum, et velociores lupis vespertinis.* Secundo resumit causam, *Multae sunt*, quantum ad numerum, *Confortatae*, quantum ad usum, *Aversiones*, Deo: *Isa. 59. Multiplicatae sunt iniquitates nostrae coram te, et peccata nostra responderunt nobis.*

d Hic prosequitur peccata eorum in speciali. Et primo peccata subditorum. Secundo peccata praelatorum, ibi, *Quia inventi* etc Circa primum duo. Primo ostendit populi culpam. Secundo peccantium stultitiam, ibi, *Annuntiate*. Circa primum tria. Primo arguit in populo culpam idolatriae, *Super quo*, idest quam rationabilem causam potero invenire vobis parcendi, *Iurant*, eis divinam reverentiam impendentes: *Deute. 32. Ipsi provocaverunt me in eo qui non erat Deus, et irritaverunt in vanitatibus suis, et ego provocabo eos in eo, qui non est populus.* Secundo arguit culpam luxuriae, ponens peccati perpetrationem, sive peccandi occasionem, *Saturavi*, affluentiam temporalium bonorum conferens. Unde glossa, *Sine cerere et baccho friget venus: amici enim sunt venter et genitalia. Moechati*, adulterati, *In domo meretricis*: ex ipso loco turpitudo peccati augetur: *Ezec. 16. Haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae, superbia, et saturitas panis, et abundantia, et otium ipsius, et filiarum eius, et manum egeno et pauperi non porrigebant. Et abstuli eas sicut vidisti.* Ponens etiam concupiscentiae fervorem, *Et qui amatores*, quando scilicet sunt in tempore luxuriae suae, *Emissarii*, quia ad hoc opus iumenta specialiter emittuntur, *Hinniebat*, quasi libidine insaniens: *Psalm. 37. Nolite fieri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus.* Ponens etiam poenae recompensationem: ubi comminatur vindictam. *Numquid super his*, corrigens peccata eorum poenis. *Anima*, affectus: *Sopho. 1. Visitabo super viros defixos in foecibus suis.* Et determinat poenam, quantum ad destructionem murorum, *Ascendite*, o Chaldaei. Et quantum ad destructionem hominum, *Auferte propagines*, idest filios qui ex his propagantur, sicut ex propagine vites: *Deutero. 28. Destruentur muri tui firmi atque sublimes in quibus habebas fiduciam, in omni terra tua.* Et resumit poenae causam, *Quia non sunt*, abalienati in ipso per peccatum: *Isa. 24. Praevaricantes praevaricati sunt, et praevaricatione transgressorum praevaricati sunt.* Tertio arguit in eis peccatum blasphemiae. Et primo ponit culpam quantum ad blasphemiam in Deum, *Negaverunt Dominum*, negantes providentiam ipsius super res inferiores, *Non est ipse*, cuius nutu omnia fiunt, *Neque veniet*, quamvis contra ipsum peccaverimus: *Thren. 3. Quis est iste qui dixit ut fieret, Domino non iubente.* Et *Ezech. 9. Dixerunt, Dereliquit Dominus terram, et Dominus non videt.* Et quantum ad blasphemiam in prophetas, *In ventum*, idest in vanum, *Responsum*, divinum: *Iob 6. Ad increpandum tantum eloquia concinnatis, et in ventum verba profertis.* Secundo comminatur poenam contra blasphemiam in prophetas, *Haec ergo*, quae sequuntur, *In ignem*, idest dabo verbis tuis efficaciam, ut ipsa verba tua quasi ignis comburant: *Infra 23. Numquid non verba sunt quasi ignis ardens, dicit Dominus.* Et contra blasphemiam in Deum determinans hostium conditionem, quia potentem, *Ecce ego de longinquo*, scilicet Chaldaeos, *Robustam*, viribus, *Antiquam*, quia ipsis praefuit Nembroth gigas: unde exercitata ab

antiquo in armis. Item ostendit gentem inexorabilem, *Gentem cuius ignorabis linguam*. Item armis munitam, *Pharetra*, quia prompto inde sagittas emittunt. Et quia ibi apparent sanguinolentae, sicut cadavera in sepulcris: *Infra 50. Ecce populus veniet ab Aquilone, et gens magna, et reges multi consurgent a finibus terrae* etc. Et ponit poenae inflictionem, *Etiam comedet: Deuter. 28. Adducet super te Dominus gentem de longinquo, et de extremis terrae finibus in similitudinem aquilae volantis in impetu, cuius linguam intelligere non possis*; tamen cum misericordiae admixtione, *Verumtamen: Supra 4. Consummationem autem non faciam*. Secundo resumit poenae causam, *Quia si dixeritis: Infra 16. Eiiciam vos de terra hac in terram quam ignoratis vos et patres vestri*.

e Hic ostendit populi peccantis stultitiam. Et primo proponit ipsam, *Audi popule oculos*, exteriores, *Non videtis*, corde: *Isaiae 6. Excaeca cor populi huius*. Secundo probat. Et primo ex comparatione insensibilium creaturarum, proponens earum obedientiam. *Me ergo: Arenam*, litus, *Commovebuntur*, fluctus scilicet, idest quamvis commoveantur: *Iob 38. Circumdedi illud terminis meis*. Et populi inobedientiam, *Populo autem: Ezech. 2. Noli esse exasperans sicut domus exasperatrix est*. Secundo probat ingratitudinem beneficiorum, ponens ingratitudinem, *Recesserunt... temporaneam*, in principio post seminationem, *Serotinam*, tempore maturationis fructuum, Dominum scilicet, *Custodientem*. Et beneficiorum cessationem, *Iniquitates vestrae: Isa. 56. Peccata vestra diviserunt inter vos et Deum vestrum*.

f Hic prosequitur culpam praelatorum, quae est frequenter causa culpae subditorum; et ideo dicit, *Quia inventi* etc. Et circa hoc duo facit. Primo arguit ipsorum culpam, quantum ad violationem iustitiae. Secundo quantum ad perversitatem doctrinae, ibi, *Stupor*. Circa primum duo. Primo ostendit eorum iniustitiam, quantum ad iniustam et fraudulentam oppressionem pauperum, ponens dolum, *Insidiantes: Psalm. 9. Insidiatur ut rapiat pauperem. Plenae dolo*, divitiis quas dolo conquisierunt. Et doli effectum in multiplicatione divitiarum, *Ideo magnificati*, in honoribus, *Ditati*, in divitiis: *Infra 17. Perdix fovit quas non peperit, fecit divitias, sed non in iudicio*. Et in multiplicatione peccatorum, *Et praeterierunt: Deuter. 32. Incrassatus est dilectus, et recalcitravit, incrassatus, impinguatus, dilatatus*. Secundo ostendit eorum iniustitiam, quantum ad iusti iudicii omissionem, *Causam viduae: Isa. 1. Pupillo non iudicant, et causa viduae non ingreditur ad eos*.

g Hic comminatur poenam: *Deut. 32. Reddam ultionem hostibus meis, et his qui oderunt me retribuam*.

h Hic arguit perversitatem doctrinae. Et primo ponit admirabilem culpam, *Stupor*, idest stupenda res, *Prophetae prophetabant mendacium*, quorum erat veritatem docere: *Ezechiel. 22. Prophetae eius liniebant eos absque temperamento videntes vana, et divinantes eis mendacium. Applaudebant*, consentientes mendaciis, quorum erat prophetas corrigere: *Infra 29. Dedit te Dominus sacerdotem pro Ioiada sacerdote, ut sis dux in domo Domini* etc. Et nunc, quare non increpasti Hieremiam Anathotitem qui prophetat, vobis etc. *Et populus meus: Eccl. 10. Qualis rector civitatis, tales et inhabitantes in ea*. Secundo innuit admirabilem poenam, *Quid igitur in novissimo*, scilicet captivitatis, vel mortis: *Isa. 27. In mensura contra mensuram, cum adiecta fuerit, iudicabit eam* etc. Notandum, quod est multiplex paupertas, scilicet terrenae possessionis: *Iacob. 2. Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et haeredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se*. Humilitatis: *Matth. 5. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum*. Afflictionis: *Psalm. 21. Ego sum pauper et dolens, salus tua Domine suscepit me*. Cognitionis: *3. Nescis quia tu es pauper*. Imperfectionis: *Thren. 3. Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius*. Item notandum, quod multiplex est visitatio, scilicet consolationis: *Lucae 1. Visitavit nos oriens ex alto*. Correptionis: *Psal. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum*. Damnationis: *Infra 8. In tempore visitationis suae corruent, dicit Dominus. Congregans congregabo eos, ait Dominus*. Item notandum, quod verbum Dei dicitur ignis, quia illuminat: *Psal. 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum*. Quia inflammat: *Psal. 104. Eloquium Domini inflammavit eum*. Quia intima penetrat: *Infra 20. Et factus est sermo Domini in corde meo quasi ignis aestuans, claususque in ossibus meis: Hebr. 4. Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animae ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis*. Quia liquefacit: *Psa. 147. Emittet verbum suum, et liquefaciet ea, flabit spiritus eius, et fluent aquae*. Quia consumit inobedientes: *Isa. 30 Labia eius repleta sunt indignatione, et lingua eius quasi ignis devorans: Ioan. 15. Si non venissem, et locutus non fuissem eis, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo*.

a CAP. VI.

Confortamini filii Beniamin in medio Hierusalem, et in Thecua clangite buccina, et super Bethacaren levate vexillum: quia malum visum est ab aquilone, et contritio magna. Speciosae et delicatae assimilavi filiam Syon, Ad eam venient pastores et greges eorum: fixerunt in ea tentoria in circuitu, et pascet unusquisque eos qui sub manu sua sunt.

b Sanctificate super eam bellum: consurgite, et ascendamus in meridie. Vae nobis, uia declinavit dies, quia longiores factae sunt umbrae vesperi. Surgite, et ascendamus in nocte, et dissipemus domos eius, quia haec dicit Dominus exercituum: Caedite lignum eius, et fundite circa Hierusalem aggerem.

c Haec est civitas visitationis, omnis calumnia in medio eius. Sicut frigidam facit cisterna aquam suam, sic frigidam fecit malitiam suam. Iniquitas et vastitas audietur in ea coram me semper, infirmitas et plaga.

d Erudire Hierusalem, ne forte recedat anima

mea a te, ne forte ponam te desertam, terram inhabitabilem. Haec dicit Dominus exercituum: Usque ad racemum colligent, quasi in vinea reliquias Israel. Converte manum tuam quasi vindemiator ad cartallum.

e Cui loquar, et quem contestabor, ut audiat? Ecce incircumcisae aures eorum, et audire non possunt. Ecce verbum domi factum est eis in opprobrium, et non suscipient illud.

f Idcirco furore Domini plenus sum, laboravi sustinens. Effunde super parvulum foris, et super concilium iuvenum simul: vir enim cum muliere capietur, senex cum pleno dierum. Et transibunt domus eorum ad alteros, agri et uxores pariter, quia extendam manum meam super habitantes terram, dicit Dominus.

g A minore quippe usque ad maiorem omnes avaritiae student, et a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum. Et curabant contritionem filiae populi mei cum ignominia dicentes, Pax, pax, et non erat pax. Confusi sunt, quia abominationes fecerunt: quin potius confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt. Quam ob rem cadent inter ruentes: in tempore visitationis suae corruent, dicit Dominus.

h Haec dicit Dominus, State super vias, et videte, et interrogate de semitis antiquis, quae sit via bona, ambulate in ea, et invenietis refrigerium animabus vestris. Et dixerunt, Non ambulabimus. Et constitui super vos speculatores. Audite vocem tubae. Et dixerunt, Non audiemus. Ideo audite gentes, et cognoscite congregatio, quanta ego faciam eis. Audi terra: Ecce ego adduco mala super populum istum, fructum cogitationum eius, quia verba mea non audierunt, et legem meam proiecerunt.

i Ut quid mihi thus de Saba affertis, et calamum suave olentem de terra longinqua? Holocautomata vestra non sunt accepta, et victimae vestrae non placuerunt mihi. Propterea haec dicit Dominus: Ecce ego dabo in populum istum ruinas, et ruent in eis patres et filii simul, vicinus et proximus peribunt.

k Haec dicit Dominus: Ecce populus venit de terra aquilonis, et gens magna consurget a finibus terrae. Sagittam et scutum arripiet, crudelis est, et non miserebitur. Vox eius quasi mare sonabit, et super equos ascendent, praeparati quasi vir ad praelium adversum te, filia Syon. Audivimus famam eius, dissolutae sunt manus nostrae. Tribulatio apprehendit nos, dolores ut parturientem. Nolite exire ad agros, et in viam ne ambuletis, quoniam gladius inimici pavor in circuitu. Filia populi mei accingere cilicio, et conspergere cinere. Luctum unigeniti fac tibi, planctum amarum, quia repente veniet vastator super nos.

l Probatorem dedi te in populo meo robustum: et scies, et probabis viam eorum. Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulenter. Aes et ferrum, universi corrupti sunt. Defecit sufflatorium in igne, consumptum est plumbum. Frustra conflavit conflator, malitiae enim eorum non sunt consumptae. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos.

a CAP. VI.

Hic excludit secundum remedium in quo confidere poterant, scilicet in fortitudine urbis regiae, cuius destructionem prophetat in hoc capite: et circa hoc facit duo. Primo ponitur civium praeparatio, scilicet ad resistendum, *Confortamini*, ut designet quomodo se invicem advenientibus hostibus exhortabuntur. Vel irrisorie dicit, *Filii Beniamin*, quia Hierusalem in sorte illius tribus erat quantum ad superiorem partem, sed quantum ad inferiorem in tribu Iuda: *Iosue 15. Ascenditque per convallem filii Enon ex latere Iebusei ad meridiem:* haec est Hierusalem, *Et in Thecua clangite Bethacaren*, loca munita prope Hierusalem: *Supra 4. Levate signum*. Secundo ponit ipsius civitatis destructionem, ibi, *Speciosae* etc. Et primo ponitur conditio hostium vastantium sub quibusdam metaphoris. Secundo describuntur aperte, et expresse, ibi, *Haec dicit Dominus*. Circa primum duo. Primo describit urbis obsidionem. Secundo congressionem, ibi, *Sanctificate*. Circa primum tria. Primo describitur civitatis pulchritudo, *Speciosae*, quantum ad decora aedificia, et multitudinem habitantium: *Delicatae*, quantum ad fertilitatem terrae: *Ezech. 16. Similam, et mel, et oleum comedisti, et decora facta es vehementer nimis.* Secundo describitur obsidio, *Ad eam venient pastores*, metaphorice, principes Chaldaeorum quasi ubertate pascuorum illecti: *Infra 12. Pastores multi demoliti sunt vineam meam, conculcaverunt partem meam. Fixerunt*, ad obsidionem urbis. Tertio describitur exercitus debita ordinatio, *Pascet*, idest gubernabit, *Sub manu*, potestate: diversis enim turmis diversi principes erant.

b Hic ponitur congressio ad capiendum urbem: et circa hoc tria ponit. Primo congrediendi praeceptum, *Sanctificate*, idest formate, vel sanctum ostendite et iustum, quasi Dei voluntate assumptum. Et est vox principum ad milites: *Michaeae 3. Si quis non dederit in ore quippiam, sanctificant super eum praelium.* Secundo ponitur congredientium desiderium, quod ostendit in tribus. In mutua exhortatione, *Surgite*, vox militum ad invicem, *Ascendamus*, ad impugnandum, quamvis in monte sitam; et quia non retrahuntur temporis importunitate, neque calore diei, *In meridie*, neque horrore noctis, *In nocte*. Et quia conqueruntur de temporis brevitate, *Vae nobis*, dies in qua erat tempus aptum ad bellandum, *Longiores:* quanto enim sol magis appropinquat ad zenit capitis, tanto fit longior umbra in parte opposita: *Isa. 10. Confortamini, adhuc dies est, Ut in nocte statur;* sed secundum glossam, *Vae nobis* dicitur ex persona populi timentis noctis insidias, quia etiam in meridie resistere vix valebat. Tertio ostendit egrediendi

modum, *Quia haec dicit Dominus*, quasi secure possumus pugnare, quia Domini praeceptum est, *Redite lignum*, ad faciendas machinas, *Fundite ... aggerem*, quem fecerant ad defensionem murorum suorum destruentes ipsum. Vel, *Fundite*, erigentes terram in acervum ad ponendas munitiones contra civitatem: *Abac. 1. Ipse super omnem munitionem ridebit, et comportabit aggerem, et capiet eam.*

c Hic ponit obsidionis causam ex culpa: et circa hoc tria. Primo ponit malitiae universalitatem, *Visitationis*, quasi correctione digna, *Omnis calumnia*, omnis calumniandi modus: *Psal. 54. Non defecit de plateis eius usura et dolus.* Secundo cordis obdurationem, *Sicut frigidam:* et ita conservat quasi illaesam a calore: *Supra 3. Fodrunt sibi cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas.* Tertio peccati continuitatem, *Iniquitas: Isa. 59. Vastitas et contritio in viis eorum, viam pacis nescierunt* etc. *Infirmitas*, quasi poena respondens praedictis duabus culpis.

d Hic ostendit destructionem: et circa hoc tria. Primo ponit consilium ad evitandam destructionem. Secundo ponit consilii contemptum, ibi, *Cui loquar* etc. Tertio comminatur destructionis iudicium, ibi, *Ideirco* etc. Circa primum duo. Primo ponit consilium, *Erudire*, scilicet flagellis praecedentibus castigatur *Isa. 28. Sola vexatio intellectum dabit auditui.* Secundo ponit imminens periculum in emissione divini amoris, *Ne forte: Ezechi. 16. Auferetur zelus meus in vastatione regionis: Psal. 106. Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in siti.* Et in captivitate gentis, *Haec dicit Dominus usque ad racemum*, inclusive, quia nec racemus relinquetur. Metaphorice per vineam Iudaeos: *Isa. 5. Vinea Domini Sabaoth, domus Israel est.* Per racemos homines; per vindemiam captivitatem significans. O Chaldaee, *Converte*, servat metaphoram, *Quasi vindemiator* collectos racemos in vase, quod cartallum dicitor, ponit, ot ad torcular portet, ita Iudaeos in carcere concludas, et in Babylonem ducas: *Abdi. Si vindemiatores introissent ad te, numquid saltem racemum reliquissent tibi?* Vel usque ad racemum exclusive, quia reliquias populi, scilicet rusticos et viles, ibi dimittent. *Converte*, et significat reversionem ipsorum ad terram suam, quae ostenditur iuxta hoc per cartalli signum.

e Hic ostendit consilii dati contemptum. Et primo propheta quaerit idoneum consilii auditorem, *Cui loquar*, fructuosa verba Domini, *Contestabor*, adiurabo, in quo significat charitatem: *Isa. 28. Quem docebit scientiam, et quem intelligere faciet auditum.* Secundo ostendit inidoneitatem, quia audire noluerunt, *Ecce incircumcisae*, quasi gentilibus fabulis plenae: *Act. 7. Dura cervice, et incircumcisi cordibus, et auribus.* Et quia etiam audita contemnunt, *Ecce verbum: Infra 20. Et factus est mihi sermo Domini in opprobrium, et in derisum tota die.*

f Hic comminatur eis destructionis flagellum. Et primo ostendit illis iustitiae zelum, *Furore Domini*, igne scilicet zeli pro Domini iustitia: *Num. 5. Zelo meo commotus est contra eos, ut non ipse delerem filios Israel in zelo meo.* Secundo dat hostibus destructionis praeceptum, *Effunde*, O Chaldaee, *Iram*, scilicet tuam abundenter, *Foris*, in plateis et agris: *Ezech. 56. Excita furorem, et effunde iram. Parvulum*, nulli parcatur aetati. Tertio ponit praecepti complementum, et quantum ad personas, et quantum ad possessiones, *Vir enim cum muliere*, uxore: *Thren. ult. Haereditas nostra versa est ad alienos, domus nostrae ad extraneos.*

g Hic ponit causam destructionis. Primo avaritiam. Secundo inobedientiam, ibi, *Haec dicit Dominus: State* etc. Tertio sacrorum abusum, ibi, *Ut quid mihi thus* etc. Circa primum tria. Primo ponit culpam, ponens avaritiae studium in desiderando, *Omnes avaritiae: Isa. 59. Omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam a summo usque ad novissimum.* Dolum in consequendo, *Et a propheta: Psal. 37. Dolos tota die meditabantur.* Et dolositatis modum, quia adulando, *Et curabant*, scilicet verbis excusando culpas, et excludendo poenas: *Ezech. 13. Prophetae Israel qui prophetant ad Hierusalem, et vident ei visionem pacis, et non est pax, ait Dominus.* Secundo ponit inverecundiam etiam inter poenas, *Confusi sunt*, poenis: *Confusione*, salubri, quae poenitentiam provocet: *Ecclesiast. 4. Est confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam.* Tertio comminatur poenam, *Quam ob rem cadent*, ipsi prophetae, *Inter ruentes*, plebeos, *Corruent*, morte, vel captivitate, ipsis sociati in poenis, a quibus non sunt divisi in culpis.

h Hic ponitur ipsorum inobedientia. Et primo ponit culpam, scilicet inobedientiam praecepti de imitatione sanctorum, ponens praeceptum, *State super vias*, considerate diversas operationes bonorum et malorum, ut utrorumque progressum et exitum videatis: *Antiquis*, quae sanctorum vestigiis sunt tritae: *Thren. 3. Scrutemur vias nostras, et quaeramus, et revertamur ad Dominum.* Vel, *Super vias*, prophetas. Praecepti fructum, *Et invenietis refrigerium: Matth. 11. Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris.* Et praecepti contemptum, *Et dixerunt* etc. Et etiam quantum ad inobedientiam praecepti de obedientia praelatorum, *Et constitui speculatores*, prophetas et principes; *Vocem tubae*, praedicationem ipsorum: *Ezec. 3. Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel, et audiens de ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me.* Secundo comminatur poenam. Primo excitans audientiam, *Ideo audite congregatio*, omnium nationum: *Isa. 1. Audite coeli, et auribus percipe terra.* Secundo comminatur poenam, *Ecce ego: Isai. 5. Fructum adinventionum suarum comedet.*

i Hic ponit sacrorum abusum, inquantum peccatis polluti Deo sacrificia offerre praesumebant, quae propter hoc accepta non erant: et circa hoc duo. Primo ex hoc quod non sunt accepta designat ipsorum culpam. Et quantum ad ea quae offerebantur in altare thimiamatis. *Ut quid mihi thus de Saba*, regio ubi nascitur thus, *Calamum*, cinnamomum quod ponebatur in thimiamate cuius compositio habetur *Exod. 34. Longinqua*, scilicet India: *Isa. ultim. Qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo.* Et quantum ad altare holocaustorum, *Holocautomata: Isa. 1. Holocausta arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum nolui.* Secundo

Digitized by Google

ponit poenam, *Propterea haec dicit Dominus: Isa. 3. Corruet populus vir ad virum, et unusquisque ad populum suum.*

k Hic describit aperte hostes venientes. Et primo describit hostium conditionem. Secundo populi incorrigibilitatem, ibi, *Probatorem* etc. Circa primum tria. Primo describit hostes gentem fortem multitudine, *Gens magna*, et armis, *Sagittam*, crudelem, *Crudelis est ... quasi mare*, et ut voce terreat, et intentione, *Et super equos: Infra 50. Ecce populus venit ab Aquilone, gens magna, et reges multi consurgent a finibus terrae. Arcum et scutum apprehendent, crudeles sunt, et immisericordes.* Secundo ponit ex fama Iudaeorum timorem, *Audivimus famam ... dissolutae*, prae timore nihil facere possumus: *Psalm. 47. Ibi dolores ut parturientis.* Et timoris effectum, *Nolite exire: Deut. 32. Foris vastabunt eos gladius, et intus pavor.* Tertio hortatur ad poenitentiae dolorem, *Filia populi*, accingere: *Supra 4. Super hoc accingite vos ciliciis, plangite et ululate, quia non est aversa ira furoris Domini a vobis.*

l Hic ostendit populi incorrigibilitatem. Et primo inducit prophetae testimonium, *Probatorem*, ut quasi experimento discas eorum duritiam, dum eos flectere ad bonum non vales: *Proverbi. 27. Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera.* Secundo ponit universale peccatum omnes isti principes, *Aes et ferrum;* quasi dicat, non solum sunt immundi, sed tecti sunt immunditis, sicut ferrum et aes est immunditia argenti. Vel ferrum propter duritiam, aes propter impatientiam, quia tremulum est: *Iob 40. Ossa eius velut fistulae aeris* etc. *Psa. 13. Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis.* Tertio ponit incorrigibilitatis exemplum, *Defecit sufflatorium.* Argentum enim admixtum plumbo in fornace ponitur, et sufflante argentario foeces consumuntur, et argentum melioratur, sed plumbum minuitur. Isti autem positi in fornace tribulationis consumpti malis quasi plumbo, non sunt correcti. *Frustra*, verbum Dei conflavit, *Conflator*, Deus vel praedicator: *Ec. 2. In igne probatur aurum et argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis.* Quarto concludit reprobationis argumentum, *Argentum reprobum: Thren. ult. Sed proiiciens repulisti nos, iratus es contra nos vehementer.* Notandum, quod peccatum dicitur frigus, quia extinguit calorem dilectionis: *Matth. 24. Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum.* Quia congelat humorem devotionis: *Eccle. 43. Frigidus ventus aquilo flavit, et gelavit chrystallus ab aqua.* Quia retardat motum bonae operationis: *Proverb. 20. Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo egestate, et non dabitur illi.* Item nota quod quaedam sunt viae praeceptorum: *Psal. 118. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Actionum: *Thren. 3. Scrutemur vias nostras, et quaeramus, et revertamur ad Dominum.* Virtutum: *Prover. 4. Viam sapientiae monstrabo tibi, et ducam te per semitas aequitatis.* Doctorum: *Viae eius viae pulchrae, et omnes semitae eius pacificae.* Ipse Christus: *Io. 14. Ego sum via, veritas, et vita.*

a CAP. VII.

Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino, dicens: Sta in porta domus Domini, et praedica ibi verbum Domini omnis Iuda qui ingredimini per portas has, ut adoretis Dominum. Haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel. Bonas facite vias vestras, et studia vestra: et habitabo vobiscum in loco isto. Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Quoniam si bene dixeritis vias vestras, et studia vestra: Si feceritis iudicium inter virum et proximum eius advenae, et pupillo, et viduae non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, et post deos alienos non ambulaveritis in malum vobismetipsis, habitabo vobiscum in loco isto in terra quam dedi patribus vestris a saeculo usque in saeculum. Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacii, qui non proderunt vobis; Furari, occidere, libare Baalim, et ire post Deos alienos quos ignoratis. Et venistis, et stetistis coram me in domo hac, in qua invocatum est nomen meum, et dixistis, liberati sumus, eo quod fecerimus omnes abominationes istas. Nunquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? Ego ego sum, ego vidi, dicit Dominus. Ite ad locum meum in Sylo, ubi habitavit nomen meum a principio, et videte quae fecerim ei propter malitiam populi mei Israel. Et nunc, quia fecistis omnia opera haec, dicit Dominus, et locutus sum ad vos, mane consurgens, et loquens, et non audistis, et vocavi vos, et non respondistis, faciam domui huic in qua invocatum est nomen meum, et in qua vos habetis fiduciam, et loco quem dedi vobis, et patribus vestris, sicut feci Sylo, et proiiciam vos a facie mea, sicut proieci omnes fratres vestros, universum semen Ephraim.

b Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem et orationem, et non obsistas mihi, quia non exaudiam te. Nonne vides quid isti faciant in civitatibus Iuda, et in plateis Hierusalem? Filii colligunt ligna, et patres succendunt ignem, et mulieres conspergunt adipem ut faciant placentas reginae caeli, et libent diis alienis, et me ad iracundiam provocent. Nunquid me ad iracundiam provocant, dicit Dominus? Nonne semetipsos, in confusionem vultus sui. Ideo haec dicit Dominus Deus: Ecce furor meus, et indignatio mea conflatur super locum istum, super viros, et super iumenta, et super lignum regionis, et super fruges terrae, et succendetur, et non extinguetur.

Digitized by Google

c Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel: Holocautomata vestra addite victimis vestris, et comedite carnes. Quia non sum locutus cum patribus vestris, et non praecepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti de verbo holocautomatum et victimarum. Sed hoc verbum praecepi eis dicens: Audite vocem meam, et ero vobis Deus, et vos eritis mihi populus, et ambulate in omni via quam mandavi vobis, ut bene sit vobis. Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam, sed abierunt in voluptatibus, et in pravitate cordis sui mali, factique sunt retrorsum, et non in ante, a die qua ingressi sunt patres eorum de terra Aegypti, usque ad diem hanc. Et misi ad vos omnes servos meos prophetas per diem, consurgens diluculo, et mittens, et non audierunt me, nec inclinaverunt aurem suam, sed induraverunt cervicem suam, et peius operati sunt, quam patres eorum. Et loqueris ad omnia verba haec, et non audient te, et vocabis eos, et non respondebunt tibi. Et dices ad eos, Haec est gens quae non audivit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam: periit fides, et ablata est de ore eorum.

d Tonde capillum tuum, et proiice, et sume in directum planctum, quia proiecit Dominus, et reliquit generationem furoris sui, quia fecerunt filii Iuda malum in oculis meis, dicit Dominus. Posuerunt offendicula sua in domo in qua invocatum est nomen meum ut polluerent eam, et aedificaverunt excelsa Topheth, quae est in valle filii Ennom, ut incenderent filios suos, et filias suas igni, quae non recepi, nec cogitavi in corde meo. Ideo ecce dies venient, dicit Dominus, et non dicetur amplius Topheth, et vallis filii Ennom, sed vallis interfectionis, et sepelientur in Topheth, eo quod non sit locus. Et erit morticinum populi huius in cibos volucribus coeli, et bestiis terrae, et non erit qui abigat. Et requiescere faciam de urbibus Iuda, et de plateis Hierusalem vocem gaudii, et vocem laetitiae, vocem sponsi et vocem sponsae: in desolatione enim erit terra.

a CAP. VII.

Hic excludit tertium remedium, in quo poterant confidere, scilicet de cultu divinae religionis. Et primo quantum ad templi sanctitatem. Secundo quantum ad orationis devotionem, ibi, *Tu ergo noli et caetera.* Tertio quantum ad sacrificiorum oblationem, ibi, *Haec dicit Dominus* et caet. Circa primum duo. Primo ponit quasi salubre consilium, ostendens veram fiduciam, *Sta in porta*, ut saltem religione loci cogantur audire; quasi dicat, alias audire contemnunt, *Bonas facite vias*, actiones, *Studia*, cogitationes, quibus deliberatis de agendis: *Isa. 40. Dirigite viam, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Et primo ponit fructum, *Et inhabitabo: Apoc. 20. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis.* Et excludit spem vanam, *Nolite confidere ... mendacii*, inquantum scilicet dicebant se propter sanctitatem templi omnes poenas posse vitare, sine emendatione vitae. *Templum Domini*, sanctum, *Templum Domini*, pretiosum, *Templum Domini*, a cunctis veneratum: *2. Macho. 5. Non propter locum gentem, sed propter gentem locum, Deus elegit.* Secundo exponit ipsum. Et primo quantum ad primam partem, ostendens quid sit bonas vias facere, resumens consilium, eos ordinando, et ad seipsos in actione, *Quoniam si benedixerit*, quasi in mente determinaveritis, vel direxeritis. Et in cogitatione, *Studia vestra.* Et ad proximum, quantum ad operationem boni. *Si feceritis.* Et in comparatione ad Deum, *Et post Deos*, resumit consilii fructum. *Habitabo vobiscum*, si volueritis et audieritis etc. *Psalm. 14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo* et caetera. *Qui ingreditur sine macula, et operatur iustitiam* etc. Secundo exponit quantum ad secundam partem. Et primo ostendit falsam fiduciam, ponens defectum ex parte culpae, *Ecce vos... mendacii*, dum dicitis vos posse haec quae sequuntur impune committere. *Furari*, contra rem proximi, *Occidere*, contra personam, *Adulterari*, contra id quod est quasi res et quasi persona. *Iurare.* Hic ponit peccata contra Deum: *Isa. 28. Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus.* Et ponit apparentiam ex parte insufficientis emendae, *Et venistis, et stetistis*, quasi per ingressum templi tantum, satisfacere credentes, decepti fortassis per orationem Salomonis quae habetur *Paralipom 6. et 3. Reg. 8. Et ipse intelligit cum perfecta morum emendatione, domum domini ingrediendam, Eo quod fecimus*, idest ab eo. Secundo excludit eam. Primo argumento ostendens emendam insufficientem pro culpis, *Numquid;* quasi dicat, Si non purgati domum meam intratis, speluncam latronum eam facitis: *Matt. 22. Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Et ostendit culpam patentem, *Ego ego*, singulariter, *Sum*, ubique omnia videns; *Vidi*, peccata vestra: *Proverb. 16. Omnes viae hominum patent oculis eius, spirituum ponderator est Dominus.* Secundo excludit exemplo. Et primo ponit exemplum de Sylo, ubi prius tabernaculum positum fuit, *Ite ad locum: Psal. 77. Et repuli tabernaculum Sylo, tabernaculum suum ubi habitavit in hominibus.* Secundo adaptat ad propositum, assumens similem culpam, *Et nunc* etc. *Mane consurgens*, ad modum hominis soliciti, qui summo mane surgit ad explenda opera sua. Vel quia tempus illud congruum est ad contemplandum, et suscipiendum verba sapientiae, pro corpore iam quietato, *Vocavi: Prover. 1. Quia vocavi, et renuistis, invocavi, et non fuit, qui aspiceret* etc. Et concludit similem poenam quantum ad destructionem loci, *Faciam domui: Infra 26. Dabo domum istam sicut Sylo, et urbem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terrae.* Et quantum ad captivationem populi, *Proiiciam vos: Infra 23. Vos dispersistis gregem meum, et eiecistis eos, et non visitastis eos.*

b Hic excludit remedium orationis. Et primo profertur sententia, *Ut assumas*, etiam ab eis rogatus,

Digitized by Google

et non subsistas, quia oratio sanctorum quodammodo detinet et excludit Dei scientiam : *Sapien. 18. Properans homo sine querela deprecari pro populis, proferens servitutis suae scutum, orationem, et per incensum deprecationem allegans, restitit iras, et finem imposuit necessitati, ostendens, quoniam tuus est famulus: Isa. 64. Non est qui invocet nomen tuum, qui consurgat et teneat te.* Sed contra *Iob 9. Deus cuius irae resistere nemo potest.* Respondetur, quod dictum est, virtutis robore, sed oratione et humilitate. *Quia non exaudiam*, more curialis Domini qui non vult faciem servi rogantis confundere: *4. Reg. 14. Lugere te simula, et induere veste lugubri, et ne ungaris oleo* etc. Secundo ponit causam ex culpa. Primo proponens culpam, ostendens eam patentem, quia publice factam, *Nonne vides : Ezec. 16 Fili hominis notas fac Hierusalem abominationes tuas*, et communem, quantum ad omnem sexum et aetatem, *Fili colligunt... regina coeli*, idest lunae, vel militiae et omnibus astris : *Infra 44. Et sacrificemus reginae coeli, et libemus ei libamina sicut* etc. Secundo ostendit peccantium stultitiam, quia non Deum, sed seipsos offenderunt, *Nunquid me: Iob 26 Si peccaveris, quid nocebis ei? Psalm. 12. Convertetur dolor eius in caput eius, et in verticem ipsius iniquitas eius descendet.* Tertio comminatur poenam, *Ideo haec dicit Dominus: Supra 4. Ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea, et succendatur, et non sit qui extinguat, propter malitiam cogitationum vestrarum.*

c Hic excludit sacrificiorum fiduciam. Et primo excludit sacrificiorum curam, ponens scientiam, *Holocautomata;* quasi dicat, sicut victimarum maior pars cedit in usus vestros, ita holocausta vobis ex toto comedite, quia carnium consumptione non delector : *Psalm. 49. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* Et ponit causam, *Quia non sum locutus:* non enim Dominus hoc propter se volebat, sed ut propter hoc ab idolatria revocaret. Unde ante adorationem vituli, de quo *Exod. 33.* nulla praecepta de sacrificiis data sunt: *Psalm. 50. Sacrificium et oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi. Holocaustum et pro peccato non postulasti. Tunc dixi, ecce venio.* Secundo arguit moralium inobedientiam. Et primo ostendit culpam. Secundo comminatur poenam, ibi, *Tonde capillum* et caet. Circa primum duo. Primo probat inobedientiam quasi per inductionem, ostendens eos inobedientes legi, ponendo legis praecepta. *Sed hoc verbum praecepi*, a principio quasi principaliter intentum, *Vocem meam*, de praeceptis moralibus : *Ezechiel. 36. Eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum.* Et praecepti contemptum, *Et non audierunt ... retrorsum*, semper peccata postea addentes : *Isa. 56. Omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam a summo usque ad novissimum.* Ostendit etiam eos inobedientes praecedentibus prophetis, *Et misit ad eos: 4. Reg. 17. Testificatus est Dominus in Israel, et in Iuda per manum omnium prophetarum et videntium, dicens: Revertimini a viis vestris pessimis, et custodite praecepta mea, et caeremonias iuxta omnem legem quam praecepi patribus vestris, et sicut misi ad vos in manu servorum meorum prophetarum. Qui non audierunt, sed induraverunt cervicem suam, iuxta cervicem patrum suorum qui noluerunt obedire Domino Deo suo.* Praedicit etiam eos non obedituros sibi, *Et loqueris: Ezech. 3. Israel, nolunt audire te, quia nolunt audire me : omnis quippe domus Israel attrita fronte est, et duro corde: Isa. 65. Vocavi, et non respondistis, locutus sum, et non audistis, et faciebatis malum in oculis meis, et quae nolui, elegistis.* Secundo infert confusionem, *Et dices ad eos : Supra 2. Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt. Fides*, Domini :. *Roman. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Vel fidelitas ad proximum: *Prov. 20. Verum fidelem quis inveniet ?*

d Hic comminatur eis poenam. Et primo praesignat eam facto, *Tonde capillum*, simile *Ezech. 5. Tertiam partem pilorum igni combures in medio civitatis, iuxta completionem dierum obsidionis, et assumes tertiam partem, et concides gladio in circuitu eius. Tertiam vero aliam disperges in ventum. Generationem furoris: Isa. 10. Ad gentem fallacem mittam eum, et contra populum furoris mei mandabo illi.* Secundo determinat verba. Et primo praesumit idolatriae culpam, aggravans eam ex loco sacro, quia fecerunt, *Offendicula*, idola, *In domo*, scilicet in templo et loco publico et aperto, *Et aedificaverunt quae non praecepi*, quasi dicat, non tam gravia praecepi eis. Unde patet, quod etiam a me recesserunt: *Psal. 105. Immolaverunt filios suos, et filias suas daemoniis, carnes filiorum suorum, et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaam.* Secundo comminatur poenam. Et primo quantum ad interfectionem virorum. Secundo quantum ad effusionem cadaverum, ibi, *In tempore illo* et caetera *cap. 8.* Tertio quoad electionem remanentium, ibi, *Et eligent magis* etc. Circa primum tria. Primo ostendit interfectionis locum, *Ideo ecce dies*, ut peccaverunt, ibi puniantur: *Infra 19. Ecce dies venient, dicit Dominus, et non vocabitur amplius locus iste Topheth et vallis occisionis.* Secundo excludit sepulturae officium, *Et erit morticinum*, sepelientur tamen aliqui vel a reliquiis, vel ab hostibus non valentibus sustinere foetorem: *Psal. 78. Posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus coeli, carnes sanctorum tuorum bestiis terrae.* Tertio excludit universale gaudium, *Et requiescere : Thren. ult. Defecit gaudium cordis nostri, versus est in luctum chorus noster:* quae omnia attestantur magnitudinem occisionis. Nota, quod Deus habitat nobiscum per fidei constantiam: *Ephes. 3. Habitare Christum per fidem in cordibus vestris* etc. Per fraternam dilectionis concordiam: *Matth. 18. Ubi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Per praeceptorum obedientiam: *Io. 18. Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Per devotae contemplationis eminentiam : *Apocalyp. 3. Ego sto ad ostium et pulso; si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi, intrabo ad eum, et caenabo cum illo, et ipse mecum.* Item nota, quod quoddam est templum historicum: *Psalm. 137. Adorabo ad templum sanctum tuum, et confitebor nomini tuo.* Allegoricum, ipsa ecclesia: *1. Cor. 3. Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Tipicum, ipse iustus: *1. Cor. 6. Nesci-*

tis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti. Anagogicum, ipse Deus: *Apoc. 20. Dominus Deus omnipotens templum illius est* et caet. Item nota, quod vocem Domini debemus audire, illum diligendo charitatis amore, quia bonum nostrum: *Deut. 6. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua.* Ei serviendo cultus religione, quia Dominus: *Deut. 10. Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies: Psalm. 2. Servite Domino in timore.* Post eum eundo praecepti observatione, quia pater: *Supra 3. Patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis.* Illum quaerendo recta intentione, quia finis: *Sopho. 2. Quaerite Dominum omnes mansueti terrae, quia iudicium eius estis operati.* Eum adorando debito honore, quia factor noster est et Deus: *Matth. 5. Dominum Deum tuum adorabis.*

a CAP. VIII.

In tempore illo, ait Dominus, eiicient ossa regis Iuda, et ossa principum eius, et ossa sacerdotum, et ossa prophetarum, et ossa eorum qui habitaverunt Hierusalem de sepulcris suis: et expandent ea ad solem, et lunam, et omnem militiam coeli, quae dilexerunt, et quibus servierunt, et post quae ambulaverunt, et quae quaesierunt, et adoraverunt. Non colligentur, et non sepelientur in sterquilinium, super faciem terrae erunt.

b Et eligent magis mortem quam vitam omnes qui residui fuerint de cognatione hac pessima in universis locis, quae derelicta sunt, ad quae eieci eos, dicit Dominus exercituum.

c Et dices ad eos: Haec dicit Dominus: Numquid qui cadit non resurget, et qui aversus est non revertetur? Quare ergo aversus est populus iste in Hierusalem, aversione contentiosa. Apprehenderunt mendacium, et noluerunt reverti. Attendi et auscultavi, nemo quod bonum est, loquitur. Nullus est qui agat poenitentiam super peccato suo, dicens: Quid feci? Omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens in praelium. Milvus in coelo cognovit tempus suum, turtur, et hirundo, et ciconia custodierunt tempus adventus sui, populus autem meus non cognovit iudicium Domini.

d Quomodo dicitis, sapientes nos sumus, et lex Domini nobiscum est? Vere mendacium operatus est, stylus mendax scribarum. Confusi sunt sapientes, perterriti, et capti sunt. Verbum enim Domini proiecerunt, et sapientia nulla est in eis.

e Propterea dabo mulieres eorum exteris, agros eorum haeredibus: quia a minimo usque ad maximum omnes avaritiam sequuntur: a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium. Et sanabant contritiones filiae populi mei, et ad ignominiam dicentes, Pax, pax, cum non esset pax.

f Confusi sunt, quia abominationem fecerunt quinimmo confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt. Idcirco cadent inter corruentes, in tempore visitationis suae corruent, dicit Dominus.

g Congregans congregabo eos, ait Dominus: non est uva in vitibus, et non sunt ficus in ficulnea, folium defluxit, et dedi eis quae praetergressa sunt. Quare sedemus? Convenite, et ingrediamur civitatem munitam, et sileamus ibi, quia Dominus Deus noster silere nos fecit, et potum dedit nobis aquam fellis: peccavimus enim Domino. Expectavimus pacem, et non erat bonum, tempus medelae, et ecce formido. A Dan auditus est fremitus equorum eius, a voce hinnituum pugnatorum eius commota est omnis terra. Et venerunt, et devoraverunt terram, et plenitudinem eius, urbem et habitatores eius. Quia ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio, et mordebunt vos, ait Dominus. Dolor meus super dolorem, in me cor meum moerens. Ecce vox clamoris filiae populi mei, de terra longinqua. Nunquid Dominus non est in Syon, aut rex eius non est in ea? Quare ergo me ad iracundiam concitaverunt in sculptilibus suis, et in vanitatibus alienis? Transiit messis, finita est aestas, et nos salvati non sumus. Super contritione filiae populi mei contritus sum, et contristatus, stupor obtinuit me. Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Quare igitur non est obducta cicatrix filiae populi mei?

a CAP. VIII.

Hic comminatur cadaverum effossionem. Et primo ponit ipsam effossionem, *Eiicient ossa*, credentes aurum vel aliquid talium invenire: *Isa. 18. Tu autem proiectus es de sepulcro tuo, quasi stirps inutilis, pollutus et obvolutus cum his, qui interfecti sunt gladio* etc. Secundo effossorum dispersionem, *Et expandent ea: 4. Reg. 17. Adoraverunt universam militiam coeli: Sapien. 2. Per quae peccat quis, per haec et torquetur.* Tertio eorundem utilitatem, *Non colligentur: Isa. 5. Facta sunt morticina eorum, quasi stercus in medio platearum.*

b Hic ostendit oppressionem remanentium significatam ex ipsa mortis electione: quae quidem in se non est eligibilis, sed inquantum malorum terminus est: *Apocal. 9. In diebus illis quaerent homines mortem, et non invenient eam, et desiderabunt mori, et fugiet mors ab eis.*

c Hic ostendit eorum obstinationem, et duritiam in peccatum, unde dividitur contra totum praecedens. Et primo ostendit obstinationem in peccata quae committuntur in Deum, vel in seipsum, et in proximum. Deinde de illis quae committuntur directe in proximum, *capit. 9. Quis dabit* etc. Circa primum duo. Primo arguit duritiam. Secundo comminatur poenam, ibi, *Congregans congregabo* et caet. Circa primum qua-

Digitized by Google

tuor. Primo ostendit eorum duritiam quantum ad idolatriam. Secundo quantum ad superbiam, ibi, *Quomodo dicitis* et caet. Tertio quantum ad avaritiam, ibi, *Propterea dabo* etc. Quarto quantum ad inverecundiam, ibi, *Confusi sunt* etc. Circa primum ostendit eorum duritiam admirabilem ex tribus. Primo ex communi consuetudine, proponens consuetudinem, *Numquid qui cadit*, spiritualiter, vel etiam corporaliter, quantum ad conversionem peccati, *Qui aversus est*, quantum ad aversionem; quasi dicat, haec est consuetudo: *Psal. 40. Numquid qui dormit, non adiiciet ut resurgat: Amos 5. Virgo Israel proiecta est in terram suam, non est qui suscitet eam.* Et concludit admirationem, *Quare ergo aversus*, quantum ad peccatum, *Contentiosa*, quasi contendentes contra Dominum, vel contemnentes ipsum: *Deuter. 31. Ego scio contentionem tuam, et cervicem tuam durissimam. Apprehendunt*, quantum ad conversionem, *Mendacium*, dolum: *Isa. 28. Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus.* Secundo peccatorum universalitatem, ostendens universalem negligentiam quantum ad bona agenda, *Attendi... loquitur*, et multo minus agit: *Ps. 13. Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Et universalem impoenitentiam de malis commissis, *Nullus est: Roman. 2. Tu autem secundum duritiam tuam, et impoenitens cor thesaurizas tibi iram in die irae.* Et irrefrenatam concupiscentiam, *Omnes conversi sunt: Eccl. 30. Equus indomitus evadet durus, et filius remissus evadet praeceps: Iob 25. Cucurrit adversus Deum erecto collo, et pingui cervice armatus est* etc. et *40. Absorbebit fluvium, et non mirabitur* etc. Tertio ex irrationabilium comparatione, ponens eorum cognitionem, *Milvus in coelo*, idest in aere, *Tempus*, aptum operibus suis, *Adventus*, quia transeunt in hyeme ad loca calida, et redeunt in vere, et hoc instinctu naturalis aestimationis: *Iob 12. Interroga iumenta, et docebunt te, et volatilia coeli, et indicabunt tibi.* Et ponit populi ignorantiam, *Populus iudicium*, sibi superventurae propitiationis: *Isaiae 1. Israel autem me non cognovit.*

d Hic ostendit eorum superbiam ex iactantia sapientiae: et circa hoc tria. Primo ponit iactantiam, *Sapientes nos sumus: Isaiae 5. Vae qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes.* Secundo ostendit iniustitiam, *Vere mendacium*, vel male Scripturas exponendo, vel iniquas leges condendo: *Isaiae 10. Vae qui condunt leges iniquas, et scribentes iniustitiam scripserunt* etc. Tertio ponit poenam, *Confusi sunt*, praeteritum pro futuro: *Iob 12. Adducit consiliarios in stultum finem, et iudices in stuporem;* et resumit causam, *Verbum Domini: Eccl. 1. Fons sapientiae verbum Dei in excelsis: Isaiae 5. Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam: Osee 4. Quia tu scientiam repulisti, ego te repellam ne sacerdotio fungaris mihi.*

e Hic ostendit avaritiam. Et primo ponit poenam, *Haeredibus*, idest qui fortiter, et secure quasi haereditatem propriam tenent: *Deuter. 28. Uxorem accipies, et alius dormiet cum ea.* Secundo ponit culpam. Et primo avaritiae desiderium, quia, *A minimo... sequuntur*, quasi finem: *Isa. 1. Omne caput languidum, et omne cor moerens: a planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas.* Secundo ponit dolum in consequendo, *A propheta.* Tertio doli modum, *Et sanabant: Ezec. 13. Vivificabant animas eorum, et violabant me ad populum propter pugillum hordei, et fragmen panis, ut interficerent animas quae non moriuntur, et vivificarent animas quae non vivunt, mentientes populo meo credenti mendaciis.*

f Hic ostendit inverecundiam. Et primo verecundiae causam, *Confusi sunt;* quasi dicat, Poenas patiuntur quibus confundi deberent: *Eccl. 4. Est confusio adducens peccatum.* Secundo ostendit inverecundiam, *A minimo: Supra 3. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere.* Tertio poenam. *Idcirco*, ut *supra 6. Thren. 1. Cum caderet populus eius in manu* etc.

g Hic ponit poenam supra poenam praedictam simul. Et primo ponit Domini sententiam, quantum ad hominum afflictionem, *Congregabo*, in Hierusalem obsidendo: *Inf. 12. Congrega eos quasi gregem ad victimam, et sanctifica eos in die occisionis;* et quantum ad fructuum direptionem, *Non est uva*, vobis, sed hostibus qui vestra, vobis videntibus, comedunt. *Praetergressa*, ab eis in manus hostium: *Abac. 3. Ficus enim non florebit, et non erit germen in vineis.* Secundo ponit populi miseriam, *Quare sedemus.* Vel ponit eorum praeparationem, ponens mutuam exhortationem, *Quare sedemus*, in locis urbium quasi quieti, *Sileamus*, quasi stupentes; vel a tumultu belli: *Supra 4. Congregamini, et ingrediamur;* et exhortantium rationem, dum praevident poenam, *Quia Dominus Deus noster silere*, stupore: *Thren. 3. Replevit me amaritudine, inebriavit me absinthio.* Et confitentur culpam, *Peccavimus: Psalm. 43. Peccavimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus;* et recognoscunt expectationis stultitiam, *Et expectavimus*, secundum dicta pseudoprophetarum, *Bonum*, meritum pacis: *Proverb. 10. Expectatio iustorum laetitia, spes autem impiorum peribit.* Ponit etiam hostium persecutionem, et famam, *A Dan: Supra 4. Vox annunciantis.* Ponit etiam effectum famae, *A voce omnis terrae*, hyperbolice, vel methonimice: *Psa. 17. Commota est, et contremuit terra.* Et etiam inflictam per eos poenam, *Et venerunt* etc. plenitudinem scilicet fructus: *Psalm. 78. Comederunt Iacob, et locum eius desolaverunt.* Et excludit medicinam, *Quia ecce ego... serpentes*, Chaldaeos, *Quibus non est incantatio*, quia nullo modo placari poterunt: *Psalm. 57 Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdae, et obturantis aures suas: Apoc. 9. Cruciatus eorum ut cruciatus scorpii, cum percutit hominem.* Tertio ponit compatientis misericordiam. Et primo super populi afflictionem ponens compassionem, *Dolor*, ex persona Domini, et est antropospatos. Vel ex persona prophetae: *Thren. 1. O vos omnes qui transitis per viam, attendite, et videte si est dolor similis sicut dolor meus.* Et populi afflictionem, *Ecce vox*, hostium, *De terra*, longinqua. Vel populi contra eosdem hostes, vel de terra captivitatis: *Supra: Vocem quasi parturientis audivi.* Et afflictionis rationem. Nunquid Dominus immo ipse Deus posset dare, et consilia, et auxilia, et responsa: unde nullam causam habetis alios Deos quaerendi: *4. Reg. 1. Nunquid non est Deus*

in Israel, ut eatis ad consulendum Beelzebub Deum Accaron? Secundo compassionem super diuturnitatem, ponens afflictionis diuturnitatem, *Transiit messis, salvati non sumus*, a famis periculo, quia fructum non recollegimus. Ex persona populi: sic *4. Reg. 6. Unde salvare te possum.* Tertio compassionem, *Super contritione.* Ex persona Domini, ut supra: *Isa. 63. Factus est eis salvator in omni tribulatione eorum.* Vel ex persona prophetae: *Thren. 2. Conturbata sunt viscera mea.* Quarto assignat diuturnitatis rationem, quia scilicet a peccato curari noluerunt, *Nunquid resina*, per quam medicina poenitentiae contra culpam, vel divinae sapientiae, *Medicus*, propheta, vel sacerdos, *In Galaad*, ubi vigebat medicinae studium: *Inf. 45. Ascende in Galaad, et tolle resinam, virgo filia Aegypti. Quare igitur... obducta*, curata, *Cicatrix*, peccati: *Isa. 1. Vulnus, et livor, et plaga tumens, non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo.* Nota quod multiplex est silentium, scilicet stuporis: *Amos 8. In omni loco proiicietur silentium.* Securitatis: *Isa. 32. Eritque opus iustitiae pax, et cultus iustitiae silentium, et securitatis usque in sempiternum.* Longanimitatis: *Thren. 3. Bonum est praestolari cum silentio salutare Domini.* Et quietis cordis: *Eccles. 8. Verba sapientium sicut stimuli, et quasi clavi in altum defixi.* Item nota, quod fugienda est societas malorum, quia alliciunt verbis: *1. Cor. 15. Corrumpunt bonos mores colloquia mala.* Trahunt exemplis: *Psalm. Cum viro innocente innocens eris, et cum perverso perverteris.* Afficiunt quantum ad famam: *Eccles. 13. Qui tangit picem, inquinabitur ab ea.* Involvunt quantum ad poenam: *Num. 16. Recedite a tabernaculis impiorum, et nolite tangere quae ad eos pertinent, ne involvamini in peccatis eorum.*

a CAP. IX.

Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, et plorabo die ac nocte interfectos filiae populi mei? Quis dabit me in solitudine diversorum viatorum, et derelinquam populum meum, et recedam ab eis, quia omnes adulteri sunt, et caetus praevaricatorum. Et extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii, et non veritatis. Confortati sunt in terra, quia de malo ad malum regressi sunt, et me non cognoverunt, dicit Dominus. Unusquisque se a proximo suo custodiat, et in omni fratre suo non habeat fiduciam, quia omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet, et vir fratrem suum deridebit, et veritatem non loquentur: docuerunt enim linguam suam loqui mendacium, ut inique agerent laboraverunt. Habitatio tua in medio doli: in dolo renuerunt scire me, dicit Dominus.

b Propterea haec dicit Dominus exercituum: Ecce ego conflabo, et probabo eos. Quid enim aliud faciam a facie filiae populi mei? Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est. In ore suo pacem cum amico suo loquitur, et occulte ponit ei insidias. Nunquid super his non visitabo, dicit Dominus? Aut in gente huiusmodi non ulciscetur anima mea?

c Super montes assumam fletum ac lamentum, et super speciosa deserti planctum, quoniam incensa sunt, eo quod non sit vir pertransiens, et non audierunt vocem possidentis: a volucre caeli usque ad pecora transmigraverunt, et recesserunt. Et dabo Hierusalem in acervos arenae, et cubilia draconum, et civitates Iuda dabo in desolationem, eo quod non sit habitator. Quis est vir sapiens qui intelligat hoc, et ad quem verbum oris Domini fiat, ut annuntiet istud, quare perierit terra, et exusta sit quasi desertum, eo quod non sit qui pertranseat? Et dixit Dominus: Quia dereliquerunt legem meam quam dedi eis, et non audierunt vocem meam, et non ambulaverunt in ea, et abierunt post pravitatem cordis sui, et post Baalim, quod didicerunt a patribus suis.

d Idcirco haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Ecce ego cibabo populum istum absinthio, et potum dabo eis aquam fellis, et dispergam eos in gentibus quas non noverunt ipsi, et patres eorum, et mittam post eos gladium, donec consumantur. Haec dicit Dominus exercituum: Contemplamini, et vocate lamentatrices, ut veniant, et ad eas quae sapientes sunt mittite, et properent: festinent, et assumant super nos lamentum. Deducant oculi nostri lacrymas, et palpebrae nostrae defluant aquis. Quia vox lamentationis audita est de Syon. Quomodo vastati sumus, et confusi vehementer? Quia dereliquimus terram, quoniam deiecta sunt tabernacula nostra. Audite ergo mulieres verbum Domini, et assumant aures vestrae sermonem oris eius, et docete filias vestras lamentum, et unaquaeque proximam suam planctum, quia ascendit mors per fenestras vestras, ingressa est domus vestras, disperdere parvulos deforis, iuvenes de plateis.

e Loquere: Haec dicit Dominus: Et cadet morticinum hominis, quasi stercus super faciem regionis, et quasi foenum post tergum metentis, et non est, qui colligat.

f Haec dicit Dominus: Non glorietur sapiens in sapientia sua, et non glorietur fortis in fortitudine sua, et non glorietur dives in divitiis suis, sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire et nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam, et iudicium, et iustitiam in terra. Haec enim placent mihi, ait Dominus. Ecce dies venient, dicit Dominus, et visitabo super omnem, qui incircumcisum habet praeputium super Aegyptum, et super Iudam, et super Edom, et super filios Amon, et super Moab, et super omnes, qui attonsi sunt in comam habitantes in deserto, quia

Digitized by Google

omnes gentes habent praeputium, omnis autem domus Israel incircumcisi sunt corde.

a CAP. IX.

Hic ostendit obstinationem ipsorum in peccatis, quae sunt directe in proximum. Et primo ponitur ipsius compassio, quantum ad poenam, *Quis dabit*; quasi dicat, Tristitiae, et compassioni non sufficit humor, qui est materia lacrymarum, *Aquam*, quantum ad abundantiam, *Fontem*, quantum ad indeficientiam: *Thren. 3. Divisiones aquarum deduxit oculus meus, in contritione filiae populi mei.* Et quantum ad culpam, *Quis dabit;* quasi dicat, Mallem in solitudine habitare, quam peccata ipsorum videre. *Diversorum viatorum*, idest, in qua quamvis nullus habitaret, diversi tamen transeunt. Vel in solitudine de diversis viatoribus, per quam scilicet vel nullus, vel rarus transit: *Infra 12. Reliqui domum meam, dimisi haereditatem meam.* Secundo describitur populi conditio, *Quia omnes.* Et primo quantum ad culpam. Secundo quantum ad poenam, ibi, *Propter hoc* etc. Circa primum duo. Primo ponit peccatum, quod est ex violatione alieni thori, *Adulteri sunt: Supra 5. Unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat.* Ex transgressione pacti humani, vel divini, *Coetus praevaricatorum*; quasi dicat, ad hoc coniuraverunt: *Isa. 24. Praevaricantes praevaricati sunt, et praevaricatione transgressorum praevaricati sunt.* Ex locutione mendacii, *Extenderunt linguam suam quasi arcum*, ex quo sagitta dolosi verbi: *Osee 7. Reversi sunt ut essent absque iugo, facti sunt quasi arcus dolosus.* Secundo exaggerat ipsum. Et primo ex augmento culparum, *Confortati... in terra*, idest in terrenis peccatis, vel in terrenis bonis privati coelestibus: *Psalm. 72. Zelavi super iniquos pacem peccatorum videns. De malo*, peccatum peccato addentes: *Osee 4. Maledictum, et mendacium, homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit.* Secundo ex conditione peccantium, quia etiam inter coniunctos ad quos magis tenetur opera caritatis extendere. Et primo consuluit cautelam, *Unusquisque se a proximo*, qui coniungitur aliqua civili, vel spirituali communicatione: *Fratre*, qui coniungitur naturali foedere: *Michaeae 7. Nolite credere amico, nolite confidere in duce.* De secundo assignat caussam ex parte fraudulentiae. Et primo ponit fraudis peccatum, *Quia omnis frater supplantans*, alienam rem iniuste surripiens: *Gen. 27. Supplantavit me en altera vice* etc. In modo faciendi, quia, *Omnis amicus: Isa. 32. Fraudulenti vasa pessima sunt.* Et in verbo, *Et vir fratrem: Iob 12. Qui deridetur ab amico suo sicut ego, invocabit Deum, et exaudiet eum:* futurum tempus vocat perseverantiam. Secundo assignat rationem, quia assueti ad mendacia, *Docuerunt*, per consuetudinem: et studiosi ad mala opera, *Laboraverunt: Prov. 4. Non enim dormiunt nisi malefecerint, et non capitur somnus ab eis nisi supplantaverint: Sap. 5. Lassati sumus in via iniquitatis, et perditionis, et ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus.* Tertio inducit conclusionem, *Habitatio tua*, o Hieremia, vel o Hierusalem, *Doli*, idest dolosi populi: *Ezec. 2. Increduli, et subversores sunt tecum, et cum scorpionibus habitas.*

b Hic ponitur conditio populi miseranda, quantum ad poenam. Et primo ponit sententiam. Secundo determinat poenam, ibi, *Super montem* etc. Circa primum duo. Primo ponit sententiam, *Conflabo*, sicut aurum in igne. Vel sic, ut saltem mundentur: *Eccl. 27. Vasa figuli probat fornax, et homines iustos tentatio tribulationis.* Secundo ostendit sententiae iustitiam. Primo excludens misericordiam, *Quid enim*; quasi dicat, non restat aliud nisi ut puniam omnibus aliis viis expertis: *Isa. 5. Quid est quod ultra debui facere vineae meae, et non fecerim.* Secundo proponit culpam, *Sagitta*, quae a longo percutit, et usque ad intima penetrat: *Prov. 26. Verba susurronis, quasi simplicia, et ipsa perveniunt ad intima cordis*, et *25. Iaculum, et gladius, et sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium: Psalm. 63. Sagittae parvulorum factae sunt plagae eorum, et infirmatae sunt contra eos linguae eorum: Psa. 27. Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.* Tertio concludit poenam, *Nunquid super*, ut *supra 5.*

c Hic determinat poenam in speciali. Et primo determinat poenam. Secundo excludit falsam evadendi fiduciam, ibi, *Haec dicit Dominus, non glorietur* etc. Circa primum tria. Primo ponit vastationem terrarum. Secundo afflictionem hominum, ibi, *Idcirco haec dicit Dominus* etc. Tertio abiectionem cadaverum, ibi, *Loquere, haec dicit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo determinat destructionem terrae, quantum ad possessiones designans combustionem, *Quoniam incensa: Ioel. 1. Ad te Domine clamabo, quia ignis comedit speciosa deserti, et flamma succendit omnia ligna regionis. Eo quod non: Supra 4. Intuitus sum, et ecce non erat homo, et omne volatile caeli recessit. Possidentis*, quia iam non ibat illuc. Et quantum ad civitates, *Et dabo Hierusalem: Isaiae 17. Ecce Damascus desinet esse civitas, et erit sicut acervus lapidum in ruina.* Secundo assignat rationem. Et primo ponitur quaestio, *Quis est vir qui intelligat*, per se, *Ad quem verbum*, ut per revelationem cognoscat: *Isaias 42. Quis est in vobis qui audiat hoc, attendat, et auscultet futura?* Secundo ponitur responsio, *Et dixit Dominus*, quantum ad aversionem, *Quia dereliquerunt*, quasi non assidui ad meditandum: *Non audierunt*, quasi prompti ad obediendum: *Non ambulaverunt*, quasi efficaces ad implendum: *1. Mach. 1. Multi de populo Israel definierunt apud se, ut non manducarent immunda, et elegerunt magis mori quam cibis coinquinari immundis, et noluerunt infringere legem Dei sanctam, et trucidati sunt.* Et quantum ad conversionem, *Noluerunt*, idest secuti sunt prava desideria sua, *Baalim*, pluralis, et masculini generis: *Eccles. 8. Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere.*

d Hic comminatur poenam quantum ad ipsos homines. Et primo determinat poenam quantum ad afflictionem, *Cibabo absinthio*, angustiis quas a Chaldaeis perpessi sunt, *Potum*, quia auxilium Aegyptiorum vertetur eis in amaritudinem, quo tribulationes se evadere credebant, sicut potu cibus facile tradu-

citur: *Thren. 3. Replevit me amaritudine, inebriavit me absinthio.* Et quantum ad captivitatem, *Dispergam*: et quantum ad occisionem, *Et mittam*, prius: *Ezec. 5. Tertiam partem disperges in ventum, et gladium nudabis post eos.* Secundo invitat ad planctus tristitiam, *Haec dicit Dominus.* Et primo invitat lamentatrices secundum consuetudinem Iudaeorum, ut ad fletum provocent, *Vocate lamentatrices*, qui mos tangitur: *Infra 21. Non concrepabunt ei, vae Domine, et vae inclyte: Luc. 22. Filiae Hierusalem nolite flere super me, sed super vosipsas flete, et super filios vestros.* Secundo ponit praeceptum flendi. Primo ad populum indicens praesentem luctum, *Deducant: Thren. 2. Deduc quasi torrentem lacrymas per diem, et noctem, et non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.* Et praedicens futurum qui est quasi materia praesentis, *Quia vox audita est*, spiritu prophetiae. Vel ponit praeteritum pro futuro: *Infra 31. Vox in excelso audita est.* Et assignat causam, *Quomodo*, vox plangentium in Syon, *Vastati*, quantum ad vastationem regionis, *Confusi*, quantum ad servitutem, *Dereliquimus*, quantum ad captivitatem: *Supra 4. Vae nobis, quoniam vastati sumus.* Secundo ad ipsas lamentatrices indicens luctum, *Audite: Isa. 32. Mulieres opulentae surgite, et audite vocem meam* etc. Et determinans causam, quia, *Ascendit mors*, idest Chaldaeus mortem inferens: in quo designatur velocitas ipsorum, et fortitudo, qui non contenti intrare per ostia, per tecta, et fenestras conscendebant: *Ioel. 2. Domos conscendet per fenestras, intrabunt quasi fur.*

e Hic ponit poenam quantum ad ipsa cadavera, quae remanserunt inhumata, *Quasi foenum*, quod a messore tamquam vile quiddam negligitur: *Isa. 5. Facta sternus in media sunt morticina eorum, quasi platearum.*

f Hic excludit evasionis falsam fiduciam, *Non glorietur*, quasi per hoc credens se liberari, *In sapientia*, quae praecipua est inter humana bona animae: *Fortitudine*, praecipua inter humana bona corporis: *Divitiis*, quae praecipua sunt in bonis exterioribus: *1. Reg. 2. Nolite multiplicare loqui sublimia, gloriantes:* Et ostendit veram fiduciam, *Sed in hoc, scire*, per cognitionem in intellectu, *Et nosse*, per experientiam dulcedinis in affectu: *Psal. 61. In Deo salutare meum: gloria mea, et spes mea in Deo est: 2. Cor. 10. Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Et assignat causam, *Quia ego misericordiam*, ut vos liberem, *Iudicium*, ut hostes opprimam, *Iustitiam*, ut sit aequalitas, *Placent*, in vobis: *Mich. 6. Indicabo tibi o homo quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te. Utique facere iudicium, et diligere misericordiam, et solicitum ambulare cum Deo tuo.* Secundo excludit fiduciam legalium caeremoniarum, et circumcisionis specialiter, quae praecipua est, quae etiam ex patribus est, quia est imperfecta, ex carne tantum, et non in corde. Unde simul cum incircumcisis puniuntur, *Ecce dies venient: Act. 7. Dura cervice, et incircumcisis auribus, et cordibus* etc. Nota, quod homo non debet gloriari in sapientia, quia transitoria: *Isa. 29. Peribit sapientia a sapientibus eius, et intellectus prudentiam eius abscondetur.* Quia imperfecta: *Ezech. 8. Intellexi, quod omnium operum Dei nullam possit invenire rationem eorum, quae fiunt sub sole.* Quia nociva: *1. Cor. 8. Scientia inflat, caritas vero aedificat.* Quia laboriosa: *Eccl. 1. In multa sapientia multa indignatio, et qui addit scientiam, addit et laborem.* Item non debet gloriari in fortitudine, quia fragilis: *Iob 6. Nec fortitudo lapidum, fortitudo mea, nec caro mea aenea est.* Quia frequenter inutilis: *Eccl. 10. Vidi sub sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam, secundum tempus, casumque in omnibus.* Quia non Domino acceptabilis: *Psal. 142. Non in fortitudine equi voluntatem habebit, neque in tibiis viri beneplacitum erit ei.* Quia peccati occasio: *Sap. 2. Sit autem fortitudo nostra lex iniustitiae: quod enim infirmum est, inutile invenitur.* Item non debet gloriari in divitiis, quia transitoriae: *Iac. 15. Divitiae vestrae putrefactae sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt.* Quia insufficientes: *Prov. 36. Quid prodest stulto habere divitias, cum sapientiam emere non possit?* Quia verbum Dei impedientes: *Mat. 6. Fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur.* Quia nocivae: *Eccl. 2. Divitias congregatas in malum Domini sui.*

a CAP. X.

Audite verbum, quod locutus est Dominus super vos, domus Israel. Haec dicit Dominus: Iuxta vias gentium nolite discere: et a signis caeli nolite metuere, quae timent gentes, quia leges populorum vanae sunt: quia lignum de saltu praecidit opus manus artificis in ascia. Argento, et auro decoravit illud, clavis, et malleis compegit, ut non dissolvatur. In similitudinem palmae fabricata sunt, et non loquentur: portata tollentur, quia incedere non valent. Nolite ergo timere ea, quia nec male possunt facere, nec bene.

b Non est similis tui Domine: magnus es tu, et magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te, o Rex gentium? Tuum est enim decus. Inter cunctos sapientes gentium, et in universis regnum eorum, nullus est similis tui. Pariter insipientes, et fatui probabuntur.

c Doctrina vanitatis eorum lignum est. Argentum involutum de Tharsis affertur, et aurum de Ophir, opus artificis, et manus aerarii, hyacinthus, et purpura indumentum eorum: opus artificum universa haec. Dominus autem Deus verus est: ipse Deus vivens, et rex sempiternus. Ab indignatione eius commovebitur terra, et non sustinebunt gentes comminationem eius.

d Sic ergo dicetis eis: Dii qui caelos, et terram non fecerunt, pereant de terra, et de his, quae sub caelo sunt. Quia facit terram in fortitudine sua, praeparat urbem in sapientia sua, et prudentia sua extendit caelos. Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in caelo, et elevat nebulas ab extremitatibus terrae: fulgura in pluviam facit, et educit ventum de thesauris suis.

e Stultus factus est omnis homo a scientia sua,

Digitized by Google

confusus est artifex omnis in sculptili, quoniam falsum est, quod conflavit, et non est spiritus in eis. Vana sunt, et opus risu dignum. In tempore visitationis suae peribunt. Non est his similis, pars Iacob. Qui enim formavit omnia ipse est, et Israel virga haereditatis eius, Dominus exercituum nomen illi,

f Congrega de terra confusionem tuam, quae habitas in obsidione, quia haec dicit Dominus: Ecce ego longe proiiciam habitatores terrae in hac vice, et tribulabo eos, ita ut non inveniantur. Vae mihi super contritione mea, pessima plaga mea. Ego autem dixi: Plane haec infirmitas mea est, et portabo illam. Tabernaculum meum vastatum est, omnes funiculi mei dirupti sunt. Filii mei exierunt a me, et non subsistunt. Non est qui extendat ultra tentorium meum, et erigat pelles meas.

g Quia stulte egerunt pastores, et Dominum non quaesierunt, propterea non intellexerunt, et omnis grex eorum dispersus est,

h Vox auditionis ecce venit, et commotio magna de terra aquilonis, ut ponat civitates Iuda solitudinem, et habitaculo draconum.

i Scio Domine, quia non est hominis via eius, nec viri est, ut ambulet, et dirigat gressus suos. Corripe me Domine, veruntamen in iudicio, et non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. Effunde indignationem tuam super gentes, quae non cognoverunt te, et super provincias, quae nomen tuum non invocaverunt, quia comederunt Iacob, et devoraverunt eum, consumpserunt illum, et decus eius dissipaverunt.

a CAP. X.

Hic ostendit populi dignitatem, ut ex hoc appareat eorum culpa gravior, et poena iustior: et dividitur in tres partes. In prima ostendit eorum dignitatem ex divina maiestate. In secunda ex divino foedere, *cap. 11. Verbum quod factum* etc. In tertia ex dimissa adhaesione, vel protectione, *capit. 13. Haec dicit Dominus* etc. Circa primum duo. In primo ostendit dignitatem eorum in comparatione ad alios populos, ex hoc ipso, quod verbum Domini colebant. In secunda comminatur poenam, quia cultum Dei repulerunt per idolatriam, ibi, *Congrega* etc. Circa primum duo. Primo ostendit differentiam deorum. Secundo ex hoc concluditur destructio cultorum, ibi, *Stultus* etc. Circa primum tria. Primo discernit Deum verum a falsis diis, quantum ad dominii maiestatem. Secundo quantum ad durationis aeternitatem, ibi, *Doctrina* etc. Tertio quantum ad divinitatis veritatem, ibi, *Si ergo dicetis* etc. Circa primum duo. Primo ostendit idolorum vanitatem, et infirmitatem. Secundo divinam maiestatem, ibi, *Non est similis* etc. Circa primum duo. Primo proponit praeceptum ut non flectantur ad idolatriam, neque gentium imitatione, *Iuxta vias*, neque caelestium magnitudine, *A signis caeli*, ita scilicet quod in eis divinitatem credatis, vel quod necessitatem habeant super ea, quae dependent ex libero arbitrio: *Deut. 4. Ne forte elevatis oculis ad caelum, videas solem, et lunam, et omnia astra caeli, et errore deceptus adores ea, et colas, quae creavit Dominus Deus in ministerium cunctis gentibus, quae sub caelo sunt.* Secundo probat propositum, ponens idolorum vanitatem, *Leges populorum*, quibus ad idolatriam se obligant, *Vanae*, quia inutiles, et sine veritate divinae scientiae: *Sap. 13. Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei.* Et hanc vanitatem probat ex substantiae vilitate. Quantum ad materiam, quia lignum: *Isa. 44. Succidit cedros, tulit ilicem, et quercum, quae steterunt inter ligna saltus.* Quantum ad causam efficientem principalem, *Opus manus*; et instrumentalem, *In ascia*: *Sap. 13. Infelices sunt, et inter mortuos spes illorum est, qui appellaverunt Deos opera manuum hominum* etc. *Isa. 44. Fecit illud in angularibus: et idcirco tornavit illud, et fecit imaginem viri quasi speciosum hominem habitantem in domo.* Quantum ad formam decoris, *Argento: Baruch. ult. Ligna eorum polita a fabro, ipsa etiam inaurata, et inargentata falsa sunt, et non possunt loqui:* et compositionis, *Clavis et malleis: Isa. 41. Confortavit faber aerarius percutiens malleo eum, qui cudebat tunc temporis, dicens glutino bonum est, et confortavit eum clavis, ut non moveretur.* Probat etiam ex operis infirmitate, quia non habent operationem sensitivam, neque intellectivam, *In similitudinem palmae*, quae neque intelligit, quamvis decora sit, *Et non loquentur*, quantum ad actum rationis, *Portata*, scilicet ab aliis, *Incedere*, quantum ad operationem sensitivae animae: *Psal. 113. Os habent, et non loquentur, oculos habent, et non videbunt. Aures habent, et non audient, nares habent, et non odorabunt. Manus habent, et non palpabunt, pedes habent, et non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo.* Tertio concludit intentum, *Nolite ergo timere:* quaedam enim colebantur, ut benefacerent, quaedam ne male: *Isa. 41. Bene quoque, aut male si potestis facite, et loquemur, et videamus simul.*

b Hic ostendit divinae dominationis maiestatem. Et primo ostendit singularem potentiam, *Magnus*, in seipso, *Et magnum nomen*, in hominum opinione. Et ex hoc concludit timorem, *Quis non timebit: Supra 5. Me ergo non timebitis, ait Dominus, et a facie mea non dolebitis?* Secundo ostendit suam singularem scientiam. Et primo excludens sapientiae aequalitatem, *Tuum est enim: Apoc. 7. Benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, honor, virtus, et fortitudo Deo nostro in saecula saeculorum. Amen.* Secundo ostendens eorum fatuitatem in comparatione ad divinam sapientiam, *Et in universis... pariter insipientes*, in divinis, *Fatui*, in humanis: *1. ad Cor. 3. Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum,*

c Hic ostendit differentiam quantum ad aeternitatem. Et primo ostendit idolorum inceptionem quoad eorum substantiam, quae de ligno facta sunt, *Eorum*, sapientum in gentibus, *Lignum*, idest idolum de ligno factum: ab hoc enim sapientia vana ipsorum cernitur. Et quantum ad argentea, *Argentum*, et quantum ad aurea, *Aurum... opus*, scilicet haec sunt, *Ar-*

tifices, et opus, *Manus*, quasi etiam viles opes: *Ps. 113. Simulacra gentium argentum, et aurum, opera manuum hominum.* Et quantum ad eorum ornamenta, *Hyacinthus*: constat enim illud, quod actum est, incaepisse: *Baruc. vi Opertis autem illis veste purpurea extergunt faciem ipsorum propter pulverem domus, qui est plurimus inter eos.* Secundo proponit aeternitatem adiungens veritatem, et maiestatem, quia, *Deus verus et sempiternus: Isa. 40. Deus creavit terminos terrae* etc. Et ex his concludit timorem, *Ab indignatione*; quasi dicat, etiam insensibilia ipsius iram sentiunt: *Non sustinebunt*, prae timoris magnitudine: *Psal. 17. Commota est, et contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt.*

d Hic ostendit differentiam quantum ad divinitatis veritatem, quam primo excludit ab idolis, ostendens in eis non esse divinam operationem, *Eis*, cultoribus idolorum. Unde in Hebraeo Chaldaeo sermone scriptum est, *Pereant*, idest cultus eorum cesset: *Psal. 18. Caeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum eius annuntiat firmamentum.* Secundo ostendit in Deo esse divinam operationem. Et primo quantum ad creationem essentialium partium mundi, *Qui facit terram* quantum ad infima, *Praeparat orbem*, quantum ad summa: *Prov. 2. Dominus sapientia fundavit terram, stabilivit caelos prudentia: Ps. 103. Extendens caelum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius.* Secundo quantum ad passiones aeris, ut non solum priora a primis esse credantur, sicut quidam Philosophi dicunt, sed etiam omnium auctor quoque operans in omnibus. Et primo quantum ad ea, quae fiunt ex materia humida, sicut nubes, et pluviae, *Ad vocem*, ad praeceptum, *Ab extremitatibus*, propter abundantiam aquarum in circuitu terrae. Secundo quantum ad ea, quae fiunt ex materia humida, et sicca, *Fulgura*, immutat ordinem, quia post fulgura frequenter sequitur pluvia. Tertio quantum ad ea, quae fiunt ex sicca materia, *Et educit de thesauris*, de occultis causis, et locis in quibus generantur: *Ps. 134. Educens nubes ab extremis terrae, fulgura in pluviam fecit.*

e Hic concludit destructionem cultorum. Et primo ponit idolatrarum ignominiam, quantum ad stultitiam, *Stultus factus*, apparavit, *A scientia sua*, quia idolum finxit: *1. Cor. 1. Stultam Deus fecit sapientiam huius mundi.* Et quantum ad confusionis poenam, *Confusus est: Ps. 96. Confundantur omnes qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis.* Et assignat causam ex idolorum falsitate, *Quoniam falsum est*, vanitate, *Vana*, et fictione in tempore: *Sap. 14. Quod factum est, cum illo qui fecit, tormenta patietur.* Secundo excludit Iudaeorum gloriam, *Non est his: Psal. 15. Dominus pars haereditatis meae, et calicis mei, tu es qui restitues haereditatem meam mihi*, quia felicitas cuiuslibet est sua pars: *Thren. 3. Pars mea Dominus dixit anima mea, propterea expectabo eum. Virga haereditatis*, quasi sceptrum ipsius, quia haereditarium regnum ipsius est. Vel, *Virga*, quasi sors: *Deut. 32. Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus haereditatis eius.*

f Hic comminatur eis poenam, quia hanc dignitatem non servaverunt. Et primo comminatur poenam. Secundo propheta petit misericordiam, *Scio* etc. Circa primum tria. Primo comminatur poenam. Secundo poenae causam, ibi, *Quia stulti* etc. Tertio poenae ordinem, ibi, *Vox* etc. Circa primum duo. Primo Dominus praesignat poenam obsidionis, *Congrega*, in urbe, *De terra*, de agris, *Confusionem*, idest fructus tuos, qui sunt confusione digni: *Sup. 8. Congregans congregabo eos, ait Dominus.* Et poenam captivitatis, *Quia haec dicit Dominus*, in hac vice; quasi dicat, ulterius non parcam, *Ita ut non inveniantur*, in urbe. Vel quia maior pars mortua est: *Thre. ul. Proiiciens repulisti nos.* Secundo populus ex hoc territus plangit futuram poenam, *Vae mihi: Infra 30. Insanabilis fractura tua, quia pro peccatis.* Et promittit patientiam, *Ego autem infirmitas mea*, quasi pro peccatis mihi debita, *Et portabo*, patienter: *Mich. 7. Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei.* Secundo in spirituali quantum ad destructionem dominorum, *Tabernaculum*, quia domus ita facile sicut tentoria destructa sunt: *Funiculi*, quibus tentoria extenduntur: *Su. 4. Repente vastata sunt tabernacula mea, subito pelles meae.* Et quantum ad afflictionem habitatorum, *Filii mei: Ba. 5. Exierunt abs te pedibus ducti ab inimicis. Qui extendat*, quasi qui reaedificet.

g Hic assignat communem poenam per ordinem, quia peccata praelatorum sunt causa caecitatis ipsorum: *Sap. 3. Excaecavit eos malitia eorum.* Et haec causa destructionis populi: *Mat. 15. Si caecus caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt: Ezec. 34. Dispersae sunt oves meae eo quod non esset pastor, et factae sunt in devorationem omnium bestiarum agri, et dispersae sunt.*

h Hic determinat ordinem poenae, praesignans hostem ab aquilone venientem: *Sap. 1. Ab aquilone pandetur omne malum super omnes cognationes terrae.*

i Hic petit misericordiam. Et primo ostendit petendi necessitatem, *Non est hominis via*, quantum ad electionem, *Ut ambulet*, quantum ad executionem, *Dirigat*, quantum ad ordinationem in finem, et ita nec in potestate nostra resistere, nec Chaldaei impugnare, sed totum dependet ex tua dispositione: *Ps. 36. Apud Dominum gressus hominis dirigetur, et viam eius volet: Pro. 16. Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus eius.* Secundo ponit petitionem qua petit populus misericordiam, *Corripe me in iudicio*, consuetae misericordiae, non condemnationis, de quo in *Ps. 142. Non intres in iudicio cum servo tuo Domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Et non in furore*, et secundum debitae vindictae mensuram, *Ne forte*: iustum enim esset, ut peccans in Deum ab ipso relinqueretur, et sic in nihilum tenderet. Et sic non facit contra praeceptum Domini: *Sup. 8. Tu ergo noli orare pro populo isto* etc. quia non petit, ut non puniantur, sed ne omnino deleantur: *Ps. 6. Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Et petit hostibus iram, *Effunde indignationem.* Et assignat causam, *Quia comederunt: Ps. 78. Effunde iram tuam in gentes, qui te non noverunt, et in regna, quae nomen tuum non invocaverunt, quia comederunt Iacob, et locum eius desolaverunt.* Nota, quod stultus est homo a scientia Dei, propter cordis elationem: *Ro. 1. Dicentes se esse sapientes, stulti fa-*

cti sunt. Propter inquirendi curiositatem : *Act. 26. Multas literas ad insaniam te deducerunt*. Propter praescientiae incertitudinem: *Isa. 47. Haec scientia tua, et sapientia tua decepit te*. Propter operis perversitatem: *Sap. 12. Excoecavit enim eos malitia eorum*. Item nota, quod debet portari divina percussio patienter, propter affectum percutientis : *Prov. 1. Disciplinam Domini fili mi ne abiicias, nec deficias, cum ab eo corriperis*. Propter conscientiam criminis : *Mich. 4. Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei*. Propter expectationem muneris : *Iac 1. Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae, quam repromisit Deus diligentibus se*. Propter inutilitatem murmuris: *Thren. 3. Quid murmuraverit homo vivens, vir pro peccatis suis?*

a CAP. XI.

Verbum quod factum est a Domino ad Hieremiam, dicens : Audite verba pacti huius, et loquimini ad viros Iuda, et ad habitatores Hierusalem, et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus Israel: Maledictus vir, qui non audierit verba pacti huius, quod praecepi patribus vestris, in die qua eduxi eos de terra Aegypti de fornace ferrea, dicens: Audite vocem meam, et facite omnia quae praecepi vobis, et eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum, ut suscitem iuramentum, quod iuravi patribus vestris daturum me eis terram fluentem lacte et melle, sicut est dies haec. Et respondi, et dixi: Amen Domine. Et dixit Dominus ad me : Vociferare omnia verba haec in civitatibus Iuda, et foris Hierusalem, dicens: Audite verba pacti huius, et facite illa.

b Quia contestans contestatus sum patres vestros in die qua eduxi eos de terra Aegypti usque ad diem hanc. Mane consurgens contestatus sum, et dixi: Audite vocem meam, et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam, sed abierunt unusquisque in pravitate cordis sui mali. Et induxi super eos omnia verba pacti huius, quod praecepi ut facerent, et non fecerunt. Et dixit Dominus ad me: Inventa est coniuratio in viris Iuda, et in habitatoribus Hierusalem. Reversi sunt ad iniquitates patrum suorum priores, qui noluerunt audire verba mea. Et hi ergo abierunt post deos alienos, ut servirent eis. Irritum fecerunt domus Israel, et domus Iuda pactum meum, quod pepigi cum patribus eorum.

c Quamobrem haec dicit Dominus: Ecce ego inducam super eos mala, de quibus exire non poterunt, et clamabunt ad me, et non exaudiam eos. Et ibunt civitates Iuda, et habitatores Hierusalem, et clamabunt ad eos quibus libant, et non salvabunt eos in tempore afflictionis eorum. Secundum numerum enim civitatum tuarum erant dii tui Iuda, et secundum numerum viarum tuarum. Hierusalem posuisti aras confusionis, aras ad libandum Baalim. Tu ergo noli orare pro populo hoc; et ne assumas pro eis laudem, et orationem, quia non exaudiam in tempore clamoris eorum ad me in tempore afflictionis eorum. Quid est, quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Nunquid carnes sanctae auferent a te malitias tuas, in quibus gloriata es? Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocavit Dominus nomen tuum. Ad vocem loquelae grandis exarsit ignis in ea, et combusta sunt fructeta eius. Et Dominus exercituum, qui plantavit te, locutus est super te malum pro malis domus Israel, et domus Iuda, quae fecerunt sibi ad irritandum me, libantes Baalim.

d Tu autem Domine demonstrasti mihi, et cognovi : tu ostendisti mihi studia eorum, et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam. Et non cognovi, quia cogitaverunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem eius, et eradamus eum de terra viventium, et nomen eius non memoretur amplius. Tu autem Domine Sabaoth qui iudicas iuste, et probas renes, et corda, videam ultionem tuam ex eis: tibi enim revelavi causam meam. Propterea haec dicit Dominus ad viros Anathoth, qui quaerunt animam tuam, et dicunt, Non prophetabis in nomine Domini, et non morieris in manibus nostris. Propterea haec dicit Dominus exercituum : Ecce ego visitabo super eos. Iuvenes morientur in gladio, filii eorum et filiae eorum morientur in fame, et reliquiae non erunt ex eis. Inducam enim malum super viros Anathoth, annum visitationis eorum.

a CAP. XI.

Hic ostendit populi dignitatem ex hoc quod cum Deo pacto initio foederati erant. Et primo ponit pacem, et transgredientibus comminatur poenam. Secundo disputat de punientis iustitia, *c. 12. Iustus quidem* etc. Circa primum duo. Primo proponit confoederationem. Secundo foederis transgressionem, ibi, *Quia contestans* etc. Circa primum duo. Primo inducitur propheta ad annuntiandum, *Audite*, tu et qui tecum sunt, boni sunt, et ita quasi privilegiati. *Dicens* etc. De hoc pacto *Exec. 16. Operui ignominiam tuam, et iuravi tibi, et ingressus sum pactum tecum, ait Dominus Deus, et facta es mihi*. Secundo inducitur populus ad observandum. Et primo proponit rationes duas, quarum primam sumit a poena transgredientium, *Maledictus vir : Deut. 27. Maledictus vir, qui non permanserit in sermonibus legis huius, nec eos opere perfecerit*. Et assignat iustitiam, *In die qua*; quasi dicat, iustum est puniri illos qui post tot beneficia ingrati sunt : *Fornace*, propter afflictionem, *Ferrea*, propter duram dominationem : *Deute. 4. Vos autem tulit Dominus, et eduxit de fornace ferrea Aegypti ut haberet populum haereditarium si-*

Digitized by Google

cut est in praesenti die. Et ponit pacti formam, *Dicens*, in quo aliquid petit, scilicet obedientiam, *Audite*, et aliquid promittit, scilicet divinae familiaritatis gloriam, *Et eritis* etc. *Supra 7. Hoc verbum praecepi eis dicens: Audite vocem meam, et ero vobis Deus, et vos eritis mihi populus* etc. Secundam rationem sumit ex praemio observantium, *Ut suscitem*, quia iam quasi periit captivitate imminente: *Lacte*, propter abundantiam animalium, *Melle*, propter abundantiam terrae nascentium. Vel hiperbolice in his duobus abundantia omnium bonorum designatur: *Deut. 6. Multipliceris amplius, sicut pollicitus est Dominus Deus patrum tuorum tibi terram lacte, et melle manantem.* Secundo ponitur prophetae assensio, *Et respondi: Deut. 27. Et dicet omnis populus, Amen.* Tertio inducitur conclusio, ut scilicet observent, *Et dixit Dominus: Isa. 40. Exalta in fortitudine.*

b Hic ostendit quomodo pacem transgressi sunt. Et primo peccandò in Deum. Secundo peccando in prophetam, ibi, *Tu autem Domine* etc. Circa primum duo. Primo proponit culpam. Secundo comminatur poenam, ibi, *Quamobrem* etc. Circa primum tria. Primo ostenditur diligens admonitio, tum ex iuratione, *Contestans*, quasi adiurans, tum ex temporis continuitate, *In die qua eduxi*, tum ex temporis opportunitate, *Mane consurgens*, quando homo magis paratus est ad intelligendum: *Supra 7. Et locutus sum ad vos mane consurgens, et loquens.* Secundo ponitur inobedientis populi transgressio, *Et non audierunt: Isa. 56. Omnes in viam suam declinaverunt; unusquisque ad avaritiam suam a summo usque ad novissimum.* Tertio ponitur culpae aggravatio ex obstinatione, *Et induxi super eos:* quia nec per poenas, nec per beneficia, quae in pacto legis continebantur eis indicto, correcti sunt: *Prov. 1. Quia vocavi, et renuistis: extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo,* cum vobis id quod timebatis, advenerit etc. Ex coniuratione, *Inventa est coniuratio;* quasi dicat, omnes communiter peccant, ac si ad hoc coniurassent: est enim coniuratio consensus iuramento firmatus ad aliquid faciendum: *Isa. 8. Omnia quae loquitur populus iste.* Et ex consuetudine, *Reversi sunt: Ose. 7. Reversi sunt, ut essent absque iugo, facti sunt quasi arcus dolosus.* Quarto inducitur conclusio, *Irritum fecerunt: Ose. 6. Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum, ipsi praevaricati sunt in me: Pro. 2. Reliquit ducem pubertatis suae, et pacti Dei sui oblita est.*

c Hic contra incorrigibilem culpam comminatur inevasibilem poenam. Et primo ponitur poena, *Ecce ego: Isa. 24. Qui explicuerit se de fovea, tenebitur laqueo.* Secundo exclusit evasionis remedia. Et primo quod non iuvabuntur orationibus propriis fusis ad Deum, *Clamabunt* etc. *Prov. 1. Invocabunt me, et non exaudiam.* Et fusis ad idola, *Et ibunt civitates: Isa. 45. Nescierunt qui levant signum sculpturae suae, et rogant Dominum non salvantem, et adigunt idolorum multitudinem. Secundum numerum: Eze. 16. Fecisti postribulum in cunctis plateis, ad omnem caput viae aedificasti signum prostitutionis tuae: Sup. 2.* Neque etiam orationibus alienis. *Tu ergo* etc. Laudem, ut me quasi misericordem laudans ad misericordiam provoces: *1. Re. 16. Usquequo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum, ne regnet super Israel? supra 7.* idem. Secundo, quod non iuvabuntur sacrificiorum oblationibus, assignans reprobationis rationem, *Quid est quod dilectus*, scilicet populus Iuda, *In domo*, in templo colens ibi idola: *Eze. 8. Fili hominis putas ne vides tu quid isti faciunt, abominationes magnas, quas domus Israel fecit hic, ut procul recedant a sanctuario meo?* Et ponit sacrificiorum reprobationem, *Nunquid carnes*, scilicet animalium immolatorum: *Heb. 10. Impossibile est sanguine hircorum, et taurorum auferri peccata.* Tertio ostendit quod iuvabuntur propriis viribus: et circa hoc duo. Primo commemorat pristinam gloriam, *Olivam uberem*, quantum ad abundantiam ramorum, in quo signatur multitudo populi, *Pulchram*, quantum ad virorem coloris, in quo prosperitas florens, et virtus animi virens, *Fructiferam*, quantum ad copiam fructuum, in quo abundantia bonorum operum, et magnorum, *Speciosam*, quantum ad compositionem partium, in quo designatur ordinatio debita populi: *Vocavit*, ut talis fama undique de se exiret: *Ose. 14. Erit quasi oliva gloria eius, et odor eius ut Libani.* Secundo praedicit futuram poenam. Primo proponens ipsam poenam, *Ad vocem loquelae*, idest ad imperium Nabuchodonosor, *Vinea*, idest domus Israel, *Exarsit in ea ignis*, ad literam, *Fructeta*, scilicet homines, et ea, quae ad eos pertinebant. Vel, *Loquelae grandis*, quia ex tali vocatione grandia de te sensisti, et ideo poenam meruisti: *Isa. 27. In praelio gradiar super eam, succendam eam pariter.* Secundo punientis potentiam, *Dominus exercituum: 1. Re. 2. Dominus mortificat, et vivificat, deducit ad inferos, et reducit* etc. Tertio ponit causam, *Pro malis: Deu. 32. Ipsi me provocaverunt in eo, qui non erat Deus, et irritaverunt in vanitatibus suis. Et ego provocabo eos in eo, qui non est populus, et in gente stulta irritabo illos.*

d Hic ostendit quomodo transgressi sunt peccando in ipsum prophetam. Et hoc quidem quod dicitur, ad literam convenit Hieremiae, qui in odium populi venit propter mala quae praedicebat. Sed persecutio Hieremiae figurabat passionem Christi, sicut dicit illa glossa. Videtur autem hoc superiori sententiae contraire, in qua quae dicta sunt, personae Christi aptamus, non Hieremiae etc. Sed omnes prophetae in typum Salvatoris pleraque gesserunt: et quod in praesenti Hieremia completum est, hoc in futurum de Domino prophetavit. Circa hoc ergo tria. Primo enim propheta proponit culpam adversariorum. Et primo communis culpae revelationem, *Demonstrasti*, interiori revelatione: *Ostendisti*, exterioribus signis, *Studia*, machinationes eorum contra me: *Isa. 8. In forti manu sua erudivit me, ne irem in via populi huius* etc. Et proponit revelationis necessitatem, quia per se cogitationem scire poterat, nec suspicari propter suam innocentiam, quae talia non merebatur, *Et ego quasi agnus, et non cognovi.* Christus etiam secundum hominem in via cognitionem illam accepit a Deo, qua omnia scivit per gratiam unionis, sicut alii accipiunt ea, quae sciunt per gratiam revelationis: *Isa. 53. Quasi agnus coram tondente se ob-*

mutescet, et non aperiet os suum: 1. Cor. 9. Quis enim scit hominum quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in ipso? Psal. 93. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt. Mittamus lignum, idest taxum, ut sic venenatus moriatur, *Eradamus*, ita quod nulla memoria ipsius remaneat, sicut in tabula rasa praecedentes Scripturae. Mystice, *Mittamus lignum*, idest corpus Christi in lignum crucis: vel lignum in panem, idest per lignum crucis scandalum doctrinae eius suscitemus, quae panis est: *Isa. 53. Quia abscisus est de terra.* Secundo propheta petit vindictam allegans auctoritatem, et potentiam per quam potest, *Tu autem Domine Sabaoth*, idest exercituum. Iustitiam per quam vult, *Qui iudicas iuste.* Scientiam per quam scit, *Et probas renes*, idest affectiones, *Corda*, idest cogitationes, *Ex eis*, ex persona Christi, qui scilicet obstinati sunt, pro aliis enim orat: *Luc. 23. Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt: Thren. 3. Vidisti Domine iniquitatem illorum adversum me, iudica iudicium meum.* Et assignat causam, *Tibi enim revelavi*, non quasi nescienti, sed totam causam meam in te ponens: *Ps. 23. Iacta cogitatum tuum in Domino, et ipse te enutriet.* Tertio Dominus comminatur poenam. Et primo resumit malitiam, *Propterea haec dicit Dominus, qui quaerunt animam*, ad interficiendum: *Psalm. 37. Vim faciebant qui quaerebant animam meam.* Et addit causam huius malitiae, *Et dicunt non prophetabis*, quasi sic solum mortem evadere poteris, si prophetare cesses: *Is. 30. Qui dicunt videntibus, nolite videre.* Secundo comminatur poenam. Primo praedicens visitationem, *Propterea haec dicit Dominus: Psal. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum.* Secundo poenae determinationem, *Iuvenes eorum: Infra 15. Qui ad gladium ad gladium, qui ad famem ad famem* etc. Tertio punientis potestatem, *Inducam enim*, ego scilicet qui possum: *Infra 17. Induc super eos diem afflictionis, et duplici contritione contere eos.* Mystice per viros Anathoth qui interpretatur obedientia, significantur viri Hierusalem, qui quondam Domino obedientes, Christum postea persecuti sunt. Nota quod sanctus dicitur oliva propter pinguedinem, in quo devotio: *Rom. 11. Socius radicis et pinguedinis olivae factus es.* Propter olei nitorem, in quo contemplatio: *Zach. 4. Isti sunt duo filii olivae, qui assistunt dominatori universae terrae: 3. Reg. 6. Fecit in oraculo duos Cherub de lignis olivarum decem, decem cubitorum altitudinis.* Propter foliorum virorem, in quo virtus mentis: *Gen. 8. Reversa est columba ad vesperam, portans ramum olivae virentibus foliis in ore suo.* Propter fertilitatem, in quo abundantia bonorum operum: *Ps. 51. Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei in aeternum, et in saeculum saeculi.* Propter pulchritudinem, in quo sanctorum gloria: *Ecc. 24. Quasi oliva speciosa in campis, et quasi platanus exaltata sum iuxta aquas: Ose. 14. Erit quasi oliva gloria eius, et odor eius ut Libani.*

a CAP. XII.

Iustus quidem tu es Domine, si disputem tecum, veruntamen iusta loquar ad te: Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui praevaricantur, et inique agunt. Plantasti eos, et radicem miserunt, proficiunt, et faciunt fructum. Prope es tu ori eorum, et longe a renibus eorum. Et tu Domine nosti me, vidisti me, et probasti cor meum tecum. Congrega eos quasi gregem ad victimam, et sanctifica eos in die occisionis. Usquequo lugebit terra, et herba omnis regionis siccabitur? Propter malitiam habitantium in ea consumptum est animal, et volucre, quoniam dixerunt, non videbit novissima nostra. Si cum peditibus currens laborasti, quomodo contendere poteris cum equis? Cum autem in terra pacis secura non fueris, quid facies in superbia Iordanis? Nam et fratres tui, et domus patris tui, etiam ipsi pugnaverunt adversum te, et clamaverunt post te plena voce. Ne credas eis, cum locuti fuerint tibi bona.

b Reliqui domum meam, dimisi haereditatem meam. Dedi dilectam animam meam in manu inimicorum eius, facta est mihi haereditas mea quasi leo in silva. Dedit contra me vocem, ideo odivi eam. Nunquid avis discolor haereditas mea mihi? Nunquid avis tincta per totum?

c Venite, congregamini omnes bestiae terrae, properate ad devorandum. Pastores multi demoliti sunt vineam meam, conculcaverunt partem meam. Dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis, posuerunt eam in dissipationem, luxitque super me. Desolatione desolata est omnis terra, quia nullus est qui recogitet corde. Super omnes vias deserti venerunt omnes vastatores terrae, quia gladius Domini devoravit ab extremo terrae usque ad extremum eius. Non est pax universae carni.

d Seminaverunt triticum, et spinas messuerunt: haereditatem acceperunt, et non eis proderit. Confundemini a fructibus vestris, propter iram furoris Domini.

e Haec dicit Dominus adversum omnes vicinos meos pessimos, qui tangunt haereditatem, quam distribui populo meo Israel. Ecce ego evellam eos de terra sua, et domum Iuda evellam de medio eorum, et cum evulsero eos convertar, et miserebor eorum, et reducam eos virum ad haereditatem suam, et virum in terram suam. Et erit si eruditi didicerint vias populi mei, ut iurent in nomine meo, Vivit Dominus, sicut docuerunt populum meum iurare in Baal, aedificabuntur in medio populi mei. Quod si non audierunt, evellam gentem illam evulsione, et perditione, ait Dominus.

Digitized by Google

a CAP. XII.

Hic propheta disputat de punientis iustitia. Et primo ponitur prophetae disputatio. Secundo Domini responsio, ibi, *Reliqui domum* etc. Circa primum tria. Primo captat benevolentiam ex persona iudicis, *Iustus quidem: Psalm. 118. Iustus es Domine, et rectum iudicium tuum.* Et ex honestate causae, *Veruntamen* etc. *Iob 13. Ad omnipotentem loquar, et disputare cum Deo cupio.* Et sic uterque eorum tenet locum opponentis. Sed Abacuch tenet locum respondentis, *c. 2. Super custodiam meam stabo, et figam gradum super munitionem.* Secundo proponit causam quantum ad adversarios, proponens eorum prosperitatem, quantum ad temporalium abundantiam, *Quare via*, processus, *Impiorum*, per infidelitatem, *Qui praevaricantur*, contra legem agendo, *Et inique agunt*, contra proximum: *Iob 12. Abundant tabernacula praedonum, et audacter provocant Deum, cum ipse dederit omnia in manus eorum: Psalm. 27. Zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.* Et quantum ad prosperitatis augmentum, *Plantasti*, in bonis temporalibus, et per similitudinem arboris, *Et radicem miserunt*, confirmatis prosperitatibus, *Proficiunt*, sicut arbor crescit per augmentum prosperitatis: *Et faciunt fructum*, implentes opere, quod mente disponunt: *Iob 20. Quare impii vivunt, sublimati sunt, confortatique divitiis?* Et proponit eorum iniquitatem, *Prope es tu ... a renibus*, affectibus, quae duo simul videntur adversari divinae: *Isa. 29. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me:* in quo datur intelligi, quod imperfectis bonis imperfectam retributionem recipiunt. Ex parte autem sua dat intelligere iustitiam, *Et tu Domine nosti*, ab aeterno, *Vidisti*, quomodo recte ambulo coram te: et si enim haec loquar, non tamen in his scandalum patior: *Supra 1. Priusquam te formarem in utero, novi te.* Et dat intelligere correctionem, *Probasti*, a poenis probatus, inventus sum tecum ambulans: *Psalm. 16. Probasti cor meum, et visitasti nocte, igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas.* Tertio ostendit poenam per modum imprecationis. Et primo imprecatur poenae inflictionem, *Congrega eos*; quasi dicat, quia iustus es, non potest esse, quod impios non punias. Ideo ergo ita eos in prosperitatibus exaltas, sicut qui impinguat gregem ad occisionem. Ergo ex quo impinguati sunt, et iniusti sunt, *Congrega eos*, in quo significatur, quod paschali tempore, quando ad festum convenerant in urbe, obsessi sunt. *Sanctifica eos.* Loquitur per similitudinem animalium, quae occidebantur ad immolandum: *Isa. 34. Victima Domini in Bosra, et interfectio magna in terra Edom.* Et excludit poenae dilationem, quia tempus est ut puniantur in propriis personis, non in possessionibus, neque in terrae nascentibus, *Usquequo lugebit: Psalm. 203. Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim. Terram fructiferam in sanguinem a malitia inhabitantium in ea:* in animalibus, *Consumptum est animal: Ezech. 9. Dixerunt, dereliquit Dominus terram, et Dominus non videt.* Secundo quasi exauditus, contra puniendos ponit insultationem. Et primo ex parte hostium, quantum ad potentiam, *Si cum peditibus*; quasi dicat, Si vicinae gentes quae pedites pugnant, tibi multum laborem fecerunt, quomodo poteris resistere Chaldaeis, et Aegyptiis qui equis potentes sunt? *Iob 6. Qui timent pruinam, irruet super eos nix.* Et quantum ad captivitatis terram, *Cum autem*, idest etsi etiam in terra tua semper pacem habuisses, quid facies, quando eris trans Iordanem, cuius gurgites sunt tumentes, quia scilicet superbi sunt? *Eccl. 10. Qui gloriatur in substantia, paupertatem vereatur.* Secundo quantum ad sanguine iunctos, commemorans pristinam iniuriam, *Nam et fratres*, scilicet Idumaei, *Et domus*, scilicet Moabitae, et Ammonitae: *Cantic. 1. Filii matris meae pugnaverunt contra me.* Et incidit cautelam, *Ne credas, cum locuti*, quasi nolentes tibi foederari ad resistendum Chaldaeis: *Infra 27. Fac tibi vincula, et chatenas, et pone eos in collo tuo, et mittes eas ad regem Edom, et ad regem Moab* etc. *Supra 10. Unusquisque a proximo suo se custodiat, et in omni fratre suo non habeat fiduciam, quia omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet, et vir fratrem suum deridebit, et veritatem non loquetur.*

b Hic ponitur Domini responsio. Et primo ponit poenae comminationem. Secundo poenae consolationem, ibi, *Haec dicit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo comminatur poenam, quantum ad divini auxilii destitutionem, *Domum*, scilicet templum, ut non defendam, *Haereditatem*, populum Israel: *Isa. 19. Haereditas autem mea Israel: Supra 9. Derelinquam populum meum, et recedam ab eis, quia omnes adulteri sunt, caetus praevaricatorum* et caetera. Et quantum ad hostium oppressionem, *Dedi dilectam*, idest Iudaeos, quos quasi animam meam diligebam. Secundo ponit culpam. Primo significans culpae magnitudinem, *Facta est mihi haereditas*, scilicet populus, *Quasi leo*, ferox ad impugnandum me, *Vocem*, blasphemiae: *Psalm. 9. Insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua.* Secundo miratur animi instabilitatem, *Nunquid avis discolor*; quasi dicat, quandoque mihi, quandoque idolis adhaerens, *Tincta*, sordibus peccatorum, *Per totum*, quia omnes mali sunt: *3. Reg. 18. Usquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus ipse est Deus, sequimini eum* etc. Vel potest esse sensus, Nunquid eam ita charam teneo sicut huiusmodi aves pulchras, ut tandem non abiiciam, ut discoloritas ad decorem referatur: *Ezec. 16. Vestivi te discoloribus, et calceavi te hyacintho.* Vel hoc quod dicit, *Reliqui domum* etc. possunt esse verba prophetae, qui ut annunciaret verbum Dei, mortis periculo se exposuit, et domum, et patriam reliquit, et ea a compatriotibus suis quasi leonibus, et variis dolositate, et plenis malitia, insidias perpessus fuit. Mystice sunt verba Christi, qui domum et patriam relinquere dicitur in mundum veniens, quia ad modum relinquentis se habuit, quando in infirmitate abscondit maiestatem. *Haereditatem*, caelestem patriam. Prosperantur impii propter haereditatis amissionem: *Genes. 25. Dedit Abraham Isaac filio suo cuncta quae possederat, filiis autem concubinarum largitus est munera.* Propter imperfectam remunerationem: *Matth. 6. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Quia non sunt digni divina correctione: *Ezech. 16. Requie-*

scet indignatio mea in te, et auferetur zelus meus a te : Osee 10. Non visitabo super filias vestras, cum fuerint fornicatae, et super sponsas vestras, cum adulteraverint : Hebraeorum 12. Si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt: omnes ergo adulteri, et non filii estis. Propter morbi desperationem: *Thren. 2. Magna est velut mare contritio tua. Quis medebitur tui? Infra 30. Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua.* Propter eorum deiectionem : *Psalm. 72. Veruntamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos dum allevarentur : Roman. 1. Propter quod tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conveniunt* etc.

c Hic comminatur poenam in speciali, Et primo poenam captivitatis. Secundo poenam sterilitatis terrae, ibi, *Seminaverunt* etc. Circa primum tria. Primo determinat poenam, designans occisionis magnitudinem, *Ad devorandum*, cadaverum multitudinem: *Ezechiel. 39. Haec dicit Dominus Deus : Dic omni volucri, et universis avibus, cunctisque bestiis agri: Convenite et properate, concurrite undique ad victimam meam, quam ego immolo vobis, victimam grandem super montes Israel, ut comedatis carnes, et bibatis sanguinem. Carnes fortium comedetis, et sanguinem principum terrae bibetis* etc. Hostium afflictionem quantum ad interfectos, *Pastores multi*, idest principes Chaldaeorum : *Supra 6. Ad eam venient pastores, et greges eorum: Vineam*, domum Israel: *Isa. 4. Vinea enim Domini, domus Israel est.* Vel, *Pastores*, principes populi, *Demoliti sunt*, per occisionem. Et quantum ad oppressos servitute, et captivitate, *Conculcaverunt: Isa. 5. Auferam sepem eius, et erit in direptionem.* Et terrae desolationem, *Dederunt portionem, luxitque super me*, quamvis tarde? *Osee 2. Et dicet, vadam, et revertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis quam nunc.* Secundo ponit poenae causam, *Desolatione... recogitet*, Dei mandata, et beneficia : *Isa. 5. Propter hoc captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.* Tertio ponit poenae mensuram, Primo ostendens multitudinem hostium, *Super omnes vias* ; quasi dicat, omnes vias implent, *Deserti*, quod est inter Hierusalem, et Babyloniam: *Supra 4. Ventus urens in viis, quae sunt in deserto viae filiae populi mei, non ad ventilandum, et ad purgandum* etc. Secundo multitudinem interfectorum, quia gladius vel pestilentiae, vel etiam Chaldaeorum: *Deut. 32. Gladius meus devorabit carnes.* Tertio consolationis defectum, *Non est pax*; quasi dicat, nullus immunis erit: *Isa. 57. Non est pax impiis, dicit Dominus Deus.*

d Hic comminatur poenam sterilitatis. Et primo seminis frustrationem, *Seminaverunt*; quasi dicat, semina corrumpentur: *Matth. 13. Nonne bonum semen seminasti in agro tuo. Unde ergo habet zizania: Isa. 4. Expectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas.* Secundo haereditatis amissionem, *Haereditatem*, non proderit, quia ab hostibus surripietur: *Thren. ult. Haereditas nostra versa est ad alienos.* Tertio concludit confusionem, *Confundemini*, scilicet propter defectum fructuum: *Isa. 24. Luxit vindemia, infirmata est vitis, ingemuerunt omnes qui laetabantur corde.*

e Hic ponit consolationem ex hostium poena : et circa hoc tria. Primo ponit eorum transmigrationem, *Qui tangunt haereditatem*, laedendo eam : *Zach. 2. Qui tangit vos, quasi qui tangit pupillam oculi mei: Supra 1. Ecce constitui te hodie super gentes, et super regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes, et aedifices, et plantes* etc. Secundo eorum eductionem, *Et eum evulsero*, tollam vos de gentibus, *Ezech. 16.* Tertio ponit eorum instructionem ex promissione bonorum, si benefecerint, *Et erit si eruditi ... aedificabuntur*; quasi dicat, Computabuntur inter populum meum, quod proprie ad conversionem, et comminutionem poenarum. *Quod si non audieritis ... perditione*, perpetua: *Isa. 1. Si volueritis, et audieritis me, bona terrae comedetis.* Nota, quod praelati destruunt populum propter operis perversitatem: *Supra 10. Quia stulte egerunt pastores, et Dominum non quaesierunt, propterea non intellexerunt, et omnis grex eorum dispersus est.* Propter doctrinae falsitatem : *Infra 50. Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus* etc. Propter timoris pusillanimitatem: *Zach. 11. O pastor et idolum derelinquens gregem* etc. Propter dominii austeritatem: *Ezech. 34. Cum austeritate imperabatis, et cum potentia, et dispersae sunt oves meae* etc. Propter curae remissionem: *Zach. 11. Suscitabo pastorem in terra qui derelictum non visitabit, dispersum non quaeret, et contritum non sanabit. Id quod stat non enutriet, et carnes pinguium comedet, ungulas eorum dissolvet.*

a CAP. XIII.

Haec dicit Dominus ad me: Vade, et posside tibi lumbare lineum, et ponas illud super lumbos tuos, et in aquam non inferes illud. Et possedi lumbare iuxta verbum Domini, et posui circa lumbos meos. Et factus est sermo Domini ad me secundo, dicens: Tolle lumbare quod possedisti, quod est circa lumbos tuos, et surgens vade ad Euphratem, et absconde ibi illud in foramine petrae. Et abii, et abscondi illud in Euphratem, sicut praeceperat mihi Dominus. Et factum est post dies plurimos, dixit Dominus ad me, Surge et vade ad Euphratem, et tolle inde lumbare quod praecepi tibi, ut absconderes illud ibi. Et abii ad Euphratem, et fodi: et tuli lumbare de loco ubi absconderam illud, et ecce computruerat lumbare, ita ut nulli usui aptum esset.

b Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Haec dicit Dominus: Sic putrescere faciam superbiam Iuda, et superbiam Hierusalem multam, populum istum pessimum, qui nolunt audire verba mea, et ambulant in pravitate cordis sui, abieruntque post deos alienos, ut servirent eis, et adorarent eos, et erunt sicut lumbare istud, quod nulli usui aptum est. Sicut enim adhaeret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi mihi omnem domum Israel, et omnem domum Iuda, dicit Dominus, ut essent mihi in populum, et in nomen, et in laudem, et in gloriam, et non audierunt.

Digitized by Google

Dices ergo ad eos sermonem istum: Haec dicit Dominus Deus tuus Israel: Omnis laguncula implebitur vino. Et dicent ad te: Nunquid ignoramus, quia omnis laguncula implebitur vino? Et dices ad eos: Haec dicit Dominus: Ecce ego implebo omnes habitatores terrae huius, et reges qui sedent de stirpe David super thronum eius, et sacerdotes, et prophetas, et omnes habitatores Hierusalem ebrietate, et dispergam eos virum a fratre suo, et patres, et filios pariter, ait Dominus. Non parcam, et non concedam, neque miserebor, ut non dispergam eos. Audite, et auribus percipite, nolite elevari, quia Dominus locutus est. Date Domino Deo vestro gloriam, antequam contenebrescat, et antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos. Expectabitis lucem, et ponet eam in umbram mortis, et in caliginem. Quod si hoc non audieritis, in abscondito plorabit anima mea a facie superbiae. Plorans plorabit, et deducet oculus meus lacrymam, quia captus est grex Domini. Dic regi, et dominatrici: Humiliamini, sedete in terra, quoniam descendet de capite vestro corona gloriae vestrae. Civitates austri clausae sunt, et non est qui aperiat. Translata est omnis Iuda transmigratione perfecta. Levate oculos vestros, et videte, qui venitis ab aquilone. Ubi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? Quid dices, cum visitaverit te? Tu enim docuisti eos adversum te, et erudisti in caput tuum. Nunquid non dolores apprehendent te, quasi mulierem parturientem? Quod si dixeris in corde tuo, Quare venerunt mihi haec? Propter multitudinem iniquitatis tuae revelata sunt verecundiora tua, pollutae sunt plantae tuae. Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus varietates suas, et vos poteritis benefacere cum didiceritis malum. Et disseminabo eos quasi stipulam, quae vento raptatur in deserto. Haec sors tua parsque mensurae tuae a me, dicit Dominus, quia oblita es mei, et confisa es in mendacio. Unde et ego nudavi femora tua contra faciem tuam, et apparuit ignominia tua, adulteria tua, et hinnitus tuus, scelus fornicationis tuae. Super colles in agro, vidi abominationes tuas. Vae tibi Hierusalem. Non mundaberis post me. Usquequo adhuc.

a CAP XIII.

Hic ostendit populi dignitatem ex divina adhaesione: et dividitur in duas partes. In prima ponit similitudinem. In secunda similitudinis adaptationem, ibi, *Et factum est verbum Domini* etc. Circa primum tria. Primo significatur populi assumptio ad divinam familiaritatem, ubi ponitur Domini iussio, *Vade*, ad literam, ad locum ubi talia venduntur, quamquam ipse Deus prior ad populum venit: *1. Io. 4. Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Posside*, a me, scilicet ut proprio iure possideas, sicut Dominus haereditatem: *Isa. 19. Haereditas autem mea Israel: Tibi*, in usum tuum, sicut populus in gloriam Dei: *Isa. 43. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit. Lumbare*, quod in lumbis adhaeret, in quibus concupiscentia amoris, sic est populus in amorem divinum assumptus: *Osee 11. In funiculis Adam traham eos, in vinculis caritatis. Lineum*, quod rude de terra tollitur, sed cultu humano decoratur, sic ille populus cultu divino: *Ezech. 16. Transiens autem per te vidi te conculcari in sanguine tuo* etc. *Et in aquam: Iob 38. Accinge sicut vir lumbos tuos, interrogabo te, responde mihi: Ubi eras quando ponebam fundamenta terrae* etc. Et quia per facta prophetarum, et non solum per verba divina mystice exprimuntur; unde dicitur *Osee: 12. In manibus prophetarum assimilatus sum*. Ponitur etiam praecepti impletio, *Possedi*, in quo notatur prophetae obedientia: *Genes. 6. Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit* etc. Secundo significatur populi repulsio, *Et factus est... tolle*, a te, sic abiiciam populum a me. *Vade ad Euphratem*, per quem significatur potentia Assyriorum, et Chaldaeorum, per quos captivatus est populus: *Isa. 8. Adducet super eos Dominus aquas fluminis fortes, et multas, Regem Assyriorum, et omnem gloriam eius. Et ascendet super omnes rivos eius, et fluet super universas ripas eius, et ibit per Iudam inundans, et transiens usque ad collum veniet. Absconde*, sic populus, quasi aquis absconsus absorbebitur: *Infra 51. Absorbuit me, quasi draco replevit ventrem suum teneritudine mea, et eiecit me. In foramine*, ne cum aqua defluat, in quo significatur, quod de populo reliquiae futurae essent, et non totus periret: *Supra 5. Consummationem autem non faciam.* Tertio significatur populi reductio; ubi primo significatur ipsa reductio, *Et factum est quod dies plurimos*, ad significandum, quod multis annis in captivitate erunt: *Infra 29. Cum caeperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos, et suscitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum. Tolle inde*. Sic ergo reducam populum: *Ezec. 16. Tollam quippe vos de gentibus, et congregabo vos de universis terris, et adducam vos in terram vestram.* Secundo significatur populi dispositio, *Et ecce computruerat*, sic populi potentia, et pulchritudo consumpta erat: *Ezech. 15. Nunquid utile erit ad opus? Etiam cum esset integrum non erat aptum ad opus, quanto magis cum illud ignis devoraverit, et combusserit, nihil ex eo fiet operis.*

b Hic ponitur similitudinis adaptatio: et circa hoc

duo facit. Primo adaptat similitudinem, quantum ad poenam, *Sic putrescere*, ut omnis vigor et decor pertranseat: *Ioel. 1. Computrescent iumenta in stercore suo.* Et quantum ad poenae causam, scilicet inobedientiam, *Populum istum : Exo. 33. Dixit Dominus ad Moysen: Loquere filiis Israel, populus durae cervicis es etc. Et erunt sicut lumbare: Isa. 30. Comminuetur, sicut conteritur lagena figuli contritione pervalida.* Et quantum ad divinae familiaritatis gratiam, *Sicut enim adhaeret: Deuter. 10. En Domini Dei tui caelum est, et caelum caeli, terra et omnia quae in ea sunt, tamen patribus tuis conglutinatus est Dominus, et amavit eos, elegitque semen eorum post eos, idest vos de cunctis gentibus, sicut hodie comprobatur.* Secundo prosequitur specialiter poenae ordinem, *Dices ergo.* Et circa hoc duo. Primo ostendit imminens periculum ponens exemplum, *Omnis lagunculu*, idest quilibet de populo, *Vino*, tribulationis: *Isa. 41. Triturabis montes, et comminues, et quasi pulverem tolles.* Exempli contemptum, *Et dicent: Iob 12. Quis enim haec quae nostis ignorat.* Et ipsius expositionem, *Et dices ad eos.* Quantum ad cordis caecitatem, *Ebrietates*, ut quid agant, ignorent : *Isa. 29. Fluctuamini, et vacillate, inebriamini, et non a vino etc.* Et quantum ad captivitatem, *Et dispergam*, ne se mutuo consolentur: *Osee 13. Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres dividet.* Quantum ad sententiae severitatem, *Non parcam, et non concedam*, quasi ad movendum eos, quia obstinati : vel convincendum, quia aperte mali : *Prov. 6. Zelus et furor viri non parcet in die vindictae, nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.* Secundo dat eis utile consilium ad evadendum, ut scilicet humilientur, *Audite.* Et primo ad totam plebem proponens consilium contra superbiae vitium, *Nolite elevari*, per superbiam, *Locutus est*, hoc consilium, vel poenas quas praedixi: *Psalm. 63. Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui adversus eum iniquitatem.* Et contra Dei praeceptum, quae sunt initia omnis peccati, *Date Domino ; Deut. 32. Date magnificentiam Deo nostro, Dei perfecta sunt opera, et omnes viae eius iudicia.* Resumens imminens periculum caecitatis cordis, *Antequam tenebras*, idest antequam superveniant vobis tribulationes, in quibus nesciatis quid facere: *Ioan. 12. Ambulate dum lucem habetis, ut non tenebrae vos comprehendant.* Captivitatis, *Antequam offendant*, ducti in captivitatem, *Ad montes caliginosos*, scilicet Babyloniae propter altitudinem, vel ex defectu visus, vel ex multitudine vaporum: *Isa. 13. Super montem caliginosum levate signum, exaltate vocem etc.* Et sententiae severitatis, *Expectabitis lucem*, idest divinam consolationem, et non habetis : *Supra 8. Expectavimus pacem, et non erat bonum, tempus medelae, et ecce formido.* Et designans poenam, contra consilii contemptum, ponens prophetae compassionem, *Quod si non audieritis, in abscondito*, quasi ne offendantur victores: *Isa. 22. Recedite a me, amare flebo. Nolite incumbere, ut consolemini me: Ezech. 24. Non plangetis, neque flebitis, sed tabescetis in iniquitatibus vestris.* Et compassionis rationem, *Plorans : Infra 50. Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus.* Secundo dat idem consilium ad regem, invitans ad humilitatem, *Dic regi*, Scilicet Ieconiae, *Et dominatrici*, scilicet matri eius, quia cum matre se tradidit Nabuchodonosor: *4. Reg. pen. Sedete in terra*, in signum humilitatis: *Isa. 47. Descende, sede in pulvere virgo filia Babylon, sede in terra.* Et assignat rationem ex regni amissione, *Quoniam de capite: Thren. ult. Cecidit corona capitis nostri.* Ex urbium obsidione, *Civitates austri*, quia sors Iudae ad austrum erat: *Iosue 15. Qui aperiat*, obsidionem, solvens scilicet Aegyptius. Et ex populi captivitate, *Translata est: Thren. 1. Migravit Iudas propter afflictionem, et multitudinem servitutis: habitavit inter gentes, nec invenit requiem.* Tertio ponit idem consilium ad regiam civitatem. Et primo inducit ad humilitatem. Secundo miratur obstinationem, ibi, *Vae tibi Hierusalem.* Inducit autem ad humilitatem ex quatuor. Primo ex hostium potestate, proponens hostium potentiam, *Levate*, per considerationem, *Qui*, contra fortes: *Supra 6. Ecce populus venit de terra aquilonis, gens magna consurget a finibus terrae etc. Ab aquilone.* Et excludens subditorum fiduciam, *Ubi est grex*, quasi multitudo populi quae tibi erat subiecta? quasi dicat, Civitas regalis, et sacerdotalis non poterit tibi prodesse: *Ezech. 34. Ecce ego ipse super pastores. Requiram gregem meum de manu eorum, et cessare faciam eos, ut ultra non pascant gregem meum, nec pascant amplius pastores semetipsos, et liberabo gregem meum de ore eorum, et non erit ultra eis in escam.* Et assignans causam, quare in manus hostium tradatur, tollens excusationem, *Quid dices*, ad excusationem tui: *Iob 9. Si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei.* Et assignans rationem, *Tu enim docuisti*, dum eos in auxilium tuum vocans, conditiones tuas eos scire fecisti : *Supra 2. Insuper malitias tuas docuisti vias tuas.* Vel tangit ostensionem thesauri ab Ezechia factam nuntiis Regis Babylonis, *Isa. 39.* Secundo ex dolorum afflictione, comminans dolorem, *Numquid non: Supra 4. Vocem quasi parturientis audivi, angustias, ut puerperae.* Et assignans rationem ex peccatorum multitudine, *Quod si dixeris... venerunt*, in poenam, *Verecundiora*, turpissima peccata, *Plantae*, affectiones: *Iob 22. Propter malitiam tuam plurimam, et infinitas iniquitates tuas.* Vel tangit hic, quod ducti sunt in captivitatem pedites, et etiam in transitu fluviorum oportebat eos membra turpia denudare, et nudi pedes. Et ideo plantae eorum polluebantur luto, et pulvere: *Isa. 47. Denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum, revela crura, transi flumina, revelabitur ignominia tua, et videbitur opprobrium tuum.* *Et expectantium*, obstinatione, *Si immutare ;* quasi dicat, Difficiliter potestis converti, *Aethiops*, propter naturalem infectionem peccati, *Pardus*, propter dolositatem, vel diversitatem peccatorum: *Cum didiceritis*, propter consuetudinem: *Prover. 23. Proverbium est: Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.* Tertio inducit ad humilitatem ex futura captivatione, comminans captivitatis dispersionem, *Et disseminabo: Psalm. 82. Deus meus pone illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti etc. Disperge illos in virtute tua.* Et assignat rationem, *Haec sors tua tibi pro peccatis tuis*, debita, *In mendacio : Isa. 27. In mensura contra mensuram, cum*

Digitized by Google

abiecta fuerit, iudicabit eam etc. Quarto ex peccatorum revelatione. Et primo ponit comminationem, *Et nudari*, turpitudinem peccatorum tuorum, *Contra faciem*, ut temetipsum recognosceres, *Et apparuit*, etiam aliis: *Ezech. 16. Nudabo ignominiam tuam coram eis, et videbunt omnes turpitudinem tuam* etc. Et assignat rationem, *Super colles*; quasi dicat, quia publice peccasti, publice punieris: *Supra 2. In omni colle sublimi, et sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix.* Ultimo admiratur obstinationem, *Vae tibi... usquequo post me*, venias, vel post me ambulare te iactas: *Psalm. 4. Filii hominum usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem, et quaeritis mendacium?* Nota, quod vinum mystice aliud bonum, aliud malum: est enim bonum vinum sapientiae contemplationis: *Proverb. 9. Bibite vinum quod miscui vobis.* Divini amoris: *Cant. 8. Dabo tibi poculum ex vino conditum, et mustum malorum granatorum meorum.* Compunctionis: *Psalm. 59. Potasti nos vino compunctionis.* Est autem vinum malum fraudulentiae deceptionis: *Deut. 32. Fel draconum vinum eorum, venenum aspidum insanabile.* Carnalis delectationis: *Apoc. 18. De vino irae fornicationis eius biberunt omnes gentes, et reges terrae cum illa fornicati sunt.* Divinae indignationis: *Apoc. 14. Si quis adoraverit bestiam, et imaginem eius, et acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua, hic bibet de vino irae Dei, quod mixtum est mero in calice irae ipsius.* Item notandum, quod Spiritus sanctus dicitur Auster propter calorem: *Iob 37. Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra Austro?* Propter splendorem: *Abacuch 3. Deus ab Austro veniet, et sanctus de monte Pharam. Operuit caelos gloria eius* etc. ropter volatus elevationem: *Iob 39. Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad Austrum?* Propter pluviarum multiplicationem: *Psal. 125. Converte Domine captivitatem nostram, sicut torrens in Austro.* Propter arborum fructificationem: *Cant. 4. Veni Auster, perfla in hortum meum, et fluent aromata illius.*

a CAP. XIV.

Quod factum est verbum Domini ad Hieremiam de sermonibus siccitatis. Luxit Iudaea, et portae eius corruerunt, et obscuratae sunt in terra, et clamor Hierusalem ascendit. Maiores miserunt minores suos ad aquam: venerunt ad hauriendum. Non invenerunt aquam, reportaverunt vasa sua vacua. Confusi sunt, et afflicti, et operuerunt capita sua propter vastitatem terrae, quia non venit pluvia in terram: confusi sunt agricolae, operuerunt capita sua. Nam et cerva in agro peperit, et reliquit, quia non erat herba. Et onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum quasi dracones, defecerunt oculi eorum, quia non erat herba.

b Si iniquitates nostrae responderint nobis, Domine fac propter nomen tuum, quoniam multae sunt aversiones nostrae. Tibi peccavimus expectatio Israel, salvator noster in tempore tribulationis. Quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus et fortis, qui non potest salvare? Tu autem in nobis es Domine, et nomen tuum invocatum est super nos, ne derelinquas nos. Haec dicit Dominus populo huic, qui dilexit movere pedes suos, et non quievit, et Domino non placuit. Nunc recordabitur iniquitatum eorum, et visitabit peccata eorum. Et dixit Dominus ad me: Noli orare pro populo isto in bonum. Cum ieiunaverint, non exaudiam preces eorum: et si obtulerint holocautomata, et victimas, non suscipiam ea, quoniam gladio, et fame, et peste ego consumam eos.

c Et dixi, A, a, a, Domine Deus: Prophetae dicunt eis: Non videbitis gladium, et fames non erit in vobis, sed pacem veram dabit vobis in loco isto. Et dixit Dominus ad me: Falso prophetae vaticinantur in nomine meo. Non misi eos, et non praecepi eis, neque locutus sum ad eos. Visionem mendacem, et divinationem fraudulentam, et seductionem cordis sui prophetant vobis. Idcirco haec dicit Dominus de prophetis qui prophetant in nomine meo, quos ego non misi dicentes: Gladius, et fames non erit in terra hac. In gladio et fame consumentur prophetae illi. Et populi quibus prophetant, erunt proiecti in viis Hierusalem prae fame et gladio, et non erit qui sepeliat eos, ipsi et uxores eorum, filii et filiae eorum; et effundam super eos malum suum. Et dices ad eos verbum istud: Deducant oculi mei lacrymam per noctem et diem, et non taceant, quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi mei, plaga pessima vehementer. Si egressus fuero ad agros, ecce occisi gladio, et si introiero in civitatem, ecce attenuati fame. Propheta quoque et sacerdos abierunt in terram quam ignorabant.

d Nunquid proiiciens abiecisti Iudam, aut Syon abominata est anima tua? Quare ergo percussisti nos, ita ut nulla sit sanitas? Expectavimus pacem, et non est bonum, et tempus curationis, et ecce turbatio. Cognovimus Domine impietates nostras, iniquitates patrum nostrorum, quia peccavimus tibi. Ne des nos in opprobrium propter nomen tuum, neque facias nobis contumeliam solii gloriae tuae: recordare, ne irritum facias foedus tuum nobiscum. Numquid sunt in sculptilibus gentium qui pluant? Aut caeli possunt dare imbres nisi tu volueris? Nonne tu es Dominus Deus noster, quem expectavimus? Tu enim fecisti omnia haec.

Digitized by Google

a CAP. XIV.

Hic incipit propheta interponere orationem suam pro eis ad Deum, ut in aliquo misericordiam consequantur, saltem post aliqua flagella; et dividitur in duas partes. In prima ponitur quaedam disceptatio prophetae cum Domino, ad impetrandum post modum. In secunda ponitur finalis determinatio, *cap. 15. Et dixit Dominus ad me* etc. Circa primum duo. In prima ponitur populi afflictio, quae est orationis occasio. In secunda ponitur prophetae cum Deo disceptatio, ibi, *Si iniquitates.* Circa primum duo. Primo ponit prophetae titulum. Hoc est, *Verbum*, interioris revelationis, *Quod factum est... de sermonibus*, exterius annuntiandis, *Siccitatis*, quae imminente captivitate eis supervenit. Vel de sermonibus siccitatis, idest de siccitate sermonibus digna. Secundo prosequitur siccitatis incommodum. Et primo quantum ad afflictionem hominum, quantum ad potus penuriam, ponens tristitiam, *Luxit Iudaea*, afflicta siti: *Isa. 24. Luxit vindemia, et infirmata est vitis, et ingemuerunt omnes qui laetabantur corde. Portae*, iudices qui in portis sedebant corruerunt a pristina laetitia. *Obscuratae sunt*, idest involutae tenebris tribulationis: *Thre. 2. Defixae sunt in terra portae eius, perdidit et contrivit vectes eius.* Vel quia prae nimia siccitate muri dissolvebantur, et ita cadentibus portis propter aquae defectum reparari non poterant. *Clamor* conquestionis, et planctus: *Isa. 24. Clamor erit super vino in plateis, deserta est omnis laetitia, translatum est gaudium terrae.* Et assignat tristitiae causam, *Maiores: Isa. 41. Egeni, et pauperes quaerunt aquas, et non sunt, lingua eorum siti aruit.* Et quantum ad sterilitatem terrae, plagam in possessionibus, *Confusi... operuerunt*, in signum confusionis: *Supra 12. Confundemini a fructibus vestris propter iram furoris Domini.* Et in cultoribus, *Quia non venit: Iosl. 1. Confusi sunt agricolae, ululaverunt vinitores, super frumento et hordeo, quia periit messis agri, vinea confusa est, et ficus elanguit.* Secundo ponit afflictionem silvestrium animalium, quantum ad cervos, *Nam et cerva*, quae multum circa custodiam filiorum solicitatur: *Iob 39. Nunquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes cervas observasti?* Et quantum ad onagros, *Et onagri*, qui tamen sitim sustinent: *Psalm. 103. Expectabunt onagri in siti sua. In rupibus*, in quibus magis flat ventus, *Traxerunt*, in sitis refrigerium, *Quasi dracones*, qui propter sitim ventum trahunt: *Supra 2. Onager assuetus in solitudine, in desiderio animae suae attraxit ventum amoris sui.*

b Hic incipit orare ad Deum pro populo. Et primo inducit argumentum misericordiae ex divina conditione. Secundo ex prophetarum praenunciatione, ibi, *Et dixi, A, a, a.* Tertio ex pristina populi dilectione, ibi, *Nunquid proiiciens* etc. Circa primum duo. Primo ponitur prophetae oratio, in qua proponit tria, misericordiam confitens, *Si iniquitates nostrae responderunt*, in poenam: *Isa. 59. Multiplicatae sunt iniquitates nostrae coram te, et peccata nostra responderunt nobis.* Et enarrans clementiam, *Tibi peccavimus: Psal. 45. Adiutor in tribulationibus, quae invenerunt nos nimis.* Deinde proponit constantiam, *Quare quasi colonus*, ac si dicat: Indignum constantiae tuae est, ut vineam tuam relinquas, quasi colonus alienum agrum, *Quasi viator*, domum tuam, quasi viator nocturnum hospitium, *Quare futurus*, haereditatem tuam quasi homo vagus, et indeterminatae mansionis, proprium habitaculum: *Supra 12. Reliqui domum meam, dimisi haereditatem meam.* Proponit etiam potentiam, *Et ut vir*; quasi dicat; Indecens est potentiae tuae, ut non salves quos semel in protectionem suscepisti: *Num. 14. Dicent Aegyptii: Non poterat introducere populum in terram pro qua iuraverat, idcirco occidit eos in solitudine* etc. Et proponit ei debitam esse illorum curam, *Tu autem in nobis*, quasi in haereditate, *Et nomen tuum*, sicut sub nomine regis, subditi defenduntur: *2. Corinth. 6. Inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus.* Et concludit, *Ne derelinquas nos*, ne tua constantia et potentia blasphemetur: *Psalm. 26. Ne derelinquas me Domine, neque despicias me Deus salutaris meus.* Secundo ponitur Domini responsio, *Haec dicit Dominus.* Et primo proponit culpam, *Qui dilexit movere pedes*, affectus propter inconstantiam in bono, et de malo in malum: *Prov. 7. Mulier vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis.* Vel mittens in Aegyptum pro auxilio: *Isa. 30. Aegyptus frustra, et vane auxiliabitur. Ideo clamavi super hoc, superbia tantum est, quiesce.* Secundo comminatur poenam, *Nunc recordabitur*, poenam inferens: *Psal. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum.* Tertio excludit remedia. Et primo orationum, *Et dixit Dominus: Supra 7. Tu ergo noli orare pro populo hoc, ne assumas pro eis laudem et orationem, et non obsistas mihi, quia non exaudiam te.* Secundo ieiunii, *Cum ieiunaverint: Isa. 36. Quare ieiunavimus, et non aspexisti, humiliavimus animas nostras, et nescisti?* Tertio sacrificii, *Si obtulerint: Malach. 1. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra.*

c Hic sumit argumentum a prophetarum praenuntiatione. Et primo ponitur prophetae allegatio, *A, a, a*, pro triplici poena, quam immediate tetigerat, *Prophetas*, falsi, *Pacem veram*, diuturnam, et non simulatam ab hostibus: *Supra 4. Ergo ne decepisti populum istum et Hierusalem dicens, pax erat vobis? et ecce pervenit gladius usque ad animam.* Secundo ponitur Domini responsio, *Et dixit Dominus.* Et primo ostendit prophetarum falsitatem, quantum ad actionem quam assumunt, *Non misi*, ad exequendum, *Non praecepi*, iniungendo officium, *Neque locutus sum*, inspirando prophetiae donum: *Infra 23. Non mittebam prophetas, et ipsi currebant, non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant.* Et quantum ad pacem quam praedicabant, *Visionem mendacem...seductionem cordis*, idest verba excogitata ad seducendum: *Ezech. 13. Vident vana, et divinant mendacium dicentes, ait Dominus, cum Dominus non miserit eos.* Secundo comminatur poenam tam prophetis praedicantibus, quam populo credenti, *Ideo haec dicit Dominus: Isa. 9. Erunt qui beatificant populum istum seducentes, et qui beatificantur praecipitati.* Tertio annuntiatur populo prophetae compassio, *Et dices ad eos ..mei*, vel vo-

stri. Et sic indicitur planctus poenitentiae: *Thren. 2. Deduc quasi torrentem lacrymas.* Cuius ratio assignatur, *Quoniam contritione*, propter multitudinem occisorum, *Pessima*, propter incorrigibilitatem, *Vehementer*, propter continuitatem: *Isa. 30. Comminuam eos sicut conteritur lagena figuli, contritione pervalida.* Et assignat contritionis modum, quantum ad poenam occisionis, *Si egressus*, foris, *Et si introiero*, per considerationem : *Thren. 1. Foris interficiet eos gladius , et intus pavor, iuvenem simul et virginem, lactentem cum homine sene.* Quantum ad captivitatem, *Propheta quoque: Supra 9. Disperdam eos in gentibus, quas non noverunt ipsi et patres eorum.*

d Hic sumit argumentum ex pristina populi dilectione : et circa hoc tria. Primo miratur dilecti populi repulsionem, admirans odium, *Nunquid proiiciens;* quasi dicat, mirum videtur: *Thren. ult. Sed proiiciens repulisti nos, iratus es contra nos vehementer, ut nulla sit sanitas: Isa. 14. Plaga insanabili subiicientem in furore gentes.* Secundo ponit recognitionem poenae, *Expectavimus: Supra 8. Expectavimus pacem , et non erat bonum , tempus medelae , et ecce formido.* Et culpae , *Cognovimus : Psal. 50. Iniquitatem meam ego cognosco , et peccatum meum contra me est semper.* Tertio ponitur petitio , *Ne des nos: Psal. 43. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem et derisum his, qui in circuitu nostro sunt.* Quarto petitionis ratio ex templi sanctitate, *Solii gloriae*, scilicet propitiatorii, et archae, in quibus gloriosum te miraculis et revelationibus ostendisti : *Infra 17. Solium gloriae altitudinis a principio , locus sanctificationis nostrae expectatio Israel.* Ex idolorum debilitate, *Nunquid ... aut caeli* , per se quasi causae primariae: *Iob 33. Quis est pluviae pater, aut quis genuit stillas roris?* Ex Dei potestate, *Nonne tu es...fecisti*, haec, pluvias et omnia huiusmodi: *Supra 10. Ad vocem tuam dat multitudinem aquarum in caelo, et elevat nebulas ab extremitatibus terrae.* Notandum quod quaedam est pax falsa: *Sapien. 14. In magno viventes in scientiae bello , tot et tam magna mala pacem appellant.* Quaedam fraudulenta : *Psal. 23. Qui loquuntur pacem cum proximo, mala autem in cordibus eorum.* Quaedam transitoria : *1. Thess. ult. Cum enim dixerint pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus* et caet. Item notandum, quod mystice triplex est solium. Quoddam est solium gloriae , et hoc quadrupliciter , scilicet naturae sublimitate: *Isa. 6. Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum , et plena erat omnis terra maiestate eius.* Pacis tranquillitate : *Supra 3. Vocabunt Hierusalem solium Domini, et congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Hierusalem* etc. Scientiae profunditate : *Ezech. 10. Et vidi, et ecce in firmamento quod erat super caput Cherubin quasi lapis Zapphirus, et quasi species similitudinis solii apparuit super eam.* Durationis aeternitate : *Thren. ult. Tu autem Domine in aeternum permanebis, solium tuum in generationem, et generationem.* Aliud est solium clementiae praeparantis ad Dei obedientiam: *Isa. 22. Figam illum paxillum in loco fideli, et erit in solium gloriae domus patris sui, et suspendam super eum omnem gloriam patris sui.* Ad iustitiae sententiam: *Prover. 16. Iustitia firmatur solium regis.* Ad proximorum misericordiam: *Isa. 15. Et praeparabitur in misericordia solium , et sedebit super eum in veritate in tabernaculo David.* Ad humilitatis gratiam: *Ezech. 43. Locus solii mei, et locus vestigiorum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in aeternum.* Quoddam vero est solium iustitiae praeparantis ad disceptandum: *Iob 23. Quis mihi tribuat ut cognoscam, et inveniam illum, et veniam usque ad solium eius.* Ad malum corrigendum : *Prov. 20. Rex qui sedet in solio iudicii , dissipat omne malum intuitu suo.* Ad incorrigibiles condemnandum: *2. Reg. ult. Vidi Dominum sedentem super solium suum , et omnem exercitum caeli assistentem ei a dextris et a sinistris.* Ad bonos defendendum : *Isa. 9. Super solium David, et super regnum eius sedebit ut confirmet illud , et corroboret in iudicio, et iustitia , amodo et usque in sempiternum.*

a CAP XV.

Et dixit Dominus ad me: Si steterit Moyses, et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Eiice illos a facie mea, et egrediantur. Quod si dixerint ad te: Quo egrediemur? Dices ad eos: Haec dicit Dominus: Qui ad mortem , ad mortem, et qui ad gladium, ad gladium , et qui ad famem, ad famem, et qui ad captivitatem, ad captivitatem. Et visitabo super eos quatuor canes ad lacerandum, et volatilia coeli , et bestias terrae ad devorandum, et dissipandum, et dabo eos in fervorem universis regnis terrae, propter Manassem filius Ezechiae regis Iuda super omnibus, quae fecit in Hierusalem.

b Quis enim miserebitur tui Hierusalem? Aut quis contristabitur pro te ? Aut quis ibit ad rogandum pro pace tua ? Tu dereliquisti me , dicit Dominus, retrorsum abiisti: et extendam manum meam super te, et interficiam te : laboravi rogans. Et dispergam eos ventilabro in portis terrae: interfeci, et disperdidi populum meum, et tamen a viis suis non sunt reversi. Multiplicatae sunt mihi viduae eius super arenam maris : induxi eis super matrem adolescentis vastatorem meridie : misi super civitates repente terrorem. Infirmata est quae peperit septem, defecit anima eius: occidit ei sol cum adhuc esset dies, confusa est, et recubuit. Et residuos eius in gladium dabo in conspectu inimicorum eorum , ait Dominus.

c Vae mihi mater mea. Quare genuisti me virum rixae , virum discordiae in universa terra? Non foeneravi, nec foeneravit mihi quisquam. Omnes maledicunt mihi , dicit Dominus. Si non reliquiae tuae in bonum , si non occurri tibi in tempore afflictionis, et in tempore tribulationis adversum inimicum. Nunquid foederabitur ferrum ferro ab aquilone , et aes. Divitias tuas , et thesauros tuos in direptionem dabo gratis in omni-

bus peccatis tuis, et in omnibus terminis tuis. Et adducam inimicos tuos de terra quam nescis, quia ignis succensus est in furore meo, et super vos ardebit.

d Tu scis Domine, recordare mei, et visita me, et tuere me ab his, qui persequuntur me. Noli in patientia tua suscipere me. Scito quoniam sustinui pro te opprobrium. Inventi sunt sermones tui, et comedi eos: et factum est mihi verbum tuum in gaudium, et in laetitiam cordis mei, quoniam invocatum est nomen tuum super me, Dominus Deus exercituum. Non sedi in concilio ludentium, et gloriatus sum a facie manus tuae. Solus sedebam, quoniam comminatione replesti me. Quare factus est dolor meus perpetuus, et plaga mea desperabilis renuit curari? Facta est mihi quasi mendacium aquarum infidelium.

e Propter hoc, haec dicit Dominus: Si converteris convertam te, et ante faciem meam stabis: et si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Convertentur ipsi ad te, et tu non converteris ad eos. Et dabo te populo huic in murum aereum fortem; et bellabunt adversum te, et non praevalebunt, quia ego tecum sum, ut salvem te, et eruam te, dicit Dominus. Et liberabo te de manu pessimorum, et redimam te de manu fortium.

a CAP. XV.

Hic ponitur finalis et sententialis repulsio orationis prophetae pro populo. Et primo ponitur orationis repulsio. Secundo ostenditur populi obstinatio, quae est causa huius, *c. 17. Peccatum Iuda* etc. Circa primum duo. Primo interdicit prophetae, ne pro populo oret. Secundo praecipit ut eorum, quasi excommunicatorum, consortium vitet, *c. 16. Et factum est* etc. Circa primum duo. Primo ponitur repulsio orationis prophetae pro populo orantis. Secundo quasi desperans de salute populi, pro seipso orationem fundit, ibi, *Vae mihi mater* etc. Circa primum duo. Primo repellitur oratio. Secundo ponitur repulsionis ratio, ibi, *Quis enim miserebitur*. Circa primum duo. Primo ponitur repulsio orationis, *Si steterint Moyses, et Samuel*, qui efficaces fuerunt in orando, eo quod de populo soliciti et pro inimicis exoraverunt. De Moyse habetur *Exo. 22.* De Samuele *1. Reg. 12. Anima*, affectus, ac si dicat, non est ex defectu orantis quod oratio non exauditur, sed ex defectu populi pro quo oratur: *Ezech. 14. Etsi fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel, et Iob, ipsi in iustitia sua liberabunt animas suas.* Et *infra: Etsi fuerint tres viri isti in medio eius, non liberabunt filios, neque filias, sed ipsi soli liberabuntur.* Secundo repulsio gentis, pro qua orabatur. Et primo quantum ad terminum a quo, *Eiice*, ostende electos esse, *A facie*, ut me non videant, et mea praesentia non delondantur: *Gene. 4. Ecce eiicis me hodie a facie terrae, et a facie tua abscondar* etc. Secundo quantum ad terminum ad quem, ponens quadruplex periculum, *Quod si dixerint... ad mortem*, pestilentiae; quasi dicat, diversi his diversis poenis subiacebunt: *Ezech. 5. Tertia pars tui peste morietur, et fame consumetur in medio tui. Et tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo. Tertiam vero partem tui in omnem ventum dispergam, et gladium evaginabo post eos.* Et excludit consolationis remedium, sepulturae contra mortuos, *Et visitabo quatuor*, species dictas, scilicet gladium etc. Et superaddam, *Canes: Supra 7. Erit morticinum populi huius in cibum volucribus coeli, et bestiis terrae, non erit qui abigat.* Et misericordiae, quantum ad captivos, *Et dabo eos in fervorem*, idest in fervens odium, *Propter Manassem*, qui multa mala fecit, *4. Reg. 21.* Unde *eodem 23. Veruntamen non est aversus Dominus ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor eius contra Iudam, propter irritationes, quibus provocaverat eum Manasses.* Punitur autem populus pro peccatis Regis, tum quia malus pro peccatis populi regnare permittitur: *Iob 34. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi;* tum quia populus sequitur peccata Regis: *Ecclesiast. 10. Qualis rector civitatis, tales et inhabitantes in ea: Prover. 29. Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros suos habet impios.*

b Hic assignatur repulsionis ratio. Et primo ponitur quaestio admirationis, et excluditur primo misericordia iudicis, *Quis miserebitur*. Secundo satisfactio alicuius compatientis, *Aut quis contristabitur*. Tertio oratio mediatoris alicuius, *Aut quis ibit*, ex quo Deus repulit, et in tot peccatis es: *Osee 1. Voca nomen eius absque misericordia, quia non addam ultra misereri domui Israel, sed oblivione obliviscar eorum.* Secundo assignat rationem repulsionis. Et primo ex ingratitudine, ponens culpam, *Tu dereliquisti: Isa. 1. Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum.* Et poenam, *Et extendam: Isa. 9. In omnibus his non est aversus furor eius, sed adhuc manus eius extenta.* Secundo ex obstinatione. Et primo, quia non flectuntur precibus, ponens culpam, *Laboravi;* quasi dicat, toties rogavi, ut converteremini; quasi dicat, laborassem si possibile fuisset: *Isa. 43. Servire me fecisti* in *peccatis tuis, praebuisti mihi laborem iniquitatibus tuis.* Et poenam, *Et dispergam... ventilabro*, exercitu Chaldaeorum quasi paleas de area, *In portis terrae*, idest usque ad extrema terrae: porta enim est extrema pars domus, vel civitatis: *Luc. 3. Cuius ventilabrum in manu eius: et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Secundo, quia non corriguntur flagellis. Et primo ponit duritiam, ponens flagella in generali, *Interfeci et perdidi*, captivando: *Supra 2. Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt.* Et in speciali quantum ad mulieres, quae sunt magis miserabiles, et flebiles in amissione virorum, *Multiplicatae super arenam*, hiperbolice; quasi dicat, innumerabiles: *Isa. 9. Pupillorum eius, et viduarum non miserebitur.* Et in amissione filiorum unigeniti, *Et induxi vastatorem*, interfectorem filii, *Meridie*, in quo potentia hostium, qui non ex insidiis, sed aperte pugnant, *Repente*, in quo impotentia ad resistendum, quia non precaverunt: *Isa. 30. Subito dum non speratur, veniet contritio eius* etc. Et etiam quan-

Digitized by Google

tum ad mortem plurium filiorum simul, ponens mortem prolis, *Infirmata*, filiis orbata, qui fortitudo sunt matris: *1. Reg. 2. Donec sterilis peperit plurimos, et quae multos habebat filios, infirmata est.* Et tristitiam matris, *Defecit anima*, propter mentis stuporem: *Occidit ei sol*, laetitiae propter tristitiae dolorem, quae obscurum facit cor, *Confusa*, intus, *Erubuit*, extra, deficiente hoc, in quo gloriabantur: *Amos 8. Occidet sol meridie, et tenebrescere faciam terram in die luminis.* Secundo comminatur poenam, *Et residuum*, scilicet a praedictis flagellis: *Deuter. 28. Radet te Dominus corruentem ante hostes tuos, et per unam viam egredieris contra eos, et per septem fugies, et dispergeris per omnia regna terrae.*

c Hic propheta quasi desperans de populo orat pro seipso. Et primo ponitur ipsius conquestio, proponens adversariorum discordiam, *Vae mihi*, idest imminet ex hoc, quod natus sum, *Rixae*, idest propter quem rixa fit, eo quod vitia, et mala praenuntio, *Discordiae*, aliis me impugnantibus, et aliis defendentibus. Hoc etiam in Christo completum est: *Iob 10. Quare de vulva eduxisti me, qui utinam consumptus essem, ne oculus me videret.* Excludit discordiae causam, quae maxime solet ex contractibus oriri, *Non foeneravi...omnes maledicunt: Psal. 28. Maledicent illi, et tu benedices, qui insurgunt in me confundantur, servus autem tuus laetabitur.* Secundo ponitur Domini consolatio, *Dicit Dominus*. Et primo quantum ad salutem propriam in promotione sui, et suorum in bonis, *Si non reliquiae*, idest qui adhaerent tibi, non enim habuit filios, ut *infra 16.* in bonum eruot. Aposiopesis, supplendum non mihi credatur. Et quantum ad liberationem a malis, *Si non occurri*, paratus ad auxilium: *1. Cor. 1. Benedictus Deus, et pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* Secundo quantum ad adversariorum afflictionem, comminans hostem implacabilem. Et primo excludit hostium concordiam, quia cum propheta concordare voluerunt, *Nunquid*, Iudaeorum populus, qui est, *Ferrum*, propter duritiam, *Et aes*, propter impatientiam, *Foederabitur...ferro ab aquilone*, idest a Chaldaeis; quasi dicat, non: *Supra 6. Aes et ferrum universi corrupti sunt. Defecit sufflatorium in igne, consumptum est plumbum.* Vel tu ferrum, dura praedicans illis, qui sunt ferrum, et aes, foederari non potes: *Ioan. 15. Nolite mirari si odit vos mundus, scitote quoniam me priorem vobis odio habuit.* Secundo excludit confoederationis fiduciam, tum ex muneribus, *Divitias...gratis*; quasi dicat, nihil tibi proderunt, *In omnibus*, idest pro omnibus: *Nahu. 2. Diripite argentum, diripite aurum, et non est finis divitiarum ex omnibus vasis desiderabilibus:* tum etiam ex precibus, *Et adducam*; quasi dicat, non poteritis eos rogare, quia non intelligent: *Isa. 5. Levabit signum in nationibus procul, et sibilabit ad eum de finibus terrae.* Tertio assignat causam, *Quia ignis: Deut. 32. Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima, devorabitque terram cum germine suo, et montium fundamenta comburet.*

d Hic ponitur prophetae petitio. Et primo ponitur ipsius oratio. Secundo Domini responsio, ibi, *Propter hoc dicit* etc. Circa primum tria. Primo ponit divinae consolationis solatium, proponens divinam cognitionem, *Tu scis*, quid patior, et quid feci, *Recordare*, per effectum misericordiae: *Thren. 3. Recordare paupertatis, et transgressionis meae, absynthii et fellis.* Petit consolationem, *Et visita me*, consolando: *Iob 10. Visitatio tua custodivit spiritum meum.* Et excludit dilationem, *Noli in patientia: Eccle. 5. Altissimus enim est patiens redditor.* Secundo allegat meritum, proponens opprobrium quod pro Deo sustinuit patienter. Ponens illatam iniuriam, *Scito*, effectu te scire ostende, *Propter te*, dum mandatis tuis obediens dura populo nuntiabam: *Psalm. 21. Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam.* Et spiritualem patientis laetitiam, *Inventi sunt*, quasi opere expleti, *Et comedi*, delectatus in eis: *Psalm. 118. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Ponens etiam causam, *Quoniam invocatum*, dum scilicet dicor propheta Domini: *Supra 13. Nomen tuum invocatum est super nos.* Proponit etiam consortium quod vitavit prudenter, ponens solitudinem, *Non sedi... ludentium*, multo minus iniquorum, ne gravitatem cordis deponerem, et ut mandatis tuis vacarem: *Tob. 3. Nunquam cum ludentibus miscui me, neque cum his qui in levitate ambulant, participem me praebui.* Ponens interiorem exaltationem, *Et gloriatus... manus*, corrigentis: *2. Corinth. 12. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis.* Vel manus consolantis spiritualibus donis. Ponens etiam solitudinis rationem, *Solus sedebam*; quasi dicat, Tot amaritudinibus opprimebar, quod non vacabat mihi ludere: *Thren. 3. Replevit me amaritudine.* Tertio miratur inflicti doloris aculeum, ponens dolorem, *Quare factus est*; quasi dicat, Unde est quod post tantas partes, post tot merita, tribulatio non recidit? *Infra 30. Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua.* Secundum Iudaeos loquitur in persona Hierusalem. Et adiungit consolabor, quod cito transiturae sunt huiusmodi angustiae, sicut aquae infideles quae ex pluviis congregantur: *Psa. 68. Intraverunt aquae usque ad animam meam.* Vel hoc dicit propter dolum adversariorum.

e Hic ponitur Domini exaudientis responsio. Et primo promittit promotionem in beatis, quantum ad vitae rectitudinem, *Si converteris*, alios ad me a peccatis, *Convertam te*, ab angustiis, *Stabit*, per vitae rectitudinem, vel contemplationis eminentiam: *3. Reg. 18. Vivit Dominus in cuius conspectu sto: Iac. ultim. Qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, liberabit animam eius a morte, et operiet multitudinem peccatorum.* Et quantum ad praedicationis auctoritatem, *Et si separaveris*, distinguendo scilicet opera mala a bonis, *Os meum*, quia per te loquar: *Mat. 10. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Secundo quantum ad liberationem a malis. Et primo a malis culpae, *Et convertentur*; quasi dicat, ipsi imitabuntur te, et non tu eos: *2. Corinth. 4. Rogo vos, imitatores mei estote sicut et ego Christi.* Secundo a malis poenae. Et primo promittit fortitudinem, *Et dabo te: Supra 1. Dedi te in civitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum aeneum supra omnem terram, regibus Iuda, et principibus eius*,

Digitized by Google

et sacerdotibus, et populo terrae: et bellabunt adversum te, et non praevalebunt, quia ego tecum sum, ait Dominus, ut liberem te. Secundo promittit defensionem, *Et bellabunt: Ps. 21. Nam etsi ambulavero in medio umbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Tertio promittit liberationem, *Et liberabo: Is. 43. Noli timere quia redemi te, et vocavi nomine tuo.* Notandum quod sancti gloriantur in bono virtutis. In tribulationum passione: *Rom. 5. Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus.* In proximorum conversatione: *2. Corin. 7. Multa mihi fiducia est apud vos, multa gloriatio pro vobis.* In conscientiae puritate: *2. Cor. 1. Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae.* Item gloriantur sancti in Deo. In divina dilectione ostensa per passionem: *Gal. ult. Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.* In divina cognitione: *Supra 9. In hoc glorietur qui gloriatur, scire, et nosse me.* In divina imitatione: *Eccles. 23. Magna gloria est sequi Dominum, longitudo enim dierum assumetur ab eo.*

a CAP. XVI.

Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Non accipies uxorem, et non erunt tibi filii, et filiae in loco isto. Quia haec dicit Dominus super filios, et filias, qui generantur in loco isto, et super matres eorum, quae genuerunt eos, et super patres eorum, de quorum stirpe sunt nati in terra hac. Mortibus aegrotationum morientur: non plangentur, et non sepelientur, in sterquilinium super faciem terrae erunt. Et gladio, et fame consumentur, et erit cadaver eorum in escam volatilibus caeli, et bestiis terrae. Haec enim dicit Dominus: Ne ingrediaris domum convivii, neque vadas ad plangendum, neque consoleris eos, quia abstuli pacem meam a populo isto, dicit Dominus, misericordiam et miserationes. Et morientur grandes et parvi in terra ista: non sepelientur, neque plangentur, et non se incident, neque calvitium fiet pro eis. Et non frangent inter eos lugenti panem ad consolandum super mortuo: et non dabunt eis potum calicis ad consolandum, super patre suo, et matre. Et domum convivii non ingrediaris, ut sedeas cum eis, et comedas, et bibas, quia haec dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego auferam de loco isto in oculis vestris, et in diebus vestris, vocem gaudii, et vocem laetitiae, vocem sponsi, et vocem sponsae.

b Et cum annuntiaveris populo huic omnia verba haec, et dixerint tibi: Quare locutus est Dominus super nos omne malum grande istud? Quae nostra iniquitas, aut quod peccatum nostrum, quod peccavimus Domino Deo nostro? Dices ad eos: Quia dereliquerunt me patres vestri, ait Dominus, et abierunt post deos alienos, et servierunt eis, et adoraverunt eos, et me dereliquerunt, et legem meam non custodierunt. Sed et vos peius operati estis, quam patres vestri. Ecce enim ambulat unusquisque post pravitatem cordis sui mali, ut me non audiat. Et eiiciam vos de terra hac in terra quam ignoratis vos, et patres vestri, et servietis ibi diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem. Propterea ecce dies venient, dicit Dominus, et non dicetur ultra: Vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aegypti, sed, Vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, et de universis terris, ad quas eieci eos, et reducam eos in terram suam, quam dedi patribus eorum. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos. Et post haec mittam eis multos venatores, et venabuntur eos de omni colle, et de cavernis petrarum, quia oculi mei super omnes vias eorum. Non sunt absconditae a facie mea, et non fuit occultata iniquitas eorum ab occultis meis. Et reddam primum duplices iniquitates, et peccata eorum, quia contaminaverunt terram meam in morticinis idolorum suorum, et abominationibus suis impleverunt haereditatem meam. Domine fortitudo mea, et robur meum, et refugium meum in die tribulationis. Ad te gentes venient ab extremis terrae, et dicent, Vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem, quae eis non profuit. Numquid faciet sibi homo deos? Et ipsi non sunt dii. Idcirco ecce ego ostendam eis per vicem hanc, ostendam eis manum meam, et virtutem meam, et scient quia nomen mihi Dominus.

a CAP. XVI.

Hic interdicit Dominus prophetae damnati populi consortium. Et primo ponit sententiam. Secundo assignat causam, ibi, *Et cum annuntiaveris* etc. Circa primum duo. Primo interdicit sibi consortium matrimonialis coniugii, ponens iussionem, *Non accipies uxorem: 1. Corinth. 7. Solutus es ab uxore, noli quaerere uxorem.* Et assignans rationem, *Quia haec dicit*, ex universitate punitorum, quia nulli aetati, nulli parcetur sexui, *Super filios, et filias: Infra 51. Collidam in te virum et mulierem, et collidam in te senem et puerum, et collidam in te iuvenem et virginem.* Ex diversitate poenarum comminans mortem. Ex causa interiori, *Mortibus aegrotationum*, pestilentia scilicet, et diuturnis languoribus. Et adiungit congruam sepulturam, *Non plangentur: 1. Cor. 11. Ideo inter vos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi: Infra 32. Non plangentur, et non colligentur, neque sepelientur, in sterquilinium super faciem terrae iacebunt.* Ex causa exteriori, *Et gladio*, ex insultu hostium, *Fame*, ex defectu necessariorum. Et adiungit congruam sepulturam, *Et erit cadaver: Supra 14. Erunt proiecti in viis prae fame, et gladio, et non erit qui sepeliat eos, ipsi uxores*

eorum, filii et filiae eorum. Secundo interdicit consortium socialis convivii, *Haec enim dicit Dominus.* Et primo interdicit convivium tristitiae, quod in consolatione pro mortuis fieri solet, ubi ponitur prohibitio, *Ne ingrediaris*, neque sicut plangens, neque sicut consolans. Secundo assignatur ratio ex ablatione pacis, *Quia abstuli pacem meam*, quam scilicet ad eos habebam, indignatus eis. Vel quam me auctore ad invicem, et ad alios habebant: *Is. 57. Non est pax impiis, dicit Dominus.* Ex comminatione mortis, *Morientur: Iob 3. Parvus et magnus ibi sunt, et servus liber a Domino suo.* Ex cessatione officiosi funeris, quia carebunt obsequio sepulturae, *Non sepelientur: Supra 8. Non colligentur, et non sepelientur, in sterquilinium super faciem terrae erunt.* Planctum etiam familiae, *Neque plangentur, neque se incident*, vulnerantes, quod Iudaeis prohibitum est: *Deuteron. 14. Non vos incidetis, nec facietis calvitium super mortuum.* Sed Iob tonso capite cadens in terram etc. *Iob 1. Non peccavit quia gentilis erat.* Carebunt etiam convivio parentelae, quod a consanguineis lugentibus fieri solet, *Et non frangent: Proverb. ult. Date siceram maerentibus, et vinum his qui amaro sunt animo. Bibant, obliviscantur egestatis suae, et doloris sui non recordentur amplius.* Secundo interdicit convivium laetitiae. Et primo ponitur prohibitio, *Et domum convivii*, neque propter societatem, neque propter comestionem: *1. Corinth. 5. Si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut avarus, idolis serviens, aut maledicus, ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere.* Secundo ponitur ratio, *Quia haec dicit Dominus: Threnor. ult. Defecit gaudium cordis nostri, versus est in luctum chorus noster: Infra 25. idem.*

b Hic assignatur causa praedictae poenae. Et primo ponitur quaestio, *Quare locutus est: Prov. 30. Talis est via mulieris adulterae quae comedit, et tergens os suum dicit, Non sum operata malum.* Secundo ponitur Domini responsio, *Dices ad eos.* Et primo ponit culpam in transgressione patrum, *Quia dereliquerunt: Supra 2. Me dereliquerunt fontem aquae vivae, et foderunt sibi cisternas dissipatas quae continere non valent aquas.* In imitatione filiorum, ne possent se excusare per id quod dicitur *Ezech. 18. Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt. Sed et vos: Matth. 23 Implete mensuram patrum vestrorum.* Secundo comminatur poenam. Et primo ponit poenae comminationem, quantum ad captivitatem. *Et eiiciam vos:* et quantum ad servitutem, *Et servietis diis*, serviendo eorum cultoribus: *Threnor. 1. Migravit Iudas propter afflictionem, et multitudinem servitutis: habitavit inter gentes, nec invenit requiem: Deuter. 28. In gentibus quoque illis non quiesces, neque erit requies vestigio pedis tui.* Secundo promittit consolationem, ponens iuramentum quasi signum, *Propterea ecce dies*; quasi dicat, hoc maius beneficium reputabitis, quam quod liberati estis de Aegypto. Et illius quasi obliti, hoc semper in memoriam habebitis: *Isaiae 43. Non memineritis priorum, et antiqua ne intueamini: Infra 23. idem.* Et explicans beneficium, *Et reducam: Ezech. 36. Tollam quippe vos de gentibus, et congregabo vos de universis terris, et reducam vos in terram vestram.* Tertio ponit captivitatis conditionem, *Ecce ego.* Et primo describit captivitatem Babyloniorum, *Piscatores*, scilicet Chaldaeos, qui quasi in mari prosperitatis, et voluptatis viventes, eos ceperunt: *Abacuh 1. Facies homines quasi pisces maris, et quasi non habentia ducem.* Et Romanorum, *Et post haec mittam venatores*, scilicet Romanos, qui eos quasi bestias pro crudelitate homicidii venati sunt: *Threnor. 3. Venatione ceperunt me quasi avem.* Ponens cognitionem culpae, *Quia oculi mei: Proverb. 16. Omnes viae hominum patent oculis eius, spirituum ponderator est Dominus.* Et comminationem poenae, *Et reddam primum*, idest ante dictam consolationem, *Duplices*, scilicet quantum ad cultum idolorum, propter quod sequitur, *Quia contaminaverunt.* Et quantum ad perversitatem morum, *Et abominatio: Psal. 105. Interfecta est terra in sanguinibus, et contaminata est in operibus eorum.* Tertio ponit captivitatis utilitatem, scilicet conversionem gentium, vel eorum, qui cum Iudaeis sub Zorobabel in Ierusalem reversi sunt; vel eorum, qui ad fidem Christi sunt conversi, quia caecitas ex parte contingit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret, *Rom. 11.* Circa quod tria facit. Primo ponitur prophetae exultatio, designata in confessione divinae laudis, *Domine fortitudo*, ad alios debellandum, *Robur*, ad perseverandum, *Refugium*, si deficiam: *Psal. 17. Diligam te Domine fortitudo mea, Dominus firmamentum meum, et refugium meum.* Secundo ponitur gentium conversio, *Ad te gentes: Is. 42. Cantate Domino canticum novum, laus eius ab extremis terrae.* Peccati confusio, *Vere mendacium*, scilicet idolum, quod divinitatem, et auxilium mentitur; *Supra 3. Vere mendaces erant colles, et multitudo montium.* Et pristini erroris confutatio, *Nunquid faciet... et ipsi*, scilicet homines facientes: *Sapien. 15 Quomodo enim sibi similem homo poterit Deum fingere.* Tertio assignat conversionis bonum, *Idcirco*, idest ut gentes convertantur, *Eis*, Iudaeis, *Per vicem hanc*; quasi dicat, ulterius non parcam, *Manum*, correctionis. Vel, *Eis*, gentibus, *Manum*, Christum: *Ps. 9. Cognoscetur Dominus iudicia faciens, in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.* Item *Psal. 143. Emitte manum tuam de alto etc.* Notandum, quod quaedam est manus divinae dispositionis: *Sap. 7. In manu eius, et nos, et sermones nostri, et omnis sapientia, et operum scientiae disciplina.* Divinae liberalitatis: *Psal. 103. Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* Divinae protectionis: *Isa. 39. Sub tegumento manus suae protexit me.* Divinae correctionis: *Psal. 38. A fortitudine manus tuae ego defeci in increpationibus.* Divinae liberationis: *Iob 5. Percutit, et manus eius sanabunt.* Divinae operationis: *Ecclesi. 36. Glorifica manum, et brachium dextrum.* Et divinae condemnationis: *Ad Hebr. 19. Horrendum est incidere in manus Dei viventis.*

Digitized by Google

a CAP. XVII.

Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum, et in cordibus ararum eorum. Cum recordati fuerint filii eorum ararum suarum, et lucorum suorum, lignorumque frondentium in montibus excelsis, sacrificantes in agro: fortitudinem tuam, et omnes thesauros tuos in direptionem dabo, excelsa tua propter peccata in universis finibus tuis. Et relinqueris sola ab haereditate tua quam dedi tibi: et servire faciam te inimicis tuis in terra quam ignoras. Quoniam ignem succendisti in furore meo, usque in aeternum ardebit. Haec dicit Dominus: Maledictus homo qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor eius. Erit enim quasi myricae in deserto, et non videbit cum venerit bonum, sed habitabit in siccitate in deserto, in terra salsuginis, et inhabitabili. Benedictus vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia eius. Et erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, et non timebit cum venerit aestus. Et erit folium eius viride, et in tempore siccitatis non erit solicitum, nec aliquando desinet facere fructum. Pravum est cor hominis, et inscrutabile. Quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, et probans renes, qui do unicuique iuxta viam suam, et iuxta fructum adinventionum suarum.

b Perdix fovit, quae non peperit: fecit divitias, et non in iudicio. In dimidio dierum suorum derelinquet eas, et in novissimo suo erit insipiens. Solium gloriae altitudinis a principio, locus sanctificationis nostrae, expectatio Israel. Domine omnes qui te derelinquunt confundentur, recedentes a te in terra scribentur, quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium, Dominum. Sana me Domine, et sanabor, salvum me fac, et salvus ero, quoniam laus mea tu es.

c Ecce ipsi dicunt ad me: Ubi est verbum Domini? Veniat. Et ego non sum turbatus te pastorem sequens, et diem hominis non desideravi, tu scis. Quod egressum est de labiis meis, rectum in conspectu tuo fuit. Non sis tu mihi formidini, spes mea tu in die afflictionis. Confundantur qui me persequuntur, et non confundar ego, paveant illi, et non paveam ego. Induc super eos diem afflictionis, et duplici contritione contere eos. Haec dicit Dominus ad me: Vade et sta in porta filiorum populi mei, per quam ingrediuntur reges Iuda, et egrediuntur, et in cunctis portis Hierusalem, et dices ad eos: Audite verbum Domini reges Iuda, et omnis Iuda, cunctique habitatores Hierusalem, qui ingredimini per portas istas.

d Haec dicit Dominus: Custodite animas vestras, et nolite portare pondera in die sabbati, nec inferatis per portas Hierusalem, et nolite eiicere onera de domibus vestris in die sabbati, et omne opus non facietis. Sanctificate diem sabbati, sicut praecepi patribus vestris. Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam, sed induraverunt cervicem suam ne audirent me, et ne acciperent disciplinam. Et erit si audieritis me, dicit Dominus, ut non inferatis onera per portas civitatis huius in die sabbati, et si sanctificaveritis diem sabbati, ne faciatis in eo omne opus, ingredientur per portas civitatis huius, reges et principes sedentes super solium David, et ascendentes in curribus et equis, ipsi et principes eorum, viri Iuda et habitatores Hierusalem, et habitabitur civitas haec in sempiternum. Et venient de civitatibus Iuda in circuitu Hierusalem, et de terra Beniamin, et de campestribus, et de montuosis, et ab austro, portantes holocaustum, et victimam, et sacrificium, et thus, et inferent oblationem in domum Domini. Si autem non audieritis me ut sanctificetis diem sabbati, et ne portetis onus, et ne inferatis per portas Hierusalem in die sabbati. Succendam ignem in portis eius, et devorabit domos Hierusalem, et non extinguetur.

a CAP. XVII.

Hic ostenditur explicite populi obstinatio, quae est reprobationis causa. Unde primo ostendit eorum obstinatam malitiam. Secundo consummatam poenam, *19, cap. Haec dicit Dominus* etc. In prima duo. In prima ponuntur obstinationis causae. Secundo probatur ipsa obstinatio per experimentum, *18. cap. Verbum quod factum est* etc. Prima in duas. In prima ponit causas obstinationis. In secunda revocat eos ad cultum pristinae religionis, ibi, *Haec dicit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo tangit unam causam, scilicet affectum iniquitatis, ponens culpam, in qua ponit exemplum, *Peccatum Iuda*, duarum tribuum, *Scriptum est*, idest affectui eorum ita profunditus impressum, praecipue idolatriae, sicut scriptura, quae fit ferreo stylo, *In ungue*, idest in adamante, qui est lapis politus ad modum unguis: *Zachar. 7. Cor suum posuerunt, ut adamantem, ut non audirent legem, et verba, quae misit Dominus exercituum in Spiritu suo sancto per manum prophetarum priorum.* Vel peccatum, idest sententia pro peccato. Et exponit peccati affectum, *Exaratum*, idest profundatum, *Super latitudinem*, idest super cor dilatatum in affectione peccati. Unde cor sic dilatatum est loco adamantis, et *Cornua*, ararum, idest idolorum sunt loco styli ferrei. Praeceperat enim Deus, ut ex altari procederent quatuor cornua, in quibus penderet craticula: *Exo. 27. Et simile fecerant in aris idolorum: Ose. 8. Multiplicavit sibi Ephraim altaria ad peccandum, factae*

Digitized by Google

sunt ei arae in delictis. Ponit etiam affectus signum in successione prolis, *Cum recordati*, in affectu retinentes, in diversitate loci, *Ararum*, quae in civitatibus construebantur: *Supra 2. Sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix.* Et adiungens poenam, scilicet bonorum direptionem, quae pertinent ad necessitatem vitae, *Fortitudinem*, idest bona, in quibus putabas te fortem esse, sicut arena, et castra: *Supr. 15. Divitias tuas, et thesauros in direptionem dabo gratis in omnibus peccatis tuis, et terminis tuis*, idest cum malitia tua ita consummata fuerit, ut filii patres imitentur in omnibus locis idola colentes. *Tunc fortitudinem*, et bonorum, quae pertinent ad cultum idolatriae, *Excelsa tua*, in quibus idola colebant: *Ezech. 6. Ecce ego inducam super vos gladium, et disperdam excelsa vestra, et demoliar aras vestras, et confringentur simulacra vestra, et deiiciam interfectos vestros ante idola vestra.* Comminatur etiam captivitatem, *Relinqueris*, o Hierusalem, *Ab haereditate*, a populo tibi subiecto. Vel, o gens a terra, dum in captivitatem ibis: *Thren. 1. Quomodo sedet sola civitas plena populo, facta est quasi vidua Domina gentium, princeps provinciarum facta est sub tributo.* Comminatur et servitutem, *Et servire: Deu. 28. Servies inimico tuo quem immittet tibi Dominus, in fame, et siti, et nuditate, et omni penuria, et ponet iugum ferreum super cervicem tuam, donec te conterat.* Et tangens proximam poenae causam, scilicet divinam iram, quae est voluntas puniendi, *Quoniam ignem: Deut. 32. Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima.* Secundo tangit aliam causam, scilicet fiduciam impunitatis, *Maledictus.* Promittebant autem sibi impunitatem ex tribus. Primo ex potentia amicorum, scilicet Aegyptiorum: et hanc primo tollit. Secundo ex multitudine divitiarum: et hanc ibi, *Perdix fovit, quae non* etc. Tertio ex incredulitate divinarum comminationum: at hanc ibi, *Ecce ipsi dicunt* etc. Circa primum duo. Primo ponit discretionem eorum, qui confidunt in Domino, et in hominibus. Secundo inducit discretionis auctorem, ibi, *Praelium est* etc. Circa primum duo. Primo ponitur maledictio eorum qui confidunt in auxilio humano, ubi ponit maledictionem, *Maledictus*, quasi malo addictus, *Et ponit carnem brachium*, idest fortitudinem, in quo ponitur spei irrationabilitas, quia per carnem signatur humana fragilitas, *Et a Domino recedit*, in quo ostenditur ratio maledictionis. Licet enim confidere in homine sub Deo, non tamen ut relinquatur Deus. Et hoc dicitur propter Iudaeos, qui Deo contempto in Aegyptiis spem ponebant: *Isaiae 31. Vae qui descendunt in Aegyptum ad auxilium in equis sperantes, et habentes fiduciam super quadrigis, quia multae sunt, et super equitibus, quia praevalidi sunt: et non sunt confisi super sanctum Israel, et Dominum non requisierunt: Psal. 145. Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus.* Et ponit maledictionis similitudinem. Erit enim quasi myricae, *Quae viles habentur.* Simachus quasi lignum infructuosum in solitudine, *Non videbit*, quia ante liberationem de captivitate fere omnes mortui sunt, *Sed habitabit*, in qua ostenditur horror loci captivitatis, non quod in se malus esset, sed eis, qui in servitute opprimebantur, *In siccitate in deserto*, quod non colligitur, sed est sicci aeris, qui facit arbores infructuosas, *Salsuginis*, quantum ad siccitatem terrae ex adustione humoris a sole: *Psal. 105. Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim.* Secundo ponitur benedictio eorum, qui confidunt in divino auxilio. Et primo ponit benedictionem, *Benedictus vir... fiducia*, ut scilicet in quocumque confidit, confidendi ratio sit Deus: *Psalm. 2. Cum exarserit in brevi ira eius, beati omnes qui confidunt in eo: Isa. 30. Beati omnes qui expectant eum.* Secundo ponit similitudinem sumptam ex arbore. Primo quantum ad radicum firmitatem, *Et erit quasi lignum*, in quo figuratur firmitas divinae protectionis: *Psalm. 1. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.* Secundo quantum ad foliorum viriditatem, *Et erit folium*, in quo significatur prosperitas temporalis, et viror spiritualis: *Proverb. 11. Iusti quasi virens folium germinabunt.* Tertio quantum ad fructuum ubertatem, in quo significatur copia bonorum operum, *Nec aliquando desinet: Apocalyp. 21. Per menses singulos reddens fructum suum.* Et quia Iudaei possent dicere, non posse fieri discretionem praemiorum pro diversitate cogitationum; ideo consequenter inducit huius discretionis auctorem. Et primo ponit quaestionem, *Pravum est*, idest multis malitiis involutum: *Prov. 20. Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri; sed homo sapiens exhauriet illud.* Secundo ponit responsionem. Et ponit duo, quae sufficientem faciunt discretionem iudicii, scilicet scientiam, *Ego Dominus... cor*, quantum ad cogitationes, *Renes*, quantum ad affectiones: *Roman. 8. Qui scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus*, quia secundum Deum postulat pro sanctis. Et iustitiam, *Qui do unicuique... viam*, quantum ad cordis dispositionem, *Fructum*, quantum ad opus exterius: *Isa. 3. Dicite iusto, quoniam bene, quoniam fructum adinventionum suarum comedet.*

b Hic tangit secundum, unde scilicet spes impunitatis proveniebat, scilicet divitiarum abundantiam. Et primo tangit fiduciam malorum, quae est in divitiis, sub similitudine perdicis, quae ova aliena furatur, et super ea incubat, et tandem a pullis deseritur. Tangens iniustam congregationem, *Perdix fovit.* Et exponit, *Fecit divitias: Abach. 2. Vae ei qui multiplicat non sua. Usquequo et aggravat contra se densum lutum.* Et ipsarum amissionem, *In dimidio*, quia in iuventute morietur. Vel quia adhuc ipso vivente eas amittet, diripientibus Chaldaeis. *In novissimo*, idest in divino iudicio; vel in morte, quando invenientur ei divitiae nihil profuisse, *Erit*, idest apparebit: *Psalm. 48. Et relinquent alienis divitias suas; et sepulcra eorum domus illorum in aeternum: Iob 12. Ipse novit decipientem, et eum qui decipitur.* Secundo ponit spem iustorum, quae est in cultu divino, *Solium gloriae*, idest expectatio et fiducia populi Israel, est templum et arca et propitiatorium, in quibus intelligitur cultus divinus, quod dicitur, *Solium gloriae altitudinis:* ibi enim gloria Domini in revelationibus apparebat a principio legis datae: *Locus sanctificationis*, idest in quo sanctificamur, vel quem sanctificasti coram nobis et pro nobis: *Supra 14. Solii gloriae recordare, ne irritum facias foedus tuum nobiscum.* Et adiungit poenam discedentium ab hac fiducia, ponens poenam,

Domins omnes... ia terra, captivitatis. *Scribentur,* quasi cives perpetuo ibi manentes, vel eum iiiis qui terrena sapiunt, vel in terrenam corruptionem descenderunt, de quibus *Psal. 48. Vocaverunt aomina sua in terris suis.* Et assignat causam, *Quia dereliquerunt: Supra 2. Me dereliquerunt.* Tertio porrigit petitionem suam ad eum, qui est sua expectatio: *Sana me*, a languoribus peccati, et angustiae quibus involvor, *Salvum me,* conservando in bonis: *Laus mea,* quem laudo, vel in quo laudor: *Psalm. 40. Ego dixi Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi.*

c Hoc est tertium, unde eis fiducia impunitatis proveniebat, quia divinis comminationibus non credebant: et circa hoc tria. Primo ponitur incredulorum insultatio, *Ubi est verbum;* quasi dicat, non veniet: *Isa. 5. Qui dicitis festinet, cito veniat opus eius, ut videamus, et appropriet, et veniat consilium sancti Israel, et sciemus illud? Amos 5. Vae desiderantibus diem Domini: ad quid eam vobis?* Secundo ponitur prophetae excusatio, quantum ad constantiam mentis, *Et ego non sum turbatus,* propter eorum contradictionem, *Sequens*, implens quod mihi praecepisti, *Diem*, praesentem vitam, quin etiam paratus mori: vel prosperitatem, et gloriam praesentem: *2. Corinth. 4. Mihi autem pro minimo est ut a vobis iudicer, vel ab humano die.* Et quantum ad veritatem praedicationis, *Tu scis... in conspectu tuo,* quamvis non eorum: *Iob 16. In caelo est testis meus.* Tertio ponitur ipsius petitio. Et primo petit salutem, *Non sis tu mihi;* quasi dicat, solum indignationem tuam timeo: *Iob 9. Auferat a me virgam suam, et pavor eius non me terreat: Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest animam et corpus perdere in gehennam.* Secundo petit incredulis afflictionem in corde ex confusione de culpa, *Confundantur: Psalm. 39. Confundantur, et revereantur, qui quaerunt animam meam, ut auferant eam.* Et timorem poenae, *Paveant: Proverb. 4. Pavor his qui operantur malum: Sapien. 17. Cum enim sit timida nequitia, data est in omnium condemnationem.* Et in corpore, *Induc super eos... afflictionis,* in vita, *Contere.* per mortem, *Duplici,* gladio, et fame: vel anima, et corpore.

d Hic revocat eos ad cultum pristinae religionis, quantum ad mandatum de observatione sabbati, quod testimonium est, ut magis eorum obstinatio ostendatur: et circa hoc duo facit. Primo determinat praedicationis locum, *In porta*, ut quasi inviti cogantur audire: *2. Timo. ult. Insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa. Filiorum,* ipsi enim sunt populus meus, sed filii populorum sunt, *Per quam ingrediuntur:* ipsa enim specialis porta erat iuxta domum regiam, per quam reges urbem ingrediebantur: *Supra 7. Sta in porta domus Domini, et praedica ibi verbum istud* etc. Secundo proponens praedicationis verbum, *Et dices ad eos.* Et circa hoc tria. Primo ponit praeceptum, petens auditum, *Audite: Psalm. 2. Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.* Promulgans praeceptum, *Haec dicit Dominus. Custodite,* a peccato, *Portare,* extra civitatem, *Pondera*, mercium, *Et opus,* servile, pertinens vel ad servitutem culpae, vel ad servitutem poenae, quia etiam ab illis quae peccata non erant, tenebantur abstinere; a quibus omnibus nos non tenemur abstinere, sed secundum praeceptum Ecclesiae ordinantis de hoc. *Sanctificate*, ut bonis operibus vacetis: *Exod. 20. Memento ut diem sabbati sanctifices: Nehemias ult. Vidi in Iuda calcantes in sabbato, portantes acervos, et onerantes super asinos vinum, et uvas, et ficus, et omne onus, et inferentes in Hierusalem die sabbati: Et contestatus sum* etc. Et ponit praecepti contemptum, *Et non audierunt: Supra 7. Non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam, sed abierunt in voluptatibus, et pravitate cordis sui mali* etc. Secundo promittit obedientibus praemium, *Et erit si audieritis*, quantum ad tria, in quibus civitas gloriosa erat, scilicet in dignitate regni; et quantum ad hoc, *Ingredientur: Isa. 1. Restituam iudices tuos ut fuerunt prius, et consiliarios tuos sicut antiquitus.* In multitudine populi; et quantum ad hoc, *Et habitabitur: Isa. 62. Non vocaberis ultra derelicta, et terra tua non vocabitur amplius desolata.* Et quantum ad religionem templi, *Et veniant de civitatibus... ab austro,* etiam ab Aegypto: *Isa. 60. Offeretur super placabili altari meo, et domum maiestatis meae glorificabo.* Tertio comminatur contemnentibus incendium, *Si autem non audieritis... in portis,* quia portas intrantes Chaldaei ignem miserunt in civitatem: *Isa. 1. Succendetur utrumque simul, et non erit qui extinguat.* Nota quod sancti fructificant per sapientiae contemplationem: *Eccles. 6. Quasi is qui arat, et qui seminat, accede ad eam, et sustine bonos fructus illius.* Per caritatis fervorem: *Cant. 5. Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum.* Per laudis confessionem: *Heb. 13. Per ipsum offeramus hostiam laudis semper Deo, idest fructum labiorum confitentium nomini eius.* Per meritoriam operationem: *Psal. 84. Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.* Per proximorum conversionem: *Ioa. 15. Ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat.* Item notandum, quod sequitur aliquis Christum per carnis integritatem: *Apoc. 14. Virgines enim sunt, et sequuntur Agnum quocunque ierit.* Per cordis intentionem: *Philipp. 3. Sequor si quo modo comprehendam.* Per tribulationis passionem: *1. Petr. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius.* Per mandatorum observationem: *Iob 23. Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodivi, et non declinavi ex ea.* Per gloriae receptionem: *Eccles. 23. Magna gloria est sequi Dominum, longitudo enim dierum assumetur ab eo.*

Digitized by Google

a CAP. XVIII.

Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino, dicens: Surge, et descende in domum figuli, et ibi audies verba mea. Et descendi in domum figuli, et ecce ipse faciebat opus super rotam, et dissipatum est vas quod ipse faciebat e luto, in manibus suis. Conversusque fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis eius, ut faceret. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Nunquid sicut figulus iste non potero vobis facere domus Israel, ait Dominus? Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos domus Israel in manu mea.

b Repente loquar adversus gentem, et adversus regnum, ut eradicem, et destruam, et disperdam illud. Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo quod locutus sum adversus eam, agam et ego poenitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei. Et subito loquar de gente et regno, ut aedificem, et plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, ut non audiat vocem meam, poenitentiam agam super bono quod locutus sum ut facerem ei. Nunc ergo dic viro Iuda, et habitatori Hierusalem, dicens: Haec dicit Dominus: Ecce ego fingo contra vos malum, et cogito contra vos cogitationem. Revertatur unusquisque a via sua mala, et dirigite vias vestras, et studia vestra.

c Qui dixerunt: Desperavimus. Post cogitationes enim nostras ibimus, et unusquisque pravitatem cordis sui mali faciemus. Ideo haec dicit Dominus: Interrogate gentes. Quis audivit talia horribilia, quae fecit nimis virgo Israel? Nunquid deficiet de petra agri nix Libani, aut evelli possunt aquae erumpentes frigidae et defluentes? Quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes et impingentes in viis suis, et in semitis saeculi, ut ambularent per eas in itinere non trito, ut fieret terra eorum in desolationem. Omnis qui praeterierit per eam, obstupescet, et movebit caput suum. Sicut ventus urens dispergam eos coram inimico: dorsum, et non faciem ostendam eis in die perditionis eorum.

d Et dixerunt: Venite, et cogitemus contra Hieremiam cogitationes: non enim peribit lex a sacerdote, neque consilium a sapiente, nec sermo a propheta. Venite, et percutiamus eum lingua, et non attendamus ad universos sermones eius. Attende Domine ad me, et audi vocem adversariorum meorum. Nunquid redditur pro bono malum, quia foderunt foveam animae meae? Recordare, quod steterim in conspectu tuo, ut loquerer pro eis bonum, et averterem indignationem tuam ab eis. Propterea da filios eorum in famem, et deduc eos in manu gladii. Fiant uxores eorum absque liberis, et viduae, et viri earum interficiantur morte: iuvenes eorum confodiantur gladio in praelio, audiatur clamor de domibus eorum. Adduces enim super eos latronem repente, quia foderunt foveam ut caperent me, et laqueos absconderunt pedibus meis. Tu autem Domine scis omne consilium eorum adversum me in mortem. Ne propitieris iniquitati eorum, et peccatum eorum a facie tua non deleatur. Fiant corruentes in conspectu tuo, in tempore furoris tui abutere eis.

a CAP XVIII.

Hic ostendit obstinationem ipsius populi, quasi per experimentum. Et primo, quia contemnunt praedicationem. Secundo, quia persequuntur praedicatorem, ibi, *Et dixerunt* etc. Circa primum duo. Primo ponitur praedicatio revocans eos ad poenitentiam. Secundo ponitur contemnentium desperatio, ibi, *Qui dixerunt: Desperavimus* etc. Circa primum duo. Primo designat Dominus prophetae revelationis locum, *In domum figuli*, ut ex ipsius operis similitudine prophetia sumeretur: in quo significatur, quod descendenti in considerationem suae infirmitatis verba Domini revelantur: *Sap. 1. Cum simplicibus sermocinatio eius. Descendi*, accessi in inferiorem partem civitatis, ubi huiusmodi artifices morabantur. Secundo ponitur revelatum verbum. Et primo ponit similitudinem. Secundo ex similitudine sumit rationem, ibi, *Repente* etc. Circa primum duo. Primo ponitur factum figuli unde similitudo sumitur, ponens vasis destructionem, *Et ecce ipse: Ecclesiast. 38. Figulus sedens ad opus suum, et convertens pedibus suis rotam, quia in solicitudine positus est semper propter opus suum, et in numero est omnis operatio eius.* Et destructi vasis restaurationem, *Conversusque: Sapien. 19. Figulus mollem terram premens, laboriose fingit ad usus nostros unumquodque vas, et de eodem luto fingit quae munda sunt in usum vasa, et similiter quae his sunt contraria.* Secundo ponit similitudinis adaptionem, *Et factum est.* Et primo ponitur quaestio, *Nunquid: Isa. 64. Et nunc Domine, pater noster es tu, nos vero lutum, et fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos.* Secundo responsio, *Ecce sicut lutum: Sapie. 7. In manu ipsius et nos, et sermones nostri, et omnis sapientia, et operum scientiae disciplina.*

b Hic sumit rationem ex practica similitudine. Sed obiicitur contra id quod dicitur hic, illud quod habetur *Numeri 23. Non est Deus ut homo ut mentiatur, neque ut filius hominis, ut mutetur.* Sed hoc non potest esse sine mendacio, quod aliquis dicat futurum quod non evenit, neque sine mutatione, si poenitentiam agat. Ergo etc. Ad quod dicendum, quod est duplex prophetia secundum Hieronymum in glossa *super Matth. cap. 1.* scilicet praedestinationis, in his quae non dependent ex libero arbitrio, sed tantum ex Dei dispositione, quae immutabilis est; et ideo hanc necesse est omnibus modis evenire. Alia est praescientiae, de his etiam quae libero arbitrio non subiacent, sed procedunt a Deo, secundum quod Deus

Digitized by Google

praescit finaliter eventum uniuscuiusque rei. Et sic etiam sententia divina non mutatur, facta mutatione in homine, sed non in Deo. Et ideo poenitentia accipitur non secundum mutationem divinae dispositionis, sed divinae sententiae prolatae, secundum causae inferiores. Et ideo dicit, *Repente*, et subito loquens de Deo ad similitudinem hominis: dicitur enim aliquis repente loqui, quando sine praemeditatione loquitur; hoc autem convenit quando tantum ad praesens amissa futuri consideratione respicit. Circa hoc ergo duo facit. Primo ponit divinae sententiae revocabilitatem, in malis ponens sententiae pronuntiationem, *Ut eradicem*, auferendo omnem firmitatem: *Supra 1. Constitui te hodie super gentes, et super regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes, et aedifices, et plantes.* Et sententiae revocationem, *Si poenitentiam: Osee 11. Conversum est in me cor meum, pariter conturbata est poenitudo mea.* Et in bonis, ponens sententiae promulgationem, *Et subito: Iob 22. Si reversus fueris ad omnipotentem, aedificaberis, et longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo.* Et revocationem si fecerit malum: *Ezec. 18. Si averterit se iustus a iustitia sua, et fecerit iniquitatem iuxta omnes abominationes quas operari solet impius. Nunquid vivet? Omnes iustitiae eius quas fecerat, non recordabitur, in praevaricatione qua praevaricatus est, et in peccato suo quod peccavit, in ipsis morietur.* Secundo inducit cognitionem. Et primo proponit excogitatam poenam. *Nunc ergo fingo*, sicut figulus, *Malum*, poenae: *Isa. 45. Ego Dominus faciens pacem, et creans malum.* Secundo concludit poenitentiam, *Revertatur... vias*, opera. *Studia*, cogitationes, *Dirigite*, recta facite: *Ezech. 33. Convertimini a viis vestris pessimis.*

c Hic ponitur contemnentium desperatio. Et primo ponitur desperatio, *Desperavimus: Supra 2. Dixisti, desperavi, nequaquam faciam, adamavi quippe alienos, et post eos ambulabo.* Secundo ponitur desperantium condemnatio, *Ideo haec dicit.* Et primo arguit in his horribilem culpam in comparatione gentium, *Interroga gentes: Sup. 2. Transite ad insulas Cethim, et videte, et in Cedar mittite, et considerate vehementer, et videte si factum est huiusmodi, si mutavit gens deos suos: et certe ipsi non sunt dii: Ezech. 5. Contempsit iudicia mea ut plus esset impia quam gentes, et praecepta mea ultra quam terrae, quae in circuitu eius sunt.* Ex similitudine insensibilium quae ordinem sibi a Deo praefixum tenent, *Nunquid de petra.* Et notandum, quod Libanus est mons magnus, et habet in summitate magnam latitudinem, in qua sunt agri, et speluncae petrarum, in quas quia radius solis non pervenit, conservantur nives perpetuo: *Evelli*, ut non fluant de Libano, et aliis altis montibus; quasi dicat, non: *Eccl. 3. Didici quod omnia opera quae fecit Deus, perseverent in perpetuum. Non possumus eis quicquam addere, nec auferre quae fecit Dominus ut timeatur.* Et ex conditione operum, quia inutilia, *Frustra libantes*, scilicet idolis: *Rom. 6. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?* Quia nociva, *Et impingentes*, idest offendentes: *Isa. 60. Impegimus in meridie quasi in tenebris in caliginosis quasi mortui.* Quia turpia, *In semitis saeculi*, scilicet idolatriae, post quas saeculum totum vadit: *Iob 22. Nunquid semitam saeculorum custodire cupis, quam calcaverunt viri iniqui; qui sublati sunt ante tempus suum, et fluvius subvertit fundamentum eorum, qui dicebant Deo, recede a nobis* etc. Et difficilia, *Ut ambularent non trito*, a sanctis patribus. Vel quia vana peccata excogitabant: *Sap. 6. Ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus: Num. 20. Via trita gradiemur.* Secundo comminatur stupendam poenam. Primo quantum ad terrae desolationem, *Ut fieret*, ut consecutive: *Thren. 1. O vos omnes qui transitis per viam, attendite, et videte, si est dolor sicut dolor meus.* Secundo quantum ad gentis destructionem, *Sicut ventus*, qui omnes fruges desiccat, *Inimico*, Babylonico: *Supra 4. Ventus urens in viis quae sunt in deserto viae filiae populi mei, non ad ventilandum et ad purgandum.* Tertio divini auxilii cessionem, *Dorsum*, ad modum hominis irati: *Deut. 32. Abscondam faciem meam ab eis, et considerabo novissima eorum: Psalm. 33. Ut quid Domine repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuae tuae?*

d Hic ostenditur eorum obstinatio ex eo quod persequebantur praedicatores eorum in figuram persecutionis Christi. Et primo ponitur adversariorum persecutio, ponens persequendi consilium, *Venite: Sapien. 2. Dixerunt impii cogitantes apud se non recte.* Et *Infra: Circumveniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris* etc. Persecutionis argumentum, *Non enim peribit lex*, legis dispositio, *Sermo*, divinae revelationis, quasi falso hoc futurum praedixit. E contra *Eze. 7. Peribit lex a sacerdote, et consilium a senioribus.* Et persequendi modum, *Lingua*, detrahendo et accusando, *Non attendamus*, quasi timentes comminationes ipsius: *Psalm. 63. Exacuerunt ut gladium linguas suas, firmaverunt sibi sermonem nequam: Ecclesi. 28. Flagelli plaga livorem facit, plaga autem linguae comminuet ossa.* Secundo ponitur prophetae oratio. Et primo petit audientiam, *Attende ... ad me*, idest ad mea merita: *Thren. 3. Audisti opprobrium eorum Domine, omnes cogitationes adversum me.* Secundo proponit ingratitudinis culpam, ponens ingratitudinem, *Nunquid redditur*; quasi dicat, Non est consuetum, non est iustum: *Foveam*, deceptionem, ut tollerent vitam meam: *Psal. 108. Posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea* Et ingratitudinis probationem, *Recordare: 2. Mach. ult. Hic est fratrum amator et populi Israel. Hic est qui multum orat pro populo, et universa sancta civitate, Hieremias propheta Dei.* Tertio imprecatur poenam. Et primo poenae inflictionem, quantum ad pueros, *Propterea da filios: Supra 15. Qui ad gladium ad gladium, et qui ad famem ad famem, et qui ad captivitatem ad captivitatem.* Quantum ad matrimonio utentes, *Fiant uxoris: Ose. 9. Da eis vulvam sine liberis, et ubera arentia.* Et quantum ad viros bellicosos, *Iuvenes ... clamor*, planctus: *Isa. 15. Clamorem contritionis levabunt.* Secundo poenae occultationem ut praecavere non possint, *Adduces...latronem*, Nabuchodonosor, qui subito super eos veniat: *Abdi. 5. Si fures intrarent ad te, si latrones per noctem, quomodo conticuisses?* Et assignat rationem, *Quia foderunt*; qua-

si dicat, Iustum est ut decipiantur qui me decipere voluerunt: *Psalm. 56. Laqueum paraverunt pedibus meis, et incurvaverunt animam meam.* Et inducit probationem, *Tu autem: Thren. 3. Vidisti Domine iniquitatem illorum adversum me, iudica iudicium meum.* Secundo excludit sententiae revocationem, excludens misericordiam, *Ne propitieris*, mundando a culpa: *Non deleatur*, liberando a poena: *Psalm. 108. In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu Domini, et peccatum matris eius non deleatur.* Et imprecatur poenam, *Fiant corruentes... abutere*, idest in malum utere, vel contra consuetudinem clementiae tuae: *Isa. 3. Ruit Hierusalem; et Iudas concidit, quia lingua eorum, et adinventiones eorum contra Dominum, ut provocarent oculos maiestatis eius.* Notandum, quod est quidam sibilus bonus, divinae inspirationis: *Zach. 10. Sibilabo eis, et congregabo illos, quia redemi eos.* Humilis confirmationis: *3. Reg. 19. Post ignem sibilus aurae tenuis.* Compassionis *infra 49. Omnis qui transibit per eam stupebit; et sibilabit super omnes plagas eius.* Item est sibilus malus, iniquae persuasionis: *Sapien. 17. Serpentum sibilatione commoti, tremebundi peribant.* Insultationis: *Thren. 2. Omnes transeuntes per viam sibilaverunt, et moverunt capita sua super filiam Hierusalem. Haeccine est urbs dicentes perfecti decoris, gaudium universae terrae?* Et stuporis: *Infra 25. Ponam eos in stuporem, et sibilum in solitudines sempiternas.* Item super illud verbum, *Ut loquerer pro eis bonum*, nota, quod Christus loquitur pro nobis bonum, ad impetrandum veniam: *Luc. 23. Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Ad excusandum culpam: *1. Ioan. 2. Advocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: Ad Heb. 12. Accessistis ad testamenti novi mediatorem Iesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem, quam Abel.* Ad impetrandum gloriam: *Ioan. 17. Volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi.*

a CAP. XIX.

Haec dicit Dominus: Vade, et accipe lagunculam figuli testeam a senioribus populi, et a senioribus sacerdotum, et egredere ad vallem filiorum Ennom, quae est iuxta introitum portae fictilis: et praedicabis ibi verba, quae ego loquor ad te. et dices: Audite verbum Domini reges Iuda, et habitatores Hierusalem: Haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Ecce ego inducam afflictionem super locum istum, ita ut omnis qui audierit illam, tinnient aures eius, eo quod dereliquerint me, et alienum fecerint locum istum, et libaverunt in eo diis alienis, quos nescierunt ipsi, et patres eorum, et reges Iuda, et repleverunt locum istum sanguine innocentum. Et aedificaverunt excelsa Baalim ad comburendos filios suos igni in holocaustum Baalim: quae non praecepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum. Propterea ecce dies venient, dicit Dominus, et non vocabitur amplius locus iste Topheth, et vallis filii Ennom, sed vallis occisionis. Et dissipabo consilium Iuda et Hierusalem in loco isto: et subvertam eos gladio in conspectu inimicorum suorum, et in manu quaerentium animas eorum: et dabo cadavera eorum escam volatilibus coeli et bestiis terrae, et ponam civitatem hanc in stuporem et in sibilum. Omnis qui praeterierit per eam, obstupescet, et sibilabit super universa plaga eius. Et cibabo eos carnibus filiorum suorum, et carnibus filiarum suarum: et unusquisque carnes amici sui comedet in obsidione et in angustia, in qua concludent eos inimici eorum, et qui quaerunt animas eorum.

b Et conteres lagunculam in oculis virorum, qui ibunt tecum, et dices ad eos: Haec dicit Dominus exercituum: Sic conteram populum istum, et civitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari. Et in Topheth sepelientur, eo quod non sit alius locus ad sepeliendum. Sic faciam loco huic, ait Dominus, et habitatoribus eius, et ponam civitatem istam sicut Topheth. Et erunt domus Hierusalem, et domus regum Iuda, sicut locus Topheth, immundae omnes domus in quarum domatibus sacrificaverunt omni militiae coeli, et libaverunt libamina diis alienis.

c Venit autem Hieremias de Topheth, quo miserat eum Dominus ad prophetandum, et stetit in atrio domus Domini, et dixit ad omnem populum: Haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Ecce ego inducam super civitatem hanc, et super omnes urbes eius universa mala quae locutus sum adversum eam, quoniam induraverunt cervicem suam, ut non audirent sermones meos.

a CAP. XIX.

Hic comminatur consummatam poenam. Et primo designat praedicationis locum, *Ad vallem portae fictilis*, ubi figuli habitabant. *Et praedicabis ibi verba: Ezech. 3. Audies de ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me.* Secundo ponit praedicationis verbum. Et primo in loco a Deo praefinito. Secundo in templo, ibi, *Venit autem* etc. Circa primum duo. Primo praedicit eam verbo. Secundo praesignat eam facto, ibi, *Et conteres* etc. Circa primum primo comminatur poenam in generali, petens audientiam, *Dices: Audite: Psalm. 2. Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.* Praedicens poenam, *Haec dicit Dominus...tinnient*, quasi ex commotione cordis prae stupore, sicut ex commotione magni soni: *1. Reg. 3. Ecce ego faciam verbum in Israel, quod quicunque audierit, tinnient ambae aures eius: 4. Reg. 21. Ecce ego inducam mala super Hierusalem, et Iudam, ut quicunque audierit, tinnient ambae aures eius.* Et assignans causam, culpam populi, *Eo quod dereliquerunt: Isa. 1. Dereliquerunt Dominum, bla-*

Digitized by Google

sphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. Et culpam regis, quantum ad simplex homicidium, *Et reges Iuda: 4. Reg. 21. Sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impleretur Hierusalem usque ad os.* Et quantum ad homicidium iunctum sacrilegio, *Et aedificaverunt: Psal. 105. Effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaam.* Secundo ponit poenam in speciali. Et primo quantum ad mala, quae passi sunt in urbis captione, ponens interfectionem hominum, *Propterea ecce dies venient*, ubi designat occisorum multitudinem, *Et non vocabitur: Supra 7.* idem. Consilii dissipationem, *Et dissipabo*, quo debellare Nabuchodonosor cogitaverat, *In loco isto*, quia ibi occisi sunt: *Iob 5. Apprehendit sapientes in astutia sua, et consilium pravorum dissipat.* Et occisionis speciem, *Et subvertam: Ezech. 21. Hic est gladius occisionis magnae, qui obstupescere eos fecit, et corde tabescere, et multiplicat ruinas.* Et ponens abiectionem cadaverum, *Et dabo cadavera: Psalm. 78. Posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus coeli, carnes sanctorum tuorum bestiis terrae.* Et ponens destructionem urbium, *Et ponam, Supra 18.* idem. Secundo poenam quam passi sunt in obsidione, *Et cibabo eos: Deute. 28. Comedes fructum uteri tui, et carnes filiorum tuorum, et filiarum tuarum, quas dederit tibi Dominus Deus tuus in angustia et vastitate, qua opprimet te hostis tuus; Thren. 4. Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos, facti sunt cibus earum in contritione populi mei.*

b Hic designat praedictam poenam facto. Et primo ponit factum, *Conteres lagunculam: Isa. 10. Ecce dominator Dominus exercituum confringet lagunculam in terrore, et excelsi statura succidentur, et sublimes humiliabuntur.* Secundo facti significatum, *Et dices ad eos.* Primo quantum ad populi occisionem, *Sic conteram: Isa. 30. Comminuetur sicut conteritur lagena figuli, contritione pervalida.* Secundo quantum ad sepulturae locum, *Et in Topheth*, vel occisionis multitudinem, *Supra 7.* idem. Tertio quantum ad urbis destructionem, *Sic faciam*, sicut Topheth immundam, et sine domibus, *In quarum domatibus*, idest in summitatibus domorum, quae planae erant, et in eis idola colebant: *Isa. 22. Ascendisti et tu omnis in tecta, clamoris plena, urbs frequens, civitas exultans.*

c Postquam dixerat praedicta in valle Topheth ad populum, revertitur ad templum, ut annuntiaret ea populo, qui ipsum sequi voluit. Et planum est: *Act. 7. Dura cervice, et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut et patres vestri, ita et vos.*

a CAP. XX.

Et audivit Phassur filius Emmer sacerdos, qui constitutus erat princeps in domo Domini, Hieremiam prophetantem sermones istos. Et percussit Phassur Hieremiam prophetam, et misit eum in nervum, quod erat in porta Beniamin in superiori in domo Domini. Cumque illuxisset in crastinum, eduxit Phassur Hieremiam de nervo, et dixit ad eum Hieremias: Non Phassur vocavit Dominus nomen tuum, sed pavorem undique. Quia haec dicit Dominus: Ecce ego dabo te in pavorem, te, et omnes amicos tuos, et corruent gladio inimicorum suorum, et oculi tui videbunt: et omnem Iudam dabo in manu Regis Babylonis, et traducet eos in Babylonem, et percutiet eos gladio. Et dabo universam substantiam civitatis huius, et omnem laborem eius, omneque pretium, et cunctos thesauros regum Iuda dabo in manu inimicorum eorum, et diripient eos, et tollent, et ducent in Babylonem. Tu autem Phassur, et omnes habitatores domus tuae ibitis in captivitatem, et in Babylonem venies, et ibi morieris: ibique sepelieris tu, et omnes amici tui, quibus prophetasti mendacium.

b Seduxisti me, Domine, et seductus sum: fortior me fuisti, et invaluisti. Factus sum in derisum tota die. Omnes subsannabant me, quia iam olim loquor, vociferans iniquitatem, et vastitatem clamito. Et factus est mihi sermo Domini in opprobrium, et in derisum, tota die. Et dixi: Non recordabor eius, neque loquar ultra in nomine illius. Et factus est in corde meo quasi ignis exaestuans, claususque in ossibus meis; et defeci, ferre non sustinens. Audivi enim contumelias multorum, et terrorem in circuitu. Persequimini, et persequamur eum, ab omnibus viris qui erant pacifici mei, et custodientes latus meum, si quo modo decipiatur, et praevaleamus adversus eum, et consequamur ultionem ex eo. Dominus autem mecum est tanquam bellator fortis: idcirco qui persequuntur me cadent, et infirmi erunt, et confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod nunquam delebitur. Et tu Domine exercituum probator Iusti, qui vides renes, et cor, videam quaeso ultionem tuam ex eis. Tibi enim revelavi causam meam. Cantate Domino, laudate Dominum, quia liberavit animam pauperis de manu malorum.

c Maledicta dies in qua natus sum, dies, in qua peperit me mater mea, non sit benedicta. Maledictus vir qui annuntiavit patri meo, dicens: Natus est tibi puer masculus, et quasi gaudio laetificavit eum. Sit homo ille ut sunt civitates, quas subvertit Dominus, et non poenituit eum. Audiat

Digitized by Google

clamorem mane, et ululatum in tempore meridiano, quia non me interfecit a vulva, ut fieret mihi mater mea sepulcrum, et vulva eius conceptus aeternus. Quare de vulva egressus sum ut viderem laborem, et dolorem, et consumerentur in confusione dies mei?

a CAP. XX.

Finita comminatione contra populum, incipit comminatio contra principes. Et primo ponitur comminatio prophetae contra principes. Secundo conspiratio principum contra prophetam, *infra 26. cap. In principio regni etc.* Circa primum duo. Primo comminatur contra Principes Iudaici populi. Secundo contra illos et alios, *infra 35. cap. Verbum quod factum est* etc. Prima in duas. In prima comminatur contra principes in summo dignitatis gradu constitutos. In secunda contra omnes comminatur, *infra 23. cap. Vae pastoribus* etc. Circa primum duo. Primo comminatur contra summum in dignitate spirituali, scilicet contra summum sacerdotem. Secundo contra summum in dignitate temporali, scilicet contra regem, *infra 21. c. Verbum quod factum est* etc. Circa primum duo. Primo ponitur comminatio contra summum sacerdotem. Secundo propter pericula quae ex hoc prophetae imminebant, ponitur ipsius conquestio, ibi, *Seduxisti me Domine* etc. Circa primum duo. Primo ponitur comminationis occasio ex prophetae persecutione, ubi ponitur persecutionis ratio, *Prophetantem sermones istos*, contra civitatem: hoc enim erat officium summi sacerdotis, ut scilicet falso prophetantes corriperet: *Infra 29. Dedit te Dominus sacerdotem pro Ioiade sacerdote, ut sis dux in domo Domini super omnem virum surreptitium et prophetantem, ut mittas eum in nervum et in carcerem* etc. Prophetae persecutio, *Et percussit in nervum*, in carcerem, genus tormenti ad detinendum captivos, *Beniamin*, quae ducebat in tribum Beniamin, erat enim civitas sita in confinio duarum tribuum, *Superiori*, quia forte plures erant portae ducentes in terra illa: *In Domo Domini*, unde in illa porta exercebatur iudicium de prophetis, et de ministris templi, et ibi claudebantur in carcere: *Thren. 3. Circumaedificavit adversum me ut non egrediar, aggravavit compedem meum.* Et prophetae liberatio, *Cumque simile: Act. 4. Factum est autem in crastinum etc. Psalm. 67. Qui educit vinctos in fortitudine.* Secundo ponitur comminatio. Et primo ponitur poenae designatio ex imitatione nominis, *Et dixit ad eum*: loquitur ad modum hominis timidi, qui undique circumspicit: *Proverb. 11. Pavor his qui operantur malum.* Secundo ponitur poenae comminatio, *Quia haec dicit Dominus.* Et primo quantum ad ipsius amicos, *Te, et omnes amicos: Psalm. 77. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt.* Secundo quantum ad subditos, ponens captivitatem hominum, *Et omnem Iuda: Thren. 1. Migravit Iudas propter afflictionem et multitudinem servitutis, habitavit inter gentes; nec invenit requiem.* Et direptionem bonorum, *Et dabo universam: Isa. 39. Auferentur omnia quae in domo tua sunt, et quae thesaurizaverunt patres tui usque ad diem hanc, in Babylonem: non relinquetur quicquam, dicit Dominus.* Tertio quantum ad ipsius domesticos, *Tu autem Phassur...mendacium*, promittens prospera: *Isa. 22. Quasi pilam mittet te Dominus in terram latam et spatiosam. Ibi morieris* et caet. *Amos 7. Filii tui, et filiae tuae in gladio cadent, et humus tua funiculo metietur, et tu in terra polluta morieris, et Israel captivus migrabit de terra sua.*

b Hic ponitur prophetae conquestio. Et primo plangit iniunctum officium. Secundo nativitatis ortum. Circa primum duo. Primo plangit iniunctum officium, propter consecutam irrisionem. Secundo propter persecutionem, ibi, *Audivi enim* etc. Circa primum tria. Primo, quasi conquerendo notificat iniunctionis modum, *Seduxisti*, idest occasionem deceptionis ex verbis tuis accepi: credebam enim me prophetaturum contra gentes, et non contra Iudaeos, a quibus persecutionem patior. Non autem vult imponere crimen deceptionis in Deum, quia blasphemaret, *Invaluisti*, imponens officium mihi renitenti, ut *supra 1.* Et hoc praecipue, quia fructum praedicationis suae non vidit: *Isa. 49. In vacuum laboravi, sine causa et vane fortitudinem meam consumpsi.* Secundo proponit praedicationis eventum, ponens irrisionem, *Factus sum in derisum, subsannabant*, rugatione nasi, irrisionem propalantes: *Thren. 3. Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die.* Et assignat rationem, ponens praedicationis verbum; quo arguebat aperte culpas, et comminabatur poenas, *Quia iam olim... vastitatem*, quae tamen nondum venit: *Isa. 16. His qui laetantur super murum cocti lateris, loquimini plagas suas.* Et consequens opprobrium, *Et factus est, in opprobrium*, idest opprobrii causa: *Act. 26. Festus Paulo dixit, multae literae ad insaniam te deduxerunt.* Tertio resignat iniunctum officium, *Et dixi.* Et primo abiicit officium, *Non recordabor*, idest non cogitabo ulterius loqui ad populum: nolebat enim margaritas ante porcos spargere. *Matth. 7. Nolite sanctum dare canibus.* Secundo officium abiectum resumit, *Et factus est, quasi ignis:* quanto enim magis quis exterius a verbis abstinet, magis intus fervorem amoris sentit: *Psalm. 38. Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis. In ossibus*, in intimis mentis, *Defeci*, a proposito, *Ferre non sustinens*, interius incendium. Hic conqueritur de officio assumpto ex eo, quod persecutiones sustinebat. Et primo ponitur adversariorum persecutio. Et primo persequentium multitudinem, *Multorum*, quibus resisti non potest, *Persequimini*, in quo notatur ipsorum coniuratio. Ponit etiam familiaritatem, *Ab omnibus pacifici*, in quo notatur imminens periculum: *Abdi. 7. Omnes viri foederis tui illuserunt tibi: invaluerunt contra te viri pacis tuae.* Secundo ponitur prophetae confortatio, ponens divinum auxilium, *Dominus autem mecum*, ad defendendum: *Isa. 50. Dominus Deus auxiliator meus, et ideo non sum confusus.* Et ipsius officium, *Et idcirco cadent, quia persequuntur: Isaias 40. Deficient pueri, et laborabunt, et iuvenes in infirmitate cadent. Confundentur*, quia opprobria dixerunt, *Quia non intellexerunt*, idest intelligere noluerunt, *Opprobrium*, aeternae damnationis; vel futurae captivitatis: *Psalm. 39. Confundantur et revereantur, qui quaerunt ani-*

mam meam ut auferant eam. Tertio ponitur petitio: ubi captat benevolentiam, commendans iustitiam, *Probator*, idest approbator, vel inquisitor, et discussor. Scientiam, *Qui vides renes*, quantum ad affectiones, *Et corda*, quantum ad cogitationes: *Supra 17. Ego Dominus scrutans cor, probans renes, qui do unicuique iuxta viam suam* etc. Petit vindictam, *Videam quaeso*, assignat causam, *Tibi enim revelavi*, non hoc ignoranti, sed totam causam meam in te ponens: *Supra 11. Tibi enim revelavi causam meam.* Quarto ponitur gratiarum actio, *Cantate: Psalm. 71. Quia liberavit pauperem a potente, pauperem cui non erat adiutor.*

c Hic plangit nativitatis suae ortum. Sed obiicitur contra hoc quod hic dicitur. Sanctorum enim est gloriari in tribulationibus, ut dicitur *ad Roman. 5.* Ergo videtur quod Hieremias non debuerit pro tribulationibus in maledictionem prorumpere. Praeterea. Dies creatura Dei est. Maledicere autem creaturae Dei est peccatum. Ergo et caet. Praeterea dies transitorium quid est; et huic poenam maledictionis aptare stultum est. Ergo et caetera. Praeterea. Nullus debet innocenti maledicere. Sed ille homo in hoc quod Hieremiam non interfecit, innocens fuit. Ergo peccavit ipsi maledicendo. Ad primum dicendum, quod tribulationes in se consideratae malae sunt, inquantum contrariantur naturae bonae, ut dicit Augustinus: et sic eas abhorrere naturali odio, peccatum non est. Si tamen propter eas ratio a sua rectitudine deduceretur, hoc esset peccatum. Consideratae autem secundum quod promovent in bonum, sic sancti in ipsis gloriantur, sicut infirmus in sectione per quam sanatur. Ad secundum dicendum, et ad tertium, quod diei in sua natura consideratae non maledicit, quia hoc esset stultum, et peccatum; sed inquantum malis est, prout scilicet aliquid mali in ipsa accidit, sicut e contra dies festus agitur propter aliquod bonum, quod die illo accidit, et hoc significat illa maledictio. Gregorius tamen respiciens ad naturam ipsius diei dicit, quod ad literam non potest intelligi. Et similiter dicendum ad ultimum, quod non maledicit illis hominibus, nisi inquantum relationem habent ad suum actum. Unde per hoc dat intelligere horrorem suum, hiperbolice loquens, et taedium vitae suae propter angustias quas patiebatur. Circa hoc ergo duo facit. Primo ponit maledictionem contra nativitatis tempus, *Maledicta dies: Iob 3. Pereat dies in qua dictum est, conceptus est homo.* Contra nativitatis nuncium, *Maledictus vir ... gaudium: Genes. 21. Gaudium fecit mihi Dominus, et quicunque audierit, corridebit mihi.* Et explicat maledictionis modum, *Sit homo ... civitates: Is. 25. Posuisti civitatem in tumultum, urbem fortem in ruinam.* Et contra vitae ministrum, qui scilicet vitam conservavit, *Audiat clamorem*, scilicet mortis, *Ut fieret... sepulcrum*, quasi non commutatus esset inter homines, *Conceptus aeternus*, qui scilicet nunquam ad debitum partum pervenisset: *Iob 3. Quare non in vulva mortuus sum, egressus ex utero non statim perii?* Secundo ponitur maledictionis ratio, *Quare de vulva: Supra 15. Vae mihi mater mea, quare genuisti me virum rixae, virum discordiae in universa terra? 1. Mach. 2. Vae mihi, ut quid natus sum videre contritionem populi mei, et contritionem civitatis sanctae, et sedere illic cum datur in manibus inimicorum?* Nota super illud verbum, *Seduxisti me Domine* etc. *et invaluisti* etc. quia Dominus seducit trahendo persuasionibus: *1. Cor. ult. Cum essem astutus, dolo vos cepi.* Alliciendo consolationibus: *Apocaly. 10. Cum devorassem eum, amaricatus est venter meus.* Confortando promissionibus: *Supra 4. Ergone decepisti populum istum, et Hierusalem, dicens pax erit vobis? Et ecce pervenit gladius usque ad animam.* Invalescit autem Dominus corrigendo: *Isaiae 8. In forti manu sua erudivit me, ne irem in via populi huius.* A noxiis retrahendo: *Osee: Sepiam viam tuam spinis, et sepiam eam maceria.* Amore alligando: *Osee 11. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.*

a CAP. XXI.

Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino, quando misit ad eum Rex Sedecias Phassur filium Melchiae, et Sophoniam filium Maasiae sacerdotem dicens: Interroga pro nobis Dominum, quia Nabuchodonosor Rex Babylonis praeliatur adversum nos, si forte faciat Dominus nobiscum secundum omnia mirabilia sua, et recedat a nobis. Et dixit Hieremias ad eos: Sic dicetis Sedechiae: Haec dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego convertam vasa belli, quae in manibus vestris sunt, et quibus vos pugnatis adversum regem Babylonis, et Chaldaeos qui obsident in circuitu murorum, et congregabo ea in medio civitatis huius, et debellabo ego vos in manu extenta, et in brachio forti, et in furore, et indignatione, et in ira grandi, et percutiam habitatores civitatis huius.

b Homines et bestiae pestilentia magna morientur. Et post hoc ait Dominus: Dabo Sedeciam regem Iuda, et servos eius, et populum eius, et qui derelicti sunt in civitate hac a peste, et gladio, et fame, in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, et in manu inimicorum eorum, et in manu quaerentium animam eorum, et percutiet eos in ore gladii, et non flectetur, neque parcet, neque miserebitur. Et ad populum hunc dices: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego do coram vobis viam vitae, et viam mortis. Qui habitaverit in urbe hac, morietur gladio et fame et peste; qui autem egressus fuerit, et transfugerit ad Chaldaeos, qui obsident vos, vivet, et erit ei anima sua, quasi spolium. Posui enim faciem meam super civitatem hanc in malum, et non in bonum, ait Dominus. In manu regis Babylonis dabitur, et exuret eam igni. Et domui regis Iuda: Audite verbum Domini, domus David. Haec dicit Dominus, iudicate mane iudicium, et eruite vi oppressum de manu calumniantis, ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea, et succendatur, et non sit qui extinguat propter malitiam studiorum

vestrorum. Ecce ego ad te habitatricem vallis solidae atque campestris, ait Dominus, qui dicitis, Quis percutiet nos, et quis ingredietur domus nostras? Et visitabo super vos iuxta fructum studiorum vestrorum, dicit Dominus, et succendam ignem in saltu eius, et devorabit omnia in circuitu eius.

a CAP. XXI.

Hic ponitur comminatio contra reges, qui obtinent summum gradum in potestate saeculari. Et primo, secundum quod reges puniuntur per poenam populi. Secundo, secundum quod puniuntur in propria persona, *22. c. Haec dicit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo ponitur regis interrogatio, vel petitio, *Interroga;* quasi dicat, quaeras divinum responsum, *Et ora pro nobis.* Hic Phassur non est idem qui supra, quia ex alio patre natus: *Isa. 37. Dies tribulationis, et correctionis blasphemiae dies haec, quia venerunt filii usque ad partum, et virtus non est pariendi:* et *infra: Leva ergo orationem pro reliquiis quae repertae sunt.* Secundo ponitur prophetae responsio, *Et dixit Hieremias.* Et primo comminatur poenam quantum ad tempus, ante civitatis captionem contra tria, in quibus confidebant, scilicet in armorum munitione, *Ecce convertam;* quasi dicat, Arma quae contra hostes assumpsistis, in vosipsos convertentur, quia contra vos invicem pugnabitis: *Psal. 12. Convertetur dolor eius in caput eius, et in verticem ipsius iniquitas eius descendet.* Vel convertentur quasi sine fructu. Confidebant etiam in murorum fortitudine: contra quod dicit, *Et Chaldaeos;* quasi dicat, non impedientibus muris: *Thren. 4. Non crediderunt reges terrae, et universi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis, et inimici per portas Hierusalem.* Confidebant etiam in divina protectione: contra quod dicit, *Et debellabo...manu extenta,* idest potentia mea ad vindictam parata, *Forti*, cui resisti non potest, *Furore,* quantum ad pessimos, *Indignatione*, quantum ad minus peccantes, *In ira grandi*, contra mediocres.

b Hic tangit modum impugnationis: *Ezech. 20. In manu valida, et in brachio extento, et in furore effuso, regnabo super vos, et adducam vos in desertum populorum, et iudicabor vobiscum ibi facie ad faciem.* Et quantum ad tempus, post urbis captionem, *Et post hoc*, comminans poenam, *Dabo Sedeciam: Thren. 1. Dedit me Dominus in manu* etc. Et excludit misericordiam, *Et non flectetur precibus, vel muneribus, Neque parcet,* propter pristinam amicitiam, *Neque miserebitur*, ex compassione miseriae: *Prover. 6. Zelus et furor viri non parcet in die vindictae, nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.* Et hoc quia pactum non servavit: *Ezech. 17. Qui dissolvit pactum, nunquid effugiet?* Secundo proponit eis salutis viam ad populum, *Et ad populum.* Et primo dat eis eligendi libertatem, *Ecce ego do: Eccles. 15. Ante hominem vita et mors, bonum et malum: quod placuerit ei, dabitur illi.* Ponit disiunctionem, *Qui habitat: Isa. 51. Egredimini de medio eius populus meus, ut salvet unusquisque animam suam ab ira furoris Domini.* Et assignat rationem, *Posui enim: Supra 1. Ollam succensam ego video.* Et ad regem, *Et domui,* scilicet dices, ponens consilium, *Iudicate mane: Psal. 81. Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate.* Et ponit imminens periculum, *Ne forte: Deut. 32. Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima.* Tertio excludit falsam fiduciam, ponens confidentiae causam, *Ecce ego ad te,* idest arcem Hierusalem habitatricem vallis solidae atque campestris: erat enim Hierusalem in latere montis versus vallem Arnon. Ergo pars erat in valle. Vel dicitur despective, sicut *Isa. 22. Onus vallis visionis* etc. Et etiam ex monte habebat soliditatem, fortitudinem, et firmitatem. Et ex fructiferis vallibus habebat fertilitatem. Et superbam audaciam, *Qui dicitis: Abdiae: Qui dicis in corde tuo, quis detrahet me in terram.* Et comminatur poenam, *Et visitabo, saltus,* infructuosum populum: *Ioel. 1. Ignis comedit speciosa deserti, et flamma succendit omnia ligna regionis.*

a CAP. XXII.

Haec dicit Dominus: Descende in domum regis Iuda, et loqueris ibi verbum hoc, et dices: Audi verbum Domini rex Iuda, qui sedes super solium David, et servi tui, et populus tuus, qui ingredimini per portas istas. Haec dicit Dominus: Facite iudicium, et iustitiam, et liberate vi oppressum de manu calumniatoris: et advenam et pupillum et viduam nolite contristare, neque opprimatis inique, et sanguinem innocentem ne effundatis in loco isto. Si enim facientes feceritis verbum istud, ingredientur per portas domus huius reges sedentes de genere David super thronum eius, et ascendentes currus, et equos, ipsi et servi et populus eorum. Quod si non audieritis verba haec, in memetipso iuravi, dicit Dominus, quia in solitudinem erit domus haec, dicit Dominus super domum regis Iuda. Galaad tu mihi caput Libani. Si non posuero te solitudinem, urbes inhabitabiles. Et sanctificabo super te interficientem virum, et arma eius, et succident electas cedros tuas, et praecipitabunt in ignem, et pertransibunt gentes multae per civitatem hanc, et dicet unusquisque proximo suo: Quare fecit Dominus sic civitati huic grandi? Et respondebunt: Eo quod dereliquerint pactum Domini Dei sui, et adoraverint deos alienos, et servierint eis. Nolite flere mortuum, neque lugeatis super eum fletu. Plangite eum qui egreditur, quia non revertetur ultra, nec videbit terram nativitatis suae. Quia haec dicit Dominus ad Sellum Iosiae regem Iuda, qui regnavit pro Iosia praedecessore suo, qui egressus est de loco isto: Non revertetur huc amplius, sed in loco ad quem transtuli eum, ibi morietur, et terram istam non videbit amplius.

b Vae qui aedificat domum suam in iustitia, et caenacula sua non in iudicio. Amicum suum opprimet frustra, et mercedem non reddet ei. Qui dicit, Aedificabo mihi domum latam, et caenacula spatiosa, qui aperit sibi fenestras, et facit laquearia cedrina, pingitque synopide. Nunquid regnabis, quoniam confers te cedro? Pater tuus nunquid non comedit, et bibit, et fecit iudicium et iustitiam, tunc cum bene erat ei? Iudicavit causam pauperis, et egeni in bonum suum. Nunquid non ideo, quia cognovit me, dicit Dominus. Tui vero oculi, et cor ad avaritiam, et ad sanguinem innocentem fundendum, et ad calumniam, et ad cursum mali operis. Propterea haec dicit Dominus ad Ioachim filium Iosiae, regem Iuda: Non plangent eum, Vae frater et vae soror: non concrepabunt ei, Vae Domine et vae inclyte. Sepultura asini sepelietur, putrefactus et proiectus extra portas Hierusalem. Ascende Libanum, et clama, et in Basan da vocem tuam, et clama ad transeuntes, quia contriti sunt omnes amatores tui. Locutus sum ad te in abundantia tua, dixisti, Non audiam. Haec est via mea ab adolescentia tua, quia non audisti vocem meam. Omnes pastores tuos pascet ventus, et amatores tui in captivitatem ibunt. Et tunc confunderis, et erubesces ab omni malitia tua, quae sedes in Libano, et nidificas in cedris. Quomodo congemuisti cum venissent tibi dolores, quasi dolores parturientis?

c Vivo ego, dicit Dominus, quia si fuerit Iechonias filius Ioachim Regis Iuda, annulus in manu dextera mea, inde evellam eum. Et dabo te in manu quaerentium animam tuam, et in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, et in manu Chaldaeorum. Et mittam te et matrem tuam quae genuit te, in terram alienam, in qua nati non estis, ibique moriemini. Et in terram ad quam ipsi levant animam suam ut revertantur illuc, et non revertentur. Nunquid vas fictile atque contritum vir iste Iechonias? Nunquid vas absque omni voluptate? Quare abiecti sunt ipsi et semen eius, et proiecti sunt in terram quam ignoraverunt.

d Terra, terra, terra, audi sermonem Domini: Haec dicit Dominus: Scribe virum istum sterilem, virum, qui in diebus suis non prosperabitur. Nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium David, et potestatem habeat ultra in Iuda.

a CAP. XXII.

Hic ponitur comminatio contra reges, secundum quod in persona propria puniuntur: et circa hoc tria facit. Primo enim ponitur annunciandi praeceptum, et designat praedicationis locum, *Descende*, quia templum ubi propheta stabat ad orandum, in eminentiori situ erat: *Act. 10. Descende, et vade cum his nihil dubitans, quia ego misi illos.* Secundo dat salutis consilium, petens auditum, *Audite: Psal. 2. Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.* Proponens consilium ut faciat bonum, servans iustitiam, *Haec dicit Dominus... iudicium*, executionem iustitiae, quod proprie regis et iudicis est: *Sap. 1. Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.* Et impediendo calumniam, *Et liberate: Psal. Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate.* Et ut vitet malum quantum ad iniustitiam, ablationem rerum, *Et advenam: Exod. 22. Advenam non contristabis, neque affliges eum.* Et quantum ad occisionem innocentum, *Et sanguinem innocentem: Exod. 23. Insontem, et iustum non occides, quia adversor impium.* Et ponit consilii fructum, proponens praemium servantibus, *Si enim facientes, Supra 17.* idem. Et poenam contemnentibus, *Quod si in memetipso*, quia maiorem non habeo: *Hebr. 6. Abrahae namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem, iuravit per semetipsum in solitudine: Isa. 1. Desolabitur sicut in vastitate hostili, damus*, regia, vel templum. Tertio praedicit imminens periculum. Et primo in regiam urbem, tangens gloriam, *Quia haec dicit Dominus, Super solium*, scilicet Hierusalem: *Tu mihi caput*, idest tu fuisti mihi caput in toto regno, sicut Galaad caput in planitie, quae est in summitate Libani, ubi Laban invenit Iacob, *Gen. 31. Ps. 86. Diligit Dominus portas Syon super omnia tabernacula Iacob.* Praedicit futuram poenam, ponens poenae inflictionem, quantum ad desolationem urbium, *Si non proposuero*; quasi dicat, non credatur mihi, *Urbes*, tibi subditas: *Ioel. 2. Quasi hortus voluptatis terra coram eo, et post eum solitudo deserti.* Et quantum ad occisionem hominum, ponens interficientem, *Et sanctificabo*; quasi dicat, ad meum praeceptum implendum deputabo. Simile *Isa. 13. Ego mandavi sanctificatis meis, et vocabo fortes meos in ira mea* etc. Et interfectionem, *Et succident cedros*, idest maiores de populo, ut servetur metaphora: *Zac. 11. Aperi Libane portas, et comedat ignis cedros tuos, ulula abies, quia cecidit cedrus, quoniam magnifici vastati sunt.* Ponens etiam poenae inflictae stuporem, *Et pertransibunt gentes*, ubi ponit interrogationem stupentium, *Quare fecit*: et responsionem audientium, *Et respondebunt: Deuter. 29. Et dicent omnes gentes, Quare sic fecit Dominus terrae huic? Quae est ira furoris eius immensa?* Et respondebunt: *Quia dereliquerunt pactum Domini quod pepigi cum patribus eorum* etc. Secundo ponitur comminatio contra regiam stirpem. Et primo contra Ioachim filium Iosiae, ibi, *Quia haec dicit* etc. Secundo contra Ioatham filium Iosiae, ibi, *Vae qui aedificat* etc. Tertio contra Iechoniam filium Ioachim, ibi, *Vivo ego* etc. Et de his habetur *4. Reg. 24.* Circa primum duo. Primo

Digitized by Google

ponitur comminatio, ubi interdicit luctum pro Iosia occiso, *Mortuum*, scilicet Iosiam: *Eccl. 22. Modicum plora super mortuum, quoniam requievit.* Et indicit planctum pro Ioatham a Pharaone captivato, *Plangite eum: Iob 29. Oculus qui eum viderat, non videbit, neque ultra intuebitur eum locus suus.* Fletus autem dicitur cum emissione lacrymarum, luctus addit quandam solemnitatem; sed planctus adhuc addit conquestionem per verba. Secundo ponitur comminationis confirmatio per sententiam divinam, *Quia haec dicit Dominus ad Sellum*. Ioachim, quia omnes filii Iosiae dicti sunt Sellum, idest consummatio, eo quod in ipsis regnum finitum sit: *Isa. 22. Quasi pilam mittet te Dominus in terram latam et spatiosam.* Et secundum hoc tota prophetia istius capituli facta est temporibus Ioachim: et dicit captivitatem Ioatham quasi praeteritam, et praedicit aliorum captivitatem quasi futuram; sed Hieremias vult quod istud quod dictum est, exponatur de Sedecia, et quod hucusque prophetia facta sit temporibus Sedeciae a principio 2. c. et deinceps super Ioachim.

b Hic ponitur comminatio contra Ioachim. Et primo arguit culpam iniustae aedificationis, ponens iniustum aedificium, *Vae*, ei, *Qui aedificat*, scilicet Ioachim filius Iosiae, *Caenacula*, cameras, et proprie illas ad quas ascenditur scalis vel gradibus a caenando dictas: *Eccle. 21. Qui aedificat domum suam impensis alienis, quasi qui colligit lapides suos in hyeme, Amicum suum*, petens scilicet auxilium ad aedificandum: *Levitic. 19. Non remaneat merces mercenarii tui apud te usque mane.* Ponens etiam aedificii ornatum, *Qui dicit, aedificabo .. laquearia*, quae cameris elevatis in solacium observatione succedunt, *Synopide*, colore rubeo dicto a Synope civitate Persarum. Secundo excludit falsam fiduciam, qua promittebat sibi prosperitatem, quam pater suus Iosias habuerat, ponens stultam comparationem, *Nunquid regnabis... te cedro*, patri tuo: *Psalm. 36. Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani.* Et ostendens eorum discretionem, proponens patris iustitiam, *Pater tuus comedit.* Et tamen propter abundantiam non deseruit iustitiam, et ideo prospere sibi successit: *Iob 29. Cumque sederem quasi ex circumstante exercitu, eram tamen moerentium consolator.* Et proponens filii iniustitiam, *Tui vero oculi*, quantum ad cogitationem, *Et cor*, quantum ad affectionem cordis, *Ad avaritiam*, quantum ad iniustam rerum ablationem, *Calumniam*, falsam criminis impositionem, ut tali occasione opprimeret, *Ad cursum mali*; quasi dicat, quod corde conceperas, opere explebas: *Genes. 6. Cuncta cogitatio humani cordis intenta est ad malum omni tempore.* Tertio comminatur poenam, *Propter hoc dicit Dominus.* Et primo quantum ad ipsum regem, privatione planctus, *Non plangent*, consanguinei, *Non concrepabunt*, simul concordantes subditi: *Supra 16. Non plangetur, et non sepelientur, in sterquilinium super faciem terrae erunt.* Et privatione sepulturae, *Sepultura asini*, quia proiectus bestiis devorandus: *Isa. 14. Omnes reges gentium, universi dormierunt in gloria, vir in domo sua. Tu autem proiectus es de sepulcro tuo, quasi stirps inutilis, pollutus et obvolutus cum his qui interfecti sunt gladio, et descenderunt ad fundamenta laci.* De illo autem Ioachim diversa in diversis inveniuntur: *4.* enim *Reg. 14.* dicitur, quod immisit Dominus latrunculos vicinarum gentium contra ipsum qui interfecerunt ipsum, et dormivit cum patribus suis: *2.* vero *Paralip. 36.* dicitur, quod ascendit contra eum Rex Babyloniae, et duxit eum in Babyloniam quasi captivum. Iosephus autem dicit, quod cum ingressus esset civitatem Nabuchodonosor vel Nabuzardam, fregit pactum, et interfecit multos iuvenes, cum quibus et Ioachim. Hic autem dicitur, quod fuit insepultus. Et ideo ad concordiam omnium horum sciendum est, quod ille Ioachim substitutus fuit a Pharaone Ioatham fratri suo, et regnavit post cum Rege Aegypti. Tandem octavo anno regni eius venit Nabuchodonosor contra eum, et tradidit se sibi: et factus est ei tributarius duobus annis, in decimo autem anno rebellavit. Unde Nabuchodonosor venit contra eum, et captivum ducebat in Babyloniam, cui in via confoederatus est, et reversus est in Hierusalem. Sed Nabuzardam congregatis latrunculis vicinarum gentium latravit Hierusalem, et frangens pactum, interfecit eum. Quo sepulto in sepulcris regiis a populo terrae, Nabuzardam indignatus fecit eum effodi, et proiici bestiis devorandum. Secundo contra principes ipsius ponens eorum contritionem, *Ascende Libanum*, montem templi, *In Basan*, quae subiacet monti Hierusalem: *Isa. 40. Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Syon. Amatores*, principes et defensores, ponens etiam huius rationem ex inobedientia, *Locutus sum, in abundantia*, idest quando bonis a me traditis abundabas: *Supra 6. Audite vocem tubae. Et dixerunt, non audiemus.* Et ex antiqua consuetudine, *Haec est via*, scilicet inobedientia, *Ab adolescentia*, scilicet a tempore quo egressa es de Aegypto: *Isa. 48. Transgressorem ex ventre vocavi te: Supra 2. A saeculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, et dixisti non serviam.* Et ponit contritionis modum et ordinem, *Omnes pastores*, idest principes, *Ventus*, dispersionis in captivitatem, *Amatores, Aegyptii: Osee 12. Ephraim pascit ventum, et sequitur aestum.* Tertio comminatur contra ipsam civitatem regalem confusionem, *Et tu qui sedes*, in quo designatur superbia: *Roma. 6. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?* Et dolorem, *Quomodo congemuisti*, praeteritum pro futuro, *Parturientis: Psalm. 47. Ibi dolores ut parturientis.*

c Hic ponitur comminatio contra Iechoniam. Et primo comminatur captivitatem. Secundo sterilitatem, ibi, *Terra* etc. Circa primum duo. Primo ponitur captivitatis comminatio, quia comminatur dignitatis amissionem, et divini auxilii destitutionem. *Si fuerit*, quantumcumque in loco mutato sit, quamvis rex populi mei, *Evellam*, privando ipsum dignitate sua et auxilio meo: *Apocalyp. 2. Amovebo candelabrum tuum de loco suo, nisi poenitentiam egeris.* Comminatur etiam hostium servitutem, *Et dabo te: Thren. 1. Dedit me Dominus in manu de qua non potero effugere.* Comminatur etiam captivitatem, *Et mittam: Baruch 3. Quid est Israel, quod in terra inimicorum es? Inveterasti in terra aliena?* Secundo ponitur comminationis admiratio, *Nunquid*, quasi nullam soliditatem virtutis, vel potentiae habens, *Voluptate*, quia Dominus in ipso non delectatur: *Eccles. 21. Cor fatui*

Digitized by Google

quasi vas confractum, et omnem sapientiam non tenebit.

d Hic comminatur sterilitatem, quia nec tenebit fructum praesentis prosperitatis, *Terra;* quasi dicat, Ex quo homines non audiunt, saltem insensibilis obediant. Vel est methonimia, continens pro contento: et dicit ad maiorem expressionem. Vel propter tres partes terrae: *Deut. 22. Audiat terra verba oris mei. Scribe*, quasi sententiam, quae scripto traditur ut in memoria conservetur: *Supra 17. Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino. Sterilem*, quia mente non conciplet ea quae sibi forent utilia, *Non prosperabitur*, in operibus suis. Erit etiam sterilis quantum ad fructum successionis in dignitate regali, *Nec enim erit vir*, qui sit purus homo: Christus enim de semine eius fuit Deus et homo, *Matth. 1.* Nec illo regnandi modo rex fuit, sed regnat aeternaliter ad dexteram Dei Patris, *Potestatem habeat*, quasi regiam, quia Zorobabel nepos eius rex populi non fuit: *Infra 36. Non erit ex eo qui sedeat super solium David* etc. Nota super illud, *Nolite flere super mortuum*, quod non multum plorandum est super mortuum, propter planctus inutilitatem: *Ecclesiast. 38. Ne dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam a te.* Propter mortis comminationem: *2. Reg. 14. Omnes morimur, et quasi aquae dilabimur in terram, quae non revertuntur.* Propter culpae immunitatem: *Sapien. 4. Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius.* Propter laboris quietem: *Apocalyp. 14. Amodo iam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis.* Propter gloriae consecutionem: *2. Corinth. 5. Scimus enim, quod si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quod aedificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, sed aeternam in caelis.* Item super illud, *Omnes pastores tuos pascet ventus*, nota quod pastores ecclesiae quandoque pascit ventus elationis: *Is. 37. Omnes eos auferet ventus, tollet aura.* Ventus nimiae expectationis: *Eccles. 34. Quasi qui apprehendit umbram, et persequitur ventum, sic et qui attendit ad visa mendacia.* Ventus captivitatis: *Ezech. 5. Tertiam partem disperges in ventum, et gladium nudabis post eos.* Et futurae damnationis: *Supra 17. Sicut ventus urens dispergam eos coram inimico, dorsum, et non faciem ostendam eis in die perditionis eorum.*

a CAP XXIII.

Vae pastoribus qui dispergunt et dilacerant gregem pascuae meae, dicit Dominus. Ideo haec dicit Dominus Deus Israel ad pastores, qui pascunt populum meum, et eiecistis eos, et non visitastis eos:

b Ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, ait Dominus. Et ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas eiecero eos illuc, et convertam eos ad rura sua, et crescent, et multiplicabuntur, et suscitabo super eos pastores, et pascent eos. Non formidabunt ultra, et non pavebunt, et nullus quaeretur ex numero, dicit Dominus. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo David germen iustum, et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet iudicium et iustitiam in terra. In diebus illis salvabitur Iuda, et Israel habitabit confidenter. Et hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster.

c Propter hoc ecce dies veniunt, dicit Dominus, et non dicent ultra, Vivit Dominus qui eduxit filios Israel de terra Aegypti, sed vivit Dominus qui eduxit, et adduxit semen domus Israel de terra aquilonis, et de cunctis terris ad quas eiecoram eos et illuc, et habitabunt in terra sua.

d Ad prophetas: Contritum est cor meum in medio mei, contremuerunt omnia ossa mea. Factus sum quasi vir ebrius, et quasi homo madidus a vino, a facie Domini, et a facie verborum sanctorum eius, quia adulteriis repleta est terra: quia a facie maledictionis luxit terra, arefacta sunt arva deserti. Factus est cursus eorum malus, et fortitudo eorum dissimilis.

e Propheta namque et sacerdos polluti sunt, et in domo mea inveni malum eorum, ait Dominus. Idcirco via eorum erit quasi lubricum in tenebris, impellentur enim, et corruent in ea. Afferam enim super eos mala, annum visitationis eorum, ait Dominus. Et in prophetis Samariae vidi fatuitatem, et prophetabant in Baal, et decipiebant populum meum Israel. Et in prophetis Hierusalem vidi similitudinem adulterantium, et iter mendacii. Et confortaverunt manus pessimorum, ut non converteretur unusquisque a malitia sua. Facti sunt mihi omnes ut Sodoma, et habitatores eius quasi Gomorrha. Propterea haec dicit Dominus exercituum ad prophetas: Ecce ego cibabo eos absynthio, et potabo eos felle. A prophetis enim Hierusalem egressa est pollutio super omnem terram.

f Haec dicit Dominus exercituum: Nolite audire verba prophetarum, quae prophetant vobis, et decipiunt vos. Visionem cordis sui loquuntur non de ore Domini. Dicunt his qui blasphemant me, Locutus est Dominus, Pax erit vobis, et omnibus, qui ambulant in pravitate cordis sui dixerunt, Non veniet super vos malum. Quis enim affuit in consilio Domini, et vidit et audivit sermonem eius? Quis consideravit verbum illius, et audivit? Ecce turbo dominicae indignationis egredietur, et tempestas erumpens super caput impiorum veniet. Non revertetur furor Domini usque dum faciat, et usque dum compleat cogitationem cordis sui. In novissimis diebus intelligetis consilium eius. Non mittebam prophetas, et ipsi currebant, non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant. Si stetissent in consilio meo, et non fecissent verba mea populo meo, avertissem utique eos a via sua mala, et cogitationibus suis pessimis.

Digitized by Google

g Putas ne Deus e vicino ego sum, dicit Dominus, et non Deus de longe? Si occultabitur vir in absconditis, et ego non videbo eum, dicit Dominus? Nunquid non caelum et terram ego impleo, dicit Dominus? Audivi quae dixerunt prophetantes in nomine meo mendacium, atque dicentes: Somniavi, somniavi. Usquequo istud est in cor prophetarum vaticinantium mendacium, prophetantium seductiones cordis sui? Qui volunt facere ut obliviscatur populus meus nominis mei, propter somnia eorum, quae narrant unusquisque ad proximum suum, sicut obliti sunt patres eorum nominis mei propter Baal. Propheta qui habet somnium, narret somnium, et qui habet sermonem meum, loquatur sermonem meum vere. Quid paleis ad triticum, dicit Dominus? Nunquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, et quasi malleus conterens petram?

h Propterea ecce ego ad prophetas, ait Dominus, qui furantur verba mea, unusquisque a proximo suo. Ecce ego ad prophetas, ait Dominus qui assumunt linguas suas, et aiunt, Dicit Dominus. Ecce ego ad prophetas somniantes mendacium, dicit Dominus, qui narraverunt ea, et seduxerunt populum meum in mendacio suo, et in miraculis suis, cum ego non misissem eos, nec mandassem eis, qui nihil profuerunt populo huic, dicit Dominus.

i Si igitur interrogaverit te populus iste, vel propheta aut sacerdos dicens, quod est onus Domini? dices ad eos: Vos estis onus. Proiiciam quippe vos, dicit Dominus. Et propheta et sacerdos et populus qui dicit, Onus Domini, visitabo super virum illum, et super domum eius. Haec dicetis unusquisque ad proximum, et ad fratrem suum: Quid respondit Dominus, et quid locutus est Dominus. Et onus Domini ultra non memorabitur, quia onus erit unicuique sermo suus. Et pervertistis verba Dei viventis, Domini exercituum Dei nostri. Haec dices ad prophetam: Quid respondit tibi Dominus, et quid locutus est Dominus? Si autem onus Domini dixeritis, propter hoc haec dicit Dominus: Quia dixistis sermonem istum, Onus Domini, et misi ad vos dicens: Nolite dicere, Onus Domini, Propterea ecce ego tollam vos portans, et derelinquam vos, et civitatem quam dedi vobis, et patribus vestris a facie mea, et dabo vos in opprobrium sempiternum, et in ignominiam aeternam, quae numquam oblivione delebitur.

a CAP. XXIII.

Hic ponitur comminatio contra omnes principes in generali. Et primo ponitur comminatio contra malos principes. Secundo ponitur discretio bonorum a malis, ibi, *Ostendit mihi Dominus, c. 24.* Prima dividitur in duas. Primo ponitur comminatio contra praeeminentes in populo ex auctoritate regiminis, scilicet praelatos. Secundo contra praeeminentes in populo ex privilegio divinae revelationis, scilicet prophetas, ibi, *Ad prophetas* etc. Circa primum duo. Primo arguit culpam. Secundo comminatur poenam, ibi, *Ecce ego* etc. Circa primum duo. Primo ponitur populi dispersio, *Dispergunt*, expellendo de terra sua, *Dilacerant*, occidendo vel spoliando: vel propter tyrannidem quam in eos exercebant: vel quia fuerunt occasio, ut populus haec ab hostibus pateretur, dum in peccatis viventes populum a peccatis non retrahebant: *Infra 50. Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus.* Secundo ponitur pastorum increpatio, *Ideo haec dicit Dominus...eiecistis*, occasionaliter, vel propter tyrannidem: *Ezec. 34. Cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora, donec dispergerentur foras.*

b Hic comminatur poenam. Et primo ponitur contra pastores comminatio, *Visitabo super vos iuxta fructum studiorum vestrorum.* Secundo ponitur consolatio dispersi gregis. *Ego congregabo.* Ubi primo ponit congregationem: *Ezec. 34. Educam eas de populis, et congregabo eas de terris* etc. Et status prosperitatem, *Et crescere: Ge. 1. Crescite, et multiplicamini, et replete terram.* Secundo promittit eis praelatorum emendationem. Et primo promittit eis solicitos principes, ponens pastorum solicitudinem, *Et suscitabo*, quando iam in nihilum decideritis, *Pastores*, Esdram et alios secundum quosdam. Sed melius Apostolos: *Supra 3. Dabo vobis pastores iuxta cor meum, et pascent vos scientia et doctrina.* Et solicitudinis utilitatem, scilicet securitatem, *Non formidabunt*, quantum ad signa timoris exterius, *Et non pavebunt*, interius, *Et nullus quaeretur ex numero;* quasi dicat, Nullus de numero Ecclesiae timebit, vel deficiet ex negligentia Apostolorum. Vel refert ad numerum praedestinatorum: *Io. 17. Nemo ex eis periit nisi filius perditionis.* Ista tamen securitas non perficitur in vita ista, sed perficietur, quoniam perfecta caritas foras mittit timorem, *1. Io. 4.* Consummabitur autem in futuro. Secundo promittit eis optimum regem, ostendens temporis congruitatem *Ecce*, propter certitudinem, *Dies*, gratiae: *2. Corin. 6. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Venientis regis conditionem, quantum ad nobilitatem generis, *Et suscitabo: Infra 33. Germinare faciam David germen iustitiae, et faciet iudicium et iustitiam in terra.* Quantum ad auctoritatem dignitatis, *Et regnabit rex*, non solum super Iudaeos, sed etiam super omnes reges: *Luc. 1. Et regnabit in domo Iacob in aeternum: Dan. 7. Cuius regnum, regnum sempiternum est, et omnes reges servient ei:* et obediens, quantum ad sapientiam cordis, *Et sapiens erit*, immo ipsa sapientia: *1. Cori. 1. Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.* Et quantum ad

Digitized by Google

executionem iuris, *Et faciet iudicium*, In primo adventu contra diabolum, qui dicebatur princeps mundi: *Io. 12. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi huius eiicietur*, scilicet in tenebras exteriores. In secundo vero contra omnes puniendo per generalem sententiam: *Io. 5. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio.* Et iustitiam, quam docuit servandam: *Mat. 3. Nisi abundaverit iustitia vestra plusquam scribarum et pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum.* Et ad implendum auxilium gratiae. Unde ponit adventus utilitatem, quantum ad salutem a poenalitate, *In diebus illis salvabitur*, in primo adventu particulariter. In secundo adventu universaliter, quando omnis Israel salvus fiet, *Ro. 11. Isa. 10. Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquiae convertentur ex eo.* Et quantum ad securitatem, *Et Israel:* et hoc exponendum est, ut supra: *Isa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis iustitiae, et in requie opulenta.* Iuda dicit, quantum ad duas tribus Israel, quantum ad decem, ad significandum quod in fide Christi concordes erunt: *Osee 1. Et ponent sibimet caput unum* etc.

c Hic ostendit beneficii magnitudinem ex hoc quod ob hoc beneficium oblivioni tradetur pristinum beneficium. Et potest referri ad liberationem factam per Titum. Vel melius ad liberationem factam per Christum: *Isa. 43. Nec memineritis priorum, et antiqua ne intueamini* etc.

d Hic ponitur comminatio contra prophetas, sicut titulus ipse declarat. Et primo ponitur comminatio contra prophetas. Secundo contra prophetarum irrisiones, ibi, *Si igitur.* Circa primum duo. Primo ponit prophetarum deceptionem. Secundo ponit deceptionum diversitatem, ibi, *Haec dicit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo ponit effectum deceptionis in populo. Secundo ponit decipientium prophetarum peccatum, ibi, *Propheta* etc. Circa primum duo. Primo ponitur prophetae compassio super futura contritione, quam designat per contritionem cordis, *Contritum:* per tremorem corporis, *Contremuerunt*, sicut solet turbatis accidere: per impedimentum cognitionis, *Factus sum ebrius*, qui non habet usum rationis; et hoc ex magnitudine stuporis: *Madidus a vino*, qui habet quidem rationis usum, sed impeditum propter multam potationem: *A facie Domini*, a praesentia revelationis ipsius, qui mihi se iratum contra Iudaeos dicit, *Verborum sanctorum eius*, quibus mihi culpam ipsorum notificavit, et poenam praedixit: *Psalm. 21. Dispersa sunt omnia ossa mea, factum est cor meum tanquam cera liquescens, in medio ventris mei: Isa. 29. Obstupescite, et admiramini, fluctuate, et vacillate, inebriamini, et non a vino, movemini, et non in ebrietate* etc. Secundo ponitur populi dissipatio. Et primo quantum ad culpae magnitudinem, *Adulteris*, idolatria scilicet et aliis peccatis, *Terra*, Iudaeorum: *Isaiae 1. Repleta est terra eius idolis* etc. Secundo quantum ad poenae inflictionem, quia *A facie maledictionis*, scilicet divinae, *Luxit*, sterilis facta: *Isai. 24. Luxit, et defluxit terra, et infirmata est* etc. Tertio quantum ad obstinationem, *Factus est*, quia ad malum parati sunt pro peccatis: *Prov. 1. Pedes eorum ad malum currunt. Dissimilis*, fortitudini sanctorum patrum, qui in servitio Dei seipsos exercebant: *Prov. 15. Cor stultorum dissimile erit.*

e Hic ponitur malitia prophetarum quasi causa malitiae populi. Et primo in generali ponens culpam, *Polluet*, diversis criminibus, *In domo mea*, scilicet templo vel populo: *Supra* enim: *Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa?* Et subiungens poenam, *Idcirco via... lubricum*, idest corruent in peccatis suis sicut in tali via: *Ps. 34. Fiant viae illorum sicut tenebrae et lubricum.* Et exponens ipsum, *Quia afferam mala poenae: Supra 11. Inducam super viros Anathoth annum visitationis eorum.* Secundo in speciali. Et primo ponit culpam quantum ad prophetas decem tribuum, *Et in prophetis Samariae fatuitatem*, quia excelsa idola colebant, sicut illi quos occidit Helias, *4. Reg. 19. Isa. 9. Propheta docens mendacium, ipse est cauda.* Et prophetarum duarum tribuum, *Et in prophetis Hierusalem... similitudinem*, quia indirecte populum ad idolatriam provocabant, cum mendaciter prospera idolatris promittebant: *Ezec. 13. Violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, et fragmen panis, ut interficerent animas quae non moriuntur, et vivificarent animas quae non vivunt.* Secundo ponit iram divinam, *Facti sunt, ut Sodoma*, scilicet prophetae in tantas abominationes eos habeo: *Eius*, scilicet Hierusalem: *Isa. 1. Audite verbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei vestri populus Gomorrhae.* Tertio comminatur poenam, *Propterea haec dicit Dominus, ecce ego: Supra 9. Ecce ego cibabo populum istum absynthio, et potum dabo eis aquam fellis.* Et assignat causam, quare specialiter prophetis comminatur, *A prophetis enim Hierusalem: Dan. 13. Egressa est iniquitas de Babylone a senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum.*

f Hic ponit diversos modos deceptionis. Et primo exponit ipsos. Secundo summatim eos colligit, ibi, *Propterea ecce ego ad prophetas.* Circa primum duo. Primo ponit modum decipiendi per verba ficta, quando scilicet nihil videbant, sed fingebant se visionem a Domino accepisse. Secundo ponit modum decipiendi per somnia vana, dum somniis phantasticis quasi divinis revelationibus adhaerebant, ibi, *Putas ne* etc. Circa primum tria. Primo ponitur prohibitio ad populum ne tales pseudoprophetas audiant, eis obediendo et credendo, *Nolite audire: Deut. 13. Si surrexerit in medio tui propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, et praedixerit signum atque portentum, et evenerit quod locutus est, et dixerit tibi, Eamus, et sequamur Deos alienos, quos ignoras, et serviamus eis, non audies verba prophetae illius, aut somniatoris* etc. Secundo inducitur pro causa prophetarum deceptio, quantum ad praesumptam auctoritatem, quia se nuncios Dei mentiebantur, *Visionem cordis: Ezech. 13. Vae prophetis insipientibus qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident* etc. Quantum ad falsam promissionem, *Dicunt his qui blasphemant: Supra 6. Curabant contritionem filiae populi mei cum ignominia dicentes, pax, pax, et non erat pax.* Et quantum ad erroneam probationem, *Quis enim affuit*, qui enim *Isai. 40.* dicitur, *Quis consiliarius eius fuit*, volebant

Digitized by Google

debilitare comminationes propetarum, ne eis crederetur quasi divina consilia ignorantibus, perverse intelligentes, quia per verbum illud non excluditur cognitio divini consilii per revelationem, sed per humani ingenii comprehensionem. *Et vidit*, quasi praesens, *Consideravit*, quasi absens: *Matth. 22. Erratis nescientes Scripturas.* Secundo ostendit eorum falsitatem. Et primo quantum ad falsam promissionem, ponens poenam, *Ecce turbo*, dispergens captivatos tempore gravis afflictionis, *Impiorum*, quibus pacem promittebant. Unde constet eos non esse bonos prophetas: *Deu. 18. Quod in nomine Domini propheta ille praedixerit, et non evenerit, hoc Dominus non est locutus: Ps. 96. Ignis ante ipsum praecedet, et inflammabit in circuitu inimicos eius.* Et excludit misericordiam, *Non revertentur: Isa. 55. Sic erit verbum quod egredietur de ore meo. Non revertetur ad me vacuum, sed faciet quaecumque volui, et prosperabitur in his ad quae misi illud.* Et inducit poenae effectum, *In novissimis*, quando poenas sustinueritis. *Intellige*, per experimentum: *Ps. 9. Cognoscetur Dominus iudicia faciens.* Secundo quantum ad praesumptam auctoritatem, *Non mittebam: Supra 14. Non misi eos, non praecepi eis, neque locutus sum ad eos.* Tertio quantum ad falsam probationem, *Si stetissent*, sicut veri prophetae, *Avertissem*, populum, vel ipsos prophetas: *Sap. 15. Si converteris, convertam te.*

g Hic ponit alium modum deceptionis per somnia: et circa hoc tria. Primo inducit probans divinum testimonium, ostendens testem idoneum, quia habet scientiam remotorum, *E vicino*, ut tantum quae in caelis sunt cognoscam, ubi sedes mea dicitur: vel etiam bona et non mala quae a me longinqua sunt: *Sap. 8. Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.* Et quia habet scientiam occultorum, *Et si occultabitur vir in absconditis*, cogitationum, vel locorum: *Eccl. 16. Non dicas, a Deo abscondar, et ex summo, quis mei memorabitur?* Et probat utrunque, *Nunquid non caelum et terram*, et ita non est a mea cognitione remotum, *Impleo*, quasi interius penetrans, et ita non est mihi occultum: *Isa. ult. Caelum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Audivi: Eccl. 34. Vana spes et mendacium viro insensato, et somnia extollunt imprudentes.* Secundo increpat deceptionis vitium, quantum ad culpae continuitatem, *Usquequo istud: Psal. 4. Filii hominum usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem, et quaeritis mendacium?* Et quantum ad intentionem operis vel operantis, *Qui volunt facere: Ezech. 13. Violabant me ad populum meum propter pugillum hordei et fragmen panis, ut interficerent animas quae non moriuntur, et vivificarent animas quae non vivunt, mentientes populo meo* etc. Tertio inducit verae doctrinae praecepta, *Propheta qui habet somnium narret*; quasi dicat, quicunque gradus prophetalis visionis: *Rom. 12. Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei* etc. Et ponit rationem, *Quid est paleis ad triticum*; quasi dicat, Verba mea sunt triticum ad reficiendum: *Supra 15. Inventi sunt sermones tui, et comedi eos. et factum est mihi verbum tuum in gaudium et laetitiam cordis mei: Psalm. 118. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Et, *Igni*, ad accendendum: *Ps. 118. Ignitum eloquium tuum vehementer.* Et iterum *104. Eloquium Domini inflammavit eum. Malleus*, ad emolliendum dura corda: *Osee 6. Propter hoc dolavi in prophetis, et occidi eos in verbis oris mei.* Et ideo non sunt miscenda spinis: *2. Cor. 6. Quae societas lucis ad tenebras, aut quae conventio Christi ad Belial?*

h Hic recolligit tres modos deceptionis. Et primus est ex Scripturae depravatione, *Qui furantur*, quasi ad alium sensum quam prophetae veri voluerint: *Ioan. 10. Qui non intrat per ostium in ovile, ille fur est et latro.* Secundus est ex verborum fictione. *Ad prophetas*, idest contra eos, *Assumunt*, fingentes verba: *Supra 9. Docuerunt linguas suas loqui mendacium, ut inique agerent laboraverunt.* Tertius est ex somniorum adhaesione, *Ecce ego.* . *miraculis*, ampullosis verbis: *Isa. 69. Videntes, et amantes somnia.*

i Hic comminatur contra prophetarum irrisiones. Sicut enim Isaiae temporibus irridebant, *Manda, remanda, expecta, reexpecta* etc. *Isa. 28.* ita modo verbum quod Isaias adinvenerat quasi ad designandum poenae gravitatem, scilicet onus Domini, irridebant. Unde circa hoc tria facit. Primo increpat irridentem populum, comminans poenam quantum ad interrogantes, *Interrogaverit*, irrisorie, *Vos estis onus.* Ut per quae quis peccat, per haec et torqueatur. *Sapien. 11. Isa. 1. Facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens* etc. Et quantum ad colloquentes, *Et propheta: Psal. 89. Visitabo in virga iniquitates illorum, et in verberibus peccata eorum.* Secundo prohibet irrisiones verborum. Et primo ponitur praeceptum, in quo ostenditur modus loquendi, *Haec dicetis.* Et prohibetur irrisio, *Quia onus Domini, onus erit*, idest pro verbis suis gravi poenae obligatur: *Matth. 11. Ex verbis tuis iustificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis.* Et assignatur irrisionis ratio, *Et pervertisti*; quasi dicat, ideo prohibeo, quia in derisum vertistis: et concludit, *Haec dices: Ezech. 31. Audiunt sermones tuos, et non faciunt eos, quia in canticum oris sui vertunt illos.* Tertio comminatur poenam. Et primo poenam captivitatis. *Ecce ego.* Loquitur ad similitudinem eius, qui grave pondus in altum tollit, ut fortius cadere faciat: *Apoc. 18. Sustulit unus angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, et misit in mare dicens, hoc impetu mittetur Babylon civitas illa magna, et ultra non invenietur.* Secundo poenam confusionis, *Et dabo vos.* Et potest referri ad poenam successionis. Vel ad ignominiam qua in captivitate deserti sunt. Et ignominia dicitur peccatum, vel opprobrium non dignum nominari: *Supra 20. Confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod nunquam delebitur.* Nota super illud, *Ecce dies veniunt* etc. quod tempus gratiae dicitur dies propter luminis apparitionem: *Rom. 13. Nox praecessit, dies autem appropinquavit, abiiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis.* Propter solis calorem: *2. Reg. 11. Cras erit vobis salus.* Propter itineris securitatem: *Io. 11. Si quis ambulaverit in die, non offendet, quia lucem huius mundi videt. Si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.* Propter vigilantiam et sobrietatem: *1. Thes. 5. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt, et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt.*

Digitized by Google

a CAP. XXIV.

Ostendit mihi Dominus, et ecce duo calathi pleni ficis positi ante templum Domini, postquam transtulit Nabuchodonosor Rex Babylonis Iechoniam filium Ioachim regem Iuda, et principes eius, et fabrum, et inclusorem de Hierusalem, et adduxit eos in Babylonem. Calathus unus ficus bonas habebat nimis, ut solent ficus esse primi temporis. Et calathus unus sicut habebat malas nimis, quae comedi non poterant, eo quod essent malae. Et dixit Dominus ad me: Quid tu vides Hieremia? Et dixi: Ficus bonas valde, et malas, malas valde, quae comedi non possunt, eo quod sint malae. Et factum est verbum Domini ad me dicens: Haec dicit Dominus Deus Israel: Sicut ficus hae bonae, sic cognoscam transmigrationem Iuda, quam emisi de loco isto in terram Chaldaeorum in bonum, et ponam oculos meos super eos ad placandum. Et reducam eos in terram hanc, et aedificabo eos, et non destruam, et plantabo eos, et non evellam, et dabo eis cor ut sciant me, quia ego sum Dominus. Et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum, quia revertentur ad me in toto corde suo. Et sicut ficus pessimae quae comedi non possunt, eo quod sint malae, haec dicit Dominus, sic dabo Sedeciam regem Iuda, et principes eius, et reliquos de Hierusalem, qui remanserunt in urbe hac, qui habitant in terra Aegypti. Et dabo eos in vexationem afflictionemque omnibus regnis terrae, in opprobrium, et in parabolam, et in proverbium, et in maledictionem in universis locis ad quae eieci eos, et mittam in eis gladium, famem, et pestem, donec consumantur de terra, quam dedi eis, et patribus eorum.

a CAP. XXIV.

Hic ponitur distinctio malarum principum a bonis, sub quadam similitudine. Et primo ponitur similitudinis ostensio, ponens visionem, *Ostendit*, imaginaria visione, vel argumentali, ut de ficubus quae ante templum vendebantur, prophetia sumeretur. Simile *supra 18.* de argumento figuli: *Nume. 12. Si quis fuerit inter vos propheta, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. Postquam transtulit... inclusorem*, argentarium, qui lapides argento, vel auro includit. Et hoc habetur secundum historiam *4. Reg. 23. Isa. 3. Ecce dominator Dominus exercituum auferet a Hierusalem, et ab Iuda validum, et fortem, omne robur panis, omne robur aquae* etc. Et visorum distinctionem, ponens bonas ficus, *Et unus calathus*, per quas boni significantur: *Osee 9. Quasi prima poma ficulneae in cacumine eius vidi patres eorum: Michaeae 7. Ficus praecoquas desideravit anima mea.* Et ponens malas, *Et calathus*, per quas significantur mali de populo: *Sup. 2. Quomodo conversa es mihi in pravum vinea aliena?* Secundo ponitur visionis expositio, ubi ponitur Domini interrogatio, quae est excitatio ad videndum, *Et dixit. Sup. 1.* idem. Et prophetae responsio, *Et dixi: ficus*, sic *Gen. 41.* de spicis, et vaccis in somnia Pharaonis. Tertio ponitur visionis expositio, *Et factum est verbum.* Et primo quantum ad bonos, adaptans similitudinem in promissione prosperitatis in generali, *Sicut ficus...cognoscam*, notitiâ approbationis: *1. Tim. 2. Novit Dominus qui sunt eius.* Et prosequitur in speciali, quantum ad bona corporis, ut reducat ad locum proprium, *Et ponam oculos: Eze. 36. Tollam quippe vos de gentibus, et congregabo vos de universis terris, et reducam vos in terram vestram.* Et ut restituat in prosperitatis statum, *Et reducam, et aedificabo*, in altum elevans, sicut fit in aedificatis. *Et non destruam*, ubi peccaverint, sicut *infra 42. Aedificabo vos, et non destruam, plantabo, et non evellam. Et plantabo*, in bonis confirmando: *31. Vigilabo super vos ut aedificem, et plantem, ait Dominus.* Et quantum ad bona, promittens Dei cognitionem, *Et dabo eis: Ezec. 36. Dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri.* Et obedientiae subiectionem, *Et erunt mihi: Apoc. 20. Ipsi populus eius erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus.* Secundo quantum ad ficus malas, *Et sicut ficus.* Et primo comminatur eis afflictionem in terra sua. *Sic dabo Sedeciam: Supra 15. Dabo eis in fervorem universis regnis terrae, propter Manassem filium Ezechiae regis Iuda, super omnibus quae fecit in Hierusalem.* Secundo confusionem in terra captivitatis, *In opprobrium*, quantum ad peccatum culpae, *In parabolam*, in similitudinariam locutionem, vestra poena in exemplum recitabitur, *In proverbium*, quia ex his quae vobis acciderint, sumetur proverbium ad instructionem aliorum, *In maledictionem*, quantum ad imprecationem poenae poenitentialiter. Vel quia dicet quilibet alteri maledicens, sic faciat tibi Deus, sicut fecit illis: *Psal. 78. Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio, et illusio his, qui in circuitu nostro sunt.* Tertio poenam accisionis, *Et mittam: Supra 15. Qui ad mortem ad mortem, et qui ad gladium ad gladium, et qui ad famem ad famem etc.*

a CAP. XXV.

Verbum quod factum est ad Hieremiam de omni populo Iudae in anno quarto Ioachim filii Iosiae regis Iuda, ipse est annus primus Nabuchodonosor regis Babylonis. Et locutus est Hieremias propheta ad omnem populum Iuda, et ad universos habitatores Hierusalem, dicens: A tertio decimo anno Iosiae filii Amon regis Iuda usque ad diem hanc ipse est tertius, et vigesimus annus, factum est verbum Domini ad me, et locutus sum ad vos de nocte consurgens, et loquens, et non audistis. Et misit Dominus ad vos omnes servos prophetas consurgens diluculo, mittensque; et non audistis, neque inclinastis aures vestras, ut audiretis cum diceret, Revertimini unusquisque a

Digitized by Google

sua via mala, et a pessimis cogitationibus vestris, et habitabitis in terra quam dedit Dominus vobis, et patribus vestris, a saeculo, et usque in saeculum. Et nolite ire post deos alienos, ut serviatis eis, adoretisque eos, neque me ad iracundiam provocetis in operibus manuum vestrarum, et non affligam vos. Et non audistis me, dicit Dominus, ut me ad iracundiam provocaretis in operibus manuum vestrarum, in malum vestrum.

b Propterea haec dicit Dominus exercituum: Pro eo quod non audistis verba mea: Ecce ego mittam, et assumam universas cognationes aquilonis, ait Dominus, et Nabuchodonosor regem Babylonis servum meum: et adducam eos super terram istam, et super habitatores eius, et super omnes nationes quae in circuitu illius sunt, et interficiam eos: et ponam eos in stuporem, et in solitudines sempiternas. Perdamque ex eis vocem gaudii, et vocem laetitiae, vocem sponsi, et vocem sponsae, vocem molae, et lumen lucernae. Et erit universa terra eius in solitudinem, et in stuporem, et servient omnes gentes istae regi Babylonis septuaginta annis. Cumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, et super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, et super terram Chaldaeorum, et ponam illam in solitudines sempiternas. Et adducam super terram illam omnia verba mea quae locutus sum contra eam, omne quod scriptum est in libro isto, quaecumque prophetavit Hieremias adversum omnes gentes, quia servierunt eis, cum essent gentes multae, et reges magni. Et reddam eis secundum opera eorum, et secundum facta manuum suarum.

c Quia sic dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Sume calicem vini furoris huius de manu mea, et propinabis de illo cunctis gentibus ad quas ego mittam te, et bibent, et turbabuntur, et insanient a facie gladii, quem ego mittam inter eos. Et accepi calicem de manu Domini, et propinavi cunctis gentibus, ad quas misit me Dominus, Hierusalem, et civitatibus Iuda, et regibus eius, et principibus eius: ut darem eos in solitudinem, et in stuporem, et in sibilum, et in maledictionem, sicut est dies ista: Pharaoni regi Aegypti, et servis eius, et principibus eius, et in omni populo eius, et universis generaliter cunctis regibus terrae Ausitidis, et cunctis regibus terrae Philisthiim, et Ascalonis, et Gazae, et Accaron, Azoti, et reliquiis Idumaeae, et Moab et filiis Ammon, et cunctis regibus Tyri, et universis regibus Sidonis, et regibus terrae insularum qui sunt trans mare, et Dedan, et Thema, et Buz, et universis qui attonsi sunt in comam, et cunctis regibus Arabiae, et cunctis regibus occidentis qui habitant in deserto, et cunctis regibus Zambri, et cunctis regibus Elam, et cunctis regibus Medorum: cunctis quoque regibus aquilonis de prope et de longe, unicuique contra fratrem suum, et in omnibus regnis terrae quae super faciem eius sunt. Et Rex Sesach bibet post eos.

d Et dices ad eos: Haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Bibite, et inebriamini, et vomite, et cadite, neque surgatis a facie gladii, quem ego mittam inter vos. Cum noluerint accipere calicem de manu tua ut bibant, dices ad eos: Haec dicit Dominus exercituum: Bibentes bibetis. Quia ecce in civitate in qua invocatum est nomen meum, ego incipio affligere, et vos quasi innocentes et immunes eritis? Non eritis immunes: gladium enim ego invoco super omnes habitatores terrae, dicit Dominus exercituum.

e Et tu prophetabis ad eos omnia verba haec, et dices ad illos: Dominus de excelso rugiet, et de habitaculo sancto suo dabit vocem suam. Rugiens rugiet super decorem suum. Celeuma quasi calcantium concinetur adversus omnes habitatores terrae. Pervenit sonitus usque ad extrema terrae, quia iudicium Domino cum gentibus: iudicatur ipse cum omni carne. Impios tradidi gladio, dicit Dominus. Haec dicit Dominus exercituum: Ecce afflictio egredietur de gente in gentem, et turbo magnus egredietur a summitatibus terrae, et erunt interfecti Domini in die illa a summo terrae usque ad summum eius. Non plangetur, et non colligentur, neque sepelientur: in sterquilinium super faciem terrae iacebunt.

f Ululate pastores, et clamate, et aspergite vos cinere optimates gregis, quia completi sunt dies vestri, ut interficiamini, et dissipationes vestrae, et cadetis quasi vasa pretiosa. Et peribit fuga a pastoribus, et salvatio ab optimatibus gregis. Vox clamoris pastorum et ululatus optimatum gregis, quia vastavit Dominus pascua eorum, et conticuerunt arva pacis a facie irae furoris Domini. Dereliquit quasi leo tabernaculum suum; facta est terra eorum in desolationem a facie irae columbae, et a facie irae furoris Domini.

Digitized by Google

a CAP. XXV.

Hic ponitur comminatio universalis contra omnium gentium principes: et dividitur in duas partes. In prima ponitur comminatio. In secunda comminationis revelatio, ibi, *Quia sic dicit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo ponit prophetiae titulum, *Verbum quod factum est*. Ex quo colligitur, quod prophetia praecedentem visionem tempore praecedit. Secundo ponitur comminationis prophetia, ibi, *A tertia decima* etc. Et primo assignat comminationis causam. Secundo comminatur poenam, ibi, *Propterea haec dicit* et caet. Causam autem assignat ex inobedientia, propter quam ipsi aliis gentibus in poena connumerati sunt, quam aggravat ex tribus. Primo ex parte ipsius prophetae praedicantis, quia in praedicatione continuus, *A tertio decimo anno Iosiae*, quousque ad finem vitae, et regni sui, cum regnaverit triginta unum annis, sunt septemdecim anni, quibus additis quatuor annis Ioachim, et tribus mensibus quibus regnavit Ioathan, invenitur annus praedicationis Hieremiae quo haec gesta sunt vigesimus tertius. *De nocte consurgens*, ad modum eius qui solicitus est ad explendum quodlibet opus: *Prov. 6. Discurre, festina, suscita amicum tuum* et cae. Secundo ex parte ipsius mittentis, qui ex multitudine nuntiorum invenitur solicitus. *Et misit Dominus: Supra 7. Misi ad vos omnes servos meos prophetas per diem, consurgens diluculo, et mittens, et non audierunt me* etc. Ad designandam autem divinam solicitudinem nominat diluculum, nominat et noctem, quia Deus lusit in tenebris. Hae sunt illae tenebrae, de quibus *Io. 3.* dicitur, quod Nicodemus venit ad Iesum nocte etc. Ex parte admonitionis, quae honesta in se, utilis quantum ad promissam veniam. Unde primo inducit poenam de malis praeteritis, ponens praeceptum. *Revertimini* etc. *Isa. 55. Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserebitur eius, et ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum.* Et promissum, *Et habitabitur: Isa. 1. Si volueritis, et audieritis me, bona terrae comedetis.* Secundo inducit cautelam malis futuris, ponens praeceptum, *Nolite ire*, quantum ad idolatriam, *Neque me ad iracundiam*, quantum ad peccata moris: *Exod. 20. Non habebis deos alienos coram me* etc. Et praecepti contemptum, *Et non audistis: Deut. 32. Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat Deus, et irritaverunt in vanitatibus suis* etc.

b Hic comminatur poenam. Et primo quam Babylonii inflixerunt, describens hostem, *Ecce ego mittam et assumam servum*, inquantum mysterium divinae voluntatis exercebant: *Sup. 6. Ecce populus venit de terra aquilonis, gens magna consurgit a finibus terrae.* Et describens poenam imminentem, quantum ad interfectionem hominum, *Et interficiam*, in solitudine sempiterna. Et quod numquam reparentur, sed quasi ad similitudinem sempiternarum solitudinum redigantur: *Supra 19. Ponam urbem hanc in stuporem, et in sibilum. Omnis qui praeterit per eam obstupescet, et sibilabit super universa plaga eius.* Et quantum ad cessationem humanorum officiorum, in gaudiis, *Perdamque*, et in vitae commodis, *Vocem molae: Supra 16. Auferam de loco isto in oculis vestris vocem gaudii, et vocem laetitiae, vocem sponsae.* Et describens etiam poenam duriorem, *Et servient septuaginta annis:* tantum enim regnum Chaldaeorum duravit: *Isa. 57. Non in perpetuum irascar, quia spiritus a facie mea egredietur* etc. Secundo ponit poenam quam Chaldaei sustinuerunt, *Cumque impleti*. Et primo ponit comminationem, *Visitabo: Apoc. 4. Qui in captivitatem duxerit, in captivitatem ibit, et qui gladio occiderit, oportet eum gladio occidi.* Secundo comminationis certitudinem, *Et adducam, omnia quae locutus sum contra eam: Isa. 13. 21. 46. et 47. Prophetavit Hieremias: Infra 50. 51. Quia servierunt*; tamen ipsi in superbiam abusi sunt Dei beneficio. Tertio ostendit poenae aequitatem, *Et reddam eis: Psalm. 27. Secundum opera manuum eorum tribue illis, redde retributionem eorum ipsis. Quoniam non intellexerunt opera Domini, et in opera manuum eorum destrues illos, et non aedificabis eos.*

c Hic ponitur praedictae comminationis revelatio sub imaginaria visione. Et primo ponit visionem. Secundo exponit, ibi, *Et tu prophetabis* etc. Circa primum duo. Primo mittit eum ad propinandum. Secundo invitantur illi quibus propinabatur ad bibendum, ibi, *Et dices ad eos* etc. Circa primum duo. Primo Dominus porrigit poculum, secundum quod sibi videbatur visione imaginaria, *Sume calicem vini*. Videbatur sibi quod Dominus extensa manu calicem sibi porrigeret. Per vinum signatur divina indignatio, per calicem potestas tyrannorum, per quos haec indignatio in gentes diffundenda erat, *Propinabis*, non quasi poenam infligens, sed quasi denuntians: *Psal. 74. Calix in manu Domini vini meri plenus mixto: Infra 51. Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram, de vino eius biberunt gentes, et ideo commotae sunt.* Secundo ponit potationis effectum. *Et bibent*, sustinendo afflictionem, *Turbabuntur*, interius timore, et dolore, *Insanient*, exterius ad invicem pugnando more ebrii: *Isai. 24. Amara erit potio bibentibus illam.* Tertio propheta exequitur iniunctum officium, *Et accepi*. Et primo propinat Iudaeis, *Hierusalem: Ezech. 9. A sanctuario meo incipite: 1. Pe. 4. Tempus est ut iudicium incipiat a domo Dei.* Secundo amicis adventitiis, incipiens ab Aegyptiis de quibus confidebant, *Pharaoni*, *Ausitidis*, quae alio nomine dicitur terra Hus in confinio Idumaeae, et Arabiae, *Et reliquiis*. Hoc dicit pro Geth quae est quanta civitas Philisthinorum, *Et omnibus regnis: Isa. 14. Hoc est consilium quod cogitavi super omnem terram, et haec est manus extenta super universas gentes.* Tertio ipsis Babyloniis, *Et rex Sesach*, idest Babyloniae, quae Hebraice dicitur Babel. Unde ad occultandum nomen transposuit vocales, et immutavit consonantes in eis coniunctas, secundum consuetudinem Hebraeorum, qui docent pueros primam literam cum ultima retrogradando dicere, et secundam cum penultima, et sic deinceps. Unde pro duplici Beth, quae est secunda litera apud Hebraeos, posuit Sin, bis, quae est penultima. Et pro Lamech posuit Caph, quae ei secundum primam comparationem coniungitur: *1. Corin. 15. Novissime inimica destruetur mors.*

d Hic invitatur ad bibendum: et circa hoc tria.

Digitized by Google

Primo ponitur invitatio, *Bibite*, sustinendo poenas, *Inebriamini*, prae abundantia quasi amittentes rationis usum, ut nesciatis quid faciatis, *Vomite*, divitias amittite, *Cadite*, in mortem et captivitatem. Et loquitur ad similitudinem ebrii: *Iob 20. Divitias quas devoravit evomet, et de ventre illius extrahet eas Deus: Isa. 29. Obstupescite et admiramini, fluctuate et vacillate, inebriamini, et non a vino, movemini, et non ab ebrietate* etc. Secundo ponitur coactio, *Cumque noluerint, bibentes bibetis*, idest velitis, nolitis: *Apoc. 14. Si quis adoraverit bestiam, et imaginem eius, et acceperit characterem in fronte sua aut in manu sua, hic bibet de vino irae Dei, quod mixtum est mero in calice irae ipsius.* Tertio assignatur coactionis ratio Primo ex exemplo, *Quia ecce in civitate*, scilicet Hierusalem: *1. Pet. 4. Si autem primum a nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei evangelio? Inf. 49. Ecce quibus non erat iudicium, ut biberent calicem, bibentes bibent, et tu quàsi innocens relinqueris? Non eris innocens, sed bibens bibes.* Secundo ex Domini dicto, *Gladium*, qui est idem quod potio: *Ezech. 21. Eiiciam gladium meum de vagina sua, et occidam in te iustum, et impium.*

e Hic ponitur expositio visionis. Et primo contra gentes. Secundo contra gentium principes, ibi, *Ululate* etc. Circa primum duo. Primo ponit comminationem, ponens divinam indignationem, *Dominus de excelso*, idest de altitudine sui iudicii, *Rugiet*, terribiliter quasi leo iratus: *Amos 3. Leo rugiet. Quis non timebit?* Poenae universalitatem, *Super decorem*, idest templum; quasi dicat, Incipiet a templo, et procedet ira ipsius in omnem terram, *Celeusma calcantium*, cantus vindemiatorum per quem signatur gaudium victorum in depopulatione terrarum, qui significatur per calcatores, quia effundunt sanguinem humanum sicut illi sanguinem uvae: unde *Isa. 63. Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum. Calcavi eos in furore meo, et conculcavi eos in ira mea. Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, et omnia indumenta mea inquinavi: Infra 48. Nequaquam calcator uvae solitum celeusma cantabit.* Et ponit poenae aequitatem, ponens iudicium, *Quia in Domino: Mich. 6. Iudicium Domini cum populo suo, et cum Israel diiudicabitur.* Et iudicii modum, *Impios tradidi: Isa. 1. Quia si me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos, quia os Domini locutum est* Secundo ponit poenae praeceptum et ordinem, *Haec dicit Dominus.* Et primo ponit poenae processum, *Ecce egredietur*, quia una gens aliam impugnabit, et ipsa ab alia impugnabitur, et sic deinceps, *A summitatibus*, a maxime potentibus, sicut Chaldaeis, Graecis etc. *Ecc. 10. Regnum a gente in gentem transfertur, propter iniustitias, et iniurias, et contumelias, ac diversos dolos: Infra 30. Ecce turbo Domini, furor egrediens, procella ruens in capite impiorum conquiescet.* Secundo ponit tribulationis effectum, quia privabuntur vita, *Et erunt interfecti Domini*, idest a Domino: *Supra 12. Gladius Domini devorabit ab extremo terrae usque ad extremum eius.* Et carebunt sepultura, *Non plangetur, supra 16.* Idem.

f Hic comminatur contra principes gentium. Et primo quantum ad personas, praesignans poenam, *Ululate*, quasi non valentes dolorem verbis exprimere, sed elevatione vocis: *Isa. 34. Gladius Domini repletus est sanguine, incrassatus est adipe de sanguine agnorum, et hircorum, et de sanguine medullatorum arietum* et caetera. *Optimates*, qui sunt divites, et principes in populo. Et excludit salutis viam, *Et peribit fuga: Thren. 1. Abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.* Secundo quantum ad subiectas terras, *Vox clamoris.* Et primo ponit per similitudinem devastationem urbium, *Quia vastabit Dominus pascua eorum*, idest civitates, et villas, servans metaphoram gregis, *Conticuerunt;* quasi dicat, In nihilum redacti sunt ut de eis sermo non fiat, *Pacis*, quae tempore pacis praeclarae erant: *Ioel. 1. Ignis comedit speciosa deserti, et flamma succendit omnia ligna regionis.* Et quantum ad destructionem templi, *Dereliquit, tabernaculum*, templum, scilicet Deus, *Quasi leo*, quo custodiente nullus audebit accedere: *Supra 12. Reliqui domum meam.* Secundo ponit expositionem, *Quia facta est ... irae columbae*, scilicet Dei, qui sine commotione punit. Vel Hierusalem quae pro amissione Dei irascitur. Vel Nabuchodonosor propter superbiae stultitiam: *Osee 7. Ephraim quasi columba deducta non habens cor.* Vel quia habebat columbam in arvis. Vel quia sicut mansuetus praeceptum Domini executus est. Vel per antiphrasim, quia crudelis erat.

a CAP. XXVI.

In principio regni Ioachim filii Iosiae regis Iuda factum est verbum istud a Domino, dicens:

b Haec dicit Dominus: Sta in atrio domus Domini, et loqueris ad omnes civitates Iuda, de quibus veniunt ut adorent in domo Domini, universos sermones, quos ego mandavi tibi ut loquaris ad eos. Noli subtrahere verbum, si forte audiant, et convertantur unusquisque a via sua mala, et poeniteat me mali quod cogitavi facere eis propter malitiam studiorum eorum. Et dices ad eos: Haec dicit Dominus: Si non audieritis me, ut ambuletis in lege mea quam dedi vobis, ut audiatis sermones servorum meorum prophetarum, quos ego misi ad vos de nocte consurgens. et dirigens, et non audistis, dabo domum istam sicut Sylo, et urbem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terrae.

c Et audierunt sacerdotes et prophetae et omnis populus Hieremiam loquentem verba haec in domo Domini. Cumque complesset Hieremias loquens omnia, quae praeceperat ei Dominus ut loqueretur ad universum populum, apprehenderunt eum sacerdotes, et prophetae, et omnis populus dicens: Morte moriatur. Quare prophetavit in nomine Domini dicens, Sicut Sylo erit domus haec, et urbs ista desolabitur, eo quod non sit habitator? Et congregatus est omnis populus adversus Hieremiam in domo Domini.

d Et audierunt principes Iuda verba haec, et

ascenderunt de domo regis in domum Domini, et sederunt in introitu portae domus Domini novae. Et locuti sunt sacerdotes, et prophetae ad principes, et ad omnem populum dicentes: Iudicium mortis est viro huic, quia prophetavit adversus civitatem istam sicut audistis auribus vestris. Et ait Hieremias ad omnes principes, et ad universum populum, dicens: Dominus misit me ut prophetarem ad domum istam, et ad civitatem hanc omnia verba quae audistis. Nunc ergo bonas facite vias vestras, et studia vestra, et audite vocem Domini Dei vestri, et poenitebit Dominum mali quod locutu est adversum vos. Ego autem ecce in manibus vestris sum, facite mihi quod bonum, et rectum est in oculis vestris. Veruntamen scitote, et cognoscite, quia si occideritis me, sanguinem innocentem tradetis contra vosmetipsos, et contra civitatem istam, et habitatores eius. In veritate enim misit me Dominus ad vos, ut loquerer in auribus vestris omnia verba haec. Et dixerunt principes, et omnis populus ad sacerdotes, et ad prophetas: Non est viro huic iudicium mortis, quia in nomine Domini Dei nostri locutus est ad nos.

e Surrexerunt ergo viri de senioribus terrae, et dixerunt ad omnem coetum populi loquentes: Michaeas de Morasthi fuit propheta in diebus Ezechiae regis Iuda, et ait ad omnem populum Iudae, dicens: Haec dicit Dominus exercituum: Syon quasi ager arabitur, et Hierusalem in acervum lapidum erit, et mons domus Domini in excelsa sylvarum. Numquid morte condemnavit eum Ezechias rex Iuda, et omnis Iuda? Nunquid non timuerunt Dominum, et deprecati sunt faciem Domini, et poenituit Dominum mali quod locutus fuerat adversum eos? Itaque non faciamus malum grande contra animas nostras. Erit quoque vir prophetans in nomine Domini, Urias filius Semei de Cariathiarim, et prophetavit adversus civitatem istam, et adversus terram hanc iuxta omnia verba Hieremiae. Et audivit rex Ioachim, et omnes potentes, et principes eius verba haec, et quaesivit rex interficere eum. Et audivit Urias, et timuit, fugitque, et ingressus est Aegyptum. Et misit rex Ioachim viros in Aegyptum, Helnathan filium Achobor, et viros cum eo in Aegyptum. Et eduxerunt Uriam de Aegypto, et adduxerunt eum ad regem Ioachim, et percussit eum gladio, et proiecit cadaver eius in sepulcris vulgi ignobilis. Igitur manus Ahicham filii Saphan fuit cum Hieremia, ut non traderetur in manus populi, et interficerent eum.

a CAP XXVI.

Hic ponitur conspiratio principum contra prophetam: et dividitur in tria. Primo ponit titulum. Secundo prophetiam, ibi, *Haec dicit Dominus* etc. Tertio epilogat, ibi, *In principio regni* etc. Titulus per se patet.

b Hic ponitur prophetia: et dividitur in tres partes. In prima ponitur persecutionis occasio. In secunda ponitur persecutio, ibi, *Et audierunt sacerdotes* et caetera. In tertia ponitur liberatio, ibi, *Et audierunt principes* et caetera. Occasio autem fuit ex praedicatione. Unde primo designat praedicationis locum, *Sta in atrio: Supra 7. Sta in porta domus Domini, et praedica ibi. Universos* et caetera. Secundo quantum ad praedicationis fructum, *Noli subtrahere*. Quantum ad emendationem culpae, *Et convertatur*, et quantum ad remissionem poenae, *Et poeniteat: Supra 18. Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo propter quod locutus sum adversus eam, agam et ego poenitentiam super malo, quod cogitavi, ut facerem ei*. Tertio ponit praedicationis verbum, *Et dices: Supra 7. Faciam domui huic in qua invocatum est nomen meum, in qua vos habetis fiduciam, et loco quem dedi vobis, et patribus vestris, sicut feci Sylo, et proiiciam vos a facie mea, sicut proieci omnes fratres vestros, universum semen Ephraim.*

c Hic ponitur persecutio: et circa hoc quatuor ponit. Primo praedicationis auditum, *Et audierunt: Ezec. 33. Audiunt sermones tuos, et non faciunt eos, quia in canticum oris sui vertunt illos*. Secundo iniquum consilium, *Cumque: Sap. 2. Morte turpissima condemnemus eum: Amos 5. Odio habuerunt corripientem in porta, et loquentem perfecte abominati sunt*. Tertio suae nequitiae argumentum, quia prophetavit; quasi dicat, Videtur falsum dicere, cum Dominus locum istum elegerit *3. Reg. ul. Ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum*. Quarto populi concursum, *Et congregatus: Eccl. 10. Qualis rector est civitatis, tales et inhabitantes in ea: Eod. 7. Non te immittas in populum, neque alliges duplicia peccata.*

d Hic ponitur liberatio. Circa hoc duo. Primo ponitur principum iudicium pro liberatione Hieremiae. Secundo popularis furoris sedatio per verba seniorum, ibi, *Surrexerunt ergo* et caetera. Circa primum tria. Primo ponit principum provisionem, *Et ascenderunt in domum Domini*, seditionem comprimere, *Novae*, quia de novo facta erat ad tenendum iudicia sacerdotum, et eorum quae ad cultum religionis pertinebant: *Deut. 16. Iudices, et magistros constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi per singulas tribus tuas, ut iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent* etc. Secundo ponit partium disceptationem, quantum ad accusationem, *Et locuti sunt sacerdotes*. Et nituntur imponere, quasi crimen blasphemiae, ut occidatur. Similiter *Act. 6. Homo iste non cessat loqui verba adversus locum sanctum et legem*. Et quantum ad defensionem, *Et ait Hieremias*. Respondet autem prudenter, quia excusat culpam, *Dominus misit me:* unde non sum culpandus de his quae dixi: *Eccl. 5.*

Ne reverearis proximum tuum in casu sua, ne retineas verbum in tempore salutis: Isa. 48. Et nunc misit me Dominus, et spiritus eius. Et mitiget iram, ostendens remedium, *Nunc ergo: Supra 18. Revertatur unusquisque a via sua mala, et dirigite vias vestras, et studia vestra.* Respondet humiliter, quia confitetur potentiam, *Ego autem: Prov. 15. Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem.* Respondet etiam constanter, quia prohibet iniuriam, *Veruntamen: Gen. 4. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Et quia confirmat sententiam, *In veritate enim: Act. 2. Si iustum est in conspectu Dei vos potius audire quam Deum, iudicate.* Tertio ponitur sententiae promulgatio, *Et dixerunt.* Et primo sententia promulgatur per principes, *Non est iudicium: Lu. 23. Ecce nihil dignum morte actum est ei.* Secundo sententia confirmatur per seniores, quorum est antiqua facta scire: *Iob 12. In antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia.*

e Hic ponitur repressio furoris populi contra Hieremiam per verba seniorum. Et primo proponunt exemplum iusti ad imitandum circa factum Michaeae, ponentes ipsius praedicationem, *Michaeas*, unus de duodecim prophetis minoribus, *De Morasthi*, ad differentiam Michaeae fili Yela, de quo *3. Reg. ult. Syone Michaeae 3. Audite principes Iacob, et duces domus Israel: Supra 9. Et dabo Hierusalem in acervos arenae, et cubilia draconum, et civitates Iuda dabo in desolationem, eo quod non sit habitator.* Et populi conversionem, *Numquid;* quasi dicat, non: *Supra 6. Interrogate de semitis antiquis, quae sit via bona, et ambulate in ea, et invenietis refrigerium animabus vestris.* Et inducunt conclusionem, *Itaque nos faciamus: Psal. 12. Convertetur dolor eius in caput eius, et in verticem ipsius iniquitas eius descendet.* Secundo proponunt exemplum iniustitiae ad cavendum, ne malis mala adiungant, *Fuit quoque.* Et primo ponitur ipsius praedicatio, *Et prophetavit: 1. Cor. 15. Non enim est Deus dissensionis, sed pacis,* et ideo omnes idem dicebant. Secundo ponitur persecutio et fuga, *Et audivit, fugitque: Matt. 10. Si persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam.* Tertio ipsius interfectio, *Et misit rex*, quia Aegyptiis foederatus erat. Ideo autem iste occisus est, et Hieremias liberatus, quia Deus aliquos permittit occidi de sanctis ad condemnationem malorum, et exemplum patientiae bonorum: *Iacobi ult. Exemplum accipite fratres exitus mali, et longanimitatis, et laboris, et patientiae, Prophetas qui locuti sunt in nomine Domini.* Similiter *Act. 12. Iacobus occiditur, Petrus liberatur.* Tertio ponitur sententiae executio de liberatione Hieremiae, *Igitur manus.* Et planum est.

a CAP. XXVII.

In principio regni Ioachim filii Iosiae regis Iuda factum est verbum istud ad Hieremiam a Domino, dicens: Haec dicit Dominus ad me: Fac tibi vincula et catenas, et pones eas in collo tuo, et mittes eas ad regem Edom, et ad regem Moab, et ad regem filiorum Ammon, et ad regem Tyri, et ad regem Sidonis in manu nuntiorum qui venerunt Hierusalem ad Sedeciam regem Iuda, et praecipies eis ut ad Dominos suos loquantur. Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel: Haec dicetis ad Dominos vestros: Ego feci terram et homines, et iumenta quae sunt super faciem terrae, in fortitudine mea magna, et in brachio meo extento, et dedi eam ei qui placuit in oculis meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, servi mei. Insuper et bestias agri dedi ei, ut serviant illi. Et servient ei omnes gentes, et filio eius, et filio filii eius, donec veniat tempus terrae eius, et ipsius, et servient ei gentes multae, et reges magni. Gens autem, et regnum quod non servierit Nabuchodonosor regi Babylonis, et quicunque non curvaverit collum suum sub iugo regis Babylonis, in gladio, et in fame, et in peste visitabo super gentem illam, ait Dominus, donec consumam eos in manu eius. Vos ergo nolite audire prophetas vestros, et divinos, et somniatores, et augures, et maleficos, qui dicunt vobis, Non servietis regi Babylonis, quia mendacium prophetant vobis, ut longe faciant vos de terra vestra, et eiiciant vos, et pereatis. Porro gens quae subiecerit cervicem suam sub iugo regis Babylonis, et servierit ei, dimittam eam in terra sua, dicit Dominus, et colet eam, et habitabit in ea.

b Et ad Sedeciam regem Iuda locutus sum secundum omnia verba haec, dicens: Subiicite colla vestra sub iugo regis Babylonis, et servite ei, et populo eius, et vivetis. Quare moriemini tu, et populus tuus gladio et fame, et peste, sicut locutus est Dominus ad gentem quae servire noluerit regi Babylonis? Nolite audire verba prophetarum dicentium vobis, Non servietis regi Babylonis, quia mendacium ipsi loquuntur vobis. Quia non misit eos, ait Dominus, et ipsi prophetant in nomine meo mendaciter, ut eiiciant vos, et pereatis tam vos, quam prophetae, qui vaticinantur vobis.

c Et ad sacerdotes, et ad populum istum locutus sum, dicens: Haec dicit Dominus: Nolite audire verba prophetarum vestrorum, qui prophetant vobis dicentes, Ecce vasa Domini revertentur de Babylone nunc cito; mendacium enim prophetant vobis. Nolite ergo audire eos, sed servite re-

Digitized by Google

gi Babylonis, ut vivatis. Quare datur haec civitas in solitudinem? Et si prophetae sunt, et est verbum Domini in eis, occurrant Domino exercituum ut non veniant vasa, quae derelicta fuerant in domo Domini, et in domo regis Iuda, et in Hierusalem, in Babylonem. Quia haec dicit Dominus exercituum ad columnas, et ad mare, et ad bases, et ad reliqua vasorum, quae remanserunt in civitate hac, quae contulit Nabuchodonosor rex Babylonis cum transferret Iechoniam filium Ioachim regem Iuda de Hierusalem in Babylonem, et omnes optimates Iuda, et Hierusalem. Quia haec dicit Dominus exercituum Deus Israel ad vasa quae derelicta sunt in domo Domini, et in domo regis Iuda et Hierusalem. In Babylonem transferentur, et ibi erunt usque ad diem visitationis suae, dicit Dominus. Et afferri faciam ea, et restitui in loco isto.

a CAP. XXVII.

Hic praemisso claro titulo, excludit falsas consolationes prophetarum. Et primo in generali. Secundo descendendo ad quosdam speciales prophetas, c. 28. *Et factum est* et caetera. Circa primum duo. Primo excludit consolationes prophetarum gentilium. Secundo prophetarum Iudaeorum, ibi, *Et ad Sedeciam* etc. Circa primum duo. Primo praesignat prophetiam facto, *Fac tibi vincula*, in signum servitutis gentium, *In manu nuntiorum*, qui missi fuerant ad confoederandum se regi Hierusalem, vel ad residendum Nabuchodonosor: *Osee 12. Ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum: Ezech. 3. Et tu fili hominis: Ecce data sunt super te vincula, et ligabunt te in eis, et non egredieris in medio eorum* etc. Secundo exprimit eam verbo, *Et praecipies*. Inducit autem eos ad subdendum se regi Babylonis contra consilium prophetarum, tripliciter. Primo ex Nabuchodonosor potentia, quam ostendit duobus modis. Primo ex divina concessione, ponens rerum creationem, *Ego feci terram*, quantum ad opus creationis, et dispositionis, *Homines*, quantum ad opus ornatus, *Brachio*, quod dicit applicationem potentiae ad opus: *Isa. 42. Firmans terram, et quae germinant ex ea*. Et concludens concedendi auctoritatem, *Et dedi eam ei*, homini, vel cuicunque: *Daniel. 4. Dominatur excelsus in regno hominum, et cuicunque voluerit, dat illud*. Et ostendens concessionem factam a Deo Nabuchodonosor, quantum ad homines. *Et nunc itaque: Danie. 5. Deus altissimus regnum, et magnam gloriam, et honorem dedit Nabuchodonosor patri tuo*. Et propter magnificentiam quam dederat ei, universi populi tribus, et linguae tremebant, et metuebant eum etc. Et quantum ad bestias, *Insuper et bestias*, et est locutio hyperbolica. Vel per bestias significantur feroces homines, qui sub eo fuerunt. Vel quia subiectis hominibus, etiam bestiae eis subiectae illi subduntur: unde *Daniel. 4. Bestiae requiescebant sub umbra arboris*, per quam significabatur Nabuchodonosor. Alio modo ostendit potentiam eius ex gentium subiectione, *Et servient: Eccles. 3. Omnia tempus habent*. Tertio inducit eos ex rebellium poena, ponens poenam rebellium, *Gens*. Et ideo *Roman. 13. Necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*. Et excludit consilium prophetarum. *Vos ergo nolite audire prophetas*, quos dicunt gentiles per fulgorem intelligentiae agentis in animas ipsorum etiam futura posse praescire, *Divinos*, qui in templis idolorum, *Somniando*, qui ex somniis, *Augures*, qui ex garritu avium, *Maleficos*, qui ex coniuratione daemonum futura praedicunt: *Supra 23. Nolite audire verba prophetarum qui prophetant vobis, et decipiunt vos. Visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini* etc. Et assignat pro causa prophetarum mendacium, *Quia mendacium*; et imminens periculum, *Ut longe faciant*, et est ut consecutivum: *3. Reg. ult. Ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum*. Tertio inducit eos ex obedientium gratia, quam a Domino consequentur, *Porro gens: Infra 40. Nolite timere servire Chaldaeis, habitate in terra, et servite regi Babylonis, et bene erit vobis*.

b Quia illi nuntii possent dicere, quare talia suae genti intentae ad rebellionem non dixit, hic respondet se eis eadem dixisse. Et primo ponitur admonitio ipsius ad regem. Secundo ad sacerdotes, et ad plebem, ibi, *Et ad sacerdotes* etc. Circa primum duo. Primo ponit bonum consilium, ponens ipsum, *Subiicite colla*: *1. Pet. 2. Servi subditi estote in omni timore Dominis, non tantum bonis, et modestis, sed etiam dyscolis*. Et proponens imminens periculum, *Quare moriemini: Supra 21. Qui habitaverit in urbe hac, morietur gladio, et fame, et peste; qui autem egressus fuerit, et transfugerit ad Chaldaeos, qui obsident vos, vivet, et erit ei anima sua quasi spolium*. Secundo excludit falsum consilium prophetarum, *Nolite audire*, tribus de causis. Primo propter fallacem promissionem, *Quia mendacium: Ezech. 22. Prophetae eius liniebant eos absque temperamento, videntes vana, et divinantes eis mendacium, dicentes haec dicit Dominus, cum Dominus non sit locutus*. Secundo propter praesumptam auctoritatem, *Quoniam non misi: Supra 23. Non mittebam eos, et ipsi currebant. Non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant*. Tertio propter poenam imminentem, *Ut eiiciant vos*, occasionaliter: *Osee 6. Corrues tu hodie, et corruet etiam propheta tecum*.

c Hic ponitur admonitio ad sacerdotes, et ad plebem. Et primo excludit falsum consilium, *Nolite audire... ecce vasa*, quae asportata fuerunt in Babylonem cum Iechonia, *4. Reg. 24*. Et assignat causam, proponens prophetarum mendacium, *Mendacium*, servitutis fructum, *Ut vivatis*, rebellionis periculum, *Quare datur: Supra 21. Qui egressus fuerit, et transfugerit ad Chaldaeos qui obsident vos, vivet* etc. Secundo petit veritatis iudicium, *Et si prophetae*; quasi dicat, faciant quod minus est, scilicet quae remanserunt non asportari occurrendo Deo orationibus, ut credatur eis quod maius est, scilicet asportata reportari: *Ezech. 13. Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in praelio in die Domini*. Tertio proponit manifestum falsitatis argumentum per locum a maiori, quia quod

Digitized by Google

magis videtur non fiet, ut scilicet relicta vasa remaneant, nec ergo quod minus, ut scilicet asportata referantur, *Quia haec dicit Dominus ad columnas*, duas quae fecit Salomon in porticu, *Et ad bases*, earum, *Et ad mare*, vas in quo servabatur aqua ad ablutionem sacerdotum, quod erat positum supra duodecim bases, de quibus omnibus habetur *3. Reg.* 7. Et resumit, *Quia haec dicit Dominus*, propter vasa templi, quia non moverat nisi vasa quae erant in porticu: *1. Mach. 2 Vasa gloriae eius captiva adducta sunt*. Et promittitur in longum tempus futurum eorum reportationem, *Et afferri*, temporibus Cyri *2. Esdr. 2*. Cyrus rex protulit vasa sacra Domini, quae translulit Nabuchodonosor de Hierusalem, et consecravit ea idolo suo. Et proferens ea Cyrus rex Persarum tradidit Mithridati, qui erat super thesauros ipsius; per hunc autem tradita sunt Salmanassaro, praesidi Iudaeae.

a CAP. XXVIII.

Et factum est in anno illo, in principio regni Sedeciae regis Iuda, in anno quarto, in mense quinto, dixit ad me Hananias filius Azur propheta de Gabaon, in domo Domini, coram sacerdotibus, et omni populo, dicens: Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel: Contrivi iugum regis Babylonis. Adhuc duo anni dierum, et ego referri faciam ad locum istum omnia vasa Domini, quae tulit Nabuchodonosor Rex Babylonis de loco isto, et transtulit ea in Babylonem. Iechoniam filium Ioachim regem Iuda, et omnem transmigrationem Iudae, qui ingressi sunt in Babylonem, ego convertam ad locum istum, ait Dominus. Conteram enim iugum regis Babylonis.

b Et dixit Hieremias propheta ad Hananiam prophetam, in oculis sacerdotum, et in oculis omnia populi, qui stabat in domo Domini: Et ait Hieremias propheta: Amen. Sic faciat Dominus. Suscitet Dominus verba tua quae prophetasti, ut referantur vasa in domum Domini, et omnis transmigratio de Babylone ad locum istum. Verumtamen audi verbum hoc quod ego loquor in auribus tuis, et in auribus universi populi. Prophetae qui fuerunt ante me, et ante te ab initio, et prophetaverunt super terras multas, et super regna magna de praelio, et de afflictione, et de fame, propheta qui vaticinatus est pacem, cum venerit verbum eius, tunc scietur propheta, quem misit Dominus in veritate.

c Et tulit Hananias propheta catenam de collo Hieremiae prophetae, et confregit eam. Et ait Hananias in conspectu omnis populi, dicens: Haec dicit Dominus: Sic confringam iugum Nabuchodonosor regis Babylonis post duos annos dierum de collo omnium gentium. Et abiit Hieremias propheta in viam suam.

d Et factum est verbum Domini ad Hieremiam, postquam confregit Hananias propheta catenam de collo Hieremiae prophetae, dicens: Vade, et dices Hananiae: Haec dicit Dominus: catenas ligneas contrivisti, et facies pro eis catenas ferreas. Quia haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel. Iugum ferreum posui super collum cunctarum gentium istarum, ut serviant Nabuchodonosor regi Babylonis, et servient ei. Insuper et bestias terrae dedi ei. Et dixit Hieremias propheta ad Hananiam prophetam: Audi Hanania: Non misit te Dominus, et tu confidere fecisti populum istum in mendacio. Idcirco haec dicit Dominus: Ecce ego mittam te a facie terrae. Hoc anno morieris. Adversum enim Dominum locutus es. Et mortuus est Hananias propheta in anno illo, mense septimo.

a CAP. XXVIII.

Hic descendit specialiter ad quosdam falsos prophetas. Et primo ad quendam, qui praedicebat relictis in Hierusalem. Secundo ad quosdam qui prophetabant captivitatem in Babylonia, *cap. 19. Et haec sunt verba* etc. Circa primum duo. Primo ponitur falsa consolatio falsi prophetae. Secundo falsitatis improbatio per Hieremiam, ibi, *Et factum est verbum* etc. Circa primum duo. Primo ponitur falsa consolatio, quam falsus propheta fecit verbo. Secundo quam fecit facto. ibi, *Et tulit* etc. Circa primum duo. Primo ponitur falsa consolatio. Secundo Hieremiae responsio, ibi, *Et dixit Hieremias* etc. Circa primum duo. Primo ponit falsae prophetiae titulum, in quo designatur tempus, *In anno quarto*, propheta, *Hananias propheta*, opinione: locus, *In domo Domini: Supra 23. In domo mea inveni malum eorum, ait Dominus*. Secundo ponit falsum consolationis verbum, *Haec dicit Dominus*. Et primo promittit libertatem, *Contrivi*, destruxi Propter certitudinem dicit in praeterito, *Imperium*, quod conterendum quidem erat, sed non tunc: *Isa. 9. Computrescet iugum a facie olei*. Secundo praedicit impletionis propinquitatem. *Adhuc duo anni dierum*, ne credantur anni annorum, sicut illud *Ezech. 4. Diem pro anno dedi tibi*. Et primo quantum ad reportationem vasorum, *Ego referri faciam*, de quorum captiône *Thren. 1. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius* etc. Secundo quantum ad liberationem principum suorum. *Et Iechoniam*, contra id quod *supra cap.* praecedenti dictum est: *Supra 22. Terra, terra, terra, audi sermonem Domini*.

b Hic ponitur Hieremiae responsio. Et primo demonstrat suum affectum, optans impleri quod dicebat, *Amen*, idest fiat: *Michaeae 2. Utinam non essem vir habens spiritum, et mendacium potius loquerer*. Nec obstat quod sciebat Dominum contrarium velle, quia haec optatio sub conditione intelligenda est, scilicet si Deus vellet; et quia in hoc suam voluntatem divinae conformat, quod vult quod Deus esse vult. Secundo, ne videatur falsitati consentire, proponit veritatis signum, *Veruntamen audi*. Et sumitur hoc signum *Deuter. 18. Quod in nomine Domini propheta ille praedixerit, et non evenerit, hoc Domi-*

Digitized by Google

nus non est locutus. Sed ipse videtur a contrario sensu arguere. Et videtur quod non valeat, quia est destructio antecedentis. Et praeterea contrarium habetur *Deuter. 13 Si surrexerit in media tui prophetes, aut qui somnium vidisse se dicat, et praedixerit signum atque portentum, et evenerit quod locutus est, et dixerit tibi, Eamus, et sequamur deos alienos quos ignoras, et serviamus eis, non audies verba prophetae illius, aut somniatoris* etc. Et dicendum, quod argumentum efficax est ad ostendendam eius falsitatem; et hoc ipse intendit.

c Hic confirmat prophetiam suam facto: et circa hoc tria. Primo ponit facti similitudinem, *Tulit et fregit*, in signum fractionis imperii Babyloniae. Secundo exponit similitudinem, *Et ait Hananias*: hoc longe post futurum erat: *Infra 30. Conteram iugum illius de collo tuo, et vincula eius disrumpam.* Tertio designatur Hieremiae humilitas, quia patienter, et libenter sustinuit et abiit: *Psalm. 37. Factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones.*

d Hic ponitur falsitatis improbatio. Et primo excludit falsam consolationem, facti similitudine, *Contrivisti*, tu Hananias, et tu Hieremias, *Facies*, in signum augmentationis poenae: *Iob 6 Qui timent pruinam, irruet super eos nix.* Et similitudinis expositionem, *Quia haec dicit*, ac si diceret: Iugum servitutis durius erit, quam praesignificatum sit: *Eccles. 28. Iugum illius iugum ferreum est, et vinculum illius vinculum aereum est.* Secundo ponitur comminatio contra ipsum prophetantem. Et primo ponitur culpae repressio, *Et dixit Hieremiae: Non te misit: Isa. 24. Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus.* Secundo ponitur poenae comminatio, *Idcirco mittam te*, idest tollam per mortem: *Psalm. 1. Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis quem proiicit ventus a facie terrae.* Tertio ponitur prophetiae impletio, *Et mortuus est mense septimo.* Unde non supervixit, nisi duobus mensibus: *1. Thes. 5. Cum dixerint, Pax, et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habentis, et non effugient.*

a CAP. XXIX.

Et haec sunt verba libri, quem misit Hieremias propheta de Hierusalem ad reliquias seniorum transmigrationis, et ad sacerdotes, et ad prophetas, et ad omnem populum quem traduxerat Nabuchodonosor de Hierusalem in Babylonem, postquam egressus est Iechonias rex, et domina, et eunuchi, et principes Iuda, et Hierusalem, et faber, et inclusor de Hierusalem, in manu Elasa filii Saphan, et Gamariae filii Helciae quos misit Sedecias rex Iuda ad Nabuchodonosor regem Babylonis in Babylonem, dicens: Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel, omni transmigrationi quam transtuli de Hierusalem in Babylonem. Aedificate domos, et habitate, et plantate hortos, et comedite fructum eorum. Accipite uxores, et generate filios, et filias vestras: date viris, et pariant filios et filias: et multiplicabimini ibi, et nolite esse pauci numero, et quaerite pacem civitatis ad quam transmigrare vos feci, et orate pro ea ad Dominum, quia in pace illius erit pax vobis. Haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Non vos seducant prophetae vestri, qui sunt in medio vestrum, et divini vestri, et ne attendatis ad somnia vestra, quae vos somniatis, quia falso ipsi prophetant vobis in nomine meo, et non misi eos, dicit Dominus. Quia haec dicit Dominus: Cum coeperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum. Ego enim scio cogitationes, quas cogito super vos, dicit Dominus, cogitationes pacis, et non afflictionis, ut dem vobis finem et patientiam. Et invocabitis me, et ibitis, et orabitis me, et ego exaudiam vos, quaeretis me, et invenietis. Cum quaesieritis me in toto corde vestro, inveniar a vobis, dicit Dominus. Et reducam captivitatem vestram, et congregabo vos de universis gentibus, et de cunctis locis ad quae expuli vos, dicit Dominus: et reverti vos faciam de loco ad quem transmigrare vos feci, quia dixistis; Suscitabit nobis Dominus prophetas in Babylone. Quia haec dicit Dominus ad regem, qui sedet super solium David, et ad omnem populum habitatorem urbis huius, ad fratres vestros, qui non sunt egressi vobiscum in transmigrationem:

b Haec dicit Dominus exercituum: Ecce mittam in eos gladium, et famem, et pestem, et ponam eos quasi ficus malas, quae comedi non possunt, eo quod pessimae sint, et persequar eos in gladio, et in fame, et in pestilentia. Et dabo eos in vexationem universis regnis terrae, in maledictionem, et in stuporem, et in sibilum, et in opprobrium cunctis gentibus, ad quas ego eieci eos, eo quod non audierint verba mea, dicit Dominus, quae misi ad eos per servos meos prophetas de nocte consurgens et mittens: et non audistis, dicit Dominus. Vos ergo audite verbum Domini omnis transmigratio, quam emisi de Hierusalem in Babylonem.

c Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel ad Achab filium Coliae et ad Sedeciam filium Maasiae, qui prophetant vobis in nomine meo mendaciter: Ecce ego tradam eos in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, et percutiet eos in oculis vestris. Et assumetur ex eis maledictio omni transmigrationi Iudae, quae est in Babylone, dicentium: Ponat te Dominus sicut Sedeciam, et sicut Acab, quos frixit rex Babylonis in igne.

d Pro eo quod fecerint stultitiam in Israel, et moechati sunt in uxores amicorum suorum, et locuti sunt verbum in nomine meo mendaciter, quod non mandavi eis.

Digitized by Google

e Ego sum index, et testis, dicit Dominus.

f Et ad Semeiam Nebelamiten dices: Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel. Pro eo quod misisti in nomine meo libros ad omnem populum qui est in Hierusalem, et ad Sophoniam filium Maasiae sacerdotem, et ad universos sacerdotes dicens, Dominus dedit te sacerdotem pro Ioiade sacerdote, ut sis dux in domo Domini super omnem virum arreptitium et prophetantem, ut mittas eum in nervum et in carcerem. Et nunc quare non increpasti Hieremiam Anathotiten, qui prophetat vobis? Quia super hoc misit in Babylonem ad nos dicens, Longum est, aedificate domos, et habitate, et plantate hortos, et comedite fructus eorum. Legit ergo Sophonias sacerdos librum istum in auribus Hieremiae prophetae.

g Et factum est verbum Domini ad Hieremiam, dicens: Mitto ad omnem transmigrationem, dicens: Haec dicit Dominus ad Semeiam Nehelamiten. Pro eo quod prophetavit vobis Semeias, et ego non misi eum, et fecit vos confidere in mendacio, idcirco haec dicit Dominus: Ecce ego visitabo super Semeiam Nehelamiten, et super semen eius. Non erit ei vir sedens in populo huius, et non videbit bonum, quod ego faciam populo meo, sit Dominus, quia praevaricationem locutus est adversus Dominum.

a CAP. XXIX.

Hic excludit falsas consolationes prophetarum, qui consolabantur captivos in Babylonia. Et primo excludit falsas consolationes. Secundo invehit contra ipsos falsos consolatores, ibi, *Haec dicit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo ponit prophetiae titulum, in quo tria assignat, scilicet prophetandi modum, quia per modum epistolae, *Verba libri*, idest epistolae: *Isa. 30. Ingressus scribe ei super buxum, et in libro diligenter exara illud. Et erit in die novissimo in testimonium usque in aeternum.* Prophetiae tempus, *Postquam egressus*, *4. Reg. 24. Isa. 3. Ecce dominator Dominus exercituum auferet ab Hierusalem validum, et fortem, omne robur panis, et omne robur aquae, et fortem, et virum bellatorem, et iudicem, et prophetam* etc Et prophetiae nuntium, *In manu*, quos misit, ut pacem cum Chaldaeis faceret, territus ad mortem falsi consolatoris Hananiae, et comminationis Hieremiae: *Prover. 19. Pestilente flagellato, stultus sapientior erit.* Secundo ponit prophetiae verbum, *Haec dicit Dominus.* Et circa hoc duo. Primo dat eis consilium bonum, et salubre, ut intendant his, quae pertinent ad usum necessitatis, *Aedificate domos*, quod facere negligebant, credentes cito redire secundum promissa falsorum prophetarum: *Psalm. 106. Seminaverunt agros, et plantaverunt vineas, et fecerunt fructum nativitatis.* Item ut intendant his, quae pertinent ad successionem prolis: *Accipite uxores: Genes. 1. Crescite, et multiplicamini, et replete terram.* Et ut intendant his, quae pertinent ad tranquillitatem pacis, *Et quaerite pacem: Baruch 1. Orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis, et pro vita Balthasar filii eius* etc. *1. Tim. 2. Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus, pro regibus, et omnibus qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam, et tranquillam vitam agamus in omni pietate, et castitate* etc. Secundo excludit consilium falsum, et inutile, *Haec enim dicit Dominus.* Et primo excludit vanam fiduciam, quam ex prophetarum promissione conceperant. Secundo excludit stultam poenitentiam, ibi. *Quia haec dicit Dominus* etc. Circa primum tria. Primo excludit falsorum prophetarum dictum, qui in brevi liberationem promittebant, *Non vos seducant prophetas, qui in nomine Domini vobis loquuntur*, *Et divini*, qui daemonum responsa optant: *Ezec. 13. Vae prophetis insipientibus qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident.* Secundo dicit liberationis tempus quantum ad consolationem, *Quia haec dicit Dominus, visitabo*, consolans vos. *Et hostes affligens: Supra 25, Cum impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, et super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum* etc. Et quantum ad patriae restitutionem, *Et suscitabo*, implebo: *Eccl. 36. Suscita praedicationes, quas locuti sunt in nomine tuo prophetae priores.* Tertio ponit liberationis modum. Primo promittens pristinae prosperitatis statum, quantum ad tranquillitatem pacis, *Ego enim scio*, quasi non alius: *1. Cor. 2. Quae sunt Dei nemo scit nisi Spiritus Dei: Is. 64. Oculus non vidit absque te, quae praeparasti expectantibus te. Cognitiones pacis*, quam vobis praeparo, *Finem*, captivitatis, *Patientiam*, laborum, ut facilius toleretis: *Ps. 27. Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.* Et quantum ad exauditionem orationis, *Invocabitis*, ore, *Et ibitis*, mente, *Adorabitis*, corpore. Vel ibitis ad templum: *Isa. 30. Ad vocem clamoris tui statim ut audierit, respondebit tibi.* Alia litera habet, *Invocabitis me, et vivetis, et orabitis me, et ego exaudiam vos.* Et planus est sensus. Et quantum ad auxilium divinae protectionis, *Quaeretis*, desiderio, et precibus, *Et invenietis*, paratum ad auxilium; quasi dicat meipsum offeram: *Io. 14. Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum: Isa. 55. Quaerite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est.* Secundo promittit proprium nativitatis locum, *Et reducam: Ezec. 36. Tollam quippe vos de gentibus, et congregabo vos de universis terris, et adducam vos in terram vestram*, *quia dixistis*; quasi dicat, non fuit necessarium vobis scribere, quia in falsis prophetis confiditis.

b Hic excludit falsam poenitentiam: possent enim propter longam captivitatem poenitere de hoc quod se tradiderant, videntes alios adhuc in Hierusalem remansisse; et ideo contra remanentes comminatur gravem poenam mortis, *Ecce mittam: Supra 21. Qui habitaverit in urbe hac, morietur gladio, et fame, et peste; qui autem egressus fuerit, et transfugerit ad Chaldaeos qui obsident vos, vivet* etc. Et afflictionis, *Et ponam*, idest non invenient gratiam in me neque in illis a quibus captivi tenentur, sicut neque ficus malae placent colligentibus: *Supra 24. Sicut ficus pessimas quae comedi non possunt, eo quod sint ma-*

lae, *haec dicit Dominus*, *sic dabo Sedeciam regem Iuda, et principes eius, et reliquos de Hierusalem qui remanserunt in urbe hac, et qui habitant in terra Aegypti* etc. Et assignat causam, *Eo quod non audierint*, scilicet ut se traderent Nabuchodonosor, et a peccatis cessarent: *Supra 11. Mane consurgens contestatus sum*, *et dixi: Audite vocem meam. Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam*, *sed abierunt unusquisque in pravitate cordis sui mali* etc. Secundo inducit intentam conclusionem, *Vos ergo*, ne scilicet poenam patiamini, quia mihi in hoc obedistis: *Prov. 4. Audite filii disciplinam patris.*

c Hic invehit contra ipsos falsos prophetas. Et primo contra quosdam assertores falsitatis. Secundo contra quendam impugnatorem veritatis, ibi, *Et ad Semeiam* etc. Circa primum tria. Primo comminatur poenam. Secundo arguit culpam, ibi, *Pro eo quod fecerit* etc. Tertio arguit iudicii iustitiam, ibi, *Ego sum iudex* etc. Circa primum tria. Primo ponitur ipsorum depressio in culpa, *Tradam eos*, ut scilicet occasionem puniendi habeat, quos primo in potestate habebat: *Thren. 1. Dedit me Dominus in manu, de qua non potero effugere.* Secundo ponitur poenae inflictio, *Et percutiet: Infra 30. Insanabilis fractura, pessima plaga tua.* Tertio ponitur consequens maledictio, *Et assumetur ex eis.* Dicunt autem Hebraei, hos esse duos senes, de quibus habetur *Dan. 13.* Unde ex hoc loco volunt ostendere illud fabulosum esse: ibi enim dicuntur a populo occisi, hic autem a Nabuchodonosor. Et praeterea ibi dicuntur lapidati, hic igne occisi. Et dicendum ad primum, quod utrumque potest esse verum, quia Nabuchodonosor occidit auctoritate a Daniele convictos, et populus, executione sententiae. Ad secundum dicendum, quod quaelibet poena dicitur ignis propter afflictionem; et hoc praecipue propter similitudinem culpae adulterii: *Osee 7. Omnes adulterantes quasi clibanus succensus a coquente: Iob 31. Ignis est usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina.*

d Hic ponit culpam. Et primo adulterium, *Stultitiam*, idest rem stultam, *Et moechati sunt: Daniel. 12. Sic faciebatis filiabus Israel, et illae timentes loquebantur vobis: Supra 5. Unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat.* Secundo mendacium, *Et locuti sunt:* dicebant enim proximam esse liberationem, et Christum de eis esse nasciturum, ut sic mulieres in adulterium deciperent: *Supra 23. Non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant.*

e Hic ponit iudicii iustitiam, *Iudex*, ad infligendam poenam, *Testis*, ad convincendam culpam, quia divino nutu et miraculose deprehensi sunt: *Dan. 13. Suscitavit Dominus spiritum pueri iunioris, cui nomen Daniel* etc.

f Hic invehitur contra impugnatorem veritatis, quia cum esset pseudopropheta, et populi vicinam liberationem promitteret, iratus contra Hieremiam propter epistolam, quam in Babylonem misit, scripsit in Hierusalem literas ad principem sacerdotum contra Hieremiam. Et circa hoc duo. Primo ponitur veritatis impugnatio. Secundo ponitur contra ipsum comminatio, ibi, *Et factum est verbum* etc. Circa primum duo. Primo ponit tenorem epistolae, *Pro eo, quod misisti.* Est defectuosa locutio, quasi patieris, quod postmodum quibusdam interpositis dicet. In qua epistola tria facit. Primo commemorat praedecessoris exemplum: *Dominus dedit te pro Ioiada qui interfecit falsos sacerdotes, tu tamen similiter facias de Hieremia falso propheta, Reg. 11.* Secundo commemorat officium, *Ut sis dux, et super omnem virum arreptitium*, qui a spiritu immundo arreptus prophetae actum usurpat: pertinebat enim ad sacerdotis officium discernere inter spiritus: *1. Ioan. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint, quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum* etc. Quaedam etiam accusat, scilicet epistolam Hieremiae, *Quia super hoc*, quia non est contentus nobis mala praedicere: *Amos 5. Odio habuerunt corripientem in porta, et loquentem perfecte abominati sunt: 3. Reg. ultim. Ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, Michaeas filius Semla.* Secundo ostendit quomodo pervenit ad notitiam prophetae, *Legit ergo*, ut improperaret sibi: *Supra 20. Factus est mihi sermo Domini in opprobrium, et in derisum tota die.*

g Hic ponitur contra ipsum comminatio. Et primo arguit culpam, *Pro eo, quod prophetavit: Isa. 28. Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus.* Et dirigitur sermo ad captivos per quandam aliam epistolam. Secundo comminatur poenam, *Idcirco*, Et primo quantum ad filios, *Non erit;* quasi dicat, non relinquet in populo superstitem: *Exod. 20. Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum, qui oderunt me* etc. Secundo quantum ad ipsum, *Et non videbit: Supra 17. Erit enim quasi miricae in deserto, et non videbit cum venerit bonum.* Tertio resumit causam, *Quia praevaricationem*, quia verbis suis praevaricatus est contra Dominum loquens, promittens prospera, Domino praedicente adversa: *Iob 39. Nunquid qui contendit cum Deo, tam facile conquiescit?*

a CAP. XXX.

Hoc verbum, quod factum est ad Hieremiam a Domino, dicens: Haec dicit Dominus Deus Israel, dicens: Scribe tibi omnia verba, quae locutus sum ad te in libro. Ecce enim dies veniunt, dicit Dominus, et convertam conversionem populi mei Israel, et Iuda, ait Dominus, et convertam eos ad terram, quam dedi patribus eorum, et possidebunt eam.

b Et haec verba, quae locutus est Dominus ad Israel, et ad Iudam: Quoniam haec dicit Dominus: Vocem terroris audivimus: formido, et non est pax. Interrogate, et videte si generat masculus. Quare ergo vidi omnis viri manum super lumbum suum, quasi parturientis, et conversae sunt universae facies in aeruginem? Vae quia magna dies illa, nec est similis eius, tempusque tribulationis Iacob, et ex ipso salvabitur. Et erit in die illa, ait Dominus exercituum, conteram iugum eius de collo tuo, et vincula eius disrumpam; et non dominabuntur ei amplius alieni, sed servient Domi-

Digitized by Google

no Deo suo, et David regi suo, quem suscitabo eis. Tu ergo ne timeas serve meus Iacob, ait Dominus, neque paveas Israel, quia ecce ego salvabo te de terra longinqua, et semen tuum de terra captivitatis eorum. Et revertetur Iacob, et quiescet, et cunctis affluet bonis, et non erit quem formidet, quoniam tecum ego sum, ait Dominus, ut salvem te. Faciam enim consummationem in cunctis gentibus, in quibus dispersi te; te autem non faciam in consummationem, sed castigabo te in iudicio, ut non tibi videaris innoxius.

c Quia haec dicit Dominus: Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua. Non est qui iudicet iudicium tuum ad alligandum curationem tuam, utilitas non est tibi. Omnes amatores tui obliti sunt tui, teque non quaerent: plaga enim inimici percussi te, castigatione crudeli: propter multitudinem iniquitatis tuae dura facta sunt peccata tua. Quid clamas super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus: propter multitudinem iniquitatis tuae feci haec tibi. Propterea omnes qui comedunt te, devorabuntur, et universi hostes tui in captivitatem ducentur. Et omnes qui te vastant vastabuntur, cunctosque praedatores tuos dabo in praedam. Obducam enim cicatricem tibi, et a vulneribus tuis sanabo te, dicit Dominus. Quia eiectam vocaverunt te Syon: haec est, quae non habebat requirentem. Haec dicit Dominus: Ecce ego convertam conversionem tabernaculorum Iacob, et tectis eius miserebor: et aedificabitur civitas in excelso suo, et templum iuxta ordinem suum fundabitur. Et egredietur de eis laus, vox que ludentium: et multiplicabo eos, et non minuentur, et glorificabo eos, et non attenuabuntur. Et erunt filii eius, sicut a principio, et caetus eius coram me permanebit. Et visitabo adversum omnes qui tribulant eum, et erit dux eius ex eo, et princeps de medio eius producetur: et applicabo eum, et accedet ad me. Quis enim iste est, qui applicet cor suum, ut appropinquet mihi, ait Dominus? Et eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum.

d Ecce turbo Domini, furor egrediens, procella ruens in capite impiorum conquiescet. Non avertet iram indignationis Dominus, donec faciat, et compleat cogitationem cordis sui: in novissimo dierum intelligetis ea.

a CAP. XXX.

Post comminationem hic incipit consolationem ponere. Et primo ponit consolationem ad omnes communiter. Secundo specialiter ad civitatem regiam, scilicet Hierusalem, *cap. 33. Et factum est verbum* etc. Prima in duas. Primo consolatur eos verbo. Secundo designat consolationem facto, *capi. 32. Verbum, quod factum est* etc. Prima in duas. In prima consolatur eos ex evasione adversitatis. In secunda ex promissione prosperitatis, *In tempore* etc. Prima in duas. In prima promittit liberationem in generali. In secunda prosequitur promissionem in speciali, ibi, *Et haec verba* etc. Circa primum duo facit. Primo Dominus ponit ad prophetam prophetiae conservandae praeceptum, *Scribe tibi omnia*, quae praedicta sunt, et quae sequentur., quorum revelationem iam intus susceperat ut diu conservarentur, in quo significat non cito implenda: *Isa. 8. Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis. Velociter spolia detrahe, cito praedare: Abacuch 2. Scribe visum, et explana eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum.* Secundo promittit liberationis beneficium, *Ecce enim convertam*, idest revocabo de terra captivitatis, quantum ad terminum a quo, *Conversionem*, quia non omnes, sed tantum illos qui tali conversione erunt digni, *Israel*, decem tribus, quantum ad illos qui ad Ezechiam regem in Hierusalem venerunt: *Paral. 30. Nam cum eis captivati sunt, et eis redeuntibus redierunt.* Vel referendum est ad conversionem factam ad fidem Christi. *Et convertam*, quantum ad terminum ad quem: *Psal. 125. In convertendo Dominus captivitatem Syon, facti sumus sicut consolati.*

b Hic prosequitur liberationis partes. Et primo promittit eis liberationem ab hostium servitute. Secundo a multiplici destructione quam sustinuerunt, ibi, *Quia haec dicit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo proponit oppressionem pristinam, quam designat proponens hostium timorem, *Vocem terroris*, longe ante a prophetis praenunciatam, *Formido, et non est pax*, aliquo auxilium ferente: *Iob 15. Sonitus terroris semper in auribus illius. Et cum pax sit, ille semper insidias suspicatur.* Timoris expressionem ex gestu corporis, quia ad similitudinem parturientium manus ad lumbos convertebant prae stupore, *Interrogate: Psal. 47. Ibi dolores, ut parturientis.* Et ex immutatione ruboris, *Et conversae sunt in aeruginem*, quae est color niger permixtus rubedini, contingens iratis et ex vento urente: *Isa. 13. Facies combustas vultus eorum: Ioelis 2. Omnes vultus redigentur in ollam.* Proponit etiam timoris, et anxietatis magnitudinem, *Vae quia magna*, magnitudine tribulationis dies, *Dies*, captionis Hierusalem: *Soph. 1. Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies irae dies illa, dies tribulationis, et angustiae, dies calamitatis, et miseriae, dies tenebrarum, et caliginis, dies nebulae, et turbinis, dies tubae, et clangoris* etc. Secundo promittit salutem futuram. Et primo promittit liberationem, *Et ex ipso*, scilicet tempore quamvis malo: *Osee 1. Salvabo eos in Domino Deo suo.* Secundo salutis modum et ordinem, promittens liberationem a servitute, excludens hostium imperium, *Et erit illa ... iugum*, ipsum

Nabuchodonosor, *Et non dominabitur*, quod impletum est tempore Symonis, *1. Mach. in fine.* Vel referendum ad liberationem factam per Christum de potestate daemonum: *Isa. 9. Iugum enim oneris eius, et virgam humeri eius, et sceptrum exactoris eius superasti.* Et promittens optatum imperium, *Sed servient*, idest alicui qui erit vobis sicut David, sicut Symoni, et Ionathae. Vel Zorobabel, qui fuit de stirpe David; vel Christo. David autem imperium erat eis maxime desideratum propter prosperitatem, et pacem, quam tempore ipsius habuerunt, et quia non oppresserat eos servitute, sicut Salomon: *Ezec. 3. David servus meus princeps eorum in perpetuum.* Providet etiam liberationem a captivitate, excludens timorem, *Tu ergo ne timeas: Isa. 43. Noli timere, quia ego tecum sum. Ab oriente adducam semen tuum, et ab occidente congregabo te.* Et ponens liberationem quantum ad terminum a quo, *Quia ecce ego salvabo populum meum de terra orientis, et de terra occasus solis, et adducam eos, et habitabunt in medio Hierusalem, et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum in veritate, et in iustitia.* Et quantum ad terminum ad quem, *Et revertetur, et quiescet*, quantum ad pacis tranquillitatem, *Et in cunctis*, quantum ad rerum ubertatem: *Isa. 32. Sedebit populus meus in multitudine pacis, et in tabernaculis fiduciae, et in requie opulenta.* Tertio ostendit salutis auctorem. Et primo ponit salvatoris praesentiam, *Quoniam ego: Supra 20. Dominus mecum est tanquam bellator fortis. Idcirco qui persequuntur me, cadent, et infirmi erunt, et confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod nunquam delebitur.* Secundo in hostes vindictam, *Faciam enim consummationem*, ad finem consumptionis perducet eos: *Isai. 10. Consummationem et abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terrae.* Tertio ad vos conservationis misericordiam, *Te autem*, ut scilicet non sint tuae reliquiae: *Supra 5. Veruntamen in diebus illis, ait Dominus, non faciam vos in consummationem.* Quarto infert moderatam poenam ad castigandum, *Castigabo te: Supra 10. Corripe me Domine, veruntamen in iudicio, et non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. In iudicio*, aequitate.

c Hic promittit liberationem a destructione et afflictione magna, quam sustinuerant: et circa hoc duo. Primo proponit praecedentem destructionem, ostendens ipsius magnitudinem, quia quasi haec erit castigationis quantitas, ut in virtute humana reparari non possit, *Fractura*, quae dicit interruptionem continuitatis, et significat destructionem hominum, vel civitatum, *Insanabilis*, quantum in se est, licet Deus salvare possit propter magnitudinem, *Pessima*, propter profunditatem: *Threnor. 2. Magna est velut mare contritio tua, quis medebitur tui?* Excludens etiam humani auxilii subventionem, sive per iudicium iustitiae iudicantis de iniuria illata, *Non est qui iudicet*, contra hostes. *Ad alligandum*, sicut qui curant plagas ligant emplastra super ipsas: *Isaiae 59. Vidit Dominus, et malum apparuit in oculis eius, quia non est iudicium:* sive secundum affectum amicitiae subvenientis, *Utilitas non est tibi*, ab amicis scilicet, quia vere medicum offendisti: *Threnor. 1. Omnes amici eius spreverunt eam, et facti sunt ei inimici.* Ostendens etiam poenae aequitatem, assignans poenae causam, *Plaga enim inimici*, qui percutit ad mortem, quia est insanabilis, *Crudelis*, quia profunda, *Propter multitudinem*, unde oportuit esse magnam plagam, quae omnia apostemata comprehenderet, *Dura*, quantum ad obstinationem; et ideo oportuit eam esse vehementem, et profundam, quae usque ad intima penetraret: *Thren. 2. Factus est Dominus velut inimicus, praecipitavit Israel, praecipitavit omnia moenia eius, dissipavit munitiones eius, et replevit in filia Iuda humiliatum et humiliatam.* Et excludit murmurantium querelam, *Quid clamas murmurando?* Non possunt sanari, nisi pulvere mordacissimo, quo putridas carnes, et insanabiles amputarem: *Threnor. 3. Quid murmurat homo vivens, vir pro peccatis suis?* Secundo promittit liberationem. Et primo promittit subventionis beneficium quantum ad vindictae iudicium, contra iniuriam illatam in personis, quia non est alius, qui liberet, *Qui comedunt*, occidendo. *Hostes*, captivantes te: *Supra 2. Omnes qui devorant eum, delinquunt, mala venient super eos, dicit Dominus.* Et contra iniuriam illatam in rebus, *Et qui te vastant*, quantum ad immobilia, *Praedatores*, quantum ad mobilia: *Isa. 33. Vae qui praedaris, nonne et ipse praedaberis?* Et quantum ad curatoris amicabilem affectum, ponens curationem, *Obducam*, idest ita perfecte curabo, quod nec vestigium appareat praecedentis plagae: *Psalm. 146. Qui sanat contritos corde, et alligat contritiones eorum.* Haec sub Zorobabel, quando Assyrios, idest Ninivem, vastaverunt Babylonii, et Chaldaei, et ipsos Medi, et Persae. Et tunc obducta est cicatrix, et caetera. Et assignat rationem, *Quia eiectam vocaverunt*, scilicet hostes: *Prov. 24. Cum ceciderit inimicus tuus ne gaudeas, et in ruina eius ne exultet cor tuum, ne forte videat Dominus, et displiceat ei, et auferat ab eo iram suam:* insultatio enim hostium est causa divinae miserationis. Secundo ostendit subveniendi modum, *Haec dicit Dominus.* Et primo quantum ad modum vindicandi, *Ecce turbo.* Circa primum primo promittit restaurationem aedificiorum omnium generaliter, *Convertam*, idest restituam ad statum pristinum, *Tabernaculorum*, domorum: *Isa. 61. Aedificabunt deserta populorum, et ruinas antiquas erigent, et instaurabunt civitates desertas, et dissipatas in generatione, et generationem.* Et quantum ad principalis specialiter, *Et aedificabitur civitas*, idest Hierusalem: *Isa. 44. Qui dico Hierusalem habitaberis, et civitatibus Iuda aedificabimini, et deserta eius suscitabo.* Secundo promittit prosperitatem hominum quantum ad cordis iucunditatem, *Et egredietur: Isa. 51. Gaudium, et laetitia invenietur in ea, et gratiarum actio, et vox laudis.* Quantum ad populi multitudinem, *Multiplicabo eos, et non minuentur*, quantum in me est, et nisi ex culpa eorum proveniat: *Psal. 138. Dinumerabo eos, et super arenas multiplicabuntur.* Vel intelligendum de his, qui ad Christum convertuntur. Et quantum ad hominis exaltationem, *Et glorificabo*, vel corporaliter, vel spiritualiter quantum ad virtutis sanctitatem, *Et erunt filii eius sicut a principio*, idest similes sanctis patribus, *Coram me*, per vitae munditiam: *Et visitabo*, quia defendam eos,

Digitized by Google

et vindicabo: *Iob 29. Quis mihi tribuat ut sim iuxta menses pristinos, secundum dies, quibus Deus custodiebat me ?* Tertio quantum ad rectorum bonitatem, ponens primo ipsorum propinquitatem, quia ex eodem genere, *Et erit dux* , hoc refertur ad Zorobabel, vel ad Christum: *Osee 2. Dabo eis vinitores.* Secundo eorum sanctitatem, *Et applicabo eum, et accedet*, per iustitiam, *Quis enim iste est* , in quo ostenditur auctor applicandi, quia nullus applicatur nisi a Deo tractus : *Io. 6. Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum.* Tertio tangit iustitiae utilitatem, *Et eritis mihi: Eccl. 10. Qualis est rector civitatis, tales et inhabitantes in ea.*

d Hic ponit modum vindictae. Et primo comminatur poenam, *Ecce turbo* , ut dispergat sicut commotio aeris pulverem per captivitatem . *Procella*, ut absorbeat per mortem, sicut fluctus maris, *Impiorum*, qui afflixerunt Iudaeos, et qui de malis non sunt emendati, *Conquiescet*, quasi poena permanens : *Isa. 30. Erit transitus virgae fundatus quam requiescere faciet Dominus super eum.* Secundo excludit misericordiam, *Non avertet: Isa. 5. In omnibus his non est aversus furor Domini, sed adhuc manus eius extenta.* Tertio promittit scientiam horum, *In novissimis*, quando scilicet omnia ista contigerint : *Psal. 9. Cognoscetur Dominus iudicia faciens , in operibus manuum suarum comprehensus est peccator,*

a CAP XXXI.

In tempore illo dicit Dominus: Ero Deus universis cognationibus Israel, et ipsi erunt mihi in populum. Haec dicit Dominus: Invenit gratiam in deserto populus, qui remanserat gladio. Vadet ad requiem suam Israel. Longe Dominus apparuit mihi. Et in caritate perpetua dilexi te , ideo attraxi te miserans. Rursumque aedificabo te , et aedificaberis virgo Israel. Adhuc ornaberis tympanis tuis , et egredieris in choro ludentium. Adhuc plantabis vineas in montibus Samariae. Plantabunt plantantes , et donec tempus veniat, non vindemiabunt , quia erit dies in qua clamabunt custodes in monte Samariae in monte Ephraim: Surgite , et ascendamus in Syon ad Dominum Deum nostrum.

b Quia haec dicit Dominus: Exultate in laetitia Iacob, et hinnite contra caput gentium, personate, et canite, et dicite, Salva Domine populum tuum, reliquias Israel. Ecce ego adducam eos de terra aquilonis, et congregabo eos ab extremis terrae, inter quos erunt caecus, et claudus, et praegnans, et pariens simul, coetus magnus revertentium huc. In fletu venient, et in misericordia reducam eos. Et adducam eos per torrentes aquarum in via recta, et non impingent in ea, quia factus sum Israeli pater, et Ephraim primogenitus meus est.

a Audite verbum Domini gentes, et annuntiate in insulis quae procul sunt, et dicite: Qui dispergit Israel, congregabit eum, et custodiet eum sicut pastor gregem suum. Redimet enim Dominus Iacob, et liberabit eum de manu potentioris. Et venient, et laudabunt in monte Syon, et confluent ad bona Domini super frumento, et vino, et oleo, et foetu pecorum, et armentorum, eritque anima eorum quasi hortus irriguus , et ultra non esurient. Tunc laetabitur virgo in choro, iuvenes, et senes simul. Et convertam luctum eorum in gaudium, et consolabor eos , et laetificabo a dolore suo. Et inebriabo animam sacerdotum pinguedine, et populus meus bonis adimplebitur, ait Dominus.

d Haec dicit Dominus: Vox in excelso audita est, lamentationis , luctus , et fletus Rachel plorantis filios suos, et nolentis consolari super eis , quia non sunt. Haec dicit Dominus: Quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrymis, quia est merces operi tuo, ait Dominus. Et revertentur de terra inimici, et est spes novissimis tuis, ait Dominus, et revertentur filii tui ad terminos suos.

e Audiens audivi Ephraim transmigrantem. Castigasti me Domine, et eruditus sum , quasi iuvenculus indomitus. Converte me , et convertar , quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim convertisti me, egi poenitentiam, et postquam ostendisti mihi, percussi femur meum. Confusus sum, et erubui , quoniam sustinuisti opprobrium adolescentiae meae.

f Si filius honorabilis mihi Ephraim , si puer delicatus, quia ex quo locutus sum de eo, adhuc recordabor eius. Idcirco conturbata sunt viscera mea super eum, miserans miserebor eius, ait Dominus.

g Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines. Dirige cor tuum in viam rectam, in qua ambulasti.

h Revertere virgo Israel , revertere ad civitates tuas istas. Usquequo deliciis dissolveris filia vaga ? Quia creavit Dominus novum super terram : foemina circumdabit virum.

i Haec dicit Dominus Deus Israel: Adhuc dicent verbum istud in terra Iuda et urbibus eius, cum convertero captivitatem eorum. Benedicat tibi Dominus pulchritudo iustitiae , mons sanctus. Et habitabunt in eo Iudas, et omnes civitates eius simul, agricolae, et minantes greges, quia inebriavi animam lassam, et omnem animam esurientem saturavi. Ideo quasi de somno suscitatus sum, et vidi, et somnus meus dulcis mihi.

k Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et seminabo domum Israel, et domum Iuda semine hominum , et semine iumentorum. Et sicut vigilavi supe eos ut evellerem, et demolirer , et dissiparem, et disperderem, et affligerem , sic vigilabo super eos, ut aedificem, et plantem, ait Do-

minus. In diebus illis non dicent ultra, Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt, sed unusquisque in iniquitate sua morietur. Omnis homo, qui comederit uvam acerbam, obstupescent dentes eius. Ecce dies venient, dicit Dominus, et feriam domui Israel, et domui Iuda foedus novum: non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, pactum quod irritum fecerunt, et ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, et vir fratrem suum dicens, Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus, quia propitiabor iniquitati eorum, et peccati eorum non memorabor amplius.

l Haec dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei, ordinem lunae et stellarum in lumine noctis: qui turbat mare, et sonant fluctus eius, Dominus exercituum nomen illi. Si defecerint leges istae coram me, dicit Dominus, tunc et semen Israel deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus. Haec dicit Dominus: Si mensurari poterunt coeli sursum, et investigari fundamenta terrae deorsum, et ego abiiciam universum semen Israel propter omnia quae fecerunt, dicit Dominus.

m Ecce dies venient, dicit Dominus, et aedificabitur civitas Domino a turre Hanameel usque ad portam anguli. Et exibit ultra normam mensurae in conspectu eius super collem Gareb, et circuibit Goatha, et omnem vallem cadaverum, et cineris, et universam regionem mortis usque ad torrentem Cedron, et usque ad angulum portae equorum orientalis. Sanctum Domini non evelletur, et non destruetur ultra in perpetuum.

a CAP. XXXI.

Hic consolatur eos ex promissione prosperitatis: et circa hoc duo facit. Primo promittit prosperitatem gentis. Secundo ampliationem civitatis, ibi, *Ecce dies venient* etc. Prima in tres. In prima consolatur decem tribus. In secunda duas, ibi, *Haec dicit Dominus* et caetera. In tertia utrasque, ibi, *Ecce dies venient* etc. Prima in tres. In prima ponitur destructi populi restauratio. In secunda restaurationis ordo, ibi, *Quia haec dicit Dominus, Exultate* et caeter. Circa primum tria. Primo promittit eis restaurationem ad religionis cultum, *In tempore illo*, vel post reditum de Babylone, *Universis*, quantum ad illos de decem tribubus, qui duabus adhaeserunt; vel quantum ad omnes, quia omnis Israel salvus fiet, postquam plenitudo gentium introierit, *ad Rom. 11. Apoc. 20. Ipsi populus eius erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus*. Secundo promittit restaurationem ad nativitatis locum, promittens revocationis beneficium, *Populus a gladio*, Babylonis, *In deserto*, in terra captivitatis in qua a Deo deserti videbantur, per quam purgati ad terram suam redierunt, sicut per desertum ad terram promissionis quondam. *Invenit gratiam*, idest hanc misericordiam apud Deum, quod, *Vadet ad requiem*, idest ad terram suam, in qua pacifice requiescet: quod potest mystice exponi quantum ad pacem quam tempore Symonis Machabaei habuerunt, *1. Machab. 14. Isa. 22. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciae, et in requie opulenta*. Determinans revocationis tempus, *Longe*, antequam futurum sit, *Apparuit*, revelans futuram liberationem: *Supra 28. Confringam iugum Nabuchodonosor regis Babylonis post duos annos dierum de collo omnium gentium: Abac. 2. Adhuc visus procul, et apparebit in finem, et non mentietur*. Et ostendens revocantis affectum, *In caritate perpetua;* quasi dicat, non ad tempus, sed in perpetuum tibi bona largitus est, *Attraxi*, ad locum tuum, *Miserans*, misericordiam exterius beneficio complens: *Osee 11. In funiculis Adam traham eos, in vinculis caritatis: Supra 2. Recordatus sum tui miserans adolescentiam tuam, et caritatem desponsationis tuae*. Tertio promittit recordationem ad prosperitatis statum. Et primo promittit prosperitatem, quantum ad reparationem gentis, *Rursumque aedificabo*, secundum metaphoram, quia dicitur domus Israel: *Supra 24. Aedificabo eos, et non destruam, plantabo eos, et non evellam*. Quantum ad iucunditatem cordis, *Virgo Israel, ornaberis tympanis tuis*, idest ornata incedes ludens ad tactum tympani: *Isa. 30. Laetitia cordis, sicut qui pergit cum tibia, ut intret in montem Domini ad fortem Israel*. Et quantum ad tranquillitatem pacis, *Adhuc plantabis vineas in montibus Samariae*, propter tres civitates quae additae sunt Iudaeis: *1. Machab. 10. Plantabunt, donec tempus veniat;* quasi dicat, Propter timorem hostium non praeoccupabunt tempus vindemiae: *Isa. 65. Plantabunt vineas, et comedent fructus earum*. Secundo assignat prosperitatis rationem, *Quia ecce dies*, in quo significatur reversio ad cultum Dei, ad quem mutuo se exhortantur, *In Syon*, et non in Bethel ad vitulos

Hieroboam, *3. Reg. 12.* Et *Isa. 2. Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Iacob, et docebit nos vias, et ambulabimus in semitis eius.*

b Hic prosequitur operationis ordinem: et circa hoc duo. Primo inducit eos ad exultationem, *Exultate in laetitia: Psal. 80. Exultate Deo adiutori nostro, iubilate Deo Iacob.* Ad quam exultationem exprimendam inducit hostium insultationem, *Et hinnite*, insultantes, *Contra caput gentium*, idest regem Babyloniae, vel Assyriorum qui captivavit vos: *Abac. 2. Nunquid non repente consurgent qui mordeant te, et suscitabunt lacerantes te, et eris in rapinam eis?* Et etiam divinam laudem, *Personate*, in psalteriis et huiusmodi. Secundo ponit liberationis ordinem, *Ecce ego*, describens reversionis terminum a quo, *De terra aquilonis*, et revertentium coetum, *Inter quos*; quasi dicat, Nullus vel aliqua corporis infirmitate a reditu impedietur, et hoc, quia securi venient: *Isa. 35. Erit saliens sicut cervus claudus.* Et etiam reversionis modum, *In fletu*, quidam propter laetitiam reversionis, et quidam videntes terrae vastitatem: *1. Esdr. 3. Nec poterat quisquam cognoscere vocem clamoris laetantium, et vocem fletus populi, Et in misericordia*, a rubore montis: *Isa. 54. In miserationibus magnis congregabo te. Per torrentes aquarum*, per quas navigantes scilicet vadunt et iuxta eos sunt viae bonae, in quo excluditur labor itineris et taedium: *Prov. 3. Ambulabis fiducialiter in via tua, et pes tuus non impinget.* Tertio assignat rationem ex paterno affectu, quo ad eos movetur, *Quia factus sum pater.* Unde sicut pater, non possum dimittere, quin eorum miserear: inter omnes enim populos primogenitus Israel: *Exod. 4. Filius autem Ioseph data sunt primogenita*, sicut dicitur *1. Par. 5.* in quo Ephraim Manasse praelatus est, *Gen. 48.* unde relinquitur Ephraim primogenitum esse.

c Hic ponitur divulgatio liberationis. Et primo excitat gentes ad attentionem, *Audite*, ut omnes in ipso confidant qui taliter liberare potest: *Isa. 49. Audite insulae, et attendite populi de longe.* Secundo praenuntiat populi liberationem, non impediente divina indignatione, quia, *Qui dispersit: Isa. 40. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, foetas ipse portabit.* Nec impediente detinentium potestate, *Redemit*, quondam ab Aegyptiis, et, *Potentioris*, scilicet Chaldaei: *Psal. 71. Liberavit pauperem a potente, et pauperem cui non erat adiutor.* Tertio promittit liberatis prosperitatem. Et primo quantum ad omnes promittit religionis debitam observantiam, *In monte Syon*, non in Bethel ad vitulos: *Isa. 51. Qui redempti sunt a Domino revertentur, et venient in Syon laudantes, et laetitia sempiterna super capita eorum.* Et temporalium bonorum affluentiam, ponens bonorum fertilitatem quantum ad terrae nascentia quae in cibum nostrum producuntur, et condiuntur quantum ad animalia, *Et confluent et laudabunt*, Deum, *Super frumenta... vino: Gen. 27. Frumento, vino, et oleo stabilivi eum.* Et possidentium satietatem, *Eritque anima eorum quasi ortus irriguus*, qui pluviam non expectat. Hoc potest intelligi de bonis spiritualibus collatis per Christum, quod nunc ex parte, in futuro ex toto complebitur: *Apoc. 20. Non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque ullus aestus.* Et cordis laetitia, quantum ad signa laetitiae, *Laetabitur virgo: Supra 30. Egredietur de eis laus, vocque ludentium, et multiplicabo eos* etc. Et quantum ad cessationem tristitiae, *Convertam luctum: Tob. 3. Post tempestatem tranquillum facis, et post lacrymationem et fletum exultationem infundis.* Secundo specialiter quantum ad sacerdotes, *Inebriabo*, idest abundanter satiabo, *Pinguedine*, abundantia oblationum, et sacrificiorum, *Et populus adimplebitur*, ut Deo offerre possit. Hoc autem spiritualiter intelligitur de pinguedine devotionis: *Psal. 62. Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, et labiis exultationis laudabit os meum.*

d Hic ponitur flentium consolatio. Et primo inducit matris fletum, *Rachel*, quae fuit mater Ioseph, *Plorantis*, destructionem filiorum suorum. Figurative loquitur, sed hoc dicitur hiperbolice, ia parentes mortuos tristitiam redundare de filiorum adversitate. Vel quia in Romana captivitate iuxta sepulcrum Rachelis Iudaei captivi ducti sunt, et venditi. Vel quia figurative dicitur plorare pueros iuxta se occisos, cum ipsa iuxta Bethleem sepulta sit, sicut habetur *Gen. 35. Lamentationis*, quae fit verbis dolorem exprimentibus, *Fletus*, quantum ad emissionem lacrymarum, *Luctus*, quantum ad quandam observantiam in expressione doloris, sicut fit in mutatione vestium, et huiusmodi: *Supra 3. Vox in viis audita, ploratus, et ululatus filiorum Israel, quoniam iniquam fecerunt viam suam, obliti sunt Domini Dei sui.* Excludit consolationis remedium, *Et nolentis, quia non sunt*, reversi cum aliis, quia ad nihilum redacti sunt: *Osee 13. Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres dividet.* Secundo impendit consolationis remedium, *Haec dicit Dominus. Vox*, quantum ad lamentationem, *Oculi*, quantum ad fletum: *Apoc. 20. Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra* etc. Tertio promittit liberationis beneficium. Et primo quantum ad terminum a quo, quia, *Merces*, in quo ostenditur per meritum sanctorum patrum eos liberatos, *Inimici*, Chaldaei: *Isa. 40. Ecce merces eius cum eo, et opus illius coram illo.* Secundo quantum ad terminum ad quem, *Et est spes novissimis*, ad significandum quod in novissimis temporibus revertentur ad veram fidem, et forte etiam ad terram suam mortuo Antichristo: *Prover. 10. Expectatio iustorum laetitia, spes autem impiorum peribit.*

e Hic ponitur poenitentium susceptio, cui praemittitur confessionis cognitio, *Audiens audivi*, idest misericorditer exaudivi: *Exo. 3. Videns vidi afflictionem populi mei qui est in Aegypto, et clamorem eius audivi.* Et subditur confessio, *Castigasti, quasi iuvenculus*, qui difficile corripitur, et multis verberibus: *Isa. 28. Sola vexatio intellectum dabit auditui.* Secundo ponitur petitio, *Converte nos Domine ad te, et convertemur, innova dies nostros sicut a principio.* Tertio assignatur petitionis ratio ex poenitentia, quam inchoavit. Unde primo ponit poenam, *Posquam enim convertisti*, infundendo gratiam, *Postquam ostendisti*, flagellis peccata. *Percussi femur meum*, interiorem dolorem exteriori percussione designans ad modum

Digitized by Google

hominis dolentis. Vel percussi femur, voluptates carnales reprimendo: *Iob ult. Auditu auris audivi te. nunc autem oculus meus videt te.* Secundo ponit poenitentiam, quia ex poena quam sustinuit peccatum recognoscens, confusionem passus est, quae signum poenitentiae fuit. *Confusus sum*, interius, *Erubui*, exterius. *Quoniam sustinuisti opprobrium*, idest poenam et confusionem pro peccatis, *Adolescentiae meae.* Et nominat adolescentiam tempus ante conversionem; quasi dicat, quod ex ignorantia peccavit: *Iob 13. Scribis contra me amaritudinem, et consumere me vis peccatis adolescentiae meae.*

f Hic suscipit poenitentem. Et primo ponitur divina miseratio. Secundo poenitentis instructio, ibi, *Statue tibi* etc. Tertio ipsius revocatio, ibi, *Revertere virgo* etc. Circa primum duo. Primo ponit misericordiae rationem ex parte populi, *Si filius honorabilis;* quasi dicat, Nunquid non filius honorabilis, propter ius primogeniturae: *Si puer delicatus*, propter teneritudinem aetatis, quia Ioseph quasi minimus filiorum Iacob, et Ephraim minor filiorum Ioseph. Et haec duo provocant patres magis ad miserandum: *Osee 11. Puer Israel et dilexi eum, et ex Aegypto vocavi filium meum.* Ponit etiam rationem ex parte Dei, *Quia ex quo locutus sum;* quasi dicat, Non decet, ut verba Dei irritentur. *Recordabor*, verborum: *Nu. 23. Dixit, et non faciet? locutusque est, et non implebit?* Secundo ostendit miserationem, *Idcirco conturbata*, antropopatos, in quo interior compassio, *Miserans*, in quo exterior subventio: *Osee 11. Conversum est in me cor meum, pariter conturbata est poenitudo mea.*

g Hic ponitur poenitentis instructio, *Statue tibi speculam*, ut consideres prospera, quae nuntiantur. vel viam per quam redeas, *Amaritudines*, solicitudinem de reditu, *Dirige*, considera viam per quam venisti ut per eam redeas. Vel melius, *Speculam*, contemplationis, *Amaritudines*, pro peccatis praeteritis, *In viam rectam*, idest in viam iustitiae, per quam patres tui ambulaverunt: *Apoc. 2. Memor esto unde excideris, et age poenitentiam, et prima opera fac.*

h Hic ponitur revocatio ipsorum in terram suam. Et primo ponitur revocatio, *Revertere, usquequo deliciis dissolveris filia vaga?* Hoc dicitur quantum ad illos, qui absorpti deliciis Chaldaeorum, in terram promissionis reverti nolebant, qui recte propter mollitiem mulieres vocantur: *Supra 3. Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te.* Secundo ponitur revocationis ratio ex Christi incarnatione, quae omnes inducere debet ut a deliciis recedant, *Quia creavit*, quia sola divina virtute agente conceptio illa facta est. *Foemina*, propter fragilis sexus conditionem, *Circumdabit*, in utero suo, *Virum*, Christum ab initio conceptionis suae perfectum in scientia et gratia. Unde ad terram in qua novum hoc evenire debet, debetis properare: *Eph. 4. Induite novum hominem qui secundum Deum creatus est, in iustitia et sanctitate veritatis: Zach. 6. Ecce vir, oriens nomen eius. Et subter eum orietur. Et aedificabit templum Domino.*

i Hic ponitur consolatio specialiter ad duas tribus. Et primo ponitur laeta annuntiatio, quia annuntiat religionis sanctitatem, *Adhuc dicent*, Dominum et templum ipsius laudantes, non idola, *Pulchritudo iustitiae, mons sanctus*, idest mons Syon: ex eo enim doctrina legis et iudicium in totum regnum diffundebatur propter sacerdotes et reges, qui ibi morabantur: *144. Psal. Magnus Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis eius non est finis.* Vel mons, idest Christus: *Dan. 2. Lapis excisus de monte.* Promittit etiam pacis securitatem, *Et habitabunt: Isa. 62. Non vocaberis ultra derelicta, et terra tua non vocabitur amplius desolata, sed vocaberis voluntas mea in ea, et terra tua inhabitabitur.* Promittit etiam bonorum ubertatem. *Quia inebriavi*, abundo replevi, *Animam lapsam*, pristinis tribulationibus: *Psalm. 106. Quia satiavit animam inanem, et animam esurientem satiavit bonis.* Secundo ponitur annuntiantis exultatio, *Ideo quasi de somno*, divina scilicet revelatione, *Dulcis*, propter visam prosperitatem. Possunt etiam esse verba populi: et somnus significat praecedentem miseriam, *Dulcis*, inquantum misericordiam consequitur: *Psalm. 3. Ego dormivi, et soporatus sum, et exurrexi, quia Dominus suscepit me: Eccle. 5. Dulcis est somnus operanti, sive parum, sive multum comedat* etc.

k Hic consolatur communiter utrosque. Et primo ponitur promissio. Secundo promissionis confirmatio, ibi, *Haec dicit Dominus* etc. Circa primum duo. Primo promittit bona temporalia, quantum ad hominum, et iumentorum multiplicationem, *Seminabo*, quasi seminando multiplicabo: *Zach. 2. Absque muro habitabitur Hierusalem prae multitudine hominum, et iumentorum in medio eius.* Quantum ad destructorum reparationem, *Sicut vigilavi*, diligenter explevi, quae comminatus fueram, *Ut evellerem*, tollendo omne praesidium, in quo sicut in radice firmabantur, *Demolirer*, idest destruerem, quantum ad occisionem hominum, et desolationem civitatum; *Dissiparem*, sepem auxilii humani, et angelici auferendo, *Disperderem*, captivitatem in diversa loca, *Affligerem*, gravi onere servitutis captivatos: *Zach. 8. Sicut cogitavi ut affligerem vos cum ad iracundiam provocassent patres vestri me, dicit Dominus, et non sum misertus, sic conversus cogitavi in diebus istis, ut benefaciam domui Iuda, et Hierusalem.* Et quantum ad poenae immunitatem pro peccatis patrum, *In diebus illis: Ezech. 18. Quid est, quod inter vos parabolam vertitis in proverbium istud in terra Israel dicentes: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt?* Secundo promittit bona spiritualia, *Ecce dies.* Et primo promittit foederis innovationem, *Dies*, scilicet gratiae, *Foedus novum*, novum testamentum, hoc est evangelium, *Dominatus*, crudeliter, et potestative ulciscendo: *Isaias 55. Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles.* Secundo ponit pacti tenorem, *Sed hoc erit pactum*, *legem*, evangelium, *In visceribus*, non in tabulis lapideis: *Ose. 2. Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor eius.* Tertio ponit pacti utilitatem. Primo quantum ad obedientiam, *Et ero eis: Ezech. 36.* idem. Secundo quantum ad sapientiam. *Et non docebit*, in quo excludit docendi necessitatem. Et hoc quidem impletur in praesenti tempore, quantum ad hoc quod non per prophetiae rationes, et humanas inventiones in divinam veritatem venimus, neque etiam per Iudai-

cas traditiones, sed in futuro ex toto complebitur: *Matth. 23. Nolite vocari Rabbi: unus est enim magister vester.* Et assignat rationem, *Omnes enim cognoscent me: Isa. 54. Ponam omnes filios tuos doctos a Domino, et multitudinem pacis filiis tuis: Ioann. 15. Omnia quaecumque audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Tertio quantum ad peccatorum munditiam, *Quia propitiabor: Psal. 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.*

l Hic ponitur promissionis confirmatio. Et primo confirmat ex creaturarum immutabilitate, proponens promittentis potestatem, *Qui dat solem: Psalm. 135. Qui fecit luminaria magna, solem in potestatem diei, lunam et stellas in potestatem noctis;* quasi dicat, Qui haec fecit immobilis, etiam promissionem suam firmare potest. Et comparationem, *Si defecerint leges istae;* quasi dicat, Sicut non deficient usque ad finem mundi, ita nec semen Israel quantum ad illos, qui salvantur: *Isaiae ult. Sicut caeli novi, et terra nova, quae ego facio stare coram me, dicit Dominus Deus, sic stabit semen vestrum, et nomen vestrum.* Secundo ex creaturarum immensitate, *Haec dicit Dominus.* Et primo proponit mensurandi impossibilitatem, *Si mensurari*, humano ingenio: *Isa. 40. Quis mensus est pugillo aquas, et caelos palmo ponderavit?* Secundo proponit promissionem, *Et ego abiiciam:* quasi dicat, sicut illud est impossibile, ita et istud. *Universum semen*, quia aliquos ex eis abiecit: *Thren. 3. Non enim humiliavit ex corde suo, et abiecit filios hominum.*

m Hic promittitur urbis reparatio. Et primo promittitur reaedificatio, *Et aedificabitur: Isa. 44. Qui dico Hierusalem habitaberis, et civitatibus Iuda aedificabimini, et deserta eius suscitabo.* Secundo ponitur ampliatio, *A turrae Hanameel:* quam quidem dicebant esse in Anathoth, quod Hieronymus in glossa excludit. *Usque ad portam anguli*, ubi duo muri coniungebantur, *Ultra normam pristinam super collem Gareb*, qui interpretatur scabies, ubi forte leprosi extra urbem morabantur, *Goatha*, interpretatur gens peccatrix, ubi morabantur illi, qui pro aliqua peccato immundi erant, *Vallem cadaverum*, ubi erant populi sepulcra, *Cineres*, ubi proiiciebantur cineres mundi, sicut de sacrificiis: vel immundi, sicut de domibus leprosorum et huiusmodi: *Mortis*, ubi malefactores occidebantur, *Usque ad angulum portae equorum orientalis:* non enim undique poterant equi ascendere propter montis asperitatem: *Isa. 54. Dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum tuorum extende.* Tertio ponitur duratio, *Sanctorum Domini*, idest sanctuarium, scilicet templum; vel tota civitas, quae Domino sanctificata erat: *Supra 3. Vocabunt Hierusalem solium Domini, et congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Hierusalem: Isa. 33. Tabernaculum quod nequaquam transferri poterit, nec auferentur clavi eius in sempiternum, et omnes funiculi eius non rumpentur.* Iudaei exponunt hoc de aurea Hierusalem, quod Hieronymus improbat in glossa, et exponit de ecclesia, quae in se et perfectos, et imperfectos, et peccatores colligit, qui significantur per loca immunda extra civitatem. Potest etiam aliter dici, id impletum fuisse sub Esdra. Unde habetur *Nehemiae 3.* quia incoeperunt aedificare Hanameel. Et ad literam, forte aliquod spatium civitati addiderunt. Quod dicitur in perpetuum manere, intelligitur si non peccaverint: *Supra cap. 18. Si fecerit malum in oculis meis, ut non audiat vocem meam, poenitentiam agam super bono quod locutus sum, ut facerem ei.*

a CAP. XXXII.

Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino in anno decimo Sedeciae regis Iuda, ipse est annus decimus octavus Nabuchadanosor. Tunc exercitus regis Babylonis obsidebat Hierusalem, et Hieremias propheta erat clausus in atrio carceris, qui erat in domo regis Iuda, dicens: Quare vaticinaris dicens: Haec dicit Dominus, Ecce ego dabo civitatem istam in manu regis Babylonis, et capiet eam. Et Sedecias rex Iuda non effugiet de manu Chaldaeorum, sed tradetur in manus regis Babylonis, et loquetur os eius cum ore illius, et oculi eius oculos illius videbunt, et in Babylonem ducet Sedeciam, et ibi erit, donec visitem eum, ait Dominus. Si autem dimicaveritis adversum Chaldaeos, nihil prosperum habebitis. Et dixit Hieremias: Factum est verbum Domini ad me, dicens: Ecce Hanameel filius Sellum patruelis tuus veniet ad te dicens: Eme tibi agrum meum, qui est in Anathoth: tibi enim competit ex propinquitate ut emas. Et venit ad me Hanameel filius patrui mei secundum verbum Domini ad vestibulum carceris, et ait ad me: Posside agrum meum, qui est in Anathoth in terra Beniamin, quia tibi competit haereditas, et tu propinquus es ut possideas. Intellexi autem, quod verbum Domini esset. Et emi agrum ab Hanameel filio patrui mei, qui est in Anathoth. Et appendi ei argentum septem stateres, et decem argenteos, et scripsi in libro, et signavi, et adhibui testes, et appendi argentum in statera, et accepi librum possessionis signatum, et stipulationes, et rata, et signa forinsecus.

b Et dedi librum possessionis Baruch filio Neri filii Maasiae in oculis Hanameel patruelis mei, et in oculis testium, qui scripti erant in libro emptionis, et in oculis omnium Iudaeorum, qui sedebant in atrio carceris. Et praecepi Baruch coram eis, dicens: Haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Sume libros istos, librum emptionis hunc signatum, et librum hunc qui apertus est, et pones illos in vase fictili, ut permanere possint diebus multis. Haec enim dicit Dominus exercituum. Deus Israel: Adhuc possidebuntur domus, et agri, et vineae in terra ista.

c Et oravi ad Dominum, postquam tradidi librum possessionis Baruch filio Neri, dicens: Heu, heu, heu, Domine Deus. Ecce tu fecisti coelum, et terram in fortitudine tua magna, et in brachio tuo extento. Non erit tibi difficile omne

verbum, qui facis misericordiam in millibus, et reddis iniquitatem patrum in sinu filiorum eorum post eos. Fortissime, magne, et potens, Dominus exercituum nomen tibi. Magnus consilio, et incomprehensibilis cogitatu, cuius oculi aperti sunt super omnes vias filiorum Adam, ut reddas unicuique secundum vias suas, et secundum fructum adinventionum eius.

d Qui posuisti signa et portenta in terra Aegypti usque ad diem hanc, et in Israel, et in omnibus: et tibi fecisti nomen sicut est dies haec. Et eduxisti populum tuum Israel de terra Aegypti, in signis, et portentis, et in manu robusta, et in brachio extento, et in terrore magno, et dedisti eis terram hanc, quam iurasti patribus eorum, ut dares eis terram fluentem lacte, et melle, et ingressi sunt, et possederunt eam. Et non obedierunt voci tuae, et in lege tua non ambulaverunt. Omnia quae mandasti eis, ut facerent, non fecerunt, et evenerunt eis omnia mala haec. Ecce munitiones extructae sunt adversum civitatem, ut capiatur, et urbs data est in manus Chaldaeorum, et in manus regis Babylonis, qui praeliantur adversus eam a facie gladii, et famis, et pestilentiae, et quaecumque locutus es acciderunt, ut tu ipse cernis.

e Et tu dicis mihi Domine Deus: Eme agrum argento, et adhibe testes, cum urbs data sit in manus Chaldaeorum?

f Et factum est verbum Domini ad Hieremiam, dicens: Ecce ego Dominus Deus universae carnis. Nunquid mihi difficile erit omne verbum? Propterea haec dicit Dominus: Ecce ego tradam civitatem istam in manus Chaldaeorum, et in manus regis Babylonis, et capient eam: et venient Chaldaei praeliantes adversum urbem hanc, et succendent eam igni, et comburent eam: et domos, in quarum domatibus sacrificabant Baal, et libabant diis alienis libamina ad irritandum me. Erant enim filii Israel, et filii Iuda iugiter facientes malum in oculis meis ab adolescentia sua, filii Israel qui usque nunc exacerbant me in opere manuum suarum, dicit Dominus, quia in furore, et in indignatione mea facta est mihi civitas haec, a die qua aedificaverunt eam usque ad diem istam, qua auferetur de conspectu meo. Propter malitiam filiorum Israel, et filiorum Iuda, quam fecerunt, ad iracundiam me provocantes: ipsi, et reges eorum, et principes eorum, et sacerdotes, et prophetae eorum, viri Iuda, et habitatores Hierusalem. Et verterunt ad me terga, et non facies, cum docerem eos, et erudirem diluculo, et nollent audire ut acciperent disciplinam: et posuerunt idola sua in domo, in qua invocatum est nomen meum, ut polluerent eam, et aedificaverunt excelsa Baal, quae sunt in valle filii Ennom, ut initiarent filios suos, et filias suas Moloch, quod non mandavi eis, nec ascendit in cor meum, ut facerent abominationem hanc, et in peccatum deducerent Iudam. Et nunc propter ista, haec dicit Dominus Deus Israel ad civitatem hanc, de qua vos dicitis, quod tradatur in manus Regis Babylonis in gladio, et in fame, et in peste. Ecce ego congregabo eos de universis terris, ad quas eieci eos in furore meo, et in ira mea, et in indignatione grandi, et reducam eos ad locum istum, et habitare eos faciam confidenter, et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum. Et dabo eis cor unum, et viam unam, ut timeant me universis diebus, et bene sit eis et filiis eorum post eos, et feriam eis pactum sempiternum, et non desinam eis benefacere, et timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me, et laetabor super eis cum bene eis fecero.

g Et plantabo eos in terra ista, in veritate, in toto corde meo, et in tota anima mea, quia haec dicit Dominus: Sicut adduxi super populum istum omne malum hoc grande, sic adducam super eos omne bonum, quod ego loquor ad eos, et possidebuntur agri in terra ista de qua vos dicitis, quod deserta sit, eo quod non remanserit homo, et iumentum, et data sit in manus Chaldaeorum. Agri ementur pecunia, et scribentur in libro, et imprimetur signum, et testis adhibebitur in terra Beniamin, et in circuitu Hierusalem, in civitatibus Iuda, et in civitatibus montanis, et in civitatibus campestribus, et in civitatibus quae ad austrum sunt, quia convertam captivitatem eorum, ait Dominus.

a CAP. XXXII.

Hic consolatur eos facto. Et primo designat prophetiae tempus, ex regis tempore,, *In anno... ipse est*, ut colligitur ex his quae dicta sunt *supra cap. 25.* quia quartus annus Ioachim erat primus Nabuchodonosor. Ex urbis obsidione, *Tunc exercitus: Isa. 9. Circumdabo quasi sphaeram in circuitu tuo, et iaciam contra te aggerem, et munimenta ponam in obsidionem tuam.* Et prophetae carcerem, ponens carceris miseriam, *Et Hieremias carceris: Thren. 3. Circumaedificavit adversum me, ut non egrediar, aggravavit compedem meum.* Et assignat causam, *Quare vaticinaris*, quia praedicebat urbis captionem, *Ecce ego dabo regis captivitatem. Et Sedecias rex.* Et bellorum adversitatem, *Si autem dimicaveritis: Supra 21. Debellabo ego vos in manu extenta, et in brachio forti, et in furore, et in indignatione, et in ira grandi, et percutiam habitatores civitatis huius.* Unde hoc capitulum secundum historiam est illi continuandum. Secundo ponitur propheticum factum, *Et dicit Hieremias.* Et primo ponitur emptio. Secundo

facti expositio, ibi, *Et dedi librum* etc. Tertio expositionis confirmatio, ibi, *Et oravi* etc. Circa primum tria. Primo ponitur venditoris invitatio ad emendum, ponens revelatum sibi invitationis verbum, *Ecce Hanameel... tibi enim competit.* Ne tribus commiscerentur, praeceperat Dominus ut possessiones venderentur illis, qui essent de eadem cognatione *Numer. 11.* quod praecipue in possessionibus Levitarum observabatur. Ponit etiam invitantis adventum, *Et venit ad me Hanameel... secundum verbum,* quod non potest in cassum ire: *Numer. 23. Dixit, et non faciet, locutus est, et non implebit?* Secundo ponitur emptio, *Intellexi*, prophetali spiritu, alias stultum videbatur tali tempore agrum emere; in quo etiam notatur prophetae obedientia: *Supra 17. Ego non sum turbatus te pastorem sequens, et diem hominis non desideravi, tu scis.* Et ponitur pretii solutio, *Et appendi*, in statera ponderis, *Septem stateres*, idest siclos, quorum quilibet habet viginti obolos: *Ezech. 45. Argenteos*, idem quod stateres. Tertio ponitur emptionis confirmatio, *Scripsi... signavi*, sigillis venditoris, et testium, *Stipulationes*, quando uno interrogante, et alio respondente, roboratur contractus, *Rata*, idest ratificatio venditionis: *Isa. 8. Adhibui mihi testes fideles* etc.

b Hic ponitur emptionis expositio. Et primo tradit librum, *In oculis... qui sedebant*, qui venerant ad consolandum et consultandum, quia res ad omnes pertinebat: *Ezechiel. 12. Egredieris vespere coram eis, sicut egreditur migrans.* Secundo iudicium diligens custodia, *Et praecepi .. qui apertus*, idest non sigillatus, ut quando mitterent, inspici posset: *Osee 12. In manibus prophetarum assimilatus sum.* Tertio assignatur in custodiam, *Et pones illos: Haec dicit Dominus.* Hoc est quod Hieremias supra dixit se intellexisse verbum Dei: *Zach. 8. Vinea dabit fructum suum, et terra dabit germen suum, et coelum dabit rorem suum* etc.

c Hic ponitur expositionis confirmatio: quia enim verbis prophetae non credebant, impetrat divinam super hoc revelationem, ut dubitationi eorum satisfaciat. Unde primo ponitur prophetae oratio. Secundo Domini responsio, ibi, *Et factum est* etc. Circa primum tria. Primo commendat divinam iustitiam. Secundo proponit iuste inflictam poenam, ibi, *Qui posuisti* etc. Tertio miratur praecepti praeteriti causam, ibi, *Et tu dicis* etc. Iustitia autem si adsit, facit hominem velle iusta. Unde ad executionem ipsius duo alia requiruntur, videlicet scire, et posse. Unde ad perfectam executionem iustitiae ostendit perfectionem scientiae, et potentiae. Et primo potentiae, ponens rerum creationem, *Ecce tu fecisti: Supra 23. Ego feci terram, et homines, et iumenta quae sunt super faciem terrae in fortitudine mea magna, et in brachio meo extento, et dedi eam ei, qui placuit in oculis meis.* Et commendat potentiae perfectionem, *Non erit tibi difficile*, ex quo tam magna fecisti: *Luc. 1. Non erit impossibile apud Deum omne verbum.* Et subiungit iustitiae executionem mixtam cum misericordia, *Qui facit misericordiam*, reddens bonis praemia, *In millibus*, idest usque in mille generationes, *In sinu filiorum*, saltem in unam generationem, ut misericordia poenae praemineat: *Exod. 20. Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam, et quartam generationem eorum, qui oderunt me.* Et prorumpit in potentiae commendationem, ex quo potentia in misericordiae iustitiam vertitur. *Fortissime*, inquantum omnia sustentat: *Heb. 1. Portans omnia verbo virtutis suae: Iob 9. Si fortitudo quaeritur, robustissimus est. Magne*, inquantum virtutem eius multitudo creaturarum non exhaurit, quin infinita adhuc producere possit, *Potens*, ad omnia faciendum: *Sap. 2. Subest enim tibi cum volueris, posse. Dominus exercituum*, quantum ad gubernationem, et praecipue rationalium, coelestium, terrestrium, et infernorum: *Iob 25. Nunquid est numerus militum eius?* Secundo ostendit perfectionem scientiae. Primo communicans scientiae perfectionem, *Magnus consilio*, idest perfectus in sapientiae dispositione, *Et incomprehensibilis cogitatu*, humano: *Iob 36. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram: Rom. 11. O altitudo divitiarum sapientiae, et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius.* Secundo ponit iustitiae executionem, *Eius oculi: Iob 34. Oculi eius super vias hominum, et omnes egressus eorum considerat.*

d Hic ponit poenam Iudaeis inflictam ex divina iustitia, quae ut ostendatur iusta, tria facit. Primo ponit beneficiorum exhibitionem in liberatione miraculosa, *Usque ad diem hanc*, tua signa complentur. Vel tua fortitudo in salutem Israel, et aliorum apparet: *Psalm. 77. Fecit mirabilia in terra Aegypti, in campo Thaneos.* Et in habitatione opulenta, *Et dedisti: Levit. 20. Possidete terram eorum quam dabo vobis in haereditatem, terram fluentem lacte, et melle.* Secundo ponit ingratitudinem, *Et ingressi sunt: Deut. 32. Incrassatus est dilectus, et recalcitravit, incrassatus, impinguatus, dilatatus. Dereliquit Deum factorem suum, et recessit a Deo salutari suo: Isai. 1. Filios enutrivi, et exaltavi, ipsi autem spreverunt me.* Tertio poenae inflictionem, *Et evenerunt: Abacuch 1. Ipse super omnem munitionem ridebit, et comportabit aggerem, et capiet eam.*

e Hic miratur divinam iussionem, *Et tu dicis mihi quod mirum est, cum non sit nunc tempus emendi: Ezechiel. 7. Qui emit non laetetur, et qui vendit non lugeat, quia ira super omnem populum eius.*

f Hic ponitur Domini responsio. Et primo proponit potentiam suam, *Numquid mihi difficile: Gene. 16. Quare risit Sara uxor tua dicens: Num vero paritura sum anus?. Numquid Deo quicquam est difficile?* Secundo ostendit ex tali potentia iuste inflictam poenam, praedicens poenam, *Propterea haec dicit Dominus: Supra 19. Erunt domus Hierusalem, et domus regum Iuda sicut locus Tophet, immundae.* Et subiungit culpam, ostendens culpae continuitatem, *Erant enim facientes ab adolescentia*, quando exierunt de Aegypto: *Sup. 3. Peccavimus nos, et patres nostri ab adolescentia nostra usque ad diem hanc.* Ostendens etiam culpae universalitatem, *Quia in furore...aedificaverunt: 1. Par. 11. Propter malitiam: Psal. 1. A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas: Sup. 21. Posui faciem meam super civitatem hanc in malum, et non in bonum, ait Dominus.* Ostendens etiam culpae gravitatem, quantum

Digitized by Google

ad divinum conceptum, *Et verlunt*, per inobedientiam ad modum contemnentium : *Zac. 7. Verterunt ad me scapulas recedentes, et aures suas aggravaverunt ne audirent* etc. Quantum ad sacrilegium in pollutione templi, *Et posuerunt idola: Supra 11. Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa?* Et quantum ad sacrilegium iunctum homicidio : *Et aedificaverunt excelsa : Psalm. 105. Immolaverunt filios suos et filias suas daemoniis.* Tertio promittit misericordiam. Et primo tangit desperationem, *Et nunc propter ista*, quia quantum ad omnia potens sum, sicut potenter punivi, ita potenter liberabo, *Dicitis*, desperando, *Quod tradatur: Supra 15. Qui ad gladium ad gladium, et qui ad famem ad famem, et qui ad captivitatem ad captivitatem.* Secundo ponit promissionem, *Ecce ego.* Et primo promittit revocationem, *Congregabo: Ezech. 36. Tollam quippe vos de gentibus, et congregabo vos de universis terris, et adducam vos in terram vestram.* Et promittit revocatis securitatem, *Et habitare: Supra 22. In diebus illis salvabitur Iuda, et Israel habitabit confidenter.* Secundo promittit reversis prosperitatem. Et primo quantum ad bona spiritualia. Secundo quantum ad temporalia, ibi, *Et plantabo* etc. Circa primum tria. Primo promittit sanctitatem, scilicet obedientiam ad Deum, *Et erunt mihi: Apocal. 20. Ipsi populus eius erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus.* Et concordiam ad proximum, *Et dabo: Act. 4. Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una.* Secundo sanctitatis firmitatem, *Et feriam eis, et non desinam*, quantum ad fructum sanctitatis quem tetigerat, *Timorem*, quantum ad sanctitatis donum : *Isa. 55. Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles.* Tertio sanctitatis acceptationem, *Et laetabor*, idest acceptabo bona eorum : *Psal. 103. Laetabitur Dominus in operibus suis.*

g Hic promittit bona temporalia. Et primo firmam patriae habitationem, *Et plantabo*, ut non facile evellantur, *In veritate*, sine simulatione, *Corde*, quantum ad cognitionem, *Anima*, quantum ad voluntatem : *Supra 24. Aedificabo eos, et non destruam, plantabo eos, et non evellam.* Et confirmat per similitudinem, *Quia haec dicit Dominus, sicut adduxi : Bar. 4. Qui adduxit super vos mala, ipse vos eripiet de manibus inimicorum vestrorum.* Secundo promittit liberam rerum possessionem, ponens possessionis plenitudinem, *Et possidebuntur agri: Isa. 34. Usque in aeternum possidebunt eam, in generatione et generationem habitabunt in ea.* Secundo contractuum libertatem, *Agri ementur pecunia: Ps. 125. In convertendo Dominus captivitatem Syon, facti sumus sicut consolati.*

a CAP. XXXIII.

Et factum est verbum Domini ad Hieremiam secundo, cum adhuc clausus esset in atrio carceris, dicens: Haec dicit Dominus, qui facturus est, et formaturus illud, et paraturus, Dominus nomen eius: Clama ad me, et exaudiam te, et annuntiabo tibi grandia, et firma, quae noscis. Quia haec dicit Dominus Deus Israel ad domos urbis huius, et ad domos regis Iuda, quae destructae sunt, et ad munitiones, et ad gladium venientium ut dimicent cum Chaldaeis, et impleant eas cadaveribus hominum, quos percussi in furore meo, et in indignatione mea, abscondens faciem meam a civitate hac propter omnem malitiam eorum. Ecce ego obducam eis cicatricem, et sanitatem, et curabo eos, et revelabo eis deprecationem pacis et veritatis. Et convertam conversionem Iuda, et conversionem Hierusalem, et aedificabo eos sicut a principio, et emundabo illos ab omni iniquitate sua, in qua peccaverunt mihi: et propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, et spreverunt me. Et erit mihi in nomen, et in gaudium, et in laudem, et in exultationem cunctis gentibus terrae, quae audierint omnia bona quae ego facturus sum eis, et pavebunt, et turbabuntur in universis locis, et in omni pace quam ego faciam eis.

b Haec dicit Dominus: Adhuc audietur in loco isto, quem vos dicitis esse desertum, eo quod non sit homo, nec iumentum in civitatibus Iuda, et foris Hierusalem, quae desolatae sunt, absque homine, absque pecore, vox gaudii, et vox sponsae, et vox dicentium, Confitemini Domino exercituum, quoniam bonus Dominus, quoniam in aeternum misericordia eius, et portantium vota in domo Domini. Reducam enim conversionem terrae sicut a principio, dicit Dominus.

c Haec dicit Dominus exercituum: Adhuc erit in loco isto deserto absque homine, et absque iumento, et in cunctis civitatibus eius habitaculum pastorum, et accubantium gregum in civitatibus montuosis, et in civitatibus campestribus, et in civitatibus quae ad austrum sunt, et in terra Beniamin, et in circuitu Hierusalem, et in civitatibus Iuda adhuc transibunt greges ad manum numerantis, ait Dominus.

d Ecce dies venient, dicit Dominus, et suscitabo verbum bonum, quod locutus sum ad domum Israel, et ad domum Iuda. In diebus illis, et in tempore illo germinare faciam David germen iustitiae, et faciet iudicium, et iustitiam in terra. In diebus illis salvabitur Iuda, et Israel habitabit confidenter. Et hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Quia haec dicit Do-

minus: Non interibit de David vir, qui sedeat super thronum domus Israel.

e Et de sacerdotibus, et de levitis non interibit vir a facie mea, qui offerat holocautomata, et incendat sacrificium, et caedat victimas omnibus diebus.

f Et factum est verbum Domini ad Hieremiam, dicens: Haec dicit Dominus: Si irritum potest fieri pactum meum cum die, et pactum meum cum nocte, ut non sit dies, et nox in tempore suo, et pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius, qui regnet in throno eius, et levitae, et sacerdotes ministri mei. Sicuti enumerari non possunt stellae caeli, et metiri arenae maris, sic multiplicabo semen David servi mei, et levitas ministros meos.

g Et factum est verbum Domini ad Hieremiam, dicens: Nunquid non vidisti quid populus haec locutus sit dicens, Duae cognationes, quas elegerat Dominus, abiectae sunt, et populum meum despexerunt, eo quod non sit ultra gens coram eis: Haec dicit Dominus: Si pactum meum inter diem, et noctem, et leges caelo et terrae non posui, equidem et semen Iacob, et David servi mei proiiciam, ut non assumam de semine eius principes seminis Abraham, Isaac, et Iacob: reducam enim conversionem eorum, et miserebor eis.

a CAP XXXIII.

Hic ponitur consolatio specialiter ad duas tribus: et praecipue quantum ad Hierusalem ubi erat sedes regni, et sacerdotii: et circa hoc duo. Primo ponit prophetiae titulum, in quo ponit prophetae carcerem, *Cum adhuc clausus*, a Sedecia. Secundo respectu praecedentis visionis secundo factae promittentis auctoritatem, *Haec dicit Dominus... facturus*, sicut artifex praeparando materiam, *Formaturus*, ducendo ad complementum formae, *Paraturus*, ordinando ad finem, *Dominus nomen eius*, quia ipse singulariter Dominus omnium est: *Psa. 82. Quoniam nomen tibi Dominus, tu solus Altissimus super omnem terram.* Promissionis firmitatem, et magnitudinem, *Clama ad*, pro populo orans, *Et exaudiam te*, non ut mala non inferam, sed ut post mala illata liberem. Et sic non est contrarium ei quod *supra 7.* dictum est, *Tu ergo noli orare pro populo hoc, et non assumas pro eis laudem et orationem, et non obsistas mihi, quia non exaudiam te. Quae nescis*, idest non posses humana coniecturatione suspicari: *Isa. 48. Audita tibi feci nova ex tunc, et conservata sunt quae nescis.* Secundo ponit prophetiae verbum. Et primo ponitur promissio quoad populum. Secundo quoad regnum, et sacerdotium, ibi, *Ecce dies* etc. Circa primum tria. Primo promittit inflictae plagae curationem. Secundo cordis iucunditatem, ibi, *Haec dicit Dominus adhuc* etc. Circa primum tria. Primo tangit vulnus inflictum, *Quia haec dicit Dominus*, quantum ad destructionem aedificiorum, *Ad domos: Thren. 2. Praecipitavit Dominus, nec pepercit omnia speciosa Iacob, destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda, et deiecit in terra.* Et quantum ad occisionem hominum, *Et ad gladium venientium*, in auxilium in Hierusalem. Vel de Gentilibus: vel de regno duarum tribuum, *Et impleant*, occasionaliter, quia ex eis fiduciam assumentes, restiterunt hostibus, et interfecti sunt: *Abscondens faciem*, idest subtrahens protectionem: *Eze. 39. Scient gentes quoniam in iniquitatibus suis capta sit domus Israel, et quod dereliquerit me, et quod abscondèrim faciem meam ab eis.* Secundo promittit curationis beneficium in generali, *Ecce ego obducam: Supra 30. Obducam cicatricem tibi, et a vulneribus tuis sanabo te.* Et in speciali, quantum ad orationis exauditionem, *Et revelabo*, implendo intentum, *Deprecationem*, qua a me pacem ad invicem, et veritatem religionis petiverunt: *Isa. 39. Fiat tantum pax, et veritas in diebus meis.* Quantum ad patriae restitutionem, *Et convertam: Supra 30. Convertam conversionem tabernaculorum Iacob, et tectis eius miserebor.* Quantum ad peccati remissionem secundum purgationem a culpa, *Et emundabo: Eze. 36. Mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et ab universis idolis vestris mundabo vos.* Et secundum absolutionem a poena, *Et propitius: Psal. 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.* Tertio ponit liberationis fructum, quantum ad divinam gloriam, *Et erit mihi: Supra 32. Laetabor super eis, cum bene eis fecero: Isa. 43. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.* Quantum ad amicorum laetitiam, *Et in exultationem: Ps. 86. Fundatur exultatione universae terrae mons Syon, latera aquilonis civitas regis magni.* Quantum ad invidorum angustiam, *Et pavebunt: Isa 26. Videant, et confundantur zelantes populi, et ignis hostes tuos devoret.*

b Hic promittit eis iucunditatem. Et primo temporalem, *Vox gaudii: Supra 25. Perdam ex eis vocem gaudii, et vocem laetitiae, vocem sponsi, et vocem sponsae, vocem molae, et lumen lucernae.* Secundo spiritualem expressam divinis laudibus, *Vox dicentium: Isa. 51. Gaudium, et laetitia invenietur in ea, gratiarum actio, et vox laudis: Tob. 13. Per omnes vicos eius alleluia cantabitur.* Et in oblationibus, *Et portantium: Isa. 19. Colent eum in hostiis, et muneribus, et vota vovebunt Domino, et solvent.* Tertio assignat rationem, *Reducam: Thren. ult. Innova dies nostros sicut a principio.*

c Hic promittit eis pacis tranquillitatem quam significat per securam patriae habitationem, *Transibunt;* quasi dicat, Tanta securitate potientur, quod oves suas libere numerare poterunt: *Ezec. 34. In pascuis uberrimis pascam eos, et in montibus excelsis Israel erunt pascua eorum.*

d Hic ponitur consolatio quantum ad regnum, et sacerdotium. Et primo promittitur utrinsque restitutio. Secundo ponitur promissionis confirmatio, ibi, *Et factum est* etc. Circa primum duo. Primo promittit restaurationem regni. Secundo sacerdotii, ibi, *Et de sacerdotibus* etc. Circa primum tria. Primo designat temporis congruitatem, *Ecce dies veniunt*, scilicet gratiae, *Et suscitabo*, Implebo, *Verbum bonum*, quod

Digitized by Google

promisi de regni restauratione: *Osee 1. Et congregabuntur filii Iuda, et filii Israel pariter, et ponent sibimet caput unum, et ascendent de terra*, quod impletum est in Christo. Secundo regni conditionem, quantum ad regiminis nobilitatem, *In diebus illis... germen iustitiae*, Christus, qui est ipsa iustitia: *Isa. 11. Egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet. Et faciet iudicium*, in primo adventu pro mundo: in secundo de mundo: *Iustitiam*, docens verbo, implens in se facto, et in aliis gratiae dono: *Psal. 118. Feci iudicium, et iustitiam*. Et quantum ad regiminis utilitatem, in populi salutem, *In diebus illis salvabitur Iuda*, quantum ad eos qui crediderunt in primo, et eredent in secundo adventu: *Osee 1. Salvabo eos in Domino Deo suo*. In pacis securitate, *Et Israel: Isa. 25. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciae, et in requie opulenta*. Et in verae fidei confessione, *Et hoc est nomen, iustus: Psal. 118. Iustus es Domine, et rectum iudicium tuum*. Tertio ponit regni durationem, *Quia haec dicit Dominus... vir*, Christus, et membrum ipsius: *Dan. 7. Potestas eius potestas aeterna, quae non auferetur, et regnum eius, quod non corrumpetur*.

a Hic ponit restaurationem sacerdotii. Et sicut regnum restauratur in ipso Christo, et in membris eius, ita et sacerdotium: ipse enim sicut rex, ita et sacerdos est: *Psal. 109. Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech*. Et membra sua reges et sacerdotes fecit: *Apoc. 5. Fecisti nos Deo nostro regnum, et sacerdotes*: *Eph. 5. Seipsum obtulit hostiam Deo in odorem suavitatis*. Et membra ipsius spirituales hostias Deo offerre facit: *Ezech. 44. Sacerdotes, et levitae filii Sadoch, qui custodierunt caeremonias sanctuarii mei, cum errarent filii Israel a me, ipsi accedent ad me, ut ministrent mihi, et stabunt in conspectu meo, ut offerant mihi adipem, et sanguinem, ait Dominus Deus*.

f Hic ponitur promissionis confirmatio. Et primo ex creaturarum duratione, *Si irritum*; quasi dicat, Non potest esse irritum usque ad finem mundi: *Psal. 88. Ponam in saeculum saeculi semen eius, et thronum eius, sicut dies caeli*. Secundo earum multitudinem, *Sicut enumerari non possunt stellae caeli*, nisi a solo Deo, ita et numerus electorum soli Deo est cognitus: *Gen. 22. Multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli, et velut arenam quae est in litore maris*.

g Hic repellit hostium irrisionem. Et primo ponitur insultatio, *Duas cognationes*, scilicet regalis, et sacerdotalis: vel decem, et duarum tribuum: *Psal. 70. Qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum, dicentes: Deus dereliquit eum, persequimini, et comprehendite eum, quia non est qui eripiat*. Secundo ponitur improbatio, *Haec dicit Dominus: Rom. 11. Nunquid repulit Deus populum suum? Absit* etc.

a CAP. XXXIV.

Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino, quando Nabuchodonosor rex Babylonis, et omnis exercitus eius, universaque regna terrae, quae erant sub potestate manus eius, et omnes populi bellabant contra Hierusalem, et contra omnes urbes eius, dicens: Haec dicit Dominus Deus Israel: Vade, et loquere ad Sedeciam regem Iuda, et dices ad eum: Haec dicit Dominus: Ecce ego tradam civitatem hanc in manus regis Babylonis, et succendet eam igni. Et tu non effugies de manu eius, sed comprehensione capieris, et in manu eius traderis, et oculi tui oculos regis Babylonis videbunt, et os eius cum ore tuo loquetur, et Babylonem introibis. Attamen audi verbum Domini Sedecia, rex Iuda: Haec dicit Dominus ad te: Non morieris in gladio, sed in pace morieris, et secundum combustiones patrum tuorum priorum, qui fuerunt ante, sic comburent te, et Vae Domine plangent te, quia verbum hoc ego locutus sum, dicit Dominus. Et locutus Hieremias propheta ad Sedeciam regem Iuda universa verba haec in Hierusalem, et exercitus regis Babylonis pugnabat contra Hierusalem, et contra omnes civitates Iuda, quae erant, contra Azecha: haec enim supererant de civitatibus Iuda, urbes munitae.

b Verbum quod factum est ad Hieremiam a Domino, postquam percussit rex Sedecias foedus cum omni populo in Hierusalem, praedicans ut dimitteret unusquisque servum suum, et unusquisque ancillam suam, hebraeum et hebraeam liberos, et nequaquam dominaretur eis, idest in Iudaeo et fratre suo. Audierunt ergo omnes principes, et universus populus, qui inierant pactum, ut dimitteret unusquisque servum suum, et ancillam suam liberos, et ultra non dominarentur eis. Audierunt igitur, et dimiserunt. Et conversi sunt deinceps, et retraxerunt servos et ancillas suas, quos dimiserunt liberos, et subiugaverant in famulos et famulas.

c Et factum est verbum ad Hieremiam a Domino dicens: Haec dicit Dominus Deus Israel: Ego percussi foedus cum patribus vestris, in die qua eduxi eos de terra Aegypti de domo servitutis, dicens: Cum completi fuerint septem anni, dimittat unusquisque fratrem suum hebraeum, qui venditus est ei, et serviet tibi sex annis, et dimittes eum a te, liberum. Et non audierunt patres vestri me, nec inclinaverunt aurem suam. Et conversi estis vos hodie, et fecistis quod rectum est in oculis meis ut praedicaretis libertatem unusquisque ad amicum suum, et in istis pactum in conspectu meo, in domo in qua invoca-

Digitized by Google

tum est nomen meum, eam. Et reversi estis, et commaculastis nomen meum, et reduxistis unusquisque servum suum, et unusquisque ancillam suam, quos dimiseratis ut essent liberi, et suae potestatis, et subiugastis eos ut sint vobis servi, et ancillae. Propter haec dicit Dominus: Vos non audistis me ut praedicaretis libertatem, unusquisque fratri suo, et unusquisque amico suo. Ecce ego praedico libertatem, ait Dominus, ad gladium, ad pestem, et ad famem, et dabo vos in commotionem cunctis regnis terrae. Et dabo viros, qui praevaricantur foedus meum, et non observaverunt verba foederis quibus assensi sunt in conspectu meo, vitulum quem conciderunt in duas partes, et transierunt inter divisiones eius, principes Iuda, et principes Hierusalem, eunuchi, et sacerdotes, et omnis populus terrae, qui transierunt inter divisiones vituli. Et dabo eos in manus inimicorum suorum, et in manus quaerentium animas eorum, et erit morticinum eorum in escam volatilibus caeli, et bestiis terrae. Et Sedeciam regem Iuda, et principes eius dabo in manus inimicorum suorum, et in manus quaerentium animas eorum, et in manus exercituum regis Babylonis, qui recesserunt a vobis. Ecce ego praecipio, dicit Dominus, et reducam eos in civitatem hanc, et praeliabuntur adversus eam, et capient eam, et incendent igni. Et civitates Iuda dabo in solitudinem, eo quod non sit habitator.

a CAP. XXXIV.

Quia Iudaei a Deo obstinati erant, quod nec terrebantur tristibus, nec flectebantur laetis, decenter eius comminationem, et consolationem, et tertio contradictionem audientium ostendit. Et primo in transgressione sententiae. Secundo in destructione scripturae, *c. 36. Et factum* etc. Tertio in persecutione prophetae, *c. 37. Et regnavit* etc. Circa primum duo. Primo convincuntur de transgressione, facto. Secundo, exemplo, *35. cap. Verbum* etc. Ostendit autem eos transgressores ex hoc quod etiam pactum, quod ipsi cum Deo fecerant de liberatione servorum secundum legem, non servaverunt. Dividitur autem in partes duas. Primo ponitur quoddam alleviamentum malorum post foederis pactionem. Secundo ponitur comminatio post pacti initi transgressionem, ibi, *Verbum quod factum est* etc. Circa primum duo. Primo ponit prophetiae titulum, in quo describit tempus, *Quando Nabuchodonosor: Supra 1. Ecce ego congregabo omnes cognationes regnorum aquilonis, ait Dominus, et venient, et ponent unusquisque solium suum in introitu portarum Hierusalem* etc. Secundo ponit propheticum verbum, *Haec dicit Dominus*. Et facit tria. Primo ponit comminationem pro culpis praeteritis, quantum ad destructionem civitatis, *Ecce ego, et succendet: Ps. 73. Incenderunt igni sanctuarium tuum, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui*. Et quantum ad captivitatem regis, *Et tu non effugies: Thre. 2. Non fuit in diebus furoris Domini qui effugeret, et relinqueretur*. Secundo ponit pro pacto inito remunerationem, *Attamen audi... non morieris*, hoc quidem non fuit impletum, quia in pacto non mansit, fuitque confusione mortuus, quando medicinam laxativam in convivio acceperat: *Abach. 2. Vae qui potum dat amico suo miscens fel suum, et inebrians ut aspiciat nuditatem eius*. Et tamen quantum ad hoc potest dici impletum, quod fuit hostili gladio interfectus: *Supra 22. Non plangent eum, Vae frater, et vae soror. Non concrepabunt ei, Vae Domine, et vae inclyte*. Tertio tangit imminentem tribulationem ut promissio sit acceptior. *Quia verbum hoc ego locutus sum: Abac. 1. Ipse super omnem munitionem ridebit, et comportabit aggerem, et capiet eam.*

b Hic ponitur comminatio post pacti transgressionem. Et primo ponitur pacti transgressio. Secundo contra transgredientes comminatio, ibi, *Factum est verbum* etc. Circa primum tria. Primo ponitur pactio, *Postquam percussit rex Sedecias foedus*, et est postquam fregit, *Ut dimitteret unusquisque*, secundum legem: *Exo. 21. Si emeris servum hebraeum, sex annis serviet tibi, in septimo egredietur liber gratis*. Et *Levit. 25.* prohibetur quod retineant de fratribus suis ut servos, neque opprimant per potentiam in servitute famulorum, sed quasi mercenarii et coloni erunt. Secundo ponitur pacti ad tempus reservatio, *Audierunt: Ps. 105. Cito fecerunt opera eius, et non sustinuerunt consilium eius*. Tertio ponitur pacti transgressio, *Et conversi sunt: Osee 7. Reversi sunt ut essent absque iugo, facti sunt quasi arcus dolosus.*

c Hic comminatur contra transgredientes. Et primo ponit culpam patrum, ponens pactionem, *Ego percussi foedus: Supra 31. Non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, pactum quod irritum fecerunt* etc. Et transgressionem, *Et non audierunt: Supra 11. Non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam, sed abierunt in pravitate cordis sui mali*. Et culpam filiorum, ponens pactionem, *Et conversi*, a transgressione patrum, *In domo*, in templo: *Isa. 64. Domus sanctificationis nostrae, et gloriae nostrae, ubi laudaverunt te patres nostri* etc. *Et transgressi estis, et commaculastis nomen meum*, transgrediendo: *Exod. 20. Ne assumas nomen Dei tui in vanum: Ezech. 36. Non propter nomen sanctum meum quod polluistis in gentibus ad quas intrastis*. Secundo comminatur poenam. *Propterea haec dicit Dominus*. Et circa hoc duo. Primo ponit comminationem, communiter quantum ad omnes, praedicens occisionem, *Ecce ego... libertatem*, ut libere occidamini: *Supra 15. Qui ad gladium ad gladium, qui ad famem ad famem, et qui ad captivitatem ad captivitatem*. Et reliquiarum servitutem, *Et dabo viros vitulum*, idest quod pactum per divisionem vituli firmaverunt sacrificando Deo. Unde inolevit iste usus loquendi, percutere, vel ferire foedus: *Threno. 1. Dedit me Dominus in manu de qua non potero effugere*. Praedicit etiam devorationem cadaverum, *Et erit morticinum: Ps. 78. Posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus coeli, carnes sanctorum tuorum bestiis terrae*. Et quantum ad principes specialiter, *Et Sedeciam: Deuter. 28. Ducet te*

Dominus, et regem tuum quem constitues super te, in gentem quam ignoras tu et patres tui. Qui recesserunt a vobis, aut alienus habebatur, *Infra 38.* Secundu ponit expletionis ordinem, *Ecce ego: Supra 12. Dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis, posuerunt eam in dissipationem, luxitque super me.*

a CAP. XXXV.

Verbum quod factum est ad Hieremiam e Domino in diebus Ioachim filii Iosiae regis Iuda, dicens: Vade ad domum Rechabitarum, et loquere eis, et introduces eos in domum Domini in unam exedram thesaurorum, et dabis eis bibere vinum. Et assumpsit Iechoniam filium Hieremiae filii Habsamae, et fratres eius, et omnes filios eius, et universam domum Rechabitarum, et introduxit eos in domum Domini ad Gazophilacium filiorum Hanan filii Iezedeliae hominis Dei, quod erat iuxta Gazophilacium principum super thesaurum Maasiae filii Sellum, qui erat custos vestibuli. Et posui coram filiis domus Rechabitarum scyphos plenos vino, et calices; et dixi ad eos: Bibite vinum. Qui responderunt: Non bibemus vinum: quia Ionadab filius Rechab pater noster praecepit nobis, dicens; Non bibetis vinum vos, et filii vestri usque in sempiternum. Et domum non aedificabitis, et sementem non seretis, et vineas non plantabitis, nec habebitis, sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris, ut vivatis diebus multis super faciem terrae, in qua vos peregrinamini. Obedivimus ergo voci Ionadab filii Rechab patris nostri, in omnibus quae praecepit nobis, ita ut non biberemus vinum cunctis diebus nostris, nos et mulieres nostrae, et non aedificaremus domos ad habitandum, et vineam, et agrum, et sementem non habuimus. Sed habitavimus in tabernaculis, et obedientes fuimus iuxta omnia, quae praecepit nobis Ionadab pater noster. Cum autem ascendisset Nabuchodonosor Rex Babylonis ad terram nostram, diximus; Venite, et ingrediamur in Hierusalem a facie exercitus Chaldaeorum, et a facie exercitus Syriae, et mansimus in Hierusalem.

b Et factum est verbum Domini ad Hieremiam, dicens: Haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Vade, et dic viris Iuda, et habitatoribus Hierusalem: Nunquid non recipietis disciplinam, ut obediatis verbis meis, dicit Dominus? Praevaluerunt sermones Ionadab filii Rechab, quos praecepit filiis suis ut non biberent vinum, et non biberunt usque ad diem hanc, quia obedierunt praecepto patris sui. Ego autem locutus sum ad vos de mane consurgens, et loquens, et non obedistis mihi. Misique ad vos omnes servos meos prophetas, consurgens diluculo, mittensque, et dicens: Convertimini unusquisque a via sua pessima, et bona facite studia vestra, et nolite sequi deos alienos, neque colatis eos, et habitabitis in terra quam dedi vobis, et patribus vestris. Et non inclinastis aurem vestram, neque audistis me. Firmaverunt igitur filii Ionadab filii Rechab praeceptum patris sui, quod praeceperat eis; populus autem iste non obedivit mihi. Idcirco haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Ecce ego adducam super Iudam, et super omnes habitatores Hierusalem universam afflictionem, quam locutus sum adversum illos, et non audierunt: vocavi illos, et non responderunt mihi. Domui autem Rechabitarum dixit Hieremias: Haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Pro eo quod obedistis praecepto Ionadab patris vestri, et custodistis omnia mandata eius, et fecistis universa, quae praecepit vobis, propterea haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Non deficiet vir de stirpe Ionadab filii Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus.

a CAP. XXXV.

Hic convincit eos de transgressione exemplo quorundam obedientium. Et primo ponitur obedientiae experimentum etc. Secundo ponitur inobedientium condemnatio, ibi, *Et factum est* etc. Circa primum tria. Primo ponitur experiendi iussio a Domino ad prophetam, Unde *Rechabitarum*, qui dediti erant studio Scripturae; et ideo a vino abstinebant, de quibus *Paral. 2. Cognationes scribarum habitantium in Labes, canentes atque resonantes, et in tabernaculis commorantes.* Hi sunt Cinei qui venerunt de calore patris domus Rechab, *Exedram*, quasi cameram extra principalem aedem, *Dabis*, probans eorum obedientiam: *Supra 6. Probatorem dedi te in populo meo robustum, et scies, et probabis vias eorum. Et assumpsi ... ad Gazophilacium*, in quo divitiae templi conservabantur. Gaze, divitiae, Philaxae, conservatio in Graeco dicitur, *Maasiae*, qui tempore David hoc ministerium acceperat, *Paralip. 34. Vestibuli*, atrii: quia enim domus ante cameram principum ubi vestes custodiuntur, vestibulum dicitur, inolevit usus ut omne atrium vestibulum dicatur. *Calices*, ad aquam, *Bibite vinum*, ut experimentum sumat mysteriorum: *Prov. 9. Comedite panem meum, et bibite vinum quod miscui vobis.* Tertio ponitur obedientiae protestatio, *Qui responderunt*. Et primo inducitur paterna iussio de non bibendo vino, *Non bibetis: Eccles. 2. Cogitavi a vino abstrahere carnem meam, ut animum meum transferrem ad sapientiam.* Et de paupertate, ne solicitudine temporalium sapientiae studium intermitterem, *Et domum: 2. Corint. 6. Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes.* Secundo ponitur adimpletio, *Obedivimus ergo: Prov. 3. Fili mi ne obliviscaris legis meae, et praecepta mea cor tuum custodiat. In tabernaculis: Sapien. 11. In locis desertis fecerunt casas.* Tertio excusatur necessaria transgressio, *Cum autem ascendisset* etc.

b Hic ponitur inobedientium condemnatio. Et pri-

Digitized by Google

mo comparantur diversa merita, ubi ponitur inobedientiae admiratio, *Nunquid non recipietis disciplinam*, etiam flagellis, et exemplis: *Supra 2. Frustra percussi filios vestros, disciplinam non susceperunt.* Ponitur etiam admirationis ratio, *Praevaluerunt;* quasi dicat, Maiorem efficaciam habuerunt sermones patris carnalis, quam patris spiritualis: *Hebraeor. 12. Patres quidem carnis nostrae eruditores habuimus, et reverebamur eos, num multo magis obtemperabimus patri spirituum, et vivemus?* Et comparationis probatio, quia illis obedientibus, hi non obedierunt. *Ego autem: Supra 7. Locutus sum ad vos mane consurgens, et loquens, et non audistis. Vocavi vos, et non respondistis mihi.* Secundo promittuntur diversa praemia. Et primo promittit inobedientibus poenam, *Idcirco: Prov. 1. Quia vocavi, et renuistis, extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret; despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id quod timebatis advenerit* et caet. Secundo obedientibus misericordiam, *Domui autem Rechabitarum: 1. Reg. 15. Melior est obedientia, quam victimae, et auscultare, quam offerre adipem arietum.*

a CAP. XXXVI.

Et factum est in anno quarto Ioachim filii Iosiae regis Iuda, factum est verbum hoc ad Hieremiam a Domino, dicens: Tolle volumen libri, et scribes in eo omnia verba quae locutus sum tibi adversum Israel, et Iudam, et adversum omnes gentes a die qua locutus sum ad te, ex diebus Iosiae usque ad diem hanc, si forte audiente domo Iuda universa mala quae ego cogito facere eis, revertatur unusquisque a via sua pessima, et propitius ero iniquitati et peccato eorum. Vocavit ergo Hieremias Baruch filium Neriae, et scripsit Baruch ex ore Hieremiae omnes sermones Domini, quos locutus est ad eum in volumine libri.

b Et praecepit Hieremias Baruch dicens: Ego clausus sum, nec valeo ingredi domum Domini. Ingredere ergo tu, et lege de volumine in quo scripsisti ex ore meo verba Domini, audiente populo in domo Domini in die ieiunii, insuper et audiente universo Iuda, qui veniunt de civitatibus suis. Leges eis, si forte cadat oratio eorum in conspectu Domini, et revertatur unusquisque a via sua pessima, quoniam magnus furor et indignatio est, quam locutus est Dominus adversus populum hunc. Et fecit Baruch filius Neriae iuxta omnia quae praeceperat ei Hieremias propheta, legens ex volumine sermones Domini in domo Domini. Factum est autem in anno quinto Ioachim filii Iosiae Regis Iuda in mense nono, praedicaverunt ieiunium in conspectu Domini omni populo in Hierusalem, et universae multitudini, quae confluxerat de civitatibus Iuda in Hierusalem. Legitque Baruch ex volumine sermones Hieremiae in domo Domini in gazophilacio Gamariae filii Saphan scribae, in vestibulo superiori in introitu portae novae domus Domini, audiente omni populo.

c Cumque audisset Michaeas filius Gamariae filii Saphan omnes sermones Domini ex libro, descendit in domum regis ad gazophilacium scribae. Et ecce ibi omnes principes sedebant, Elisama scriba, et Dalaias filius Semiae, et Helnatham filius Achobor, et Gamarias filius Sapham, et Sedecias filius Hananiae, et universi principes. Et nunciavit eis Michaeas omnia verba, quae audivit legente Baruch ex volumine in auribus populi. Miserunt itaque omnes principes ad Baruch, Iudi filium Nathaniae filii Selemiae, filii Chusi, dicentes: Volumen ex quo legisti audiente populo, sume in manu tua, et veni. Tulit ergo Baruch filius Neriae volumen in manu sua, et venit ad eos. Et dixerunt ad eum: Sede, et lege haec in auribus nostris. Et legit Baruch in auribus eorum.

d Igitur cum audissent omnia verba, obstupuerunt unusquisque ad proximum suum, et dixerunt ad Baruch: Nunciare debemus regi omnes sermones istos. Et interrogaverunt eum, dicentes: Indica nobis, quomodo scripsisti omnes sermones istos ex ore eius. Dixit autem eis Baruch: Ex ore suo loquebatur, quasi legens ad me omnes sermones istos, et ego scribebam in volumine atramento. Et dixerunt principes ad Baruch: Vade, et abscondere tu, et Hieremias, et nemo sciat ubi sitis. Et ingressi sunt ad regem in atrium. Porro volumen commendaverunt in gazophilacio Elisamae scribae, et nunciaverunt audiente rege omnes sermones. Misitque rex Iuda ut sumeret volumen, qui tollens illud de gazophilacio Elisamae scribae, legit audiente rege, et universis principibus, qui stabant circa regem.

e Rex autem sedebat in domo hyemali in mense nono, et posita erat arula coram eo plena prunis. Cumque legisset Iuda tres pagellas vel quatuor, scidit illud scalpello scribae, et proiecit in ignem, qui erat super arulam donec consumeretur omne volumen igni, qui erat in arula. Et non timuerunt, neque sciderunt vestimenta sua rex, et omnes servi eius, qui audierunt universos sermones istos. Veruntamen Helnathan, et Dalaias, et Gamarias contradixerunt Regi ne combureret librum, et non audivit eos.

f Et praecepit rex Hieremiel filio Amelech, et Saraiae filio Ezrihel, et Selemiae filio Abdehel ut comprehenderent Baruch scribam, et Hieremiam prophetam. Abscondit autem eos Dominus.

g Et factum est verbum Domini ad Hieremiam prophetam, postquam combusserat rex volumen et sermones, quos scripserat Baruch ex ore Hieremiae, dicens: Rursum tolle volumen aliud, et

Digitized by Google

scribe in eo omnes sermones priores, qui erant in primo volumine, quod combussit Ioachim rex Iuda. Et ad Ioachim regem Iuda dices: Haec dicit Dominus: Tu combussisti volumen istud, dicens: Quare scripsisti in eo annuntians, Festinans veniet rex Babylonis, et vastabit terram hanc, et cessare faciet ex illa hominem, et iumentum? Propterea haec dicit Dominus Deus contra Ioachim regem Iuda: Non erit ex eo, qui sedeat super solium David, et cadaver eius proiicietur ad aestum per diem, et ad gelu per noctem. Et visitabo contra eum, et contra semen eius, et contra servos eius iniquitates suas, et adducam super eos, et super habitatores Hierusalem, et super viros Iuda omne malum, quod locutus sum ad eos, et non audierunt. Hieremias autem tulit volumen aliud, et dedit illud Baruch filio Neriae scribae, qui scripsit in eo ex ore Hieremiae omnes sermones libri, quem combusserat Ioachim rex Iuda igni, et insuper additi sunt sermones multo plures quam antea fuerant.

a CAP. XXXVI.

Hic primo ponitur Scripturae descriptio. Secundo Scripturae destructio, ibi, *Rex autem* etc. Tertio restauratio, ibi, *Et factum est* etc. Circa primum tria. Primo ponit scribendi praeceptum, *Tolle volumen: Abachu. 2. Scribe visum, et explana eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum.* Secundo ponit Scripturae fructum, *Si forte: Ezechiel. 61. Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis quae operatus est, et custodierit omnia praecepta mea, et fecerit iudicium et iustitiam, vita vivet, et non morietur.* Tertio Scripturae ministrum. *Vocavit ergo: Apocalyp. 1. Quod vides, scribe in libro, et mitte septem ecclesiis, quae sunt in Asia.*

b Hic ponitur denunciatio ad plebem. Secundo ad principes, ibi, *Cumque audisset* etc. Tertio ad regem, ibi, *Et dixi* etc. Circa primum primo ponitur denuntiandi praeceptum, *Ego clausus: 2. Tim. 2. Labora sicut bonus miles Christi Iesu: Phil. 1. Ut plures e fratribus in Domino, confidentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui.* Secundo ponitur denuntiandi modus, quantum ad locum, *In domo Domini*, qui est locus devotionis: *Isa. 56. Domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis, ait Dominus Deus.* Quantum ad tempus, *In die ieiunii*, quod est tempus contritionis: *Isa. 58. Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes. Dimitte eos qui confracti sunt liberos, et omne onus disrumpe. Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam: cum videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despexeris.* Quantum ad audientes, *Audiente populo.* Quantum ad advenas, *Insuper*, Denunciationis fructum ponens utilitatem, *Si forte cadat*, idest acceptetur. Et consequentia sanctitatem, *Et revertatur...quoniam magnus: 4. Reg. 22. Magna ira Domini succensa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba libri huius, ut facerent omne quod scriptum est nobis.* Secundo ponitur praecepti complementum, quantum ad actum, *Et fecit Baruch: Hebr. ult. Obedite praepositis vestris, et subiacete eis.* Quantum ad tempus, *Factum est: Ioel. 2. Sanctificate Ecclesiam, coadunate senes, congregate parvulos, et sugentes ubera.* Quantum ad locum, *Legitque Baruch... portae novae,* quam fecerat Ioas: *Par. 27. In vestibulo superiori*, idest in superiori parte atrii, in quo sacerdotes immolabant: *2. Esdr. 9. Legerunt in volumine Domini Dei sui quater in die, et quater in nocte.*

c Hic ponitur denuntiatio ad principes. Et primo ponitur de Scriptura prophetiae facta significatio ad principes, *Et nunciavit: Apoc. ulti. Qui audit dicat, veni.* Secundo Scripturae petitio, *Miserunt itaque in manu*, mystice in operatione: *Eccles. 30. Quodcunque potest facere manus tua, instanter operare, quia nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.* Apportatio, *Tulit ergo.* Tertio ponitur Scripturae recitatio, *Et dixerunt: Actuum 20. Non enim subterfugi, quo minus annunciarem omne consilium Dei vobis.* Et lectionis effectus, *Igitur cum audissent: Supra 12. Nunquid non verba mea sunt quasi ignis ardens, dicit Dominus, et quasi malleus conterens petras.*

d Hic ponitur denuntiatio ad regem. Et primo ponitur denuntiationis praeparatio: exponitur enim denuntiandi propositum, *Nunciare debemus*, quia ipse potest peccata populi corrigere: *Prov. 20. Rex qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo.* Perscrutantur editionis modum. Unde primo ponitur quaestio, *Et interrogaverunt...quomodo*, ut ex modo scirent, utrum divino Spiritu edita Scriptura esset: *1. Ioann. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, an ex Deo sint, quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum.* Et ponitur responsio, *Dixit autem Baruch...quasi legens*, sine impedimento et praemeditatione: *Matth. 10. Nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis: Supra 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo* et caete. Et datum absconsionis consilium, *Abscondere*, timentes de pertinacia et crudelitate legis: *3. Reg. 18. Nunquid non indicatum est tibi Domino meo quid fecerim, cum interficeret Iezabel prophetas Domini, quod absconderim de prophetis Domini centum viros, quinquagenos et quinquagenos in speluncis, et paverim eos pane et aqua? Et nunc tu dicis: Vade et dic Domino tuo, Adest Helias ut interficiat me?* Secundo ponitur denunciatio, *Et ingressi sunt: Sap. 6. Ad vos ergo o Reges sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam, nec excidatis.* Tertio ponitur Scripturae recitatio, *Misit itaque: Iob 29. Cumque sederem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen moerentium consolator.*

e Hic ponitur Scripturae destructio: et circa hoc duo. Primo ponitur scripturae destructio. Secundo scribentium persecutio, ibi, *Et praecepit* etc. Circa primum tria. Primo ponitur dispositio ad destructionem, *Posita erat*, in domo lixe, habebat enim propter delicias domos ad hyemem speciales, et aesta-

tem: *Amos 5. Percutiam domum hyemalem cum domo aestiva, et peribunt domus eburneae, et dissipabuntur aedes multae.* Secundo ponitur destructio, *Cumque legisset pagellam*, parvas paginas, *Scalpello*, cultello, quo parabat pennam: *Isa. 30. Auferte a me viam, declinate a me semitam, cesset a facie vestra sanctus Israel.* Et sic fecerunt, quod facere non debuerant. Omiserunt etiam quod facere debuerunt, *Et non timuerunt*, exemplo Iosiae: *4. Reg. 22. Cum audisset rex verba libri legis, scidit vestimenta sua* etc. Tertio ponitur principum contradictio, *Veruntamen*: simile *3. Reg. ult. Obtinuit sermo regis verba Ioab et principum eius* etc.

f Hic ponitur scribentium persecutio. Et primo ponitur iniquum praeceptum, *Ut comprehenderent.* Secundo ponitur divinum auxilium, *Abscondit*, et fecit quod inveniri non possent: *Psal. 33. Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur.*

g Hic ponitur Scripturae restauratio. Et primo ponitur restaurandi praeceptum, *Rursum tolle: Supra 1. Pugnabunt adversum te, et non praevalebunt, quia ego tecum sum, ait Dominus, ut liberem te.* Secundo destruenti comminatur interitum, ibi, *Et ad Ioachim* etc. Unde arguit culpam, *Tu combussisti: Prover. 29. Viro qui corripientem dura cervice contemnit, repentinus ei superveniet interitus, et eum sanitas non sequetur.* Et comminatur poenam, *Propterea haec dicit Dominus.* Regalis successionis terminationem, *Non erit: Supra 22. Non erit de semine eius vir, qui sedeat super solium David, et potestatem habeat ultra in Iuda.* Cadaveris abiectionem, *Cadaver.* Et sepulturam asini: *Isa. 15. Tu autem proiectus es de sepulcro tuo quasi stirps inutilis, pollutus et obvolutus cum his qui interfecti sunt gladio, et descenderunt usque ad fundamenta laci.* Subditorum destructionem, quantum ad domesticos, *Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum.* Et quantum ad alios, *Et adducam: Isa. 45. Ego Dominus, et non est alter, formans lucem, et creans tenebras, et faciens pacem, et creans malum. Ego Dominus faciens omnia haec.* Tertio ponit praecepti complementum, *Hieremias autem: Sap. Sapientia autem vincit malitiam.*

a CAP. XXXVII.

Et regnavit rex Sedecias filius Iosiae pro Iechonia filio Iôachim, quem constituit regem Nabuchodonosor rex Babylonis in terra Iuda, et non obedivit ipse, et servi eius, et populus terrae verbis Domini, quae locutus est in manu Hieremiae prophetae. Et misit rex Sedecias Iuchal filium Selemiae, et Sephoniam filium Maasiae sacerdotem ad Hieremiam prophetam, dicens: Ora pro nobis Dominum Deum nostrum. Hieremias autem libere ambulabat in medio populi: non enim miserant eum in custodiam carceris. Igitur exercitus Pharaonis egressus est de Aegypto, et audientes Chaldaei, qui obsidebant Hierusalem huiusmodi nuntium, recesserunt ab Hierusalem.

b Et factum est verbum Domini ad Hieremiam prophetam, dicens: Haec dicit Dominus, Deus Israel: Sic dicetis regi Iuda, qui misit vos ad me interrogandum. Ecce exercitus Pharaonis, qui egressus est vobis in auxilium, revertetur in terram suam in Aegyptum, et redient Chaldaei, et bellabunt contra civitatem hanc, et capient eam, et succendent igni. Haec dicit Dominus: Nolite decipere animas vestras, dicentes, Euntes abibunt, et recedent a nobis Chaldaei, quia non abibunt. Sed et si percusseritis omnem exercitum Chaldaeorum, qui praeliantur adversum vos, et derelicti fuerint ex eis aliqui vulnerati, singuli de tentorio suo consurgent, et incendent civitatem hanc igni.

c Ergo cum recessisset exercitus Chaldaeorum ab Hierusalem propter exercitum Pharaonis, egressus est Hieremias de Hierusalem ut iret in terram Beniamin, et divideret ibi possessionem in conspectu civium.

d Cumque pervenisset ad portam Beniamin, erat ibi custos portae per vices nomine Hierias filius Selemiae filii Hananiae.

e Et apprehendit Hieremiam prophetam dicens: Ad Chaldaeos profugis. Et respondit Hieremias: Falsum est, non fugio ad Chaldaeos. Et non audivit eum, sed comprehendit Hierias Hieremiam, et adduxit eum ad principes. Quamobrem irati principes contra Hieremiam, caesum eum miserunt in carcerem qui erat in domo Ionatham scribae: ipse enim praepositus erat super carcerem. Itaque ingressus est Hieremias in domum laci, et in ergastulum, et sedit ibi Hieremias diebus multis. Mittens autem Sedecias rex tulit eum, et interrogavit eum in domo sua abscondite, et dixit: Putas ne est sermo a Domino? Et dixit Hieremias: Est. Et ait: In manus regis Babylonis traderis. Et dixit Hieremias ad regem Sedeciam: Quid peccavi tibi, et servis tuis, et populo tuo, quia misisti me in domum carceris? Ubi sunt prophetae vestri, qui prophetabant vobis, et dicebant, Non veniet rex Babylonis super vos, et super terram hanc? Nunc ergo audi obsecro, Domine mi Rex. Valeat deprecatio mea in conspectu tuo, et ne me remittas in domum Ionathae scribae, ne moriar ibi. Praecepit ergo Rex Sedecias ut traderetur Hieremias in vestibulum carceris, et daretur ei torta quotidie panis, excepto pulmento, donec consumerentur omnes panes de civitate. Et mansit Hieremias in vestibulo carceris.

Digitized by Google

a CAP. XXXVII.

Hic ostenditur contradictio ex prophetae persecutione. Et primo ponitur persecutio ipsius propter falsam suspicionem. Secundo propter veram praedicationem, *cap. 38. Audivi* etc. Circa primum tria. Primo ponit suspicionis occasionem. Secundo ponit suspicionem, ibi, *Cumque* etc. Tertio persecutionem, ibi, *Et comprehendit* etc. Circa primum duo. Primo ponitur occasio sumpta ex prophetae verbo. Secundo occasio sumpta ex ipsius facto, ibi, *Cumque* etc. Circa primum duo. Primo ponitur consultatio. Secundo ponitur prophetae displicens illis responsio, ibi, *Et factum est* etc. Circa primum tria. Primo describit consultantium conditionem, *Constituit: 1. Reg.24. Et non obedivit, ut tributum regi Babylonis solveret, et a peccatis cessaret: Matth. 22. Reddite quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei, Deo. Servi*, familiares, *Populus: Ecclesiast. 10. Secundum iudicem populi, sic et ministri eius: et qualis rector est civitatis, tales et inhabitantes in ea.* Secundo ponitur consultatio, *Et misit rex... ora pro nobis*, ut indicet nobis, quid agere debeamus, et ab hostibus liberemur: *Is. 37. Leva ergo orationem pro reliquiis quae repertae sunt.* Tertio ponitur consultantis ratio: fiduciam enim sumpserant ex prophetae libertate, quem nondum afflixerant, *Hieremias autem ambulabat in medio populi:* et ex obsidionis solutione, *Igitur exercitus:* exiverat enim rex Aegypti ut liberaret Iudaeos. Quo devicto, tamen exercitus rediit: *Isa. 36. Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum, super Aegyptum* etc.

b Hic ponitur prophetae responsio. Et primo excludit Aegyptiorum auxilium, *Ecce exercitus: Isai. 30. Aegyptus frustra et vane auxiliabitur.* Secundo praedicit Chaldaeorum reditum, *Et redient Chaldaei. Nolite decipere*, falsa spe: *Thren. 1. Vocavi amicos meos, et ipsi deceperunt me.* Tertio excludit impedimentum, *Sed si percusseritis: Deut. 32. Quomodo persequebatur unus mille, et duo fugabant decem millia? Nonne ideo quia Dominus Deus tuus vendidit eos, et Dominus conclusit illos?*

c Hic ponit occasionem sumptam ex facto, *Et divideret ibi possessionem*, quam emerat, idest distingueret ab aliis agris. Vel distribueret aliis ut ipse sine solicitudine remaneret: *2. Corint. 6. Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes.*

d Hic ponitur falsa suspicio: *Psalm. 26. Insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi.*

e Hic ponitur persecutio in tribus. In captione: *Threnor. 3. Venatione ceperunt.* In flagellatione, *Caesum*, simile *Actuum 7. Hebraeor. 11. Ludibria et verbera experti.* Et in carceratione: *Itaque ingressus: Psal. 87. Aestimatus sum cum descendentibus in lacum. Ergastulum*, et est proprie carcer in quo damnatur quis ad aliquod opus. Secundo ponitur liberatio, *Mittens.* Et circa hoc tria. Primo ponitur liberationis occasio, ponens regia interrogationem, *Putas ne est sermo*, scilicet praenuncians futura, tibi revelatus? *Isaias 8. Nunquid non populus a Deo suo requirit visionem pro vivis ac mortuis?* Et ponit responsionem, *Et dixit Hieremias: 3. Regum 14. Ego autem missus sum ad te durus nuncius.* Secundo ponitur liberationis petitio, *Et dixit Hieremias ad regem*, ubi monstrat iniustam poenam, *Quid peccavi: Iob 6. Non invenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit.* Excusat impositam culpam, *Ubi sunt prophetae vestri;* quasi dicat, Patet eorum falsitas, et mea veritas. Iam enim exercitus Chaldaeorum reversus erat, quem illi reversurum negaverant: *Supra 28. Propheta qui vaticinatus est pacem, cum venerit verbum eius, tunc scietur propheta quem misit Dominus in veritate.* Et petit misericordiam, *Nunc ergo: Prov. 15. Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem: Ecclesiast. 6. Verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos, et lingua eucharis in bono homine abundabit.* Tertio ponitur petitionis impetratio, *Praecepit ergo... pulmento*, quod addi voluit, *Vestibulo*, idest atrio.

a CAP. XXXVIII.

Audivit autem Saphatias filius Mathan, et Gedelias filius Phassur, et Iuchal filius Selemiae, et Phassur filius Melchiae sermones, quos Hieremias loquebatur ad omnem populum, dicens: Haec dicit Dominus, quicumque manserit in civitate hac, morietur gladio, et fame, et peste; qui autem profugerit ad Chaldaeos, vivet, et erit anima eius sospes, et vivens. Haec dicit Dominus: Tradendo tradetur civitas haec in manu exercitus regis Babylonis, et capiet eam. Et dixerunt principes regi: Rogamus ut occidatur homo iste: de industria enim dissolvit manus virorum bellantium, qui remanserunt in civitate hac, et manus universi populi, loquens ad eos universa verba haec: siquidem homo iste non quaerit pacem populo huic, sed malum. Et dixit Rex Sedecias: Ecce ipse in manibus vestris est: nec enim fas est vobis quicquam negare. Tulerunt ergo Hieremiam, et proiecerunt eum in lacum Melchiae filii Amolech, qui erat in vestibulo carceris, et submiserunt Hieremiam in funibus in lacum, in quo non erat aqua, sed lutum. Descendit itaque Hieremias in coenum. Audivit autem Abdemelech Aethiops, vir eunuchus, qui erat in domo regis, quod misissent Hieremiam in lacum: porro rex sedebat in porta Beniamin. Et egressus est Abdemelech de domo regis, et locutus est ad regem, dicens: Domine mi rex, male fecerunt viri isti omnia quaecumque perpetrarunt contra Hieremiam prophetam, mittentes eum in lacum, ut moriatur ibi fame: non sunt enim panes ultra in civitate. Praecepit itaque rex Abdemelech Aethiopi, dicens: Tolle tecum hinc triginta viros, et leva Hieremiam prophetam de lacu, antequam moriatur. Assumptis ergo Abdemelech secum viris ingressus est domum regis, quae erat sub cellario, et tulit inde veteres pannos, et antiqua vestimenta, quae

Digitized by Google

computruerant, et submisit ea ad Hieremiam in lacum per funiculos. Dixitque Abdemelech Aethiops ad Hieremiam prophetam: Pone veteres pannos, et haec scissa, et putrida sub cubito manuum tuarum, et super funes. Fecit ergo Hieremias sic. Et extraxerunt Hieremiam funibus, et eduxerunt eum de lacu. Mansit autem Hieremias in vestibulo carceris.

b Et misit rex Sedecias, et tulit ad se Hieremiam prophetam ad ostium tertium, quod erat in domo Domini. Et dixit rex ad Hieremiam: Interrogo ego te sermonem, ne abscondas a me aliquid. Dixit autem Hieremias ad Sedeciam: Si annuntiavero tibi, nunquid non interficies me? Et si consilium dedero tibi, non me audies. Iuravit ergo rex Sedecias Hieremiae clam, dicens: Vivit Dominus, qui fecit nobis animam hanc, si occidero te, et si tradidero te in manus virorum istorum, qui quaerunt animam tuam. Et dixit Hieremias ad Sedeciam: Haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Si profectus exieris ad principes regis Babylonis, vivet anima tua, et civitas haec non succendetur igni, et salvus eris tu, et domus tua. Si autem non exieris ad principes regis Babylonis, tradetur civitas haec in manus Chaldaeorum, et succendent eam igni, et tu non effugies de manu eorum. Et dixit rex Sedecias ad Hieremiam: Solicitus sum propter Iudaeos, qui transfugerunt ad Chaldaeos, ne forte tradar in manus eorum, et illudant mihi. Respondit autem Hieremias, et dixit ei: Non te tradent. Audi quaeso vocem Domini, quam ego loquor ad te, et bene tibi erit, et vivet anima tua. Quod si nolueris egredi, iste est sermo, quem ostendit mihi Dominus. Ecce omnes mulieres, quae remanserunt in domo regis Iuda, educentur ad principes regis Babylonis, et ipsi dicent, Seduxerunt te, et praevaluerunt adversum te viri pacifici tui, demerserunt te in coeno et in lubrico pedes tuos, et recesserunt a te. Et omnes uxores tuae, et filii tui educentur ad Chaldaeos, et non effugies manus eorum, sed in manu regis Babylonis capieris, et civitatem hanc comburet igni. Dixit ergo Sedecias ad Hieremiam: Nullus sciat verba haec, et non morieris. Si autem audierint principes, quia locutus sum tecum, et venerint ad te, et dixerint tibi, Indica nobis quid locutus sis cum rege, ne celes nos, et non te interficiemus: et quid locutus est tecum rex, dices ad eos: Prostravi ego preces meas coram rege, ne me reduci iuberet in domum Ionathan, et ibi morerer. Venerunt ergo omnes principes ad Hieremiam, et interrogaverunt eum. Et locutus est eis iuxta omnia verba, quae praeceperat ei rex, et cessaverunt ab eo: nihil enim fuerat auditum.

c Mansit vero Hieremias in vestibulo carceris usque ad diem quo capta est Hierusalem: et factum est ut caperetur Hierusalem.

a CAP. XXXVIII.

In parte ista ostenditur persecutio prophetae propter veram praedicationem: et dividitur in tres partes. Primo ponit praedicationem, *Loquebatur:* quamvis enim esset in carcere, multi tamen veniebant ad eum, in quo comminatur remanentibus mortem, *Quicunque.* Et promittebat fugientibus salutem, *Qui autem profugerit.* Urbis captionem, *Tradenda.* Et haec tria posuit supra 21. Unde videtur continuari secundum historiae ordinem ad illud. Secundo ponit persecutionem: ubi ponit principum impiam petitionem: petunt enim mortem, *Et dixerunt principes: Sapient. 2. Circumveniamus iustum, quoniam contrarius est operibus nostris.* Accusant praedicationem, *De industria*, quod est contra officium prophetale: *Isa. 35. Confortate manus dissolutas, et debilia genua roborate.* Et pervertunt intentionem, *Si quidem homo: Galat. 4. Ergo inimicus factus sum, verum dicens vobis?* Nolebat autem Hieremias auferre cor resistendi, sed propter bonum et salutem populi ex iussu Domini illa dicebat. Ponit etiam stultam regis exauditionem. *Et dixit rex Sedecias.* Unde non excusatur, quamvis minus peccaverit: *Ioan. 19. Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet.* Ponit etiam solicitam executionem, *Tulerunt ergo... lacum*, cisternam sine aqua: *Psalm. 87. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, et in umbra mortis.* Et designat prophetae intromissionem, *Et descendit: Psalm. 68. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia.* Tertio ponitur liberatio. Hic duo ponit. Primo quod liberatur a carcere. Secundo quod liberatur a mortis timore, ibi, *Et misit Rex* etc. Circa primum quatuor. Primo describit petentem, *Abdemelech*, idest servus regis, significans, quod dicit propter humilitatem: *Rom. 1. Paulus servus Christi Iesu* etc. *Aethiops*, propter carnis mortificationem: *Psal. 67. Aethiopia praeveniet manus eius Deo: Cant. 1. Nigra sum, sed formosa. Vir*, propter animi virtutem, *Eunuchus*, propter castitatem: *Matth. 19. Sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum caelorum. Qui erat: Philip. 3. Nostra conversatio in caelis est: Sapien. 3. Spado qui non est operatus per manus suas iniquitatem, nec cogitavit adversus Deum nequissima. Dabitur enim illi fidei donum electum, et sors in templo Dei acceptissima.* Secundo ponit petitionem, designans petitionis locum, *Porro Rex. Beniamin*, quae scilicet ducebat in tribum Beniamin. Et ponit petitionem, *Et egressus est, non enim sunt;* quasi dicat, Ex quo inclusus est, panis defecit. Vel non erat necessarium includi, cum omnes obsessi, et in penuria simus: *Sapie. 11. Per quae quis peccat, per haec et torquetur.* Tertio ponitur impetratio, *Praecepit itaque rex.* Quarto ponitur executio, *Assumptis ergo...computruerunt*, propter tribulationes, quas sustinuerunt: *Heb. ult. Mementote praepositorum qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conversationis imitamini fidem.* Vel quis ad li-

Digitized by Google

teram molliores sunt. *Per funiculos*, praeceptorum Dei: *Eccle. 4. Funiculus triplex difficile rumpitur. In vestibulo carceris*, idest in atrio: dicitur enim vestibulum domus ante cameram regis, ubi custodiuntur vestes. Unde omne atrium vestibulum dicitur.

b Hic liberatur a timore mortis, concessa sibi securitate a rege. Et primo ponitur securitatis pactio. Secundo pacti observatio, ibi, *Mansit ergo* etc. Circa primum duo. Primo ponitur mutua petitio: petit enim rex divinum responsum, vel consilium, *Interrogo: 3. Reg. ultim. Iterum atque iterum te adiuro, ut non loquaris mihi nisi quod verum est in nomine Domini.* Et propheta petit securitatis promissum, *Dixit autem: Luc. 22. Si vobis dixero, non credetis mihi* etc. Potest enim legi interrogative, vel remissive. Secundo ponitur mutua solutio. Primo enim rex dat securitatis promissum, *Iuravit, si occidero*, male mihi accidat: *Isa. 42. Ego Dominus vocavi te in iustitia, et apprehendi manum tuam, et servavi te.* Secundo propheta dat salutis consilium: et circa hoc quatuor facit. Primo ponitur salubris prophetae exhortatio, *Et dixit Hieremias.* Et datur regi optio eligendi bonum vel malum: *Ecclesiast. 15. Ante hominem vita et mors, bonum et malum, quod placuerit ei, dabitur illi.* Secundo ponitur regis excusatio, *Et dixit rex, propter Iudaeos*, quorum bona destruxerat, propter hoc quod ad Chaldaeos confugerant: *Supra 10. Unusquisque a proximo suo se custodiat, et in omni fratre suo non habeat fiduciam: quoniam omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet.* Tertio ponitur responsionis exclusio, *Respondit Hieremias*, in qua excludit timorem, si consilium audiat. *Non te tradent: Isaiae 1. Si volueritis, et audieritis me, bona terrae comedetis.* Ponit comminationem si audire contemnat, *Quia si nolueris.* Comminatur autem mulierum insultationem, *Ecce omnes mulieres dicent.* Insultando autem improperant stultum amicorum consilium. *Seduxerunt*, quantum in se fuit, *Et praevaluerunt*, quia eis credidisti, *Pacificatiri*, qui pacem tibi promittebant: *Is. 4. Popule meus qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant.* Consequens damnum, *Demerserunt te in coeno*, peccati, *In lubricum*, poenae: *Psalm. 34. Fiant viae illorum tenebrae, et lubricum.* Et eorum recessum, *Et recesserunt a te: Eccles. 6. Est amicus secundum tempus suum, et non permanebit in die tribulationis.* Comminatur etiam captionem familiae, *Et omnes uxores: Isaiae 39. De filiis tuis qui exibunt de utero, quos genueris, tollent, et erunt eunuchi in palatio regis Babylonis.* Et personae propriae, *Et tu non effugies: Thren. 2. Non fuit in die furoris Domini, qui effugeret, et relinqueretur.* Comminatur etiam urbis captionem, *Et civitatem: Amos 1. Succendam ignem in muro Rabaa, et devorabit aedes eius.* Quarto petitur a rege consilii dati occultatio, *Dixit ergo rex* etc. Et circa hoc tria facit. Primo petit occultari filium, *Nullus sciat: Tob. 12. Sacramentum regis abscondere bonum est, opera autem Dei revelare, et confiteri honorificum est.* Secundo docet celandi modum, *Si autem audierint ut veritatem taceat, et falsum non dicat: Proverb. 10. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est.* Tertio ponitur petitionis complementum, *Venerunt ergo: Proverb. 11. Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana; qui autem amicus est, celat amici commissum.*

c Hic ponitur petitionis observatio, *In vestibulo*, non missus in lacum secundum petitionem suam.

a CAP. XXXIX.

Anno nono Sedeciae regis Iuda, mense decimo venit Nabuchodonosor rex Babylonis, et omnis exercitus eius ad Hierusalem, et obsidebant eam. Undecimo autem anno Sedeciae, mense quarto, quinta mensis, aperta est civitas, et ingressi sunt omnes principes regis Babylonis, et sederunt in porta media: Neregel, Sereser, Semegarnabu, Sarsachim, Rab-ares, Neregel, Sereser, Rebmag, et omnes reliqui principes regis Babylonis. Cumque vidisset eos Sedecias rex Iuda, et omnes viri bellatores, fugerunt, et egressi sunt nocte de civitate per viam horti regis, et per portam, quae erat inter duos muros, et egressi sunt ad viam deserti. Persecutus est autem eos exercitus Chaldaeorum, et comprehenderunt Sedeciam in campo solitudinis Ierichontinae, et captum adduxerunt ad Nabuchodonosor regem Babylonis in Reblatha, quae est in terra Emath, et locutus est ad eum iudicia. Et occidit rex Babylonis filios Sedeciae in Reblatha in oculis eius, et omnes nobiles Iuda occidit rex Babylonis. Oculos quoque Sedeciae eruit, et vinxit eum compedibus, ut duceretur in Babylonem. Domum quoque regis, et domum vulgi, succenderunt Chaldaei igni, et murum Hierusalem subverterunt. Et reliquias populi, quae remanserant in civitate, et profugos, qui transfugerant ad eum, et superfluos vulgi, qui remanserant, transtulit Nabuzardan magister militum in Babylonem.

b Et de plebe pauperum, qui nihil penitus habebant, dimisit Nabuzardan magister militiae in terra Iuda, et dedit eis vineas, et cisternas in die illa. Praeceperat autem Nabuchodonosor rex Babylonis de Hieremia Nabuzardan magistro militum, dicens: Tolle illum, et pone super eum oculos tuos, nihilque ei mali facias, sed ut voluerit sic facies ei. Misit ergo Nabuzardan princeps militiae, et Nabusezbaz, et Rabsares, et Neregel, et Sereser, et Rebmag, et omnes optimates regis Babylonis, miserunt, et tulerunt Hieremiam de vestibulo carceris, et tradiderunt eum Godoliae filio Abicam filii Saphan, ut intraret in domum, et habitaret in populo. Ad Hieremiam autem factus fuerat sermo Domini, cum clausus esset in vestibulo carceris, dicens: Vade et dic Abdemelech Aethiopi, dicens: Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego inducam sermones meos super civitatem hanc in malum, et non in bonum, et erunt in conspectu tuo in die illa, et liberabo te in die illa, ait Dominus. Et

traderis in manus virorum, quos tu formidas; sed eruens liberabo te, et gladio non cades, sed erit tibi anima tua in salutem, quia in me habuisti fiduciam, ait Dominus.

a CAP. XXXIX.

Hic ponitur instructio reliquiarum populi post ipsius populi captivitatem: et dividitur in tres partes. In prima ponitur captivatio. In secunda reliquiarum conservatio, *capit. 40. Sermo* etc. Tertio reliquiarum instructio, *ca. 42. Et accesserunt* etc. Circa primum duo. Primo ponitur populi captivatio. Secundo quorundam liberatio, ibi, *Et de plebe* etc. Circa primum tria. Primo ponit obsidionem, *Et obsidebant: Isa. 29. Circumdabo quasi sphaeram in circuitu tuo, et faciam contra te aggerem, et munimenta ponam in obsidionem tuam.* Secundo ponit captionem urbis, *Undecimo anno, mense quarto*, scilicet Iulio. Tamen combusta est mense quinto, septima die mensis, sicut habetur *2. Reg. ult. Quinta mensis.* Contra *2. Reg. ult.* dicitur, quod nona mensis. Et potuit esse quod quinta die caeperunt homines fugere prae fame, et nona civitas aperta est, custodibus ablatis. Et quia primo ceperunt antemurale, et tunc habebant urbem quasi captam, et postea ceperunt urbem, unde sequitur, *Sederunt in porta media*, idest medio duorum murorum: vel quae erat inter duas portas ex eadem parte civitatis: *Supra 1. Ponet unusquisque solium suum in introitu portarum Ierusalem, et super muros eius in circuitu, et super universas urbes Iuda.* Ponit etiam captionem regis, designans fugam, *Cumque vidisset eos Sedecias, inter duos muros*, qui coniungebantur muro civitatis iuxta domum regis, et cingebant hortum regium, inter quos erat et via, et porta secundum aequi distantiam ab utroque: *Thren. 1. Facti sunt principes eius velut arietes non invenientes pascua, abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.* Et subiungit captionem, *Et persecutus: Thren. 4. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis caeli.* Tertio ponit captorum condemnationem. Et primo regis et principum, in occisionem, *Et captum*, regem, scilicet in sententiae pronunciationem, *Et locutus: Ezech. 16. Iudicabo te iudiciis adulterarum, et effundentium sanguinem.* Et executionem sententiae principum, *Et occidit: Sap. 6. Potentes potenter tormenta patientur.* Et oculorum caecitatem, *Oculos quoque, ut duceretur in Babylonem, 4. Reg 22. idem.* Secundo condemnationem urbis in destructionem, *Domum quoque: Thren. 2. Praecipitavit omnia maenia eius, dissipavit munitiones eius.* Tertio condemnationem plebis in transmigrationem, *Et reliquias: Baruch 4. Delicati mei ambulaverunt vias asperas, ducti sunt enim ut grex directus ab inimicis.*

b Hic ponit quorundam liberationem. Primo *Pauperum*, qui nihil, *Et cisternas*, quia terra penuriam in aquis patitur: *Supra 5. Veruntamen in diebus illis, ait Dominus, non faciam vos in consummationem.* Secundo liberationem iustorum. Primo prophetae, ponens iussionem, *Praeceperat;* et executionem, *Misit ergo in domum*, suam: *Prov. 11. Iustus de angustia liberatus est, et tradetur impius pro eo: Prover. 10. Quod timet impius, veniet super eum, desiderium suum iustis dabitur:* et *cap. 16. Cum placuerint Domino viae hominis, etiam inimicos eius convertet ad pacem.* Secundo liberationem eunuchi, *Ad Hieremiam autem.* Et primo promittit liberationem ab hostium dominio, *Et non traderis: Sap. 10. Custodivit illum ab inimicis, et a seductoribus tutavit illum.* Tertio ab occisionis gladio, *Et gladius: Psalm. 90. Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis; ad te autem non appropinquabit: Supra 17. Benedictus vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia eius: Eccles. 2. Crede Deo, et recuperabit te, et dirige viam tuam, et spera in illum.*

a CAP. XL.

Sermo, qui factus est ad Hieremiam a Domino, postquam dimissus est a Nabuzardan magistro militiae de Rama, quando tulit eum vinctum catenis in medio omnium, qui migrabant de Hierusalem et Iuda, et ducebantur in Babylonem. Tollens ergo princeps militiae Hieremiam, dixit ad eum: Dominus Deus tuus locutus est malum hoc super locum istum, et adduxit, et fecit Dominus sicut locutus est, quia peccastis Domino, et non audistis vocem eius, et factus est vobis sermo hic. Nunc ergo ecce solvi te hodie de catenis, quae sunt in manibus tuis: si placet tibi ut venias mecum in Babylonem, veni, et ponam oculos meos super te; si autem displicet tibi venire mecum in Babylonem, reside. Ecce omnis terra in conspectu tuo est: quod elegeris, et quo placuerit tibi ut vadas, illuc perge. Et mecum noli venire, sed habita apud Godoliam filium Ahicam filii Saphan, quem praeposuit rex Babylonis civitatibus Iudae. Habita ergo cum eo in medio populi, vel quocunque placuerit tibi ut vadas, vade. Dedit quoque ei magister militiae cibaria, et munuscula, et dimisit eum. Venit autem Hieremias ad Godoliam filium Ahicam in Masphat, et habitavit cum eo in medio populi, qui relictus fuerat in terra.

b Cumque audissent omnes principes exercitus, qui dispersi fuerant per regiones, ipsi et socii eorum, quod praefecisset rex Babylonis Godoliam filium Ahicam terrae, quod commendasset ei viros, et mulieres, et parvulos, et de pauperibus terrae, qui non fuerant translati in Babylonem, venerunt ad Godoliam in Masphat et Hismael filius Nathaniae, et Iohanan filius Caree, et Ionatham et Sareas filius Thanheumet, et filii Ophi, qui erant de Nethophati, et Iechonias filius Maachati, ipsi et viri eorum. Et iuravit eis Godolias filius Ahicam filii Saphan, et comitibus eorum dicens: Nolite timere servire Chaldaeis. Habitate in terra, et servite regi Babylonis, et bene erit vobis. Ecce ego habito in Masphat, ut respondeam

praecepto Chaldaeorum, qui mittuntur ad nos. Vos autem colligite vindemiam, et messem, et oleum, et condite in vasis vestris, et manete in urbibus vestris, quas tenetis. Sed et omnes Iudaei, qui erant in Moab, et in finibus Ammon, et in Idumaea, et in universis regionibus, audito quod dedisset rex Babylonis reliquias in Iudaea, et quod praeposuisset super eos Godoliam filium Ahicam filii Saphan, reversi sunt, inquam, omnes Iudaei de universis locis, ad quae profugerant, et venerunt in terram Iuda ad Godoliam in Masphat, et collegerunt vinum, et messem multam nimis.

c Iohanan autem alius Caree, et omnes principes exercitus, qui dispersi fuerant in regionibus, venerunt ad Godoliam in Masphat, et dixerunt ei: Scito quod Baalis rex filiorum Ammon misit Hismael filium Nathaniae percutere animam tuam. Et non credidit eis Godolias filius Ahicam. Iohanan autem filius Caree dixit ad Godoliam seorsum in Masphat, loquens: Ibo, et percutiam Hismael filium Nathaniae nullo sciente, ne interficiat animam tuam, et dissipentur omnes Iudaei qui congregati sunt ad te, et peribunt reliquiae Iuda. Et ait Godolias filius Ahicam ad Iohanan filium Caree, Noli facere verbum hoc: falsum enim tu loqueris de Hismael.

a CAP. XL.

Posita destructione urbis, et populi captivitate, ponit reliquiarum salutem. Et primo ponitur populi congregatio. Secundo congregati populi disturbatio, *cap. 41. Et factum* etc. Circa primum duo. Primo ponitur congregatio. Secundo quarundam insidiarum revelatio, quae pacem populi perturbabant, ibi, *Iohanan* etc. Circa primum tria. Primo ponitur congregatio populi quantum ad prophetam. Secundo quantum ad principes, ibi, *Cumque audissent* etc. Tertio quantum ad plebem, ibi, *Sed et omnes* etc. Circa primum quatuor. Primo ponitur liberationis pronunciatio, *Sermo qui factus*. Cum nullus sermo sequatur, intelligitur hoc, primum sermone revelatum quod postea opere narratur expertum: *Psalm. 68. Exaudivit pauperes, et vinctos suos non despexit*. Secundo ponitur prophetae liberatio, *Tollens ergo:* et assignat rationem, veritatem scilicet prophetae, *Locutus est*, per te: *Amos 3. Non est malum in civitate quod Dominus non fecerit*. Et excludit liberationem, *Nunc ergo: Psalm. 106. Eduxit eos de tenebris, et vincula eorum disrupit*. Tertio datur ei optio, utrum vadat in Babylonem, vel cum Godolia remaneat, vel quocumque placeat, pergat, *Si placet: Genes. 13. Ecce terra in conspectu tuo est* etc. *Prov. 4. Ducam te per semitas aequitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum*. Et ponitur provisio sibi facta, *Dedit ergo*: *Iudic. 14. De comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo*. Quarto ponitur prophetae electio, *Venit autem Hieremias*. Ideo non in Chaldaeam ivit, quia illi habebant ad consolationem Danielem et Ezechielem: *Isa. 61. Ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et praedicarem captivis indulgentiam, ut praedicarem annum placabilem Domino, et diem ultionis Deo nostro, ut consolarer omnes lugentes, et ponerem consolationem lugentibus Syon*.

b Hic ponitur congregatio principum. Et primo ponitur eorum congregatio, *Cumque audissent: Eccles. 10. Rex insipiens perdet populum suum, et civitates inhabitabuntur per ferrum prudentium*. Secundo ponitur congregatorum assecuratio, *Et iuravit: 2. Petri 2. Servi subditi estote in omni timore Dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis*. Tertio ostendit securitatis modum, *Ecce ego;* quasi dicat, Ego sustinebo totum onus, ut vos in pace sitis: *1. Corinth. 4. Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo: Isa. 53. Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit: Ioan. 10. Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis*, sed, *Omnes Iudaei* etc. Hic ponitur congregatio plebis: *Ps. 146. Dispersiones Israelis congregabit*.

c Hic ponitur insidiarum machinatio. Et primo facta a principibus communiter, *Scito quod Baalis*, qui adhuc Chaldaeis residebat, *Et non credidit*, credens dolosis verbis Hismaelis: *Proverbior. 13. Innocens credit omni verbo, astutus considerat gressus suos*. Secundo facta a quodam specialiter, *Iohanam*. Et primo excogitatio, *Ibo: Proverb. 11. In bonis iustorum exaltabitur civitas, et in perditione impiorum erit laudatio*. Secundo ponitur repulsio, *Et ait Godolias: Supra 11. Et non cognovi, quia cogitaverunt super me consilia dicentes, Mittamus lignum in panem eius, et eradamus eum de terra viventium* etc.

a CAP. XLI.

Et factum est in mense septimo, venit Hismael filius Nathaniae filii Elisama de semine regali, et optimates regis, et decem viri eum eo ad Godoliam filium Ahicam in Masphat, et comederunt ibi panes simul in Masphat. Surrexit autem Hismael filius Nathaniae, et decem viri, qui cum eo erant, et percusserunt Godoliam filium Ahicam, filii Saphan gladio, et interfecerunt eum, quem praefecerat rex Babylonis terrae. Omnes quoque Iudaeos qui erant cum Godolia in Masphat, et Chaldaeos, qui reperti sunt ibi, et viros bellatores, percussit Hismael.

b Secundo autem die postquam occiderat Godoliam, nullo adhuc sciente, venerunt viri de Sychem, et de Sylo, et de Samaria octoginta viri rasi barba, et scissis vestibus, et squalentes: et munera, et thus habebant in manu ut offerrent in domo Domini. Egressus ergo Hismael filius Nathaniae in occursum eorum de Masphat, incedens, et plorans ibat. Cum autem occurrisset eis, dixit ad eos: Venite ad Godoliam filium Ahicam. Qui cum venissent ad medium civitatis, interfecit eos Hismael filius Nathaniae circa medium laci, ipse

Digitized by Google

et viri, qui erant cum eo. Decem autem viri reperti sunt inter eos, qui dixerunt ad Ismael: Noli occidere nos, quia habemus thesauros in agro frumenti, et hordei, et olei, et mellis. Et cessavit, et non interfecit eos cum fratribus suis.

c Lacus autem, in quem proiecerat Hismael omnia cadavera virorum, quos percussit propter Godoliam, ipse est quem fecit rex Asa propter Baasa regem Israel: ipsum replevit Hismael filius Nathaniae occisis.

d Et captivas duxit Hismael omnes reliquias populi, qui erant in Masphat, filias regis, et universum populum, qui remanserat in Masphat, quos commendaverat Nabuzardan princeps militiae Godoliae filio Ahicam. Et cepit eos Hismael filius Nathaniae, et abiit ut transiret ad filios Ammon. Audivit autem Iohanan filius Caree, et omnes principes bellatorum, qui erant cum eo, omne malum quod fecerat Hismael filius Nathaniae; et assumptis universis viris profecti sunt, ut bellarent adversum Hismaelem filium Nathaniae, et invenerunt eum ad aquas multas, quae sunt in Gabaon. Cumque vidisset omnis populus qui erat cum Hismael, Iohanan filium Caree, et universos principes bellatorum, qui erant cum eo, laetati sunt. Et reversus est omnis populus, quem receperat Hismael in Masphat, reversusque abiit ad Iohanan filium Caree. Hismael autem filius Nathaniae fugit cum octo viris a facie Iohanan, et abiit ad filios Ammon. Tulit ergo Iohanan filius Caree, et omnes principes bellatorum, qui erant cum eo, universas reliquias vulgi, quas reduxerat ab Hismael filio Nathaniae de Masphat, postquam percussit Godoliam filium Ahicam: fortes viros ad praelium, et mulieres, et pueros, et eunuchos, quos reduxerat de Gabaon. Et abierunt, et sederunt peregrinantes in Chamaam, quae est iuxta Bethleem, ut pergerent et introirent Aegyptum a facie Chaldaeorum: timebant enim eos, quia percusserat Hismael filius Nathaniae Godoliam filium Ahicam, quem praeposuerat rex Babylonis in terra Iuda.

a CAP. XLI.

Hic ponitur congregati populi disturbatio per nequitiam Hismaelis. Et primo ponitur quorundam fraudulenta occisio. Secundo cadaverum intumulatio, ibi, *Lacus autem* etc. Tertio aliorum violenta captivatio, ibi, *Et captivos* etc. Circa primum duo. Primo ponitur occisio ducis, et familiarium. Secundo occisio quorundam peregrinorum, ibi, *Secundo autem die* etc. Circa primum tria. Primo ponit simulatae pacis dolum, *De semine regali*, propter quod invidia movebatur ad eum, quem videbat Iudaeis praepositum, se a regno excluso: *Ecclesi. 6. Est amicus socius mensae, et non permanebit in die necessitatis.* Secundo ponit patratum ducis homicidium, *Surrexerunt*, de mensa, *Decem viri*, et praevaluerunt, aliis nihil tale suspicantibus: *2. Reg. 3. Nequaquam ut mori solent ignavi, mortuus est Abner.* Tertio ponit occisionem familiarium, *Omnes quoque... Iudaeos: Eccle. 10. Ab una scintilla augetur ignis, et ab uno doloso augetur sanguis.*

b Hic ponit occisionem peregrinorum. Et primo describit eorum conditionem, quantum ad luctum, *Rasi barba: Thren. 1. Sacerdotes eius gementes: Baruch 4. Adduxit mihi Deus luctum magnum* etc. Et quantum ad votum, *Munera*, habebant, *Thus*, quod in omni oblatione offerebatur: *Levi. 2. In domo Domini*, idest in loco templi: *Isa. 19. Colent eum in hostiis, et muneribus, et vota vovebunt Domino, et solvent.* Secundo ponit occisionem, praemittens dolum in tristitiae simulatione, *Egressus est plorans: Ecclesiastic. 12. Et si humiliatus vadat curvus, abiice animum tuum, et custodi te ab illo.* Et in fraudulento consilio, *Cum autem occurrisset: Prov. 26. Lingua fallax non amat veritatem, et os lubricum operatur ruinas:* et subiungit homicidium, *Qui cum venissent: Thren. 3. Lapsa est in lacum vita mea, posuerunt lapidem super me: Osee 3. Sanguis sanguinem tetigit.* Tertio ponit quorundam liberationem propter promissionem divitiarum quas se habere dicebant, *Decem autem viri: Proverb. 13. Redemptio animae viri divitiae multae; qui autem pauper est, increpationem non sustinet.*

c Hic ponit cadaverum intumulationem, *Asa rex: 3. Reg. 16.* dicitur, quod Asa fecit construi Gabaa Beniamin in Masphat, de his quae praeparaverat Baasa ad aedificandum contra ipsum Rama, et forte fecit in munitionem loci cisternam aliquam: *Psalm. 87. Aestimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum sine adiutorio inter mortuos liber.*

d Hic ponit captivationem. Et primo ponitur remanentium captivatio, *Reliquias*, quia quosdam interfecerat qui erant de Godoliae familia: *Isa. 5. Dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino.* Secundo ponitur liberatio, praemittens liberantium praeparationem, *Audivit: Proverbi. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, et qui traduntur ad interitum, liberare ne cesses.* Et subiungit captivorum liberationem, *Cumque vidisset: Proverbior. 11. In bonis iustorum exaltabitur civitas, et in perditione impiorum erit laudatio.* Et subdit captivantis evasionem, *Hismael autem... cum octo*, duobus inter-

fectis: *Isai. 33. Vae qui praedaris, nonne et ipse praedaberis?* Tertio ponit eorum timorem: et circa hoc duo. Primo ponit timoris signum, scilicet propositum fugiendi, *Tulit ergo: Proverbio. 28. Fugit impius, nemine persequente.* Secundo ponit timoris incitativum, *Timebant enim: Sapien. 17. Semper enim praesumit saeva perturbata conscientia: Iob 15. Cum pax sit, ille semper insidias suspicatur.*

a CAP XLII.

Et accesserunt omnes principes bellatorum, et Iohanan filius Caree, et Iechonias filius Oziae, et reliquum vulgus a parvo usque ad magnum, dixeruntque ad Hieremiam prophetam: Cadat oratio nostra in conspectu tuo, et ora pro nobis ad Dominum Deum tuum pro universis reliquiis istis, quia derelicti sumus pauci de pluribus, sicut oculi tui nos intuentur, et annunciet nobis Dominus Deus tuus viam per quam pergamus, et verbum, quod faciamus. Dixit autem ad eos Hieremias propheta: Audivi. Ecce ego oro ad Dominum Deum vestrum secundum verba vestra. Omne verbum quodcumque responderit mihi, indicabo vobis, nec celabo vos quicquam. Et illi dixerunt ad Hieremiam: Sit Dominus inter nos testis veritatis et fidei, si non iuxta omne verbum, in quo miserit te Dominus Deus tuus ad nos, sic faciemus, sive bonum est, sive malum. Voci Domini Dei nostri, ad quem mittimus te, obediemus, ut bene sit nobis, cum audierimus vocem Domini Dei nostri.

b Cum autem completi essent decem dies, factum est verbum Domini ad Hieremiam: Vocavitque Iohanam filium Caree, et omnes principes bellatorum, qui erant cum eo, et universum populum a minimo usque ad magnum, et dixit ad eos: Haec dicit Dominus Deus Israel, ad quem misistis me, ut prosternerem preces vestras in conspectu eius. Si quiescentes manseritis in terra hac, aedificabo vos, et non destruam, plantabo, et non evellam: iam enim placatus super malo, quod feci vobis. Nolite timere a facie regis Babylonis, quem vos pavidi formidatis. Nolite metuere eum, dicit Dominus, quoniam vobiscum sum ego, ut salvos vos faciam, et eruam de manu eius. Et dabo vobis misericordias, et miserebor vestri, et habitare vos faciam in terra vestra. Si autem dixeritis vos: Non habitabimus in terra ista, nec audiemus vocem Domini Dei nostri dicentes: Nequaquam, sed ad terram Aegypti pergemus, ubi non videbimus bellum, et clangorem tubae non audiemus, et famem non sustinebimus, et ibi habitabimus. Propter hoc nunc audite verbum Domini reliquiae Iuda. Haec dicit Dominus Deus exercituum, Deus Israel: Si posueritis faciem vestram, ut ingrediamini Aegyptum, et intraveritis, ut ibi habitetis, gladius quem vos formidatis, ibi comprehendet vos in terra Aegypti, et fames, pro qua estis soliciti, adhaerebit vobis in Aegypto, et ibi moriemini. Omnesque viri, qui posuerint faciem suam, ut ingrediantur Aegyptum, ut habitent ibi, morientur gladio, et fame, et peste. Nullus de eis remanebit, nec effugiet a facie mali, quod ego afferam super eos. Quia haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Sicut conflatus est furor meus, et indignatio mea super habitatores Hierusalem, sic conflabitur indignatio mea super vos, cum ingressi fueritis Aegyptum. Et eritis in iusiurandum, et in stuporem, et in maledictum, et in opprobrium, et nequaquam ultra videbitis locum istum. Verbum Domini super vos reliquiae Iuda. Nolite intrare Aegyptum. Scientes scietis, quia obtestatus sum vobis hodie, quia decepistis animas vestras. Vos enim misistis me ad Dominum Deum nostrum dicentes: Ora pro nobis ad Dominum Deum nostrum, et iuxta omnia quaecumque dixerit tibi Dominus Deus noster, sic annuntia nobis, et faciemus. Et annuntiavi vobis hodie, et non audistis vocem Domini Dei vestri super universis, pro quibus misit me ad vos. Nunc ergo scientes scietis, quia gladio, et fame, et peste moriemini in loco, ad quem voluistis intrare, ut habitaretis ibi.

a CAP. XLII.

Hic incipit populi congregati instructio: et dividitur in partes duas. Primo ponitur populi instructio generalis. Secundo specialis: *Baruch c. 43. Verbum* etc. Circa primum duo. Primo ponitur prophetae instructio. Secundo populi contradictio, ibi, *Factum est autem* etc. Circa primum duo. Primo ponitur instructionis petitio. Secundo ponitur instructio, ibi, *Cum autem completi* etc. Circa primum duo. Primo petunt orationis suffragia, ubi ponitur petitio, *Cadat*, quasi dicant, locum habeat apud te: *Ecclesiast. 35. Oratio humiliantis se nubes penetrabit, et donec propinquet non consolabitur, et non discedet, donec Altissimus aspiciat,* in quo captant benevolentiam, *Et ora pro nobis*, ubi petunt beneficium: *Isa. 37. Leva orationem pro reliquiis quae repertae sunt. Quia derelicti*, in quo flectunt ad misericordiam: *Deuter. 28. Remanebitis pauci numero, qui prius eratis sicut astra caeli prae multitudine. Et annunciet*, in quo expetitur orationis fructus, *Dominus: Isai. 8. Nunquid non populus a Deo suo requiret visionem pro vivis ac mortuis. Viam*, quia non in Aegyptum ire decreveram: *Supra 10. Non est hominis via eius, nec viri est ut ambulet, et dirigat gressus suos: 2. Paralip. 20. Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui ut oculos nostros dirigamus ad te.* Ponitur etiam prophetae promissio, *Dixit*. Promittit autem orationes, *Ecce ego: 1. Re. 12. Absit a me peccatum hoc in Domino ut cessem orare pro vobis.* Et denunciationem, *Omne verbum: Act. 20. Non enim subterfugi quo minus annuntiarem omne consilium Dei vobis.* Secundo promittunt obedientiam, quam tamen serva-

Digitized by Google

turi non erant, *Et illi dixerunt:* simile *Exod. 19. Cuncta quae locutus est nobis Dominus, faciemus.*

b Hic ponitur instructio: et circa hoc tria. Primo inducit revelantis auctoritatem, *Haec dicit Dominus,* quasi mediator inter vos, et Deum, deferens orationes vestras ad Deum, et responsum ipsius ad vos: *Deut. 5. Ego sequester, et medius fui inter Deum, et vos in tempore illo, ut annuntiarem vobis verba eius.* Secundo hortatur ad quietem dupliciter, excludendo mala divinae punitionis, ponens promissum, *Aedificabo,* bona conferendo, *Plantabo,* confirmando. Et excludens impedimentum, *Iam enim placatus: Exod. 32. Et placatus est Dominus ne faceret malum adversus populum suum: Psal. 102. Non in perpetuum irascetur, neque in aeternum comminabitur.* Et excludit timorem hostilis persecutionis, faciens securitatem, *Nolite timere: Isai. 51. Quis tu, ut timeas ab homine mortali, et a filio hominis, qui quasi foenum ita arescet?* Et promittit auxilii opem, *Quia nobis: Supra 20. Dominus mecum est tanquam bellator fortis. Idcirco qui persequuntur me, cadent, et infirmi erunt, et confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum quod nunquam delebitur: Isa. 50. Dominus Deus auxiliator meus, et ideo non sum confusus.*

EXPLICIT EXPOSITIO LITERALIS S. THOMAE DE AQUINO ORDINIS PRAEDICATORUM SUPER HIEREMIAM, QUAM MORTE PRAEVENTUS COMPLERE NON POTUIT.

*

Digitized by Google

D. THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

IN THRENOS HIEREMIAE EXPOSITIO

PROOEMIUM

Ecce manus missa est ad me, in qua erat liber involutus. Et expandit illum coram me, qui erat scriptus intus, et foris, et scriptae erant in eo lamentationes, et carmen, et vae.

Ecce manus missa est ad me, in qua erat liber involutus. Et expandit illum coram me, qui erat scriptus intus, et foris, et scriptae erant in eo lamentationes, et carmen, et vae, Ezech. 2. c. Ex verbis istis quatuor possunt accipi circa praesens opus lamentationum Hieremiae, scilicet auctor, modus, utilitas, et materia. In auctore designatur benignitas; unde dicit, *Ecce manus missa est.* Haec manus sapientia Dei est, qua omnia facta sunt, sicut dicitur *in Psal. 103. Omnia in sapientia fecisti.* Ipsa est quae intellectum aperit ad videndum: *Ezech. 40. Facta est super me manus Domini, et adduxit me illuc in visionibus Dei.* Ipsa est quae linguam expedit ad loquendum: *Hie. 1. Misit manum suam, et tetigit os meum, et dixit Dominus ad me: Ecce dedi verba mea in ore tuo.* Ipsa est quae manum dirigit ad scribendum: *Dan. 5. Apparuerunt digiti quasi hominis scribentis:* qui sunt prophetae, et alii doctores in quibus sapientiae dona dividimus, ut totum, quod homo tradendo divinam sapientiam exterius agit ministerio, ipsa interius perficiat auctoritate: *Isa. 16. Omnia opera vestra operatus est in nobis: 1. Cor. 3. Non quod sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis tamquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Haec quidem sapientia tam alta est, ut dum nos in infimo sumus, nihil ab ipsa possemus accipere, nisi nobis mitteretur. Et ideo benignitas auctoris designatur in missione manus: *Rom. 11. O altitudo divitiarum sapientiae, et scientiae Dei.* Mittitur quasi nobis praeposita tripliciter. In rerum creatione ex quibus perpenditur: *Ro. 2. Invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur: Sap. 13. A magnitudine speciei, et creaturae poterit horum creator videri.* Mittitur etiam interna inspiratione: *Sap. 7. Per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei, et prophetas ipsa constituit.* Missa est eminentissime in incarnatione, quando coram oculis corporalibus invisibilis sapientia apparuit: *Sap. 7. Mitte illam de coelis sanctis tuis, et a sede magnitudinis tuae, ut mecum sit, et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit coram te omni tempore.* In modo ostenditur difficultas: unde sequitur, *In qua erat liber involutus.* Est idem iste liber involutus ornatu verborum, unde et metrice descriptus, et rhetoricis est ornamentis coloratus: *Prover. 15. Lingua sapientum ornat scientiam.* Est etiam involutus profunditate mysteriorum: *2. Corin. 13. Spiritus enim loquitur mysteria;* et Apostolis dicitur in persona omnium qui sacras Scripturas ediderunt: *Vobis datum*

Digitized by Google

est nosse mysterium regni Dei, *Matth. 13.* Est etiam involutus varietate similitudinum, sicut et caeteri prophetarum libri: *Prover. 1. Anima advertet parabolam, et interpretationem, verba sapientum, et aenigmata eorum: Osee 12. Ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum.* Et hoc signatum est per tria involumenta, quibus vasa sanctuarii involvebantur. *Num. 4.* Per velum enim quod diversis coloribus, et pulchra varietate erat distinctum, ut dicitur *Exo. 26.* significatur diversitas similitudinum. Per pelles, et pallium hyacinti coloris significantur coelestia mysteria, quibus quasi impregnatus est liber iste. Per pallium purpureum significatur ornatus verborum. Haec enim involutio Spiritus sancti explicatur a sacris expositoribus: quia sacrae Scripturae eodem spiritu' sunt expositae, quo sunt editae, sicut dicit Augustinus. Et ideo sequitur, *Expandit illum coram me*, Deus enim aperit Scripturarum verba: unde dicitur *Luc. ultim. Aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas.* Revelat occulta mysteria: *Daniel. 2. Vere Deus noster Deus deorum, et Dominus regum, revelans mysteria.* Explicat similitudinem: *Psal. 17. Prae fulgore in conspectu eius nubes transierunt.* In multiplicitate etiam ostenditur utilitas: unde sequitur, *Qui erat scriptus intus, et foris.* Utrobique enim sapientiam scriptam continet, scilicet in cortice literalis sensus, in abditis sententialis intelligentiae, ut sit verum quod dicitur *Ioann. 10. Ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet.* In materia ostenditur diversitas: unde sequitur, *Et erant scriptae in eo lamentationes, et carmen, et vae.* Deplorat Iosiae necem; et quantum ad hoc continet lamentationes: *2. Para. 35. Universus Iuda, et Hierusalem luxerunt eum, Hieremias maxime, cuius omnes cantores, et cantatrices usque in praesentem diem, Lamentationes super Iosiam replicant.* Deplorat populi conculcationem; et quantum ad hoc continet carmen: *Ezech. 32. Fili hominis cane carmen lugubre super multitudine.* Deplorat etiam Hierusalem, et totius civitatis vastationem; et quantum ad hoc continet, *Vae: Hier. 4. Vae nobis quia vastati sumus.* Vel possunt haec tria ad triplicem sensum referri, quo liber iste in glossis exponitur, ut vae referatur ad sensum typicum, tropologicum, vel moralem, quo deplorat peccati servitutem: *Infra ult. Cecidit corona capitis nostri, vae nobis quia peccavimus.* Carmen refertur ad sensum mysticum, quo deplorat ecclesiae viduitatem: *Psal. 30. Immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro.* Lamentationes quantum ad sensum historicum, quo deplorat Iudaeorum captivitatem: *Hierem. 9. Vox lamentationis audita est de Syon, quomodo vastati sumus, et confusi vehementer.* Et ab hoc liber iste denominatur, ~~unde alio~~ nomine dicitur Threni, quod in graeco sonat lamentationem, quamvis a quibusdam dicantur Threni quasi Threni, quia quasi threnis versibus sub una litera procedit in principio libri, unde tribus ordinibus literarum variatur. Primo sub una litera tres clausulas usque ad tertium capitulum, ubi tribus clausulis singulis eandem literam proponit. In quarto capitulo duas clausulas sub eadem litera concludit. Notandum, quod in hebraeo in singulis literis per ordinem incipiunt distinctiones singulae, sicut vocantur, sicut apud nos illo hymno, *A solis ortus cardine.* Et secundum huiusmodi interpretationem literarum singulae litterae consonant sententiis clausularum, quibus praeponuntur.

Digitized by Google

INCIPIUNT THRENI

IDEST

LAMENTATIONES HIEREMIÆ

Huic autem operi praemittitur prooemium, in quo describitur tempus, *Postquam in captivitatem.* Auctor, *Sedit Hieremias*, more plangentis, quasi in terra: *Isa. 41. Descende, sede in pulvere virgo filia Babylon.* Materia, *Planxit lamentatione: Hierem. 9. Super montes assumam fletum ac lamentum, et super speciosa deserti planctum, quoniam incensa sunt* etc. Auctoris affectus, *Amaro animo: infra 3. Replevit me amaritudinibus, et inebriavit me absinthio.*

INCIPIUNT THRENI

IDEST LAMENTATIONES HIEREMIÆ

Et factum est postquam in captivitatem redactus est Israel, et Hierusalem deserta est, sedit Hieremias Propheta flens, et planxit lamentatione hac in Hierusalem, amaro animo suspirans, et eiulans, et dixit:

a CAP. I.

ALEPH.

Quomodo sedet sola civitas plena populo, facta est quasi vidua domina gentium, princeps provinciarum facta est sub tributo.

BETH.

b Plorans ploravit in nocte, et lacrymae eius in maxillis eius. Non est qui consoletur eam ex omnibus charis eius. Omnes amici eius spreverunt eam, et facti sunt ei inimici.

GHIMEL.

c Migravit Iudas propter afflictionem, et multitudinem servitutis habitavit inter gentes, nec invenit requiem. Omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias.

DELETH.

d Viae Syon lugent, eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem. Omnes portae eius destructae, sacerdotes eius gementes, virgines eius squalidae, et ipsa oppressa amaritudine.

HE.

e Facti sunt hostes eius in capite, inimici eius locupletati sunt, quia Dominus locutus est super eam, propter multitudinem iniquitatum eius. Parvuli eius ducti sunt in captivitate, ante faciem tribulantis.

VAV.

f Et egressus est a filia Syon omnis decor eius. Facti sunt principes eius, velut arietes non inve-

nientes pascua, et abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis

ZAIN.

g Recordata est Hierusalem dierum afflictionis suae, et praevaricationis omnium desiderabilium suorum, quae habuerat a diebus antiquis, cum caderet populus eius in manu hostili, et non esset auxiliator. Viderunt eam hostes, et deriserunt sabbata eius.

HETH.

h Peccatum peccavit Hierusalem, propterea instabilis facta est: omnes qui glorificabant eam, spreverunt illam, quia viderunt ignominiam eius: ipsa autem gemens conversa est retrorsum.

TETH.

i Sordes eius in pedibus eius, nec recordata est finis sui: deposita est vehementer, non habens consolatorem. Vide Domine afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus.

IOD.

k Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, quia vidit gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus praeceperas, ne intrarent in ecclesiam tuam.

CAPH.

l Omnis populus eius gemens, et quaerens panem: dederunt pretiosa quaeque pro cibo ad refocillandam animam. Vide Domine, et considera, quoniam facta sum vilis.

LAMED.

m O vos omnes qui transitis per viam, attendite, et videte, si est dolor, sicut dolor meus. Quoniam vindemiavit me, ut locutus est Dominus in die furoris sui.

MEM.

n De excelso misit ignem in ossibus meis, et erudivit me; expandit rete pedibus meis, convertit me retrorsum: posuit me desolatam, tota die moerore confectam.

NUN.

o Vigilavit iugum iniquitatum mearum: in manu eius convolutae sunt, et impositae collo meo: infirmata est virtus mea, dedit me Dominus in manu, de qua non potero surgere.

SAMECH.

p Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei, vocavit adversum me tempus ut contereret electos meos. Torcular calcavit Dominus virgini filiae Iuda.

AIN.

q Idcirco ego plorans, et oculus meus deducens aquas, quia longe factus est a me consolator, convertens animam meam: facti sunt filii mei perditi, quoniam invaluit inimicus.

PHE.

r Expandit Syon manus suas, non est qui consoletur eam: mandavit Dominus adversum Iacob in circuitu eius hostes eius. Facta est Hierusalem quasi polluta menstruis inter eos.

SADE.

s Iustus est Dominus, quia os eius ad iracundiam provocavi. Audite obsecro universi populi, et videte dolorem meum: virgines meae, et iuvenes mei abierunt in captivitatem.

COPH.

t Vocavi amicos meos, et ipsi deceperunt me. Sacerdotes mei, et senes mei in urbe consumpti sunt, quia quaesierunt cibum sibi, ut refocillarent animas suas.

RES.

u Vide Domine, quoniam tribulor, conturbatus est venter meus: subversum est cor meum in memetipsa, quoniam amaritudine plena sum: foris interficit gladius, et domi mors similis est.

SIN.

x Audierunt, quia ingemisco ego, et non est qui consoletur me. Omnes inimici mei audierunt malum meum; laetati sunt, quoniam tu fecisti: adduxisti diem consolationis, et fient similes mei.

THAU.

y Ingrediatur omne malum eorum coram te, et vindemia eos sicut vindemiasti me propter iniquitates meas: multi enim gemitus mei, et cor meum moerens.

Digitized by Google

a CAP. I.

Dividitur iste liber in partes duas. In prima propheta deplorat populi miseriam. In secunda orationo convertit se ad divinam misericordiam, *cap. 4. Recordare* etc. Prima dividitur in tres. In prima plangit miseriam servitutis. In secunda miseriam destructionis, *2. c. Quomodo obtexit*. In tertia miseriam obsidionis, *4. cap. Quomodo obscuratum*. Prima in duas. In prima deplorat prophota gentis suao deiectionem. In secunda inducit plebis, vel civitatis conquestionem, ibi, *O vos omnes qui transitis*. Prima In duas. In prima plangit servitutem. In secunda prosequitur per partes servitutis magnitudinem, ibi, *Migravit Iudas* etc. Circa primum duo facit. Primo ostendit populi servitutem seu abiectionem quantum ad amissionem gloriae. Secundo quantum ad violationem amicitiae, ibi, *Plorans ploravit* etc. Ostendit autem gloriam suam ex tribus. Primo quia populosa civibus, *Quomodo sedet*, vilis et deiecta, *Sola*, desolata habitatoribus: *Baruch 4. Ego autem derelicta sum sola: exui me stola pacis. Plena*, quondam: *2. Paral*. scilicet. *Iuda et Israel innumerabiles: Isa. 22. Urbs frequens, civitas exultans*. Secundo, quia honorata principibus: erat enim civitas regalis, et sacerdotalis. *Facta est quasi vidua*, Regibus, vel sacerdotibus: *Isa. 48. Venient tibi duo haec simul in una die, sterilitas, et viduitas. Domina gentium*, quondam ei subditarum: *Ezech. 5. Ista est Hierusalem in medio gentium posita*. Tertio data tributis, *Princeps provinciarum*, quas tributarias fecerat: *2. Reg. 8. Factus est Moab et Syria David serviens sub tributo*. Vel in quas Salomon regnum suum diviserat, singulos praeponens: *3. Reg. 3. Ium est sub tributo Chaldaeorum: Proverb. 12. Manus fortium dominabitur; quae autem remissa est, tributis serviet*. Huic autem versui praeponitur litera, *Aleph*, quae interpretatur doctrina, ad ostendendum quod quia populus caruit doctrina Dei in observatione quam tenebat in cognitione, ideo captivatus est: *Isa. 6. Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam*. Sciendum est etiam, quod cum plerumque utatur coloribus et locis rhetoricis in hac lamentatione, est quartus locus conquestionis. Allegorice, *Civitas*, praesens Ecclesia, *Plena populo*, ex diversis gentibus congregata, *Domina gentium*, fidei obedientium, *Princeps provinciarum*, diversarum Ecclesiarum, quibus vivendi vitam decernit, *Facta est sola*, destituta angelorum custodia, vel auxilio, *Vidua*, subtracta sponsi praesentia, *Tributaria*, tyrannis exposita. Moraliter, *Civitas*, anima, *Plena populo*, bonarum affectionum, *Domina gentium*, vitiorum, *Princeps provinciarum*, sensuum, *Desolata*, bonorum suffragiis, *Vidua*, sponsi amplexibus, *Sub tributo*, vitiorum.

b Hic plangit violationem amicitiae. Et primo ostendit amicorum necessitatem, *Plorans*, quasi continue diversis adversitatibus pressa Hierusalem, *In nocte*, privatim propter timorem hostium; vel in adversitate, *In maxillis*, quia non erat qui abstergeret: *Psalm. 6. Lavabo per singulas noctes lectum meum*. Secundo auxilii subtractionem, *Non est qui consoletur eam*, auxilium contra hostes praebens, *Ex omnibus charis*, Aegyptiis et aliis ei foederatis: *Ecclesiast. 3. Vidi calumnias quae sub sole feruntur, et lacrymas innocentum, et consolatorem neminem*. Tertio affectus immutationem, *Omnes amici: Iob 19. Fratres meos longe fecit a me, et noti mei quasi alieni recesserunt a me*. Huic praeponitur litera, *Beth*, quae interpretatur domus, quia domus Iacob plorans. Tertius decimus conquestionis locus. Allegorice, Ecclesia plorat adversitates, *In maxillis*, praelatis, *Ex omnibus charis*, angelis sanctis, *Spreverunt*, conformantes se divinae iustitiae. Moraliter anima plorat *In nocte*, peccata, *In maxillis*, conscientiae, in qua loquitur hominis operatio, *Ex omnibus charis*, privatis affectionibus, *Spreverunt*, affectus pravae delectationis.

c Hic prosequitur miseriam servitutis per partes, ut ostendat ipsius magnitudinem: et dividitur in duas partes. In prima plangit ipsam quantum ad hominum oppressionem. Secundo quantum ad bonorum direptionem, ibi, *Manum suam misit* etc. Prima in duas. In prima plangit oppressionis miseriam. In secunda ostendit miseriae rationem, ibi, *Peccatum peccavit* etc. Circa primum duo facit. Primo plangit eorum miseriam quantum ad praesentia quae sustinebant. Secundo quantum ad praeterita quae recogitabant, ibi, *Et recordata est* etc. Circa primum tria ponit. Primo miseriam servitutis quantum ad fugientes. Secundo quantum ad remanentes, ibi, *Viae Syon lugent* etc. Tertio quantum ad captivos, ibi, *Facti sunt hostes eius* etc. Circa primum tria ponit. Primo fugam, *Migravit*, fugiens ad terras vicinas, *Propter afflictionem*, in personis. *Et multitudinem servitutis*, in tributis, quam in terra sua a Chaldaeis patiebantur: *Isa. 16. Habitabunt apud te profugi mei. Moab esto latibulum eorum: Isa. 21. Qui habitatis terram austri, cum panibus occurrite fugienti, a facie enim gladiorum fugerunt a facie gladii imminentis*. Secundo plangit fugientium imminentem angustiam, *Habitavit inter gentes*, Moabitas, et Ismaelitas, *Nec invenit requiem*, quia ibi quoque angustiam passa est ab illis: *Deuter. 28. In gentibus quoque illis non quiescet, neque erit requies vestigio pedis tui*. Tertio praedicit angustias, superveniente hostium potentia, *Omnes persecutores*, Chaldaei, *Inter angustias*, quas ab illis ad quos fugerant patiebantur, sicut in Aegypto: *Hierem. 24. Gladius, quem vos formidatis, apprehendet vos in terra Aegypti, et fames, pro qua estis soliciti, adhaerebit vobis: Ezech. 6. Qui quaerunt eam, non deficient, in menstruis eius quaerent eam*. Huic versui praeponitur litera, *Ghimel*, quod interpretatur plenitudo, quia ex multitudine peccatorum passi sunt plenitudinem miseriae: *Matth. 23. Et vos implete mensuram patrum vestrorum: Luc. 6. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*. Decimus conquestionis locus. Allegorice, *Iudas*, Ecclesia quae Christo coniungitur, *Migravit*, de hostibus in hostes, apud quos requiem petit, *Et non invenit*, sed ab omnibus ad libitum opprimitur. Moraliter, *Iudas*, anima quae Deum confiteri debet, *Migravit*, ad vitia, vel daemones, *Requiem*, illudentibus vitiis, vel daemonibus, *Persecutores*, daemones, *Apprehenderunt*, in morte.

d Hic plangit miseriam remanentium. Primo quantum ad peregrinos a quibus frequentabatur, *Viae... lu-*

gent, luctum excitant, *Ad solemnitatem*, triplicem, Pascha, Pentecostes, Scenopegia: *Isa. 53. Dissipatae sunt viae, cessavit transiens per semitam, irritum factum est pactum*. Secundo quantum ad personas quibus civitas ornabatur, scilicet principibus, *Omnes portae eius*, quia iudicia in portis fiebant: *Isai. 3. Moerebunt atque lugebunt portae eius, et desolata in terra sedebit*. Sacerdotibus, *Sacerdotes: Ioel. 2. Inter vestibulum et altare plorabunt sacerdotes*. Virginibus, *Virgines eius squalidae*: et deturpatae: *Iob 30. Squalentes calamitate et miseria, et manducabant herbas arborum: 1. Machab. 1. Et ingemuerunt principes*. Tertio quantum ad populum, quo replebatur, *Et ipsa*, plebs, vel civitas: *Ruth 1. Valde amaritudine me replevit omnipotens*. Huic praeponitur litera *Deleth*, idest tabularum, quia plangit destructionem templi, habentis tabulata cedrina et deaurata, ut dicitur *3. Regum 6*. Octavus locus conquestionis. Allegorice, *Viae*, ducentes ad caelum, *Syon*, prophetae et praedicatores, *Ad solemnitatem*, coelestis patriae, *Portae*, praelati Ecclesiae, introducentes, *Sacerdotes*, qui sacra ministrant, *Virgines*, quae in Ecclesia primum gradum obtinent: isti omnes pro peccatis concutiuntur, quibus concussis, et ipsa plebs subdita amaritudine repletur. Unde *Exod. 32. Moyses tabulas fregit*. Moraliter, *Viae*, sunt animae virtutes ad solemnitatem contemplationis, *Portae*, sensus, *Sacerdotes*, animae in sanctitate divinae religionis, *Virgines*, in puritate conscientiae, quibus concussis ipsa anima vitiorum amaritudine opprimitur.

e Hic plangit oppressionem quantum ad captivatos. Et primo plangit captivitatem minorum. Secundo maiorum, ibi, *Et egressa est* etc. Circa primum tria proponit. Primo hostium exaltationem in potentia, *Hostes*, scilicet Chaldaei, *In capite*, quasi principantes ipsis. Et quantum ad divitias, *Locupletati sunt: Deute. 28. Ipse erit in caput, et tu eris in caudam*. Secundo assignat exaltationis rationem, *Quia Dominus locutus est*, quasi sententians contra ipsam, inspirans gentibus ad veniendum; vel praedicens per Moysen. Et hoc, *Propter multitudinem iniquitatum: Hierem. 28. Loquar adversus gentem, et adversus regnum, ut destruam, et disperdam illud*. Tertio proponit captivitatem, *Parvuli eius*, idest parvuli de populo: *Isaiae 6. Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam*. Allegorice, *Hostes*, haeretici, deficiente scientia in Ecclesia, *Facti sunt in capite*, praevalentes in contentionibus, *Locupletati*, eloquentia, *Dominus locutus est*, permissive, *Parvuli*, incipientes, *In captivitate*, ab Ecclesia abducti. Moraliter, *Hostes*, daemones, *In capite*, intentionem corrumpentes, *Locupletati*, multiplicitate peccatorum, *Locutus*, permittens, *Parvuli*, motus et affectus tribulantis daemonis: *Psalm. 12. Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero*. Huic praemittitur litera, *He*, idest ista sunt iudicia, quae Dominus per Moysen dixerat. Est octavus locus conquestionis. Hoc quod dicitur, *Propter multitudinem*, est prima pars assumptae conditionis generalis, quae dicitur concessio.

f Hic plangit maiorum captivationem: et circa hoc tria facit. Primo proponit ornamentorum amissionem, *A filia Syon*, idest Hierusalem, *Omnis decor*, quantum ad vasa quae ablata sunt, et thesauros, et principes, et sacerdotes cum Ioachim nepote Iosiae, *4. Reg. 24. Ezechiel. 19. Auferentur vasa decoris tui*. Secundo indigentiam victualium, *Facti sunt principes eius velut arietes non invenientes pascua*, nec sibi, nec populo, quia defecit etiam panis in civitate, quando obsidebatur tempore Sedeciae, sicut dicitur *Hierem. 54. Isaiae 6. Nobiles eius interierunt fame, et multitudo eius siti exaruit*. Tertio ponit captivitatem principum, *Et abierunt absque fortitudine*, non potentes resistere, *Ante faciem subsequentis*, fugientes, sicut legitur *Hierem. ult. Fugati sunt principes in campis Iericontinis: Psalm. 37. Dereliquit me virtus mea*. Huic versui praeponitur litera, *Vau*, quae interpretatur, et, quasi etiam haec adiuncta sunt superioribus in vindictam nostram a Domino. Et est quintus conquestionis locus. Allegorice ab ecclesia, *Filia*, coelestis, *Syon*, a qua exemplata est, quandoque egressus est decor fidei, *Et principes*, praelati vadunt in diversos errores, *Ante faciem subsequentis*, diaboli; vel haeretici fidem pervertentis. *Non invenientes*, in Scripturis, *Pascua*, verbi Dei, et Domini Iesu Christi.

g Hic deplorat miseriam ex praeteritorum memoria. Et primo tangit memoriam praeteritorum, idest *Afflictionis*, praeteritae, quae memorata excitat taedium, *Praevaricationis*, idest peccatorum, quae excitant conscientiae remorsum, *Desiderabilium*, idest prosperitatum, quae causant et incendunt concupiscentiae desiderium: *Isaiae 28. Recogitabo tibi annos meos in amaritudine animae meae*. Secundo proponit passionem praesentium malorum, *Cum caderet: Psalm. 21. Tribulatio proxima est, et non est qui adiuvet*. Tertio contemptum hostium, *Viderunt... sabbata*, et omnia quae ad cultum religionis pertinebant: *Machab. 1. Dies festi eius conversi sunt in luctum, sabbata eius in opprobrium, honores eius in nihilum*. Expositiones literarum, loci rhetorici, et sensus mystici sufficienter tanguntur in glossis.

h Hic ostendit causam tantae miseriae. Et primo proponit ipsum peccatum. Secundo peccati progressum, ibi, *Sordes eius* et caetera. Circa primum duo facit. Primo proponit peccatum, *Peccatum*, antonomastice infidelitatis, et idolatriae: *Proverbior. 14. Miseros facit populos peccatum*. Secundo ponit peccati effectum. Primo instabilitatis miseriam, *Propterea instabilis*, idest non stetit in terra sua, sed captivata est, et fugit in alias regiones: *Isaiae 57. Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest*. Secundo confusionis ignominiam, *Omnes qui glorificabant*, benedicebant tempore prosperitatis, *Ignominiam*, adversitatis: *Iob 29. Auris audiens beatificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi*. Tertio cordis tristitiam, *Ipsa autem gemens, conversa est retrorsum*, a prosperitate, qua in Deo proficiebat: *Psalm. 69. Convertantur retrorsum, et erubescant, qui volunt mihi mala*.

i Hic ponit peccati progressum. Et primo ponit culpam, *Sordes*, scilicet peccatorum, *In pedibus*, scilicet in affectibus, quasi ad progrediendum in peccato, *Finis*, scilicet mortis, vel iudicii divini: *Ecclesi. 8. Memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis*. Secundo ponit poenam, *Deposita est*, a statu dignitatis, *Vehementer*, idest in extremam miseriam:

Digitized by Google

Psalm. 58. Disperde illos in virtute tua, et depone eos. Tertio exposcit misericordiam, *Vide Domine*, scilicet misericordiae affectu: *Psal. 118. Vide humilitatem meam, et eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.*

k Hic plangit servitutem quantum ad expoliationem bonorum, quam ab hostibus victoribus patiebantur. Et primo ponit bonorum expoliationem quantum ad ea quae hostes auferebant. Secundo quantum ad ea quae ipsimet destruebant, ibi, *Omnis populus eius* et caetera. Circa primum duo ponit. Primo bonorum direptionem, *Hostis*, Chaldaeus victor, *Desiderabilia*, scilicet thesauros domus Dei, et domus regiae, et omnium aliorum: *Isa. 64. Omnia desiderabilia vestra versa sunt in ruinas.* Secundo ponit istorum prophanationem, *Quia vidit*, scilicet plebs Iudaeorum: ac si diceret, Hoc ordine potuit fieri ut omnes auferrentur, etiam quae in templo erant: *1. Machabaeor. 2. Sancta in manu extraneorum facta sunt.* Vel aliter, *Vidit*, scilicet Dominus, *Gentes*, Sacerdotes verbo, sed generaliter viventes, quando in templo idolum posuerunt, *De quibus praeceperas Levitic. 22.* quod *homo etiam de stirpe Aaron in quo est macula, non vescetur de sanctificatis Domino:* et sic quia contra haec fecerunt, ducti sunt in captivitatem, secundum quod culpa est causa poenae.

l Hic ponit spoliationem bonorum quantum ad ea, quae ipsimet distrahebant. Et primo ponit distrahendi necessitatem, scilicet ex defectu necessariorum, *Quaerens panem*: *Psalm. 37. Percussus sum sicut foenum, et aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum.* Secundo ponit ipsam distractionem, *Dederunt pretiosa... ad refocillandum*, non ad satiandum, *Animam*, vilem vitam: sic legitur de Aegyptiis *Genes. 28.* Tertio provocat Deum ad pietatem, *Vide Domine: Hierem. 2. Quam vilis facta es minus iterans vias tuas?* Et hoc ultimum ponitur ex persona ipsius civitatis, vel plebis, quae quasi propheta proponente miseriam suam, audiens sustinere amplius non possit, sed in verba lamentationis singultans prorumpit.

m Hic ponitur conquestio ex parte ipsius civitatis et plebis. Et primo conqueritur ad adstantes de severitate iudicis. Secundo ad iudicem de crudelitate hostis, ibi, *Vide Domine* etc. Circa primum duo facit. Primo proponit severitatem iudicis in generali. Secundo prosequitur in speciali, ibi, *Abstulit omnes, et caetera.* Circa primum tria facit. Primo proponit Dei indignationem, inquantum puniendo vindicavit. Secundo proponit disciplinae divinae severitatem, inquantum puniendo erudivit, ibi, *De excelso, et caetera.* Tertio proponit iustitiae rigorem, inquantum puniendo officium iudicis exercuit, ibi, *Vigilavit, et caetera.* Circa primum tria facit. Primo ponitur invocatio, *O vos omnes qui transitis per viam*, regionis huius desertae: *Hierem. 22. Pertransibunt gentes per civitatem hanc, et dicet unusquisque proximo suo: Quare fecit Dominus sic civitati huic grandi?* Secundo proponitur doloris magnitudo, *Attendite:* dum enim suum considerat, nullum similem putat. Maximus etiam fuit, quia maxima amissa, spiritualia scilicet et temporalia: *Hierem. 8. Super contritione Hierusalem contritus.* Tertio ponitur Dei indignatio, quae est ratio doloris, quia, *Vindemiavit*, captivatis et interfectis habitatoribus, sicut vinea racemis: *Isa. 6. Vinea Domini exercituum, domus Israel est: Psalm. 79. Vindemiaverunt eam omnes, qui praetergrediuntur viam. Locutus est*, comminando per prophetas.

n Hic ponit severitatem disciplinae, inquantum quasi magister duris castigationibus erudivit. Et primo ponit severitatem in corrigendo commissa, *De excelso*, idest in alto consilio suo, *Ignem*, afflictionis; vel quo civitas et castrum ad literam combusta sunt, *In ossibus*, idest in potentibus, et munitionibus, et sic per gravia flagella, *Erudivit me: Isa. 28. Et tantummodo vexatio sola dabit intellectum.* Secundo ostendit severitatem in cavendo futura, *Expandit rete*, idest impedimentum quo a peccato retraxit: *Osee 12. Sepiam viam tuam spinis.* Tertio ostendit severitatem, subtrahendo consolationis beneficia, *Posuit me;* quasi dicat, nullam consolationem post flagella adhibuit, sicut solet magister pueris facere: *Bar. 4. Adduxit mihi Deus luctum magnum.*

o Hic ostendit rigorem iustitiae ipsius Dei, inquantum iudex est: et circa hoc tria facit. Primo ponit diligentem peccatorum considerationem, *Vigilavit*, quasi vigilanter consideravit, *Iugum*, afflictionis mihi pro peccatis meis manibus imponendum: *Hierem. 1. Quid tu vides Hieremia? Virgam vigilantem ego video.* Secundo ponit duram poenae afflictionem, scilicet iniquitates ad modum catenae indissolubili vinculo impositae, dum pro his poenam patior: *Psalm. 37. Iniquitates meae supergressae sunt caput meum, et sicut onus grave gravatae sunt super me.* Tertio excludit evasionem, tum propter debilitatem, *Infirmata est*, tum propter hostis potestatem, *Dedit me Dominus in manu*, Chaldaeorum: *Psalm. 30. Infirmata est in paupertate virtus mea.*

p Hic prosequitur miseriam servitutis per partes. Et primo quantum ad primam captivitatem sub Ioachim nepote Iosiae, de qua *4. Regum penul.* Secundo de ultima, quae fuit sub Sedecia, de qua *4. Reg. ult.* et *Hierem. ult.* ibi, *Expandit Syon* et caete. Circa primum duo facit. Quia primo plangit hominum captivationem. Secundo consolationis subtractionem, ibi, *Idcirco ego plorans* et caetera. Circa primum tria facit. Primo ponit captivitatem eorum, qui erant eminentes dignitate, *Magnificos principes*, quorum est magna facere, quia aliis remanentibus ipsi captivati sunt: *Isa. 3. Auferet Dominus a Iuda et Hierusalem vanum et fortem*, qui erant eminentes in virtute, *Vocavit adversum me tempus*, aptum destructioni, ut contereret electos virtute praeeminentes: *Psalm. 32. Ego autem in die ultionis visitabo, et hoc peccatum eorum: Ecclesiast. 3. Omnia tempus habent.* Tertio eorum afflictionem, qui praeeminebant puritate, vel etiam pietate. *Torcular*, idest afflictionem, *Virgini*, ad literam; vel ipsi plebi, quae usque tunc quasi virgo fuerat, quae fuit etiam captivata: *Hierem. 35. Celeusma quasi calcantium concinetur adversus omnes habitatores terrae.* Hic debet praescribi litera secundum glossam; sed melius est quod in sequenti praescribatur, quia per tres vadit.

q Hic plangit consolationis subtractionem. Et primo ponit doloris planctum, *Plorans: Hiere. 9. Quis dabit capiti meo aquam?* Secundo doloris materiam,

Quia longe, consolator, Aegyptius, *Convertens*, a miseria quam patior, in pristinam prosperitatem: *Psal. 87. Longe fecisti notos meos a me* Tertio ponit illius effectum, *Facti sunt filii*: ex defectu enim auxilii secuta est potestas adversarii, et captivitas populi: *Hierem. 50. Grex perditus factus est populus meus.*

r Hic plangit secundo captivitatem, quae facta est sub Sedecia, quando universaliter populus captivatus est: et circa hoc tria facit. Primo plangit obsidionem. Secundo captivitatem, ibi, *Iustus Dominus* etc. Tertio famis consumptionem, ibi, *Vocavi amicos* et caeto. Circa primum tria facit. Primo ponit defectum amicorum qui adiuvare debuerant, et prohibere obsidionem, *Expandit*, quasi petens auxilium ab Aegyptiis: *Infra ult. Aegypto dedimus manum, et Assyriis.* Vel a Deo: *Isaiae 1. Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos.* Secundo ponit adventum hostium, *Mandavit*, iuste dispensando, *In circuitu*, per modum obsidionis, *Hostes*, Chaldaeos: *Isaiae 10. Contra populum furoris mei mandabo illi ut auferat spolia.* Tertio vilitatem obsessorum, *Facta est Hierusalem*, *Polluta*, ad quam nullus accedit ad defendendum: *Hierem. 2. Omnes qui quaerunt eam, non deficient.*

s Hic plangit captivitatem; et circa hoc tria facit. Primo confitetur iudicia iustitiam, *Iustus Dominus*: *Daniel. 9. Iustus Dominus Deus noster in omnibus operibus suis*, quae facit. Secundo captat auditorum benevolentiam, provocans eos ad compassionem. *Audite obsecro*: *Hierem. 4. Audite civitates Syon.* Tertio plangit captivitatis miseriam, *Virgines meae et iuvenes mei*, qui potuerunt propter robur aetatis famis mortem evadere: *Hierem. 51. Implevit ventrem suum teneritudine mea, et eiecit.*

t Hic plangit consumptionem eorum, qui fame in obsidione mortui sunt. Et primo promittit amicorum deceptionem, *Amicos*, Aegyptios, quia non redemerunt sicut sperabant: *Isaiae 30. Aegyptus frustra et vane auxiliabitur, ideo clamavi super hoc.* Secundo ponit consumptionem ex hoc occasionatam, *Sacerdotes*, de quibus videtur magis indignum, *Consumpti fame*: *Isai. 5. Nobiles enim interierunt fame.* Tertio assignat consumptionis rationem, *Quia quaesierunt*, ad refocillandum, non ad satiandum, et non invenerunt. Vel assignat in hoc rationem culpam eorum, quia quaesierunt sibi, non populo: *Ezechiel. 34. Vae pastoribus Israel, quia pascebant semetipsos.*

u Hic incipit conqueri ipsi iudici: et circa hoc tria facit. Primo exponit propriam miseriam. Secundo accusat adversariorum culpam, ibi. *Audierunt quia*, et caetera. Tertio petit vindictam, ibi, *Ingrediatur omne malum*, et caetera. Circa primum tria facit. Primo excitat attentionem, *Vide Domine*: *Psalm. 30. Miserere mei Domine, quoniam tribulor.* Secundo proponit dolorem sub metaphora doloris interioris, et angustiae cordis, *Conturbatus*, quam exponit, *Quoniam amaritudine*: *Hiere. 4. Ventrem meum doleo*: *Ruth 1. Valde amaritudine me replevit omnipotens.* Tertio assignat doloris rationem, *Foris interficit*: *Deutrono. 32. Foris vastabit eos gladius, et intus pavor.*

x Hic accusat aliorum culpam: et circa hoc tria facit. Primo accusat adiutoris defectum, *Audierunt*, scilicet Aegyptii, et alii, de quibus confidebant: *Hierem. 51. Vox in excelso audita est, lamentationis, fletus, et planctus.* Secundo accusat inimicorum gaudium, *Omnes inimici*: *Psalm. 22. Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero.* Tertio quasi securus de divina iustitia praedicit eorum interitum, *Adduxisti*, hoc est adduces propter certitudinem, *Consolationis*, mihi, *Similes*, dolores et afflictiones: *Isa. 65. Ecce servi mei comedent, et vos esurietis.*

y Hic petit vindictam. Et primo reducit culpam in memoriam, *Ingrediatur omne malum*, peccatum: *Psalm. 108. In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu Domini, et peccatum matris eius non deleatur.* Secundo petit poenam, *De vindemia*: *Supra eod. Vindemiavit me Dominus, ut locutus est in die furoris sui.* Tertio assignat causam, *Multi enim gemitus*, propter mala quae ab ipsis patior: *Hierem. 8. Dolor meus super dolores.*

a CAP. II.

ALEPH.

Quomodo obtexit caligine in furore Dominus filiam Syon, proiecit de coelo in terram inclytam Israel, et non est recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui.

BETH.

b Praecipitavit Dominus, nec pepercit, omnia speciosa Iacob: destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda, et defecit in terram: polluit regnum, et principes eius.

GHIMEL.

c Confregit in ira furoris sui omne cornu Israel, avertit retrorsum dexteram suam a facie inimici: et succendit in Iacob quasi ignem flammae devorantis in gyro.

DELETH.

d Tetendit arcum suum quasi inimicus, firmavit dexteram suam quasi hostis, et occidit omne, quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiae Syon: effudit quasi ignem indignationem suam.

HE.

e Factus est Dominus velut inimicus, praecipitavit Israel: praecipitavit omnia moenia eius: dissipavit munitiones eius, et replevit in filia Iuda humiliatum, et humiliatam.

VAU.

f Et dissipavit quasi hortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum suum: oblivioni tradidit Dominus in Syon festivitatem, et sabbatum: et in opprobrium, et in indignationem furoris sui regem, et sacerdotem.

ZAIN.

g Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suae: tradidit in manus inimici muros turrium eius: vocem dederunt in domo Domini, sicut in die solemni.

HETH.

h Cogitavit Dominus dissipare murum filiae Syon, tetendit funiculum suum, et non avertit manum suam a perditione: luxitque antemurale, et murus pariter dissipatus est.

TETH.

i Defixae sunt in terra portae eius, perdidit, et contrivit vectes eius, regem eius, et principes eius in gentibus: non est lex, et prophetae eius non invenerunt visionem a Domino.

IOD.

k Sederunt in terra, conticuerunt senes filiae Syon: consperserunt cinere capita sua, accinctae sunt ciliciis. Abiecerunt in terram capita sua virgines Hierusalem.

CAPH.

l Defecerunt prae lacrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea: effusum est in terra iecur meum super contritione filiae populi mei, cum deficeret parvulus, et lactens in plateis oppidi.

LAMED.

m Matribus suis dixerunt: Ubi est triticum, et vinum? cum deficerent quasi vulnerati in plateis civitatis: cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum.

MEM.

n Cui comparabo te, vel cui assimilabo te filia Hierusalem? Cui exaequabo te, et consolabor te, virgo filia Syon? Magna est enim velut mare contritio tua: quis medebitur tui?

NUN.

o Prophetae tui viderunt tibi falsa, et stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, ut te ad poenitentiam provocarent: viderunt autem tibi assumptiones falsas, et electiones.

SAMECH.

p Plauserunt super te manibus omnes transeuntes per viam: sibilaverunt, et moverunt capita sua super filiam Hierusalem. Haeccine est urbs, dicentes, perfecti decoris, et gaudium universae terrae?

PHE.

q Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui, sibilaverunt, et fremuerunt dentibus suis, et dixerunt, Devorabimus. En ista est dies quam expectabamus: invenimus, vidimus.

AIN.

r Fecit Dominus, quae cogitavit, complevit sermonem suum, quem praeceperat a diebus antiquis: destruxit, et non pepercit, et laetificavit super te inimicum, et exaltavit cornu hostium tuorum.

SADE.

s Clamavit cor eorum ad Dominum super muros filiae Syon. Deduc quasi torrentem lacrymas per diem, et noctem: non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.

COPH.

t Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum, effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini: leva ad eum manus tuas pro anima parvulorum tuorum, defeceruntque fame in capite omnium compitorum.

RES.

u Vide Domine, et considera, quem vindemiaveris ita: ergone comedent mulieres fructum suum, parvulos ad mensuram palmae? Si occiditur in sanctuario Domini sacerdos, et propheta?

SIN.

x Iacuerunt in terra foris, puer, et senex, virgines meae, et iuvenes mei ceciderunt in gladio: interfecisti in die furoris tui, percussisti, nec misertus es.

THAU.

y Vocasti quasi ad diem solemnem, qui terrerent me de circuitu, et non fuit in die furoris Domini, qui effugeret, et relinqueretur: quos educavi, et enutrivi, inimicus meus consumpsit eos.

a CAP. II.

Hic plangit desiructionem civitatis, populi, et totius regionis: et dividitur in duas partes. la prima depiorat destructionem. in secunda excludit papuli desperationem, *3. cap. Ego vir videns*, et caetera. Prima in duas. la prima plangit destructionis miseriam. In secunda convertit se ad impetrandam divinam misericordiam, ibi, *Clamavit cor eorum*, et caetera. Circa primum duo facit. Primo piangit in generaii destructionem. Secuado in speciaii, ibi, *Praecipitavit*, et caetera. Circa primum admiratur destructiouem propter multiplicem glariam quae praecesserat. Et primo quantum ad praerogativam divinae cagnitiaais, de qua *Peal. 147. Non fecit taliter omni nationi;* et contra hac dicit, *Quomodo obtexit caligine*, ignorantiac, vel tristitiae: *Isai. 59. Impegimus in meridie quasi in tenebris, in saliginosis quasi mortui.* Secundo quaatum ad potentiam regalis dignitatis: contra quod *1. Esdrae 4. Reges fortissimi fuerunt in Hierusalem qui dominati sunt omni regioni, quae trans flumen est;* contra quod dixit, *Proiecit de soelo*, hoc est de culmine digaitatis, et potestatis; vel de coelesti conversatione: *Apesalyp. 6. Stellae coeli eeciderunt de coelo.* Tertio quantum ad cuitum divinae religioais: *Psalm. 147. Beatus populus suius Dominus Deus eius;* contra quod dicit, *Non est recordatus*, in bonum, *Ssabelli*, templi ia quo adorabatur sicut rex ad scabellum pedis: *Ezec. 43. Locus solii mei, et locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in aeternum.*

b Hic prosequitur in speciali ea, quae circa destructionem acciderunt. Et prima plangit destructionis adiuncta. Secundo destructionem sonsequentia, ibi, *Cui somparabo* et caetera. Circa primum duo facit. Prima plangit destructionem aedificiorum communium. Secundo eminentium, ibi, *Et dissiparit quasi ortum* et caetera. Circa primum dua facit. Primo piangit destructionem aedificiorum, quae pertinent ad robur regis. Secunda eorum, qaaa pertiaeat ad usum populi, ibi, *Tetendit arcum suum* et caet. Circa primum duo facit. Primo plangit destructionem. Secundo resistentium impotentiam, ibi, *Confregit* et caetera. Circa primum tria facit. Prima piangit eorum destructionem, quae suat ad decorem, *Omnia spesiosa: Ioel. 1. Ignis comedit speciosa deserti.* Secando eorum quae pertinent ad fortitudinem, *Destruxit munitiones: Isaiae 25. Munimenta sublimium murorum tuorum concidere, et humiliabuntur, et detrahentur ad terram usque ad pulverem: Hierem. 33. Haec dicit Dominus ad domos urbis huius, et ad domos regis Iuda, quae destructae sunt.* Tertio conciudit regni deturpationem, *Polluit regnum: Ezech. 28. Polluerunt decorem tuum; interficient, et detrahent te, et morieris in interitu occisorum in corde maris.*

c Hic ostendit resistendi impoteatiam. Et primo excludit robur humanum, *Cornu*, idest potestatem: *Psalm. 74. Omnia cornua peccatorum confringam.* Secundo auxilium divinum, *Avertit*, quasi defensione, qua prius eos defendebat: *Psal. 73. Ut quid avertis manum tuam et dexteram tuam.* Tertio coacludit terrae incendium, *Et succendit eum*, et non intellexit.

d Hic plangit destructionem eorum quae pertinent ad usum populi. Et primo eorum quaa pertineat ad decorem. Secunda eorum quae pertiaent ad defensionem, ibi, *Factus est Dominus* etc. Circa primum tria facit. Primo ostendit divinam indignatianem, *Arcum*, idest iudicium, vel exercitum Chaidaeorum, ut quasi a langinquis feriat, *Firmavit*, ad percutiendum, *Dexteram*, ut fariat de prope: *Psalm. 7. Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, et parasit illum.* Secundo ponit poenae inflictionem, *Occidit*, destruxit, *Omne quod pulchrum*, homines, aadificia, et alia huiusmodi: *Numer. 22. Quam pulchra tabernasula tua Iacob.* Tertio ostendit poenaa magnitudinem, et quantum ad copiam sive numerum, *Effudit:* et quaatum ad acerbitatem, *Quasi ignem:* vel quantum ad speciem, quia civitas combusta fuit: *Deut. 32. Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima: Ps. 68. Effunde super eos iram tuam.*

e Hic plaagit destructianem aedificiorum pertinentium ad defensionem: et circa hoc tria facit. Primo tangit Dei indignationem, *Velut inimicus*, quasi in pugna suum adiuvans inimicum: *Isa. 63. Conversus est eis in inimicum, et ipse debellavit eos.* Secundo acdificiorum destructionem, *Praecipitavit omnia moenia: Psalm. 79. Destruxisti omnes sepes eius.* Tertia conciudit popuii humiliationem, *Et replevit*, idest multiplicavit: *Psal. 43. Humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster.*

f Hic plangit destructianem aedificiorum principalium. Et primo templi. Secundo domus regiaa, ibi, *Cogitavit Dominus* etc. Prima in duas. In prima tangit destructionem ipsius tempii. Secundo eorum quae erant in templo, ibi, *Repulit Dominus* etc. Circa primum tria facit. Primo tangit templi destructionem, *Tentorium*, quod in deserto factum, in Syio positum fuerat, *Tabernaculum*, quod Salomon aedificaverat, *Quasi hortum*, qui facile destruitur: *Psal. 77. Repulit tabernaculum Sylo, tabernaculum suum ubi habitavit in hominibus: Hier. Dabo domum istam sicut Sylo, et urbem hanc dabo in maledictionem.* Secundo festorum templi cessationem, *Oblivioni*, quasi non placent sicut ante: *Isa. 1. Calendas vestras, et solemnitates vestras odivit anima mea.* Tertio ministrorum reprobationem, *Et in opprobrium*, sciiicet dedit regem ad quem pertinebat tempii dafensio, *Et sacerdotem*, ad quem pertinebat admiaistratio: *Iob 12. Ducit sacerdotes eorum inglorios, et optimates supplantat.*

g Hic tangit destructionem aedificiorum, quae in templo erant. Et primo altaris pertinentis ad religionem, *Altare*, halacaustorum, *Repulit*, tradens illud hostibus ad prophanandum, *Sanctificationi*, sacrificiis placationis, quae offerebantur: *Mach. 4. Viderunt sanctificationem desertam, altare prophanatum. Tradidit in manus: 1. Machab. 2. Sancta facta sunt extraneorum.* Tertio templi ab hominibus combustionem, *Vocem dederunt*, blasphemiae, vel tumultus bellici, *Sicut in die solemni*, coasueveraat sacerdotes laudantes Deum: *Isa. ult. Vox populi de civitate, vox de templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis.*

h Hic taagit destructionem arcis Syon. Et primo ponit divinam deliberationem, *Cogitavit*, quasi cogi-

tans statuit, non statim implens, *Filiae Syon*, arcis, vel ipsam Hierusalem: *Isa. 14. Hoc consilium quod cogitaci super omnem terram* etc. Secundo iustum iudicium, *Tetendit funiculum*, quasi ad metiendum iustitiam suam, ut poena culpae aequaretur. *Non avertit*, quia nihil dimisit de poena iusta: *Isa. 34. Extendetur super ipsam mensuram, ut redigatur in nihilum.* Tertio ostendit iustitiae effectum, *Luxitque antemurale*, idest destructum ad luctum provocavit, sicut *supra 1. Viae Syon lugent: Isa. 24. Luxit, et defluxit terra, et infirmata est, defluxit orbis.*

i Hic plangit destructionem hominum. Et primo eorum, quorum miseria est valdo miserabilis secundum gradum dignitatis. Secundo quorum est miserabilis propter reverentiam conditionis, ibi, *Sederunt* etc. Tertio illorum, quorum est miserabilis propter defectum aetatis, ibi, *Defecerunt prae lacrymis* et caet. Circa primum duo. Primo quantum ad principes saeculares praemittit parabolam, vel metaphoram, *Defixae...in terra*, idest tribulationibus implicati, ut facile evelli non possint: *Psal. 68. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Portae*, reges, quorum erat potestas iudicii, quod in portis exercebatur: *Perdidit*, captivando, *Et contrivit*, in captivitatem redigendo, *Vectes*, principes, quibus confirmatur regnum, sicut vectibus portae, et exponit, *Regem* etc. *In gentibus*, inter gentes: *Psal. 106. Contrivit portas aereas, et vectes ferreos confregit: Isa. 3. Moerebunt atque lugebunt portae eius, et desolatae erunt.* Secundo quantum ad principes spirituales, scilicet sacerdotes. *Non est lex*, per sacerdotes edocenda: *Malac. 2. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt de ore eius;* et prophetas, *Et prophetas eius: Psalm. 73. Iam non est propheta, et nos non cognoscet amplius.*

k Hic plangit destructionem eorum, qui sunt miserabiles propter reverentiam conditionis. Et primo senum, *Sederunt in terra..., conticuerunt*, quae sunt signa magnae tristitiae: *Iob 2. Sederunt cum eo in terra sex diebus, et nemo loquebatur ei verbum:* videbant enim dolorem esse vehementem. Secundo quantum ad virgines filiae Syon quae erant in arce, vel iuxta templum filiae sacerdotum. *Consperserunt*, in signum tristitiae, *Virgines Hierusalem*, quantum ad illas quae habitabant in civitate, *Accinctae*, abiecerunt in terram prae confusione et timore, *Virgines*, Iuda quantum ad illas, quae per regnum undique habitabant: *Isa. 3. Erit pro suavi odore foetor, et pro zona funiculus, et pro crispanti crine calvitium.*

l Hic plangit illos, qui sunt miserabiles propter defectum aetatis. Et primo tangit eorum mortem. Secundo mortis ordinem, ibi, *Matribus suis* etc. Circa primum duo facit. Primo ostendit suam compassionem ex lacrymarum effusione, *Defecerunt*, quasi ultra non valentes flere: *Hiere. 9. Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum?* Et viscerum commotione, *Conturbata sunt;* quasi tantum doleo, sicut est dolor conturbationis viscerum; vel quia pervenit usque ad intima cordis: *Hierem. 31. Conturbata sunt viscera mea super eum.* Quantum ad iecoris effusionem, *Effusum est in terra iecur meum*, idest ita doleo ac si effusum esset; vel quia amor meus cuius sedes in epate est, ad terram proiectus est, illis quos amabam prostratis: *Osee 13. Rumpam interiora iecoris, et consumam eos.* Secundo compassionis misericordiam, *Super contritione oppidi*, idest Hierusalem, quia vilis facta est, vel cuiuscumque alterius: *Hierem. 51. Collidam in te senem, et puerum, iuvenem, et virginem.*

m Hic exponit ordinem mortis, ut magis misericordiam excitet. Et primo illorum petitionem a matribus, *Ubi est... quasi defecit. Date nobis ad comedendum: Infra 4. Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis.* Secundo petendi necessitatem, *Dum deficerent*, prae fame morerentur. *In plateis*, quasi omnibus videntibus, et non valentibus proferre remedium: *Hierem. 22. Omnis qui habitaverit in urbe hac, morietur gladio, peste, et fame.* Tertio amarissimam mortem, *Exhalaverunt: 4. Reg. 4. Posuit eum illa super genua sua usque ad meridiem, et mortuus est.*

n Hic ponuntur consequentia destructionem, quae scilicet solent provenire post peractum negotium. Et primo excludit plagae curationem. Secundo ponit videntium admirationem, ibi, *Plauserunt super te* etc. Tertio iudicis commendationem, qui talem vindictam intulit, ibi, *Fecit Dominus* etc. Circa primum duo facit. Primo ostendit plagam incurabilem. Secundo assignat causam, ibi, *Prophetae tui* etc. Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod non potest leniri consolationibus ex comparatione aliorum: quod solet esse afflictis aliqualis consolatio. *Cui comparabo*, similitudo plus est quam comparatio: quaelibet enim distantia eiusdem rationis comparabilia sunt, dummodo in infinitum non distent: nec tamen similia, si eandem qualitatem participent: nec omnia aequalia, sed tantum illa, quorum unum in participatione qualitatis alterum non excedit. Excedit autem plagas aliorum, quia et temporalem, et spiritualem gloriam amisit, qua aliae gentes caruerunt. In hoc, *Consolabor;* quasi dicat, nihil alii peius, vel simile tibi passi sunt: *Supra 1. Adduxisti diem consolationis, et fient similes mei.* Secundo ostendit quod non potest sanari medicinis propter suam magnitudinem, *Magna velut mare*, quod latissimum est et inquietum: *Hier. 31. Insanabilis plaga tua.*

o Hic assignat causam incurabilitatis, quia scilicet medici suo tempore curare neglexerunt, scilicet prophetae. Et primo ostendit falsitatem prophetarum, quantum ad falsa quae praedicabant, *Viderunt*, videre se dicebant, *Falsa*, et stulta: quia stultum erat credere, quod Deus peccatores non puniret: *Ezech. 22. Prophetae eius liniebant eos absque temperamento: 1. Petr. 2. Fuerunt enim pseudoprophetae sicut et in nobis erunt magistri mendaces.* Et quantum ad ea quae reticebant, *Nec aperiebant: Isa. 58. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam: annuntia populo meo scelera eorum.* Secundo exponit cuiusmodi falsa videbant, *Viderunt autem tibi assumptiones*, scilicet onera deprimentia, sicut onus assumptum in situm magis comprimit: *Mich. 1. Haec dicit Dominus super prophetas, qui seducunt populum meum. Eiectiones*, liberationes: *Hier. 28. Confringam iugum Nabuchodonosor Regis Babylonis post duos annos dierum.* Vel, *Assumptiones*, quod Deus vos ad se sumet, *Eiectiones*, quod adversarii eorum eiicientur.

p Hic ponit admirationem videntium. Et primo amicorum. Secundo inimicorum, ibi, *Aperuerunt super te* etc. Circa primum ponit compassionis amicorum admirationem expressam quatuor signis. Plausu manuum, *Plauserunt omnes transeuntes per viam*, terrae tuae videntes terrae vastitatem. Sibilo, *Sibilaverunt*. Motu capitis, *Et moverunt capita sua*. Verbo, *Haeccine est urbs perfecti*, quia in spiritualibus, et temporalibus: erat enim civitas regalis, et sacerdotalis, *Universae terrae*, quia conveniebant undique in solemnitatibus: *Psal. 47. Fundatur exultatione universae terrae, mons Syon, latera aquilonis, civitas regis magni: Isa. 22. Urbs frequens, civitas exultans: Hierem. 22. Pertransibunt gentes multae per civitatem hanc, et dicet unusquisque proximo suo: Quare fecit Dominus sic civitati huic grandi?*

q Hic ponit insultationem hostium, *Aperuerunt*, accusando, *Inimici*, Idumaei, Moabitae et alii, *Sibilaverunt*, detrahendo, *Fremuerunt*, comminando, *Devorabimus*, insultando: *Psal. 21. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens: Hierem. 51. Comedit me, devorabit me Nabuchodonosor rex Babylonis: Psal. 34. Dixerunt euge euge animae nostrae, viderunt oculi nostri.*

r Hic ponit iudicis commendationem. Et primo ponitur constantia in proposito, *Fecit Dominus*, quae cogitavit; *Isa. 54. Hoc est consilium quod cogitavi.* Secundo ostenditur verax in verbo, *Complevit*: praeceperat enim destructionem populi, *A diebus antiquis*, *Deut. 28.* Vel etiam per priores prophetas: *Num. 23. Dixit, et non faciet, locutus est, et non implebit?* Tertio ostenditur iustus in facto, *Destruxit*, Iudaeam: *Et non pepercit*, quasi deserens rigorem iustitiae, *Cornu*, potestatem: *Psal. 88. Exaltasti dexteram deprimentium eum.*

s Hic convertit se ad petendam iudicis misericordiam per orationem. Et primo invitat ad orandum. Secundo ponit orationem, ibi, *Vide Domine* etc. Circa primum duo. Primo docet praeparare locum orationi per lacrymas. Secundo docet orandi modum, ibi, *Consurge, lauda*. Circa primum tria facit. Primo ponit planctus rationem, *Cor eorum*, scilicet hostium, *Clamavit*, blasphemans ad Dominum, idest contra eum, *Super muros*, quasi destructio civitatis esset occasio blasphemiae, quasi Deus non fuerit potens defendere: *Exo. 16. Non contra nos, sed contra Dominum est murmur vestrum.* Vel *cor eorum*, scilicet Iudaeorum, ut dolorem cordis in lacrymosam orationem prodire doceat: *Psal. 118. Clamavi in toto corde, exaudi me Domine.* Secundo invitat ad lacrymarum multitudinem, *Deduc quasi torrentem: Hier. 9. Deducant oculi nostri lacrymas, et palpebrae nostrae defluant aquis.* Tertio invitat ad luctus continuitatem, *Per diem ac noctem*, idest in prosperis, et in adversis. Vel ad literam omni tempore, actu, vel habitu: *Hier. 15. Deducant oculi tui lacrymam per diem ac noctem.*

t Hic docet orandi modum: et circa hoc duo facit. Primo docet modum orandi, inquantum ad tempus, *Consurge*, de somno, *Lauda Deum*, per orationem, *In nocte*, quando magis vacat tempus, et propter temporis quietem, *In principio vigiliarum*. Vigiliae noctis distinguebantur secundum custodias illorum, qui civitatem custodiebant, sicut dicitur *Cant. 3. Invenerunt me vigiles qui custodiebant civitatem*: et erant quatuor. Prima vocatur conticinium, quando tegitur ignis. Secunda vocatur intempestum circa mediam noctem, quia tempus illud non est opportunum ad aliquid faciendum: dicitur enim tempestum apud antiquos opportunum. Tertia galli cantus. Quarta dicitur ante lucanum. Dicit ergo, quod surgat, *In principio vigiliarum*, idest in prima vigilia, vel in principio cuiuslibet vigiliae: *Isa. 26. Anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritu meo in praecordiis meis de mane vigilabo ad te.* Et quantum ad devotionem cordis, *Effunde sicut aquam*, quasi liquefiat amore, et devotione, sicut aqua congelata: *Psalm. 4. Haec recordatus sum, et effudi in me animam meam.* Et quantum ad devotionis signum, *Leva ad eum*: *I. Tim. 2. Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira, et disceptatione.* Secundo ponit materiam orationis, *Pro animabus*, idest pro separatione animarum a corporibus. Vel anima pro vita ipsa ponitur, *Compitorum*, idest quatuor viarum quae in unam concurrunt: *Supra 1. Cum deficeret parvulus, et lactens in plateis oppidi.*

u Hic ponit orationem. Et primo provocat ad misericordiam ex poenae crudelitate. Secundo ex ipsius universalitate, ibi, *Iacuerunt* etc. Tertio ex evadendi impossibilitate, ibi, *Vocasti quasi* etc. Circa primum duo ponit. Primo attentionem, *Quem vindemiaveris*; quasi dicat, nullum alium praeter me: vel quia sicut ego, quia ex patribus electus: *Supra 1. Vindemiavit me Dominus in ira furoris sui.* Secundo ponit poenae crudelitatem contra naturalem pietatem, *Ergo ne comedent*; quasi dicat, nunquid hoc sustinebis? Quod impletum legitur in obsidione Romanorum in Iosepho, et Egesippo, et *4. Reg. 5.* et 7. in obsidione Samariae: *Infra 4. Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos.* Et etiam contra religionis honestatem, *Si occiditur*; quasi dicat, nunquid sustinebis, vel quod occidatur? *Ezech. 9. A sanctuario meo incipite.*

x Hic ponit poenae universalitatem: et circa hoc tria facit. Primo ponit poenam omnibus communem, *Iacuerunt*, mortui, vel deiecti, *Foris*, idest in plateis, vel extra civitatem: *Hier. 51. Collidam in te senem, et puerum, iuvenem, et virginem.* Secundo punientis indignationem, *Interfecti*, tua auctoritate, quamvis Chaldaei ministerio: *Isa. 63. Calcavi eos in furore meo, et conculcavi eos in ira mea.* Tertio concludit miserationem, *Percussisti*, nec misertus es: *Deu. 32. Ego occidam, et ego vivere faciam, percutiam, et ego sanabo: Iob 5. Percutit manus eius, et sanabit: in sex tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum.*

y Hic proponit evadendi impossibilitatem: et circa hoc tria facit. Primo ponit obsidionem, *Quasi ad diem solemnem*, idest sicut ad solemnitates consueverunt Iudaei venire, ita nunc te inspirante venerunt ad obsidendum: *Isa. 29. Circumdabo quasi sphaeram in circuitu tuo, et iaciam contra te aggerem, munimenta ponam in obsidione tua.* Secundo evadendi impossibilitatem, *Non fuit qui effugeret: Isa. 41. Suscitavi ab aquilone, et veniet a solis ortu.* Tertio comprehensorum destructionem, quos educavi: *Baruch: 4. Nutrivi illos cum iucunditate.*

Digitized by Google

a CAP. III.

Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius. Aleph. Me minavit, et adduxit in tenebras, et non in lucem. Aleph. Tantum in me vertit, et convertit in manum suam tota die.

ALEPH.

b Vetustam fecit pellem meam, et carnem meam, contrivit ossa mea. Beth. Aedificavit in gyro meo, et circumdedit me felle, et labore. Beth. In tenebrosis collocavit me, quasi mortuos sempiternos.

BETH.

c Circumaedificavit adversum me, ut non egrediar, aggravavit compedem meum. Ghimel. Sed et cum clamavero. et cum rogavero, exclusit orationem meam. Ghimel. Conclusit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subvertit.

GHIMEL.

d Ursus insidians factus es mihi, leo in abscondito. Deleth. Semitas meas subvertit, et confregit me, posuit me desolatam. Deleth. Tetendit arcum suum, et posuit me quasi signum ad sagittam.

DELETH.

e Misit in renibus meis filias pharetrae suae. He. Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die. He. Replevit me amaritudinibus, inebriavit me absinthio.

HE.

f Confregit ad numerum dentes meos, cibavit me cinere. Vau. Et repulsa est anima mea, oblitus sum bonorum. Vau. Et dixi, Periit finis meus, et spes mea a Domino.

VAU.

g Recordare paupertatis et transgressionis meae, absinthii et fellis. Zain. Memoria memor ero, et tabescet in me anima mea. Zain. Haec recolens in corde meo, in Deo sperabo.

ZAIN.

h Misericordiae Domini, quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius. Heth. Novi diluculo, multa est fides tua. Heth. Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum.

TETH.

i Bonus est Dominus sperantibus in eum, animae quaerenti illum. Teth. Bonum est praestolari cum silentio salutare Domini. Teth. Bonum est viro, cum portaverit iugum ab adolescentia sua.

IOD.

k Sedebit solitarius, et tacebit, quia levavit se super se. Iod. Ponet in pulvere os suum, si forte sit spes. Iod. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.

CAPH.

l Quia non repellet in sempiternum Dominus. Caph. Quia si abiecit, et miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum. Caph. Non enim humiliavit ex corde suo, et abiecit filios hominum.

LAMECH.

m Ut contereret sub pedibus suis omnes vinctos terrae. Lamech. Ut declinaret iudicium viri, in conspectu vultus Altissimi. Lamech. Ut perverteret hominem in iudicio suo, Dominus ignoravit.

MEM.

n Quia est iste qui dixit, ut fieret, Domino non iubente? Mem. Ex ore Altissimi non egredientur nec mala, nec bona? Mem. Quid murmuravit homo vivens, vir pro peccatis suis?

NUN.

o Scrutemur vias nostras, et quaeramus, et revertamur ad Dominum. Nun. Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in coelos. Nun. Nos inique egimus, et ad iracundiam provocavimus, idcirco tu inexorabilis es.

SAMECH.

p Operuisti in furore, et percussisti, occidisti, nec pepercisti. Samech. Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio. Samech. Eradicationem, et abiectionem posuisti me in medio populorum.

PHE.

q Aperuerunt super nos os suum omnes inimici. Phe. Formido, et laqueus facta est nobis, vaticinatio, et contritio. Phe. Divisiones aquarum deduxit oculus meus in contritione filiae populi mei.

AIN.

r Oculus meus afflictus est, nec tacuit, eo quod non esset requies. Ain. Donec respiceret, et videret Deus de coelis. Ain. Oculus meus depraedatus est animam meam in cunctis filiabus urbis meae.

SADE.

s Venatione ceperunt me quasi avem inimici mei gratis. Sade. Lapsa est in lacum vita mea, et posuerunt lapidem super me. Sade. Inundaverunt aquae super caput meum: dixi, Perii.

COPH.

t Invocavi nomen tuum Domine de lacu novissimo. Coph. Vocem meam audisti, ne avertas aurem tuam a singultu meo, et clamoribus. Coph. Appropinquasti in die, quando vocavi te: dixisti, Ne timeas.

RES.

u Iudicasti Domine causam animae meae, Redemptor vitae meae. Res. Vidisti Domine iniquitatem illorum adversum me, iudica iudicium meum. Res. Vidisti omnem furorem, universas cogitationes eorum adversum me.

SIN.

x Audisti opprobrium eorum Domine, omnes cogitationes adversum me. Sin. Labia insurgentium mihi, et meditationes eorum adversum me tota die. Sin. Sessionem eorum, et resurrectionem eorum vide, ego sum psalmus eorum.

THAU.

y Redde eis vicem Domine iuxta opera manuum suarum. Thau. Dabis ei scutum cordis, laborem tuum. Thau. Persequeris in furore, et conteres eos sub coelis Domine.

a CAP. III.

Hic post multarum poenarum enumerationem excludit populi desperationem: et dividitur in partes tres. In prima ponit desperationem provocantia. In secunda accipiendae fiduciae argumenta, ibi, *Recordare paupertatis.* In tertia assumpta fiducia convertit se ad petendam misericordiam, ibi, *Scrutemur vias nostras.* Circa primum tria. Primo proponit afflictionem. In secunda assumit reprobationem, ibi, *Et repulsa.* Tertio concludit desperationem, ibi, *Et dixi... periit.* Circa primum duo. Primo ponit afflictionem, quam ex percussione manus sustinuerunt. Secundo affligendi modum, ibi, *Ursis insidians.* Circa primum tria. Primo ponitur divinae passionis flagellum. Secundo percussionis effectum, ibi, *Vetustam.* Tertio excludit evasionis remedium, ibi, *Circumaedificavit.* Circa primum tria. Primo ponit percutientis indignationem, *Ego vir videns paupertatem meam.* Loquitur Hieremias in persona sua, quia etiam cum aliis afflictus fuerat. Vel in persona populi, cuius miseriam suam reputat: *Apoc. 3. Nescis, quia caecus es, et pauper, et miser, et miserabilis.* Allegorice de Christo, et ecclesia. Moraliter de anima. Secundo ponit consolationis subtractionem. *Me minavit...in tenebras,* tribulationum, *Et non in lucem*, consolationis, quia post flagella non adhibuit consolationem solito more: *Iob 3. Circumdedit me Deus tenebris.* Tertio flagellorum conditionem, *Tantum in me.* More afflictorum loquitur, qui solum suas plagas considerant, *Vertit, et convertit.* percutiens, et iterum percutiens: *Isa. 8. In manu forti erudivit me.* Et in hoc capitulo tribus clausulis, singulis per ordinem praescribitur eadem litera, et aliis tribus singulis sequens.

b Hic ponit effectum divinae percussionis, sicut livor est effectus virgae: et circa hoc tria facit. Primo consumptionem virium in toto populo, quia, *Pellem,* in qua plebs quasi exterius, circumstans, *Carnem,* in qua delicati, et teneri, *Ossa,* in quibus fortes de populo bellatores, idest totum vetustate tabescit: *Baruch 3. Quid est Israel quod in terra inimicorum es? Inveterasti in terra aliena.* Secundo obsidionem iam debilitatorum, *Aedificavit*, idest exercitum obsidentem, *Felle*, idest exercitu, qui mihi laborem, et fel intulit: *Iob 5. Nunquid mare ego sum, aut cetus, quia circumdedisti me carcere?* Tertio iam captorum incarcerationem, *In tenebrosis*, carcere, *Quasi mortuos*, illos qui morti adiudicati sunt: *Psalm. 142. Posuit me in obscuris, sicut mortuos saeculi.* Possunt etiam ex persona Hieremiae intelligi, qui prae multis angustiis, et in corpore consumptus, et in carcere reclusus est.

c Hic excludit evasionis remedium. Primo propter hostium obsidionem, *Circumaedificavit*, idest exercitum obsidentem, *Compedem*, idem significat quod obsidio, sicut eis, qui mittuntur in carcere, ut non possint effugere: *Psal. 87. Traditus sum, et non egrediebar: Iob 13. Posuisti in nervo pedem meum, observasti omnes semitas meas.* Secundo propter orationis exclusionem, *Sed et cum clamavero: Psal. 21. Clamabo per diem, et non exaudies.* Tertio propter consiliorum impeditionem, *Conclusit vias*, consilia sva-

Digitized by Google

dendi, *Lapidibus*, gravibus impedimentis: *Osee 2. Sepiam vias tuas spinis.*

d Hic ostendit affligendi modum. Et primo, quia insidiose. Secundo, quia aperte. ibi, *Tetendit*. Tertio, quia copiose, ibi, *Replevit me*. Circa primum duo facit. Primo ponit insidias hostium, *Factus est mihi*, Nabuchodonosor pugnans contra me ex insidiis, *Sicut ursus*, in quo crudelitas, et, *Leo*, in quo potestas eius designatur: *Osee 13. Ego ero eis quasi leaena, sicut pardus in via Assyriorum.* Secundo excludit insidias, vel consilia ipsorum, quibus insidias hostium repellerent, *Semitas meas: Supra 2. Posuit me desolatam, tota die moerore confectam.* Tertio hic ostendit, quod publice, et patenter ipsam afflixit: et circa hoc tria facit. Primo ponit propositionem, *Arcum*, iudicium, vel exercitum hostium quasi signum ad quod omnes publice sagittant: *Psalm. 7. Arcum suum tetendit: Iob 16. Confregit me. et posuit me quasi signum ad sagittam.*

e Hic secundo ponit poenae afflictionem, *In renibus*, in quo designatur luxuria populi, *Filias*, sagittas; vel poenas diversas de providentia eius exeuntes: *Iob 30. Pharetram suam aperuit, et afflixit me.* Tertio ponit puniti delusionem, *Factus sum*, hoc est impletum: *Hierem. 20. Factus sum in derisum tota die, omnes subsannant me;* sicut etiam populus ab aliis derisui habitus est. *Replevit me.* Hic ostendit, quod copiose. Et primo, quantum ad multitudinem poenarum, *Replevit amaritudinibus*, angustiis diversis, *Inebriavit*, abundanter intulit, *Hierem. 41.* Secundo, ibi, *Confregit*, quantum ad numerum punitorum.

f Hic prosequitur afflictiones, *Dentes*, bellatores, quibus defendebantur, sicut bestia dentibus, *Ad numerum*, ut ullus remaneret, *Cinere*, utilitate: *Iob 4. Dentes catulorum leonum contriti sunt: Psal. 142. Cinerem tanquam panem manducabam. Et repulsa.* Hic assumit reprobationem repulsae a misericordia diei: *Psal. 88. Tu autem repulisti, et despexisti. Oblitus sum*, per experientiam malorum: *Eccl. 11. Malitia unius horae oblivionem facit luxuriae magnae. Et dixi.* Hic concludit desperationem; quasi dicat, quia in angustiis sum, et Dominus repulit me, ut non adiuvet, *Dixi*, in corde meo ex persona desperantium, *Periit finis*, quasi non consequar quod expectabam: *Hierem. 2. Desperavi, nequaquam faciam: Malach. 3. Et dixistis: Vanus est qui servit Deo.*

g Hic ponit argumenta ad excludendam desperationem. Et primo ex divina misericordia. Secundo ex divina iustitia, ibi, *Et contereret sub pedibus.* Tertio ex divina potentia, ibi, *Quis est qui dixit.* Circa primum duo facit. Primo ostendit divinam misericordiam quantum ad collationem beneficiorum. Secundo quantum ad relaxationem poenarum, ibi, *Quia non repulit* et caet. Circa primum tria ponit. Primo praeteritorum beneficiorum memoriam. Secundo praesentium experientiam, ibi, *Misericordiae Domini* etc. Tertio quantum ad expectationem futurorum, ibi, *Bonus est Dominus* etc. Circa primum tria. Primo propheta inducit Deum ad considerationem malorum, quae sustinuerunt, dicens: Domine qui dissimulans oblitus nostri videris, *Recordare*, liberans, *Paupertatis*, quantum ad spoliationem bonorum, *Transgressionis*, culpae, quae est causa tantae miseriae, *Absinthii*, quantum ad amaritudinem, et afflictionem hominum: *Infra ult. Recordare Domine, quid acciderit nobis.* Secundo reducit seipsum in memoriam beneficiorum, quae receperunt, *Memoria memor ero*, scilicet beneficiorum, *Et tabescet*, deficiet ex admiratione, vel desiderio: *Psal. 41. Haec recordatus sum, et effudi in me animam meam.* Tertio concludit fiduciam, *Haec*, scilicet beneficia: *Eccl. ult. Memoratus sum misericordiae tuae Domine.*

h Hic ponit experientiam divinae misericordiae in praesenti. Et primo ponitur ipsius recognitio, *Misericordiae Domini*, quasi non puniens ac si immisericors, quia citra condignum punivit, non ad nihilum redigens nos: *Hierem. 10. Corripe me Domine, veruntamen in iudicio, non in furore, ne forte ad nihilum redigas me.* Secundo ponitur huius a Domino approbatio, *Novi diluculo*, idest aperte ego Dominus, *Tua*, idest Hieremiae, qui inter supplicia recognoscis beneficia: *Matt. 15. Magna est fides tua, fiat tibi sicut vis.* Tertio ponit intentam conclusionem, *Pars mea Dominus*, quia ipsum mihi aliis spretis in partem elegi: *Psalm. 22. Dominus pars haereditatis meae, et calicis mei.*

i Hic ostendit divinam misericordiam ex expectatione futurorum. Et primo ponit expectationem. Secundo expectationis conditionem, ibi, *Sedebit* etc. Circa primum tria facit. Primo ponit expectationis fructum, *Bonus*, quasi propria bona diffundens: *Psal. 72. Quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde.* Secundo ponit expectandi modum, *Bonum est praestolari cum silentio*, patienter, sine murmure: *Isaias 30. In silentio, et spe erit fortitudo vestra.* Tertio expectationis tempus, *Bonum est viro...iugum*, timoris Domini et amoris, *Adolescentia*, ut fervens aetas deprimatur, et facilius ad bona assuescat: *Prov. 12. Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.*

k Hic ponit expectantis conditionem. Et primo quantum ad altitudinem contemplationis, *Solitarius*, ut non impediatur, *Tacebit*, a tumultibus cogitationum, et desideriorum, quia per hoc, *Levavit se supra se*, et ad divina consideranda: *Osee 2. Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor eius.* Vel in hoc ostendit expectantis deiectionem, quia manet ad expectandum, *Solitarius...tacebit*, quia abiectus, et, *Levavit*, superbiendo. Secundo quantum ad humilitatem locutionis, *Ponet in pulvere*, humiliter loquens: *Isa. 29. De humo audietur eloquium tuum.* Tertio quantum ad patientiam tribulationis, *Dabit percutienti se*, parabit dare: *Matth. 5. Si quis percusserit te in unam maxillam, praebe ei et alteram. Saturabitur*, delectabitur, quasi per hoc veniam sperans: *Rom. 5. Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus nostris: Isa. 59. Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus.*

l Hic ostendit divinam misericordiam quantum ad relationem poenarum. Et primo ponit a poenis absolutionem, *Non repellet*, quia non semper puniet: *Ps. 94. Non repellet Dominus plebem suam: Is. 28. Non in perpetuum triturans triturabit illum, nec vexabit illum.* Secundo sumit ad hoc rationem ex divina pietate, *Quia abiecit, et miserebitur:* pii enim patris est,

postquam percusserit ad corrigendum, consolari: *Ta. 63. Si in correctione fuerit, ad misericordiam tuam pervenire licebit*; et ex hominum amore, *Non enim humiliavit*, idest deposuit ab amore suo: *Psalm.* 35. *Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.*

m Hic sumit argumentum a divina iustitia. Et primo excludit ab ipsa tyrannicam oppressionem, *Dominus ignoravit*, practice, *Ut contereret*, quasi tyrannus, qui praeter iudicium opprimit vinctos afflictos: *Psa.* 68. *Exaudivit pauperes Dominus, et vinctos suos non despexit.* Secundo excludit iudicis perversitatem, *Ut declinaret*, scilicet a rectitudine, *Dominus ignoravit*: *Iob* 34. *Vere Deus non condemnabit frustra, nec omnipotens subvertet iudicium.* Tertio excludit in iudicio perversam intentionem, sicut est in illis, qui sub pallio iustitiae alios opprimere intendunt, *Ut perverteret in iudicio*, idest per iudicium, *Dominus ignoravit*: *Prov.* 4. *Vias quae a dextris sunt, novit Dominus.*

n Hic sumit argumenta a divina potentia, qua omnia gubernat, et providet. Et primo contra illos, qui derogant divinae providentiae infideliter blasphemando, *Ut fieret*, aliquid, etsi non omnia sine Dei providentia. In quo excluditur haeresis illorum, qui dicunt quod providentia Dei extendit se usque ad universalia, et incorporalia, sicut corpora coelestia, et etiam usque ad homines propter conformitatem naturae humanae ad Deum, ut dicit Rabbi Moyses; alia autem particularia non cognoscit Deus. *Ex ore Altissimi*, idest sententia, *Bona*, prospera, *Mala*, adversa: in quo excludit errorem illorum, qui dicunt omnia a casu fieri: et etiam qui dicunt a Deo non esse aliquam poenam, sicut dicit Tullius: *Ioa.* 1. *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*: *Isa.* 45. *Ego Dominus faciens bona, et creans mala.* Secundo loquitur contra eos, qui derogant per impatientiam murmurando, *Quid murmuravit*, idest quare, *Pro peccatis suis*, idest pro his, quae pro peccatis suis patitur? *Sap.* 1. *Custodite vos a murmuratione, quae nihil prodest, et a detractione parcite linguae.*

o Hic iam, assumpta fiducia, convertit se ad petendum divinam misericordiam: et circa hoc duo facit. Primo ponit praeparationem ad orationem. Secundo ponitur oratio, ibi, *Nos inique egimus.* Circa primum duo. Primo paratur locus orationi per vitae emendationem, *Scrutemur*, discutiendo peccata praeterita, *Et quaeramus*, Dominum, desiderio cordis, et petentes auxilium; quo accepto, *Revertamur*, bene operando: *Hier.* 2. *Vide vias tuas in convalle, scito quid feceris.* Secundo paratur locus per devotionem, *Levemus corda*: 1. *Tim.* 2. *Volo viros orare in omni loco levantes manus suas. Nos inique.* Hic incipit oratio. Et primo captat benevolentiam. Secundo accusat culpam, ibi, *Vidisti Domine iniquitatem.* Tertio petit vindictam, ibi, *Reddes vicem* et caet. Circa primum tria. Primo captat benevolentiam ex persona sua, et populi conquerentis. Secundo ex persona adversarii, ibi, *Aperuerunt super nos* et caet. Tertio ex persona iudicis, ibi, *Invocavi nomen* et caet. Benevolentiam autem ex persona sua, et populi captat, proponendo sua incommoda. Unde circa primum duo facit. Primo ponit populi afflictionem. Secundo suam compassionem, ibi, *Oculus meus afflictus* etc. Circa primum duo. Primo confitetur culpam, ne sequens poena vergat in iudicis crudelitatem, *Inique*, peccando contra proximum, *Ad iracundiam*, peccando in Deum, *Inexorabilis*, quia non flexibilis ad orationes nostras: *Hierem.* 7. *Tu ergo noli orare pro populo isto, neque assumas orationem, et laudem, quia te non exaudiam*: *Ioann.* 9. *Peccatores Deus non exaudit; sed si quis cultor Dei est, hunc exaudit.* Secundo proponit peccatum.

p Primo tribulationibus diversis, et ad ultimum, *Occidisti*: *Proverb.* 6. *Quia zelus, et furor viri non parcet in die vindictae.* Secundo quantum ad peccantium orationis repulsionem, *Opposuisti nubem*, idest peccata nostra, apponens ea contra orationem nostram: *Isa.* 59. *Peccata vestra diviserunt inter vos, et Deum vestrum.* Tertio quantum ad ipsorum dispersionem, *Eradicationem*, quasi eradicatos a firmitate protectionis tuae, et indignatione tua plenos: *Sap.* 4. *A nimietate ventorum eradicabuntur, confringentur rami inconsummati.*

q Hic captat benevolentiam ex parte adversarii, excitans contra ipsum indignationem ex malis, quae sibi intulit. Et primo ponitur praeparatio ad capiendum. Secundo ipsa captivatio, ibi, *Venatione* etc. Circa primum tria. Primo hostium praeparatio, *Aperuerunt*, quasi praeparati ad devorandum: *Psalm.* 21. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens, et rugiens.* Secundo ponitur prophetarum deceptio, per quos contra hostes muniri debuerunt, *Formido*, causa formidinis ante captivitatem, *Et laqueus*, in captivitate, *Contritio*, post captivitatem, *Vaticinia*, falsorum prophetarum: *Isa.* 24. *Formido, et fovea, et laqueus super te, qui habitator es terrae.* Tertio ponitur sua compassio, *Divisiones*, quasi pro singulis miseriis plorans: *Psalm.* 118. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.* Sciendum tamen, quod isti tres versus secundum quosdam debent praeponi praecedentibus, ut Phe litera sit ante Ain, praeter solitum morem.

r Hic ponitur prophetae compassio. Et primo quantum ad exteriorem planctum, *Afflictus*, lacrymans, *Nec tacuit*, a lacrymis, *Requies*, a tribulationibus populo: *Hier.* 9. *Dederunt oculi mei lacrymas, quia vox lamentationis audita est de Syon.* Et planctus terminans, *Donec respiceret*, misericordiae oculo: *Psal.* 142. *Quoniam prospexit de excelso sancto suo.* Secundo quantum ad interioris doloris aculeum, *Oculus meus*, videns depraedationem terrae, *Depraedatus est animam meam*, spolians eam laetitia, vel plangens, totum dolorem cordis exterius traxit.

s Hic ponitur afflictio, in quam inciderunt. Et primo ponitur ipsa captio, *Venatione*, quasi insidiis, ingeniis, et viribus operantes, *Inimici*, scilicet Chaldaei, *Gratis*, quia scilicet nihil eos laeseram, nihil mihi profuerant: *Isa.* 52. *Assur absque ulla causa calumniatus est eum*: *Hier.* 16. *Post haec mittam venatores multos, et venabuntur eos.* Secundo ponitur captorum incarceratio, *Lapsa est in lacum*, carceris et captivitatis: *Psal.* 87. *Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, et in umbra mortis.* Tertio incarceratorum afflictio, *Inundaverunt*, multiplicatae sunt, *Aquae*, tribulationum, *Dixi*, desperans et impatiens:

Ionae 2. Omnes gurgites tui super me transierunt.

t Hic captat benevolentiam ex iudicis persona. Et primo ostendit eius misericordiam ad miseros. Secundo ostendit ipsius iustitiam, ibi, *Iudicasti Domine* etc. Circa primum tria ponit. Primo miserorum orationem, *Invocavi*, alias in angustiis existens, *De lacu novissimo*, de maximis tribulationibus, sicut in Aegypto, et in libro Iudicum frequenter: *Eccl. 51. Invocavi Dominum patrem Domini mei, ut non derelinquat me.* Secundo ponit orationis misericordem exauditionem, *Vocem meam audisti*, ita et nunc, *Ne avertas: Ps. 6. Exaudivit orationem meam, Dominus orationem meam suscepit.* Tertio commemoratur post auditam orationem confortationem, *Appropinquasti in die*, confirmans me auxilio tuo, et ita nunc: *Iob 11. Pone me iuxta te: Isa. 11. Ne timeas servus meus, quia ego tecum sum, ne declines.*

u Hic commendat iudicem de iustitia, *Iudicasti*, in praeteritis temporibus, ita nunc fac: *Psa. 42. Iudica me Deus, et discerne causam meam. Vidisti.* Hic captata benevolentia iudicis, proponit accusationem contra adversarium. Et primo accusat iniquitatem operis, *Vidisti Domine*; quasi dicat, non possum negare tibi notum: *Supra 1. Intret omne malum coram te, et vindemia eos sicut vindemiasti me.* Secundo accusat furorem cordis, *Vidisti omnem furorem: Hier. 28. Venite, cogitemus contra Hieremiam cogitationes.* Tertio accusat peccatum oris, *Audisti opprobrium.*

x Hic accusat peccatum eius. Et primo quantum ad opprobriorum irrogationem, *Audisti opprobrium*; quasi dicat, non indiget probatione: *Dan. 9. Hierusalem, et populus tuus opprobrium sunt omnibus per circuitum nostrum.* Secundo quantum ad comminationes, *Labia insurgentium: Psal. 37. Qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates.* Tertio quantum ad irrisionem, et insultationem, *Sessionem*, qua sedent in concilio ad me destruendum. *Resurrectionem*, exaltationem, *Psalmus eorum*, quia de me irrisoria cantica faciunt. Et possunt omnia haec intelligi in persona prophetae, vel in persona populi, ut prius dictum est: *Iob 30. Nunc in eorum canticum versus sum, et factus sum illis in proverbium: Psal. 68. In me psallebant qui bibebant vinum.*

y Hic petit vindictam de adversariis. Et propter securitatem exauditae orationis ponit magis praedicendo, quam orando. Unde duo facit. Primo praedicit iustam peccatorum retributionem, *Reddes vicem*, idest poenas: *Psal 27. Secundum opera eorum tribue illis, redde retributionem eorum ipsis.* Secundo ponit poenae determinationem. Et primo quantum ad durationem, *Dabis eis*, laborem tuum, idest peccatum, in quo te laborare fecerunt: *Isa. 1. Laboravi sustinens. Scutum cordis*, idest pro peccato eorum retribues scutum cordis, scilicet duritiam, ut non penetrent sagittae gratiae tuae in gladio verbi tui: *Iob 40. Corpus illius quasi scuta fusilia.* Secundo quantum ad poenam corporis, *Persequeris*, diversis afflictionibus, et tandem, *Conteres*, per mortem, et aeternam damnationem, *Sub coelis*, qui in coelis esse voluerunt: *Hierem. 17. Induc super eos diem afflictionis, et duplici contritione contere eos Dominus Deus noster: Ps. 82. Ita persequeris in tempestate tua, et in ira tua turbabis eos.*

a CAP. IV.

Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum.

ALEPH.

b Filii Syon inclyti, et amicti auro optimo, quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli?

BETH.

c Sed et lamiae nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos: filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto.

GHIMEL.

d Adhaesit lingua lactentis ad palatum eius in siti: parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis.

DELETH.

e Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis: qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.

HE.

f Et maior effecta est iniquitas filiae populi mei peccato Sodomorum, quae subversa est in momento, et non ceperunt in ea manus.

VAU.

g Candidiores Nazaraei eius nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores.

ZAIN.

h Denigrata est super carbones facies eorum, et non sunt cogniti in plateis. Adhaesit cutis eorum ossibus, aruit, et facta est quasi lignum.

HETH.

i Melius fuit occisis gladio quam interfectis fame, quoniam isti extabuerunt consumpti a sterilitate terrae.

TETH.

k Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos, facti sunt cibus earum in contritione filiae populi mei.

Digitized by Google

CAPH.

l Complevit Dominus furorem suum, effudit iram indignationis suae: et succendit ignem in Syon, et devoravit fundamenta eius.

LAMED.

m Non crediderunt reges terrae, et universi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis, et inimicus per portas Hierusalem.

MEM.

n Propter peccata prophetarum eius, et iniquitates sacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius sanguinem iustorum.

NUN.

o Erraverunt caeci in plateis, polluti sunt sanguine: cumque non possent intrare, tenuerunt lacinias suas.

SAMECH.

p Recedite, polluti clamaverunt eis, recedite, abite, nolite tangere: iurgati quippe sunt, et commoti dixerunt inter gentes: Non addet ultra ut inhabitet in eis.

PHE.

q Facies Domini divisit eos, non addet, ut respiciat eos: facies sacerdotum non erubuerunt, neque senum miserti sunt.

AIN.

r Cum adhuc subsisteremus, defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cum respiceremus attenti ad gentem, quae salvare nos non poterat.

SADE.

s Lubricaverunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarum, appropinquavit finis noster: completi sunt dies nostri, quia venit finis noster.

COPH.

t Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis coeli, super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis.

RES.

u Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.

SIN.

x Gaude et laetare filia Edom, qui habitas in terra Hus: ad te quoque perveniet calix, inebriaberis, atque nudaberis.

THAU.

y Completa est iniquitas tua filia Syon, non addet ultra ut transmigret te: visitabit iniquitatem tuam filia Edom, discooperiet peccata tua.

a CAP. IV.

Hic principaliter plangit miseriam obsidionis: et dividitur in partes duas. In prima plangit populi miseriam. In secunda arguit insultantium laetitiam, ibi, *Gaude et laetare* etc. Circa primum duo. Primo plangit populi afflictionem. Secundo resistendi impotentiam, ibi, *Cum adhuc sustineremus* etc. Prima in duas. In prima plangit populi miseriam in generali. Secundo exequitur per partes, ibi, *Sed et lamiae* etc. Circa primum duo. In prima ponit metaphoram. In secunda exponit, ibi, *Filii Syon* etc. Fuerunt Iudaei eminentes in tribus. In subtilitate divinae cognitionis: *Ps. 147. Non fecit taliter omni nationi, et iudicia sua non manifestavit eis*; ideo dicit, *Aurum*: *Prov. 20. Est aurum et multitudo gemmarum vas* etc. et hoc *Obscuratum est*, infidelitatis ignominia: *Isa. 5. Captivus ductus est populus, quia non habuit scientiam.* Eminebant secundo in pulchritudine honestatis: *Eccles. 44. Pulchritudinis studium habentes, pacificantes in domibus suis*; et ideo dicitur, *Color optimus*, quasi mutatus est in nigredinem peccati, et tristitiae: *2. Mach. 3. Facies et color immutatus est.* Tertio eminebant in cultu religionis; ideo dicitur, *Lapides sanctuarii dispersi per caput platearum*, diversarum gentium: *1. Mach. 4. Tulerunt lapides contaminationis in locum immundum.*

b Hic exponit quod supra dixerat, *Inclyti*, quia ex genere sanctorum, *Auro primo*, scilicet sapientia: *Sap. 7. Omne aurum in comparatione illius arena est exigua. In vasa testea*, idest populum fragilem et vilem: *Is. 64. Et nunc Domine pater noster es tu, nos vero lutum.*

c Hic prosequitur miseriam per partes. Et primo ponit afflictionem obsidionis quantum ad famem. Secundo civitatis captionem, et destructionem, ibi, *Complevit Dominus* etc. Tertio civium captorum irrisionem, ibi, *Recedite populi* etc. Circa primum quatuor. Primo tangit famem parvulorum. Secundo famem delicatorum, ibi, *Qui vescebantur* etc. Tertio famem Deo consecratorum, ibi, *Candidiores* etc. Quarto immensam famem ipsarum matrum, ibi, *Manus mulierum*

Digitized by Google

etc. Circa primum duo. Primo famem lactentium. Secundo parvulorum et adolescentum, ibi, *Parvuli petierunt.* Circa primum duo. Primo defectum lactis. Secundo defectus effectum, ibi, *Adhaesit* etc. Lamiae monstra quaedam habentia corpora foeminae, pedes equinos a laniando dicta, quia filios suos laniant. *Crudelis, quasi struthio,* de quo *Iob 39. Induratur ad filios suos quasi non sui, frustra laboravit nullo timore cogente.* Et comparantur his mulieres Hierusalem, non propter crudelitatem affectus, sed propter similitudinem actus, quia lac filiis non praebebant, quod erat ex defectu nutrimenti.

d Hic ponit effectum, scilicet sitim puerorum, *Adhaesit*, propter siccitatem, *Parvuli*, qui iam crescentes solido cibo uti poterant, nec lacte egebant: *Amos 8. Deficient virgines pulchrae, et adolescentes in siti: Supra 3. Matribus suis dixerunt, ubi est triticum, et vinum?*

e Hic ponit famem delicate nutritorum. Et primo ponit famis afflictionem. Secundo ponit comparationem, ibi, *Et maior effecta* etc. Fames autem ostenditur duobus signis, morte, *Interierunt*, et vilium comestione, *Qui nutriebantur*, ab ore subtractis cibariis, *Amplexati sunt stercora*, idest avide sumpserunt vilia cibaria: vel ad literam, *4. Reg. 7.* simile *Iob 6. Animae esurienti etiam amara dulcia esse videntur.*

f Hic exaggerat poenam in comparatione ad poenam Sodomorum, *Maior effecta est*, maior in poena ostensa, et maior fuit culpa propter ingratitudinem, et propter sanctorum prophanationem; et maior poena, quia diuturnior: *Eze. 16 Non fecit Sodoma soror tua ipsa, et filiae eius sicut fecisti tu, et filiae tuae: Matt 11. Terrae Sodomorum remissius erit in die iudicii quam tibi: Iob 9. Si flagellat, occidat semel, et de poenis innocentum non rideat.* Glossa: Moraliter de peccato simulationis, quod est maius peccatum peccato Sodomorum. Contrarium est quod dicitur *Isa. 3. super illud, Peccatum suum sicut Sodoma praedicaverunt* in glossa, quod secunda tabula post naufragium est peccatum abscondere. Ad quod dicitur, quod abscondere peccata est conditio allevians. Peccatum vero simulationis vitium maius est, quando per huiusmodi quaeritur deceptio, et gloria apud alios. Et quidem maius dicitur non simpliciter, sed quantum ad effectum deceptionis; vel quantum ad materiam, quia circa spiritualia peccatur, in quibus qui falsitatem facit, plus est accusandus quam qui violat numisma, ut dicit Philosophus.

g Hic describit famem consecratorum Deo, scilicet Nazaraeorum: de quorum consecratione legitur *Num. 6.* Et primo eorum pulchritudinem. Secundo ex fame consecutam turpitudinem, ibi, *Denigrata est* etc. Tertio ponit poenae comparationem, ibi, *Melius fuit* etc. Ad pulchritudinem autem corporalem hominis requiritur aspectus decens quoad hilaritatem vultus; et quantum ad hoc, dicit, *Sapphiro pulchriores*, qui quidem coelestis coloris existens mentem laetificat. Requiritur etiam debitus color duplex, scilicet rubor; et quantum ad hoc dicit, *Rubicundiores:* et candor; et quantum ad hoc dicit, *Candidiores.* Et quia, ut dicit Philosophus, albus color maxime receptivus est aliorum, oportet quod sit candor sine macula; et quantum ad hoc dicit, *Nitidiores.* Et sunt locutiones hiperbolicae, nec tamen falsae, quia figuratae, quibus aliud dicitur, et aliud significatur. Et ad literam decori erant propter vitae munditiam, et abstinentiam, sicut legitur de Daniele, et sociis eius: *Dan. 1. Benedictio eius, qui apparuit in rubo.*

h Hic ponit turpitudinem ex fame sequentem, quantum ad colorum mutationem, *Denigrata est, et non agniti*, propter deturpationem; et ad desiccationem pinguedinis, *Adhaesit cutis: Nahum 2. Facies omnium sicut nigredo ollae, ubi est habitaculum leonum, et pascua catulorum leonum: Iob 7. Cutis mea aruit.*

i Hic ponit comparationem, *Extabuerunt*, defecerunt diu afflicti: *Eccl. 34. Melior est mors, quam vita amara.*

k Hic ponit immensam famem matrum, quae prae nimietate famis filios suos comederunt: *Supra 2. Ergone comedent mulieres fructum suum, et parvulos suos?*

l Hic plangit captivitatem, et destructionem civitatis. Et primo ponit destructionem. Secundo facti admirationem, ibi, *Non crediderunt* etc. Tertio assignat destructionis rationem, ibi, *Propter peccata prophetarum. Complevit*, poenam inducens, *Effudit*, propter copiam, *Succendit ignem*, propter poenae determinationem, quia civitas combusta fuit, *Fundamento*, quicquid forte. Vel quia usque ad fundamenta domus destructae sunt: *Deut. 34. Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima.*

m Hic ostendit factum esse admirabile, quia prius erat incredibile, *Non crediderunt*, quando erant in ea reges potentes, et divina protectione munita, *Hostis*, apertus, violenter, *Inimicus*, latenter, fraudulenter: *Isa. 25. Quis cogitavit hoc super Tyrum quondam coronatam? Ezec. 31. Subito dum non speratur, venit contritio eius.*

n Hic assignat rationem destructionis, ut admiratio cesset. Et primo praelatorum culpam, *Prophetarum, et sacerdotum*, qui populum gubernare debebant: *Dan. 2. Egressa est iniquitas a senioribus, qui videbantur regere populum.*

o Secundo ponit insufficientem emendam, quia abstinentes tantum ab ingressu templi se satisfacere credebant. *Erraverunt*, vagantes per plateas, *Caeci: excaecavit enim eos malitia eorum, Sap. 2. Intrare*, templum, *Lacinias suas*, vestes scissas ad modum ioculatorum a lacero laceras dicta, in quo ostenditur quod a voluptatibus non cessabant. Vel secundum aliam literam lascivias; et planius est: *Isa. 59. Manus vestrae pollutae sunt sanguine, digiti vestri iniquitate.* Vel potest exponi de illis, qui excaecati corporaliter fuerunt ab hostibus capti, qui domos per se intrare non poterant, nisi ductoris fimbrias tenerent, et tenent se cum sequente.

p Hic ponit civium captorum irrisionem ab hostibus. Et primo improperat eis sanctorum prophanationem, *Clamaverunt*, scilicet hostes, *Eis*, scilicet Iudaeis, *Recedite*, in captivitate de loco sancto. *Nolite tangere*, sancta vos immundi: *Levit. 21. Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron, non accedet offerre hostiam.* Secundo improperat eis Dei indignationem, quantum ad divini auxilii destitutionem, *Iurgati sunt*, hostes contra Iudaeos, *Et commoti*, utique isti obiurgando, et illi dolendo, *Ut inhabitet*, Deus

vos defendens: *Psal. 21. Dicentes Deus dereliquit eum*; et quantum ad poenae inflictionem cum dicit,

q *Facies Domini*, praescientis, *Divisit*, in gentes dispersit: *Psal. 54. Divisi sunt ab ira vultus eius.* Tertio improperat eis seniorum irreverentiam, et sunt verba hostium cum Iudaeis, *Facies sacerdotum: Isa. 50. Tumultuabitur puer contra senem, et ignobilis contra nobilem.* Vel possunt esse verba prophetae de hostibus.

r Hic excludit evadendi facultatem, concludens quatuor per quae possent evadere. Primo auxilium amicorum, *Cum adhuc subsisteremus*, expectaremus, *auxilium nostrum vanum*, scilicet Aegyptiorum: *Isa. 31. Aegyptus frustra, et vane auxiliabitur.* Secundo excludit propriarum virium.

s *Lubricaverunt*, quasi prae debilitate non poteramus firmiter stare, ac si tenebrae lubricae: *Psal. 34. Fiant viae illorum tenebrae, et lubricum, et angelus Domini persequens eos: Hier. 24. Viae illorum erunt quasi lubricum in tenebris.* Et ideo, *Appropinquavit finis*, scilicet captivitatis, vel mortis; et tandem, *Completi sunt: Ezec. 7. Finis venit, venit finis.* Tertio excludit fugae remedium.

t Tangit historiam hic, quae dicitur *Hier. ult.* quod Chaldaei comprehenderunt Sedeciam fugientem per viam solitudinis. Locutio hiperbolica: *Abach. 2. Volabunt quasi aquila festinans.* Quarto excludit protectionem regum.

u *Spiritus oris*, quo respiramus inter angustias, *Christus Dominus*, Iosias, *captus est*, Interfectus est ab Aegyptiis, *4. Re. 24. Pro peccatis nostris*, quia ipse iustus erat. Vel potest exponi de Sedecia secundum consequentiam historiae. Vel melius de Christo: *Isa. 53. Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras. In umbra*, protectione. *Sub umbra illius quem desideraveram, sedi.*

x Hic comminatur insultantibus, et praecipue Idumaeis. Quibus primo comminatur. Et secundo Iudaeos consolatur, ibi, *Completa est* etc. Circa primum duo. Primo excludit laetitiam, *Gaude*, irrisorie: *2. Reg. 1. Nolite annuntiare in Geth, neque annuntietis in compitis Ascalonis. Filia Edom*, plebs Idumaeorum in terra Hus. Contra *Deut. 2. In possessionem Esau dedi montem Seir.* Praeterea. Hus fuit primogenitus Nachor, *Gen. 22.* Et dicendum, quod non est mentio de homine Hus, sed de terra Hus, quae alio nomine dicitur Ausitidis, ut dicit glossa Hieronymi *25. Cunctis regibus Ausitidis, quae est in confinio Idumaeorum et Arabum.* Secundo comminatur poenam, *Ad te quoque calix*, ira Dei, *Inebriaris*, miseria repleberis, *Nudaberis*, spoliaberis omnibus bonis: *Hier. 49. Ecce quibus non erat iudicium, ut biberent calicem, bibentes bibent.*

y Hic consolatur Iudaeos. Et primo ex eorum liberatione, *Completa*, poenis purgata, *Non addet*, pro peccatis praeteritis nisi peccata iterea: *Isa. 40. Completa est malitia eius, dimissa est iniquitas illius.* Secundo ex hostium punitione, *Visitabit*, quasi iudex, vel ipsas inquirens vindictas, *Discooperiet*, manifestans per poenas: *Hier. 49. Ego discooperui Esau, revelavi abscondita eius.*

ORATIO HIEREMIAE.

a CAP. V.

Recordare Domine, quid acciderit nobis: intuere, et respice opprobrium nostrum. Haereditas nostra versa est ad alienos, domus nostrae ad extraneos. Pupilli facti sumus absque patre, matres nostrae quasi viduae. Aquam nostram pecunia bibimus, ligna nostra pretio comparavimus. Cervicibus nostris minabamur, lassis non dabatur requies. Aegypto dedimus manum, et Assyriis, ut saturaremur pane. Patres nostri peccaverunt, et non sunt: et nos iniquitates eorum portavimus. Servi dominati sunt nostri: non fuit qui redimeret de manu eorum. In animabus nostris afferebamus panem nobis, a facie gladii in deserto. Pellis nostra quasi clibanus exusta est a facie tempestatum famis. Mulieres in Syon humiliaverunt, et virgines in civitatibus Iuda. Principes manu suspensi sunt: facies senum non erubuerunt. Adolescentibus impudice abusi sunt: et pueri in ligno corruerunt. Senes defecerunt de portis, iuvenes de choro psallentium. Defecit gaudium cordis nostri, versus est in luctum chorus noster. Cecidit corona capitis nostri, Vae nobis, quia peccavimus. Propterea moestum factum est in dolore cor nostrum, ideo contenebrati sunt oculi nostri. Propter montem Syon, quia disperiit: vulpes ambulaverunt in eo. Tu autem Domine in aeternum permanebis, solium tuum in generationem, et generationem. Quare in perpetuum oblivisceris nostri, derelinques nos in longitudine dierum. Converte nos, Domine, ad te, et convertemur, innova dies nostros sicut a principio. Sed proiiciens repulisti nos, iratus es contra nos vehementer.

a CAP. V.

Hic propheta post multiplicia lamenta convertit se ad orationis remedium. Et primo exponit populi miseriam. Secundo petit misericordiam, ibi, *Tu autem Domine* etc. Prima in duas. Primo exponit miseriam populi quantum ad mala quae incurrerunt. Secundo quantum ad bona quae amiserunt, ibi, *Senes de portis* etc. Circa primum duo. Primo excitat attentionem, *Recordare*, attende ad miserias meas: *Supra 3. Recordare paupertatis, et transgressionis meae. Recordare*; quasi dicat, in notitia tene, *Intuere*, idest notitia recondita considerationem defige, *Respice*, cogitando, et discutiendo. Secundo, ibi, *Haereditas* etc. ponit afflictionem. Et primo in generali. Secundo descendendo ad spirituales personas, ibi, *Mulieres in Syon* etc. Circa primum duo. Primo excludit ea quibus contra miserias sustentabantur, scilicet proprias possessiones, quae in potestate hostium transierunt, *Hae-*

reditas: *Supra 1. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius: Hier. 6. Non transibunt domus eorum ad alteros, et agri, et uxores;* et divinam protectionem, *Pupilli facti sumus*, quia destituti divina, quasi paterna consolatione, *Matres nostrae*, synagogae, *Quasi viduae*, quarum acus sponsus dicebatur: *Isa. 9. Pupillorum et viduarum eius non miserebitur, quia omnis hypocrita est et nequam.* Secundo, ibi, *Aquam nostram* etc. Prosequitur spirituales miserias, quas patiebantur. Et primo servitutem. Secundo afflictionem, ibi, *In animabus nostris* etc. Circa primum duo. Primo ponit populi servitutem. Secundo exaggerat ipsam, ibi, *Patres nostri* etc. Circa primum duo. Primo ponit servitutem quam patiebantur quantum ad bona ipsorum, *Aquam nostram*, hostibus tyrannice nos opprimentibus: *Deut. 2. Aquam emptam haurietis, et bibetis.* Secundo ponit servitutem quantum ad proprias personas. Et primo coactam, *Cervicibus minabamur*, quasi in percussionem cervicum persistere in via nolebamus: vel ligati cervicibus: *Deut. 8. In gentibus quoque illis non quiesces, nec erit requies tibi.* Secundo ponit servitutem personalem voluntariam, quia inopia compulsi se aliis in servos vendebant, vel simpliciter, vel ad tempus: et hoc est, *Aegypto dedimus manum*, quasi eis nos subiugantes: *1. Re. 2. Repleti prius pro panibus se locaverunt.* Vel, *Dedimus manum*, auxilium postulantes: *Hie. 1. Quid tibi in via Aegypti ut bibas aquam turbidam. Patres nostri.* Hic exaggerat servitutem. Et primo ex conditione servientium, quia pro peccatis aliorum punitur, *Et non sunt*, quia sunt mortui. *Portavimus*, poenam eorum sustinentes. Sed contra. *Ezech. 18. Quid est quod inter vos vertitis parabolam in proverbium, dicentes, Patres nostri comederunt uvas acerbas, et dentes filiorum obstupuerunt.* Solutio: *Exod. 20. Ego sum Deus zelotes* etc. *His qui oderunt me retribuam.* Secundo exaggerat ex conditione dominantium, *Servi dominati sunt*, sicut Moabitae, et Idumaei, et alii vicini, quorum prius dominati fuerant: *Prover. 30. Per tria mala movetur terra. Per servum cum regnaverit, per stultum cum saturatus fuerit* etc. *In animabus.* Hic ponit afflictionem famis; et ostendit primo penuriam, *In animabus*, idest in periculo animarum nostrarum, scilicet vitae nostrae, fugientes in deserto a facie gladii Babylonis, vel quod onerantes se, victualibus periculis se exponebant ut hostes insequentes in deserto effugerent; vel quia nimio labore ad conquirendum cibum corpus suum consumebant: *Isa. 21. Qui habitatis terram Austri cum panibus occurrite fugienti.* Secundo ponit famis officium, *Pellis nostra exusta*, fame desiccata, *Tempestatum*, quia obsessi et fugientes famem passi sunt diu: *Osee 5. Omnes adulterantes quasi clibanus succensus a coquente: Iob 9. Pelli meae, consumptis carnibus, adhaesit os meum. Mulieres.* Hic descendit ad speciales personas. Et primo ad mulieres, *Humiliaverunt*, corrumpendo eas: *Deut. 28. Uxorem accipies, et alius dormiet cum ea: filiae tuae tradentur alteri populo, videntibus oculis tuis.* Secundo quantum ad principes, *Principes manu*, quasi in eculeo ad manifestandum divitias suas: *Deut. 28. Adducet super te gentem de longinquo, et de extremis finibus terrae in similitudinem aquilae cum impetu, et cuius intelligere linguam non possis, gentem procacissimam, quae non deferat seni, nec misereatur parvuli.* Tertio quantum ad iuvenes, *Adolescentibus: Ioel. 4. Posuerunt puerum in postribulo, et puellam vendiderunt pro vino, ut biberent. Senes de portis.* Hic ponit miseriam quantum ad bona quae defecerunt. Et primo quantum ad officia personarum, *De portis defecerunt*, quasi ad exercendum iudicia in portis, *De choro*, quasi non choriezant, quod erat officium dominorum: *1. Mach. 2. Trucidati sunt senes eius in platea, et iuvenes eius ceciderunt gladio.* Secundo ad exercitium gaudiorum, *Defecit gaudium: Amos 4. Convertam festivitatem vestram in luctum, et omnia cantica vestra in planctum.* Tertio quantum ad gloriam dilatatum. Et primo quantum ad gloriam regni: *Iob 19. Spoliavit me gloria mea, et abstulit coronam de capite meo.* Secundo quantum ad gloriam templi, ponens super hoc tristitiam, *Propterea moestum...contenebrati sunt*, prae multitudine lacrymarum: *Hier. 8. Dolor meus super dolorem.* Et tristitiae causam, *Propter montem Syon*, ubi templum, *Vulpes ambulaverunt*, quasi in locis desertis: *Mich. 3. Syon quasi ager arabitur, et Hierusalem quasi acervus lapidum erit, et mons templi in excelsa silvarum. Tu autem Domine.* Hic convertit iam se ad petendum. Et primo confitetur ipsam maiestatem quantum ad aeternitatem substantiae, *In aeternum permanebis.* Et quantum ad durationem regalis gloriae, *Solium tuum: Psal. 100. Tu autem Domine in aeternum permanebis, memoriale tuum in generatione, et generationem.* Secundo miratur indignationem, *Quare in perpetuum: Isa. 49. Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio ventris sui.* Tertio porrigit petitionem, *Converte nos Domine: Hierem. 31. Converte me Domine, et convertar, quia tu es Dominus Deus meus.* Sed contra. *Zach. 1. Convertimini ad me* etc. Et dicendum, quod utrumque est verum propter hoc quod ad opus meritorum exigitur liberi arbitri praeparatio, et gratiae infusio, *Innova dies nostros: Iob 29. Quis tribuat ut sim iuxta menses pristinos, secundum dies quando Deus custodiebat me.* Quarto ponit petendi necessitatem, *Sed proiiciens repulisti nos: Hierem. 14. Numquid proiiciens abiecisti Iudam, aut Syon abominata est anima tua. Quare ergo percussisti nos, ut nulla sit sanitas.*

FINIS.

SBN VA1-1529801

Napoli 26 Agosto 1857

CONSIGLIO GENERALE

DI

PUBBLICA ISTRUZIONE

Vista la domanda del tipografo Paolo Brancaccio, con la quale ha chiesto di porre a stampa l'opera intitolata - *Expositio in Iob, in Psalmos Davidis, in Isaiam, Ieremiam, et Threnos.*
Visto il parere del Regio Revisore signor D. Giuseppe Canonico Garavini;
Si permette che la detta opera si stampi; ma non si pubblichi senza un secondo permesso, che non si darà, se prima lo stesso Regio Revisore non avrà attestato di aver riconosciuto nel confronto esser la impressione uniforme all'originale approvato.

Il Consultore di Stato - Presidente provvisorio
CAPOMAZZA

Il Segretario Generale
GIUSEPPE PIETROCOLA

Napoli 11 Luglio 1857

COMMISSIONE ARCIVESCOVILE

PER LA REVISIONE

Nihil obstat.

DOMENICO GARGIULO

Imprimatur.

Pel Deputato
LEOPOLDO RUGGIERO - *Segretario*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

164
B
12

Digitized by Google